

ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ ΛΑΖΑΡΟΥ

ΙΣΤΟΡΙΑ
ΤΩΝ
ΝΕΩΤΑΤΩΝ ΧΡΟΝΩΝ

ΑΠΟ ΤΗΣ ΣΥΝΟΙΚΗΣ ΤΗΣ ΒΙΕΝΝΗΣ
(1815) ΜΕΧΡΙ ΤΩΝ ΗΜΕΡΩΝ ΜΑΣ

ΣΤ. ΤΑΞΙΔΙΣ ΤΥΜΝΑΣΙΟΥ

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΝ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ
ΕΠ. ΑΘΗΝΑΙΣ 1965

17240
Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΩΝ ΝΕΩΤΑΤΩΝ ΧΡΟΝΩΝ

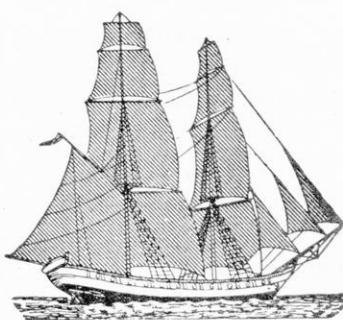
ΙΝΟΝΟΥΧ ΕΣΤΑΤΟΥΧΗ

ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ ΛΑΖΑΡΟΥ

ΙΣΤΟΡΙΑ
ΤΩΝ
ΝΕΩΤΑΤΩΝ ΧΡΟΝΩΝ

ΑΠΟ ΤΗΣ ΣΥΝΘΗΚΗΣ ΤΗΣ ΒΙΕΝΝΗΣ (1815)
ΜΕΧΡΙ ΤΩΝ ΗΜΕΡΩΝ ΜΑΣ

ΤΑΞΙΣ ΣΤ'

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ
ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ 1965

ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΓΟΝΙΔΙΑΣ

ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΙΟΝΙΚΟ ΚΑΙ

(Ελλάς) Εθνικό Λαογραφικό Μουσείο
Ζωγραφική Σταύρος Βασιλείου

ΕΠΙΔΗΜΙΟΤΙΚΑ ΔΙΚΤΥΑ ΔΙΑΛΟΓΟΥ
ΕΛΛΑΣ ΣΤΑΥΡΟΣ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ

Ε Ι Σ Α Γ Ω Γ Η

Τοὺς χρόνους ἀπὸ τῆς Συνθήκης τῆς Βιέννης (1815) μέχρι τῶν ἡμερῶν μας δρομάζομεν Νεωτέρην ἢ Σύγχρονον Ἰστορίαν. Τὴν ἐποχὴν αὐτὴν διαιροῦμεν εἰς 4 μεγάλας περιόδους, τὰς ἔξης:

1) Ἀπὸ τῆς Συνθήκης τῆς Βιέννης μέχρι τῶν ἐπαναστάσεων τῶν μέσων τοῦ 19ον αἰώνος (1815-1848). Ἀφοῦ δηλαδὴ ἐπεσεν δ Ναπολέων καὶ ἐξέπνευσεν ἡ Γαλλικὴ Ἐπανάστασις, ἐπεκράτησαν εἰς τὴν Εὐρώπην οἱ συντηρητικοί, οἱ δποῖοι ἐνυβέρωνησαν αὐτὴν μὲ τρόπον ἀπολυταρχικόν. Οἱ λαοὶ δμως είχον ποτισθῆ ἀπὸ τὰς ἰδέας τῆς Γαλλικῆς Ἐπαναστάσεως, ἐπεθύμουν νὰ ἐφαρμοσθῶν αὗται εἰς τὴν διοίκησιν τῶν κρατῶν καὶ ἐξεδήλωσαν ζωηρὰν ἀντίδρασιν κατὰ τῆς ἀπολυταρχίας. Διὰ τοῦτο εἰς πολλὰ σημεῖα τῆς Εὐρώπης προεκλήθησαν ἐξεγέρσεις. Οἱ συντηρητικοὶ προσεπάλθησαν νὰ κατατίξουν τὰς λαϊκὰς ἐξεγέρσεις.

2) Ἀπὸ τῶν ἐπαναστάσεων τῶν μέσων τοῦ 19ον αἰώνος μέχρι τοῦ Γαλλογερμανικοῦ πολέμου (1848-1870). Κατὰ τὴν περίοδον αὐτὴν πραγματοποιεῖται ἡ ἐθνικὴ ἀποκατάστασις τῶν λαῶν, ἵδιως τῆς Ἰταλίας καὶ τῆς Γερμανίας.

3) Ἀπὸ τοῦ Γαλλογερμανικοῦ πολέμου μέχρι τοῦ Μεγάλου Εὐρωπαϊκοῦ πολέμου (1870-1914). Ἀπὸ τοῦ ἔτους 1870 τὰ κράτη ἥρχισαν νὰ ἐμπνέωνται ἀπὸ κατακτητικὰς διαθέσεις καὶ προσεπάλθησαν νὰ δημιουργήσουν μεγάλα κράτη, ἵδιως ἔξω τῆς Εὐρώπης. Τοῦτο ὠνόμασαν Νέον Ἰμπεριαλισμόν.

4) Ἀπὸ τοῦ Μεγάλου Εὐρωπαϊκοῦ πολέμου μέχρι σήμερον (1914 - σήμερον). Αἱ κατακτητικαὶ αὗται διαθέσεις προεκάλεσαν ἀντιθέσεις μεταξὺ τῶν Μεγάλων Δυνάμεων, σις δποῖαι κατέληξαν εἰς τὸν μέγαν πόλεμον τοῦ 1914-1918, δ δποῖος ἔλαβε χαρακτῆρα παγκόσμιον.

ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑ ΗΤΟΛΑΣΙ

Επίσημη διάφορης πλατφόρμας από την Επιχειρησιακή Ένωση Ητολασί, στην οποία μεταδίδονται στοιχεία για την επιχειρησιακή κοινότητα της περιοχής.

Επίσημη διάφορης πλατφόρμας από την Επιχειρησιακή Ένωση Ητολασί, στην οποία μεταδίδονται στοιχεία για την επιχειρησιακή κοινότητα της περιοχής. Το πρόγραμμα προβλέπει την δημιουργία επιχειρησιακών συνεργασιών στην περιοχή, με στόχο την αύξηση της απασχόλησης, την αύξηση της παραγωγής και την αύξηση της επιχειρησιακής ανάπτυξης. Το πρόγραμμα προβλέπει την δημιουργία επιχειρησιακών συνεργασιών στην περιοχή, με στόχο την αύξηση της απασχόλησης, την αύξηση της παραγωγής και την αύξηση της επιχειρησιακής ανάπτυξης.

Επίσημη διάφορης πλατφόρμας από την Επιχειρησιακή Ένωση Ητολασί, στην οποία μεταδίδονται στοιχεία για την επιχειρησιακή κοινότητα της περιοχής. Το πρόγραμμα προβλέπει την δημιουργία επιχειρησιακών συνεργασιών στην περιοχή, με στόχο την αύξηση της απασχόλησης, την αύξηση της παραγωγής και την αύξηση της επιχειρησιακής ανάπτυξης.

Επίσημη διάφορης πλατφόρμας από την Επιχειρησιακή Ένωση Ητολασί, στην οποία μεταδίδονται στοιχεία για την επιχειρησιακή κοινότητα της περιοχής. Το πρόγραμμα προβλέπει την δημιουργία επιχειρησιακών συνεργασιών στην περιοχή, με στόχο την αύξηση της απασχόλησης, την αύξηση της παραγωγής και την αύξηση της επιχειρησιακής ανάπτυξης.

Επίσημη διάφορης πλατφόρμας από την Επιχειρησιακή Ένωση Ητολασί, στην οποία μεταδίδονται στοιχεία για την επιχειρησιακή κοινότητα της περιοχής. Το πρόγραμμα προβλέπει την δημιουργία επιχειρησιακών συνεργασιών στην περιοχή, με στόχο την αύξηση της απασχόλησης, την αύξηση της παραγωγής και την αύξηση της επιχειρησιακής ανάπτυξης.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'

Η ΚΑΤΑΣΤΑΣΙΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΥΡΩΠΗΝ ΜΕΤΑ ΤΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟΝ ΤΗΣ ΒΙΕΝΝΗΣ

ΑΝΤΙΔΡΑΣΙΣ — ΦΙΛΕΛΕΥΘΕΡΑ ΚΙΝΗΣΙΣ

‘Η καταστροφή τοῦ Μ. Ναπολέοντος εἰς τὸ Βατερόλω ἐσήμαινε τὴν ἡτταν τῆς Γαλλικῆς Ἐπαναστάσεως. Οἱ ἔχθροι τῶν νέων ἰδεῶν, τὰς ὁποίας εἶχε κηρύξει ἡ Γαλλικὴ Ἐπανάστασις, ὁ παλαιὸς δηλαδὴ κόσμος, ἐπεκράτησαν καὶ ἐτακτοποίησαν τὰ πράγματα τῆς Εὐρώπης σύμφωνα μὲ τὰς παλαιάς, τὰς προεπαναστατικάς ἀρχάς. Αἱ νικήτριαι Δυνάμεις — Ρωσία, Αὐστρία, Ἀγγλία καὶ Πρωσσία — δὲν ἔλαβον ὅπιν τὰς γεωγραφικὰς συνθήκας καὶ τοὺς ἔθνικους πόθους τῶν λαῶν. Διετήρησαν τὰς ξένας ἔθνοτητας, τὰς ὁποίας εἶχον εἰς τὸ ἔδαφός των, καὶ προσήρτησαν καὶ ἄλλας, ἐνῷ δύο μεγάλους λαούς, τοὺς Γερμανούς καὶ τοὺς Ἰταλούς, τοὺς ἀφησαν διεσπαρμένους εἰς μικρὰ κρατίδια, ἀνεξάρτητα ἀπ' ἄλλήλων, ὅπως καὶ πρίν.

Αἱ Κυβερνήσεις τῶν κρατῶν ἥσαν ἀπολυταρχικαὶ καὶ, διὰ νὰ διατηρήσουν τὸ καθεστὼς αὐτό, μετεχειρίσθησαν βίαν καὶ τρομοκρατίαν, ἐπάταξαν πᾶσαν φιλελευθέραν ἐκδήλωσιν τῶν λαῶν καὶ γενικῶς ἐφρόντισαν νὰ ἔξαλεψίψουν πᾶν ἔχνος τῆς Γαλλικῆς Ἐπαναστάσεως. Τὸν πόλεμον αὐτὸν κατὰ παντός, τὸ ὄποιον προήρχετο ἀπὸ τὴν Ἐπανάστασιν, ὃνομάζουν εἰς τὴν ἴστορίαν ‘Α ν τ ῥ ρ α σ τ ν. Κύρια στηρίγματα τῆς Ἀντιδράσεως ἥσαν αἱ κυβερνήσεις Ρωσίας, Αὐστρίας καὶ Πρωσίας. Ἀλλὰ καὶ ἡ Ἀγγλία, τὴν ὁποίαν κατὰ τὰ ἔτη ἔκεινα ἐκυβέρνα τὸ κόμμα τῶν Τόρις, καθὼς καὶ ἡ Γαλλία, συνέπραττον προθύμως μὲ τὰς ἄλλας ἀπολυταρχικὰς Δυνάμεις.

Αἱ ἰδέαι δύως τῆς Γαλλικῆς Ἐπαναστάσεως δὲν εἶχον σβήσει. Οἱ λαοὶ παντοῦ ἔζητον ἐλευθερίας προσωπικὰς καὶ συνταγματικὰς πολιτεύματα, ἐπὶ πλέον δὲ οἱ ἀλύτρωτοι λαοὶ τὴν ἔθνικὴν ἀνεξαρτησίαν των (ὅπως οἱ Πολωνοί, οἱ Βέλγοι, οἱ Βαλκανικοί λαοὶ κτλ.). “Οσαι πάλιν χῶραι ἥσαν διεσπασμέναι εἰς μικρὰ κρατίδια, ὅτως ἡ

Γερμανία καὶ ἡ Ἰταλία, ἀπήγτουν ἐθνικὴν ἐνότητα καὶ συνταγματικὸν πολίτευμα. Τὴν κίνησιν αὐτὴν τῶν λαῶν ὠνόμασαν Φιλελευθέρων θέραν κίνησιν.

ΑΙ ΣΥΜΜΑΧΙΑ

Οἱ κυβερνῆται καὶ οἱ διπλωμάται τῶν ἀπολυταρχικῶν Δυνάμεων, διὰ νὰ ἐπιβάλουν τὴν ἔξουσίαν τῶν εἰς τοὺς λαοὺς καὶ νὰ καταπνίγουν τὰς ἔξεγέρσεις αὐτῶν, συνηγάθησαν εἰς δύο συμμαχίας, τὴν λεγομένην Ἱερὰν Συμμαχίαν καὶ τὴν Πενταπλῆν.

‘Η Ἱερὰ Συμμαχία ἔγινε κυρίως διὰ τῆς πρωτοβουλίας τοῦ Τσάρου τῆς Ρωσίας Ἀλεξάνδρου Α’, ὁ ὄποιος ἐπίστευεν διὰ τοῦ δυνατὸν νὰ ἐναρμονίσῃ τὰ κυριαρχικὰ δικαιώματα τῶν ἡγεμόνων πρὸς τὸν πόθον τῶν λαῶν νὰ ἀποκτήσουν ἰσότητα καὶ δικαιοσύνην. Τοῦτο ἐφαντάσθη διὰ τοῦ δυνατὸν νὰ ἐπιτύχῃ, ἀν κατώρθωνε νὰ ἐνώσῃ ἀρχοντας καὶ ἀρχομένους εἰς ἀδελφικὴν συμβίωσιν ὑπὸ τὸ πνεῦμα τοῦ Χριστιανισμοῦ· συνέταξε μάλιστα δὲ τὸ διάτομον τῆς Συμμαχίας. ‘Ἀλ’ ἡ Ἱερὰ Συμμαχία δὲν ἀπέκτησε ποτὲ τὴν σπουδαιότητα, τὴν ὄποιαν ἀπέδοσαν εἰς αὐτὴν βραδύτερον.

Σημαντικωτέρα ἦτο ἡ Πενταπλή Συμμαχία, διὰ τῆς ὄποιας αἱ νικήτραι Δυνάμεις — Ρωσία, Αὔστρια, Πρωσία καὶ Ἀγγλία (εἰς τὰς ὄποιας προσετέθη καὶ ἡ Γαλλία) — συνηγάθησαν εἰς συμμαχίαν καὶ ἀνέλαβον νὰ ρυθμίσουν κατὰ τοιοῦτον τρόπον τὰ πράγματα τῆς Εὐρώπης, ὥστε νὰ διατηρήσουν τὰ κεκτημένα καὶ νὰ καταπνίγουν πᾶσαν φιλελευθέραν κίνησιν τῶν λαῶν.

Ο ΜΕΤΤΕΡΝΙΧ ΚΑΙ ΤΟ ΣΥΣΤΗΜΑ ΤΟΥ

Ψυχὴ τῆς Συμμαχίας αὐτῆς, καὶ γενικῶς ὅλης τῆς Ἀντιδράσεως, ἦτο διαβόητος πρωθυπουργὸς τῆς Αὔστριας Μέττερνιχ. Οὗτος, ἐπισείων διαρκῶς τὸν κίνδυνον τῆς λαϊκῆς ἐπαναστάσεως, κατώρθωσε νὰ κρατήσῃ τοὺς ἡγεμόνας ἡνωμένους. «Ἡ ἐπανάστασις», ἔλεγεν, «εἶναι πυρκαϊά, ἡ ὄποια ἀπειλεῖ νὰ καταβροχθίσῃ τὸ πᾶν· ὑδρα, ἡ ὄποια ἔχει ἀνοικτὸν τὸν φάρυγγα, διὰ νὰ καταπίῃ τὴν κοινωνικὴν τάξιν».

Εἰς τὴν Αὔστριαν δὲ Μέττερνιχ καθιέρωσε τὴν ἀστυνομικὴν παρακολούθησιν, τὴν λογοκρισίαν καὶ τὴν καταδίωξιν τῶν φιλελευθέρων. Τὰ μέσα αὐτὰ κατώρθωσε νὰ ἐπιβάλῃ καὶ εἰς τὰ γερμανικά, καθὼς καὶ

εἰς ὅλα εὐρωπαϊκὰ κράτη. Εἰς τὴν ἑξατερικὴν πολιτικὴν εἰσήγαγε τὴν ἔνοπλον ἐπέμβασιν πρὸς ἀποκατάστασιν καὶ στερέωσιν τῆς ἀπολυταρχίας, ὅπου κύτη ἐκλονίζετο. Τὰς διπλωματικὰς καὶ διοικητικὰς αὐτὰς μεθόδους ὀνόμασαν Σύντημα Μέττερνιχ.

Η ΦΙΛΕΛΕΥΘΕΡΑ ΚΙΝΗΣΙΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΥΡΩΠΗΝ

Οἱ λαοὶ ὅμως δὲν ἐλησμόνησαν τὰ ἀγαθά, τὰ ὅποια ὑπεσχέθη ἡ Γαλλικὴ Ἐπανάστασις καὶ, παρ' ὅλην τὴν ἀπολυταρχικὴν ἀντίδρασιν, δὲν ἔπαισαν νὰ ζητοῦν ἐλεύθερον πολίτευμα, ἰσότητα καὶ δικαιοσύνην. Διὰ τοῦτο εἰς πολλὰς χώρας τῆς Εὐρώπης ἐξεδηλώθη εὐθὺς μετὰ τὴν Συνθήκην τῆς Βιέννης ζωηροτάτη λαϊκὴ ἑξέγερσις.

Κατὰ πρῶτον εἰς τὴν **Γερμανίαν** ὁ λαὸς ἐκινηθῆ κατὰ τῆς ἀπολυταρχίας. Δύο πόθοι τοῦ γερμανικοῦ λαοῦ, ἡ ἔνωσις εἰς ἓν κράτος καὶ ἡ διοικησις μὲ φιλελεύθερον πολίτευμα, «ἐνωσις καὶ ἐλευθερία», δύναται ἐλεγον συντόμως, ἔμειναν ἀνεκπλήρωτοι. Ἡ χώρα ἑξηκολούθει νὰ κυβερνᾶται ἀπολυταρχικῶς καὶ ἡ διαίρεσις εἰς κράτη παρέμεινεν ὅπως πρίν. Ἀντὶ τῆς ἡνωμένης Γερμανίας οἱ διπλωμάται ἐπενόησαν τὸ πολιτικὸν κατασκεύασμα, τὴν Γερμανίαν διατίθενται συνένωσιν δηλ. ἀσθενῆ καὶ μᾶλλον ἐπιφάνειακὴν τῶν ἐπὶ μέρους γερμανικῶν κρατῶν, τὴν ὅποιαν διηγήθυνε κυρίως ὁ Μέττερνιχ.

Τὴν φιλελεύθεραν κίνησιν εἰς τὴν Γερμανίαν ἐδημιούργησαν κυρίως οἱ διανοούμενοι. Φιλόσοφοι καὶ ποιηταὶ εἶχον ἔξυμνήσει τὴν ἔνωσιν,

Μέττερνιχ (1773 - 1859)

τὰ δὲ Πανεπιστήμια ἔγιναν ἑστίαι ἀναβρασμοῦ. Εἰς τὴν Ἰέναν ὁ περίφημος διδάσκαλος τῆς Γυμναστικῆς Γιάν (Jahn) ἤνωσε τοὺς σπουδαστὰς καὶ πολλοὺς παλαιοὺς πολεμιστὰς εἰς μίαν ἔνωσιν, τὴν Γερμανίαν ικανήν Νεολαΐαν. Τὸ παράδειγμα ἐμιμήθησαν καὶ ἄλλα Πανεπιστήμια καὶ τοιουτοτρόπως τὰ ἀνώτατα αὐτὸδ ἐκπαιδευτικὰ ἰδρύματα ἔγιναν κέντρα ζωηρῶν φιλελευθέρων ἐκδηλώσεων. ¹ Άλλὰ τοῦτο προεκάλεσε τὴν ἐπέμβασιν τῆς ὁμοσπονδίας καὶ τῶν ἐπὶ μέρους γερμανικῶν κρατῶν, τὰ δοποῖα ἔλαβον αὐστηρότατα μέτρα, διὰ νὰ καταπνίξουν τὴν φιλελευθέραν κίνησιν. Ἀπέλυσαν καθηγητάς, ἐφυλάκισαν τὸν Γιάν, ἀπηγόρευσαν τὴν κίνησιν τῶν νέων, ὑπέβαλον ἐφημερίδας καὶ περιοδικὰ εἰς λογοκρισίαν καὶ ἀπηγόρευσαν τὴν πώλησιν ὅρισμένων συγγραμμάτων. Τοιουτοτρόπως κατεστάλη ἡ φιλελευθέρα κίνησις εἰς τὴν Γερμανίαν καὶ κῦμα ἀπογοητεύσεως διῆλθε δι' ὅλης τῆς χώρας.

Εἰς τὴν Ἰταλίαν ἡ κίνησις ἐξεδηλώθη ζωηρότερον δι' ἐπαναστάσεων. Τὸ Συνέδριον τῆς Βιέννης εἰχεν ἀναγνωρίσει τὴν διάσπασιν τῆς χερσονήσου εἰς 10 κράτη, ἡ Λομβαρδία καὶ ἡ Βενετία προσηρτήθησαν εἰς τὴν Αύστριαν, οἱ ἡγεμόνες ἐπανέκτησαν τὰ κρατίδιά των καὶ ὅλη ἡ χώρα ἐστέναζεν ὑπὸ τὴν πίεσιν τῶν μεθόδων τοῦ Μέττερνιχ. Οἱ Ἰταλοὶ πατριῶται, ὅπως καὶ οἱ Γερμανοί, ἐξήτουν νὰ ἔνωσουν τὴν Ἰταλίαν εἰς ἓν κράτος ὑπὸ φιλελευθερον πολίτευμα. Πρὸς τοῦτο οἱ Ἰταλοὶ ἴδρυσαν περὶ τὰ τέλη τοῦ 18ου αἰώνος εἰς τὸ Βασίλειον τῆς Νεαπόλεως μυστικὸν ἐπαναστατικὸν σωματεῖον, τὸ δόποιον ὡνομάσθη Καρμπονάρι (Carbonari [= ἀνθρακεῖς]). Σκοπὸς τοῦ σωματείου ἦτο ἡ κατάλυσις τοῦ δεσποτισμοῦ καὶ ἡ ἐγκαθίδρυσις ἐλευθέρου δημοκρατικοῦ πολιτεύματος. Οἱ τύποι, οἱ βαθμοὶ καὶ ἡ ὀνομασία τῶν μελῶν τῶν Καρμπονάρι ἐλήφθησαν ἀπὸ τὸν βίον τῶν ἀνθρακέων, ὡς ἐπίσης καὶ ἐκ τῶν Ἐλευθέρων Τεκτόνων. "Ἐνεκα τῆς γενικῆς δυσαρεσκείας ἐναντίον τῆς πολιτικῆς καταστάσεως, ἡ δόποια ἐπεκράτει τότε εἰς τὴν χώραν, ἡ ἑταῖρεία διεδόθη καθ' ἄπασαν τὴν Ἰταλίαν μὲ κέντρον τὴν Νεάπολιν καὶ τὰ μέλη τῆς ἀνὴρθον τὸ 1820 εἰς 300 χιλιάδες. ² Άλλ' αἱ ἐπαναστάσεις, τὰς δόποιας διωργάνωσαν οἱ Καρμπονάροι — κυρίως εἰς τὴν Νεάπολιν καὶ τὸ Πεδεμόντιον — κατεπνίγησαν εἰς τὸ αἷμα διὰ τῆς ἐπεμβάσεως τοῦ Μέττερνιχ, διὸ δόποιος ἀπέστειλεν αὐστριακὸν στρατόν.

Τὸ ἔδιον συνέβη καὶ εἰς τὴν Ισπανίαν. Οἱ Ισπανοὶ ἐπανεστάτη-

σαν κατά τοῦ ἀπολυταρχικοῦ ἡγεμόνος· ἀλλὰ καὶ τὴν ἐπανάστασιν αὐτήν, ἐπεμβάς γαλλικὸς στρατὸς τὴν κατέπνιξεν εἰς τὸ αἷμα.

Η ΑΝΕΞΑΡΤΗΣΙΑ ΤΗΣ ΝΟΤΙΟΥ ΑΜΕΡΙΚΗΣ

Μεγαλυτέραν ἐπιτυχίαν εἶχεν ἡ φιλελευθέρα κίνησις ἔξω τῆς Εὐρώπης. Γνωρίζομεν δτι τὴν Ν. Ἀμερικὴν σχεδὸν ὀλόκληρον, ἐκτὸς τῆς Βραζιλίας, κατεῖχεν ἡ Ἰσπανία ἀπὸ τῶν χρόνων τῶν γεωγραφικῶν ἀνακαλύψεων. Ἀλλ' οἱ κάτοικοι, ὑπὸ τὴν καταθλιπτικὴν κυβέρνησιν τῆς Ἰσπανίας, εἶχον μείνειν παντελῶς καθυστερημένοι, μὲ ἀσήμαντον μόρφωσιν.

Τὸ πό τὴν ἐπίδρασιν τοῦ ἀπελευθερωτικοῦ ἀγῶνος τῶν Βορείων Ἀμερικανῶν καὶ τῶν ἰδεῶν τῆς Γαλλ.κῆς Ἐπαναστάσεως ἥρχισεν ἡ πρώτη ἀφύπνισις τῶν ἀποίκων. Λόγοι ἡκούσθησαν, ἄρθρα ἐγράφησαν κατὰ τῶν μεθόδων τῆς διοικήσεως τῆς μητροπόλεως καὶ τέλος οἱ ἀποικοι ἔξηγέρθησαν κατὰ τῆς μητροπόλεως καὶ μετὰ μακρὸν καὶ σκληρὸν ἀγῶνα ἀπέκτησαν τὴν ἀνεξαρτησίαν των. Κολομβία, Βολιβία, Χιλή, Ἀργεντινή, Παραγουάη κτλ. ὡργανώθησαν εἰς δημοκρατίας (1820), ἐνῷ ἡ Βραζιλία ἀπεσπάτη ἀπὸ τὴν Πορτογαλίαν καὶ ἀπετέλει συνταγματικὴν μοναρχίαν ὑπὸ τὸν Πέτρον, υἱὸν τοῦ βασιλέως τῆς Πορτογαλίας (1822). Δὲν ἐπέτυχεν δύμας ἡ προσπάθεια πολλῶν πατριωτῶν νὰ ἐνώσουν τὰς Νοτιοαμερικανικὰς δημοκρατίας εἰς Ὁμοσπονδίαν κατὰ τὸ σύστημα τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν τῆς Β. Ἀμερικῆς.

Μονρόε (1758 - 1831)

Πέμπτος Πρόεδρος τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν
ἐπὶ δύο κατὰ σειράν τετραετίας
(1816 - 1820 καὶ 1820 - 1824)

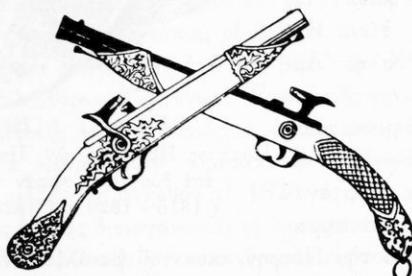
ΤΟ ΔΟΓΜΑ ΤΟΥ ΜΟΝΡΟΕ

'Η 'Ιερὰ Συμμαχία και ἡ Πενταπλῆ συνεζήτησαν σοβαρῶς τὴν ἔνοπλον ἐπέμβασιν και εἰς τὴν Ἀμερικήν. Ἀλλὰ τότε ἐπῆλθε τὸ πρῶτὸν ρῆγμα εἰς τὰς τάξεις τῆς. 'Η Ἀγγλία εἶχεν ἐντελῶς ἀντίθετα συμφέροντα. Διὰ τῆς ἀνεξαρτησίας τῆς N. Ἀμερικῆς ἥνοιγετο εὐρύτατον ἔδαφος εἰς τὸ ἀγγλικόν ἐμπόριον. Κυρίως δικαίως ὑπῆρξε σθεναρὰ ἡ σάσις τῆς B. Ἀμερικῆς. 'Ο Πρόεδρος τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν **Μονρόε**

ἀνεγνώρισε τὴν ἀνεξαρτησίαν τῆς N. Ἀμερικῆς (1823)

1823 και διὰ προκηρύξεως, ἡ δόπια ἔμεινεν ἴστορική, ἐδήλωσεν
δτι : 1) Δὲν ἐπιτρέπεται εἰς τὰς Εὐρωπαϊκὰς Δυνάμεις νὰ ἐπεμβαίνουν εἰς τὴν ἀμερικανικὴν ἥπειρον δι' ἀποκιακούς σκοπούς.
2) Αἱ Ἡνωμέναι Πολιτεῖαι τῆς Ἀμερικῆς θὰ μείνουν μαχρὰν τῶν πολέμων μεταξὺ τῶν Εὐρωπαϊκῶν Δυνάμεων, ἐκτὸς ἂν τὰ δικαιώματα αὐτῶν ἀπειληθοῦν σοβαρῶς και 3) Αἱ Ἡνωμέναι Πολιτεῖαι δὲν θὰ ἐπεμβαίνουν εἰς τὰς ἐσωτερικὰς ὑποθέσεις τῶν Εὐρωπαϊκῶν Δυνάμεων. Τοῦτο ἐσήμανεν, δτι πᾶσα εὐρωπαϊκὴ ἐπέμβασις θὰ εἴρῃ ἀντιμετώπους τὰς Ἡνωμένας Πολιτείας. Αὐτὸ εἶναι τὸ περίφημον Δόγμα τοῦ Μονρόε.

'Αλλὰ τὴν πλήρη ἔξαρθρωσιν τῆς 'Ιερᾶς Συμμαχίας και τῆς Πενταπλῆς ἐπέφερε κυρίως ἡ Ἐλληνικὴ Ἐπανάστασις. Μετὰ τὴν Ἀγγλίαν και ἡ Ρωσία ἀπομακρύνεται ἀπὸ τὴν ἐπίδρασιν τοῦ Μέττερνιχ και ἀκολουθεῖ ἰδίαν πολιτικὴν εἰς τὸν ἀγῶνα τῶν Ἑλλήνων. Τοιουτορόπως ἡ δύναμις τοῦ Μέττερνιχ λιχυσεν ἐπὶ δικτῷ ἔτη (1815 - 1823).

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'

Η ΦΙΛΕΛΕΥΘΕΡΑ ΚΙΝΗΣΙΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΒΑΛΚΑΝΙΚΗΝ

ΤΟ ΤΟΥΡΚΙΚΟΝ ΠΡΟΒΛΗΜΑ

'Ενῷ εἰς τὴν Εύρωπην, δπως εἰδομεν, είχον κατισχύσει οἱ ἀπολυταρχικοὶ ἡγεμόνες καὶ εἰς δλας σχεδὸν τὰς χώρας εἰχεν ἐπιβληθῆ τὸ σύστημα τοῦ Μέττερνιχ, εἰς τὴν Βαλκανικὴν χερσόνησον οἱ λαοὶ ἐστέναζον ὑπὸ ἀπολυταρχικὸν ζυγὸν ἀσυγκρίτως βαρύτερον, τὸν ζυγὸν τοῦ σουλτάνου. 'Ο σουλτᾶνος ἔκυβέρνα κατὰ τὸ παλαιὸν μεσαιωνικὸν σύστημα καὶ κατέπνιγε πᾶσαν τάσιν πρὸς πρόδον καὶ πᾶσαν κίνησιν πρὸς ἔθνικὴν ἀνεξαρτησίαν τῶν ὑποδούλων λαῶν.

'Αλλ' ἥδη ἀπὸ τοῦ 18ου αἰῶνος ἐφάνη δτι ἡ 'Οθωμανικὴ αὐτοκρατορία δὲν είχε τὴν δύναμιν νὰ συγκρατήσῃ τὰς ἀπεράντους κατακτήσεις της. 'Ο σουλτᾶνος δὲν είχε χρήματα διὰ νὰ κινητοποιήσῃ τὸν στρατὸν του, τὸ δὲ παλαιὸν στρατιωτικὸν σύστημα τῶν Τούρκων είχε παραλύσει. Τὰ διαβόητα τάγματα τῶν Γενιτσάρων ἤσαν μᾶλλον πληγὴ διὰ τὴν ἔξουσίαν καὶ οἱ στρατῶνές των διαρκῆς ἐστία στασιαστικῶν κινημάτων.

Μερικοὶ σουλτᾶνοι ἐσκέφθησαν νὰ μεταρρυθμίσουν τὸ κράτος των, εἰσάγοντες τὴν πεφωτισμένην δεσποτείαν, κατὰ τὸ παράδειγμα τῆς Πρωσίας καὶ τῶν ἄλλων εὐρωπαϊκῶν κρατῶν καὶ ἐπιφέροντες εὐρείας οἰκονομικὰς καὶ στρατιωτικὰς μεταρρυθμίσεις. 'Ιδίως ἐπεθύμουν νὰ καταργήσουν τὰ ἀπειθάρχητα τάγματα τῶν Γενιτσάρων καὶ νὰ δημιουργήσουν νεώτερον στρατὸν καὶ διὰ ριζικῶν διοικητικῶν, δικαστικῶν καὶ οἰκονομικῶν μεταρρυθμίσεων νὰ ἔξευρωπατέσουν τὴν Τουρκίαν. 'Αλλὰ τὰς προσπαθείας αὐτὰς ἐμπατάλωσαν οἱ παλαιότουρκοι, οἱ οὐλεμᾶδες (ἴερωμένοι) καὶ οἱ Γενίτσαροι. Συγχρόνως πολλοὶ ἴσχυροὶ σατράπαι, ἐκμεταλλευόμενοι τὴν ἀδυναμίαν τῆς Πύλης, ἐπεχείρησαν νὰ ἀποσπασθοῦν ἀπὸ τὸ κέντρον καὶ νὰ δημιουργήσουν ἴδια των κράτη. Τοιοῦτοι ἤσαν ὁ 'Αλῆ πασᾶς τῶν Ιωαννίνων, ὁ Πεσβάνογλου, πασᾶς τοῦ Βιδινίου, καὶ ὁ Μεχμέτ 'Αλῆς τῆς Αιγύπτου.

Τοιουτοτρόπως ἐφαίνετο ὅτι τὸ κράτος τοῦ σουλτάνου δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ζήσῃ πολὺ καὶ οἱ διπλωμάται τῆς Εὐρώπης ἤρχισαν νὰ σκέπτωνται νὰ ἐπωφεληθοῦν ἐκ τῆς πλουσίας κληρονομίας.

"Ηρχισε λοιπὸν νὰ γίνεται ζωηρότερος ὁ ἀνταγωνισμὸς τῶν Εὐρωπαίων περὶ τὴν Τουρκίαν καὶ ἑκάστη Δύναμις ἐπεδίωκε τὸ συμφέρον τῆς. 'Ἄλλ' ἀπὸ τὸν ἀνταγωνισμὸν αὐτὸν προῆλθον δύο ἀντίθετα γεγονότα. 'Αφ' ἐνὸς παρετάθη ἡ ζωὴ τῆς Ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας, ἀφ' ἑτέρου οἱ χριστιανικοὶ λαοί, οἱ ὑποδουλωμένοι εἰς τοὺς Τούρκους, ὁ εἰς κατόπιν τοῦ ἄλλου, ἀπέκτησαν τὴν ἀνεξαρτησίαν των.

Η ΑΝΕΞΑΡΤΗΣΙΑ ΤΗΣ ΣΕΡΒΙΑΣ

Πρῶτοι οἱ "Ελληνες, καθὼς γνωρίζομεν, δι' ἐπανειλημμένων ἔξεγέρσεων κατὰ τοῦ σουλτάνου εἶχον προσπαθήσει νὰ ἀποκτήσουν τὴν ἀνεξαρτησίαν των. Τὰ κινήματα δύμας ἐκεῖνα, κακῶς παρασκευασθέντα καὶ γενόμενα ἀντικείμενον ἐκμεταλλεύσεως τῶν Ἰσχυρῶν, δὲν ἐπέτυχον. Τοὺς "Ελληνας ἥκολούθησαν οἱ Σέρβοι.

Οἱ Σέρβοι, πιεζόμενοι ἀπὸ τὰς βιαιότητας τῶν Γενιτσάρων καὶ τῶν Ἀλβανῶν, ἔξηγέρθησαν τὸ 1803. 'Αρχηγὸν εἶχον ἔνα εύκατάστατον χωρικόν, πρώην ὑπαξιωματικὸν εἰς τὸν αὐστριακὸν στρατόν, τραχὺν καὶ ἐνεργητικόν, μὲ γιγάντειον ἀνάστημα, δύνομαστὸν διὰ τὴν σωματικήν του δύναμιν καὶ τὸ θάρρος του, τὸν περίφημον **Καραγεώργην**. 'Ο Καραγεώργης εἶχε μεγάλας ἐπιτυχίας. 'Εντὸς τριῶν μηνῶν ἐκυρίευσεν ὅλας τὰς πόλεις καὶ τὰ δυχυρά, ἔξεδίωξε τοὺς Γενιτσάρους καὶ ἐφόνευσε πολλοὺς ἀπὸ τοὺς ἀρχηγούς των. 'Η Τουρκία ἦτο ἀπησχολημένη εἰς πόλεμον κατὰ τῆς Ρωσίας καὶ δὲν διέθετε δυνάμεις, διὰ νὰ καταπνίξῃ τὸ κίνημα. Τὸ 1813 δύμας τρεῖς τουρκικοὶ στρατοὶ εἰσέβαλον εἰς τὴν Σερβίαν καὶ μετὰ αἰματηρότατον ἀγῶνα καὶ φοβερὰς βιαιοπραγίας οἱ Τούρκοι ὑπεχρέωσαν πάλιν τοὺς Σέρβους εἰς ὑποταγήν. 'Ο Καραγεώργης μὲ πολλοὺς συμπολεμιστάς του κατέφυγεν εἰς τὴν Ούγγαριαν.

Αἱ τουρκικαὶ ἀγριότητες ποοεκάλεσαν νέαν ἔξεγερσιν τῶν Σέρβων τὸν 'Απρίλιον τοῦ 1815. Τώρα ἀρχηγὸς τῶν Σέρβων ἦτο ὁ **Μίλος Όθρενόβιτς**, πλούσιος ζωέμπορος, ἀντίπαλος τοῦ Καραγεώργη, πονηρὸς καὶ διπλωματικώτατος. 'Η Σερβία πάλιν ἐντὸς ὅλης τοῦ θέρα, ή δὲ Τουρκία, φοβουμένη ἐπέμβασιν τῆς Ρωσίας, ἐπροτίμησε νὰ

συνεννοηθῆ μὲ τοὺς ἐπαναστάτας. 'Ανεγνώρισε τὸν Ὁθρένοβιτς ὡς ἀνώτατον ἄρχοντα τῶν Σέρβων καὶ ἐπέτρεψεν εἰς αὐτὸν νὰ κυβερνᾷ τὴν χώραν μὲ συμβούλιον ἀπὸ δέκα αἱρετοὺς προκρίτους.

Τέλος ἡ Τουρκία, διὰ τῆς συνθήκης τῆς Ἀδριανούπολεως τὸ 1829, μετὰ τὸν νέον Ρωσοτουρκικὸν πόλεμον, ἀνεγνώρισε τὴν αὐτονομίαν τῆς Σερβίας. 'Απὸ τότε ἡ Σερβία ἔγινεν ἡγεμονία ὑποτελής εἰς τὸν σουλτάνον, ἀλλ' ἡ χώρα οὐσιαστικῶς εἶχεν ἀποκτήσει τὴν ἀνεξαρτησίαν τῆς.

Η ΚΙΝΗΣΙΣ ΜΕΤΑΞΥ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ – Η ΦΙΛΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ

Οἱ "Ἐλλήνες — οἱ δόποιοι διὰ τὸν πλοῦτον καὶ τὴν μόρφωσίν των ἀπετέλουν τὸν ἀνθηρότατον πληθυσμὸν τῆς Βαλκανικῆς, τῶν παραλίων τῆς Μ. Ἀσίας καὶ τῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου — οὐδέποτε ἔπαισαν νὰ πιστεύουν εἰς τὴν ἔθνικήν των ἀποκατάστασιν. 'Αλλὰ κατ' ἀρχὰς ἥλπισαν ὅτι θὰ ἐπετύγχανον τὴν ἐλευθερίαν τῶν διὰ τῆς βοηθίας τῶν ξένων. "Οταν δύμας ἐπείσθησαν ὅτι οἱ ξένοι μόνον εἰς τὰ σύμφεροντά των ἀπέβλεπον καὶ μετεχειρίζοντο αὐτοὺς ὡς ὅργανα διὰ τοὺς σκοπούς των, ἀπεφάσισαν νὰ ἐπιδιώξουν τὴν ἀπελευθέρωσίν των μὲ τὰς ίδιας τῶν δυνάμεις. Τὴν ίδεαν αὐτὴν ἐνίσχυσαν εἰς τὸ ὑποδουλωμένον Γένος οἱ ἡρωικοὶ ἀγῶνες τῶν Σουλιωτῶν κατὰ τοῦ τυράννου τῶν 'Ιωαννίνων 'Αλῆ πασᾶ.

Διὰ τοῦτο ἥρχισε κίνησις ζωηροτάτη εἰς ὅλα τὰ σημεῖα τοῦ 'Ἐλληνισμοῦ, καὶ εἰς τὰ πλέον ἀπόκεντρα, ίδρυθη δέ, ὅπως γνωρίζομεν, ἡ Φιλικὴ Ἐταιρεία, ἡ δόπια ἡ ἐνσάρκωσις τοῦ πόθου τῶν 'Ελλήνων περὶ ἀνεξαρτησίας. Τὸ 'Ἐθνος σύσσωμον ἔλαβε τὴν ἀπόφασιν νὰ ὀργανώσῃ τὴν ἔξέγερσιν κατὰ τοῦ σουλτάνου καὶ νὰ ἀγωνισθῇ μόνον του διὰ τὴν ἀνεξαρτησίαν. 'Η 'Ἐταιρεία κατὰ τὰς παραμονὰς τοῦ 'Αγῶνος εἶχε λάβει τεραστίας διαστάσεις καὶ ἡρίθμει μεταξὺ τῶν μελῶν της ὅτι ἐκλεκτὸν εἶχε νὰ ἐπιδείξῃ τὸ ἔθνος.

Ο ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΥΨΗΛΑΝΤΗΣ ΑΡΧΗΓΟΣ ΤΗΣ ΦΙΛΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

'Αλλ' ἡ 'Ἐταιρεία κατ' οὐσίαν ἦτο ἀκέφαλος, καὶ — ὅταν πλέον εἶχεν ἔξαπλωθῆ παντοῦ — οἱ ίδρυται τῆς ἡγιστήσαν τὴν ἀνάγκην νὰ ἀναθέσουν τὴν ἀρχηγίαν εἰς ἀνθρωπὸν ἐμπνέοντα σεβασμὸν καὶ ἐμπιστο-

σύνην. Τὸ 1819 λοιπὸν ἔστειλαν εἰς τὴν Πετρούπολιν τὸν Ξάνθον, διὰ νὰ προσφέρῃ τὴν ἀρχὴν τῆς Ἐταιρείας εἰς τὸν Καποδίστριαν, τὸν "Ἐλληνα ὑπουργὸν τοῦ Τσάρου." Ἀλλὰ ἡ στιγμὴ ἦτο ἀκατάλληλος. Πρὸ δὲ λίγου εἶχεν ἐκραγῆ ἐπανάστασις εἰς τὴν Ἰσπανίαν καὶ οἱ διπλωμάται τῆς Ἱερᾶς Συμμαχίας ἔλαμβανον μέτρα πρὸς κατάπνιξιν τοῦ φιλελευθέρου κινήματος. Ὁ Καποδίστριας δὲν ἐδέχθη τὴν ἀρχηγίαν τῆς Ἐταιρείας καὶ ὁ Ξάνθος ἐστράφη πρὸς τὸν Ἀλέξανδρον Ὑψηλάντην.

Ο Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης (1792 - 1828) κατήγετο ἀπὸ ἀρχαίαν φαναριωτικὴν οἰκογένειαν, ἡ δόποια ἀνῆγε τὴν ἀρχὴν τῆς εἰς τοὺς βυζαντινοὺς χρόνους. Ὁ πάππος του ἔχρημάτισε διερμηνεὺς τῆς Πύλης καὶ ἡγεμών τῆς Βλαχίας, ὁ δὲ πατήρ του διωρίσθη ἡγεμὼν τῆς Μολδαβίας. Ἐπειδὴ δμως ὁ πατήρ Ὑψηλάντης ἐξυπηρέτησε τὰ ρωσικά συμφέροντα καὶ ἔγινεν ὑποπτὸς εἰς τὸν σουλτάνον, ἱναγκάσθη νὰ δραπετεύσῃ μὲ τὴν οἰκογένειάν του εἰς τὴν Ρωσίαν. Ὁ μεγαλύτερος γιος του Ἀλέξανδρος διέπρεψεν εἰς τοὺς πολέμους τῆς Ρωσίας κατὰ τοῦ Ναπολέοντος καὶ εἰς τὴν μάχην τῆς Λειψίας ἀπεκόπη ἡ δεξιά του χειρί. Ἐφερε τὸν τίτλον τοῦ πρίγκιπος καὶ τὸν βαθμὸν τοῦ στρατηγοῦ, ἥτο δὲ ὑπασπιστής τοῦ Τσάρου. Ὁ Ὑψηλάντης ἦτο ἀνδρεῖος καὶ ἰδεολόγος, ἀλλὰ εὐπειστος καὶ μὲ δλίγην πείραν τοῦ κόσμου. Αἱ μεγάλαι ὑποσχέσεις τοῦ Ξάνθου καὶ ἡ φήμη τῆς Ἐταιρείας, ἐπεισαν τὸν

Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης (1792 - 1828)

πρίγκιπα δτὶ ἔχρειάζετο μόνον διεύθυνσις ἴσχυρὰ καὶ ἐνιαία, διὰ νὰ προέλθουν μεγάλα ἀποτελέσματα. Καὶ ὁ Καποδίστριας, τὸν δόποιον συνεβουλεύθη, ἥτο σύμφωνος εἰς αὐτό.

Ο Ὑψηλάντης, ἀφοῦ ἀνέλαβε τὴν ἀρχηγίαν, ἤρχισε νὰ ἐργάζεται μὲ ζῆλον καὶ δραστηριότητα. Δὲν ἀντελήφθη δμως τὴν πραγματικὴν κατάστασιν, δτὶ δηλαδὴ καμμία σοβαρὰ προετοιμασία δὲν ὑπῆρχε διὰ

τὸν Ἀγῶνα, ἀλλὰ μόνον ἀκράτητος ἐνθουσιασμὸς καὶ κίνησις ἰσχυρὰ ἀνὰ τὸ Πανελλήνιον καὶ ἀναμονὴ ὅτι κάτι μέγα πρόκειται νὰ συμβῇ.

ΑΙ ΔΥΝΑΜΕΙΣ ΤΩΝ ΕΜΠΟΛΕΜΩΝ

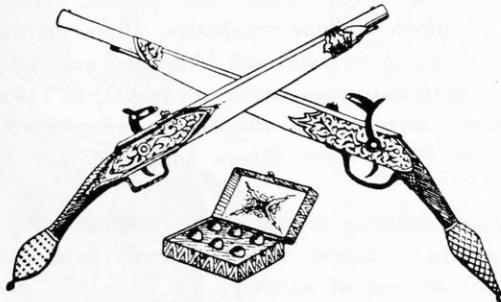
Μολονότι: ή στρατιωτικὴ δύναμις τῆς Τουρκίας εὑρίσκετο ἐν παραλίσει — τὸ πυροβολικόν της ἥτο δὲ λίγον καὶ κακόν, τὸ ἵππικόν της ἀκατάλληλον διὰ χώραν ὁρεινὴν (διὰ τὸ ἡ 'Ἐλλάς'), οἱ δὲ Γενίτσαροι δὲν ἦσαν πλέον οἱ φοβεροὶ πολεμισταὶ τοῦ 15ου καὶ 16ου αἰώνος — ἡ Τουρκία ἐξηκολούθει νὰ εἶναι μεγάλη καὶ ἰσχυρὰ αὐτοκρατορίᾳ καὶ ἥδυνατο νὰ κινητοποιήσῃ πολυάριθμα στρατεύματα.

Μεγάλην σημασίαν διὰ τὸν Ἀγῶνα εἶχε τὸ μέγα πλῆθος τῶν φρουρίων, τὰ ὄποια οἱ Τούρκοι κατεῖχον εἰς τὴν 'Ἐλλάδα.' Άλλα πάντα ἔνεξαιρέτως ἦσαν παρημελημένα καὶ δὲν εἶχον οὔτε πολεμοφόδια οὔτε τροφὰς ἀρκετάς. 'Ο στόλος ἀφ' ἐτέρου, ὁ δόποιος ἀπετέλει δύναμιν ἀξιόλογον, ἥτο καὶ αὐτὸς παρημελημένος. Εἰς τὸν ναύσταθμον τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπῆρχε σημαντικὸς ἀριθμὸς πολεμικῶν πλοίων, ὀπλισμένων μὲν μέγαν ἀριθμὸν τηλεβόλων. Πλὴν τούτου, ὁ σουλτάνος ἥδυνατο νὰ διαθέσῃ τὸ ναυτικὸν τοῦ 'Αλγερίου καὶ τῆς Αίγυπτου, τὸ δόποιον ἥτο εἰς πολὺ καλυτέραν κατάστασιν. 'Αλλ' οἱ Τούρκοι δὲν ὑπῆρχαν ποτὲ καλοὶ ναυτικοί. Τὰ πληρώματα ἀπετελοῦντο ἀπὸ ξένους τυχοδιώκτας, οἱ δόποιοι ἦσαν δὲ λίγον ἡσκημένοι καὶ ἐχειρίζοντο τὰ πλοῖα κακῶς.

Οἱ 'Ἐλληνες διέθετον ἀσθενεστάτας δυνάμεις ἀπέναντι τοῦ τουρκικοῦ κολοσσοῦ. Τὸν πυρῆνα τῆς κατὰ ζηρὰν δυνάμεως τῶν ἀπετέλεσαν οἱ ἀρματολοὶ καὶ οἱ κλέρτες. Τὰ δόπλα τῶν πολεμιστῶν τῆς 'Επαναστάσεως ἦσαν ποικίλα. Τὸ συνηθέστερον δόπλον ἥτο τὸ ἐφωδιασμένον μὲ πυριτόλιθον (τσακμακόπετρα) καὶ εἶχε βραχεῖαν κάννην. 'Η τακτικὴ τῶν κλεφτῶν διέφερε πολὺ ἀπὸ τὴν τακτικὴν τῶν εὐρωπαϊκῶν στρατευμάτων. 'Οταν προστίγγιζεν δὲ ἔχθρος, οἱ κλέρτες διεσκορπίζοντο καὶ ὁ καθεὶς ἐξ αὐτῶν ἐζήτει κρύπτην ἢ θάμνον ἢ βράχον ἢ ἄλλον κατάλληλον τόπον ἐνέδρας, διόπθεν ἐπυροβόλει κατὰ τῶν Τούρκων. 'Οπου ἔμενον πολλοί, κατεσκεύαζον ἡμισεληνοειδῆ δχυρώματα, τὰ λεγόμενα τα μπούρια, ὅπισθεν τῶν δόποιών ἐκρύπτοντο, διὰ νὰ δεχθοῦν μὲ αἰφνιδιαστικὸν πῦρ τὸν πλησιάζοντα ἔχθρόν. 'Ο πρῶτος ἔλληνικὸς στρατὸς εἶχεν ἐν σπουδαῖον ἐλάττωμα, τὴν ἔλλειψιν

πειθαρχίας. 'Αλλ' ὁ στρατὸς αὐτὸς εἶχε μεγάλα προτερήματα: τὴν ἀντοχὴν καὶ τὴν δλιγάρκειαν καὶ, πρὸ πάντων, ἐνθουσιασμὸν καὶ αὐτοθυσίαν παραδειγματικήν.

Κατὰ τοῦ τουρκικοῦ στόλου οἱ "Ἐλληνες διέθετον μόνον τοὺς πάρωνας τῆς "Τύρας, τῶν Σπετσῶν καὶ τῶν Ψαρῶν, δηλαδὴ τὰ ἐμπορικὰ πλοῖα, τὰ ἔξωπλισμένα διὰ τηλεβόλων. 'Αλλ' οἱ "Ἐλληνες ναυτικοὶ εἶχον ἀσύγκριτον ὑπεροχὴν ἀπέναντι τῶν Τούρκων, τὰ δὲ κατορθώματά των δύνανται νὰ συγκριθοῦν πρὸς τὰ ἡρωικὰ κατορθώματα τῶν προγόνων μας, οἱ δποῖοι καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῆς ἴστορίας ἡσαν ἀσυναγώνιστοι ναυτικοί. Τὸ πυροπολικὸν ἦτο ἐπικίνδυνον δπλον εἰς χεῖρας τῶν Ἐλλήνων. Οἱ "Ἐλληνες ναυτικοὶ ἔκαμψαν ἀξιόλογον χρῆσιν τῶν πυρπολικῶν, ἐπροξένησαν μεγάλας καταστροφὰς εἰς τὰ ἐχθρικὰ πλοῖα καὶ ἐτρομοκράτουν τὸν τουρκικὸν στόλον.

Πιστόλες καὶ σφαῖρες τῶν χρόνων τῆς Ἐπαναστάσεως

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'

Η ΜΕΓΑΛΗ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΣ

Η ΕΞΕΓΕΡΣΙΣ ΕΙΣ ΒΛΑΧΙΑΝ ΚΑΙ ΜΟΛΔΑΒΙΑΝ

Η Φιλική Έταιρεία δὲν είχεν δρίσει τὸν χρόνον, κατὰ τὸν ὅποιον θὰ ἤρχιζεν ἡ ἐπανάστασις εἰς τὴν Ἑλλάδα γεγονὸς ὅμως μεγάλης σημασίας ἐπέσπευσε τὴν ἔκρηξιν αὐτῆς: 'Ο Ἀλῆς τῶν Ἰωαννίνων ἤλθεν εἰς ρῆξιν πρὸς τὸν σουλτάνον, ἐστασίασε καὶ ἐκάλεσε τοὺς "Ἐλληνας εἰς βοήθειαν ἐκεῖνοι ὅμως ἐσκέφθησαν νὰ ἐπωφεληθοῦν μόνον ἐκ τοῦ ἐμφυλίου πολέμου τῶν Μωαμεθανῶν. Τότε ὁ Ὑψηλάντης ἔλαβεν ἀπεριόριστον ἄδειαν ἀπὸ τὸν Τσάρον, κατῆλθεν εἰς τὴν Ὁδησσὸν καὶ εἰς σύσκεψιν τῶν Φιλικῶν ἀπεφάσισαν νὰ ἀρχίσουν τὸν ἀγῶνα ἀπὸ τὴν Μολδαβίαν καὶ τὴν Βλαχίαν.

Οἱ λόγοι τῆς προτιμήσεως τῶν Παραδουναβίων ἡγεμονιῶν ἦσαν οἱ ἔξης: Πρῶτον, οἱ ἡγεμονίαι ἔθεωροῦντο ὡς ἄλλῃ Ἑλλάς, διότι ἡγεμόνες καὶ αὐλικοὶ ἦσαν "Ἐλληνες" ἐπίσης ἡ ἀνωτέρα κοινωνία ἀπετελεῖτο κυρίως ἀπὸ "Ἐλληνας, οἱ δὲ κάτοικοι ὡς ὅμοδοξοι θὰ ὑπεστήριζον προθύμως τὸ κίνημα. Δεύτερον, οἱ Φιλικοὶ εἶχον τὴν βεβαιότητα ὅτι θὰ συνέπραττον οἱ μισθοφόροι στρατιῶται, οἱ εὐρισκόμενοι εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῶν ἡγεμόνων καὶ τῶν ἐντοπίων ἀρχόντων. Οὗτοι ἦσαν χριστιανοὶ διαφόρων ἔθνοτήτων (Σέρβοι, Βούλγαροι, "Ἐλληνες"), δύνομαζόμενοι διὰ τοῦ κοινοῦ ὀνόματος 'Αρβανίτες. Τρίτον, δὲν ὑπῆρχε τουρκικὸς στρατὸς εἰς τὰς ἡγεμονίας καὶ κατὰ τὰς συνθήκας ἐπρεπεν ἡ Τουρκία, διὰ νὰ εἰσαγάγῃ στρατὸν εἰς αὐτάς, νὰ ζητήσῃ τὴν συγκατάθεσιν τῆς Ρωσίας. Τέταρτον, ὁ τουρκικὸς στόλος θὰ συνεκεντρώνετο εἰς τὸν Δουναβῖν καὶ τοιουτοτρόπως θὰ ἥτο εύκολωτέρα ἡ ἐπανάστασις εἰς τὴν κυρίως Ἑλλάδα.

Τὴν 22 Φεβρουαρίου 1821 ὁ Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης διέβη τὸν Προοῦθον, παραπόταμον τοῦ Δουνάβεως, συνοδευόμενος ὑπὸ 200 ἀνδρῶν, τῶν ὅποιων οἱ πλεῖστοι εἶχον ὑπηρετήσει εἰς τὸν ρωσικὸν στρατὸν, καὶ περὶ τὴν ἐσπέραν εἰσῆλθεν εἰς 'Ιάσιον, πρωτεύουσαν τῆς

Μολδαβίας. 'Ο ήγεμόνων **Μιχαήλ Σοῦτσος**, θερμός δπαδός τῆς 'Εταιρείας, ἐνισχύσας αὐτὴν καὶ διὰ χρημάτων, καθὼς καὶ οἱ κάτοικοι ἐδέχθησαν αὐτὸν μὲ μεγάλον ἐνθουσιασμόν. Οἱ δόπλοφόροι 'Αρβανίτες τῆς πόλεως καὶ ἡ φρουρὰ τοῦ ἡγεμόνος ἐτάχθησαν ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ 'Υψηλάντου. 'Ἐπίσης πολλοὶ μαθηταί, πλήρεις ἐνθουσιασμοῦ, προσῆλθον εἰς τὰς τάξεις τοῦ ἐπαναστατικοῦ στρατοῦ. 'Ἐκεῖθεν ὁ 'Υψηλάντης ἐδημοσίευσε προχήρουξιν ἐνθουσιώδη πρὸς τοὺς "Ἐλληνας, εἰς τὴν δόποιαν ἔλεγε: «Κινηθῆτε, ἀδελφοί, καὶ θέλετε ίδει μίαν κραταιάν Δύναμιν, νὰ ὑπερασπισθῆτε τὰ δίκαια μας».

'Αλλὰ δὲν ἤργησε νὰ ἀποδειχθῇ ὅτι ἡ Μολδοβλαχία δὲν ἦτο ὁ κατάλληλος τόπος διὰ τὸν 'Ἐλληνικὸν ἀγῶνα. Οἱ κάτοικοι ἐφάνησαν ἀδιάφοροι πρὸς τὸ 'Ἐλληνικὸν κίνημα, ὃ δὲ στρατὸς τῶν 'Αρβανιτῶν, ἐπὶ τοῦ δόποιου ἐστηρίχθη ἡ 'Εταιρεία, ἦτο κατὰ τὸ πλεῖστον ἀνοργάνωτος συρφετός, μὴ ἔχων ἀνώτερον ἥθικὸν ἐλατήριον.

'Ο 'Υψηλάντης ἐπροχώρησε βραδέως πρὸς τὴν Βλαχίαν. Εἰς Φωξάνην, μεθοριακὴν πόλιν μεταξὺ Βλαχίας καὶ Μολδαβίας, ἡ δύναμίς του ἐνισχύθη σημαντικῶς διὰ τῆς προσελεύσεως νέων δόπλαρχηγῶν. 'Ἐκεῖ κατηρτίσθη καὶ ὁ 'Ιερὸς Λόχος: Πεντακόσιοι δηλαδὴ νέοι τῶν εὐγενεστάτων οἰκων, ἐκ τῶν δόποιων πολλοὶ σπουδασταὶ εὐρωπαϊκῶν Πανεπιστημίων, ἀπετέλεσαν ίδιαίτερον σῶμα. Τὸ σῶμά των διεκρίνετο διὰ τὴν πειθαρχίαν καὶ ἀπετέλεσε τὸν πυρῆνα τοῦ στρατοῦ τοῦ 'Υψηλάντου. Μετὰ τέσσαρας ἑβδομάδας ὁ 'Υψηλάντης εἰσῆλθεν εἰς τὸ Βουκούρεστιον (28 Μαρτίου).

ΑΠΟΤΥΧΙΑ ΤΟΥ ΚΙΝΗΜΑΤΟΣ

'Η αἰγλη, ἡ δόποια περιέβαλε κατ' ἀρχὰς τὸ κίνημα τοῦ Πρίγκιπος, διελύετο ταχέως. Εἶχον παρέλθει πέντε ἑβδομάδες, ἀφ' ὅτου ὁ 'Υψηλάντης διέβη τὸν Προούθον, καὶ ἡ ρωσικὴ σύμπραξις, τὴν δόποιαν ὑπεσχέθη, δὲν ἐπραγματοποιεῖτο. 'Ως κεραυνὸς δὲ ἐπεσαν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς του δύο σημαντικὰ γεγονότα: ἡ ἀποκρυπτοῦσις τοῦ κινήματος ὑπὸ τῆς Ρωσίας καὶ ὁ ἀφορισμὸς τοῦ Πατριάρχου. 'Ο Τσάρος δηλ. 'Αλέξανδρος, διὰ νὰ δειξῃ τὴν πίστιν του εἰς τὰς ἀρχὰς τῆς 'Ιερᾶς Συμμαχίας καὶ διὰ νὰ διαψεύσῃ τὴν κρατοῦσαν ὑποψίαν ὅτι ἡ Ρωσία ὑπέθαλπε τὸ κίνημα τοῦ 'Υψηλάντου, ἀπεκήρυξεν αὐτὸν ἐπι-

σήμως, διέταξε νὰ διαγράψουν τὸ ὄνομα τοῦ Ὑψηλάντου ἀπὸ τὸν κατάλογον τῶν Ρώσων ἀξιωματικῶν καὶ ἐδήλωσεν εἰς τὸ Διβάνιον διὰ τοῦ ἐν Κωνσταντινούπολει πρέσβεως του, ὅτι ἡ ρωσικὴ πολιτικὴ εἶναι ξένη

πρὸς τὸ κίνημα τοῦ Ὑψηλάντου. Ἀφ' ἑτέρου, ὁ Πατριάρχης πιεζόμενος ὑπὸ τοῦ σουλτάνου ἀφώρισε τὸν Ὑψηλάντην καὶ τὸν ὁσποδάρον (ἡγεμόνα) τῆς Μολδαβίας Μιχ. Σοῦτσον.

‘Η Ρωσία ἐπέτρεψε τὴν εἰσόδον τουρκικῶν στρατευμάτων εἰς τὰς ἡγεμονίας καὶ οἱ Τούρκοι εἰσῆλθον ἀπὸ τρία σημεῖα. Ἐντὸς ὀλίγου χρόνου ὁ τουρκικὸς στρατὸς κατέπνιξε τὸ κίνημα. Τὸν Ἀγῶνα ἔκρινε

τελικῶς ή μάχη παρὰ τὸ χωρίον Δραγατσάνι. Οἱ Ἱερολοχῖται ἡγρωνίσθησαν μὲν ἡρωισμὸν καὶ ἀνεκάλεσαν εἰς τὴν μνήμην τῶν Ἑλλήνων τὰ κατορθώματα τοῦ Ἱεροῦ Λόχου τῶν Θηβαίων. Μὲν τὸ νεαρὸν αἷμά των, τὸ δόποῖον ἐχύθη ἀφθονον κατὰ τὰ πρῶτα βῆματα τοῦ Ἱεροῦ μας Ἀγῶνος, ἔγραψαν λαμπράς σελίδας εἰς τὴν ἱστορίαν μας. Οἱ νεαροὶ Ἱερολοχῖται ἦσαν ἀπειροι εἰς τὸν πόλεμον καὶ κατεκόπησαν ὑπὸ τῶν ἡλιοκαῶν Τούρκων σπαχήδων (ἰππέων). Διακόσιοι ἔπεσαν εἰς τὴν πεδίον τῆς μάχης καὶ 40 γῆμαλωτίσθησαν (7 Ἰουνίου). Ἡ νεωτέρα δύμας Ἑλλὰς ἐτίμησε τοὺς ἡρωας αὐτοὺς τῆς ἐλευθερίας, στήσασα πρὸς τιμήν των μνημεῶν εἰς τὸ Πεδίον τοῦ Ἀρεως εἰς τὰς Ἀθήνας, ἡ δὲ σπουδάζουσα νεολαία, ἀποδίδουσα φόρον εὐγνωμοσύνης εἰς τοὺς νεαροὺς πολεμιστάς, τελεῖ κατ' ἔτος μνημόσυνον κατὰ τὴν παραμονὴν τοῦ Εὔαγγελισμοῦ καὶ στέφει μὲν δάφνινον στέφανον τὸ ἥρωόν των.

'Ο 'Ψηλάντης ὑπεχώρησεν εἰς τὰ αὐστριακὰ σύνορα, διέβη αὐτὰ καὶ παρεδόθη εἰς τὰς αὐστριακὰς ἀρχὰς 'Υπ' αὐτῶν ἐνεκλείσθη εἰς τὸ φρούριον *Mouyakáts* καὶ ἔμεινεν ἐπὶ ἐξ ἔτη, ἀπεψυλάκισθη δὲ μόνον διὰ τῆς μεσολαβήσεως τοῦ Τσάρου. Τὸ 1828 ἀπέθανεν εἰς Βιέννην μόλις 36 ἔτῶν.

Μετὰ τὴν φυγὴν τοῦ 'Ψηλάντου, οἱ Τούρκοι ἐξηφάνισαν ταχέως τὰ λείψανα τοῦ στρατοῦ του, βιοηθούμενοι ὑπὸ τῶν ἐντοπίων. 'Αλλ' οἱ γενναῖοι ὄπλαρχηγοι **Αθανάσιος Καρπενησιώτης, Γεωργάκης Όλυμπιος** καὶ **Φαρμάκης** ἔδωσαν ἡρωικὴν λύσιν εἰς τὸ δράμα τῶν ἡγεμονιῶν. 'Ο μὲν πρῶτος ἔπεσεν ἡρωικῶς εἰς τὴν μάχην τοῦ Σκουλενίου, οἱ δὲ ὅλοι δύο — ἐνῷ προσεπάθουν νὸν διανοίξουν δίοδον πρὸς τὰ ρωσικὰ σύνορα — περιεπλανήθησαν εἰς τὰ Τρανσυλβανικά δρη καὶ προδοθέντες ὑπὸ τῶν κατοίκων ἐνεκλείσθησαν εἰς τὴν Μονήν τοῦ Σέκκου μὲ 350 ἄνδρας. Μετὰ πεισματώδη θύμυναν, δὲ μὲν Όλυμπιος ἀνετίναξε τὸ κωδωνοστάσιον, εἰς τὸ δόποῖον εἶχε καταφύγει μετ' ὀλίγων ὀπαδῶν καὶ εὑρε θάνατον ἔνδοξον, δὲ Φαρμάκης παραδοθεὶς ἐστάλη εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ ἀπεκεφαλίσθη (μέσα Σεπτεμβρίου).

'Η ἐπανάστασις τῶν ἡγεμονιῶν ἀπέτυχεν, δὲ σουλτᾶνος δὲν διώρισε πλέον 'Ελληνας ἡγεμόνας εἰς Μολδαβίαν καὶ Βλαχίαν. 'Αλλ' ἡ ἀποτυχία αὐτὴ ἴσοδυναμεῖ πρὸς μεγάλην νίκην. 'Ο 'Ελληνισμὸς ἀπ' ἄκρου εἰς ἄκρον ἐδέχθη τὸ κίνημα τῶν ἡγεμονιῶν μὲ παλλομένην καρδίαν, ἡ δὲ φήμη περὶ μεγάλων κατορθωμάτων τοῦ 'Ψηλάντου καὶ τοῦ στρατοῦ του διέσχισε τὰ δρη καὶ τὰς ἐλληνικὰς θαλάσσας καὶ

έπεστευσε τὴν ἔκρηξιν τῆς Ἐπαναστάσεως εἰς τὴν κυρίως Ἑλλάδα, ὅπως θὰ ἔδωμεν, τὸ κίνημα ἐντὸς δλίγου ἔλαβε τεραστίας διάστασεις καὶ οἱ Τοῦρκοι δὲν κατώρθωσαν νὰ καταπνίξουν αὐτό.

ΑΝΑΒΙΩΣΙΣ ΤΟΥ ΣΟΥΛΙΟΥ

Εἰς τὴν "Ηπειρον ἔξηκολούθη ἐν τῷ μεταξὺ ὁ ἀγὸν τοῦ Ἀλῆ κατὰ τοῦ σουλτανικοῦ στρατοῦ. Οἱ Τοῦρκοι εἶχον τὴν ἔμπνευσιν νὰ καλέσουν τοὺς Σουλιώτας — οἱ ὅποιοι ἐπὶ 17 ἑτη ἔτρωγον τὸν ἄρτον τῆς ἔξορίας εἰς τὴν Κέρκυραν καὶ μὲ βουρκωμένα μάτια ἡτένιζον τὰ βουνὰ τῆς πατρίδος των — διὰ νὰ τοὺς ἀντιτάξουν κατὰ τοῦ παλαιοῦ των ἔχθροῦ. Οἱ Σουλιώται ὅμως ἐποιεύθησαν διπλωματικῶτατα. "Αφησαν τοὺς Μωαμεθανούς νὰ λύσουν τὴν διαφοράν των καὶ ἀπεσύρθησαν εἰς τὴν παλαιάν των πατρίδα. Ὁ ἀρχηγὸς των **Μᾶρκος Μπότσαρης** ἦλθεν εἰς μυστικὴν συνεννόησιν μὲ τὸν Ἀλῆ καὶ ἐπέτυχε νὰ ἐπαναφέρῃ τοὺς Σουλιώτας εἰς τὴν πατρίδα των. "Ωστε ἀπὸ τὸν Δεκέμβριον τοῦ 1820 τὸ Σούλι ἔνεζησε καὶ ἐπὶ τῆς Κιάφας ἐκνυμάτιζεν ἡ σημαία τῆς ἀνεξαρτησίας.

Η ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΣ ΤΗΣ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ

'Ἐν τῷ μεταξὺ ἡ Πύλη ὑπωπτεύετο ἐπαναστατικὴν κίνησιν εἰς τὴν Πελοπόννησον καὶ ἔστειλε τὸν Νοέμβριον τοῦ 1820 ὡς διοικητὴν αὐτῆς τὸν πρόφητον μέγαν Βεζύρην **Μεχμέτ Χουρσίτ**, ἀνδρα μεγαλοπρεπῆ καὶ ἐπιβλητικόν. Ἐκεῖνος ὅμως δὲν ἔδωσε σημασίαν εἰς τὰς διαδόσεις καὶ μετ' ὀλίγας ἐβδομάδας ἀνεχώρησεν εἰς τὴν "Ηπειρον, διὰ νὰ ἀναλάβῃ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ πολέμου κατὰ τοῦ Ἀλῆ. "Αφησεν εἰς τὴν Τρίπολιν, ὡς μέρος ἀσφαλές, τὸ πολυπλήθες χαρέμιον καὶ τοὺς θησαυρούς του καὶ ἐνίσχυσε τὴν φρουράν τῆς πόλεως διὰ χιλίων ἀνδρῶν.

Κατὰ τὰ τέλη Δεκεμβρίου τοῦ 1820 ἔφθασεν εἰς τὴν Πελοπόννησον ὁ ἀρχιμανδρίτης Γρηγόριος Δικαῖος, ὁ γνωστὸς ὑπὸ τὸ ὄνομα **Παπαφλέσσας**, φέρων πύρινον ἐνθουσιασμὸν καὶ φλογερὰς ὑποσχέσεις. Ο Παπαφλέσσας, ὄρμητικὸς καὶ δραστήριος ἀπόστολος τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας, ἀνήρ ἐπιτηδειότατος νὰ πείθῃ τὰ πλήθη, ἔσταλη ὑπὸ τοῦ Ἀλεξ. Ὅψηλάντου, ὡς ἀρχηγοῦ τῆς Ἐταιρείας, εἰς τὴν Ἑλλάδα, διὰ νὰ κινήσῃ αὐτὴν εἰς ἐπανάστασιν, ἐνθαρρύνων καὶ ἐμψυχῶν κυρίως τοὺς προεστούς, οἱ ὅποιοι, ἐνθυμούμενοι τὰ παθήματα τῶν Ἑλλήνων κατὰ τὰ παλαιότερα κινήματα,

ἥσαν διστακτικοὶ καὶ ἀπρόθυμοι νὰ ἀρχίσουν τὸν Ἀγῶνα ἀνε σοβαρῶν ἐγρυήσεων. Οἱ Φιλικοὶ ἐφρόνουν ὅτι, ἂν ἡ ἔκρηξις τοῦ Ἀγῶνος ἀνεβάλλετο — δπως ἐζήτουν μερικοὶ — διὰ τὸν Μάιον καὶ ἐγίνετο γνωστὴ ἡ ἀποκύρηξις τοῦ Ὑψηλάντου ὑπὸ τοῦ Τσάρου καὶ τοῦ Πατριάρχου καὶ ἡ ἀποτυχία τοῦ Κινήματος εἰς τὴν Μολδοβλαχίαν, ἀσφαλῶς ἡ ἐν Πελοποννήσῳ ἐξέγερσις θὰ ἐμπαταιοῦτο.

Χουρσίτ πασᾶς

Οἱ Τούρκοι ὅμως ἐταράχθησαν περισσότερον, ὅταν ἔμαθον ὅτι ἔφθασεν εἰς τὴν Μάνην ὁ περιβόητος Θεόδωρος Κολοκοτρώνης, ὁ διποὺς ἀπὸ πολὺν καιρὸν ἥττο φυγάς καὶ κατεδιώκετο μέχρι θανάτου ὑπὸ τῆς Τουρκικῆς ἔξουσίας. Τὰ γεγονότα αὐτὰ ἡνάγκασαν τοὺς Τούρκους νὰ λάβουν μέτρα προληπτικὰ καὶ ἐκάλεσαν διὰ τὴν ἐτησίαν συνέλευσιν εἰς τὴν Τρίπολιν τοὺς προκρίτους καὶ ἀρχιερεῖς μὲ σκοπὸν νὰ κρατήσουν αὐτοὺς ὡς δύμήρους. Πολλοὶ ἐκ τῶν Ἑλλήνων προυχόντων ἡρονήθησαν νὰ μεταβοῦν καὶ τοιουτορόπως εὐ-

ρεθέντες ἐκτεθειμένοι ἀπεφάσισαν νὰ ἐπισπεύσουν τὸ κίνημα. Μετά τινας ἐπιθέσεις καὶ μικροσυμπλοκὰς ἔξέσπασεν ἡ μέχρι τῆς στιγμῆς ἐκείνης συγκρατουμένη δρμῇ καὶ τὴν 21 Μαρτίου 1821 ὁ χριστιανικὸς πληθυσμὸς τῆς Χερσονήσου ἡγέρθη ἔνοπλος ὡς εἰς ἀνθρωπος καὶ ἐπέπεσε μετὰ πάθους συγκρατουμένου ἀπὸ αἰώνων κατὰ τῶν Μωαμεθανῶν, ὡς νὰ ἥθελεν εἰς μίαν ἡμέραν νὰ ἐκδικηθῇ δεινοπαθήματα αἰώνων. Τὸ σύνθημα ᾅτο : Τούρκος νὰ μὴ μείνῃ στὸ Μοριὰ μήτε στὸν κόσμον ὅλον.

Τότε ἐπῆλθον τὰ γεγονότα ραγδαῖα. Τὴν 13 Μαρτίου οἱ πε-

χριτοὶ τῆς Ἀγαῖας παρηκολούθησαν εἰς τὴν Μονὴν τῆς Ἀγίας Λαύρας τὴν θείαν λειτουργίαν, κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ Παλαιῶν Πατρῶν Γερμανὸς ἡγέτης καὶ ὑψώσεν ὡς σημαίαν τῆς ἐπαναστάσεως τὸ περίφημον Λάβαρον, τὸ ὁποῖον παρίστανε τὴν Κοίμησιν τῆς Θεοτόκου. Ἐκεῖθεν οἱ πρόκριτοι ἐν μέσῳ ἐνθουσιασμοῦ καὶ πυροβολισμῶν ἔξεχύθησαν εἰς τὴν ἐπαρχίαν Καλαβρύτων, διὰ νὰ διαδώσουν τὸ σύνθημα τῆς ἐξεγέρσεως. Ὁ μπέης τῆς Μάνης Πετρόμπεης Μαυρομιχλῆς καὶ ὁ Κολοκοτρώνης μετὰ τῶν Μανικῶν κατῆλθον τὴν δυτικὴν πλευρὰν τοῦ Ταύγετου καὶ τὴν

22 Μαρτίου εἰσῆλθον θριαμβευτικῶς εἰς τὰς

Καλάβρια μαζί. Τὴν λίδιαν ἥμέραν ἔξεγέρθησαν αἱ Πάτραι.

Οἱ χωρικοὶ τῶν περιχώρων ἐσπευσαν εἰς τὴν πόλιν μετὰ τοῦ ἀρχιεπισκόπου Πατλ. Πατρῶν Γερμανοῦ, τοῦ Λόντου, προεστοῦ τοῦ Αἴγιου, τοῦ Ἀσημάκη Ζαΐμη, προεστοῦ τῶν Καλαβρύτων κ.ἄ.,

Τὸ Λάβαρον τῆς Ἐπαναστάσεως.

Τὸ λάβαρον εἶναι ἱερὰ σημαία, ἡ ὁποίᾳ παριστάνει τὴν Κοίμησιν τῆς Θεοτόκου καὶ εὐρίσκεται εἰς τὴν Μονὴν τῆς Ἀγίας Λαύρας εἰς τὰ Καλαβρύτων.

οἱ ὁποῖοι ἐτέθησαν ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ Κινήματος. Καὶ τὴν 25 Μαρτίου ὁ Παλ. Πατρῶν ἔστησεν εἰς τὴν πλατεῖαν τοῦ Ἀγίου Γεωργίου τὴν σημαίαν τῆς Ἐπαναστάσεως, ἡ ὁποία ἦτο ἐρυθρὰ μὲ μαύρον σταυρὸν εἰς τὸ μέσον. 'Απ' ἐκείνης τῆς ἡμέρας χρονολογοῦμεν τὴν ἀρχὴν τῆς Ἐπαναστάσεως.

Συγχρόνως οἱ ἀρχηγοὶ συνέταξαν καὶ ἐπέδοσαν εἰς τοὺς ζένους προξένους τῶν Πατρῶν τὴν ἀκόλουθον ἐγκύκλιον :

'Ο Παλαιών Πατρῶν Γερμανὸς
(1771 - 1826)

«'Ημεῖς, τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος τῶν Χριστιανῶν, βλέποντες ὅτι μᾶς καταφρονεῖ τὸ Ὁθωμανικὸν γένος, καὶ σκοπεύει ὅλεθρον ἐναντίον μας πότε μ' ἔνα πότε μ' ἄλλον τρόπον, ἀπεφασίσαμεν σταθερῶς ἥ νὰ ἀποθάνωμεν ὅλοι ἥ νὰ ἐλευθερωθῶμεν, καὶ τούτου ἔνεκα βαστοῦμεν τὰ ὅπλα εἰς χεῖρας ζητοῦντες τὰ δικαιώματά μας. "Οντες λοιπὸν βέβαιοι ὅτι ὅλα τὰ χριστιανικὰ βασιλεια γνωρίζουν τὰ δίκαια μας, καὶ ὅχι μόνον δὲν θέλουν μᾶς ἐναντιωθῆ, ἀλλὰ καὶ θέλουν μᾶς συνδράμει, καὶ ὅτι ἔχουν εἰς μνήμην ὅτι οἱ ἔνδοξοι πρόγονοί μας ἐφάνησάν

ποτε ὡφέλιμοι εἰς τὴν ἀνθρωπότητα, διὰ τοῦτο εἰδοποιοῦμεν τὴν ἐκλαμπρότητά σας καὶ σᾶς παρακαλοῦμεν νὰ προσπαθήσετε νὰ εἰμεθαύπολε τὴν εὔνοιαν καὶ προστασίαν τοῦ μεγάλου κράτους τούτου ».

Οἱ ἐπαναστάται ἤρχισαν νὰ πολιορκοῦν τὰ φρούρια, ἀλλ' ἐνήργουν χωρισμένοι. 'Η προσοχὴ ὅμως τῶν ἀνωτέρων ὅπλαρχηγῶν καὶ πολιτικῶν ἐστρέφετο πρὸς τὴν Τριπολιτεῖαν, τὸ κεντρικὸν φρούριον καὶ ὀρμητήριον τῶν Τούρκων εἰς τὴν Πελοπόννησον.

Τότε ἤρχισε γενικὴ μετακίνησις τῶν Τούρκων. Οἱ κατοικοῦντες

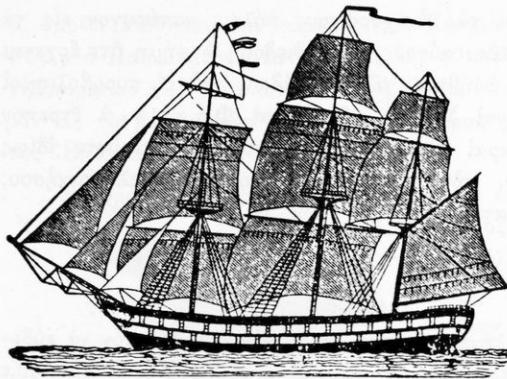
τὴν ὕπαιθρον χώραν καὶ τὰς ἀνοχυρώτους πόλεις κατέφυγον εἰς τὰ φρούρια. Πανικὸς κατέλαβεν αὐτούς, διὸ διεδόθη ἡ φήμη ὅτι ἔρχεται εὐρωπαϊκὸς στρατὸς εἰς βορθμειαν τῶν ραγιάδων, καὶ οἱ πυροβολισμοὶ τῶν Ἑλλήνων καὶ αἱ φωναὶ Μοσχοβιὰ καὶ Φραγκιὰ ἔτρεπον αὐτούς εἰς φυγήν. Μακραὶ συνοδεῖαι Μωαμεθανῶν ἐκινοῦντο Ἰδίως πρὸς τὴν Τρίπολιν, τὸ κεντρικὸν φρούριον τῆς Πελοπονήσου, προσβαλλόμεναι καὶ δεκατιζόμεναι ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων.

Η ΕΞΕΓΕΡΣΙΣ ΤΩΝ ΝΗΣΩΝ

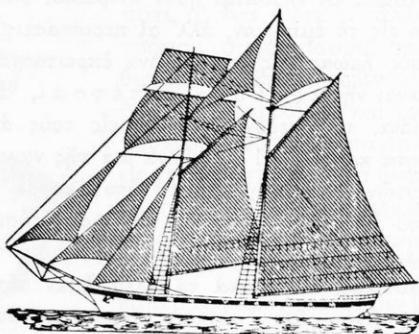
Οἱ ἀγῶνες τῶν Ἑλλήνων εἰς τὴν ἔηράν δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ εύδοκιμήσουν ἄνευ τῆς συμπράξεως τοῦ ναυτικοῦ, τὸ ὁποῖον θὰ ἡμπόδιζε τοὺς Τούρκους νὰ μεταβιβάζουν διὰ Θαλάσσης στρατεύματα ἐκ Μ. Ἀσίας. Οἱ νησιῶται ἥσαν ἀνθρωποι φιλήσυχοι καὶ μὲ ζῆλον ἡσχολοῦντο εἰς τὸ ἐμπόριον, ἀλλ' αἱ περιστάσεις μετέβαλον αὐτούς εἰς θαλασσινοὺς ἥρωας. Εἰς τὸν Ἀγῶνα ἐπρωτοστάτησαν αἱ τρεῖς ναυτικαὶ λεγόμεναι νῆσοι: "Υδρα, Σπέτσαι, Ψαρά. Τὰ ἀσήμαντα αὐτὰ νησίδια, τὰ σχεδὸν ἀγνωστα εἰς τοὺς ἀρχαίους, ἀπέκτησαν σπουδαιότητα κατὰ τὸν 17ον αἰῶνα διὰ τῆς ναυτιλίας καὶ τοῦ ἐμπορίου. Ἡ ἐπ' αὐτῶν τουρκικὴ ἔξουσία ἦτο ἐλαφρὰ ἐπικυριαρχία. Ἐξηρτῶντο ἀπὸ τοῦ Καπετάν - πασᾶ, κατέβαλλον ἐτήσιόν τινα φόρον καὶ ἀπέστελλον κατ' ἔτος μικρὸν ἀριθμὸν ναυτῶν διὰ τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ σουλτανικοῦ ναυτικοῦ, ἐνῷ κατὰ τὰ ἄλλα ἥσαν αὐτόνομα καὶ αὐτοδιοίκητα, διότι δὲν εἶχον οὔτε Τούρκους κατοίκους οὔτε Τούρκον διοικητήν. Ἐκυβερνῶντο διλγαρχιῶς ὑπὸ τῆς τάξεως τῶν πλουσίων ναυτικῶν, τοὺς ὅποίους ὀνόμαζον νοικοκυραῖους.

Ἐπιδὴ αἱ συνθῆκαι κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς Γαλλικῆς Ἐπαναστάσεως — Ἰδίως δὲ ὁ ἀγγλικὸς καὶ ὁ ναπολεόντειος ἀποκλεισμὸς — καθίστων κοπιώδη καὶ ἐπικίνδυνον τὴν θαλασσοπορίαν, οἱ νοικοκυραῖοι ἡναγκάσθησαν νὰ προβοῦν εἰς μεγάλας παραχωρήσεις εἰς τὰ πληρώματα, τὰ ὅποια ἀπὸ τοῦ πλοιάρχου μέχρι τοῦ ναυτόπαιδος εἶχον μερίδιον ἐπὶ τοῦ κέρδους. Τοῦτο, καθὼς καὶ οἱ πόλεις τῆς Γαλλικῆς Ἐπαναστάσεως καὶ τοῦ Ναπολέοντος, προήγαγον τὸ ἐμπόριον καὶ τὴν ναυτιλίαν τῶν νήσων. Πλὴν τῶν τριῶν νήσων, ναυτικὸν εἶχον τὸ Γαλαξίδι (εἰς τὸν Κορινθιακὸν κόλπον), ἡ Κάσσος, ἡ Μύκονος, καθὼς καὶ ἄλλαι νῆσοι καὶ πόλεις τοῦ Αἰγαίου. Ὑπολογίζουν ὅτι εἰς

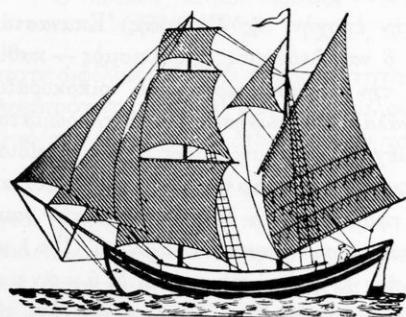
ΤΥΠΟΙ ΠΟΛΕΜΙΚΩΝ ΠΛΟΙΩΝ

1. Δίκροτον. Τρίστηλον μὲ τετράγωνα ίστιξ εἰς δύους τοὺς ίστούς, καὶ δύο σειράς πυροβόλων εἰς τὰς πλευράς ἐντὸς τετραγώνων θυρίδων. Τὸ δίκροτον, ὡς καὶ τὸ τρίκροτον, ἡσαν τὰ μεγαλύτερα πλοῖα· ὀνομάζοντο συνήθως «πλοῖα τῆς γραμμῆς» καὶ ἔχρησίμευον ὡς ναυαρχίδες. Οἱ «Ἐλλήνες τὰ ὀνόμαζον « ντελίνια ».

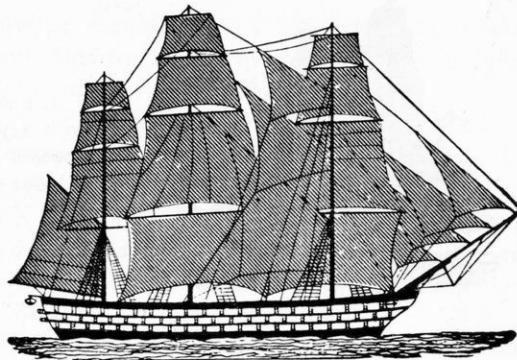
2. Γολέπτα. Εἶναι ἡ ἀρχαία ἑλληνικὴ ἡ μιολία· μὲ δύο ίστούς κλίνοντας ἐλίγον πρὸς τὴν πρύμνην.

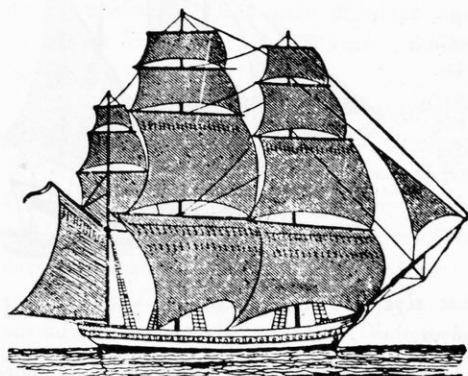
3. Σκούνα. Ἰστιοφόρον δίστηλον ἐμπορικὸν — μέχρι τὸ πολὺ 500 τόννων — μὲ ὑψηλούς ίστούς, κλίνοντας ὀλίγον πρὸς τὴν πρύμνην.

ΤΩΝ ΧΡΟΝΩΝ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ

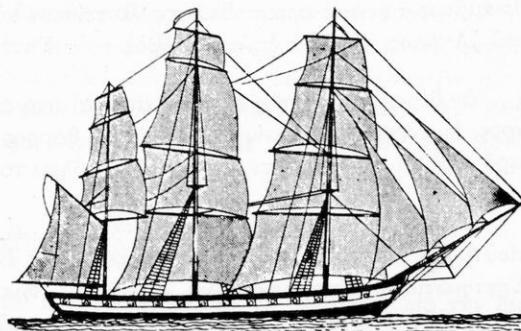
4. Τρίκροτον. Μὲ τρεῖς ίστούς καὶ τρεῖς σειράς πυροβόλων εἰς τὰς πλευράς.

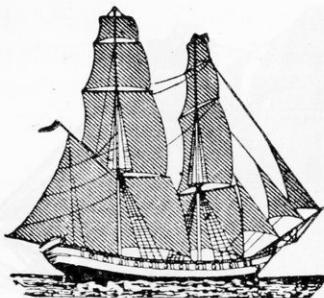

5. Κορβέττα. Εἶναι ὁ ἐλληνικὸς δρόμων, μὲ τρεῖς ίστούς καὶ σταυρωτάς κεραίας. Τὰ πυροβόλα ἡσαν εἰς τὰς δύο πλευράς τοῦ καταστρώματος.

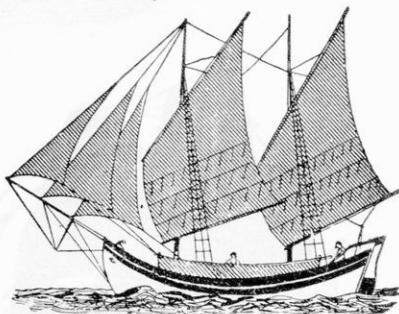

6. Φρεγάτα. Πολεμικὸν τρίστηλον. Αἱ διαστάσεις τῆς ἡσαν ποικίλαι καὶ ἐγνωρίζοντο ἀπὸ τῶν ἀριθμὸν τῶν πυροβόλων τὸν 19ον αἰῶνα ὑπῆρχον τρεῖς τύποι : τῶν 40, τῶν 30 καὶ τῶν 20 πυροβόλων.

7. Βρίκιον, τὸ κοινῶς μ πρίκι, εἶναι δ ἀρχαῖος πάρων. Διστηλον Ἰστιοφόρον μὲ σταυρωτὰς κερατὰς καὶ τετράγωνα ἵστια.

8. Βρατσέρα. Ἰστιοφόρον μικροῦ ἑκτοπίσματος, ὅχι ἄνω τῶν 100 τόννων. Εἶναι κατ' ἔξοχὴν ἐλληνικῆς ἐμπνεύσεως πλοῖον, γνωστὸν μόνον εἰς τὴν περιοχὴν τῆς Μεσογείου. Ἰσως εἶναι ἐξέλιξις τῆς παλαιᾶς ὁ λακάδος.

στρογγυλὸν ἀριθμὸν ἡ Ἐλλὰς εἶχε 500 πλοῖα, 130 χιλ. τόννων, μὲ 15 χιλ. ναύτας καὶ 5 χιλ. κανόνια.

’Απὸ τῆς ἀρχῆς τῆς Ἐπαναστάσεως οἱ Πελοποννήσιοι ἀπηγύθυνθησαν εἰς τοὺς νησιώτας δι’ ἐπιστολῶν καὶ πρέσβεων, διηγούμενοι τοὺς θριάμβους τῶν καὶ προσπαθοῦντες νὰ πείσουν αὐτοὺς νὰ ἔλθουν βοηθοὶ τοῦ Ἀγῶνος. Κάποια ἐπιστολὴ πρὸς τοὺς Σπετσιώτας ἔλεγεν :

« ... ἂν δὲν ταχύνετε τὸν ἐρχομόν σας καὶ πηγαίνει τὸ πρᾶγμα εἰς μάκρος, ἡμπορεῖ νὰ μᾶς λείψῃ καὶ ἡμᾶς τὸ θάρρος καὶ πλέον νεκρώνει τὸ πρᾶγμα καὶ φαίνεται ὅτι εἰσθε οἱ αἴτιοι δόλου τοῦ γένους καὶ ὄψεσθε ».

Πρώτη ἐκ τῶν νήσων ἐπανεστάτησαν αἱ Σπέτσαι (26 Μαρτίου). Οἱ Σπετσιώται ὥπλισαν 53 πλοῖα καὶ ἐκ τῶν πρώτων ἡ χήρα Σπετσιώτισσα Μπουμπουλίνα ἐξώπλισεν ἰδίαις δαπάναις στολίσκον καὶ ἐπιβᾶσα καὶ αὐτὴ ἀπέκλεισε τὸν κόλπον τοῦ Ναυπλίου. Οἱ Πελο-

ποννήσιοι ἔγραψαν τότε μὲ ἀνακούφισιν : « Δόξα εἰς ὑμᾶς, ἀδελφοί, ὅτι ἡγέρθητε πρῶτοι. Πρῶτοι κατὰ τὴν προσθολὴν τοῦ ἔχθροῦ, πρῶτοι ἐν τῇ ἱστορίᾳ, πρῶτοι ἐν τῇ ἀθανασίᾳ ».

Τάξ Σπέτσας ἡκολούθησαν τὰ **Ψαρά**. « Οτε τὴν 12 Ἀπριλίου ἐφάνη πρὸ τῆς νήσου σπετσιώτικον πλοῖον φέρον τὴν ἀγγελίαν τῆς Ἐπανάστασεως, ὁ λαὸς ἔσχισε τὴν τουρκικὴν σημαίαν καὶ εἰς τὸν χαιρετισμὸν τοῦ Πάσχα « Χριστὸς Ἄντεστη ! » ἀπήντων οἱ Ψαριανοί : « Καὶ ἡ Ἐλλὰς ἀνέστη ! » Μολονότι δὲ ἦσαν περισσότερον ἐκτειμένοι, διότι εὑρίσκοντο πλησιέστερον εἰς τὴν ἀσιατικὴν ἀκτήν, ἔδειξαν ἔξαρτεικὸν κῆρον.

Ἡ **Υδρα** — ἡ μεγαλυτέρα τῶν τριῶν νήσων — ἐξηγέρθη τελευταίᾳ, διότι οἱ πλούσιοι νοικοκυραῖοι ἦσαν διστάκτικοι. Ἐλλ’ ὁ τολμηρὸς πλοίαρχος Οἰκονόμους ἐξήγειρε τὸν λαὸν καὶ παρεκίνησε τοὺς ναύτας νὰ ὀπλίσουν τὰ ἐν τῷ λιμένι πλοῖα. Οἱ πρόκριτοι ἤναγκάσθησαν νὰ ὑποχωρήσουν.

Αἱ περισσότεραι Κυκλαδεῖς ἐμιμῆθησαν τὸ παράδειγμα τῶν τριῶν νήσων. Τὴν Κυριακὴν τοῦ Θαυμᾶ ἐπανεστάτησεν ἡ **Σάμος**, ἡτοι μάζοντο δὲ νὲ ἐξεγερθοῦν ἡ **Ρόδος** καὶ ἡ **Κύπρος**, μολονότι εἶχον πολλοὺς Μωαμεθανοὺς κατοίκους. Δὲν ἥργησε δὲ νὰ ἐξεγερθῇ καὶ ἡ μεγαλόνησος **Κρήτη**, μολονότι διέθετεν ἐλάχιστα πολεμικὰ μέσα καὶ οἱ ἐντόπιοι Μωαμεθανοὶ διεκρίνοντο διὰ τὴν ἀγριότητά των.

Οἱ νησιῶται ὥρισαν σύστημα καταδρομικὸν καὶ ἐκάνονταν τὴν διανομὴν τῆς λείας δρίσαντες, ὅπως μέρος αὐτῆς κατατίθεται εἰς τὸ κοινὸν ταχεῖον. Τὰ πλοῖα τῶν οὐδετέρων ἐπρεπε νὰ τύχουν σεβασμοῦ, « δόσακις δὲν ἦσαν ναυλωμένα ὑπὸ τῆς τουρκικῆς κυβερνήσεως καὶ δὲν ἔφερον πολεμιοφόδια καὶ στρατεύματα ».

Εὖθες ἔξι ἀρχῆς ἐφάνη ὅτι οἱ « Ελληνες εἶχον ἀξέιαν λόγου μαχητικὴν δύναμιν εἰς τὴν θάλασσαν, διότι τὰ πλοῖα τῶν νησιωτῶν μεταβληθέντα εἰς πολεμικὰ ἐκυριάρχουν τοῦ Αἰγαίου, μετέδιδον τὴν Ἐπανάστασιν εἰς τὰ τέσσαρα ἄκρα τῆς Ἐλλάδος καὶ ἐνίσχυον τοὺς διστακτικούς.

Η ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΣ ΤΗΣ ΣΤΕΡΕΑΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Οἱ Στερεοελλαδῖται εἶχον ἐστραμμένα τὰ βλέμματα εἰς τὴν διεξαγομένην περὶ τὰ Ιωάννινα πάλην μεταξὺ τοῦ Ἀλῆ πασᾶ καὶ τοῦ

τουρκικοῦ στρατοῦ. 'Ο 'Αλῆς εἶχε καλέσει τοὺς "Ελληνας εἰς βοήθειαν κατὰ τοῦ σουλτάνου. 'Αλ' ἐπίσης ἥτο γνωστὸν ὅτι κατήγγειλε τὰ σχέδια τῆς 'Εταιρείας εἰς τὸν σουλτάνον, ύποσχεθείς, ὅτι, ἀν ἀμνηστευθῆ, θὰ καταπνίξῃ ἐντὸς δλίγων ἡμερῶν τὴν ἑλληνικὴν ἔξεγερσιν. 'Ἐν τούτοις ἡ Στερεά 'Ελλάς δὲν ἥτο δυνατὸν νὰ μείνῃ ἀμέτοχος θεατὴς τῶν μεγάλων γεγονότων τῆς Πελοποννήσου.

'Η 'Επανάστασις μετεδόθη ἀπὸ τῆς Κορίνθου εἰς τὴν ἀπέναντι παραλίαν. 'Ο ἀρματολὸς τῶν Σαλώνων **Πανουργιᾶς** ἐπανεστάτησε τὰ Σάλωνα ("Αμφισσαν), ἐνῷ δὲ ἔξαδελφός του **Γιάννης Γκούρας** ἔξήγειρε τοὺς ἀπὸ μαχροῦ ἀνυπομονοῦντας Γαλαξιδιώτας. 'Ο Πανουργιᾶς ἐποιούρκησε τοὺς καταφυγόντας εἰς τὴν ἀκρόπολιν τῶν Σαλώνων Τούρκους καὶ ἡνάγκασεν αὐτοὺς νὰ παραδοθοῦν τὴν ἡμέραν τοῦ Πάσχα. Εἰς τὴν ἐπιχείρησιν αὐτὴν ἐβοήθησαν τὸν Πανουργιᾶν οἱ Γαλαξιδιώται, οἱ δόποι οἱ ἔσυραν εἰς τὴν ξηρὰν τὰ τηλεβόλα τῶν πλοίων καὶ ἡνάγκασαν τοὺς Τούρκους νὰ παραδοθοῦν (18 'Απριλίου).

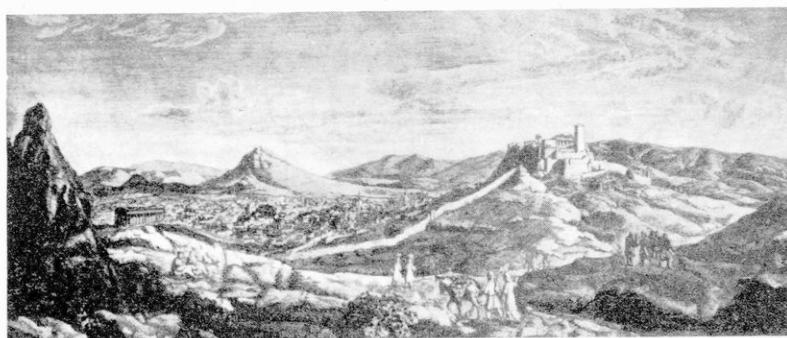
Τὸ κίνημα ἔξηπλώθη μετὰ ταῦτα εἰς ὅλην τὴν ἐπαρχίαν τῆς Φωκίδος καὶ μετ' ὀλίγον ἐπανεστάτησεν ἡ Βοιωτία. Τότε δὲ **Αθανάσιος Διάκος** κατέλαβε τὴν Λεβάδειαν καὶ ἡνάγκασε τοὺς εἰς τὸ φρούριον καταφυγόντας Τούρκους καὶ Ἀλβανούς νὰ παραδοθοῦν. Κατόπιν ἐτράπη μετὰ 600 ἀνδρῶν εἰς τὰς Θερμοπύλας, διότι ἐψιυρίζετο ὅτι τουρκικὸς στρατὸς συναθροίζεται εἰς τὸ Ζητοῦν (Λαμία).

'Ολίγον βραδύτερον ἐπανεστάτησεν ἡ 'Αττική. Οἱ ἀγρόται τῆς Πάρνηθος ἐκυρίευσαν τὰς 'Αθήνας (28 'Απριλίου), αἱ δόποι καὶ ἡσαν τότε μικρὰ κωμόπολις μὲ 10.000 κατοίκους καὶ 1.235 πενιχρὰς οἰκίας. Οἱ Τούρκοι ἐκλείσθησαν εἰς τὸ φρούριον τῆς 'Ακροπόλεως, δύποι οἱστησαν ἀρκετοὶ Αἰγινῆται, Κεῖοι καὶ Υδραῖοι. 'Ηλθον ἐπίσης καὶ ὀλίγοι Κεφαλληνες, οἱ δόποι οἱ ἔφεραν κανόνια, ὥστε ὁ ἀριθμὸς τῶν πολιορκητῶν ἀνῆλθεν εἰς 3 χιλιάδας.

Η ΕΞΑΠΛΩΣΙΣ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ

'Ἐν τῷ μεταξύ ἡ 'Επανάστασις μετεδόθη εἰς τὰ πλούσια καὶ εὐημεροῦντα χωρία τοῦ Πηλίου (7 Μαΐου). 'Η ψυχὴ τῆς 'Επαναστάσεως εἰς τὰ μέρη αὐτὰ ἥτο δὲ **Ανθιμος Γαζῆς**, ἐπιφανῆς διδάσκαλος τοῦ Γέ-

νους καὶ κληρικός, γνωστὸς ἀπὸ τὸ περίφημον Λεξικόν του, ὁ ὄποιος ἐνωρίς εἶχε μυηθῆ εἰς τὴν Φιλικήν Ἐταιρείαν καὶ εἶχε προσφέρει μεγάλας ὑπηρεσίας εἰς τὴν Ἐθνικήν ὑπόθεσιν. Σχεδὸν συγχρόνως τὰ ὑδραϊκὰ πλοῖα μετέδοσαν τὴν ἐπανάστασιν εἰς τὴν Εύβοιαν. Ἡ ἐπίθεσις τῶν ἐπαναστατῶν κατὰ τῆς Χαλκίδος ἀπέτυχεν, ὅλλας ἡ ὑπαίθρος ὅλη ἐπανεστάτησε καὶ μόνον ἡ Χαλκίς καὶ ἡ Κάρυστος ἔμειναν ὡς κέντρα τῆς τουρκικῆς ἀντιστάσεως. Μετὰ τὴν προσχώρησιν τῆς Εὐβοίας εἰς τὸ Κίνημα, ὅλη ἡ Ἀνατολικὴ Ἑλλὰς εὑρέθη ἐπαναστάσει.

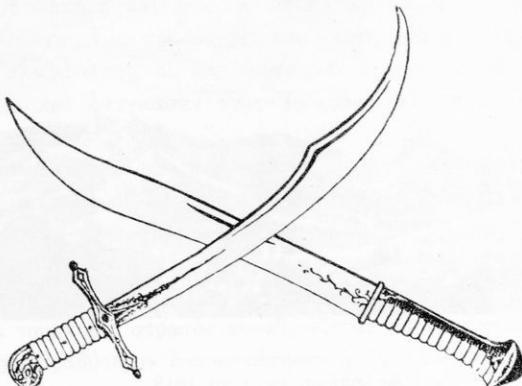

ΑΙ Ἀθῆναι κατὰ τὸ 1819

'Ἐκ τοῦ Πηλίου ἡ φλόξ τῆς Ἐπαναστάσεως μετεδόθη βραδύτερον εἰς τὴν Μακεδονίαν. Ἡ Φιλικὴ Ἐταιρεία εἶχεν ἐργασθῆ δραστηρίων ἐκεῖ. "Οταν δὲ διεδόθη διτὶ ὁ Ὑψηλάντης εἶχε προχωρήσει νικηφόρως μέχρι τῶν προθύρων τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἐξηγέρθησαν ὁ Πολύγυρος καὶ ἡ χερσόνησος τῆς Κασσάνδρας, καθὼς καὶ οἱ μοναχοὶ τοῦ Ἀγίου ὄρους (Μάϊος).

'Ἡ Αἰτωλοακαρνανία καὶ ἡ Δυτικὴ Ἑλλάς ἐξηγέρθησαν βραδύτερον. Τὸ σύνθημα ἔδωσεν ὁ ἀρματολὸς τοῦ Ζυγοῦ Δημήτριος Μακρῆς, ὁ ὄποιος περὶ τὰς ἀρχὰς Μαρτίου προσέβαλε τοὺς κομιστὰς τοῦ ἐτησίου φόρου, ἐνῷ μετέβαινον ἀπὸ τοῦ Μεσολογγίου εἰς τὴν Ναύπακτον. Τέλος, ὅταν περὶ τὰ μέσα Μαΐου ἐνεφανίσθησαν ὑδραϊκὰ πλοῖα εἰς τὸν κόλπον τῶν Πατρῶν, τὸ Μεσολόγγιον

καὶ τὸ Αἰτωλικὸν ἀνεπέτασαν τὴν ἐπαναστατικὴν σημαῖαν. Οἱ Τοῦρκοι κάτοικοι μετὰ τοῦ δλιγαρίθμου τουρκικοῦ στρατοῦ ἀπεσύρθησαν βορειότερον εἰς τὸ Βραχώρι (’Αγρίνιον). Ἐντὸς δλίγου δλη ἡ Αἰτωλοακαρνανία, ἡ Ναύπακτος, ἡ Εύρυτανία καὶ τὰ "Αγραφαὶ ἐπανεστάτησαν. Ἡ θέσις τῶν ἐπαναστατῶν ἐνισχύθη, διότι κατέλαβον μετ' δλίγον καὶ τὸ Βραχώρι.

Μάχαιρα – γιαταγάνι

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'

Η Α' ΦΑΣΙΣ ΤΟΥ ΑΓΩΝΟΣ — Η ΠΑΛΗ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΣΟΥΛΤΑΝΟΝ

I. ΕΔΡΑΙΩΣΙΣ ΤΟΥ ΑΓΩΝΟΣ

ΒΙΑΙΟΠΡΑΓΙΑΙ ΤΩΝ ΤΟΥΡΚΩΝ

‘Ο σουλτάνος **Μαχμούτ ο Β'** (1808 - 1839) ἀπήγνησεν εἰς τὴν ἔξέγερσιν τῶν ‘Ἐλλήνων διὰ τῆς συνήθους τουρκικῆς μεθόδου, δηλαδὴ διὰ τῆς ἀθρόας σφαγῆς πρὸς ἐκφοβισμὸν καὶ πρόληψιν τῆς ἔξαπλώσεως τοῦ κινήματος. ‘Η Πύλη — ὑποπτευθεῖσα ἐκ τῶν ἐνεργειῶν τῆς Φιλικῆς ‘Εταιρείας — εἶχε προβῆ ηδὴ πρὸ τῆς ἐνάρξεως τῆς ‘Ἐπαναστάσεως εἰς συλλήψεις, κατ’ οἶκον ἐρεύνας καὶ εἰς μεμονωμένας θανατώσεις. “Οταν δὲ ἔφθασεν ἡ εἰδησις τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ ‘Ψηλάντου, δ σουλτάνος ἔζήτησε διὰ παντὸς μέσου νὰ ἀφυπνίσῃ τὸν μωα-μεθανικὸν φάνατισμόν.

Τὴν 9 Μαρτίου δ σουλτάνος ἔζήτησε παρὰ τοῦ Πατριάρχου δικτὼ ἀρχιερεῖς, κρατήσας αὐτοὺς ὡς ὁμήρους. ‘Ἐπίσης ἔφερε πλῆθος Ἀσιατῶν στρατιωτῶν, οἱ ὅποιοι μετὰ τοῦ ὄπλισθέντος ὅχλου τῆς πρωτευούσης ἔξετράπησαν εἰς σφαγὴν καὶ λεηλασίαν τῶν ‘Ἐλλήνων. Τὴν δὲ 26 Μαρτίου δ σουλτάνος ἔφονευσε πολλοὺς σημαίνοντας ‘Ἐλληνας τῆς Κων/πόλεως, συγγενεῖς ἢ γνωρίμους τῶν ἐν Μολδαβίᾳ προυχόντων ὁμογενῶν.

‘Αλλ’ ἡ τουρκικὴ μανία ἐκορυφώθη, δταν τὴν 3 Ἀπριλίου ἔφθασε ταχυδρόμος ἐξ Ἀθηνῶν ἀγρέλλων τὴν ἐπανάστασιν τῆς Πελοποννήσου. Λέγεται δτι δ σουλτάνος ἐρρίφθη εἰς τὸ ἔδαφος ἀφρίζων ἐκ παραφορᾶς καὶ φωνάζων ἐκδίκησιν. ‘Η δὲ διαβεβαίωσις τοῦ πρεσβευτοῦ τῆς Ρωσίας, δτι δ Τσάρος δὲν ἐνεθάρρυνε τὰς ταραχὰς τῶν ἡγεμονιῶν, ἀπεθράσυνε τοὺς Τούρκους πειρισσότερον. ‘Ο διερμηνεὺς τῆς Πύλης **Κωστάκης Μουρούζης** ἀπεκεφαλίσθη ὑπὸ τὴν μεγάλην πύλην τῶν Ἀνακτόρων, φορῶν τὴν ἐπίσημον στολὴν του, παρουσίᾳ τοῦ Μαχμούτ, διότι ἡ Πύλη εἶχε συλλάβει ἐπιστολὴν τοῦ ‘Ψηλάντου ἀπευθυνομένην πρὸς αὐτὸν. ‘Ανευ φανερᾶς αἰτίας οἱ Τούρκοι ἀπεκεφάλισαν ἢ ἐκρέμασαν ἐκ τοῦ παραθύρου τῆς οἰκίας των συγγενεῖς τραπεζίτας ἢ ιατρούς τῶν δλλοτε-

δισποδάρων ή μεγάλων διερμηνέων. Τὸ Μέγα Σάββατον (9' Απριλίου) ἀπεκεφάλισαν δύο ἐφημερίους τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας, διότι ἡ φρουρούμενή ὑπ' αὐτῶν **Εὐφροσύνη Μουρούζη** ἐδραπέτευσε.

Τὴν Κυριακὴν τοῦ Πάσχα (10' Απριλίου) μετὰ τὴν λειτουργίαν, ἀφοῦ εἶχε διαλυθῆ τὸ ἀραιόν καὶ περίτρομον ἐκκλησίασμα, ὁ διερμηνεὺς τῆς Πύλης, συναθροίσας τοὺς ἀρχιερεῖς καὶ τοὺς ἀρχηγοὺς τῶν συντεγμάτων, ἀνέγνωσε φιρμάνιον, διὰ τοῦ ὃποίου καθηρεύετο δ Πατριάρχης.

'Ο Πατριάρχης Γρηγόριος Ε' (1749 - 1821) οὓς, οἱ ὄποιοι τὸ ἔσυραν διὰ τῶν δᾶδῶν τοῦ Φαναρίου, χλευάζοντες καὶ βλασφημοῦντες, καὶ τὸ ἔρριψαν εἰς τὴν θάλασσαν.

'Ο Γρηγόριος ὁ Ε' (1749 - 1821) — ὑπὸ τὸ κοσμικὸν ὅνομα Γεώργιος Ἀγγελόπουλος — κατήγετο ἐκ Δημητσάνης τῆς Ἀρκαδίας καὶ ἀνῆλθε διὰ τῆς ἐπιμελείας καὶ τῆς αὐτοτρόπητος τοῦ τὰ ὑπατα ἀξιώματα τῆς Ἐκκλησίας. Μητροπολίτης Σμύρνης τὸ 1784, ἀνῆλθε τὸ 1798 εἰς τὸν πατριαρχικὸν θρόνον, διὸ ἔωρισθε εἰς τὸν "Ἀθω καὶ τὸ 1819 ἀκλήθη τὸ τρίτον εἰς τὸν θρόνον. "Ητο 70τούτης, διέ ύπεστη τὸν μαρτυρικὸν θάνατον. Διεκρίθη διὰ τὴν αὐτηρότητα τοῦ ἥθους καὶ τὴν ἀφοσίωσιν πρὸς τὰ ἴδεωδη τοῦ "Ἐθνους μας.

Τὴν αὐτὴν ἡμέραν ὁ σουλτᾶνος ἐκρέμασε καὶ τρεῖς ἐκ τῶν φυλακισθέντων ἀρχιερέων, ὁ δὲ δρόλος ἔξετράπη εἰς πᾶν εἶδος ἀκολασίας. Ἐπετέθη κατὰ τῶν ἑκκλησιῶν τῆς πόλεως, ἐβεβήλωσε καὶ ἐσύλησεν αὐτάς. Τὸ τέλος Ἀπριλίου ὁ σουλτᾶνος διέταξε νὰ ἀπαγγονισθοῦν καὶ ἄλλοι τρεῖς φυλακισθέντες ἀρχιερεῖς. Ὁ δῆμιος εἰσῆγαγεν αὐτοὺς ἐντὸς πλαισίου, ἀνέπλευσε τὸν Βόσπορον καὶ ἐκρέμασεν αὐτοὺς εἰς τὰ τρία πολυαριθμότερα ἐλληνικά προάστια τοῦ Βοσπόρου. Κατὰ τὰς ἐπομένας ἡμέρας ἔξηκολούθησεν ἡ μανία τῶν Τούρκων καὶ εἰς 10 χιλ. ὑπόλογίζονται τὰ θύματα τῆς τουρκικῆς ἀγριότητος μόνον εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν. "Ομοιαὶ σκηναὶ βαρβαρότητος συνέβησαν εἰς Σμύρνην, 'Ανδριανούπολιν, Αἴνον καὶ ἄλλαχοῦ.

Διὰ τῶν ἀγριοτῶν τούτων ἡθέλησεν ἡ Πύλη νὰ τρομοκρατήσῃ τοὺς ραγισθεῖς. Ἐταράχθη ἀπὸ τὴν ἀπροσδόκητον ἔξεγερσιν καὶ ἔξετράπη κατὰ τῶν εἰρηνικῶν Ἐλλήνων τῆς πρωτευούσης καὶ τῶν ἐπαρχιῶν καὶ μετὰ τὰς αἱματηρὰς βιαιότητας ἀρχοντες καὶ λαὸς ἐκόρεσαν τὸ πάθος των καὶ ἐνόμισαν ὅτι ἔξετέλεσαν τὸ καθῆκόν των. 'Αλλ' ἡ τρομοκρατικὴ μέθοδος ἔξῆψε περισσότερον τὴν ἀγανάκτησιν τῶν Ἐλλήνων καὶ ὁ πόλεμος ἔλαβε χαρακτῆρα θρησκευτικόν, ἀγριον καὶ ἔξοντωτικὸν μεταξὺ τῶν δύο φυλῶν. Ἀγανάκτησιν ἐπίσης ἐπροκάλεσεν ἡ διαγωγὴ τοῦ σουλτάνου καὶ εἰς τοὺς λαοὺς τῆς Εύρωπης. Πρὸ πάντων ὁ ἀπαγγονισμὸς τοῦ Πατριάρχου ἐπροξένησε βαθεῖαν αἰσθησιν εἰς τὸν ὁμόδοξον ρωσικὸν λαὸν καὶ ἀπὸ τότε προεκλήθη ἡ δυσαρέσκεια τῆς ρωσικῆς κυβερνήσεως.

ΑΙ ΔΥΣΧΕΡΕΙΑΙ ΤΟΥ ΑΓΩΝΟΣ

Ἡ 'Ἐλληνικὴ Ἐπανάστασις ἐπῆλθε μετὰ δυνάμεως καὶ ταχύτητος φυσικοῦ φαινομένου. Ἐντὸς δλίγου τὰ κύματά της, ἐχειλίσαντα ἐκ τῆς Πελοποννήσου, κατέκλυσαν τὴν Στερεάν Ἐλλάδα καὶ τὰς νήσους καὶ ἔξηπλώθησαν μέχρι τῆς Μακεδονίας.

'Αλλ' ὁ ἐλληνικὸς Ἀγώνας ἔμελε νὰ διέλθῃ μακρὰν δοκιμασίαν, διότι εἶχε νὰ ἀντιμετωπίσῃ ἴσχυρὸν αὐτοκρατορίαν. Οἱ "Ἐλληνες δὲν εἶχον οὔτε χρήματα οὔτε πολεμεφόδια, οὔτε ἡσκημένον στρατόν. Ἐκ τῶν Πελοποννησίων μόνον οἱ Μανιᾶται ἦσαν ἡσκημένοι εἰς τὴν χρῆσιν τῶν ὅπλων. Μετὰ τὰς πρώτας ἐπιτυχίας τὸ ὄνομα τοῦ Κολοκοτρώνη προσείλκυσε πλῆθος ἐθελοντῶν. 'Αλλ' ὁ πρῶτος οὗτος ἐλληνικὸς στρατὸς παρουσίαζε περίεργον ὅψιν. Οἱ πλεῖστοι τῶν

πρώτων αὐτῶν προμάχων τῆς πατρίδος ἥσαν ἀστολοι· μερικοὶ ἔφερον μαχαίρας, ἄλλοι σφενδόνας καὶ ὄλλοι ράβδους ἀλωνιστικάς. Τὸ σπουδαιότερον ἦτο ὁ στρατὸς αὐτὸς δὲν εἶχε βαπτισθῆ ἀκόμη εἰς τὸ πῦρ τῆς μάχης, καὶ μὲ μεγάλας δυσκολίας οἱ ἀρχηγοὶ τὸν συνεκράτουν, ὅταν παρουσιάζετο ὁ ἐχθρός.

*Ελλην πολεμιστής τῆς Επρέσ

Τοιουτορόπως, ὅταν ὁ Κολοκοτρώνης ἐποιόρκει τὴν Καρύταναν καὶ ἐνεφανίσθη τουρκικὸς στρατός, οἱ "Ἐλληνες διεσκορπίσθησαν. 'Ο Κολοκοτρώνης συνήθησε νέους πολεμιστὰς καὶ ἐγκαταστήσας αὐτοὺς εἰς στρατόπεδον ἤρχισε νὰ τοὺς γυμνάζῃ καὶ νὰ τοὺς διοργανώνῃ. 'Αλλὰ καὶ οἱ νεοσύλλεκτοι ἐγκατέλειψαν τὸν ἀρχηγόν των, μόλις ἐνεφανίσθη τουρκικὸς στρατός.

Νησιώτης πολεμιστής

ΤΟ ΠΟΛΕΜΙΚΟΝ ΣΧΕΔΙΟΝ ΚΟΛΟΚΟΤΡΩΝΗ – Η ΜΑΧΗ ΤΟΥ ΒΑΛΤΕΤΣΙΟΥ

'Ἐν μέσω τῶν ἀπογοητεύσεων τούτων ὁ Κολοκοτρώνης ἔμενεν

ἀκλόνητος· ἦλθε μάλιστα εἰς ρῆξιν πρὸς τοὺς ἄλλους ὄπλαρχηγούς, οἱ δποῖοι ἐπρότειναν νὰ ὑποχωρήσουν εἰς τὴν Μεσσηνίαν. Τέλος, κατώρθωσε νὰ ἐπιβάλῃ τὴν γνώμην του εἰς τοὺς ἄλλους ὄπλαρχηγούς, οἱ δποῖοι ἀνέδειξαν τὸν Πετρόμπεην Μαυρομιχάλην ἀρχιστράτηγον τῆς Πελοποννήσου, ἀναθέσαντες εἰς αὐτὸν τὴν στρατολογίαν καὶ τροφοδόσιαν καὶ ἐδέχθησαν τὸ σχέδιον τοῦ Κολοκοτρώνη.

Ο Πετρόμπεης Μαυρομιχάλης (1765 - 1848) ἦτο παῖς κατὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1770, ὅπότε τουρκικὴ βόμβα, ἔκραγεῖσα κατὰ τὴν πολιορκίαν τοῦ Μελιπύργου, ἐφόνευσε πάντας τοὺς ὑπερασπιστάς του, πλὴν αὐτοῦ καὶ τίνος ἄλλου. Ἀνδρωθεὶς κατέλαχε σχεδὸν μοναρχικὴν θέσιν εἰς τὴν Μάνην καὶ δοῖ ἔθεώρουν αὐτὸν ὡς τὸν ἐνδεδειγμένον ἀρχηγὸν τοῦ μέλλοντος Κινήματος. Ή ἐπιβολὴ αὐτοῦ καὶ τῆς οἰκογενείας του ἦτο μεγάλη ἐπὶ τῶν Ἑλλήνων. Αἱ τιμαὶ καὶ ἡ μεγαλοπρέπεια ἔθελγον αὐτὸν καὶ ἡσθάνετο ζωηροτάτην χαρὰν νὰ παρέχῃ ἡγεμονικὰ δῶρα εἰς τοὺς ὄπαδούς του καὶ νὰ μετριάζῃ τὴν πενίαν τῶν Μανιατῶν του. Κατὰ βάθος ἦτο πολὺ περιεσκεμμένος καὶ δὲν ἀνελάμβανεν ἐπιχείρησιν, ἐὰν δὲν εἶχε βεβιούτητα περὶ τῆς ἐπιτυχίας της.

Ο Πετρόμπεης Μαυρομιχάλης (1765 - 1848)

Τὸ σχέδιον τοῦ Κολοκοτρώνη ἦτο τὸ ἔξης: 'Ο περίφημος πολεμιστὴς ἐφρόνει ὅτι ἡ Ἐπανάστασις δὲν ἦτο ἀσφαλῆς, ἐφόσον ἔμενε

Π. Μαυρομιχάλης

'Η ύπογραφὴ τοῦ Πετρόμπεη Μαυρομιχάλη τουρκικὸς στρατὸς εἰς τὴν καρδίαν τῆς Πελοποννήσου. "Ἐπρεπε, λοιπόν, πάσῃ θυσίᾳ νὰ κυριευθῇ ἡ Τρίπολις. 'Αλλ' ἐπειδὴ οἱ "Ελληνες

δὲν ήσαν εἰς θέσιν νὰ κυριεύσουν αὐτὴν δι' ἐπιθέσεως, ὁ Κολοκοτρώνης ἐσκέφθη νὰ περιβάλῃ τὴν πόλιν διὰ ζώνης πολιορκητικῆς, ἡ ὃποια νὰ διακόψῃ τὰς ἔξωθεν συγκοινωνίας καὶ διαρκῶς περισφιγγομένη νὰ ἐξαναγκάσῃ εἰς παράδοσιν τὸ φρούριον. Πρὸς ἐκτέλεσιν τοῦ σχεδίου αὐτοῦ τὰ ἑλληνικὰ σώματα κατέλαβον τὰς πρὸς

Σουλιώτης πολεμιστής

δυσμάς, βορρᾶν καὶ μεσημβρίαν παρόδους καὶ ὁ Κολοκοτρώνης ἐτάχθη μεσημβρινοδυτικῶς παρὰ τὸ Βαλτέτσι, ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ Μαινάλου, διὰ νὰ ἐπισκοπῇ ἀφ' ἐνὸς τὸ δροπέδιον, ἐπὶ τοῦ ὄποιου κεῖται ἡ Τρίπολις, ἀφ' ἑτέρου τὰς κοιλάδας τῆς Μάνης καὶ τῆς Μεσσηνίας.

Πράγματι, ἡ θέσις τῶν πολιορκουμένων κατέστη δυσχερής. Ἀλλὰ τὸ θύρρος τῶν ἐπαναστατῶν παρέλυσε σημαντική ἐπικουρία, ἡ ὃποια ἔφθασεν εἰς τὴν Τρίπολιν. Ὁ

'Ελληνική ἐνδυμασία 'Αθηνῶν. (Τῶν χρόνων τῆς 'Επαναστάσεως)

Χουρσίτ πασᾶς δηλονότι — ἀνησυχῶν διὰ τὰς γυναικας τοῦ χαρεμίου του καὶ τοὺς θησαυρούς του — ἀπέσπασε 3.500 'Αλβανούς ἐκ τοῦ πρὸ τῶν Ἰωαννίνων στρατοπέδου καὶ ἔστειλεν αὐτοὺς ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τοῦ ἐμπειροπολέμου καὶ ἵκανοῦ Μουσταφάμπεη, ὁ ὅποιος διαπεραιώθεις εἰς τὰς Πάτρας ἐλυσε τὴν πολιορκίαν τοῦ Ἀκροκορίνθου καὶ τοῦ Ναυπλίου καὶ τὴν 30 'Απριλίου εἰσῆλθεν εἰς Τρίπολιν.

'Ο Μουσταφάμπεης προσέβαλε τὸ ἐν **Βαλτετσίῳ** στρατόπεδον τῶν 'Ελλήνων, θέλων νὰ ἐπωφεληθῇ τοῦ τρόμου, τὸν ὅποιον ἐνέπνευσεν ἡ ἐμφάνισις του. 'Αλλ' οἱ κατέ-

Ἐνδυμασία Τανάγρας

Ἐνδυμασία περιχώρων
Ἀθηνῶν

χοντες τὸ χωρίον Μανιᾶται — χίλιοι περίπου τὸν ἀριθμὸν ὑπὸ τοὺς Μαυρομιχαλίσιους **Ἡλίαν** καὶ **Κυριακούλην** — ἐκράτησαν τὰς θέσεις, τὰς ὅποιας κατεῖχον ὅπισθεν τεσσάρων λιθοκτίστων ἡμικυκλικῶν ταμπουρίων. 'Ενισχυθέντες δὲ τὴν νύκτα διὰ τοῦ σώματος τοῦ **Πλαπούτα**,

τοῦ Κολοκοτρώνη καὶ ὅλων ἐπικουριῶν, τὴν ἐπομένην ἐπετέθησαν καὶ ἔτρεψαν εἰς φυγὴν τοὺς Ἀλβανούς, οἱ δόποιοι ἐγκατέλειψαν τὰς ἀποσκευὰς καὶ τὰ δύο κανόνια. Ἐφονεύθησαν 600 Τούρκοι καὶ 150

"Ἐλληνες καὶ τὴν ἐπαύριον οἱ "Ἐλληνες ἔστησαν τρόπαιον ἐκ 400 ἑχθρικῶν κεφαλῶν (12 - 13 Μάιου).

"Ἡ μάχη τοῦ Βαλτεσίου ἔκρινε τὴν τύχην τῆς Τριπόλεως, διότι—ἀφοῦ ἀπέτυχε καὶ ἡ ἀπόπειρα τοῦ Μουσταφάμπεη κατὰ

Ἐνδυμασία Θηβῶν

Ο Ὄμηρος Βρυσώντος

τοῦ ἐν Βερβένοις ἐλληνικοῦ στρατοπέδου — ὁ περὶ τὴν πόλιν κρίκος ἐσφίγγετο ὀλονὲν στενώτερον. Πλὴν τούτου αἱ μάχαι αὐταὶ εἶχον μεγάλην σημασίαν διὰ τὴν πορείαν τοῦ Ἀγῶνος, διότι ἡ νίκη ἐνέπινευσεν αὐτοπεποίθησιν εἰς τοὺς "Ἐλλήνας, οἱ δόποιοι μετὰ θάρρους ἀντιμετώπιζον εἰς τὸ ἔξῆς τοὺς Τούρκους.

Η ΜΑΧΗ ΤΗΣ ΑΛΑΜΑΝΑΣ

'Ενῷ οἱ "Ελληνες τῆς Πελοποννήσου ἡγωνίζοντο πέριξ τῆς Τριπόλεως καὶ περιέσφιγγον καθημερινῶς περισσότερον τοὺς πολιορκημένους, οἱ δὲ πλαρχηγοὶ τῆς Στερεᾶς παρεκάλυσαν τὴν διέλευσιν νέας ἐπικουρίας πρὸς λύσιν τῆς πολιορκίας τῆς Τριπόλεως.

Δύο Τοῦρκοι παταñδες, **δικιοστής Μεχμέτ** καὶ ὁ **Ομέρ Βρυώνης**, κατὰ διαταγὴν τοῦ Χουρσίτ, παρεσκεύασαν σημαντικὰ δυνάμεις εἰς τὴν Λαμίαν, διὰ νὰ καταπιέσουν τὰς ἐν 'Ελλάδι ταραχάς. Οἱ διπλαρχηγοὶ τῆς Στερεᾶς Δυοβουνιώτης, Πανουργῆς καὶ Διάκος προσεπάθησαν νὰ ἀναχαιτίσουν αὐτούς. Ἀλλὰ κατὰ τὸ περίφημον στενὸν τῶν Θερμοπυλῶν, τὸ διποῖον ἐδόξασεν ἡ ἀνδρεία τῶν Σπαρτιατῶν τοῦ Λεωνίδα, ἔθυσιάσθη ὁ νεαρὸς ἥρως τοῦ Ἀγῶνος Ἀθανάσιος Διάκος.

Ο Αθανάσιος Διάκος (1788 - 1821), ρωμαλέος καὶ εὔμορφος υἱὸς χωρικοῦ, κατήγετο ἐν Μουσουνίστης (τῆς Παρνασσίδος). Ἡ οἰκογένειά του προώριζεν αὐτὸν διὰ τὸ ιερατικὸν στάδιον καὶ μειάκιον εἰσῆλθεν εἰς μοναστήριον. Ἀλλ' δ ἀήρ τῶν δρέων ὑπῆρξε πάντοτε θελκτικώτερος δ' αὐτὸν ἀπὸ τὴν ζωὴν τῶν μοναχῶν. Ἐφυγεν ἀπὸ τὸ μοναστήριον καὶ εἰσῆλθεν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ Ἀλῆ καὶ κατὰ τὸν πρὸς τὴν Πύλην πόλεμον ἐκείνου ἐτάχθη ὡς ὑπασπιστής τοῦ ὄνομαστοῦ κλέφτου Ὁδυσσέως νὰ ὑπερασπίσῃ τὰς μεταξὺ Ἀμφίστης καὶ Δελφῶν δόδούς. Ἀλλ' ὁ Ὁδυσσεύς ἐδραπέτευσεν εἰς τὰς Ἰονίους νήσους, ἀμα ἐπλησίασαν τὰ σουλτανικὰ στρατεύματα, δὲ Διάκος ἐμενεν ἔκτοτε ὡς ίδιωτης εἰς τὴν Λεβάδειαν.

'Ο Διάκος (1788 - 1821)

Πρὸ τῶν ὑπερτέρων καὶ καλύτερον ὠπλισμένων δυνάμεων τῶν Τούρκων (9 χιλιάδες πεζοὶ καὶ ἵπποι) ὑπεχώρησαν οἱ δλλοι ὀπλαρχηγοὶ. Ο Διάκος, ταχθεὶς μὲ δλίγους ἐκλεκτοὺς συντρόφους νὰ προστατεύσῃ τὸ ἐπικαιρότερον σημεῖον τῆς διαβάσεως τῶν Τούρκων,

τὴν ἐπὶ τοῦ Σπερχειοῦ γέφυραν τῆς Ἀλαμάνας, ἀνέστησε τὰς παλαιὰς ἐνδόξους ἡμέρας τῶν 300 τοῦ Λεωνίδα. Ἐπολέμησε μὲ πρωτοφανῆ ἀνδρείαν καὶ μὲ τὴν βεβαιότητα ὅτι διὰ τοῦ τιμίου ἑλληνικοῦ αἷματος θὰ καθαγιάσῃ ἀλλην μίαν φορὰν τὸν ἵερὸν ἐκεῖνον χῶρον, ὅπου οἱ προσκυνηταὶ θαυμάζουν τὴν παλαιὰν καὶ νέαν ἀνδραγαθίαν τῶν Ἑλλήνων. Οἱ ὄπαδοι τοῦ Διάκου ἐφονεύθησαν ὅλοι, ὁ ἔδιος δὲ τέλος πληγωμένος συνελήφθη καὶ ὀδηγήθη εἰς τὴν Λαμίαν πρὸ τοῦ Ὁμέρου Βρυώνη, δὲ ὅποιος ἐθαύμασε τὸ παράστημα καὶ τὴν ἀνδρείαν τοῦ νέου. Ὁ Διάκος ἥρονήθη μὲ ἀποτροπιασμὸν τὰς σαγηνευτικὰς προτάσεις τοῦ Τούφρου πασᾶ, ὁ ὅποιος τοῦ ὑπεσχέθη τιμὰς καὶ ἀξιώματα, ἀνὴρ οὐδὲν τοῦ συμπολεμήση μαζὶ του. Ὁ Ὁμέρος διέταξε νὰ φυνθῇ καὶ διάταξε τὸν θάνατον. Ἐσουβλίσθη εἰς τὴν Λαμίαν τὴν 23 Απριλίου 1821.

ΑΙ ΜΑΧΑΙ ΤΗΣ ΓΡΑΒΙΑΣ ΚΑΙ ΤΩΝ ΒΑΣΙΛΙΚΩΝ

Ἄλλα τὸν ἥρωαικὸν θάνατον τοῦ Διάκου ἐξεδικήθη μετ' ὀλίγον ὁ ἐμπειροπόλεμος ύδιος τοῦ Ἀνδρέτσου Ὁδυσσεύς, παραμονεύσας μετ' ὀλίγων παλληκαριῶν εἰς τὸ Χάνι τῆς Γραβιᾶς. Τὸ μικρόν, ἀλλ' ἐνδόξον αὐτὸν χάνι, εὑρισκόμενον εἰς τὴν εἰσόδον αὐχένος ἐπὶ τῆς σημερινῆς ἀμαξιτῆς δόδου Μπράλου - Ἰτέας, διὰ τοῦ ὅποίου ἐπρόκειτο νὰ περάσῃ διὰ τουρκικὸς στρατός, ἐξέλεξεν ὁ Ὁδυσσεύς καὶ μὲ 100 συντρόφους ὠχυρώθη ἐντὸς αὐτοῦ.

Ἡ ἐπιχείρησις ἦτο ἐπικίνδυνος. Ὁ Ὁδυσσεύς ἐκάλεσεν ὅσους ἀπὸ τοὺς συντρόφους του ζήθειν νὰ θυσιασθοῦν μαζὶ του νὰ πιασθοῦν εἰς τὸν χορόν, τὸν ὅποιον ἔσυρεν αὐτός. Τοιουτοτρόπως τὰ παλληκάρια ἐν χορῷ καὶ μὲ περιφρόνησιν πρὸς τὸν θάνατον ἤκολούθησαν τὸν ἀρχηγόν των καὶ ἐκλείσθησαν εἰς τὸ μικρὸν χάνι, τοῦ ὅποίου ἐκλεισκαν ὅλα τὰ ἀνοίγματα καὶ ζηνοίξαν πολεμίστρες.

Οἱ Τοῦρκοι, ἀνύποπτοι, ἐδέχθησαν δόμοβροντίας καὶ ἐκάλυψαν τὸν γύρω χῶρον μὲ σωρούς πτωμάτων. Αἱ ἐπανεύλημμέναι καὶ λυσσώδεις ἐπιθέσεις τῶν Ἀλβανῶν δὲν κατώρθωσαν τίποτε καὶ διὰ τοῦτο δὲ Ὁμέρος διέκοψε τὴν μάχην καὶ ἔστειλε νὰ φέρῃ τηλεβόλια ἀπὸ τὴν Λαμίαν. Ἄλλ' οἱ περὶ τὸν Ὁδυσσέα διὰ τολμηρᾶς νυκτερινῆς ἐξόδου ἐτράπησαν εἰς τὰ ὅρη, ἀφοῦ ἔχασαν δύο μόνον συντρόφους (8 Μαΐου).

Ἡ παράτολμος αὕτη ἀντίστασις ὀλίγων ἀνδρῶν, ἡ ὅποια ἐστα-

μάτησεν ὀλόκληρον ἡμέραν τὸν τουρκικὸν στρατόν, ἀνεπτέρωσε τὸ καταπεσὸν μετὰ τὸ ἀτύχημα τῆς Ἀλαμάνας φρόνημα τῶν Ἑλλήνων καὶ κατέστησεν ἔνδοξον τὸ δυνομα τοῦ ὁποῖος ὁ Οδυσσέας, ὁ ὄποιος ἀπέβη ὁ Κολοκοτρώνης τῆς Στερεάς.

'Ο Οδυσσεὺς Ἀνδροῦτσος
 ήτο νιός τοῦ περιφήμου κλέφτου τοῦ 18ου αἰώνος Ἀνδρίτσου. Ἐλαβε τὸ δύναμα τοῦ δημοκρικοῦ ἥρωος, διότι ἐγεννήθη εἰς τὴν νῆσον Ἰθάκην (1770). Ἀπτορφανισθεὶς εἰς παιδικὴν ἡλικίαν, προσελήφθη δεκαπενταετής εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ Ἀλῆ, ὁ ὄποιος ἔξεπιμησε τὸν θαρραλέον καὶ ἐριστικὸν νεανίσιαν καὶ διώρισεν αὐτὸν γενικὸν ἀρματολὸν Βοιωτίας, Φωκίδος καὶ Δωρίδος. Τὸ 1818 ἐμυῆθη εἰς τὰ τῆς Φιλικῆς Ἔταιρείας. "Οταν ὁ Ἀλῆς ἐκηρύχθη ἀποστάτης, ὁ Οδυσσεὺς ὑπεκρίθη τὸν πιστὸν σύμμαχον τοῦ σατράπου, ἀλλ' ὑπεχώρησε πρὸ τῶν σουλτανικῶν στρατευμάτων καὶ κατέψυγεν εἰς τὰς Ιονίους νήσους.

'Οδυσσεὺς Ἀνδροῦτσος (1770 - 1824)

Τὸ κατόρθωμα τοῦ Ὁδυσσέως ἡμπόδισε τὸν Βρυώνην νὰ διαβῇ εἰς τὴν Πελοπόννησον καὶ νὰ λύσῃ τὴν πολιορκίαν τῆς Τριπόλεως,

διότι ὁ Τοῦρκος πασᾶς δὲν ἔκρινεν ὅρθινην προχωρήση, πρὶν καταστείλῃ τὴν ἐπανάστασιν τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος. Διέμεινεν ἀκόμη ὅκτω ἡμέρας παρὰ τὸ Χάνι καὶ κατόπιν εἰσέβαλεν εἰς τὴν Βοιωτίαν καὶ κατέλαβε τὴν Λεβάδειαν, τὴν ὄποιαν διήρπασαν οἱ Ἀλβανοί του. Ο Ὁδυσσεὺς καὶ οἱ ἄλλοι ὄπλαρχοι τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος παρηκολούθησαν αὐτὸν ἐνοχλοῦντες. Ο Βρυώ-

νής ὑπογραφή καὶ σφραγὶς τοῦ Ὁδυσσέως Ἀνδροῦτσου

Η ύπογραφή καὶ σφραγὶς τοῦ Ὁδυσσέως Ἀνδροῦτσου

νης κατέλαβε κατόπιν τὰς Θήβας καὶ προήλασε πρὸς τὴν Εὔβοιαν, προσπαθῶν νὰ προσελκύσῃ τοὺς "Ελλήνας μὲ φιλάνθρωπον τρόπον.

Εἰς τὴν Εὔβοιαν προσέκρουσεν εἰς τὴν γενναίαν ἀντίστασιν παρὰ τὴν θέσιν Βρυσάκια (15 'Ιουλίου) καὶ προχωρήσας ἐκεῖθεν εἰς τὴν Ἀττικὴν ἔλυσε τὴν πολιορκίαν τῆς Ἀκροπόλεως, τὴν ὁποίαν, ὅπως εἴδομεν, εἶχον ἀποκλείσει οἱ κάτοικοι τῶν Ἀθηνῶν καὶ τῶν περιγώρων, καὶ ἔσωσε τοὺς δεινῶς κατατυρχομένους εἰς τὴν Ἀκρόπολιν Τούρκους (πρώτη πολιορκία τῆς Ἀκροπόλεως, 23 'Απριλίου - 20 'Ιουλίου). Ἀλλὰ δὲν ἐτόλμησε νὰ προχωρήσῃ εἰς τὴν Πελοπόννησον, διότι ἀφ' ἐνὸς οἱ Πελοποννήσιοι ἀρχηγοὶ Πάνος Κολοκοτρώνης καὶ Παπαφλέσσας, ὁ Σουλιώτης καὶ ὁ Ἀντώνιος Μαυρομιχάλης κατέλαβον τὸν Ἰσθμόν, ἀφ' ἑτέρου δὲ διπλαρχηγοὶ τῆς Στερεάς ἡπείλουν νὰ διακόψουν τὰς συγκοινωνίας του.

'Ἐν τῷ μεταξὺ νέᾳ δύναμις τουρκική, 8 χιλ. περίπου ἀνδρῶν, προερχομένη ἐκ Μακεδονίας, εἶχε φθάσει μέχρι Λαμίας καὶ προήλαυνε πρὸς ἐνίσχυσιν τοῦ Βρυσώνη. Ἀλλ' οἱ διπλαρχηγοὶ Δυοβουνιώτης, Πανουργίας καὶ Γκούρας προσέβαλον αὐτὴν παρὰ τὰ Βασιλικά, ἐπὶ τῆς λεωφόρου ἡ ὁποία ὁδηγεῖ ἀπὸ Λαμίας εἰς Ἀταλάντην, καὶ ἐνίκησαν εἰς ἀποφασιστικὴν μάχην (25 Αύγουστου). Ἡ νίκη τῶν Βασιλικῶν ἔχει μεγάλην σημασίαν, διότι ἐματάίωσεν δριστικῶς τὰ σχέδια τῶν Τούρκων νὰ προχωρήσουν πρὸς τὴν Πελοπόννησον. Οἱ δύο πασᾶδες, ἀπειλούμενοι ἀπὸ τὰ ἐλληνικὰ σώματα καὶ τὸν ἐπερχόμενον χειμῶνα, ἔγκατέλειψαν τὴν Στερεάν τὸν Ὁκτώβριον καὶ ἐπέστρεψαν εἰς τὴν Ἡπειρόν. Τοιουτορόπως ἡ πρώτη ἐκστρατεία τῶν Τούρκων κατὰ τῆς Πελοποννήσου ἀπέτυχεν.

ΑΛΩΣΙΣ ΤΗΣ ΤΡΙΠΟΛΕΩΣ

'Ἐν τῷ μεταξὺ ἔκρινετο ἡ τύχη τῆς Τριπόλεως, ἀφοῦ προηγουμένως περιῆλθον εἰς χεῖρας τῶν Ἑλλήνων ἄλλαι ὑπὸ τῶν Τούρκων κατεχόμεναι θέσεις εἰς τὴν Πελοπόννησον. Τὴν 25 'Ιουνίου παρεδόθη ἡ Μονεμβασία καὶ μετ' ὀλίγας ἡμέρας τὸ Ναυαρίνον. Ἀλλὰ δυστυχῶς οἱ "Ελλήνες δὲν ἔδειξαν πολὺ καλὴν διαγωγήν. Ήπαρὰ τὰς συνήκας — κατὰ τὰς ὁποίας οἱ παραδοθέντες Τούρκοι ἔπρεπε μετὰ τῶν περιουσιῶν των νὰ διαβιβασθοῦν εἰς ἀσφαλὲς μέρος — κατὰ τὴν ἀλωσιν τῆς Μονεμβασίας διηρπάγησαν ὅλα τὰ πράγματα τῶν

πολιορκουμένων, τοῦ δὲ Νεοκάστρου καὶ τὰ πράγματα διηρπάγησαν καὶ οἱ ἄνδρες ἐσφάγησαν. Δουλεία αἰώνων εἶχε σκληρύνει τὴν καρδίαν τῶν Ἑλλήνων μαχητῶν καὶ κατέστησε τὸ μῆσος κατὰ τῶν Τούρκων ἀδιάλλακτον. Τοῦτο ἐξώθει αὐτοὺς εἰς ἀντιπειθαρχικάς πράξεις καὶ εἰς ἔλλειψιν σεβασμοῦ πρὸς τοὺς ἀρχηγούς. Πρὸ μικροῦ εἶχε φθάσει εἰς τὴν Πελοπόννησον ὁ Δημήτριος Υψηλάντης, ἀδελφὸς τοῦ Ἀλεξάνδρου, ὁ ὅποιος ἀνέλαβε τὴν γενικὴν ἀρχηγίαν τοῦ Ἀγῶνος ἐν ὀνόματι τῆς Ἀργῆς καὶ κατέβαλε μεγάλας προσπαθείας, διὰ νῦν ἐπιβάλῃ τὴν τάξιν καὶ τὴν πειθαρχίαν.

'Ἐν τούτοις ἐπλησίαζον αἱ τελευταῖαι ἡμέραι τῆς Τριπόλεως. Ἔντὸς τοῦ στενοῦ καὶ πετρώδους χώρου, ὅπου εἶχον συσσωρευθῆ ὑπὲρ τὰς 30 χιλιάδας ψυχαί, ἐτελεῖτο φρικιαστικὴ τραγῳδία. Ἡ πείνα, ἡ δίψα καὶ αἱ νόσοι ἐθέριζον τοὺς πολιορκουμένους. Οἱ Τούρκοι εἶγον κλείσει 38 ἄτομα, ἀρχιερεῖς καὶ προκρίτους, ἐντὸς τῆς ὑγρᾶς φυλακῆς τῶν κακούργων, ὅπου ἐσήποντο ρακένδυτοι, φθειριῶντες καὶ ἡμιθυνεῖς ἐκ τῆς ἀστικᾶς καὶ τῶν κακουχιῶν. Πολλοὶ ἀπέθανον, ἄλλοις δὲ ἀπεκράτισαν ὑπὸ διαφόρους προφάσεις.

'Αλλὰ οἱ Τούρκοι — ἀναγκαζόμενοι ἀπὸ τὴν ἔλλειψιν τροφῶν — ἥρχισαν διαπραγματεύσεις μετὰ τοῦ ἐλληνικοῦ στρατοῦ, αἱ ὅποιαι ὅμως ἐναυάγησαν. Κατόπιν αὐτοῦ οἱ στρατιῶται ἀνέβησαν εἰς τὰ τείχη καὶ ἐκυρίευσαν τὴν πόλιν (23 Σεπτεμβρίου 1821).

Διὰ τῆς ἀλώσεως τῆς Τριπόλεως ἐπαγιώθη ἡ Ἐπανάστασις, διόπτι τὸ ἐσωτερικὸν τῆς Πελοποννήσου ἥτο τελείως ἐλεύθερον. Οἱ ὑπλαρχηγοὶ μὲ τὰ πλούσια λάφυρα ὥπλισάν καλῶς τοὺς ἄνδρας τῶν καὶ οἱ χωρικοὶ ἀφησαν τὰς μαχαίρας καὶ τὰς σφενδόνας. Τὸ ἥθικὸν τοῦ στρατοῦ ἐξυψώθη ἀκόμη περισσότερον.

Ο ΚΟΛΟΚΟΤΡΩΝΗΣ

Τοιουτετρόπως τὸ σχέδιον τοῦ Κολοκοτρώνη ἐθριάμβευσε διὰ τῆς πτώσεως τῆς Τριπόλεως, ὁ δὲ Γέρος τοῦ Μοριᾶ, ὅπως συνήθως τὸν ἀπεκάλουν, ἀνεδείχθη ὁ στρατηγικώτερος ἐκ τῶν ἀρχηγῶν τῆς Πελοποννήσου.

'Ο Κολοκοτρώνης κατήγετο ἀπὸ παλαιάν οἰκογένειαν κλεφτῶν, ἡ ὅποια προήρχετο ἐκ Λεονταρίου τῆς Μεγαλοπόλεως ('Αρκαδία). Τὸ ὄνομα Κολοκοτρώνης ἥτο γνωστὸν καὶ περιβότον ἥδη τὸν 18ον αἰώνα καὶ τὰ

δημοτικά δόσματα ύμησαν τὰ κατορθώματα καὶ τὰς περιπετείας τῶν Κολοκοτρωναίων. Ούδεις ἐκ τῆς οἰκογενείας του, καθόσον ἐνεθυμεῖτο, εἶχεν ἀποθάνει ἐκ φυσικοῦ θανάτου. Ο ίδιος δὲ ἐγενήθη ἐν μέσω τοῦ τρόμου τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1770 ἕπι τίνος δρους ὑποκάτω δένδρου, διότι ὅλοι εἶχον καταφύγει εἰς τὰ δρη. Ο πατέρης του ἔπεισε θῦμα τῆς δολιότητος τοῦ Καππετάν πασᾶ κατὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1769. Ο Θεόδωρος, νέος ἔτι, ἐπεδόθη εἰς τὸ σταδίον τῶν ὅπλων καὶ διωχθεὶς ὑπὸ τῶν Τούρκων κατέφυγεν εἰς τὰς Ἰονίους νήσους. Κατὰ τὸν Ρωσοτουρκικὸν πόλεμον τοῦ 1806 ἔχρημάτισε πειρατής καὶ τὸ 1810 εἰσήλθεν εἰς τὸν ἄγγλικὸν στρατὸν τῶν Ἰονίων νήσων καὶ πρόηχθη μέχρι τοῦ βαθμοῦ τοῦ ταγματάρχου.

Ο Θ. Κολοκοτρώνης (1770 - 1843)

Τὸ μέτωπόν του ἦτο εύρυ, τὸ πρόσωπόν του μελαψόν καὶ τὸ βλέμμα του — καλυπτόμενον ὑπὸ πυκνῶν ὄφρων — εἶχε κάτι τὸ ἄτρομον καὶ ἐπιβλητικόν. Η βροντώδης φωνή του ἦτο ἐνθαρρυντική διὰ τοὺς πολεμιστὰς καὶ ἡ περίφημος λοφωτὴ περικεφαλαία του — τὴν ὁποίαν ἔφερεν ὡς "Αγγλος ἀξιωματικός" — ηὗσαν τὴν ἐπιβλητικότητά του. Ο Κολοκοτρώνης συνήνωνε σπανίαν πείραν τοῦ κόσμου μὲ φωτεινὴν δύτιληψιν τῶν πραγμάτων. Ἐπίστενεν εἰς τὴν τελειωτικὴν νίκην τῶν Ἑλλήνων καὶ τὴν πιστὴν αὐτὴν μετέδιε καὶ εἰς τοὺς ἄλλους, ὀπευθύνων εἰς τὸν στρατὸν — ὁσάκις παρουσιάζετο ἐνύκαιρια — λόγους θερμούς, ἀπλούς καὶ πειστικούς. Συνήθιζε δὲ νὰ λέγῃ, ὅτι ὁ Θεὸς ὑπέγραψε τὴν ἐλευθερίαν τῆς Ἑλάδος καὶ δὲν ἀνακαλεῖ τὴν ὑπογραφήν του. Ο Κολοκοτρώνης εἶναι μίσ απὸ τὰς ἔξεχούσας φυσιογνωμίας τοῦ ἔλληνικοῦ Ἀγῶνος, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ὑπῆρξε σημαντικώτάτη ἡ ἐπίδρασίς του, καὶ συγχρόνως εἰς τῶν ἀντιπροσωπευτικῶν τύπων τοῦ νεωτέρου "Ελληνος".

Η σφραγίς
τοῦ Κολοκοτρώνη

Ο ΚΑΤΑ ΘΑΛΑΣΣΑΝ ΑΓΩΝ

'Ενώ βραδέως ἐδημιουργεῖτο δ στρατὸς τῆς ἔηρᾶς, ἡ Ἐπανάστασις ἀπέκτησεν εὐθὺς ἔξι ἀρχῆς ἀξιόλογον πολεμικὸν ὅπλον ἐπὶ τῆς θαλάσσης διὰ τῆς μετατροπῆς τῶν ἐμπορικῶν πλοίων τῶν Νησιωτῶν εἰς πολεμικά. 'Ενῷ δὲ οἱ ὄπλαρχοι τῆς Στερεᾶς — ἰδίως διὰ τῆς νίκης τῶν Βασιλικῶν — ἀνεχαίτιζον τὴν προέλασιν τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ πρὸς τὴν Πελοπόννησον, δ ἑλληνικὸς στόλος ἡμπόδιζε τὴν μεταφορὰν τουρκικοῦ στρατοῦ ἐκ τῆς Ἀσίας εἰς τὴν Εύρωπην.

Οἱ "Ἐλληνες ἐπληροφορήθησαν ὅτι ἡ ἀρμάδα ἡτοιμάζετο νὰ ἐκπλεύσῃ ἀπὸ τὸν Ἐλλήσποντον. Πράγματι περὶ τὰ μέσα τοῦ Ματίου δ τουρκικὸς στόλος ἐφάνη εἰς τὸ Αιγαῖον, ἀποτελούμενος ἀπὸ ἓν πλοῖον τῆς γραμμῆς, τρεῖς φρεγάτας, τρεῖς κορβέτας καὶ πολλὰ μικρότερα. Τότε οἱ τολμηροὶ τῶν Ψαρῶν ναυτικοὶ κατώρθωσαν νὰ συγκεντρώσουν τὸν στόλον τῶν ἀδελφῶν νήσων καὶ τὴν 18 Ματίου ἐξέπλευσεν δ ἡνωμένος στόλος πρὸς Βορρᾶν, ἀποτελούμενος ἀπὸ 50 μεγάλα καὶ 15 μικρὰ πλοῖα. Τὴν ἐπομένην οἱ "Ἐλληνες διέκριναν κατὰ τὴν βορειοδυτικὴν ἄκραν τῆς Μυτιλήνης μίαν φρεγάταν τῶν 48 τηλεβόλων, προφυλακίδα τοῦ δύωμανικοῦ στόλου. Μερικὰ ἐκ τῶν ἐλληνικῶν πλοίων ἐπλήσιασαν αὐτὴν καὶ τὴν ἐκανονιοβόλησαν, ἀλλ' οὐδὲν κατώρθωσαν διὰ τῶν ἀδυνάτων τηλεβόλων τῶν καὶ ἡ φρεγάτα κατέφυγεν εἰς τὸν λιμένα τῆς Ἐρεσσοῦ. 'Ο πλοίαρχός της, φοβούμενος νυκτερινὴν ἐπίθεσιν, ἀνεβίβασεν ἐπὶ τοῦ σκάφους ἀρκετοὺς στρατιώτας ἐκ τῆς ἔηρᾶς.

Οἱ "Ἐλληνες πλοίαρχοι, εύρισκόμενοι εἰς ἀδυναμίαν νὰ βλάψουν τὸ ἔχθρικὸν πλοῖον, ἐσκέφθησαν νὰ τὸ πυρπολήσουν. Τότε ὁ πρακτι-

'Ἐνδυμασία Σαλαμίνος

κός διδάσκαλος τῆς ναυτικῆς Ἰωάννης ὁ Πάργιος, ἐπονομαζόμενος Πατατοῦκος, μετέβαλε προχείρως δύο ἀπὸ τὰ μικρότερα πλοῖα εἰς πυρπολικά, ἄλλα δὲ παρήγγειλεν εἰς Ψαρά.

Τὸ πυρπολικὸν [(brulôt), κοινῶς μπουρλότο], εἶναι πολεμικὸν ὅπλον γνωστὸν εἰς παλαιοτέρους χρόνους. Χρήσιν αὐτοῦ ιδίως ἔκαμαν οἱ "Αγγλοι κατὰ τῆς ἀρμάδας τοῦ Φιλίππου τοῦ Β'" καὶ κατὰ τοῦ ὀλλανδικοῦ καὶ γαλλικοῦ ναυτικοῦ. Ἡ τελειοπόίησις τῶν πολεμικῶν πλοίων ἔθεσε κατόπιν εἰς ἀχρηστίαν τὸ πυρπολικόν, ἀλλὰ εἰς τὰς χειρας τῶν Ἑλλήνων ἀπέβη τρομερὸν ὅπλον. Τὸ ἑλληνικὸν πυρπολικὸν ἦτο συνήθως μικρὸν πλοϊον μὲν δύο πατώματα. Ἐπὶ τοῦ κάτω πατώματος ἐτίθεντο βαρέλια πληρούμενα μὲν εὐφλέκτους ψλας : πυρίτιδα, οἰνόπνευμα, νάφθαν, θεῖον, κληματάνθρακας, πίσσαν, ρητίνην κλπ. Τὰ βαρέλια συνεδέοντο διὰ σωλήνων, ἀνωθεν δὲ αὐτῶν ἤνοιγοντο δόπαι ἐπὶ τοῦ ἄνω πατώματος. Ἐπὶ τοῦ καταστρώματος ἐτοποθετοῦντο ἀσκοὶ πλήρεις πίσσης καὶ ρητίνης καὶ ἀγγεία πλήρη οἰνοπνεύματος καὶ νάφθης, δλόκληρον δὲ τὸ πλοϊον ἡλείφετο ἔξωθεν διὰ τῶν αὐτῶν εὐφλέκτων ψλῶν. Τὸ πυρπολικὸν ἔσυρε πάντοτε λέμβον, καλούμενην ἐφ ὁ λκιον, διὰ τοῦ δποίου ἐσψέζοντο οἱ ναῦται.

Ἡ πρώτη ἀπόπειρα ἀπέτυχε, διότι οἱ Τοῦρκοι ἤγρυπνουν, καὶ τὸ πυρπολικὸν ἐκάη ἀνωφελῶς. Ἀλλὰ μετὰ δύο ἡμέρας ὁ τολμηρὸς Ψαριανὸς πηδαλιοῦχος **Παπανικολῆς**, ἐξησυχημένος ἥδη ἐκ τῶν συγκρούσεων πρὸς τοὺς ἀλγερινοὺς πειρατάς, κατώρθωσε, σφοδρῶς πυροβολούμενος, νὰ προσκολλήσῃ τὸ πυρπολικόν του εἰς τὴν πρῷραν τοῦ ἔχθρικου πλοίουν. Ἡ φρεγάτα ἀνετινάχθη εἰς τὸν ἀέρα καὶ ἐκ τῶν ἀνδρῶν οἱ περισσότεροι ἐφονεύθησαν.

Τὸ παρὸ τὴν Ἐρεσσὸν κατόρθωμα ἀνεπτέρωσε τὰς ἐλπίδας τῶν Ἑλλήνων. Εἰς τὰ Ψαρὰ ἐτελέσθη πανηγυρικὴ δοξολογία καὶ ὁ τουρκικὸς στόλος τόσον ἐξεπλάγη ἐκ τοῦ ἀπροσδοκήτου παθήματος, ὃστε ἐτράπη εἰς τὸν Ἐλλήσποντον καὶ ἐζήτησεν ἀσφάλειαν ὑπὸ τὴν προστασίαν τῶν τηλεβόλων. Ἀλλὰ τὸ πάθημα τοῦ τουρκικοῦ στόλου ἐπλήρωσαν οἱ ἀθώοι ραγιᾶδες. Οἱ κάτοικοι τῆς Μυτιλήνης ἐσφάγησαν ἀνηλῶν, δεινὴν δὲ καταστροφὴν ὑπέστη ἡ ἀνθοῦσα πόλις τῶν Κυδωνιῶν. Οἱ κάτοικοι τῶν Μοσχονησίων ἐξεπατρίσθησαν. Πολλοὶ ἐκ τῶν κατοικούντων τὰ ἐνδότερα τῆς Μ. Ἀσίας Ἑλλήνων κατῆλθον εἰς τὰ παράλια καὶ διεπεραιώθησαν εἰς τὴν Ἐλλάδα. Οἱ προσδραμῶν εἰς βοήθειαν ἐλληνικός στόλος ἀπέπλευσε μεταφέρων χιλιάδας προσφύγων, οἱ δποῖοι διεσπάρησαν εἰς διαφόρους νήσους καὶ ἐζησαν βίον ἀθλιον.

II. Η ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΒΟΡΕΙΟΝ ΕΛΛΑΔΑ

Η ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ ΠΡΟ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ

'Η ἐλληνικὴ αὐτὴ χώρα τῆς Βαλκανικῆς ἔνεκα τῆς εὐφορίας τῆς εἶχεν ἔλκυσει τὰ βλέμματα τοῦ κατακτητοῦ. 'Ισχυρὸὶ ἀγᾶδες εἶχον ἐγκατασταθῆ ἀπὸ τῆς κατακτήσεως εἰς τὰ εύφορώτερα μέρη τῆς χώρας καὶ ἐξεμεταλλεύοντο τὰ πλούτη αὐτῆς. Τοῦτο δὲν ἡμπόδισε νὰ δημιουργηθοῦν κέντρα ἑλληνικώτατα, τὰ δποῖα ἡχυμασαν εἰς τὸ ἐμπόριον, τὸν πλοῦτον γενικῶς καὶ εἰς τὰ γράμματα, δπως ἡ Θεσσαλονίκη, τὸ Μοναστήριον, αἱ Σέρραι, ἡ Σιάτιστα, ἡ Κοζάνη, ἡ Καστοριὰ κτλ. 'Η Φιλικὴ Ἐταιρεία εἶχεν ἐξαπλώσει παντοῦ τοὺς πλοκάμους τῆς εἰς τὴν Μακεδονίαν καὶ οἱ ἄριστοι τῶν Μακεδόνων πολεμιστῶν, ἐμπόρων, διδασκάλων, ιερέων καὶ προκρίτων εἶχον μυηθῆ εἰς τὰ μυστικά τῆς, οἱ δὲ Φιλικοὶ ἐθεώρουν τὴν Μακεδονίαν ὡς μίχν ἀπὸ τὰς κυριωτέρας ἐστίας τοῦ ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας 'Αγῶνος.

'Ἐπειδὴ ἡ Μακεδονία κατεῖχε θέσιν κεντρικὴν εἰς τὴν Βαλκανικὴν καὶ οἱ Τοῦρκοι τὴν ἐθεώρουν ὡς γέφυραν, ἡ δποῖα συνέδεε τὴν Κωνσταντινούπολιν μὲ τὴν νοτιωτέραν Ἐλλάδα, εἶχον δημιουργήσει εἰς αὐτὴν δύο ἴσχυρὰ στρατιωτικὰ κέντρα, τὴν Θεσσαλονίκην καὶ τὸ Μοναστήριον, καὶ πολλὰ ἄλλα μικρότερα, εἰς τὰ δποῖα διετήρουν ἴσχυρὰς φρουρὰς καὶ στρατιωτικὰ ἐφόδια. Διὰ τοῦτο, ἐνῷ ἡ Ἐπανάστασις εἰς τὴν Μακεδονίαν ψυχικῶς εἶχεν ὡριμάσει περισσότερον ἵσως ἀπὸ τὴν ἄλλην Ἐλλάδα, στρατιωτικῶς ἐφάίνετο ὅτι ἥτο ἔργον δυσκολώτατον ἀνευ τῆς βοηθείας τῆς νοτίου Ἐλλάδος. Παρ' ὅλα δμως αὐτὰ ἡ Μακεδονία δὲν ἥτο δυνατὸν νὰ ὑστερήσῃ εἰς τὸν 'Αγῶνα' ἐξηγέρθη, ἡγωνίσθη ἡρωικῶς καὶ ἔδωκεν ἀρκετὰ δείγματα αὐταπορνήσεως καὶ αὐτοθυσίας, τὰ δποῖα, ἀν δὲν ὠφέλησαν σπουδαίως τὸν 'Αγῶνα' ἐν τῷ συνόλῳ, ἔγραψαν σελίδας ἀθανάτους εἰς τὴν νεωτέραν ιστορίαν μας. Διὰ τοῦτο εἶναι ἀνάγκη εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸν νὰ ρίψωμεν ἐν βλέμμα εἰς τὴν ἐν Μακεδονίᾳ ἐπανάστασιν.

ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΣ ΤΗΣ ΧΑΛΚΙΔΙΚΗΣ ΚΑΙ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΟΡΟΥΣ

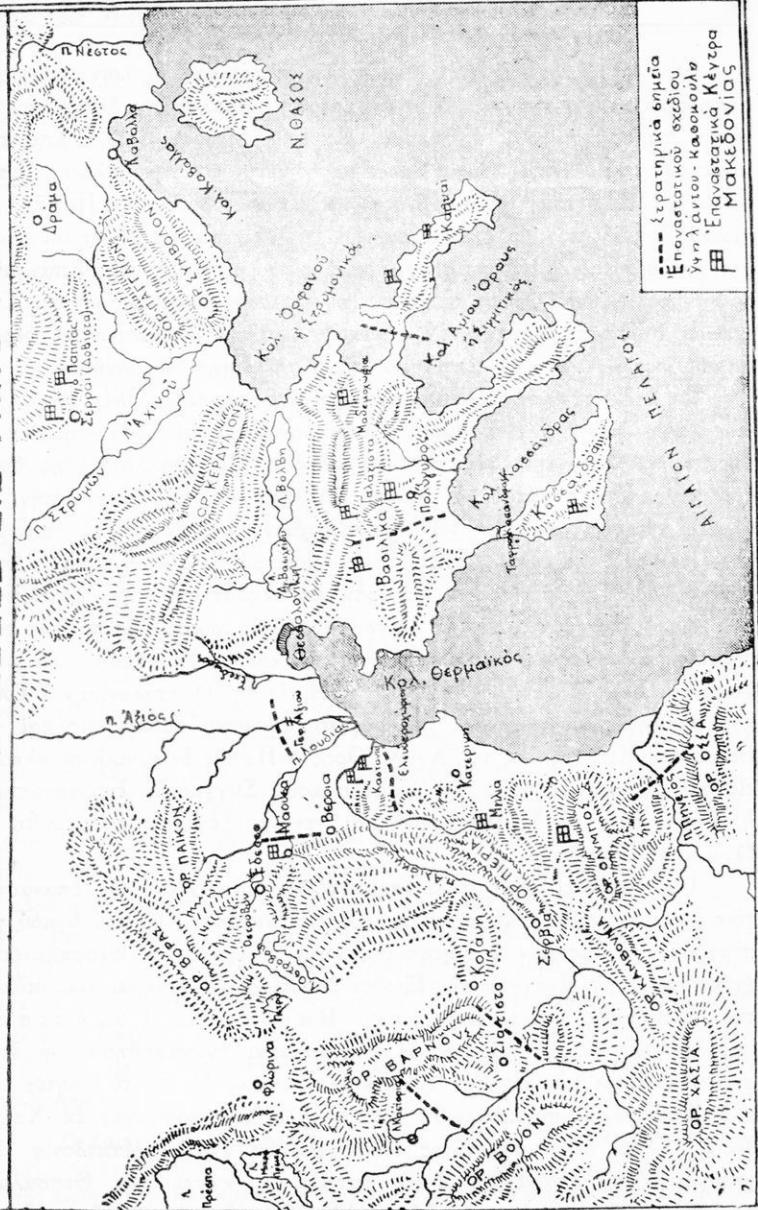
Κατὰ τὴν γνώμην τῶν Φιλικῶν, ὁ 'Αγῶν τῆς Μακεδονίκης εἶχε μεγάλην σημασίαν, διότι ἥτο δυνατὸν νὰ διακόψῃ τὴν συγκοινωνίαν

τοῦ κέντρου τῆς Ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας μετὰ τῆς νοτιωτέρας Ἑλλάδος, εἰς τὴν δύοίνα ἡτο εὐκολώτερον νὰ ἐδραιωθῇ ἡ Ἐπανάστασις, διότι δὲν ὑπῆρχε πολὺς τουρκικὸς στρατὸς εἰς τὰ μέρη αὐτά. Ὁ Δημήτριος Υψηλάντης, ὁ δύοῖς εἶχε κατέλθει, ὅπως εἴδομεν, εἰς τὴν Ἑλλάδα ὡς ἀντιπρόσωπος τῆς Ἀρχῆς, δηλαδὴ τοῦ ἀδελφοῦ του Ἀλεξάνδρου, μετ' ἄλλων Μακεδόνων ὀπλαρχηγῶν, ἐκ τῶν δύοίων περιφῆμος ἡτο ὁ Νικόλαος Κασσομούλης ἐκ Σιατίστης (ποὺ ἔγραψε καὶ ἀξιόλογον ἴστορίαν τῆς Ἐπαναστάσεως), κατήρτισαν τὸ ἔξης ἐπαναστατικὸν σχέδιον δράσεως εἰς τὴν Μακεδονίαν. Θὰ ἔξηγείρετο κατ' ἀρχὰς ὁ Ὄλυμπος, ὁ δύοῖς μὲ τὰς ἀπροσίτους κορυφάς του θὰ ἀπετέλει τὸ κέντρον τοῦ Ἀγῶνος. Κατόπιν θὰ ἐπανεστάτουν ἡ Χαλκιδικὴ καὶ τὸ "Ἀγιον Ὄρος"-εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Μακεδονίαν καὶ ἡ Νάουσα εἰς τὴν Δυτικήν. Συγγρόνως θὰ κατελαμβάνοντο ἡ διάβασις τοῦ Ἀξιοῦ, τὰ Τέμπη, τὰ στενὰ τῆς Καστοριᾶς καὶ αἱ φύσει δύχυραι τοποθεσίαι Καστανιὰ ἐπὶ τοῦ Βερμίου καὶ Σιάτιστα. Τοιουτοτρόπως τὸ ἰσχυρότατον στρατιωτικὸν κέντρον τῆς Μακεδονίας, ἡ Θεσσαλονίκη, θὰ ἡπειλεῖτο ἐκ πολλῶν σημείων καὶ θὰ ὑπέκυψη.

Τὸ σχέδιον δύμως αὐτὸ δὲν ἔξετελέσθη μὲ ἀκρίβειαν. Οἱ ὀπλαρχηγοὶ τοῦ Ὄλυμπου, οἱ δύοῖς ἔπρεπε νὰ κινηθοῦν πρῶτοι, ἐφάνησαν διστακτικοὶ καὶ ἀνέμενον βοήθειαν καὶ ἐφόδια ἀπὸ τὴν νοτιωτέραν Ἑλλάδα. Ἡ ἐπανάστασις ἥρχισεν ἀπὸ τὴν Χαλκιδικήν, πρωτεργάτης δὲ αὐτῆς ὑπῆρξεν ὁ Εμμανουὴλ Παπᾶς.

Ο Ἐμμανουὴλ Παπᾶς — μία ἀπὸ τὰς ἔξεχούσας μορφὰς τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἀγῶνος — κατήγετο ἀπὸ τὴν περιφέρειαν τῶν Σερρῶν, ἀλλ’ ἔζησε καὶ ἐδραστεί ἐντὸς τῆς μεγαλοπόλεως αὐτῆς. Ἐκεῖ, μὲ τὴν τιμίαν καὶ εὐσυνείδητον ἔργασίαν του, ἔγινε κάτοχος σημαντικωτάτης περιουσίας, τὴν δυοῖς διέθεσε καὶ δι' ἄλλους ἀγαθοεργούς σκοπούς, ἀλλὰ κυρίως διὰ τὸν Ἀγῶνα. Ο Παπᾶς ἦτο προσωπικὸς φίλος τοῦ Ἀλεξ. Υψηλάντου, εἶχεν ἀλληλογραφίαν μὲ τὸν Δημ. Ὑψηλάντην καὶ ἀνεγνωρίσθη παρ' αὐτοῦ « ὡς πληρεξούσιος ἀρχηγὸς καὶ διοικητὴς τῶν στρατιωτικῶν δυνάμεων τοῦ Ἀγίου Ὄρους, τῆς Κασσάνδρας καὶ τῆς Θεσσαλονίκης ». Λόγω τοῦ πλούτου, τῶν ἀγαθοεργῶν καὶ τῶν ἀλλων του μεγάλων προσόντων δὲ Παπᾶς ἀπέκτησε μέγα γόντρον καὶ κύρος καὶ εἶχε τὴν ἀγάπην καὶ ἐμπιστοσύνην ἔξισου Χριστιανῶν καὶ Τούρκων. Κατὰ τὴν ἐναρξιν τῆς Ἐπαναστάσεως ὄλοι εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Μακεδονίαν ἀπέβλεπον εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ Παπᾶ, ὡς τοῦ ἐνδεδειγμένου ἀρχηγοῦ αὐτῆς. Ατυχῶς δὲ Παπᾶς ἐστερεῖτο στρατιωτικῶν προσόντων.

ΧΑΡΤΗΣ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΒΟΡΕΙΟΝ ΕΛΛΑΔΑ

Τήν 23 Μαρτίου 1821 ό παπᾶς, πληρώσας δύπλων και πολεμοφοδίων πλοιῶν εἰς τὴν Αἴγυπτον και συμπαραλαβών δόλην τὴν κινητήν περιουσίαν του, ἀπέπλευσεν εἰς τὸν Ἀθωνα. Πολλοὶ ἀπὸ τοὺς μοναχοὺς τοῦ Ἀγίου ὄρους ἤσαν μεμυημένοι εἰς τὴν Φιλικήν Ἐταιρείαν και ἐδέχθησαν μὲ συγκίνησιν και ἐνθουσιασμὸν τὸν Παπᾶν. Εἰς γενικὴν συνέλευσιν οἱ ἡγούμενοι τῶν Μονῶν, πολλοὶ ἐπίσημοι μοναχοὶ και ὁ Παπᾶς ἀπεφάσισαν μυστικῶς τὴν κήρυξιν τῆς Ἐπαναστάσεως εἰς τὴν κατάλληλον στιγμὴν και ἥρχισαν νὰ ἐτοιμάζωνται. Συγχρόνως ὁ Παπᾶς διέταξε τὴν στρατολογίαν τῶν δυναμένων νὰ φέρουν δύπλα μοναχῶν και τῶν κατοίκων τῆς Χαλκιδικῆς Χερσονήσου.

Ο διοικητὴς τῆς Θεσσαλονίκης, εἴτε πληροφορηθεὶς τὴν ἐπαναστατικὴν κίνησιν εἴτε διὰ λόγους προνοίας, ἀπέστειλε σημαντικὴν στρατιωτικὴν δύναμιν εἰς τὴν Χαλκιδικήν. Ἡ προκλητικότης ὅμως τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ, ὁ ὅποιος εἰσῆλθεν εἰς τὴν Χαλκιδικὴν και ἤπειλε γενικὴν σφαγὴν τῶν γκιακούρηδων, ἐπέσπευσε τὰ πράγματα. Περὶ τὰ μέσα Μαΐου 1821 οἱ κάτοικοι τοῦ Πολυγύρου ου σόπλισθέντες ὀρκίζονται εἰς τὸν Σταυρὸν και αγρυπττουν τὴν Ἐπανάστασιν. Ἀφοῦ ἔξωντωσαν τὴν ἔξι ὀλίγων ἀνδρῶν φρουρὰν τῆς πόλεως των, ἐπετέθησαν κατὰ τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ και τὸν ἡγάγκασαν νὰ ὑποχωρήσῃ. Ἐνῷ δὲ μετὰ τὰ γεγονότα αὐτὰ εἰς τὴν Θεσσαλονίκην ὁ Τούρκος διοικητὴς ἀπεκεφάλιζε πολλοὺς σημαίνοντας προκρίτους και τὸν ἐπίσκοπον Κίτρους, εἰς τὸ Ἀγιον ὄρος ὁ Παπᾶς ἐν γενικῇ συνελεύσει εἰς τὰς Καρυάς ἐκήρυξε τὴν Ἐπανάστασιν. Συγχρόνως ἐπανεστάτησεν ἡ Κασσάνδρα, τὰ Μαδεμοχώρια και γενικὴ ἔξέγερσις ἐσημειώθη εἰς δόλην τὴν Χαλκιδικήν.

Τὰς πρώτας, οὐχὶ πολὺ σημαντικάς, τῶν ἐπαναστατῶν ἐπηκοούθησεν ἀπογοήτευσις. Οἱ ἐπαναστάται πρὸ τοῦ ὅγκου τοῦ στρατοῦ, τὸν ὅποιον ἐκινητοποίησαν οἱ Τούρκοι ἐκ Θεσσαλονίκης ἢσθάνθησαν τὴν ἀνάγκην τῆς ἔξωθεν βοηθείας. Αἱ ἀνθηραὶ κωμοπόλεις τῆς Χαλκιδικῆς, Πολύγυρος, Βασιλικά, Γαλάτιστα, παρεδόθησαν εἰς τὸ πῦρ, οἱ δὲ ἐπαναστάται ἡγαγκάσθησαν νὰ ἀποσυρθοῦν, ἀλλοὶ μὲν εἰς τὴν Κασσάνδραν, ἀλλοὶ δὲ εἰς τὸ Ἀγιον ὄρος, ὃπου εἶχον συγκεντρωθῆ και 5 χιλιάδες πρόσφυγες ἐκ Χαλκιδικῆς. "Οταν δὲ ὁ σουλτάνος ἐπληροφορήθη τὴν ἐν Μακεδονίᾳ ἔξέγερσιν, τόσον ἐταράχθη, ὥστε ἐστειλε διοικητὴν τῆς Θεσσαλονίκης ἀνδρα ἔξαιρετικόν, τὸν Ἀμπούλα Ἀβούδ, μὲ τὴν διαταγὴν νὰ

έξοντώση τούς ἐπαναστάτας. Πράγματι δὲ Ἐμπούλος Ἀβούδ, ὁδηγῶν στρατὸν ἐκ 14 χιλιάδων, ἔξεστράτευσε περὶ τὰ τέλη Ὁκτωβρίου κατὰ τῆς Χαλκιδικῆς καὶ κατέπνιξεν εἰς τὸ αἷμα τὰ τελευταῖα ἔχη τῆς Ἐπαναστάσεως.

Οἱ Παπᾶς, καταναλώσας δόλοκληρον τὴν περιουσίαν του εἰς τὰς ἡνάγκας τοῦ Ἀγῶνος καὶ οἰκτρῶς ἀπογοητευμένος ἀπὸ τὴν ἀποτυγχίαν, μόλις κατώρθωσε νὰ ἐπιβιβασθῇ εἰς φαριανὸν πλοῖον καὶ ἀνεχώρησε κατευθυνόμενος πρὸς τὴν "Τύραννον", σκοπὸν ἔχων μὲν νέας βοηθείας νὰ ἀργήσῃ τὸν Ἀγῶνα εἰς ἄλλο σημεῖον τῆς Μακεδονίας. Περιπλέων ὅμως τὸν Καρφηρέα ἀπέθανεν αἰφνιδίως, δὲ νεκρός του μετεφέρθη εἰς τὴν "Τύραννον", ὅπου ἐτάφη μὲν τιμάς ἀρχιστρατήγου.

Η ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΣ ΚΑΙ Η ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗ ΤΗΣ ΝΑΟΥΣΗΣ (ΑΠΡΙΛΙΟΣ 1822)

Ἡ Δ. Μακεδονίᾳ, ἡ ὁποία δὲν ἐκινήθη κατὰ τὸ πρῶτον ἔτος τῆς Ἐπαναστάσεως, ἔξηγέρθη τὸ 1822, μὲ κέντρον τὴν ἡρωικὴν Νάουσαν εἰς τὰς βορεινὰς ὑπωρείας τοῦ Βερμίου. Ἡ Ἐπανάστασις διεξήχθη ὑπὸ τὰς ἔξης συνθήκας :

Οἱ Ἐμπούλος Ἀβούδ, ἀφοῦ κατέπνιξε τὴν ἐπανάστασιν τῆς Χαλκιδικῆς, ἔλαβε σύντονα καὶ αὐστηρὰ μέτρα, διὰ νὰ προλάβῃ ὅμοίας ἐπαναστατικὰς ἐκδηλώσεις εἰς τὴν Δ. Μακεδονίαν.

Ἐκάλεσε πάρουσιασθοῦν εἰς τὴν Θεσσαλονίκην ἵνα εἰς τὰς κατὰ τόπους τουρκικὰς ἀρχὰς οἱ ἐπιφανέστεροι πρόκριτοι καὶ δπλαρχιγγοὶ τῶν πόλεων Βεροίας, Ναούσης, Σιατίστης, Καζάνης, Μοναστηρίου, Καστοριᾶς, Κλεισούρας κ.ἄ. Ἰδιαιτέρως διέταξε νὰ παρουσιασθοῦν ἐνώπιον του οἱ δπλαρχιγγοὶ Διαμαντῆς Νικολάου καὶ Γούλας Δράσκος ἀπὸ τὸν "Ολυμπον", ὁ Ζαφειράκης ἀπὸ τὴν Νάουσαν, ὁ Καρατάσος ἀπὸ τὴν Βέροιαν καὶ ὁ Γάτσος ἀπὸ τὰ Βοδενά ("Εδεσσαν"). Πολλοὶ ἀπὸ αὐτοὺς ἐκλεισθησαν εἰς τὰς φυλακάς, ἄλλοι ἡροήθησαν νὰ ὑπακούσουν. Μεταξύ αὐτῶν εἶναι ὁ Ζαφειράκης, ὁ Καρατάσος καὶ ὁ Γάτσος, οἱ δποῖοι ἀπεφάσισαν νὰ ἀρχίσουν τὸν Ἀγῶνα καὶ ἔγιναν ψυχὴ τοῦ ἐπαναστατικοῦ κινήματος εἰς τὴν Δυτικὴν Μακεδονίαν.

Οἱ Ζαφειράκης Θεοδοσίου ἦν, δπως συνήθως ὡνομάζετο ἀπλῶς, Ζαφειράκης ἐγεννήθη εἰς τὴν Νάουσαν τὸ 1773 καὶ διὰ τῆς ἐργατικότητος καὶ τῆς τιμιότητός του ἀπέκτησεν εἰς τὴν πατρίδα του δποίαν θέσιν καὶ ὁ Παπᾶς εἰς τὰς Σέρρας. Εἶχε σχεδόν ηγεμονικήν δύναμιν μεταξύ τῶν συμπα-

τριωτῶν του, ἐμυθήτη ἐνωρὶς εἰς τὴν Φιλικήν 'Εταιρείαν καὶ ἔθεωρεῖτο ὡς ἐνδεειγμένος ἀρχηγὸς τοῦ ἐπαναστατικοῦ κινήματος.

Ο Καρατάσσος καὶ ὁ Γάτσος – ὁ πρῶτος ἐκ Βεροίας καὶ ὁ δεύτερος ἐξ Ἐδέσσης – ἢσαν ὑπερπεντηκοντούτεις, δταν ἥρχισεν ἡ Ἐπανάστασις. Καὶ οἱ δύο – παλαιοὶ πολεμισταὶ καὶ διάσημοι κλέφτες – εἰχον μακρὰν πολεμικήν πείραν, μεγάλην ἐπιβολὴν εἰς τὰ ὑπ' αὐτούς ἀτίθασσα στρατιωτικά σώματα καὶ ἐγνώριζον καλὰ τὰς ἀδυναμίας καὶ τὰ τεχνάσματα τῶν Τούρκων. Πρωτόγονοι εἰς τοὺς τρόπους των καὶ ἀτρόμητοι εἰς τοὺς κινδύνους, πολλάκις μέχρις ἀγριότητος, ἢσαν ἀπαράμιλλοι ἀρχηγοί ἀτάκτων σωμάτων καὶ σπουδαῖοι ἐπαναστατικοὶ παράγοντες.

Τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1822 οἱ τρεῖς αὐτοὶ ἀρχηγοί, μερικοὶ ὄπλαρχηγοὶ τοῦ Ὀλύμπου καὶ πρόκριτοι διαφόρων πόλεων, ὁ Βαρβαρέσσος, ἀπὸ τὴν Καστοριάν, ὁ Νιόρλιος ἀπὸ τὴν Σιάτισταν, ὁ Ναούνης ἀπὸ τὴν Ἐδεσσαν κ. ἄ., συνῆλθον εἰς τὴν Μονὴν τῆς Παναγίας εἰς Δοβρᾶ, μεταξὺ Βεροίας καὶ Ναούσης. Ἐκεῖ ἐλήφθησαν σοβαραὶ ἀποφάσεις: νὰ ἀρχίσῃ ἀμέσως ἡ Ἐπανάστασις χωρὶς νὰ περιμένουν βοήθειαν ἐκ τῆς Νοτίου Ἑλλάδος καὶ νὰ προσβληθῇ τὸ πλησιέστερον πρὸς τὴν Νάουσαν στρατιωτικὸν κέντρον τῶν Τούρκων, ἡ Βέροια. Τὴν 22 λοιπὸν Φεβρουαρίου 1822 συνελήφθη ἡ μικρὰ φρουρὰ τῆς Ναούσης καὶ ὑψώθη ἡ σημαία τῆς Ἐπαναστάσεως. Τὴν ἐπομένην οἱ ὄπλαρχηγοὶ Καρατάσσος καὶ Γάτσος μὲ 1.800 πολεμιστὰς προσέβαλον τὴν Βέροιαν. Οἱ δύο ὄπλαρχηγοὶ δὲν ὑπῆρξαν πολὺ εὐτυχεῖς εἰς τὴν νυκτερινὴν καὶ αἰφνιδιαστικὴν ἀπόπειράν των, οἱ δὲν Ὀλύμπιοι ἀρχηγοί, μετὰ τῶν ὅποιων εἶχον συνεννοηθῆ νὰ συγχρονίσουν τὴν ἐπίθεσιν, δὲν ἐφάνησαν. Εὔτυχέστεροι οἱ ὑπῆρξαν μετ' ὀλίγας ἡμέρας (12 Μαρτίου), ὅτε, ἐνισχυθέντες ὑπὸ τοῦ Ζαφειράκη καὶ ὀχυρωθέντες εἰς τὴν ίστορικὴν Μονὴν Δοβρᾶ, ἀπέκρουσαν τὴν ἐπίθεσιν 4 χιλ. Τούρκων ἐκ Βεροίας ὑπὸ τὸν Κεχαγιᾶ μπέην, ἀφοῦ ἐπροξένησαν εἰς κύτους σημαντικὰς ζημίας, φονεύσαντες καὶ 1.500 περίπου.

'Ο Τούρκος πασᾶς τῆς Θεσσαλονίκης ἔξεμάνη διὰ τὸ κατόρθωμα τῶν γκιασούρηδων εἰς Δοβρᾶ καὶ τὴν 14 Μαρτίου ἐνεφανίσθη εἰς τὰ πρόθυρα τῆς Ναούσης μὲ μεγάλας δυνάμεις: 16 χιλ. μαχητῶν, ἵππικὸν καὶ 10 κανόνια. Εἰς τὰ τείχη καὶ τοὺς προμαχῶνας τῆς Ναούσης ἔλαβον χώραν συγκρούσεις καὶ διεδραματίσθησαν ἥρωικά κατορθώματα ὑπενθυμίζοντα τὸ Σούλι καὶ τοὺς ἀγῶνας του. 'Η πόλις ἀντεστάθη ἐπὶ ἔνα περίπου μῆνα. Τὴν 16 Ἀπριλίου, ἡμέραν

Πέμπτην τῆς Διακαινησίμου, οἱ Τούρκοι παρεβίασαν τὰς πύλας τοῦ τείχους καὶ εἰσῆλθον εἰς τὴν πόλιν, ἡ ὅποια παρεδόθη εἰς τὸ πῦρ, τὴν σφαγὴν καὶ τὴν λεηλασίαν. Εἰς τὴν Νάουσαν, ὡς εἰς τόπον ἀσφαλῆ, εἶχον συρρεύσει πολλὰ χιλιάδες ἀμάχου πληθυσμοῦ ἐκ τῶν περιχώρων, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ αἱ οἰκογένειαι τοῦ Καρατάσου καὶ τοῦ Γάτσου. "Οσοι δὲν ἔσφάγησαν ἡ δὲν κατώρθωσαν κατά τινα τρόπον νὰ διαφύγουν, ἥχμαλωτίσθησαν καὶ ἐπωλήθησαν ὡς δοῦλοι εἰς τὰς ἀγορᾶς τῆς Θεσσαλονίκης καὶ τοῦ Μοναστηρίου.

Τὴν ἑπομένην, 17
'Απριλίου, ἔπεισε καὶ
ὁ πύργος τοῦ Ζαφειράκη, ἀφοῦ διὰ τοῦ ἥρωικοῦ ἀντιπερισπασμοῦ τὸν ὁποῖον ἐδημιούργησεν εἰς τοὺς Τούρκους ἔδωκε καιρὸν εἰς πολλοὺς νὰ σωθοῦν. Πλῆθος δημως γυναικοπαῖδων,
τὰ ὅποια εἶχον συγκεντρωθῆ ἐις μικρὸν ὄχυρὸν πληγίον τοῦ πύργου τοῦ Ζαφειράκη, δὲν ἐπρόλαβον νὰ σωθοῦν καὶ, ἀντὶ νὰ παραδοθοῦν εἰς τοὺς ἔχθρους, ὅπου δὲν τοὺς **1822** ἀνέμενε τίποτε ἄλλο παρὰ ἔξευτελισμὸς καὶ ἀτίμωσις, ἐπροτίμησαν νὰ κρημνισθοῦν ἀπὸ ἔνα ὄψιμα εἰς τὸν καταρρακτώδη τὴν θλιβερὰν καὶ ὀλοσχερῆ καταστροφὴν τῆς Ναούσης δὲν ἔλειψε καὶ τὸ ἥρωικὸν Ζάλογγον.

'Ενδυμασία Μυκόνου ποταμὸν Αραπίτσα καὶ ἐπνίγησαν εἰς τὰ ἀφρίζοντα νερά. Οὕτω ἀπὸ τὴν θλιβερὰν καὶ ὀλοσχερῆ καταστροφὴν τῆς Ναούσης δὲν ἔλειψε καὶ τὸ ἥρωικὸν Ζάλογγον.

'Ενδυμασία Πόρου -
"Υδρας

ΤΟ ΤΕΛΟΣ ΤΟΥ ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΟΥ ΑΓΩΝΟΣ

'Η πτώσις καὶ ἡ καταστροφὴ τῆς Ναούσης ἀσήμαντες τὸ τέλος τοῦ Ἀγῶνος εἰς τὴν Δ. Μακεδονίαν. Οἱ ἀρχηγοὶ Ζαφειράκης, Καρατάσος καὶ Γάτσος, διαφυγόντες τὴν σύλληψιν, προσεπάθησαν μὲ δὲ λίγους ἀνδρας νὰ καταφύγουν εἰς τὴν νοτιωτέραν Ἑλλάδα, διὰ νὰ συνεχίσουν ἐκεῖ τοὺς ἡρωικοὺς τῶν ἄγωνας. Ἐκ τούτων, οἱ μὲν Καρατάσος καὶ Γάτσος μὲ 300 Μακεδόνας, μετὰ πολλὰς περιπετείας καὶ κινδύνους ἀνὰ τὴν Δ. Μακεδονίαν καὶ τὴν Θεσσαλίαν, ἔφθασαν εἰς Μεσολόγγιον καὶ ἐτέθησαν ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ Ἀλεξ. Μαυροκορδάτου. Ὁ Ζαφειράκης δύμας μὲ ἕνα ἐκ τῶν υἱῶν τοῦ Καρατάσου καὶ δώδεκα ἄλλους ὀπαδούς προδοθέντες περιεκυκλώθησαν ὑπὸ τουρκικοῦ ἀποσπάσματος καὶ ἐφονεύθησαν ὅλοι παρὰ τὴν Βέροιαν μετὰ ἡρωικὴν ἀντίστασιν. Αἱ κεφαλαὶ τοῦ Ζαφειράκη καὶ τοῦ υἱοῦ τοῦ Καρατάσου ἐστάλησαν ὑπὸ τοῦ Ἀμπούλ Ἀβούδ εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, ὅπου ἔξετέθησαν πρὸς κοινὴν θέαν.

Μόλις τὴν 22 Μαρτίου 1822 ἔφθασεν εἰς τὸν "Ολυμπον" ἡ ἀπὸ πολλοῦ ἀναμενομένη ἐκ μέρους τοῦ Δημ. Τζύλαντου βοήθεια. "Ἄν καὶ ἡ βοήθεια ἦτο ἀσήμαντος, οἱ ὄπλαρχηγοὶ τοῦ Ὀλύμπου ἐκινήθησαν, ἀλλ' ἦτο πλέον ἀργά. Οἱ Τούρκοι ἀνέπτυξαν μεγάλην δραστηριότητα καὶ κατέπνιξαν τὸ Κίνημα ἐν τῇ γενέσει του. Τοιουτοτρόπως, μὲ τὴν καταστολὴν τῆς Ἐπαναστάσεως εἰς τὸν "Ολυμπον" ἔσβησε καὶ ἡ τελευταία ἀστία ἀντιστάσεως εἰς τὴν Μακεδονίαν. Πολλοὶ Μακεδόνες καταφυγόντες εἰς τὴν Νότιον Ἐλλάδα ἐπολέμησαν ὑπὸ τοὺς διαφόρους ἀρχηγούς γενναιότατα μέχρι τοῦ τέλους τοῦ ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας τῶν Ἐλλήνων Ἀγῶνος. Παρ' ὅλην τὴν ἀνδρείαν καὶ τὴν αὐτοθυσίαν τῶν Μακεδόνων, ἡ Ἐπανάστασις ἐν Μακεδονίᾳ δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ εύδοκιμήσῃ, ἔνεκα τῶν μεγάλων στρατιωτικῶν δυνάμεων, τὰς ὁποίας διέθετον οἱ Τούρκοι εἰς τὴν χώραν ταύτην. Ἡ Μακεδονικὴ γῆ πρώτη ἐδέχθη τὴν ἐπίθεσιν τοῦ πολυαριθμοῦ ἔχθροῦ, τὸν ὅποιον ἔφθειρε καὶ ἀπησχόλησεν ἐπὶ 15 συνεχεῖς μῆνας καὶ ἐν τέλει προσεφέρθη ὡς ἱερὰ θυσία διὰ τὸ μετέπειτα κέρδος τοῦ Ἀγῶνος.

III. Η ΑΠΟΚΡΟΥΣΙΣ ΤΗΣ ΤΟΥΡΚΙΚΗΣ ΕΠΙΘΕΣΕΩΣ ΤΟ ΣΧΕΔΙΟΝ ΤΗΣ ΤΟΥΡΚΙΚΗΣ ΕΠΙΘΕΣΕΩΣ

Τὸ δεύτερον ἔτος τῆς Ἐπαναστάσεως ἦτο κρίσιμον διὰ τὸν ἐλληνικὸν Ἀγῶνα, διότι ὁ σουλτᾶνος καὶ οἱ πασᾶδες του κατέβαλον ἐντατικὴν προσπάθειαν, διὸς νὰ πλήξουν ἀποτελεσματικῶς τὴν Ἐπανάστασιν. Ἀλλὰ συγχρόνως ἦτο τὸ πλέον ἔνδεξον ἔτος τοῦ ἑλληνικοῦ Ἀγῶνος καὶ τὸ πλουσιώτερον εἰς ἡρωικὰ κατορθώματα τῶν ἀγωνιστῶν μας. Εἶναι ἀληθές, ὅτι ἡ Ἐπανάστασις εἶχε καταπνιγῆ εἰς τὰ βρόεια τῆς Ἐλλάδος. Εἰς τὴν Στερεάν δῆμος, τὴν Πελοπόννησον καὶ τὰς νήσους εἶχεν ὄριστικῶς στερεωθῆ καὶ τοῦτο ἀνησύχει τὴν Πύλην. Διὰ τοῦτο τὸ Διβάνιον, παρακινούμενον ὑπὸ τῆς αὐστριακῆς διπλωματίας καὶ τοῦ Ἀγγλου πρεσβευτοῦ, δὲν ἤθελε νὰ ἀκούσῃ περὶ συνδιαλλαγῆς πρὸς τοὺς ἐπαναστάτας. Ἀπεφάσισεν δὲν διὰ συντόνου ἐνεργείας νὰ συντρίψῃ τὴν Ἐπανάστασιν.

Τὰ πράγματα ἐφαίνοντο εὐνοϊκὰ διὰ τοὺς Τούρκους. Εἰς τὰς 24 Ιανουαρίου 1822 κατέβληθη τελικῶς ἡ ἀντίστασις τοῦ Ἀλῆ. Ὁ νικητὴς Χουρσίτ, ὀφοῦ δι' ἀπατηλῶν ὑποσχέσεων καὶ περιποιήσεων ἐπέτυχε πᾶν ὅ,τι ἐπεθύμει παρὰ τοῦ γηραιοῦ σατράπου, ἀπεκεφάλισεν αὐτὸν καὶ ἔστειλεν εἰς Κωνσταντινούπολιν τὴν κεφαλὴν του μετὰ τῶν κεφαλῶν τῶν τριῶν υἱῶν του καὶ τῶν ἐγγόνων του. Συνεπῶς τὸ πολιορκητικὸν σῶμα ἔμενεν ἐλεύθερον, ἀνετέθη δὲ εἰς τὸν νικητὴν νὰ εἰρηνεύσῃ τὴν Ἐλλάδα.

Οἱ Τούρκοι πασᾶδες κατέστρωσαν τὸ ἔξης σχέδιον: Ὁ Χουρσίτ μὲ τὸν στρατὸν τῆς Ἡπείρου θὰ ἐβάδιζε κατὰ τῆς Αιτωλίας καὶ Ἀκαρνανίας καὶ διερχόμενος διὰ τῶν στενῶν τοῦ Μαχρυνόρους θὰ ὑπέτασσε τὴν χώραν μέχρι τοῦ κόλπου τῆς Ναυπάκτου. Κατόπιν θὰ διεπεραιώνετο ἐκ τοῦ Ρίου εἰς τὴν Πελοπόννησον. Δεύτερος τουρκικὸς στρατὸς βαδίζων διὰ τῆς Ἀνατολικῆς Ἐλλάδος ἔμελλε νὰ εἰσβάλῃ εἰς τὴν Πελοπόννησον διὰ τοῦ Ἰσθμοῦ. Οἱ δύο στρατοὶ ἐνούμενοι ἔμελλον νὰ καταπνίξουν τὴν Ἐπανάστασιν εἰς τὴν κοιτίδα της. Τὴν δρᾶσιν τοῦ κατὰ ἔηρὰν στρατοῦ ἐπρόκειτο νὰ ὑποστηρίξῃ ὁ τουρκικὸς στόλος, συντρίβων τὴν θαλασσίαν δύναμιν τῶν Ἐλλήνων καὶ μεταφέρων τὸν στρατὸν τῆς Δυτ. Ἐλλάδος εἰς τὴν Πελοπόννησον. Τὴν πεποίθησιν τῶν Τούρκων στρατηγῶν συνεμερίζοντο καὶ οἱ φίλοι τῆς Τουρκίας διπλωμάται τῆς Εύρωπης καὶ μετὰ θριάμβου ἀνήγγελον ὅτι ἐπλησίαζεν ἡ καταστροφὴ τῶν Ἐλλήνων.

ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗ ΤΗΣ ΧΙΟΥ

Έκ τῶν τριῶν ἐπιχειρήσεων, τὰς ὁποίας διελάμβανε τὸ τουρκικὸν σχέδιον, προηγήθη ἡ κατὰ θάλασσαν. Ἡ Χίος, ἡ πλουσιώτατη καὶ εἰρηνικωτάτη ἐκ τῶν νήσων τοῦ Αιγαίου, εἶχε προσχωρήσει εἰς τὸ Κίνημα, υποκινηθεῖσα ἀπὸ τολμηρούς ἄνδρας, οἱ ὁποῖοι ἦλθον ἔξωθεν. Ὁ ριψοκίνδυνος δηλαδὴ ἀρχηγὸς τῶν Σαμίων ἐπαναστατῶν Λυκούργος Λογοθέτης, συνεννοθεὶς μετὰ τοῦ Χίου ἐμπόρου Ράλλη, ἀπεβιβάσθη εἰς τὴν νῆσον μετὰ 1.500 ἀνδρῶν τὴν 10 Μαρτίου. Ἡ τουρκικὴ φρουρὰ αἰφνιδιασθεῖσα ἀπεσύρθη εἰς τὸ φρούριον τῆς πόλεως καὶ ἡ νῆσος παρεδόθη εἰς τοὺς Σαμίους ἐλευθερωτάς, οἱ ὁποῖοι εἰσέβαλον εἰς τὴν πρωτεύουσαν καὶ κατέλαβον αὐτήν. Δὲν κατέρθωσαν δῆμας νὰ ἐκπορθήσουν τὸ φρούριον.

Τὸ τόλμημα τῆς Χίου προεκάλεσε κατάπληξιν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν. Ὁ σουλτᾶνος ἐθεώρησεν αὐτὸν ὡς προσωπικὴν προσβολὴν καὶ αἱ γυναικεῖς τοῦ χαρεμίου ἐζήτουν διὰ φωνῶν τὴν τιμωρίαν τῶν στασιαστῶν, διότι τὴν Χίον εἶχε παραχωρήσει ὁ σουλτᾶνος εἰς τὴν ἀδελφήν του πρὸς κάρπωσιν τοῦ ἐκ τῶν μαστιχοδένδρων φόρου. Ἡ Πύλη ἐφυλάκισεν ἀμέσως τοὺς ἐν Κωνσταντινούπολει Χίους καὶ ἀπεκεφάλισεν ἔξηκοντα ἕξ αὐτῶν.

Περὶ τὸ τέλος τοῦ Μαρτίου ὁ Καπετάν πασᾶς *Καρά Άλης* ἐνεφανίσθη μετὰ 46 πλοίων εἰς τὸ βόρειον στόμιον τοῦ μεταξὺ τῆς μικρασιατικῆς ἀκτῆς καὶ τῆς νήσου στενοῦ καὶ μετὰ ἴσχυρὸν βομβαρδισμὸν ἀπεβίβασεν 7 χιλ. στρατιώτας εἰς τὴν νότιον τῆς νήσου ἀκτὴν (30 Μαρτίου), συγχρόνως δὲ ἐπετίθετο ἐκ

τοῦ φρουρίου κατὰ τῆς πόλεως καὶ ἡ τουρκικὴ φρουρά. Ἡ πόλις καὶ τὰ περίχωρα παρεδόθησαν εἰς τὸ πῦρ, ἐνῷ οἱ Σάμιοι μετὰ βραχεῖαν, ἀλλὰ κραταιὰν ἀντίστασιν ἔσωθησαν ἐπὶ τινῶν ψαριανῶν πλοίων, ἔγκαταλείψαντες τὴν νῆσον εἰς τὴν τύχην της. Εὐθὺς ἀμέσως διεπεραιώθησαν τὰ ἀσιατικὰ στίφη, τὰ ὅποια εἶχον συναθροισθῇ ἐπὶ τῆς ἀπέναντι παραλίας, κεντριζόμενα δὲ ὑπὸ τῆς δύνης τῆς λείας καὶ τῆς παροτρύνσεως τῶν δερβισῶν, ἥρχισαν δεινὴν σφαγὴν τῶν Χριστιανῶν. Μετ' ὀλίγον τεσσαράκοντα καπνίζοντα χωρία μετὰ τῆς πόλεως καὶ σωρεία πτωμάτων ἦσαν τὰ θύματα τῆς τουρκικῆς μανίας.

Οὕτω τὸ Πάσχα τοῦ 1822 ἐβάφη εἰς τὸ αἷμα τῶν Χίων, ὅπως εἶχε βαφῆ τὸ Πάσχα τοῦ 1821 εἰς τὸ αἷμα τοῦ Πατριάρχου καὶ τῶν θυμάτων τῆς Κωνόπλεως. Χιλιάδες Χίων ἐπωλήθησαν ὡς δοῦλοι εἰς τὰς ἀγορὰς τῆς Ἀλεξανδρείας καὶ τῆς Τύνιδος καὶ ἄλλαι χιλιάδες διεσπάρησαν εἰς τοὺς τέσσαρας ἀνέμους. Εἰς ἐλαχίστους ἐκ τῶν ἐπιζώντων ἐχάρισαν τὴν ζωὴν οἱ Τοῦρκοι, διὰ νὰ περιποιοῦνται τοὺς περιφήμους κήπους τῶν μαστιχοδένδρων. **1822** Υπολογίζουν ὅτι ἐκ τῶν 100 χιλιάδων κατοίκων τῆς νήσου 23 χιλιάδες ἐσφάγησαν καὶ 47 χιλιάδες ἥγκμαλωτίσθησαν.

Ἡ αἰματηρὰ τραγῳδία τῆς Χίου ἔδωκε νέαν ἀπόδειξιν ὅτι ἡ ὁσμανικὴ φυὴ ἦτο ἀσυμβίβαστος πρὸς τὸν ἀνθρωπισμὸν τῆς Εὐρώπης καὶ ἐβεβαίωσε τὸν ἴσχυρισμὸν τῶν Ρώσων, ὅτι οἱ Τοῦρκοι δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ συνυπάρχουν εἰς τὴν Εὐρώπην μετὰ τῶν χριστιανικῶν φυλῶν, ἐνῷ τούναντίον ἐξησφάλιζε τὴν συμπάθειαν τῶν Εὐρωπαίων ὑπὲρ τῶν Ἐλλήνων. Οἱ δημοσιογράφοι ἔδωκαν φρικιαστικὰς περιγραφὰς τῶν σφαγῶν τῆς Χίου, ζωγράφοι ἀπεικόνισαν αὐτὰς καὶ ποιηταὶ τῆς περιωπῆς τοῦ Ούγκω ἔψαλαν τὴν θλιβερὰν καταστροφήν.

Η ΑΠΟΚΡΟΥΣΙΣ ΤΟΥ ΤΟΥΡΚΙΚΟΥ ΣΤΟΛΟΥ

Αλλὰ τὸ τουρκικὸν κακούργημα δὲν ἐπρόκειτο νὰ μείνῃ ἀτιμώρητον. Ὁ ἀγωνιζόμενος Ἐλληνισμὸς ἀπ' ἄκρου εἰς ἄκρον ἐζήτει ἐκδίκησιν διὰ τὴν καταστροφὴν τῆς ὡραίας νήσου. Ἐντὸς ὀλίγου ἐκινήθη ὁ ἐλληνικὸς στόλος, δ ὅποιος ἐνεφανίσθη εἰς τὰ ὄδατα τῆς Χίου, ἀποτελούμενος ἐκ 56 πλοίων. Οἱ Ἐλληνες πλοίαρχοι συσκεφθέντες ἀπεφάσισαν νὰ προσβάλουν τὸν τουρκικὸν στόλον διὰ πυρπολικῶν. Τὴν τολμηρὰν ἐπιχείρησιν ἀνέλαβεν δ Ὅδρανος **Πιπίνος** καὶ δ Ὅψαριανὸς **Κωνστ.**

Κανάρης. Οι δύο ναυτικοί, πλεύσαντες βραδέως, ἔνεκα τῆς ἐπιφρατούσης νησεμίας, ἔφθασαν εἰς τὸ στενὸν μεταξὺ τῆς Χίου καὶ τῆς μικρασιατικῆς παραλίας καὶ τὴν νύκτα τῆς 6 πρὸς τὴν 7 Ἰουνίου διωλίσθησαν ὡς σκιαὶ εἰς τὸν λιμένα, ὅπου ἐναυλόχει ὁ τουρκικὸς στόλος.

Ἡτο ἡ τελευταίας νύξ τοῦ Ραμαζανίου, τὰ πλοῖα ἦσαν φωταγωγημένα καὶ οἱ Τούρκοι ἦσαν παραδεδομένοι εἰς τὴν διατρέχασιν. 'Ο Καρᾶ' Αλῆς εἶχε προσκαλέσει εἰς δεῖπνον τοὺς ἀξιωματικοὺς τῆς Ἑηρᾶς· ἡ ναυαρχίς του ἥστραπτεν ἀπὸ πολύχρωμα φῶτα καὶ ἀντήχει ἀπὸ φωνὰς καὶ εὐθυμίας, ἐνῷ ἀπὸ τῆς πρύμνης ἐκρέματο ἡ αίμοσταγής κεφαλὴ καὶ αἱ ἀποκεκομέναι χεῖρες "Ἐλληνος ἀξιωματικοῦ. 'Ο Κανάρης ἐκόληγε τὸ πυρπολικόν του εἰς τὴν πλευρὰν τῆς ναυαρχίδος καὶ, πρὶν ἡ ἀντιληφθοῦν οἱ Τούρκοι, ἤναψεν αὐτό. Αἱ φλόγες μετεδόθησαν εἰς τὴν ναυαρχίδα, ἡ ὁποίᾳ ἐπυρπολήθη καὶ ἀνετινάχθη μετ' ὀλίγου, ὅταν αὔται ἔφθασαν εἰς τὴν πυριταποθήκην. Τὸ πέρ τὰς 2 χιλ. Τούρκοι εὗρον τὸν θάνατον καὶ αὐτὸς ὁ αἷμοσταγής Καρᾶ' Αλῆς ἐπιβιβαζόμενος εἰς λέμβον ἐπληγώθη θανασίμως ἐξ ἀνημμένης κεραίας, ἡ ὁποίᾳ ἔπεσεν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς του, καὶ μετακομισθεὶς εἰς τὴν ἀκτὴν ἐξεπνευσεν ἐκεῖ, ὅπου πρὸ μικροῦ εἶχεν ἀπαγγοίσει τοὺς ὅμηρους τῶν Χίων. 'Ο Πιπίνος δὲν ἐπέτυχεν εἰς τὴν ἐπιχείρησίν του, διότι οἱ Τούρκοι κατώρθωσαν νὰ ἀπομακρύνουν τὸ πυρπολικόν.

Κωνσταντίνος Κανάρης (1790 - 1877)

μὴ θεωροῦντες τὰ ὄδατα τῆς Χίου ἀσφαλῆ, ἀπέπλευσαν εἰς τὸν Ἐλλήσποντον, ἀφοῦ ἡ ἀτυχής νῆσος ἐδοκίμασε καὶ πάλιν τὴν μανίαν των,

Τὸ κατόρθωμα τοῦ Κανάρη προεξένησε κατάπληξιν εἰς τοὺς Τούρκους, οἱ ὁποῖοι

διότι, ἐκδικούμενοι τὴν ἀπώλειαν τῆς ναυαρχίδος, κατέστρεψαν τὰ Μαστιχοχώρια. Ἡ κυριαρχία τῆς θαλάσσης ἔξησφαλίσθη καὶ πάλιν διὰ τοὺς Ἐλληνας, ὅσάνις δὲ ὁ τουρκικὸς στόλος πιεζόμενος ὑπὸ τῆς ἀνάγκης ἔξηρχετο τοῦ Ἐλλησπόντου, δόφοβος τοῦ πυρπολικοῦ παρηκολούθει αὐτὸν πανταχοῦ. Οἱ Ἐλληνες πυρποληταί, μαυρισμένοι καὶ ἀσκεπεῖς, μὲν ἐπικεφαλῆς τὸν ἔνδοξον Κανάρην, ἔφθασαν εἰς τὰ Ψαρὰ καὶ κατηύθυνθησαν ἀμέσως εἰς τὴν ἐκκλησίαν, ὅπου ἀνέπεμψαν εὐχαριστήριον δέησιν διὰ τὴν ἐπιτυχίαν καὶ τὴν σωτηρίαν των. Ὁ δὲ ἐλληνικὸς λαὸς μὲν ἀνακούφισιν καὶ ἰκανοποίησιν ἐπληροφορήθη τὸ κατόρθωμα τῶν τολμηροῦ πυρπολητοῦ.

Ο Κωνστ. Κανάρης (1790 - 1877), ὁ διασημότατος τῶν Ἐλλήνων πυρπολητῶν, ἔγεννήθη εἰς τὰ Ψαρά. Πρὸ τῆς Ἐπαναστάσεως ἦτο κυβερνήτης μικροῦ ἐμπορικοῦ πλοίου καὶ ἐσπεύσεν ἐκ τῶν πρώτων νὰ λάβῃ μέρος εἰς τὴν Ἐπανάστασιν, μεταβληθεὶς ἀπὸ ἐμποροπλοίαρχος εἰς καταδρομέα καὶ πυρπολητήν. Αἱ μεγάλαι περιστάσεις ἀνέδειξαν αὐτὸν τολμηρὸν καὶ ἐπιτήδειον ναυτικὸν καὶ συγχρόνως συνετέλεσαν εἰς τὴν διανοητικήν ἀνάπτυξιν του, ωστε βραδύτερον ἀνεμείχθη εἰς τὴν πολιτικὴν καὶ ἔγινε πρωθυπουργός τῆς ἐλευθέρας Ἐλλάδος.

ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗ ΕΙΣ ΤΟ ΠΕΤΑ

Εἰς τὴν ξηρὰν τὰ πράγματα δὲν ἥσαν πολὺ εὐχάριστα διὰ τοὺς Ἐλληνας. Οἱ Τοῦρκοι παρεσκεύαζον μεγάλην ἐπίθεσιν, ἐνῷ ἡ Ἐπανάστασις ὑπέστη εἰς πολλὰ σημεῖα πλήγματα. Οἱ Τοῦρκοι κατέπνιξαν, ὅπως εἰδόμεν, εἰς τὸ αἷμα τὴν ἐξέγερσιν τῆς Μακεδονίας καὶ τοῦ Ὀλύμπου. Ἐπίσης ἐξέπνευσεν ἡ Ἐπανάστασις εἰς τὴν Εύβοιαν, ἀφοῦ ἐφονεύθη ὁ γενναῖος ὑπερασπιστής τῶν Βρυσσακίων **Άγγελης** καὶ ὁ ἐλθόν εἰς ἐπικουρίαν αὐτοῦ υἱὸς τοῦ Μπέη τῆς Μάνης **Χλίας Μαυρομιχάλης**. Σημαντικὴν ἐπιτυχίαν εἶχεν ὁ Δ. **Ψηλάντης**, ὁ ὄποιος ἐξεστράτευσεν εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Ἐλλάδα, διὰ νὰ ὑποστηρίξῃ τὴν ἐπανάστασιν τῆς Θεσσαλίας, καὶ κατέλαβε τὴν Ἀκρόπολιν τῶν Αθηνῶν (9 Ιουνίου 1822).

'Αλλὰ μετ' ὀλίγον τὸ κύριον ἐνδιαφέρον ἐστρέφετο πρὸς τὴν Δυτικὴν Ἐλλάδα. 'Ο ἐλευθερωθεὶς διὰ τῆς ἀλώσεως τῶν Ιωαννίνων τουρκικὸς στρατὸς ἦτο ἔτοιμος νὰ δράσῃ. Προσέβαλε τὸν προμαχῶν τῆς Δ. Ἐλλάδος, τὸ Σούλι, καὶ διὰ σημαντικῶν δυνάμεων ἤρχισε τὴν προέλασιν πρὸς τὴν Δυτικὴν Ἐλλάδα. Ἐπικεφαλῆς τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ ἦτο εἰς ἑκ τῶν δραστηριωτάτων Τούρκων στρατηγῶν τῆς ἐποχῆς,

ό **Μεχμέτ Ρεσίτ** πασᾶς, ἔξωμού της, υἱὸς ἱερέως ἀπὸ τὴν Γεωργίαν, τὸν δόπιον οἱ "Ελληνες ὄνομάζουν **Κιουταχῆν**. Συμφέρον τῆς ὅλης Ἑλληνικῆς ὑποθέσεως ἡτο νὰ μὴ συντριβῇ ὁ ἀνδρεῖος ὄρεινδος λαὸς τοῦ Σουλίου, ὁ ἀποτελῶν τὴν προφυλακήν τῆς Ἡπείρου, καὶ νὰ ἀναχαιτισθῇ ἡ τουρκικὴ προέλασις.

'Ο Ἀλέξανδρος Μαυροκορδάτος, ὁ φαναριωτικῆς καταγωγῆς πολιτευόμενος, ὁ δόπιος εἶχε καταλάβει ὅδη τὴν προεδρίαν τῆς κυβερνήσεως τῆς ἐπαναστατημένης Ἐλλάδος, προπαρεσκεύασε μίαν ἀπὸ τὰς ἀξιολογωτέρας πολεμικὰς ἐπιχειρήσεις τοῦ Ἀγῶνος. Κατήρησεν εἰς τὰς Πάτρας ἐκστρατευτικὸν σῶμα πρὸ πάντων ἀπὸ εὐρωπαϊκῶν ἡσκημένους στρατιώτας καὶ τὸ τάγμα τῶν φιλελλήνων, τὸ δόπιον ἀπετέλουν Εύρωπαιοι ἀξιωματικοί : Γάλλοι, Γερμανοί, Ἰταλοί, Πολωνοί. Τὴν δύναμιν αὐτὴν ἐνίσχυσαν 1.000 περίπου Μανιάται ὑπὸ τὸν Κυριακούλην Μαυρομιχάλην. 'Αλλ' ὁ Μαυροκορδάτος ἔκαμε τὸ σφάλμα νὰ ἀναλάβῃ ὁ ἔδιος τὴν ἀρχηγίαν τῆς ἐκστρατείας. Διεπεραίωσε τὸν στρατὸν εἰς τὸ Μεσολόγγιον, δῆπου διὰ τῆς προσελεύσεως νέων στρατιωτῶν τὸ ἐκστρατευτικὸν σῶμα ἀνῆλθεν εἰς 4 χιλιάδας ἀνδρῶν.

'Ο Μαυροκορδάτος δύμας διέσπασε τὴν δύναμιν αὐτὴν, διότι ἔστειλε κατ' ἀρχὰς 500 Μανιάτας ὑπὸ τὸν ἀνδρεῖον ὑπερασπιστὴν τοῦ Βαλτετσίου Κυριακούλην Μαυρομιχάλην εἰς τὸν λιμένα τῆς Ἡπείρου Φανάρι, ἀπέχοντα ἐπτὰ ὥρας ἀπὸ τὴν Κιάφαν. Τὸ κύριον σῶμα ἐβάδιζε βραδέως διὰ τῆς κοιλάδος τοῦ Ἀχελώου. Παρὰ τὸ Κομπότι οἱ φιλέλληνες Γερμανοί ἐθελονταὶ ὑπὸ τὸν Βυτεμβέργιον **Νόρμαν** εἶχον σημαντικὴν ἐπιτυχίαν κατὰ συντάγματος τουρκικοῦ ἵππου. 'Ενθαρρυνθεὶς ὑπερβολικὰ ὁ Μαυροκορδάτος ἀπὸ τὴν ἐπιτυχίαν αὐτὴν διέσπασεν ἐκ νέου τὰς δυνάμεις του καὶ μέρος αὐτῶν ἔστειλεν ὑπὸ τὸν Μάρκον Μπότσαρην εἰς τὴν Κιάφαν διὰ τῶν Πέντε Πηγαδίων, ὁ ἔδιος δὲ ἐπροχώρησε μετὰ τοῦ ὑπολοίπου στρατοῦ πρὸς τὸ Πέτα, βορειανατολικῶς τῆς Ἀρτης, τὴν δόπιαν κατεῖχε μὲ ίσχυρὰν δύναμιν δικιουταχῆς.

'Η ἐκστρατεία ἀπέτυχεν εἰς ὅλα τὰ σημεῖα. 'Ο Μάρκος Μπότσαρης συνήντησεν ίσχυρὰν ἀντίστασιν εἰς τὰ Πέντε Πηγάδια, ἀπεκρούσθη καὶ ὑπεχρεώθη νὰ ὑποχωρήσῃ εἰς τὸ Πέτα. Οἱ Μανιάται προσεβλήθησαν ἀπὸ ἀνωτέρας δυνάμεις εἰς τὸ Φανάρι, ὑπέστησαν σοβαρὰς ἀπωλείας καὶ ὁ ἀρχηγός των Κυριακούλης ἐφονεύθη, ἡ δὲ ἐπιχείρησις τοῦ Μαυροκορδάτου κατέληξεν εἰς πραγματικὴν καταστροφήν. 'Ο Κιου-

ταχῆς μὲ 6 χιλ. συνέτριψε τὴν ἑλληνικὴν δύναμιν εἰς τὸ Πέτα. Οἱ φιλέλληνες διὰ τῆς ἀνδείας τῶν ἀνεκάλεσαν εἰς τὴν μνήμην τοὺς ναπολεοντείους πολέμους, ἀλλ' οὐδὲν ἄλλο κατώρθωσαν ἢ νὰ χύσουν τὸ αἷμά των ὑπὲρ τῆς Ἐλλάδος. Μόλις 25 ἔξ αὐτῶν διήγονται ὁδὸν διὰ τῶν τουρκικῶν τάξεων πρὸς τὸ Μεσολόγγιον. "Αλλοι 400 ἀπὸ τοὺς καλυτέρους πολεμιστὰς τῆς Ἐλλάδος ἐκάλυψαν τὸ πεδίον τῆς μάχης. Οἱ Τοῦρκοι ἐπανηγγύρισαν τὴν νίκην τῶν εἰς τὴν Ἀρταν μὲ κανονιοβολισμούς καὶ τὴν σφαγὴν τῶν δλίγων αἰχμαλώτων (4 Ίουλου 1822).

'Η παρὰ τὸ Πέτα καταστροφὴ εἶχε σημαντικάς συνεπείας. Οἱ Σουλιῶται, ἀφοῦ ἀντέστησαν μέχρι Σεπτεμβρίου, ἐσυνθηκολόγησαν καὶ ἀπῆλθον πάλιν εἰς τὰς Ἰονίους νήσους. "Ολη δὲ ἡ Δυτ. Ἐλλὰς ἐφαίνετο στρατιωτικῶς χαμένη.

Η ΠΡΩΤΗ ΠΟΛΙΟΡΚΙΑ ΤΟΥ ΜΕΣΟΛΟΓΓΙΟΥ

Οἱ δύο Τοῦρκοι πασᾶδες, Βρυώνης καὶ Κιουταχῆς, χωρὶς νὰ συναντήσουν ἀντίστασιν, ἀπέκλεισαν τὸ Μεσολόγγιον ἀπὸ ξηρᾶς, ἐνῷ συγχρόνως στόλος τουρκικὸς ἀπέκλειεν αὐτὸν ἀπὸ θαλάσσης. Αὕτη εἶναι ἡ πρώτη πολιορκία τοῦ Μεσολογγίου (Νοέμβριος 1822).

'Ο Μαυροκορδάτος καὶ ὁ Μᾶρκος Μπότσαρης μὲ τὰ λείψανα τῆς καταστροφῆς τοῦ Πέτα, 60 περίπου ὄπλοφόρους, εἶχον καταφύγει εἰς τὸ Μεσολόγγιον καὶ προβλέποντες τὴν τουρκικὴν ἐπίθεσιν ἀπέστειλαν τὸν περισσότερον ἄμαχον πληθυσμὸν εἰς τὴν Ἐπτάνησον, ἐστρατολόγησαν τοὺς δυναμένους νὰ φέρουν ὅπλα καὶ ηὔξησαν τοὺς μαχητὰς εἰς 360. Μὲ τοὺς δλίγους αὐτοὺς ἀνδρας κατώρθωσαν νὰ ἀποκρούσουν τὰς πρώτας ἐπιθέσεις τοῦ ἔχθρου. Οἱ Τοῦρκοι δύμας ἀρχηγοὶ δὲν ἦσαν σύμφωνοι. 'Ο Κιουταχῆς καὶ ὁ ἀρχηγὸς τοῦ στόλου Γιουσούφ ἦσαν τῆς γνώμης νὰ προσβάλουν τὸ σαθρὸν τεῖχος καὶ δι' Ισχυρᾶς ἐφόδου νὰ γίνουν κύριοι τῆς πόλεως. 'Ο Βρυώνης, ἀντιθέτως, ἐφέρνει δὲ, μέσα εἰς τὴν γενικὴν ἕρημωσιν τῆς Αἰτωλοακαρνανίας, ἥτο συμφέρον νὰ διατηρηθῇ ἡ πόλις ἐκείνη διὰ τὰς ἀνάγκας τοῦ στρατοπέδου καὶ ἥτο τῆς γνώμης νὰ καταλάβουν τὸ Μεσολόγγιον διὰ συμβιβασμοῦ.

Οἱ πολιορκούμενοι ἐξεμεταλλεύθησαν ἐπιτηδείως τὴν ἀσυμφωνίαν τῶν Τούρκων πασάδων καὶ ἤρχισαν μακρὰς διαπραγματεύσεις, μὲ τὰς ὄποιας ἐκέρδισαν καιρόν. 'Ἐν τῷ μεταξύ ἐφάνη ὁ Μιαούλης μὲ ἐπτὰ ὄδραϊκὰ πλοῖα καὶ τέσσαρα σπετσιώτικα, τὰ ὅποια διεσκόρπισαν

τὸν τουρκικὸν στόλον καὶ ἔφεραν τροφάς, πολεμεφόδια καὶ ἐνισχύσεις ἀπὸ τὴν Πελοπόννησον. Τοιουτοτρόπως ἡ δύναμις τοῦ Μεσολογγίου ηὗξηθή εἰς 1.500 ἄνδρας. Αἱ διαπραγματεύσεις τότε διεκόπησαν καὶ οἱ "Ελληνες ὅπλαρχηγοι παρήγγειλαν εἰς τοὺς Τούρκους: «Ἄν θέλετε τὸν τόπο μας, ἐλάτε νὰ τὸν πάρετε».

Οἱ Τούρκοι, ἀφοῦ ἔχασαν πολύτιμον καιρόν, ἀπεφάσισαν νὰ ἐπιτεθοῦν τὴν νύκτα τῶν Χριστουγέννων (24 - 25 Δεκεμβρίου 1822). Τὸ ήθικὸν τοῦ στρατοῦ των εἶχε πολὺ καταπέσει, διότι ἐγνώσθη ἡ καταστροφὴ τῆς στρατιᾶς τοῦ Δράμαλη, συγχρόνως δὲ ὁ χειμῶν ἐπροχώρει καὶ ἐστενοχώρει αὐτούς, αἱ τροφαὶ ἐσπάνιζον, βροχαὶ συνεχεῖς καὶ ραγδαῖαι ἔπιπτον καὶ ἀσθενεῖαι ἐμάστιζον τὸ στρατόπεδον. Τὸ σχέδιον τῶν Τούρκων ἔγινε γνωστὸν καὶ ἡ ἐπίθεσις κατέληξεν εἰς καταστροφήν. Οἱ "Ελληνες τοὺς ἀπέκρουσαν καὶ τοὺς ἡνάγκασαν μὲ μεγάλην σπουδὴν καὶ ἐν πανικῷ νὰ λύσουν τὴν πολιορκίαν τῆς πόλεως, ἀφοῦ ἐγκατέλειψαν 10 κανόνια, τὰς σημαίας των καὶ ὅλα τὰ ἐν τῷ στρατοπέδῳ. Μεγαλυτέραν καταστροφὴν ὑπέστησαν κατὰ τὴν διάβασιν τοῦ Ἀχελώου, ἐνῷ ὑπεγώρουν πρὸς τὴν Πρέβεζαν. Ποιλοὶ ἐπνίγησαν εἰς τὸν πλημμυρίσαντα ποταμόν, οἱ δὲ λοιποί, ἀσπλοὶ καὶ κακῶς ἔχοντες, ἔφθασαν εἰς τὸν Κραβασσαρᾶν καὶ διέπλευσαν εἰς τὴν Πρέβεζαν (21 Φεβρουαρίου 1823). Ἐκ τῶν 11 χιλιάδων (ὅσοι εἶχον εἰσβάλει εἰς τὴν Δυτικὴν Ἑλλάδα) ὀλίγοι ἐσώθησαν.

Τοιουτοτρόπως καὶ τὸ δεύτερον μέρος τοῦ τουρκικοῦ σχεδίου, ἡ ἐκστρατεία κατὰ τῆς Δ. Ἑλλάδος, παρὰ τὰ πρῶτα ἀτυχήματα τῶν Ἑλήνων εἰς τὸ Πέτα, κατέληξαν εἰς ἀποτυχίαν. Ἀπομένει νὰ ἴδωμεν τὸ τρίτον μέρος τοῦ σχεδίου, τὸ σπουδαιότερον, τὴν τύχην δηλαδὴ τῆς ἐκστρατείας κατὰ τῆς Ἀνατολ. Ἑλλάδος καὶ τῆς Πελοποννήσου.

Η ΕΚΣΤΡΑΤΕΙΑ ΤΟΥ ΔΡΑΜΑΛΗ

Αἱ σημαντικώτεραι τῶν τουρκικῶν δυνάμεων, αἱ διαθέσιμοι μετὰ τὴν πτῶσιν τῶν Ἰωαννίνων, συνεκεντρώθησαν περὶ τὴν Λάρισαν καὶ ἀπὸ τὴν ἄνοιξιν τοῦ 1822 εἶχε γίνει ἀξία λόγου προετοιμασία διὰ τὴν κατὰ τῆς Πελοποννήσου ἐκστρατείαν. Ἡ ὀρχηγία τῆς μεγάλης ἐπιχειρήσεως δὲν ἐδόθη εἰς τὸν δαμαστὴν τοῦ Ἀλῆ πασᾶ Χουρσάτ, ἀλλ' εἰς τὸν Μεχμέτ πασᾶν Δράμαλην, ὁ διοῖος εἶχε καταστῆ περιφανῆς, διότι κατέπνιξε μὲ ἀσυνήθη εἰς τοὺς Τούρκους δραστηριότητα τὴν ἐπα-

νάστασιν τοῦ Πηλίου. 'Ο σουλτάνος ἀνύψωσεν αὐτὸν εἰς σερασκέρην (στρατάρχην) καὶ τὸν περιέβαλε διὰ μεγάλης ἐμπιστοσύνης, προκαλέσας τὴν δυσφορίαν τοῦ Χουρσίτ.

Κατὰ τὰ μέσα 'Ιουνίου ὁ στρατὸς τοῦ Δράμαλη (24 χιλ. πεζοὶ καὶ 8 χιλιάδες ἵππεῖς) ἔξεκίνησεν ἀπὸ τὴν Λαμίαν μετὰ σημαντικοῦ πυροβολικοῦ. 'Απὸ μακροῦ χρόνου ἡ Ἑλλὰς δὲν εἶχεν ιδῆ τὴν παρέλασιν τόσον σημαντικῶν δυνάμεων. Οἱ ὁπλαρχηγοὶ τῆς 'Ανατολικῆς Ἑλλάδος δὲν κατώρθωσαν νὰ σταματήσουν τὸ κῦμα τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ. 'Ο στρατὸς τοῦ Δράμαλη, ἀφοῦ ἔλεγλάτησε τὴν περὶ τὴν Κωπαΐδα πεδιάδα, ἔξεχύθη εἰς τὴν Ἀττικὴν καὶ δὲν ἐπρόφθασε μὲν νὰ σώσῃ τὴν Ἀκρόπολιν, ἡ ὁποία εἶχε παραδοθῆ, καθὼς εἴδομεν, εἰς τὸν Ὑψηλάντην τὴν 9 'Ιουνίου, ἀλλ᾽ ἔξετράπη εἰς φοιβερὰς σφαγὰς κατὰ τοῦ πληθυσμοῦ τῶν 'Αθηνῶν.

'Ο Δράμαλης διῆλθεν ἀκολύτως τὸν 'Ισθμόν, τὸν δόποιον εἶχον ἐγκαταλείψει οἱ Ἑλληνες, καὶ τὴν 5 'Ιουλίου ἔστησε τὸ στρατόπεδόν του εἰς τὴν Κόρινθον. 'Ο δραστήριος πασᾶς τῶν Πατρῶν Γιουσούφ καὶ οἱ γνωρίζοντες καλύτερον τὴν Πελοπόννησον συνεβούλευσαν αὐτὸν νὰ καταστήσῃ

μόνιμον στρατηγεῖον τὴν Κόρινθον καὶ ἀποταμιεύων ἐκεῖ τροφὰς καὶ πολεμεφόδια νὰ ἔχειναγκάση διὰ συντόνου πολεμικῆς ἐνεργείας τὰ κέντρα τῆς ἐν Πελοποννήσῳ ἐπαναστάσεως εἰς εἰρήνευσιν. 'Αλλ' ὁ Δράμαλης, μεγαλοφρονῶν διὰ τὸν διοισιμόν του εἰς στρατάρχην καὶ διὰ τὰς μέχρι τοῦδε ἐπιτυχίας του, ἀπέκρουσε τὴν βραδεῖαν ἐκείνην τακτικὴν καὶ, πεπεισμένος περὶ τῆς πολεμικῆς ἀνικανότητος τῶν ραγιάδων, διέταξε τὸν στρατὸν νὰ προελάσῃ εἰς Ναύπλιον, διὰ νὰ λύσῃ τὴν πολιορκίαν

'Ο Δράμαλης

του καὶ ἐνωθῆ μετὰ τοῦ τουρκικοῦ στόλου, ὁ δποῖος ἔμελλε νὰ καταπλεύσῃ ἔκεῖ.

Οἱ "Ἐλληνες δὲν κατώρθωσαν νὰ ὑπερασπίσουν τὰς μεταξὺ Κορίνθου καὶ "Αργους στενοπορίας. "Οθεν ὁ σερασκέρης προελάσσας ἀμαχητὶ ἔφθασεν εἰς τὸ "Αργος τὴν 12 Ἰουλίου. Ἡ προφυλακή του, φθάσασα ἐγκαίρως εἰς Ναύπλιον, ἡκύρωσε τὴν συναφθεῖσαν μεταξὺ τῆς φρουρᾶς καὶ τῶν Ἐλλήνων περὶ παραδόσεως συνθήκην καὶ ἐνίσχυσε τοὺς ὑπερασπιστὰς τῶν φρουρίων· μόνον ὁ λεγόμενος Θαλασσός πυργος, παραδόθεις εἰς τοὺς "Ελληνας ὡς ἐνέχυρον, ἔμεινεν εἰς τὰς χεῖράς των.

'Η μεγάλη στρατιὰ τοῦ Δράμαλη καὶ ἡ προπορευομένη αὐτῆς φήμη διέσπειρε τὸν τρόμον εἰς τὴν Πελοπόννησον, ἐπεκράτει δὲ μεγάλη σύγχυσις εἰς τὸ "Αργος, ὅπου εἶχε μετατεθῆ ἀπὸ τῆς Κορίνθου ἡ ἔδρα τῆς Κυβερνήσεως. Οἱ ὑπουργοί, οἱ γερουσιασταὶ καὶ οἱ κυβερνητικοὶ ὑπάλληλοι ἔφυγαν. Ἐπὶ τῆς ὁδοῦ τῆς ἀγούσης ἐκ Λέρνης εἰς Τρίπολιν συνωθοῦντο πλήθη φυγάδων, μεταξὺ τῶν ὄποιων ἥσαν καὶ οἱ ἐκ Σμύρνης καὶ Μ. Ἀσίας πρόσφυγες. 'Η Κυβέρνησις καὶ

'Ο Γιουσούφ πασᾶς

οἱ βουλευταὶ κατέφυγον ἐπὶ δύο πλοίων ἐντὸς τοῦ "Αργολικοῦ κόλπου.

'Ἐν μέσῳ τῆς γενικῆς καταπλήξεως καὶ συγχύσεως, ὁ "Ψηλάντης καὶ ὁ Κολοκοτρώνης διετήρησαν τὸ θάρρος καὶ τὴν ψυχραιμίαν των. 'Ο "Ψηλάντης μετὰ 700 ἀνδρῶν, τοὺς ὄποιους κατώρθωσε νὰ συναθροίσῃ κατὰ τὴν κρίσιμον ἔκείνην στιγμήν, εἰσῆλθεν εἰς τὸ ὄχυρον φρούριον τοῦ "Αργους Λάρισαν, τὸ ὄποιον εἶχεν ὑπερασπίσει μὲν ἡρωικὴν τόλμην ὁ Μανιάτης Καραγιάννης μὲ δλίγους ὄπαδούς. 'Ο Δράμαλης,

κατανοῶν τὴν σημασίαν τοῦ ἀπεγνωσμένου ἀντιπερισπασμοῦ, συνεκέντρωσε τὰς δυνάμεις του κατὰ τοῦ Ὅψηλάντου. 'Αλλ' ἐν τῷ μεταξὺ ὁ Γέρος τοῦ Μοριᾶ ἔλαβε καιρὸν νὰ συναθροίσῃ στρατὸν καὶ νὰ ἐμπνεύσῃ εἰς αὐτὸν Θάρρος. Μετέβη εἰς Τρίπολιν καὶ συνεννοηθεὶς μὲ τοὺς προκρίτους ἔξεδωκε κοινὴν μετ' αὐτῶν προκήρυξιν, κατὰ τὴν ὁποίαν πᾶς Πελοποννήσιος ἐπὶ ποινῇ τυφεκισμοῦ ἔπρεπε νὰ λάβῃ τὰ ὅπλα.

"Οπως τὰ ρυάκια ἀπὸ διάφορα σημεῖα χύνονται δρμητικὰ εἰς τὸν ποταμόν, τὸν ὁποῖον διαρκῶς μεγαλώνουν, τοιουτοτρόπως οἱ πολεμισταὶ τῆς Πελοποννήσου ἀπὸ διαφόρους δρόμους συνέρρεον εἰς τὸ στρατόπεδον τοῦ Κολοκοτρώνη, τὸ δποῖον καθημερινῶς ἐνισχύετο. Προελάσας ὁ Κολοκοτρώνης ἐκ Τριπόλεως μετὰ τοῦ συναθροισθέντος στρατοῦ, ὁ ὁποῖος ηὗξάνετο καθ' ὅδόν, ὕδρυσε τὸ στρατόπεδον του εἰς τοὺς Μύλους τῆς Λέρνης, παραθαλάσσιον χωρίον κείμενον νοτίως τοῦ "Αργούς, διότιν ἡδύνατο νὰ ἀνακουφίσῃ τὴν δεινῶς πιεζομένην Λάρισαν. Πράγματι ἡ φρουρά της διέρρευσε βαθμηδὸν εἰς τὸ στρατόπεδον τοῦ Κολοκοτρώνη, ἀφοῦ εἶχεν ἐκτελέσει τὸν σκοπόν της, δεσμεύσασα ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας τὰς δυνάμεις τοῦ Δράμαλη.

Η ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗ ΤΟΥ ΔΡΑΜΑΛΗ

Καὶ ἥδη ἥρχισε νὰ στρέφεται ἡ τύχη τῶν τουρκικῶν ὅπλων. Τὸ Διβάνιον εἶχεν ἀποφασίσει τὴν ἀρμονικὴν συνεργασίαν τοῦ στρατοῦ καὶ τοῦ στόλου. 'Αλλ' ἡ ἀρμάδα κατὰ τὴν κρίσιμον αὐτὴν περίστασιν ἔδωκε χαρακτηριστικὸν δεῖγμα τουρκικῆς ἀπειθαρχίας καὶ ἀμεριμνησίας, διότι ἐπεφάνη, παρέπλευσεν ἀδιάφορος πρὸ τοῦ Ναυπλίου καὶ περιπλεύσασα τὴν Πελοπόννησον ἐτράπη πρὸς τὰς Πάτρας. 'Η θέσις τοῦ Δράμαλη ἦτο δυσχερεστάτη, διότι ἐντὸς δλίγου ἐστερήθη τροφῶν, ἐπποι. δὲ καὶ ὑποζύγια ἀπέθησκον ἐξ ἐλλείψεως χόρτου, ἐπειδὴ τὸ θέρος ἦτο ξηρόν. Οὐδὲν ἄλλο ἡδύνατο νὰ πράξῃ ἢ νὰ ὑποχωρήσῃ εἰς Κόρινθον. 'Ο Κολοκοτρώνης κατενόησε τὸ σχέδιον τοῦ Τούρκου στρατάρχου καὶ πάρα τὴν γνώμην τῶν προκρίτων καὶ μετὰ σφοδρὰν λογομαχίαν μετὰ τοῦ Πετρόμπεη ἀπέσπασε μικρὸν μέρος τοῦ στρατοπέδου, περὶ τὰς 212 χιλιαδας ἄνδρας, μετὰ τῶν ὁποίων κατέλαβε τὰ στενὰ τῶν Δερβενακίων, διότιν διέρχεται σήμερον ἡ σιδηροδρομικὴ γραμμὴ μεταξὺ Κορίνθου καὶ Ἀργούς.

Τὴν 25 Ιουλίου ὁ στρατὸς τοῦ Δράμαλη ἥρχισε τὴν ὑποχώρησιν,

ἀλλ' ἡ ἐμπροσθιοφυλακή του προσεβλήθη ύπό τῶν ἐμπειροπολέμων ἀνδρῶν τοῦ Κολοκοτρώνη, ἀπεκόπη ἀπὸ τὸ κύριον σῶμα ύπό τοῦ ἀνεψιοῦ του Νικήτα, μετὰ τοῦ ὁποίου εἶχον ἐνωθῆ ὁ Ὑψηλάντης καὶ ὁ Παπαφλέσσας, καὶ ὑπέστη μεγάλην καταστροφὴν εἰς τὴν μάχην τῶν Δερβενα-
κίων (26 Ιουλίου 1822). Μόνον χάρις εἰς τὴν ἀσυμφωνίαν

1822 τῶν Ἐλλήνων διέφυγε τὴν τελείαν καταστροφὴν ὁ Δράμα-
λης, ὁ ὁποῖος ἔφθασεν εἰς Κόρινθον σύρων ὅπισθεν τὰ ράκη
του λαμπρού στρατεύματός του, ἀφοῦ ἔχασε ἀποσκευάς, ἡμιόνους καὶ
πυροβολικόν.

Τοιουτοτρόπως ἐθριάμβευσε τὸ σχέδιον καὶ ἡ τακτικὴ τοῦ Κολο-
κοτρώνη. 'Η Κυβέρνησις διώρισεν αὐτὸν ἀρχιστράτηγον τῆς Πελοπον-
νήσου κατ' ἀπαίτησιν τῶν ὄπλαρχηγῶν, ἐκεῖνος δὲ ἔλαβε τὰ ἀναγκαῖα
μέτρα πρὸς τελειωτικὴν ἔξοντωσιν τοῦ στρατοῦ τοῦ Δράμαλη. Καθ'
ὑπόδειξιν αὐτοῦ ὁ Ὁδυσσεύς 'Ανδροῦτσος κατέλαβε τὰ στενὰ τῆς Με-
γαρίδος, ὅπως ἐμποδίσῃ τὴν εἰς Ἀνατολικὴν Ἐλλάδα ὑποχώρησίν του,
αὐτὸς δὲ κατέλαβε θέσιν κατάληγον, ὅπως ἐμποδίσῃ τὴν μεταξὺ Πα-
τρῶν καὶ Κορίνθου συγκοινωνίαν.

Μετ' ὀλίγον στερήσεις καὶ νόσου ἤρχισαν νὰ ἀποδεκατίζουν τὸν
τουρκικὸν στρατὸν καὶ ὁ Ἰδιος ὁ Δράμαλης ἀπέθανεν ἀπὸ τοὺς κόπους
καὶ τὴν ἀπογόντευσιν κατὰ τὸ τέλος τοῦ Ὁκτωβρίου. Οἱ "Ἐλληνες δὲ
ἐπανέλαβον τὴν πολιορκίαν τοῦ Ναυπλίου. Ἐντὸς ὀλίγου ἡ θέσις τῶν
πολιορκουμένων κατέστη δεινή, ἔνεκα ἐλλείψεως τροφῶν, οἱ δὲ πολιορ-
κηταὶ διὰ κλιμακίων ἀναβάντες κατέλαβον τὸ ἀφρούρητον Παλαμή-
δι καὶ ἡνάγκασαν τὴν φρουρὰν τῆς πόλεως νὰ συνθηκολογήσῃ.

"Οχι μόνον διατάσσεις στάλος, ἀλλὰ καὶ οἱ Τούρκοι ἀρχηγοὶ τῆς
Βορείου Ἐλλάδος, ὁ Ἰδιος διερασκέρης Χουρσίτ, ἐφάνησαν ἀδιάφοροι
διὰ τὴν τύχην τοῦ Δράμαλη· ὁ τελευταῖος μάλιστα ἐκ προσωπικῆς ἀν-
τιζηλίας. 'Ο Χουρσίτ ἥρκεσθη μόνον νὰ στείλῃ τὸν Μεχμέτ πασᾶν μὲ
8 χιλιάδας ἀνδρας, ὁ διοῖος καὶ προήλασε μέχρις Ἀμφίσσης καὶ παρὰ
τὴν Γραβιάν τὸν ἐνίκησε τὸν Ὁδυσσέα, τὸν διοῖον ὁ λαὸς τῆς Ἀνατολικῆς
'Ελλάδος εἶχεν ἀνακηρυξεῖ ἀρχιστράτηγον (1 Νοεμβρίου). 'Ο Ὁδυ-
σσεύς μόλις διεσώθη διὰ τῆς ταχυποδίας του εἰς Ἀράχωβαν, διοισθήσας
ῶς Ἀλβανὸς διὰ τῶν τουρκικῶν ταγμάτων, ἐκεῖθεν δὲ ἤρχισε μυστικάς
διαπραγματεύσεις μετὰ τοῦ Τούρκου ἀρχηγοῦ. 'Η πρόθεσις τοῦ Ὁδυ-
σσέως δὲν ἦτο πολὺ σαφής, ἀλλ' αἱ συνεννοήσεις ἐκεῖναι ἐβράδυναν τὴν
πορείαν τοῦ Τούρκου ἀρχηγοῦ.

Κατὰ τὸ τέλος τοῦ ἔτους ἐκρίθη ἡ τύχη τῶν λειψάνων τῆς στρατιᾶς τοῦ Δράμαλη. Ἐνῷ δηλαδὴ οἱ περιστωθέντες 2 χιλ. ἀνδρες προσεπάθουν νὰ φθάσουν εἰς Πάτρας, προσεβλήθησαν ὑπὸ τῶν προκρίτων τῆς Ἀχαΐας καὶ ὑπέστησαν μεγάλην καταστροφήν, διόπτε ἐφάνη ὁ Γιουσούφ πασᾶς τῶν Πατρῶν, ὁ ὄποιος ἔσωσεν δλίγους, ἐπιβιβάσας αὐτοὺς εἰς τὰ πλοῖα. Ὁ Χουρσίτ ἐθεωρήθη ὑπεύθυνος τῆς καταστροφῆς τοῦ Δράμαλη καὶ, διὰ νὰ προλάβῃ τὴν σουλτανικὴν δργήν, ηύτοκτόνησε.

Τοιουτοτρόπως ἡ τουρκικὴ ἐπίθεσις τοῦ 1822 ἀπέτυχεν δλοκληρωτικῶς. Οἱ κυριώτεροι ἀρχηγοὶ αὐτῆς, ὁ Δράμαλης, ὁ Χουρσίτ καὶ ὁ Καρά Άλης, ἥσαν νεκροί, αἱ δὲ ἐλπίδες τοῦ Διβανίου καὶ τοῦ Μέτερνιχ διεψεύσθησαν. Ὁ ἑλληνικὸς Ἀγῶνας μετὰ τὰς θυριαμβευτικὰς αὐτὰς ἐπιτυχίας καὶ τὰς ἡρωικὰς θυσίας τῶν προμάχων τῆς ἐλευθερίας ἐστερεώθη εἰς ἴσχυρὰ θεμέλια καὶ ἤρχισε νὰ φαίνεται πλέον καθαρά, ὅτι θὰ ἔφθανεν εἰς αἴσιον τέρμα.

ΑΙ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΙΣ ΤΟΥ 1823

Αἱ ἐπιχειρήσεις κατὰ τὸ τρίτον ἔτος τῆς Ἐπαναστάσεως δὲν ἦσαν τόσον σημαντικαί. Οἱ Τοῦρκοι καὶ κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο ἡκολούθησαν τὸ σχέδιον τῆς εἰσβολῆς εἰς τὴν Πελοπόννησον. Τὴν φορὰν αὐτὴν χωρισταὶ στρατιαὶ βαδίζουσαι διὰ τῆς Δυτικῆς καὶ διὰ τῆς Ἀνατ. Ἐλλάδος ἔμελλον νὰ συναντηθοῦν εἰς τὴν Ναύπακτον καὶ διὰ πλοίων νὰ διαπεραιώθοῦν εἰς τὴν Πελοπόννησον. Ἡ ἐκστρατεία εἰς τὴν Ἀνατ. Ἐλλάδα ἦτο βραχείας διάρκειας, διότι ὁ προελάσσας μέχρις Ἀττικῆς στρατὸς ἡναγκάσθη ἔνεκα ἀσθενειῶν καὶ στερήσεων νὰ ἀποσυρθῇ εἰς τὴν Λαμίαν.

Ἄξιολογάτερά εἶναι ἡ ἐκστρατεία, τὴν δόποιν ἐπεχείρησαν οἱ τουρκαλβανοὶ Γκέκηδες καὶ Μιδρῖται ὑπὸ τὸν Ὁμέρ Βρυώνην καὶ τὸν Μουστακήμπεγην. Οἱ δύο ἀρχηγοί, ἔχοντες περὶ τὰς 16 χιλιάδας ἀνδρῶν ἐβάδιζον, ὁ μὲν πρῶτος διὰ τοῦ Κραβασσαρᾶ, ὁ δὲ δεύτερος διὰ τῶν Ἀγράφων, σκοπὸν ἔχοντες νὰ ἐνωθοῦν πρὸ τοῦ Μεσολογγίου, τὸ ὄποιον ἀπέκλειεν ἥδη ὁ τουρκικὸς στόλος.

Ἐνῷ ἐπέκειτο ὁ κίνδυνος οὗτος, μεταξὺ τῶν ἀρχηγῶν τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ τῆς Δυτικῆς Ἐλλάδος εἶχεν εἰσχωρήσει τὸ μικρόβιον τῆς ἀντιζηλίας. Οἱ διπλαρχηγοὶ εἶχον παρακμέλησει τὸν στρατὸν καὶ ἐφιλονίκουν μεταξύ τῶν περὶ πρωτείων. Ἡ Κυβέρνησις, διὰ νὰ κατασυγάσῃ τὰ πάθη, ἐστειλε διπλώματα ἀρχηστρατηγίας εἰς δλους τοὺς ὄπλαρχηγούς. Ἄλλα

τοῦτο ἔθιξε τὸν περίφημον Σουλιώτην ὄπλαρχηγὸν **Μᾶρκον Μπότσαρην**, δὲ ὁ ὅποιος ἐφάνη ἀνώτερος τῶν μικροτήτων ἐκείνων καὶ, ἀφοῦ ἔσχισε τὸ δίπλωμα ἀρχιστρατηγίας, τὸ ὅποιον τοῦ εἶχε στείλει ἡ κυβέρνησις, εἶπε τὸ περίφημον: « "Οποιος εἶναι ἀξιος λαμβάνει δίπλωμα μεθαύριον ἐνώπιον τοῦ ἔχθροῦ ». 'Ο Μπότσαρης μετ' ὀλίγων ἀνδρείων, τὴν νύκτα τῆς

Μᾶρκος Μπότσαρης (1790 - 1823)

1823 Αὐγούστου 1823, προσέβαλε τὸ στρατόπεδον τῆς ὑπὸ τὸν Τζελαλεδήμπεην ἐμπροσθοφυλακῆς παρὰ τὸ Καρπενήσιον καὶ ἐπροξένησε μεγάλην σύγχυσιν. 'Αλλὰ βληθεῖς διὰ σφαίρας εἰς τὸ μέτωπον ἐξέπνευσε καὶ μετεκομίσθη ὑπὸ τῶν δπαδῶν του εἰς τὸ Μεσολόγγιον, δπου ἐτάφη ἐν μέσῳ γενικοῦ πένθους. 'Οι όκληρος ἡ 'Ελλὰς ἐθρήνησε τὸν ἡρωικὸν Σουλιώτην, δὲ ὁ ὅποιος ὑπῆρξε παράδειγμα ἀνδρείας καὶ αὐτοθυσίας.

οώσιψ
μάρκο
μαργκού

Η ύπογραφή τοῦ Μάρκου Μπότσαρη

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε'

Η ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΗ ΟΡΓΑΝΩΣΙΣ – Ο ΕΜΦΥΛΙΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ

ΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ ΠΡΟΣΠΑΘΟΥΝ ΝΑ ΔΗΜΙΟΥΡΓΗΣΟΥΝ ΚΕΝΤΡΙΚΗΝ ΕΞΟΥΣΙΑΝ

Ένω μὲ τὰ κατορθώματα τῆς ξηρᾶς καὶ τοὺς ἡρωισμοὺς τοῦ ἑλληνικοῦ ναυτικοῦ ἡ Ἐπανάστασις ἐστερεώνετο κάθε ἡμέραν καὶ περισσότερον καὶ ἔκινε τὸν θαυμασμὸν τοῦ εὐρωπαϊκοῦ κόσμου, δὲ ὅποῖς μὲ ἔκπληξιν ἔβλεπεν ὅτι τὸ μικρὸν Ἑλληνικὸν ἔθνος ἐστάθη μὲ τὰς ἰδίας του δυνάμεις νὰ ἀντιμετωπίσῃ τὴν ἴσχυρὰν Ὀθωμανικὴν αὐτοκρατορίαν, ἥρχισεν εἰς τὰ ἐσωτερικὰ νὰ εἰσχωρῇ τὸ μικρόβιον τῆς διγονοίας. Η διχόνια αὐτή ὡδήγησε τοὺς ἀγωνιστὰς εἰς μερικὰ θυλιθερὰ γεγονότα, τὰ ὅποια παρ' ὀλίγον νὰ στουχίσουν τὴν καταστροφὴν ὅλης τῆς ἑλληνικῆς ὑποθέσεως. Τὰ γεγονότα αὐτά, δύον καὶ ἄνειναι λυπηρά, πρόκειται νὰ γνωρίσωμεν εἰς τὸ κεφάλαιον αὐτό.

Οταν ἥρχισεν ἡ Ἐπανάστασις, δὲν ὑπῆρχε μία κεντρικὴ διοίκησις. Τὰς κοινότητας ἔξηκολούθουν, δπως ἐπὶ Τουρκοκρατίας, νὰ κυβερνοῦν οἱ δημογέροντες, οἱ ὅποιοι εἰσέπραττον καὶ τοὺς φόρους. Ἄλλ' ἡ Ἐπανάστασις ἐδημιούργησε νέους ἀρχοντας, τοὺς στρατιωτικοὺς ἀρχηγούς. Εύθυς μετὰ τὰς πρώτας ἐπιχειρήσεις, δπως γνωρίζομεν, ἀρχιστράτηγος εἶχεν ἀναγνωρισθῆ δι μπένης τῆς Μάνης Πετρόμπεης Μαυρομιχάλης, ἀλλὰ βραδύτερον ὡς οὐσιαστικὸς ἀρχιστράτηγος ἐπεβλήθη δι Κολοκοτρώνης. Ἡρχισε τότε νὰ δημιουργῆται ἡ πρώτη ἀντιζηλία μεταξὺ δημογερόντων καὶ στρατιωτικῶν, οἱ ὅποιοι δὲν ἦσαν εὐχαριστημένοι ἀπὸ τὴν διαχείρισιν τῶν δημογερόντων. Ἐπίσης καὶ δι λαδὸς καὶ δι ἀγωνιζόμενος στρατὸς ἦσαν δυσηρεστημένοι μὲ τοὺς δημογέροντας καὶ ἔζητον κυβέρνησιν, ἡ ὅποια νὰ φροντίζῃ διὰ τὴν ἔξακολούθησιν τοῦ πολέμου. Τὴν κυβέρνησιν δύμας αὐτὴν δὲν τὴν ἤθελον ἀριστοκρατικήν, ἀλλ' ἐπεθύμουν νὰ τὴν ἐκλέξῃ ἐλευθερῶς δι λαός. Τοιουτοτρόπως ὠρίμασεν ἡ ίδεα τοῦ σχηματισμοῦ μιᾶς κεντρικῆς ἔξουσίας.

Η ΚΥΒΕΡΝΗΣΙΣ ΤΗΣ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ — Ο Δ. ΥΨΗΛΑΝΤΗΣ

Συνηθίσθιον λοιπὸν οἱ πρόκριτοι καὶ οἱ ἀρχιερεῖς εἰς τὴν Μονὴν Καλτεζῶν, παρὰ τὰ σύνορα τῆς Ἀρκαδίας καὶ τῆς Λακεδαίμονος, καὶ διώρισαν ἐπιτροπὴν ἀπὸ προκρίτους, ἡ ὅποια ὀνομάσθη Γερόον σία καὶ ἀνέλαβε μετὰ τοῦ ἀρχιστρατήγου Πετρόμπετη νὰ φροντίζῃ διὰ τὰς ἀνάγκας τοῦ Ἀγῶνος (26 Μαΐου 1821). Οἱ πρόκριτοι εἰς τὴν ἀπόφασίν των αὐτὴν δὲν ἤρωτησαν τὸν λαὸν καὶ κατ’ ἀκολουθίαν ἡ κεντρικὴ αὐτὴ διοίκησις τῆς Πελοποννήσου ἦτο δὲ λιγαρχική. Ἡ κοινοτικὴ διοίκησις ἔξηκολούθησεν, δύποις καὶ ἐπὶ Τουρκοκρατίας, καὶ οἱ φόροι ὀρίσθη νὰ παραδίδωνται εἰς τὴν Γερουσίαν. Ἄλλ’ ἐδηλώθη συφῶς ὅτι ἡ νέα κυβέρνησις θὰ ἦτο μόνον διὰ τὴν Πελοπόννησον καὶ θὰ ἴσχυε μέχρι τῆς ἀλώσεως τῆς Τριπολιτεᾶς ὅπότε θὰ διωργάνωντο ἑνιαία διοίκησις δι’ ὅλην τὴν ἐπαναστατημένην Ελλάδα.

Δημήτριος Υψηλάντης (1793 - 1832)

λάντου. Ὁ Υψηλάντης δὲν ἀνεγνώρισε δὲ πρόκριτοι ἔξηγέρθησαν ἐναντίον του καὶ ἤπειλησαν νὰ τὸν ἐκδιώξουν ἀπὸ τὴν Πελοπόννησον. Οἱ στρατιωτικοὶ δύμας καὶ ὁ λαὸς ἐτάχθησαν μὲ τὸ μέρος του καὶ ὁ Υψηλάντης ἀνέλαβε τὴν ἀρχηγίαν τοῦ πολιορκοῦντος τὴν Τρίπολιν στρατοῦ ὃς ἀντιπρόσωπος τοῦ ἀδελφοῦ του. Ἡ παρουσία τοῦ Υψηλάντου ἐνέπνευσεν θάρρος εἰς τοὺς "Ελληνας καὶ φόβον εἰς τοὺς Τούρκους, οἱ ὅποιοι ἔβλεπον ὅτι οἱ ραγιαδεῖς ἀπέκτησαν ἀρχηγὸν μὲ πριγκιπικὸν ὄνομα.

Ολίγας ἡμέρας μετὰ τὴν πρᾶξιν τῶν Καλτεζῶν ἔφθασεν εἰς τὴν Πελοπόννησον ὁ Δημήτριος Υψηλάντης, νεώτερος ἀδελφὸς τοῦ Αλ. Υψη-

τὴν πρᾶξιν τῶν Καλτεζῶν, οἱ δὲ πρόκριτοι ἔξηγέρθησαν ἐναντίον του καὶ ἤπειλησαν νὰ τὸν ἐκδιώξουν

ἀπὸ τὴν Πελοπόννησον. Οἱ στρατιωτικοὶ δύμας καὶ ὁ λαὸς ἐτάχθησαν μὲ τὸ μέρος του καὶ ὁ Υψηλάντης ἀνέλαβε τὴν ἀρχηγίαν τοῦ πολιορκοῦντος τὴν Τρίπολιν στρατοῦ ὃς ἀντιπρόσωπος τοῦ ἀδελφοῦ του. Ἡ παρουσία τοῦ Υψηλάντου ἐνέπνευσεν θάρρος εἰς τοὺς "Ελληνας καὶ φόβον εἰς τοὺς Τούρκους, οἱ ὅποιοι ἔβλεπον ὅτι οἱ ραγιαδεῖς ἀπέκτησαν ἀρχηγὸν μὲ πριγκιπικὸν ὄνομα.

Ο Δημήτριος Υψηλάντης (1793 - 1832) είναι άπό τὰς συμπαθεστέρας μορφές τῆς Ἐπαναστάσεως καὶ ἵσως δὲ εἰλικρινέστερος καὶ ἡθικώτερος ἀνθρωπός τῆς ταραχώδους ἐκείνης ἐποχῆς. Τὸ ἔξωτερικὸν του δὲν εἶχεν ἐπιβάλλον, διότι ἡτοί ισχύς καὶ φαλακρὸς καὶ μόλις ἡτοί τριάκοντα ἐτῶν, δταν κατῆλθεν εἰς τὴν Πελοπόννησον. Ἀλλὰ εἰς τὸ καχεκτικὸν αὐτὸν σῶμα κατέφκει ψυχὴ ισχυρά καὶ θερμουργός. Ἡτοί ἀτρόμητος εἰς τὸ πεδίον τῆς μάχης, περιεφρόνει τὸν θάνατον καὶ συγχρόνως εἶχε βαθὺ αἴσθημα φιλοπατρίας, ἀφιλοκέρδειαν; πίστιν καὶ ὀκαμπτον ἐπιμονὴν εἰς τὸ ἐπιχειρούμενον. Ἡτοί φειδωλός εἰς τοὺς λόγους καὶ ἐμίσει τὰς ρᾳδιουργίας, προτιμῶν νὰ ὑποχωρῇ παρὰ νὰ καταφέγγῃ εἰς εὔτελη μέσα.

Αἱ προστριβαῖ αὐταὶ μεταξὺ τῶν προκρίτων καὶ τοῦ Ὅψηλάντου ἥσαν ἡ ἀρχὴ ὀλεθρίων ἐρίδων. Τὰ μίση καθημερινῶς ὠξύνοντο καὶ τοιουτοτρόπως ἐδημιουργήθησαν εἰς τὴν ἀγωνιζομένην χώραν μας τὰ πρῶτα πολιτικὰ κόμματα, οἱ πολιτικοὶ καὶ οἱ στρατιωτικοί.

ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΟΡΓΑΝΩΣΙΣ ΤΗΣ ΣΤΕΡΕΑΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Αφοῦ οἱ στρατιωτικοὶ προσείλκυσαν πρὸς τὴν μερίδα των τὸν Ὅψηλάντην, οἱ πρόκριτοι κατώρθωσαν νὰ προσεταιρισθοῦν δύο ἄλλους ἄνδρας, οἱ δόποιοι ἔφερον ἐπίσης μεγάλα ὀνόματα καὶ κατῆλθον εἰς τὴν ἀγωνιζομένην Πατρίδα μας, διὰ νὰ προσφέρουν τὰς ὑπηρεσίας των εἰς τὸν Ἀγῶνα: Οἱ ἄνδρες αὐτοὶ ἥσαν δὲ Μαυροκορδᾶτος καὶ δὲ Θεόδωρος Αλέξανδρος Μαυροκορδᾶτος (1791 - 1865) Νέγρης.

Ο Αλέξανδρος Μαυροκορδᾶτος κατήγετο ἀπὸ τὴν μεγάλην καὶ γυνωστὴν φαναριωτικὴν οἰκογένειαν τῶν Μαυροκορδάτων, τῆς ὁποίας πολλὰ μέλη εἶχον διαπρέψει εἰς τὰ γράμματα καὶ καταλάβει μεγάλας πολιτικὰς θέσεις. Ἐγεννήθη τὸ 1791, ἐσπούδασεν εἰς τὴν Εύρωπην καὶ τὸν περισσό-

τερον καιρὸν διέτριβεν εἰς τὴν Ἰταλίαν. Ὅτο ἄνθρωπος θετικὸς καὶ ἐγνώριζε νὰ ἐνεργῇ δραστηρίως, εἰργάσθη δὲ εἰς τὴν Ἑλλάδα ὅσον ὀλίγοι διὰ τὸν ἑκπολιτισμὸν αὐτῆς.

“Οταν ἤρχισεν ἡ Ἐπανάστασις, ὁ Μαυροκορδᾶτος κατέπλευσεν εἰς τὸ Μεσολόγγιον (20 Ἰουλίου 1821) καὶ δι’ ἐπιστολῆς του παρεκάλεσε τὸν Ὑψηλάντην νὰ τὸν δεχθῇ συναγωνιστὴν εἰς τὸν ἔθνικὸν Ἀγῶνα. Ἀπὸ ἐκεῖ κατῆλθεν εἰς Πάτρας, ὅπου οἱ πρόκριτοι ἀπὸ ἀντίδρασιν πρὸς τὸν Ὑψηλάντην τὸν περιεποιήθησαν πολὺ καὶ τὸν προσείλκυσαν εἰς τὴν μερίδα των. Ἐκεῖ ὁ Μαυροκορδᾶτος συνηντήθη μὲ τὸν Θεόδωρον Νέγρην, υἱὸν τοῦ πρώην ἡγεμόνος τῆς Βλαχίας. Ὁ Νέγρης ἦτο γραμματεὺς τῆς τουρκικῆς πρεσβείας εἰς Παρισίους καὶ, μόλις ἐμαθε τὴν κήρυξιν τῆς Ἐπαναστάσεως, κατηνθύνθη καὶ αὐτὸς εἰς τὴν ἀγωνίζομένην Ἑλλάδα.

Σφραγὶς τῆς Γερουσίας
Δυτικῆς Χέρους 'Ελλάδος

σοῦ: ἡ Γερουσία τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος, ἡ ὅποια ἦτο δεκαμελὲς συμβούλιον ἀπὸ προκρίτους καὶ ὀπλαρχηγοὺς καὶ εἶχε τὴν φροντίδα νὰ διατηρῇ τὴν τάξιν καὶ τὴν ἀσφάλειαν, νὰ ἐνισχύῃ τὸν Ἀγῶνα καὶ νὰ διαχειρίζεται τὰ δημόσια εἰσοδήματα, καὶ δὲ "Ἄρειος Πάγος τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος, ἀποτελούμενος ἀπὸ δώδεκα μέλη. Καὶ αἱ δύο αὗται ὀργανώσεις παρέδιδον τὴν διεύθυνσιν τῶν πραγμάτων εἰς τοὺς πολιτικούς, ἐστρέφοντο κατὰ τοῦ κύρους τοῦ Ὑψηλάντου καὶ ἔγιναν αἵτια νὰ κατατμηθῇ τὸ ἔθνος, ὑποθάλπουσαι τὸ τοπικιστικὸν πνεῦμα.

Η ΠΡΩΤΗ ΕΝ ΕΠΙΔΑΥΡΩΙ ΕΘΝΙΚΗ ΣΥΝΕΛΕΥΣΙΣ

‘Αλλ’ οἱ "Ἐλληνες ἤρχισαν πλέον νὰ κατανοοῦν τὴν ἀνάγκην νὰ

δημιουργήσουν μίαν κεντρικήν ἔξουσίαν δι' ὅλην τὴν Ἑλλάδα, ὥστε νὰ παύσῃ ὁ διχασμός. Διὰ τοῦτο, εὐθὺς μετὰ τὴν ἀλώσιν τῆς

Τριπολιτσᾶς (23 Σεπτεμβρίου), δὲ Ὑψηλάντης διὰ προκη- **1821**
ρύξεως ἐκάλεσε τὸν λαὸν νὰ ἐκλέξῃ ἀντιπροσώπους διὰ
τὴν Ἐθνοσυνέλευσιν. Πράγματι, τὴν 14 Δεκεμβρίου 1821 συνῆλθον
οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν διαφόρων ἐπαρχιῶν εἰς τὸ "Αργος καὶ ὑρκίσθη-
σαν πίστιν εἰς τὴν πατρίδα.

'Αλλ' ἔξ ἀρχῆς εἰς τὴν Συνέλευσιν ἐπεκράτησαν οἱ πρόκριτοι, μεταξὺ τῶν δποίων ἥσαν δὲ Μαυροκορδάτος καὶ δὲ Νέγρης. 'Ο Ὑψηλάντης,
ἀγδιάσας ἀπὸ τοὺς τρόπους καὶ τὰ μέσα τῶν ἀντιπάλων του, ἐγκατέ-
λειψε τὸ "Αργος μαζὶ μὲ τὸν Κολοκοτρώνην. Τοιουτοτρόπως ἡ με-
ρὶς τῶν πολιτικῶν ἔμεινε κυρία τῆς
καταστάσεως. Οἱ πληρεξόδουιοι τῆς
Πελοποννήσου ἕδρυσαν τότε τοπι-
κὴν κυβέρνησιν, κατ' ἀπομίμησιν
τῆς Ἀνατολικῆς καὶ Δυτικῆς Ἑλ-
λάδος, τὴν δποίαν ὠνόμασαν Πε-
λοποννήσιαν. Γερούσιαν,
ἔφ' δσον ἡ συσταθεῖσα γε-
ρουσία τῶν Καλτεζῶν ἦτο προσω-
ρινὴ μέχρι τῆς ἀλώσεως τῆς Τρι-
πολιτσᾶς. Συγχρόνως οἱ πολιτικοί,
μὴ θεωροῦντες τὸ "Αργος τόπον ἀ-
σφαλῆ, διότι ὑπῆρχε πολὺς ἐπα-
ναστατικὸς στρατός, μετέθεσαν τὴν

ἕδραν τῆς Συνελεύσεως εἰς τὴν νέαν Ἐπίδαυρον (σημερινὴν Πιάσαν) κειμένην πλησίον τοῦ Σαρωνικοῦ κόλπου, δχι μακρὰν τῆς ἀρχαίας Ἐπι-
δαύρου. 'Εκεῖ ἤρχισε τὰς ἐργασίας τῆς ἡ Πρώτη τῶν Ἑλλήνων Ἐθνο-
συνέλευσις, ὁνομασθεῖσα Συνέλευσις τῆς Ἐπιδαύρου (20 Δεκεμβρίου 1821).

Ἡ Ἐθνοσυνέλευσις τῆς Ἐπιδαύρου, τῆς δποίας τὰς ἐργασίας διηγ-
θυνεν δὲ Μαυροκορδάτος, τὴν 1 Ιανουαρίου 1822 ἐκήρυξε τὴν ἀνέξαρ-
τησίαν τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ διὰ τῆς κάτωθι πανηγυρικῆς διακηρύξεως :

Ἐν ὀνόματι τῆς Ἀγίας καὶ ἀδιαιρέτου Τριάδος : Τὸ Ἑλληνικὸν
ἴθνος, τὸ ὑπὸ τὴν φρικώδη ὅθωμανικήν δυναστείαν, μὴ δυνάμενον νὰ
φέρῃ τὸν βαρύτατον καὶ ἀπαραδειγμάτιστον ζυγὸν τῆς τυραννίας καὶ

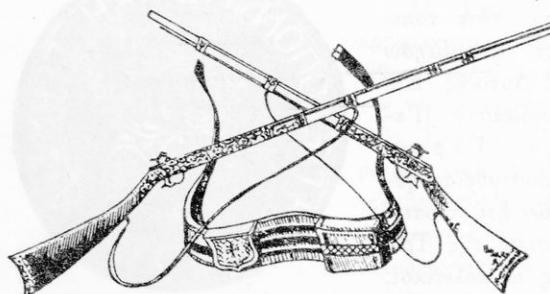

Σφραγὶς τῆς Πελοποννησιακῆς
Γερουσίας

ἀποσείσαν αύτον μὲ μεγάλας θυσίας κηρύττει σήμερον διὰ τῶν νομίμων παραστατῶν του, εἰς ἔθνικὴν συνηγμένων Συνέλευσιν, ἐνώπιον Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων τὴν πολιτικὴν αὐτοῦ ὑπαρξιν καὶ ἀνεξαρτησίαν ».

Κατόπιν ἡ Συνέλευσις ἐψήφισε τὸ πρῶτον 'Ελληνικὸν Σύνταγμα, τὸ Προσωρινὸν Πολίτευμα τῆς Ἐπιδαύρου, ὅπως ὀνομάσθη (1 Ἰανουαρίου 1822). Τὸ Σύνταγμα αὐτὸν καθιέρωσε τρεῖς ἔξουσίας· τὸ Νομοτελεστικὸν (ἐκτελεστικὴ ἔξουσία), τὸ Βουλευτικὸν (νομοθετικὴ ἔξουσία, Βουλὴ) καὶ τὴν Δικαστικὴν ἔξουσίαν. Τὸ Νομοτελεστικόν, τὸ ὅποιον ἀ-

1822 πετέλουν πέντε μέλη ἐκλεγόμενα ὑπὸ τῆς Βουλῆς, διηγόθην τὴν διοίκησιν, διώριζε τοὺς ὑπουργούς, ἐφρόντιζε διὰ τὴν ὁργάνωσιν τοῦ στρατοῦ καὶ τοῦ στόλου καὶ ὑπέβαλλεν εἰς τὴν Βουλὴν τοὺς

Καριοφίλια καὶ παλάσκα

νόμους πρὸς φήμισιν. Τὸ Βουλευτικόν, τὸ ὅποιον ἀπετέλουν 70 πληρεξούσιοι τῶν ἐπαρχιῶν, ἐπέβαλλε φόρους καὶ ἐψήφιζεν ἢ ἀπέρριπτε τοὺς νόμους, τοὺς ὅποιους ὑπέβαλλε τὸ Νομοτελεστι-

κόν. Καὶ τὰ δύο Σώματα είχον διάφορειαν ἐνός ἔτους.

Πρόεδρος τοῦ Νομοτελεστικοῦ ἐξελέγη ὁ Μαυροκορδάτος, τοῦ δὲ Βουλευτικοῦ ὁ Ὑψηλάντης. Ἡ τύχη ἐφάνη εὐνοϊκὴ εἰς τὴν Πρώτην Συνέλευσιν τῶν 'Ελλήνων, διότι εἰς τὰς 12 Ἰανουαρίου τοῦ 1822 ἐκυριεύθη ὁ Ἀκροκόρωνθος καὶ ἡ Κόρινθος ἔγινε πρώτη πρωτεύουσα τοῦ 'Ελληνικοῦ κράτους. Εἰς τὰς 16 Ἰανουαρίου ἡ Συνέλευσις διελύθη, ἀφοῦ κατὰ τὸ παράδειγμα τῶν 'Ηνωμένων Πολιτειῶν τῆς Ἀμερικῆς καὶ τῆς Γαλλικῆς ἐπαναστάσεως ἐξέδωκε διακήρυξιν τῶν δικαιωμάτων τοῦ 'Ελληνισμοῦ, ἡ ὅποια ἀπηρθύνετο κυρίως πρὸς τοὺς 'Ελληνας καὶ προσεπάθει νὰ δείξῃ εἰς τοὺς Εὐρωπαίους τὴν διαφορὰν τῆς 'Ελληνικῆς ἐπαναστάσεως ἀπὸ τὰ ἐν Εὐρώπῃ στασιαστικὰ κινήματα. Ἡ διακήρυξις ἔλεγε μεταξύ τῶν ἀλλων:

« 'Ο κατὰ τῶν Τούρκων πόλεμος ἡμῶν μακρὸν τοῦ νὰ στηρίζεται εἰς ἀρχάς τινας δημαγωγικάς καὶ στασιώδεις ἥ ίδιωφελεῖς μέρους τινὸς τοῦ σύμπαντος ἐλληνικοῦ ἔθνους σκοπούς... εἶναι πόλεμος ἔθνικός, τοῦ ὅποιου μόνη αἰτία εἶναι ἥ ἀνάκτησις τῶν δικαίων τῆς πρωτεικῆς ἡμῶν ἐλευθερίας, τῆς ίδιοκτησίας καὶ τῆς τιμῆς ».

Η ΔΕΥΤΕΡΑ ΕΘΝΟΣΥΝΕΛΕΥΣΙΣ ΕΝ ΑΣΤΡΕΙ (ΜΑΡΤΙΟΣ 1823)

Αἱ ἀξιόλογοι πολεμικαὶ ἐπιτυχίαι τῶν Ἐλλήνων κατὰ τὰ ἔτη 1822 καὶ 1823 τοὺς ἐμέθυσαν καὶ, ὡς νὰ εἰχεν ἔξοντωθῇ τελειωτικῶς ὁ ἐχθρός, ἐφιλονίκουν ποῖος θὰ ἀρχῇ εἰς τὸ νέον χράτος. Αἱ νῦναι ἔξιψωσαν ίδιως τὸ γόντρον τῶν στρατιωτικῶν, πρὸ πάντων μετὰ τὴν καταστροφὴν τοῦ Δράμαλη. Ἐξηκολούθουν λοιπὸν αἱ ἐσωτερικαὶ διχόνιαι καὶ τὰ πράγματα ἡσαν πολὺ ἀνώμαλα.

Διὰ τοῦτο, τὸν Μάρτιον τοῦ 1823, συνεκλήθη ἡ Δευτέρα ἡ Εθνικού συνέλευσις εἰς τὸ 'Αστρος. Ἀλλὰ ἡ Συνέλευσις, ἀντὶ νὰ διορθώσῃ τὰ κακῶς ἔχοντα, συνετέλεσεν εἰς τὸν ἔρεθι-
σμὸν τῶν παθῶν. Καὶ πάλιν ἐπεκράτησαν οἱ πολιτικοί, διότι **1823**
οἱ στρατιωτικοὶ ἡσαν διεσπασμένοι καὶ δὲν ἔγνωριζον νὰ
χειρισθοῦν τὰ νομικὰ ζητήματα. Η Ἐθνοσυνέλευσις, μὲ πρόεδρον τὸν
Πετρόβμπεην, κατήργησε τὰς τοπικὰς κυβερνήσεις Πελοποννήσου καὶ
Στερεάς, κατήργησε τὸν τίτλον τοῦ ἀρχιστρατήγου (τὸν ὅποιον εἰχεν
ὁ Κολοκοτρώνης) καὶ ἀνέθεσε τὴν στρατιωτικὴν διοίκησιν εἰς τριμε-
λῆ Ἐπιτροπήν : ἐξ ἑνὸς Πελοποννησίου, ἑνὸς Στερεοελλαδίτου καὶ ἑνὸς
Νησιώτου. Τέλος ἐψήφισε πάλιν τὸ Σύνταγμα τῆς Ἐπιδαύρου μὲ ἐλα-
φρὰς μόνον τροποποιήσεις.

Ο ΕΜΦΥΛΙΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ

Δυστυχῶς, ἡ Συνέλευσις δὲν κατώρθωσε νὰ προλάβῃ τὴν διαί-
ρεσιν καὶ τὴν σύγκρουσιν τῶν ἀντιμαχομένων. Ἐπικολούθησαν θλι-
βερὰ γεγονότα, τὰ ὅποια ἐνίσχυσαν εἰς τοὺς Εὐρωπαίους τὴν γνώμην
ὅτι εἰμεθα ἀνίκανοι νὰ αὐτοδιοικηθῶμεν. Ἡτο δὲ τοῦτο τόσον περισ-
σότερον λυπηρόν, καθόσον τελευταίως, μετὰ τὰ λαμπρὰ κατορθώματα
τοῦ ἐπαναστατικοῦ στρατοῦ καὶ τοῦ στόλου, ἡ διπλωματία τῆς Εὐρώ-
πης, ὑπὸ τὴν πίεσιν τῆς κοινῆς γνώμης, ἤρχισε νὰ προσβλέπῃ εὑμενῶς
πρὸς τὴν ἐλληνικὴν ὑπόθεσιν.

'Η Συνέλευσις ἐξέλεξε πρόεδρον τοῦ Νομοτελεστικοῦ τὸν Πετρόμπην καὶ ὅλας τὰς ἄλλας θέσεις ἔδωκεν εἰς τοὺς πολιτικούς. Τότε ἐξεδηλώθη σφοδρὰ ἡ ἀντιπολίτευσις τῶν στρατιωτικῶν, οἱ δποῖοι, μὲ ἀρχηγὸν τὸν Κολοκοτρώνην, διέλυσαν τὴν Βουλὴν βιαιῶς

1824 εἰς τὸ "Αργος, προεκήρυξαν νέας ἐκλογὰς καὶ μετέθεσαν τὴν ἔδραν τῆς κυβερνήσεως εἰς τὴν Τρίπολιν. Οἱ πολιτικοὶ ἀφ' ἑτέρου ἐκήρυξαν ἔκπτωτον τὸ Νομοτελεστικόν, τὸ δποῖον συνειργάζετο μὲ τὸν Κολοκοτρώνην, ἐξέλεξαν νέον πρόεδρον αὐτοῦ τὸν Ὑδραῖον Γεώργιον Κουντουριώτην καὶ μετέθεσαν τὴν ἔδραν τῆς Κυβερνήσεως εἰς Κρανιδίον, ἔναντι τῆς "Γύρας.

Τοιουτοτρόπως ἡ Ἐλλὰς εἶχε δύο κυβερνήσεις: τὴν μίαν εἰς Τρίπολιν καὶ τὴν ὄλλην εἰς Κρανιδίον, οἱ δποῖαι ἦσαν ἔτοιμαι δι' ἐμφύλιον πόλεμον. 'Η νέα Κυβέρνησις εἶχεν ὑπὲρ αὐτῆς τοὺς Νησιώτας καὶ τοὺς Στερεοελλαδίτας, καθὼς καὶ τοὺς σημαντικωτέρους προκρίτους τῆς Πελοποννήσου, οἱ δποῖοι συνειργάζοντο μὲ τὴν κυβέρνησιν Κουντουριώτου, ἕνεκα τῆς παλαιᾶς ἔχθρας πρὸς τὸν Κολοκοτρώνην. Διὰ τοῦτο ὁ Κολοκοτρώνης, ὑποχωρῶν ὑπὸ τὴν πίεσιν τῆς κοινῆς γνώμης, ἐπείσθη ὅτι ἡτο ἀδύνατον νὰ ἐπικρατήσῃ καὶ ἡρκέσθη εἰς τὴν παραχώρησιν ἀμηνησίας εἰς αὐτὸν καὶ τοὺς ὅπαδούς του. 'Η νέα Κυβέρνησις ἐγκατεστάθη εἰς τὸ Ναύπλιον καὶ ἀνεγνωρίσθη ἀπὸ ὅλους (Μάιος 1824).

'Αλλ' ἐντὸς ὀλίγου τὰ πράγματα ἔλαβον πάλιν δυσάρεστον τροπήν. Οἱ Πελοποννήσιοι εἶδον ὅτι παραγκωνίζονται ἀπὸ τοὺς συνησπισμένους Στερεοελλαδίτας καὶ Νησιώτας. "Οταν δὲ τὸν Ὁκτώβριον τοῦ 1824 ἔγινεν ἐκλογὴ νέου Νομοτελεστικοῦ, τὰς θέσεις ὅλας κατέλαβον Νησιώται καὶ Στερεοελλαδίται. Τότε οἱ πρόκριτοι τῆς Πελοποννήσου ἐκίνησαν εἰς ἀνταρσίαν τὰς ἐπαρχίας καὶ ἥρχισε δεύτερος ἐμφύλιος πόλεμος, εἰς τὸν δποῖον εἶχον σύμμαχον καὶ τὸν παλαιόν των ἀντίπαλον, τὸν Κολοκοτρώνην. 'Η Κυβέρνησις ὅμως ἀνέπτυξεν ἐξαιρετικὴν δραστηριότητα. 'Ο Κωλέττης, ὑπλαρχηγὸς τῆς Στερεᾶς, ἀνήρ ἐπιτηδειότατος καὶ δραστηριώτατος, προσεκάλεσε τοὺς ὑπλαρχηγούς τῆς Στερεᾶς

1825 Γκούραν καὶ Καραϊσκάκην. Οἱ Ρουμελιῶται εἰσέβαλον εἰς τὴν Πελοπόννησον καὶ συνέτριψαν τοὺς στασιαστάς. 'Ο υἱὸς τοῦ Κολοκοτρώνη Πάνος, γαμβρὸς τῆς Μπουμπουλίνας, ἐφονεύθη ἔξω ἀπὸ τὴν Τριπολιτσάν, οἱ περισσότεροι ἐκ τῶν προκρίτων τῆς Πελοποννήσου ἡναγκάσθησαν νὰ δραπετεύσουν, ὁ δὲ Κολοκοτρώνης, συντετριμ-

ΧΑΡΤΗΣ ΤΗΣ ΜΕΓΑΛΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ

μένος διὰ τὸν φόνον τοῦ νιοῦ του, μάτην ἐζήτησεν ἀμνηστίαν. Τέλος παρεδόθη εἰς τοὺς ἀντιπάλους, οἱ ὅποιοι τὸν μετεκόμισαν εἰς "Υδραν καὶ τὸν ἐρυλάκισαν μαζὶ μὲ 24 προκρίτους καὶ ὄπλαρχηγοὺς εἰς τὴν Μονὴν τοῦ Προφήτου Ἡλιού" ('Ιανουάριος 1825).

Τοιουτορόπως ὁ ἥρως τῆς Τριπολιτσᾶς καὶ τῶν Δερβενακίων μετὰ τῶν συνεργατῶν του εύρισκετο ἐγκάθειρκτος, ἐνῷ τὸ ἀγωνιζόμενον ἔθνος εἶχεν ἀνάγκην τῆς συνδρομῆς ὅλων τῶν τέκνων του, διὸ νὰ φέρῃ εἰς αἴσιον πέρας τὸν ἀρξάμενον ἱερὸν Ἀγῶνα. Τὰ πάθη ἔσχον τὸ φέρη τοῦ πατέρος τὸν ἀρξάμενον ἱερὸν Ἀγῶνα. Τὰ πάθη ἔσχον τὸ φέρη τοῦ πατέρος τὸν ἀρξάμενον ἱερὸν Ἀγῶνα. Τὰ πάθη ἔσχον τὸ φέρη τοῦ πατέρος τὸν ἀρξάμενον ἱερὸν Ἀγῶνα.

Ο ΘΑΝΑΤΟΣ ΤΟΥ ΟΔΥΣΣΕΩΣ ΑΝΔΡΟΥΤΣΟΥ

Εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα τὰ πάθη κατέληξαν εἰς τραγικωτέραν καταστροφήν. Ἐκεῖ ἰσχυρὸς σύμμαχος τοῦ Κολοκοτρώνη καὶ ἀντίπαλος τῶν πολιτικῶν ἦτο ὁ Ὁδυσσεὺς Ἀνδροῦτσος. Ἄλλ' ἀπὸ τὸ φθινόπωρον τοῦ 1822 ἡ στάσις τοῦ περιφήμου ἀρματολοῦ εἶχεν ἀποβῆ οὐποτος. Μετὰ τὴν εὐτυχῆ ἔκβασιν ὅμως τῶν πολεμικῶν ἐπιχειρήσεων ὁ Ὁδυσσεὺς κατώρθωσε νὰ παραστήσῃ τὰς συνεννοήσεις του μετὰ τοῦ Τούρκου πασᾶ ὡς πατριωτικὸν στρατήγημα, τὸ ὅποῖον ἔσωσε τὴν Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα.

'Ἄλλ' οἱ πολιτικοὶ ἐμίσουν αὐτὸν θανατίμως καὶ τὸν Δεκέμβριον τοῦ 1824 ἀπήγγειλαν ἐναντίον του φοβερὰν κατηγορίαν. "Ἐπεισαν τὴν Κυβέρνησιν ὅτι ὁ Ὁδυσσεὺς ἐσκέπτετο νὰ ἴδεται τέραν ἡγεμονίαν εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν Εύβοιαν, ὅτι ἤλθεν εἰς συνεννοήσεις τὴν Ὁμέρη Βρυώνην καὶ τοῦ ἐπρότεινεν ὅτι θὰ καταπαύσῃ τὸν πόλεμον, ἐὰν ἐδίδετο εἰς αὐτὸν ἡ ὄπλαρχηγία τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος. "Οταν δὲ τὰ ρουμελιώτικα στρατεύματα διέβησαν εἰς τὴν Πελοπόννησον, διὰ νὰ καταστείλουν τὴν στάσιν, προσεκάλεσε δῆθεν τοὺς Τούρκους νὰ καταλάβουν τὴν Ἀττικὴν καὶ τὴν Εύβοιαν.

'Η Κυβέρνησις ἔστειλε κατ' αὐτοῦ τὴν ἀνοιξιν τοῦ 1825 τὸν Γκούραν, ὁ ὅποιος συνέλαβε τὸν Ὁδυσσέα καὶ τὸν ὀδήγησεν εἰς τὰς Ἀράν, ἀφοῦ ἐβασανίσθη, διὰ νὰ ἀποκαλύψῃ τοὺς θηγανάς. Ἐκεῖ, ἀφοῦ ἐβασανίσθη, διὰ νὰ ἀποκαλύψῃ τοὺς θηγανάς, ἐφυλακίσθη εἰς τὸν δεξιὰ τῶν Προπούλης τοῦ 1825 θηγανούρους του, ἐφυλακίσθη εἰς τὸν δεξιὰ τῶν Προπούλης τοῦ 1825 λαίων ἐνετικὸν πύργον καὶ τὴν 5 Ιουλίου 1825 εὑρέθη νεκρὸς παρὰ τὰ ἐρείπια τοῦ ναοῦ τῆς Ἀπτέρου Νίκης. Εἰς τοὺς ξένες παρὰ τὰ ἐρείπια τοῦ ναοῦ τῆς Ἀπτέρου Νίκης.

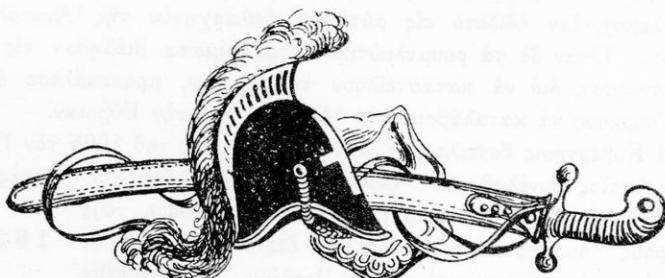
νους ἐλέχθη ὅτι εἶχε κατακρημνισθῆ, ἐνῷ προσεπάθει νὰ δραπετεύσῃ. Πράγματι δύμως εἶχεν ἀπαγγονισθῆ ὑπὸ τοῦ Γκούρα.

ΣΥΝΕΠΕΙΑΙ ΤΟΥ ΕΜΦΥΛΙΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ

Παρὰ τὴν μεγάλην κομματικὴν νίκην, τὴν ὁποίαν ἔώρτασεν ἡ Κυβέρνησις, ἔκρυθμος κατάστασις πραγμάτων ἐπεκράτει καθ' ὅλην τὴν Ἑλλάδα. Οἱ Στερεοελλαδῖται, τοὺς ὁποίους δὲ Κωλέττης εἰσήγαγεν εἰς τὴν Πελοπόννησον, διήρπαξον αὐτὴν ὡς χώραν ἔχθρικήν. Οἱ διπλαρχηγοὶ ἐλάμβανον μισθὸν καὶ σιτηρέσιον διὰ στρατιώτας, τοὺς ὁποίους δὲν εἶχον. Ὁ Γκούρας π.χ. ἐλάμβανε σιτηρέσιον διὰ 12 χιλ. ἄνδρας, ἐνῷ εἶχε μόνον 3 χιλ. ὑπὸ τὰ ὅπλα. Οἱ δὲ συμπολῖται τοῦ προέδρου Κουντουριώτου ἐλάμβανον ἀποζημιώσεις δι᾽ ἀνύπαρκτα πυρπολικά.

Οὕτως, αἱ 200 χιλ. λίραι στερελίναι, ἡ πρώτη δόσις τοῦ ἔξ 800 χιλ. δανείου, τὸ δόπιον ἐπέτυχεν ἡ Κυβέρνησις παρὰ τῆς Ἀγγλίας, ἐσπαταλήθη δι᾽ ἀνάγκας κομματικάς, ἐνῷ ἡ Ἑλλὰς εἰς τὸ ἔξωτερικὸν παρουσιάζετο ὡς χώρα ἀναρχούμενη καὶ ἀνίκανος νὰ διοργανωθῇ καὶ νὰ εύνομηθῇ.

Αὐταὶ ἡσαν αἱ θλιβεραὶ συνέπειαι τῶν ἐμφυλίων πολέμων, ἐνῷ κατὰ τῆς ἀγωνιζομένης πατρίδος μας, ἡ ὁποία δὲν εἶχεν ἀκόμη συμπληρώσει τὸ ἀπελευθερωτικόν της ἔργον, ἐπεκρέματο φοβερὸς κίνδυνος. Τὰ γεγονότα τῶν ἐμφυλίων πολέμων, ἀποτελοῦν πραγματικῶς σκοτεινὴν παρένθεσιν εἰς τὸν ἥρωακὸν ἀγῶνα, ὁ δόπιος, ἀντιθέτως, ἀπετέλεσε μίαν ἀπὸ τὰς ἐνδοξοτέρας σελίδας τῆς ἱστορίας μας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΣΤ'

Η ΕΥΡΩΠΗ ΑΠΕΝΑΝΤΙ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ

Η ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΘΕΣΙΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ

Παρηκολουθήσαμεν τὰ πολεμικὰ γεγονότα τῆς Ἑπαναστάσεως μέχρι τοῦ τέλους τοῦ τρίτου ἔτους αὐτῆς. Εἶναι ἀνάγκη, προτοῦ προ-χωρήσωμεν, νὰ γνωρίσωμεν τὰς διαθέσεις τῶν εὐρωπαϊκῶν κυβερνήσεων πρὸς τὸ ἀγωνιζόμενον "Ἐθνος, διότι ἡ ἀπελευθέρωσις δὲν ἥτο μόνον ἔργον τῆς ἀνδρείας καὶ αὐτοθυσίας τῶν Ἑλλήνων, ἀλλὰ καὶ τῶν διαθέσεων τῶν ἴσχυρῶν, οἱ δόποιοι συνήθως κανονίζουν τὴν τύχην τῶν μικρῶν λαῶν. Πρέπει δηλαδὴ ἐν διλήγοις νὰ γνωρίσωμεν τὴν διπλωματικὴν θέσιν τοῦ Ἑλληνικοῦ ζητήματος.

"Αν ἀπὸ στρατιωτικῆς ἀπόψεως ἥτο εύνοικὴ διὰ τοὺς "Ἑλληνας ἡ στιγμὴ διὰ τὴν ἔξεγερσιν, ἀπὸ διπλωματικῆς ἀπόψεως ἥτο ἀτυχεστάτη. "Η Ἑπανάστασις ἔξερράγη ἔξι ἔτη μετὰ τὴν πτῶσιν τοῦ Ναπολέοντος, δόποτε ἐπεκράτει εἰς τὴν Εὐρώπην ἡ ἀντίδρασις κατὰ πάσης φιλελευθέρας κινήσεως καὶ αἱ δυνάμεις τῆς Ἱερᾶς Συμμαχίας ἔξησκουν ἀληθῆ δεσποτεῖαν. Αἱ δυνάμεις τῆς Ἱερᾶς Συμμαχίας ἔθεωρησαν τὴν Ἑλληνικὴν Ἑπανάστασιν ώς « διστηνεομένην ὑπὸ τοῦ πνεύματος τῆς ἐποχῆς καὶ πρωρισμένην νὰ ἀναφλέξῃ τὴν φλόγα τῆς ἐπαναστάσεως εἰς τὴν Εὐρώπην ». Κατὰ βάθος ὅμως ἐφοβοῦντο τὴν αὔξησιν τῆς ρωσικῆς ἐπιρροῆς εἰς τὴν Ἀνατολήν, διότι ἐνόμιζον ὅτι οἱ "Ἑλληνες θὰ ἐγίνοντο ὄργανα τῶν Ρώσων.

"Οταν ὁ Ὑψηλάγης διήρχετο τὸν Προῦθον, οἱ ἡγεμόνες καὶ διπλωμάται τῶν Δυνάμεων ἦσαν συγκεντρωμένοι εἰς Λάιμπαχ (Laibach) καὶ συνεσκέπτοντο περὶ τῆς ἐν Νεαπόλει ἐπαναστάσεως. Τὴν κρίσιμον ἐκείνην στιγμὴν ἔφθασαν ἐπιστολαὶ τοῦ ἡγεμόνος Μιχαήλ Σούτσου καὶ τοῦ Ὑψηλάντου εἰς τὸν Τσάρον. 'Ο Ὑψηλάντης ἔγραψε πρὸς τὸν Ἀλέξανδρον :

« Πᾶσαι αἱ εὐγενεῖς τῶν ἔθνῶν ὄρμαι πηγάζουν ἀπὸ Θεοῦ καὶ ἀναμφιβόλως ἐκ θείας ἐμπνεύσεως ἐγείρονται σήμερον οἱ "Ἑλληνες ἀθρόοι,

ὅπως ἀποσείσουν βδελυρὸν ζυγόν, δοτις βαρύνει ἐπ' αὐτῶν ἀπὸ τεσσάρων αἰώνων. Πλέον ἡ διακόσιαι ἀναφοραὶ φέρουσαι 600.000 ὀνόματα προυχόντων πάστης τάξεως καὶ ἐπαρχίας τῆς Ἑλλάδος μὲν καλοῦν εἰς τὴν ἀρχηγίαν, ἵνα νικήσω ἡ ἀποθάνω μετ' αὐτῶν κλπ. ».

(Ἐπιστολὴ 24 Φεβρουαρίου 1821)

Εἰς τὸ περιβάλλον τοῦ Τσάρου ἐπάλαιον δύο ἀντίθετοι τάσεις : Οἱ δύο ύπουροι του, ὁ Νέσελδορ καὶ ὁ Καποδίστριας, ἥσαν ὑπὲρ τῆς διαλύσεως τῆς Τουρκίας. Ὁ Καποδίστριας ἥθελε τὴν ταχεῖαν διὰ πολέμου διάλυσιν, ὁ δὲ Νέσελδορ τὴν βραχεῖαν καὶ διὰ τῆς φυσικῆς φθορᾶς. Αἱ ἀντιδραστικαὶ δυνάμεις ἐτέθησαν τότε εἰς κίνησιν, διὰ νὰ ἔκριζώσουν τὰς κρυφίας πρὸς τοὺς Ἐλληνας συμπαθείας τοῦ Τσάρου καὶ διὰ νὰ ἔξουδετερώσουν τὴν ἐπιρροὴν τοῦ Καποδίστριου. Ὁ Μέττερνιχ ἐπεκράτησε καὶ, εἰς μυστικὴν συνέντευξιν μετὰ τοῦ αὐτοκράτορος Φραγκίσκου, ὁ Ἀλέξανδρος ἐδήλωσεν ὅτι μένει πιστὸς εἰς τὰς ἀρχὰς τῆς Συμμαχίας (2 Μαρτίου 1821) καὶ, διὰ νὰ ἐκλείψῃ πᾶσα περὶ συνενοχῆς ὑπόνοια, ἀπεκήρυξε τὴν ἐπανάστασιν τοῦ Ὑψηλάντου, διέγραψε τὸ ὄνομά του ἐκ τοῦ καταλόγου τῶν Ρώσων ἀξιωματικῶν καὶ ἀνέθεσεν εἰς τὸν Καποδίστριαν τὸ σκληρὸν ἔργον νὰ συντάξῃ τὴν πρὸς τὸν Ὑψηλάντην ἀποκηρυκτικὴν ἐπιστολήν. Εἰς αὐτὴν ἐλέγετο :

«... Ἡ αὐτοκρατορικὴ μεγαλειότης δὲν ἐφαντάζετο ὅτι ἡδύνασθέ ποτε νὰ παρασυρθῆτε ὑπ' αὐτοῦ τοῦ πνεύματος τῆς σκοτοδινιάσεως, ὅπερ ὀδηγεῖ τοὺς ἀνθρώπους τοῦ αἰῶνος μας νὰ ἀναζητήσουν εἰς τὴν λήθην τῶν πρώτων χρεῶν των ἐν ἀγαθόν, τὸ δόπιον οὐδέποτε δύναται τις νὰ ἐλπίσῃ, εἰμὴ μόνον ἀπὸ μιᾶς ἀκριβοῦς διατηρήσεως τῶν κανόνων τῆς θρησκείας καὶ τῆς ἡθικῆς... Βεβαίως παλαιαὶ περιστάσεις ἐμπνέουν εἰς τοὺς Γραικούς τὴν ἐπιθυμίαν νὰ μὴ μείνουν ἀδιάφοροι εἰς τὴν ἴδιαν αὐτῶν τύχην. Ἀλλὰ διὰ τῆς ἀνταρσίας τάχα καὶ δι' ἐμφυλίου πολέμου δύνανται νὰ ἐλπίσουν τὴν ἀφίξιν τοῦ μετεώρου σκοποῦ των; Μήπως διὰ σκοτεινῶν καὶ ζοφωδῶν σκευωριῶν δύνανται νὰ ἐλπίσῃ ἀναβίωσιν καὶ ὑψωσιν εἰς τὸν βαθμὸν τῶν ἀνεξαρτήτων ἔθνῶν; Σταθμίσατε, πρīγκιψ μου, τὰς ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος προτιθέμενας παρατηρήσεις..., ὡφελήθητε ἀπὸ μιᾶς σωτηρίας ὑποθήκης, διορθώσατε τὸ κακόν, ὅπερ ἡδη ἐπράξατε, προλάβετε τὴν καταστροφήν, τὴν ὅποιαν μέλλετε νὰ ἐπισύρετε ἐπὶ τὴν καλὴν καὶ δυστυχῆ πατρίδα σας... ». (Κατὰ τὸ τοιχοκολληθὲν ἐν Βουκουρεστίῳ ὑπὸ τοῦ Ρώσου προξένου κείμενον).

'Εδήλωσε δὲ διὰ τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει πρεσβευτοῦ Στρογγούλφ εἰς τὴν Πύλην, ὅτι ἡ Ρωσία εἶναι ξένη πρὸς τὰς ταραχὰς τῆς Μολδοβλαχίας.

'Ολίγον πρὸ τῆς διελεύσεως τῆς ἐν Λάιμπαχ Συνόδου ὁ Μέττερνιχ περιέλαβε τὰς σκέψεις καὶ τοὺς λόγους τῶν αὐτοκρατόρων εἰς 'Τι πό μνημα περὶ ἐλληνικῶν πραγμάτων, εἰς τὸ διποίον ἐδηλοῦτο καθαρῶς ὅτι ἡ ἐλληνικὴ ἔξεγερσις δὲν εἶναι προϊόν τοῦ ἀποθνικοῦ κινήματος ἢ συνέπεια τῆς τουρκικῆς καταπέσεως, ἀλλ' ἀποτέλεσμα ἐκ μακροῦ χρόνου προπαρασκευασθέντος σχεδίου καὶ ἔχει σκοτεινά νὰ διαταράξῃ τὰς μεταξὺ τῶν μοναρχιῶν τῆς Ρωσίας καὶ Αὐστρίας ἀγαθὰς σχέσεις, τῶν διποίων ὁ σύνδεσμος εἶναι τόσον φοβερὸς εἰς τοὺς ἀνατρεπτικούς τῆς Εὐρώπης. Περὶ τῶν 'Ελλήνων ἔγραφεν ὁ Μέττερνιχ :

« Πῶς εἶναι δ' ἐν γένει δυνατὸν νὰ ἐκινήθῃ ἡ 'Ελληνικὴ ἐπανάστασις ἐκ τοῦ Ἐλληνικοῦ ἔθνους, ἀφοῦ τὸ ἔθνος αὐτὸ ἔξεπεσε κατὰ τοὺς τελευταίους αἰῶνας εἰς τὰς ἐσχάτας βαθμίδας τῆς ἐθνικῆς ὑποστάσεως ;»
('Υπόμνημα τῆς 25 Απριλίου 1821)

ΑΙ ΠΡΟΣΤΡΙΒΑΙ ΜΕΤΑΞΥ ΡΩΣΙΑΣ ΚΑΙ ΤΟΥΡΚΙΑΣ

Οἱ διπλωμάται τῆς Εὐρώπης ἐνόμισαν ὅτι ἦτο δυνατὸν νὰ ἀγνοήσουν τὴν 'Ελληνικὴν ἐπανάστασιν. 'Αλλ' αἱ βιαιοπραγίαι τῶν Τούρκων ἐκένησαν τὴν ἀγανάκτησιν τῶν λκῶν τῆς Εὐρώπης καὶ αὐτὸς ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Αὐστρίας, καθὼς καὶ ὁ Μέττερνιχ ἔθορυβήθησαν, ὅταν ἔφθασεν ἡ εἰδήσις περὶ τοῦ ἀπαγχονισμοῦ τοῦ Πατριάρχου, διότι ἐφοβοῦντο τὴν ρωσικὴν ἐπέμβασιν. Πράγματι, ἡ κακούργος πρᾶξις παρήγαγε ζωρὸν ἔρεθισμὸν εἰς τὴν Ρωσίαν.

'Η ρωσικὴ φιλοπόλεμος μερὶς καὶ ὁ Καποδίστριας ἔξεμεταλλεύθησαν τὴν στιγμὴν καὶ ἔπεισαν τὸν Τσάρον νὰ στείλῃ τελεσίγραφον εἰς τὴν Τουρκίαν. 'Η ρωσικὴ διακοίνωσις, τὴν διποίαν συνέταξεν ὁ Καποδίστριας, ἔδιδεν εἰς τὰς ρωσικὰς ἀπαιτήσεις δψιν γενικωτέρου ἀνθρωπίνου καὶ πανευρωπαϊκοῦ συμφέροντος. Διεμαρτύρετο διὰ τὴν θανάτωσιν τῶν ἐκκλησιαστικῶν καὶ κοσμικῶν ἀρχηγῶν τῶν 'Ελλήνων καὶ διὰ τὰς ὅβεις κατὰ τῆς χριστιανικῆς θρησκείας καὶ ἔθετε τὸ περίφημον δόγμα τῆς συνυπάρξεως τῆς Τουρκίας παρὰ τὰ χριστιανικὰ κράτη τῆς Εὐρώπης. 'Ως δρον

τῆς συνυπάρξεως ἔθετε τὴν ἐγγύησιν περὶ τοῦ ἀπαραβίστου τῆς γρι-
στικινικῆς θρησκείας καὶ τὴν διάκρισιν ἐνόχων καὶ ἀθώων.

Αλλὰ τὸ Διβάνιον ἐφάνη ἀνένδοτον καὶ ὁ Ρῶσος πρεσβευτής ἐγ-
κατέλειψε τὴν Κωνσταντινούπολιν τὴν 15 Ιουλίου 1821. Η ἀναχρήσις
του ἔθεωρήθη ὡς προμήνυμα πολέμου, ἐφ' ὅσον μάλιστα ὁ τουρκικὸς
φανατισμὸς ἔξετράπη εἰς νέας βιαιοπραγίας εἰς τὸ Ἀδραμύτιον, τὴν
Σμύρνην καὶ τὰς Κυδωνίας.

Ο Μέτερνιχ ἀνέπτυξε τότε ὅλην τὴν τέχνην του καὶ συνεργα-
ζόμενος μετὰ τοῦ τουρκοφίλου "Αγγλου ὑπουργοῦ" Λονδονὸς ερ-
ρυ παρέστησεν εἰς τὸν Τσάρον, ὅτι ἡ ἀνάμειξίς του εἰς τὰ ἑλληνικὰ
πράγματα θὰ ἔδιδε τὸ σύνθημά εἰς ἀτελευτήτους δημαγωγικάς ἀνα-
τροπάς. Ο αὐτοκράτωρ Φραγκίσκος ἔγραψε φιλικὴν ἐπιστολὴν εἰς
τὸν Ἀλέξανδρον, παραιῶν αὐτὸν «νὰ φύλαττεται τοὺς ἄνδρας ἑκεί-
νους, οἱ ὅποιοι προμαχοῦν μὲν μετ' ἀσυνήθους ζήλου τῶν χριστιανι-
κῶν δῆθεν συμφερόντων, ἀλλ' οὔτε εἰς τὸν Θεόν πιστεύουν, οὔτε εἰς
τὰ παραγγέλματα αὐτοῦ, οὔτε τοὺς ἀνθρωπίνους νόμους σέβονται»,
ἐννοῶν τὸν Καποδίστριαν. Ο Τσάρος ὑπεχώρησε, μή τολμῶν νὰ ἀνα-
λάβῃ πόλεμον κατὰ τῆς Τουρκίας, εἰς τὸν ὅποιον θὰ είχεν ἔχθρούς
δύο Μεγάλας Δυνάμεις. Συγχρόνως ἐφοβεῦτο ἔξέγερσιν εἰς τὴν Πο-
λωνίαν. Ήρκέσθη λοιπὸν νὰ ἀπαιτήσῃ τὴν ἐκκένωσιν μόνον τῶν ἥγε-
μονιῶν. Τοιουτοτρόπως ἡτόνησεν ἡ δύναμις τῶν φιλοπολεμῶν εἰς τὴν
Πετρούπολιν. Ο Καποδίστριας ἔζητησεν ἀπειριόριστον ἄδειαν καὶ ἀπε-
χώρησε τῆς ρωσικῆς ὑπηρεσίας.

Η ΙΔΕΑ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΕΙΠΕΜΒΑΣΕΩΣ

Κατὰ τὸ θέρος τοῦ 1822 ὁ Μέτερνιχ καὶ οἱ "Αγγλοι συντηρη-
τικοὶ ἔξηκολούθουν νὰ τηροῦν τὴν ίδίαν στάσιν κατὰ τοῦ ἑλληνικοῦ
Κινήματος. Αλλ' ἡδη ἡρχισε νὰ γίνεται σημαντικὴ μεταβολὴ εἰς τὴν
Εύρωπην. Ο ἑλληνικὸς Ἀγῶνας ἐγίνετο συμπαθέστερος. Ιδίως δὲ μετὰ
τὴν καταστροφὴν τοῦ Δράμαλη δλη ἡ Εύρωπη ἀντήχει ἀπὸ τὰς διη-
γήσεις τῶν ἑλληνικῶν κατορθωμάτων ἐπὶ τῆς ξηρᾶς καὶ τῆς πυρπο-
λήσεως τῆς τουρκικῆς ναυαρχίδος εἰς τὸν λιμένα τῆς Χίου, αἱ δὲ
σφαγαὶ τῆς νήσου ἀφύπνισαν τὰ φιλάνθρωπα αἰσθήματα τῶν λαῶν.

Κατόπιν τούτου, ἡ γνώμη ὅτι ἡ Τουρκία δὲν ἔτοι δυνατὸν νὰ
ζήσῃ μετὰ τῶν ἄλλων εὐρωπαϊκῶν κρατῶν εἰς τὴν Εύρωπην, ἡ λε-
γομένη ἔννοια τῆς συνυπάρξεως τῆς Τουρκίας, κατέ-

κτια διαιρκῶς ἔδαφος. 'Ο ίδιος δὲ ὁ Μέττερνιχ, κατὰ τὸν Ἰούλιον τοῦ 1822, μετὰ τὰς ἐλληνικὰς ἐπιτυχίας, ἔγραψεν εἰς τὸν ἐν Κωνσταντινούπολει "Αγγλον πρεσβευτὴν" διτάχη : « τὸ ἐλληνικὸν ζῆτημα ἔπρεπε νὰ λυθῇ πρὸς εὐρωπαϊκοῦ δικαστηρίου ». 'Η δὲ ἀγγλικὴ διπλωματία, πιεζομένη ὑπὸ τῆς ἐρεθισμένης κοινῆς γνώμης, ἤναγκαζετο νὰ συνηθίσῃ εἰς τὴν ἰδέαν τῆς εὐρωπαϊκῆς ἐπεμβάσεως. Οἱ Τούρκοι ὅμως ἀντέταξαν πείσμονα ἀντίστασιν : « Θέλετε τὴν κατάπαυσιν τῆς Ἐπαναστάσεως ; Πολὺ καλά, μὴ ἀναμειγνύεσθε εἰς αὐτὴν οὕτε ἀναφανδόν, οὕτε κρυφίως », ἔλεγεν δὲ τουρκικὴ διακοίνωσις τοῦ Αὐγούστου.

Η ΜΕΤΑΣΤΡΟΦΗ ΤΗΣ ΑΓΓΛΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

'Ἐν τῷ μεταξὺ ἐπῆλθε σημαντικὴ μεταβολὴ εἰς τὰς διαθέσεις τῆς 'Αγγλίας. 'Ο στῦλος τῆς συντηριτικῆς μερίδος **Κάστλεριγ** ηύτοκτόνησεν, ἐνῷ ἡτοιμάζετο νὰ μεταβῇ εἰς τὴν συνδιάσκεψιν τῆς Βερώνης. Τὴν θέσιν αὐτοῦ κατέλαβεν ὡς ὑπουργὸς τῶν ἐξωτερικῶν ὁ **Γεώργιος Κάννιγκ**, ὁ δόποῖος ἔδωκε φιλελευθερωτέρων τροπὴν εἰς τὴν πολιτικὴν τῆς 'Αγγλίας. 'Ο Κάννιγκ ἀγεγνώρισε τὸν ἐλληνικὸν ἀποκλεισμὸν (12 Μαρτίου 1823), ὁ δὲ διοικητὴς τῶν Ἰονίων νήσων διετάχθη νὰ συμπεριφέρεται πρὸς τοὺς "Ἐλληνας ὡς πρὸς ἐμόν μον κράτος καὶ νὰ παραχωρήσῃ τὴν νῆσον Κάλαμον ὡς ἄσυλον εἰς τοὺς ὑπὸ τῶν Τούρκων καταδιωκομένους." Οἱ "Ἐλληνες ἐνθαρρυνθέντες ἐντεῦθεν ἐζήτησαν ἐπισήμως τὴν ὑποστήριξιν τῆς 'Αγγλίας ('Ιούλιος 1823) καὶ βραδύτερον (8 Αὐγούστου 1825) ὁ 'Αλέξ. Μαυροκορδάτος, δι' εὐστόχου ὑποιμήματος, ὑπεδείκνυεν εἰς τὸν Κάννιγκ διτάχη τὸ ἀνεξάρτητον 'Ελ-

Γεώργιος Κάννιγκ (1770 - 1827) τησαν ἐπισήμως τὴν ὑποστήριξιν τῆς 'Αγγλίας ('Ιούλιος 1823) καὶ βραδύτερον (8 Αὐγούστου 1825) ὁ 'Αλέξ. Μαυροκορδάτος, δι' εὐστόχου ὑποιμήματος, ὑπεδείκνυεν εἰς τὸν Κάννιγκ διτάχη τὸ ἀνεξάρτητον 'Ελ-

ληνικὸν κράτος θὰ ἦτο στήριγμα τῆς Ἀγγλίας κατὰ τῶν ρωσικῶν σχεδίων εἰς τὴν Ἀνατολήν : « Ἡ ἀνεξαρτησία τῆς Ἑλλάδος εἶναι ὁ μόνος τρόπος νὰ ἰδρυθῇ ὁ φραγμός, ὃν ἀπαιτεῖ ἡ σωτηρία τῆς Εύρωπης κατὰ τῆς κολοσσιαίας ρωσικῆς δυνάμεως ».

ΤΟ ΡΩΣΙΚΟΝ ΣΧΕΔΙΟΝ ΤΟΥ 1823

Ἡ Ρωσία, βλέπουσα ἀπὸ ἡμέρας εἰς ἡμέραν αὐξανομένην τὴν ἐπιρροὴν τῆς Ἀγγλίας εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἔλαβε τὴν πρωτοβουλίαν νὰ λύσῃ τὸ ἑλληνικὸν ζήτημα. Περὶ τὸ τέλος τοῦ 1823 ἐπρότεινε δὲ' ὑπομνήματος εἰς τὰς Δυνάμεις, ὅπως αἱ ἑλληνικαὶ χῶραι ἀποτελέσουν τρεῖς χωριστὰς ἡγεμονίας ὑπὸ τὴν ἐπικυριαρχίαν τοῦ σουλτάνου, αἱ δὲ νῆσοι νὰ κυβερνῶνται κατὰ τὸ παλαιὸν κοινωνικόν των σύστημα.

'Αλλὰ τὸ ρωσικὸν σχέδιον δὲν ἴκανοποίησεν οὔτε τοὺς "Ἐλληνας οὔτε τοὺς Τούρκους, διότι οἱ μὲν Τούρκοι δὲν ἥθελον νὰ γίνεται λόγος περὶ ἀποσπάσεως ὅθωμανικῶν ἐδαφῶν, οἱ δὲ "Ἐλληνες ἔβλεπον εἰς τὴν κατάτμησιν αὐτὴν ματαίωσιν τῶν ἔθνων των δονείρων. Αἱ κυβερνήσεις τῆς Εύρωπης εὐκόλως διέκρινον τὰς προθέσεις τῆς Ρωσίας, ἡ δοπία ἥθελεν ἀσθενῆ τὴν Ἑλλάδα καὶ ἀπησχολημένην τὴν Τουρκίαν. 'Επηκολούθησαν ἀτελεύτητοι συζητήσεις εἰς τὴν ἐν Πετρούπολει συγκληθεῖσαν σύσκεψιν καὶ διέτερνιχ, διὰ νὰ προκαλέσῃ τὸ ναυάγιον τοῦ ρωσικοῦ σχεδίου, ἔφθασε μέχρι τοῦ σημείου νὰ προτείνῃ τὴν πλήρη ἀνεξαρτησίαν τῆς Ἑλλάδος, γνωρίζων ὅτι τοῦτο δὲν θὰ ἐγίνετο δεκτὸν ὑπὸ τῆς Ρωσίας.

ΟΙ ΦΙΛΕΛΛΗΝΕΣ

'Ενῷ τοιαύτην συμπεριφορὰν ἔδεικνυον οἱ ἡγεμόνες καὶ οἱ διπλωμάται πρὸς τοὺς "Ἐλληνας, οἱ λαοὶ τῆς Εύρωπης ἔβλεπον μετὰ συμπαθείας τὸν ἑλληνικὸν Ἀγῶνα. 'Ο Ἀγώνας αὐτὸς ἦτο κατὰ πρῶτον λόγον πάλη χριστιανικοῦ λαοῦ κατὰ βαρβάρου μωαμεθανοῦ. 'Εξ ἄλλου ἡ Ἀιγαίνηνησις καὶ ἡ μελέτη τῆς ἀρχαιότητος εἶχον δημιουργήσει πλούσιον κεφάλαιον συμπαθείας πρὸς τὴν Ἑλλάδα καὶ πρὸς πᾶν τὸ ἑλληνικόν. Τὰ ἑλληνικὰ δόνματα, αἱ γνωσταὶ καὶ προσφιλεῖς ἐκ τῆς ἀρχαιότητος τοπωνυμίαι, ἀφύπνιζον ἐπαγωγούς παραστάσεις εἰς τὴν φαντασίαν τῶν λαῶν καὶ ἐκέρδιζον τὰς ψυχὰς αὐτῶν ὑπὲρ

τῆς 'Ελλάδος. Φιλελεύθεροι δὲ καὶ συντηρητικοὶ συνηντῶντο εἰς τὴν ἡγάπην πρὸς τοὺς 'Ελληνας: οἱ μὲν φιλελεύθεροι, διότι ἀπεστρέφοντο τὰς μεθόδους τῶν ἀποινταρχικῶν κυβερνήσεων, οἱ δὲ συντηρητικοὶ, διότι ἡγάπων τὸ παρελθόν.

'Εσχηματίσθη λοιπὸν εἰς τὴν Εὐρώπην ἵσχυρὸν ρεῦμα ὑπὲρ τῶν 'Ελλήνων ὁ τύπος ἐδημοσίευε φιλογερὰ ἔρθρα ὑπὲρ τῶν μαχομένων, ποιηταὶ δὲ καὶ καλλιτέχναι ἐνεπνεύσθησαν ἐκ τῶν θρυλουμένων κατορθωμάτων αὐτῶν καὶ οὕτω ἐδημοιουργήθη μεγάλη φιλελληνικὴ λογοτεχνία. 'Ο νεαρὸς τότε Γάλλος **Βίκτωρ Οὐγκώ** συνέθεσεν ἀριστουργηματικὰ τεμάχια διὰ τοὺς 'Ελληνας ἀγωνιστάς, τὰ ὅποια περιελήφθησαν εἰς τὴν συλλογὴν «Orientales». 'Επίσης εἰς τὴν Γερμανίαν ὑπῆρξεν ἐμπνευσμένος βάρδος τοῦ 'Αγῶνος ὁ **Φρειδερίκος Μύλλερ**, ὁ ἐπονομασθεὶς 'Ελλην Μύλλερ. 'Ο βασιλεὺς τῆς Βαυαρίας **Λουδοβίκος** ἔγραψε ποιήματα ὑπὲρ τῶν 'Ελλήνων, καυτηριάζων τὴν ἀναλγησίαν τῶν εὐρωπαϊκῶν κυβερνήσεων. 'Ο δὲ Γάλλος ζωγράφος **Δελακρουά** εἰκόνισε τὴν σφαγὴν τῆς Χίου. Μετὰ θέρμης ἐπίσης ἔχαιρέτησαν τὴν 'Επανάστασιν οἱ ἑλληνισταὶ καὶ ἄλλοι καθηγηταὶ τῶν γερμανικῶν Πανεπιστημίων, ὅπως ὁ **Θήρες** εἰς τὸ Μόναχον καὶ ὁ **Κρούνγ** εἰς τὴν Λειψίαν.

'Η κίνησις αὕτη ὀνομάσθη **Φιλελληνισμός** καὶ ἐχρησίμευσεν ὡς ἴσχυρὸν στήριγμα τοῦ 'Αγῶνος, ὑλικὸν καὶ ἥθικόν. Εἰς πολλὰ μέρη τῆς Εὐρώπης ἰδρύθησαν φιλελληνικοὶ σύλλογοι, συνελέγοντο ἔρωνι καὶ ἡγοράζοντο πολεμοφόδια. Πολλοὶ δὲ Εὐρωπαῖοι ἤλθον νὰ ὑπηρετήσουν τὸν 'Αγῶνα καὶ ἔθυσίσαν τὴν ζωήν των ὑπὲρ τῆς 'Ελλάδος. Εἰς τὴν 'Αγγλίαν κατωρθώμη ἡ σύναψις τοῦ πρώτου ἑλληνικοῦ δανείου. Τέλος, ὁ λόρδος Βύρων ἤλθε νὰ ἔξυψώσῃ διὰ τῆς θυσίας του τὸν ἑλληνικὸν 'Αγῶνα.

Ο ΒΥΡΩΝ ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Κατὰ τὸ τέλος τοῦ 1823 κατῆλθεν εἰς τὴν 'Ελλάδα ὁ λόρδος Βύρων.

'Ο **Βύρων** (Byron - Μπάιρον, 1788 - 1824) ἀπὸ μακροῦ ἤδη εἶχε τὴν φήμην μεγάλου ποιητοῦ. 'Η ἀνήσυχος φύσις του καὶ ἡ παρεξήγησις τῶν ἔργων του ἡνάγκασαν αὐτὸν νὰ ἀπομακρυνθῇ τῆς πατρίδος του καὶ νὰ περιπλανηθῇ εἰς διαφόρους χώρας. Κατὰ τοὺς χρόνους τῆς 'Επαναστάσεως εύρισκετο εἰς τὴν Ιταλίαν, ὅπου εἶχε διέλθει ημέρας περιπετειῶν. 'Ο

έλληνικός Ἀγώνων εἶχεν ισχυράν ἐπιρροήν εἰς τὴν φαντασίαν του. Πρὸ δώδεκα ἔτῶν ἥδη εἶχε γράψει τὴν «Κατάραν τῆς Ἀθηνᾶς», ἐπιτιθέμενος κατὰ τοῦ Ἐλγιν, ὁ ὄποιος, ὡς γνωστόν, ἐσύλησε τὰ ἀνάγλυφα τοῦ Παρθενῶνος. Εἰς ἀλλα δὲ ἔργα ὑμνησε τὴν Ἑλληνικήν γῆν. Ἀλλὰ τότε δὲν ἔξεφράζετο πολὺ κολακευτικῶς περὶ τῶν δούλων Ἐλλήνων. Ο τριετής ὅμως ἀγώνων ἔξήγνινεν αὐτοὺς εἰς τὰ δύματά του καὶ προθύμως ἔδεχθη τὴν ἐντολήν, τὴν δόσιον ἀνέθεσεν εἰς αὐτὸν ὁ φιλελληνικός σύλλογος τοῦ Λονδίνου, νὰ μεταβῇ εἰς τὴν Ἐλλάδα ὡς ἀντιπρόσωπός του.

'Ο Βύρων κατέβαλε προσπάθειαν νὰ ἀποκαταστήσῃ τὴν ὁμόνοιαν

'Ο Λόρδος Βύρων (1788 - 1824)

ἀναβληθῆ καὶ ἵσως θέλουσιν ἐμποδισθῆ διόλου. Τὸ δὲ χειρότερον εἶναι ὅτι αἱ Μεγάλαι Δυνάμεις τῆς Εύρωπης, ἀπὸ τὰς δόσιας καμμία δὲν εἴναι ἔχθρὰ τῆς Ἐλλάδος..., θέλουσι πληροφορηθῆ ὅτι οἱ Ἐλληνες δὲν εἴναι ἱκανοὶ νὰ διοικηῶσιν ἀφ' ἔαυτῶν».

'Ο Βύρων ἔφθασε τὴν 24 Δεκεμβρίου 1823 εἰς Μεσολόγγιον. «Σὲ ἀναμένομεν, ὅπως αἱ χειλιδόνες ἀναμένουν τὴν μητέρα των», ἀνεφώνησαν οἱ "Ἐλληνες. 'Ο μέγας φιλέλλην ἔθεσεν εἰς τὴν διάθεσιν τοῦ Μαυροκορδάτου ὑπὸ τύπον δανείου ὅσα χρήματα εἶχε φέρει μεθ' ἑαυτοῦ καὶ προσέλαβεν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν του 500 Σουλιώτας, οἱ δ-

μεταξὺ τῶν ἀρχηγῶν τῆς
'Επαναστάσεως. 'Απὸ τὴν
Κεφαλληνίαν ἔγραφεν εἰς
τὴν Ἐλληνικήν κυβέρνησιν :

« Δὲν ἡμπορῶ νὰ φαντασθῶ ἀλλην δυστυχίαν φοβερωτέραν διὰ τὴν 'Ἐλλάδα παρ' αὐτήν. 'Εάν εὐταξία καὶ ἔνωσις δὲν στερεωθῇ, ὅλαι αἱ περὶ δανείου ἐλπίδες θέλουν ματαιωθῆ καὶ ὅλαι αἱ βοήθειαι, τὰς δόσιας ἡμποροῦσεν ἡ 'Ἐλλάς νὰ ἐλπίσῃ ἀπὸ τοὺς ἀλλογενεῖς καὶ αἱ δόσιαὶ τῷ ὄντι δὲν ἥθελον εἰσθαι δλίγαιοι οὔτε εὐκαταφρόνητοι, θέλουσιν

ποῖοι μετά τὸν θάνατον τοῦ ἀρχηγοῦ τῶν Μπότσαρη περιεφέροντο εἰς τὸ Μεσολόγγιον ἔνευ ἀρχηγοῦ καὶ προσεπάθησε, νὰ συνηθίσῃ αὐτοὺς εἰς τὴν εύφωπακήν πειθαρχίαν. Ἐνῷ δὲ μετά ζέσεως εἰργάζετο πρὸς καταρτισμὸν στρατοῦ, ὑπέστη τὴν πρώτην προσβολὴν τῆς ἀσθενείας (3 Σεπτεμβρίου), τὸ δὲ νοσηρὸν κλῦμα τοῦ Μεσολογγίου καὶ κινέξι συνθῆκε τοῦ βίου ἐπεδείνωσαν τὴν κατάστασίν του καὶ ἀπέθανε τὴν 7 Ἀπριλίου 1824.

Ο θάνατός του ἐθεωρήθη ἔθνικὸν πένθος. Οἱ "Ἐλληνες δὲν ἐλημόνησαν τὸν ἄνδρα, ὁ ὅποιος ἔθυσίασε δι'" αὐτοὺς τὸν πολύτιμον χρόνον του, τοὺς πόρους καὶ τέλος τὴν ζωήν του. Ο Σπυρίδων Τρικούπης, ὁ ιστορικὸς τῆς Ἐπαναστάσεως, συνέταξε τὸν ἐπικήδειόν του, ὁ δὲ Σολωμὸς ἀφιέρωσεν διάλογον φύδην εἰς τὸν θάνατόν του, τῆς ὅποιας ἡ ἀρχὴ εἶναι :

Λευτεριά, γιὰ λίγο πάψε
νὰ χτυπᾶς μὲ τὸ σπαθί,
τώρα σίμωσε καὶ κλάψε
εἰς τοῦ Μπάιρον τὸ κορμί.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ'

ΔΕΥΤΕΡΑ ΦΑΣΙΣ ΤΟΥ ΑΓΩΝΟΣ — Η ΛΥΣΙΣ

I. Η ΕΠΕΜΒΑΣΙΣ ΤΟΥ ΜΕΧΜΕΤ ΑΛΗ

Ο ΝΕΟΣ ΚΙΝΔΥΝΟΣ

Τὰ θλιβερὰ γεγονότα τῶν ἐμφυλίων πολέμων ἐπεσκίασαν σοβαρῶς τὰ λαμπρὰ ἐλληνικὰ κατορθώματα τῶν ἔτῶν 1822 - 1823 κατὰ Ἑγράν καὶ θάλασσαν. Οἱ εὐρωπαῖκοι λαοί, οἱ δόποιοι μὲ πολὺν ἐνθουσιασμὸν καὶ στοργὴν παρηκολούθουν τοὺς ἡρωισμοὺς τῶν ἐπαναστατῶν, ἥρχισαν νὰ ἀπογοητεύωνται καὶ νὰ πιστεύουν ὅτι οἱ "Ἐλληνες δὲν ἔσαν ἴκανοι νὰ αὐτοδιοικηθοῦν. "Ολα δὲ αὐτὰ συνέβαινον, καθ' ἣν στιγμὴν ἀκόμη ὁ Ἀγῶν δὲν εἶχε κριθῆ καὶ ἐπέκειτο μάλιστα κατὰ τῆς Ἐλλάδος κίνδυνος σοβαρώτατος, ὁ δόποιος ἐπρόκειτο νὰ ὀδηγήσῃ τὴν Ἐπανάστασιν εἰς τὸ κριτικώτερόν της στάδιον.

'Η Πύλη δηλαδὴ εἶχε πεισθῆ ὅτι ἀπετύγχανον συστηματικῶς ἀι ἀπὸ Ἑγρᾶς ἐπιθέσεις κατὰ τῆς Ἐλλάδος, ἐφόσον ὁ ἐλληνικὸς στόλος ἦτο κύριος τῆς θαλάσσης. Ἐσκέφθη λοιπὸν νὰ ἀλλάξῃ σχέδιον, νὰ συντρίψῃ δηλαδὴ πρῶτον τὸν ἐλληνικὸν στόλον. Πρὸς τοῦτο ἐπρεπε νὰ καταληφθοῦν αἱ ναυτικαὶ νῆσοι "Τύρα, Σπέτσαι, Ψαρά, καθὼς καὶ ἡ Σάμος καὶ ἡ Κάσος.

'Αλλ' εἶχε γίνει φανερὸν ὅτι αἱ δυνάμεις τῆς Πύλης δὲν ἔξηρκουν πρὸς τοῦτο. 'Ο ὑπερήφανος Μαχμούτ ὑπεχρεώθη νὰ ζητήσῃ τὴν συνδρομὴν τοῦ ὑποτελοῦς του Μεχμέτ 'Αλῆ, πασᾶ τῆς Αἰγύπτου, ὁ δόποιος εἶχε δημιουργῆσει ἐκεῖ αὐτόνομον κράτος, εἶχεν δργανώσει στρατὸν κατὰ τὸ εὐρωπαϊκὸν σύστημα καὶ διέθετεν ἀξιόλογον ναυτικὴν δύναμιν.

'Ο Μεχμέτ 'Αλῆς (1759 - 1849) ἦτο, δόπως καὶ ὁ 'Αλῆς τῶν Ιωαννίνων, δημιούργημα τῶν πολυταράχων ἔκείνων καιρῶν, ἀλλὰ νοῦς πολὺ φωτεινότερος καὶ δργανωτικώτερος. 'Αλβανικῆς ἐπίσης καταγωγῆς, ἐγεννήθη εἰς τὴν Μακεδονίαν, ἐστρατολογήθη νεώτατος ὑπὸ τῶν Τούρ-

κων καὶ ἐστάλη εἰς τὴν Αἴγυπτον κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς ναπολεοντείου ἐκ-
στρατείας. Ἐπωφελήθεις ἀπὸ τὰς μεταξὺ Τούρκων πασάδων καὶ Μαμελού-
κων μπέηδων ἔριδας, ἀπέκτησε δύναμιν. Τὸ 1811 ἀνεγνωρίσθη ὑπὸ τῆς
Πύλης ὡς πασᾶς τῆς Αἴγυπτου, ἔγινεν ἀδιαφιλονίκητος κύριος τῆς κοιλάδος
τοῦ Νείλου καὶ κατέσφαξε τοὺς Μαμελούκους μπέηδες. Ὁ Ἀλῆς πρῶτος
ἐκ τῶν Ἀνατολίτῶν κατενόησε τὴν ἀναπτλαστικὴν δύναμιν τοῦ εὐρωπαϊ-
κοῦ πολιτισμοῦ καὶ ὠργάνωσε στρατὸν καὶ στόλον κατὰ τὸ εὐρωπαϊκὸν
σύστημα, μεταχειρισθεὶς ἴδιως Γάλλους ἀξιωματικούς ὡς ὄργανωτάς.

Τὸν Μάρτιον τοῦ 1824 συνήρθη συμφωνία μεταξὺ τῆς Πύλης
καὶ τοῦ Μεχμέτ Ἀλῆ, διὰ τῆς ὥποιας ἡ Κρήτη καὶ ἡ Κύπρος παρε-
χωροῦντο εἰς τὸν Αἴγυπτον
πασᾶν, ὡς ἀνταμοιβὴ τῆς συν-
δρομῆς του εἰς τὸν ἀγῶνα
ἐναντίον τῶν Ἑλλήνων. Ὁ
σουλτάνος διώρισεν ἀμέσως
διοικητὴν τῆς Πελοποννήσου
τὸν θετὸν υἱὸν τοῦ Μεχμέτ
Ιμπραήμ, ὁ ὥποιος ἔμελ-
λε νὰ ὀδηγήσῃ τὴν αἴγυπτια-
κὴν ἐκστρατείαν. Τὸ σχέ-
διον ἦτο: ὁ ἡνωμένος στόλος
νὰ καταλάβῃ τὰς ναυτικὰς
νήσους, οἱ Αἴγυπτιοι νὰ ἀ-
ποβιβασθοῦν εἰς τὴν Πελο-
πόννησον καὶ οἱ Τούρκοι πα-
σᾶδες νὰ προσβάλουν τὴν
Στερεάν Ελλάδα.

Ἡ κατάστασις τῆς Ελ-
λάδος ἦτο εύνοϊκὴ διὰ τοὺς ἐ-
χθρούς. Ἡ Κυβέρνησις Κουν-
τουριώτου εἶχε παραμελήσει
τὴν στρατιωτικὴν παρασκευὴν, ἀφοῦ ἐσπατάλησε τὰ χρήματα τοῦ ἀγ-
γλικοῦ δανείου κατὰ μέγα μέρος εἰς φατριαστικὰς ἀνάγκας. Ἐνῷ οἱ
κυβερνῶντες ἵσχυρίζοντο ὅτι είχον 12 χιλ. στρατιώτας, κατὰ τὴν κρί-
σιμον στιγμὴν εὑρέθησαν πολὺ δλίγοι, μόλις 3 χιλιάδες, καὶ αὐτοὶ
κακῶς παρεσκευασμένοι. Ἐπίσης ὁ ἐλληνικὸς στόλος δὲν ἦτο εἰς θέσιν
νὰ κινηθῇ, λόγῳ ἐλλείψεως χρημάτων.

Μεχμέτ Ἀλῆς

Η ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗ ΤΩΝ ΨΑΡΩΝ (20^ο ΙΟΥΝΙΟΥ 1824)

Πρῶτοι ἐξεστράτευσαν οἱ Αἰγύπτιοι. Ὁ ἄγριος Ἀλβανὸς Χουσεῖν πασᾶς κατέπνιξεν εἰς τὸ αἷμα τὴν ἐπανάστασιν τῆς Κρήτης, θανατώσας διὰ τοῦ καπνοῦ 370 γυναικόπαιδα ἐντὸς σπηλαίου παρὰ τὸ Μελιδόνι. Μετὰ τὴν ἐπιτυχίαν σύτὴν οἱ Αἰγύπτιοι ἀπεβίβασαν στρατὸν εἰς τὴν Κάσον καὶ κατέστρεψαν αὐτὴν (7 - 8 Ιουνίου).

'Αφ' ἑτέρου, ὁ ναύαρχος τοῦ σουλτάνου **Χοσρέψ** ἐξεπλήρωσε τὴν παραγγελίαν τοῦ αὐθέντου του, δὸποῖος εἶχεν ἀπαιτήσει τὴν καταστροφὴν τῶν Ψαρῶν. Οἱ "Ἐλληνες εἶχον δργανώσει κακῶς τὴν ἀμυναν τῆς νήσου. Διέπραξαν τὸ δλέθριον σφάλμα νὰ ἀμυνθοῦν ἐπὶ τῆς ξηρᾶς, καταδικάζοντες εἰς ἀπραξίαν τὸν στόλον των. Ἀπὸ τὰ περιστρέφα μάλιστα πλοῖα εἶχον ἀφαιρέσει τὰ πηδάλια κατ' ἀπαιτήσιν τῶν 1.200 Θεσσαλῶν καὶ Μακεδόνων πολεμιστῶν, οἱ δποῖοι εὑρίσκοντο εἰς τὴν νῆσον.

'Ισχυρὰ τουρκικὴ δύναμις ἀπὸ 176 πολεμικὰ καὶ φορτηγὰ πλοῖα ἐνεφανίσθη πρὸ τῆς νήσου μὲ 12 χλ. πληρώματα πρὸς ἀποβίβασιν.

'Η ἀπόβασις τῶν Τούρκων ἐπέτυχε μετὰ δεινὸν κανονιοβολισμὸν. Οἱ ὑπερασπισταὶ τῆς νήσου αἰφνιδιασθέντες ἔδειξαν ἔξαιρετικὴν ἀνδρείαν, ἀλλ' ἡναγκάσθησαν νὰ ἀγωνισθοῦν χωρισμένοι καὶ διὰ τοῦτο ἔπαθον μεγάλην καταστροφὴν. Πολλοὶ ἐσφάγησαν, ἀλλοὶ ἐρρίφησαν εἰς τὴν θάλασσαν. Πολλοὶ εἰσῆλθον εἰς τὸ τεῖχος, τὸ δποῖον ὑπερέκειτο τῆς πόλεως, καὶ ἐκεῖ ἀπεφάσισαν νὰ ἀμυνθοῦν. Οἱ Τούρκοι, ἀφοῦ κατέλαβον τὴν πόλιν, προσέβαλον τὸ τεῖχος. Δύο ἡμερονύκτια ἀντέστησαν γενναίως οἱ ὑπερασπισταὶ, ἀλλ' ὅταν ἐκ τοῦ σφοδροῦ κανονιοβολισμοῦ κατεστράφη ἡ δεξαμενὴ τοῦ ὅδοτος, οἱ ἔγκλειστοι ἀπεφάσισαν νὰ ἀποθάνουν ἡρωικῶς. Ἐντὸς τοῦ τείχους ὑπῆρχε σπήλαιον, τὸ δποῖον ἐχρησίμευεν ὡς πυριτιδαποθήκη καὶ καταφύγιον οἰκογενειῶν. Τὴν τρίτην λοιπὸν ἡμέραν, ὅταν οἱ Τούρκοι ἤρχισαν νὰ ἀνέρχωνται τὸ τεῖχος, ἀνύψωσαν ἐπ' αὐτοῦ λευκὴν σημαίαν, ἐπὶ τῆς δποίας ἔγραψαν: « Ἐλευθερία ἡ θάνατος », καὶ ἔθεσαν πῦρ εἰς τὴν πυριτιδαποθήκην. 'Η νῆσος ὁλόκληρος ἐσείσθη, τὰ τείχη ἀνετράπησαν καὶ ὑπὸ τὰ ἐρείπια αὐτῶν ἐτάφησαν ὅλοι οἱ ἐντὸς τοῦ σπηλαίου καὶ μετ' αὐτῶν οἱ ἐφορμήσαντες ὑπερδισχίλιοι ἔχθροι.

'Οἱ ἀπολογισμὸς τῆς καταστροφῆς τῆς ἡρωικῆς νήσου ὑπῆρξε πολὺ θλιβερός. Σχεδὸν ὅλοι οἱ ἄρρενες κάτοικοι καὶ τὸ πλεῖστον τῶν

γυναικοπαίδων μετὰ τῶν Χίων προσφύγων κατεσφάγησαν.
 Ἐκαποντάδες δὲ κεφαλῶν καὶ ώτων ἐξετέθησαν μετὰ πομ- **1824**
 πωδῶν ἐπιγραφῶν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν. Ὡπολογί-
 ζουν δὲ τῶν 7 χιλ. Ψαριανῶν, οἱ δῆμίσεις μόλις ἐσώθησαν, ἐκ δὲ τῶν
 20 χιλ. προσφύγων, πλέον τῶν 15 χιλ. ἐσφάγησαν ἢ ἐπωλήθησαν ὡς
 δοῦλοι. Ὁ στόλος τῆς νῆσου σχεδὸν ὀλόκληρος περιῆλθεν εἰς χεῖρας
 τῶν Ὀθωμανῶν, ἑκτὸς 16 μόνον βρικίων καὶ 6 πυρπολικῶν. Οἱ περι-
 σωθέντες Ψαριανοὶ διεσκορπίσθησαν εἰς διάφορα μέρη: Μονεμβασίαν,
 Αἴγιναν κτλ. Νεκρικὴ σιγὴ ἐβασίλευεν εἰς τὴν ἔνδοξον νῆσον. Ἡ τρα-
 γικὴ καταστροφὴ τῶν Ψαρῶν ἦτο δεινὸν πλῆγμα κατὰ τῆς
 Ἐπαναστάσεως. Ὁ ποιητὴς Σολωμός, εἰς τὸ γνωστὸν ἐπ γραμμά του
 « Ἡ καταστροφὴ τῶν Ψαρῶν », δίδει εἰκόνα τῆς φρικτῆς καταστρο-
 φῆς τῆς ἡρωικῆς νῆσου:

« Στῶν Ψαρῶν τὴν ὄλόμαυρη ράχη
 περπατώντας ἡ Δόξα μονάχη,
 μελετᾶ τὰ λαμπρὰ παλληκάρια,
 καὶ στὴν κόμη στεφάνι φορεῖ,
 γινωμένο ἀπ’ ὅλιγα χορτάρια,
 πούχαν μείνει στὴν ἔρημη γῆ ».

ΤΑ ΚΑΤΟΡΘΩΜΑΤΑ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΣΤΟΛΟΥ – ΜΙΑΟΥΛΗΣ

Αἱ καταστροφαὶ αὐταὶ ἦσαν ἀσυγχώρητοι, διάτι μετ’ ὅλιγον ἀπε-
 δείχθη δὲ τῇ Ἡ "Ελληνες, ἐγκαίρως κινούμενοι, ἥδηναντο νὰ προλάβουν
 αὐτάς. Ἡ Κυβέρνησις ἔδωκεν εἰς τοὺς Νησιώτας μέρος τοῦ ἀγγιλ-
 κοῦ δανείου, τοιουτοτρόπως δὲ κατώρθωσεν ὁ στόλος νὰ ἐξοπλισθῇ
 καὶ νὰ πλεύσῃ κατὰ τοῦ ἔχθρου. Τότε ἥρχισε σφοδρὰ πάλη μεταξὺ τῶν
 δύο στόλων καὶ ἀπὸ τοῦ Ἰουλίου μέχρι τέλους Νοεμβρίου 1824 διεξή-
 χθησαν αἱ σημαντικότεραι ἀπὸ τακτικῆς ἐπόψεως κατὰ θάλασσαν ἐπι-
 χειρήσεις τῆς Ἐπαναστάσεως.

Οἱ ἑλληνικὸς καὶ ὁ τουρκοαιγυπτιακὸς στόλος ἐπάλαισαν περὶ
 τῆς Σάμου, τὴν ὁποίαν ἥθελον, συμφώνως πρὸς τὸ σχέδιον τῆς Πύλης,
 νὰ καταστρέψουν οἱ Τουρκοαιγύπτιοι. Οἱ ἀγῶνες διεξήχθη εἰς τρεῖς φά-
 σεις. Κατ’ ἀρχὰς ὁ ἑλληνικὸς στόλος, παρεντεθεὶς εἰς τὸν μεταξὺ Σά-
 μου καὶ Μ. Ἀσίας πορθμόν, ἥμποδίσεις τὸν Χορσὲφ νὰ ἀποβιβάσῃ εἰς

τὴν Σάμον τὸν τουρκικὸν στρατὸν τὸν συναθροισθέντα ἐπὶ τῆς ἀσιατικῆς παραλίας. Ναύαρχος τοῦ ἑλληνικοῦ στόλου ἦτο ὁ **Σαχτούρης**. Ἐκεῖ, ἀπὸ τῆς 31 Ἰουλίου μέχρι τῆς 5 Αὐγούστου, συνήφθησαν πολλὰ συμπλοκά, κατὰ τὰς ὁποίας ἐφάνη πάλιν ἡ ὑπεροχὴ τῶν ἑλληνικῶν πληρωμάτων. Τέσσαρας φορᾶς ὁ ὑπὸ τὸν Χοσρέφ τουρκικὸς στόλος ἐφώρμησε, διὰ νὰ διασπάσῃ τὸν ἑλληνικὸν κλοιὸν καὶ νὰ ἀποβιβάσῃ

τὰ στρατεύματά του εἰς τὴν Σάμον, καὶ συνήφθησαν τέσσαρες ναυμαχίαι, κατὰ τὰς ὁποίας οἱ Τοῦρκοι ἀπεκρούσθησαν κατησχυμένοι καὶ μὲ σημαντικάς ἀπωλείας. Ὁ Κανάρης ἔκαυσε μίαν φρεγάταν; ὁ δὲ Ὑδραῖος **Βατικιώτης** καὶ ὁ Σπετσιώτης **Ματρόζος** δύο μικρότερα πλοῖα. Ὁ Χοσρέφ ἡναγκάσθη νὰ ὑποχωρήσῃ εἰς Κῷ, ἀναμένων τοὺς Αἴγυπτίους.

Τὴν 20 Αὐγούστου κατέπλευσεν ὁ ὑπὸ τὸν Ἰμπραήμ αἰγυπτιακὸς στόλος καὶ ἡνάθη μετὰ τοῦ τουρκικοῦ βορείως τῆς Ἀλικαρνασσοῦ (Βουδρούμ). Ὁ ἡνωμένος ἔχθρικὸς στόλος ἀπετέλεσε τεραστίαν δύναμιν ἐκ 300 φορτηγίδων, 40 βρικίων, 25 κορβετῶν,

Άνδρεας Μιαούλης (1769 - 1835)

20 φρεγατῶν καὶ 1 πλοίου τῆς γραμμῆς, τὸ ὄποιον ἔφερε τὴν σημαίαν τοῦ Χοσρέφ, μὲ 2.500 τηλεβόλα καὶ 30 χιλ. στρατόν. Ἀλλὰ καὶ ὁ ἑλληνικὸς στόλος, ἐνισχυθεὶς διὰ τῆς ἀφίξεως τῆς πρώτης μοίρας τῆς Ὑδρας ὑπὸ τὸν Μιαούλην καὶ συγκεντρωθεὶς μεταξὺ Λέρου, Λειψοῦς καὶ Πάτμου, ἥριθμει 70 πλοῖα μὲ 850 τηλεβόλα καὶ 5 χιλ. ναύτας. Ἡρχισε τότε σειρὰ συγκρούσεων.

Ο Άνδρεας Μιαούλης (1769 - 1835) ἐγεννήθη κατὰ πᾶσαν πιθανότητα εἰς τὰ Φύλλα τῆς Χαλκίδος, δπόθεν ἡναγκάσθη νὰ καταφύγῃ εἰς Ὑδραν, τὴν πατρίδα τῆς μητρός του, καὶ πιθανῶς μετέβαλε τὸ δνομά του

Βῶκος εἰς Μιαούλην. Ἐκ παιδικῆς ἡλικίας ἔξεδηλώθη ἢ πρὸς τὰ ναυτικὰ ἴδιοφυία του καὶ μόλις 17ετής ἔγινε κυβερνήτης ἐμπορικοῦ, ἀποκτήσας σημαντικήν περιουσίαν διὰ ριψοκινδύνων ἐπιχειρήσεων. Κατὰ τοὺς Ναπολεοντείους πολέμους, ὅτε ἡ Ἀγγλία ἀπέκλεισε τοὺς λιμένας τῆς Ἰσπανίας, ὁ Μιαούλης εἰσέπλευσεν εἰς τὰ Γάδειρα μετά μεγάλου φορτίου σίτου. Ἀλλὰ συλληφθεὶς κατὰ τὸν ἑκπλουν ὠδηγήθη πρὸ τοῦ ναυ-

άρχου Νέλσωνος, δὲ ὅποιος ἐκτιμήσας τὴν γενναιότητα καὶ τὴν παρρησίαν του ἔχάρισεν εἰς αὐτὸν τὴν ζωήν. Μετὰ τὴν ἕκρηξιν τῆς Ἐπαναστάσεως δὲ Λάζαρος Κουντουριώτης, δὲ ἔξεχων πρόκριτος τῆς "Υδρας, ἀνεγνώρισεν εἰς αὐτὸν τὸν ἄριστον ἀρχηγὸν τοῦ κατὰ θάλασσαν πολέμου. Οὕτως ἀπὸ τοῦ δευτέρου ἔτους τοῦ Ἀγῶνος ὁ Μιαούλης ἀντικατέστησε τὸν Ἰάκωβον Τομπάζην ὡς ναύαρχος τῆς "Υδρας καὶ ταχέως ἀπέβη δὲ κατ' οὓσιαν ναύαρχος τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου.

ἀνδρέας μιαούλης

Ἡ ύπογραφὴ τοῦ Μιαούλη

Τὴν 24 Αὐγούστου πρῶτοι οἱ "Ελληνες ἀνήχθησαν εἰς ἀναζήτησιν τοῦ ἔχθροῦ καὶ ἤλθον εἰς ἐπαφὴν πρὸς αὐτὸν πρὸ τῆς Ἀλικαρνασσοῦ. Ἡ δύναμις αὐτὴ ἀνήρχετο εἰς 24 ἑλληνικὰ πολεμικὰ συνδεύοντα 6 πυρπολικά. Ἐκπληκτοί καὶ περίεργοι οἱ Εὐρωπαῖοι ἀξιωματικοὶ τοῦ Ἰμπραήμ παρετήρουν τὰ προπορεύμενα τοῦ ἑλληνικοῦ στόλου πυρπολικὰ καὶ δὲ Χοσρέφ, δὲ ὅποιος ἥδη εἶχε λάβει πεῖραν αὐτῶν, εὑρὼν πρόφασιν τὴν βλάβην τῆς κεραίας του, ἔζήτησεν ἀσυλον ὑπὸ τὰ τηλεβόλα τῆς Ἀλικαρνασσοῦ. Ἀλλ' οἱ Αἰγύπτιοι δὲν ἐταράχθησαν καὶ ἐδέχθησαν τοὺς "Ελληνας μὲν σφοδρὸν κανονιοβολισμόν. Οἱ δύο δμῶς στόλοι ἐχωρίσθησαν χωρὶς σημαντικάς βλάβας.

Τὴν 28 Αὐγούστου συνητήθησαν οἱ δύο στόλοι παρὰ τὰ Τσάταλα πρὸς βορρᾶν τῆς Ἀλικαρνασσοῦ καὶ συνήρθη μία τῶν ἀξιολογωτάτων ναυμαχῶν τοῦ ἑλληνικοῦ Ἀγῶνος, ἡ λεγομένη Ναυμαχία τοῦ Γέροντα, ἐκ τοῦ δρμοῦ δὲ ὅποιος κεῖται πρὸς βορρᾶν τῆς Ἀλικαρνασσοῦ. Τέσσαρα πυρπολικὰ περιεκύλωσαν αἰγυπτιακὸν βρίκιον καὶ περιέβαλον αὐτὸν διὰ τῶν φλογῶν. Ἀλλὰ τὸ πλήρωμα τοῦ βρικίου κατώρθωσε νὰ ἀπομακρύνῃ τὸν κίνδυνον, ἐνῷ τὰ πυρπολικὰ ἐκάρησαν ἀνωφελῶς. Οἱ Αἰγύπτιοι τότε ἐρρίφθησαν ἀλαλάζοντες κατὰ τῶν Ἐλλήνων. Ἀλλ' ὅταν δύο ὑδραῖκὰ πυρπολικά, τοῦ Παπαντώνη καὶ τοῦ Βατικιώτη, περιέβαλον καὶ ἀνέφλεξαν μίαν τυνησιακὴν φρεγάταν, πανικόβλητοι οἱ ἐπιτιθέμενοι ἔσπευσαν νὰ ζητήσουν

ἀσφάλειαν εἰς τὴν Ἀλικαρνασσὸν καὶ εἰς τὴν Κῶ. Ἡ ἀναπτυχθεῖσα δὲ μεταξὺ τοῦ Χοσρέφ καὶ τοῦ Ἰμπραήμ ἀντιζηλίᾳ παρέλυσε τὴν ἐνεργητικότητά των.

Ακρόπρωρον
τῆς ναυαρχίδος Μιαούλη

Τέλος, οἱ Τούρκοι ἀπηλπίσθησαν ὅτι θὰ ἡδύναντο νὰ ἐπιτύχουν ἀπόβασιν εἰς τὴν Σάμον καὶ καταστροφὴν τῆς νήσου καὶ ἀπεφάσισαν νὰ ἔγκαταλείψουν τὴν ἐπιχείρησιν. Καὶ ὁ μὲν Χοσρέφ ἐπέστρεψεν εἰς τὸν Ἐλλήσποντον, ὁ δὲ Ἰμπραήμ ἐστράφη πρὸς τὴν Κρήτην. Ἀλλ' ὁ Μιαούλης παρηκαλούθησε καὶ προσέβαλε τὸν αἰγυπτιακὸν στόλον παρὰ τὸ Ηράκλειον. Ὁ αἰγυπτιακὸς στόλος διεσκορπίσθη καὶ ἡ ἐπελθοῦσα θύελλα ἐπροξένησε μεγάλην σύγχυσιν. Πολλὰ πλοῖα ἐναυάγησαν, δλίγα περιέπεσαν εἰς χεῖρας τῶν Ἐλλήνων. Ὁ Ἰμπραήμ δύμας κατώρθωσε νὰ φθάσῃ εἰς Σούδαν μετὰ τοῦ κυρίου ὅγκου τοῦ στόλου του. Ἀλλὰ καὶ ὁ ἐλληνικὸς στόλος ἐδοκιμάσθη πολύ. Ὁ Μιαούλης ἐθεώρησε τὴν ἐκστρατείαν λήξασαν, πείσας ἔχυτὸν ὅτι οἱ Αἰγύπτιοι θὰ ἀνέστελλον τὰς ἐπιχειρήσεις κατὰ τὸν χειμῶνα καὶ ὁ στόλος ἐπέστρεψεν εἰς τὰ ἴδια.

Ο ΙΜΠΡΑΗΜ ΑΠΟΒΙΒΑΖΕΤΑΙ ΕΙΣ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΝ

Ο Ἰμπραήμ, ἀφοῦ ἔλαβε νέας ἐπικουρίας ἀπὸ τὴν Αἴγυπτον, ἀνήχθη αἰφνιης ἀπὸ τὴν Σούδαν καὶ τὴν 12 Φεβρουαρίου 1825 ἀπεβίβασεν ἀνευ ἀντιστάσεως εἰς τὴν Μεθώνην τῆς Πελοπον-

1825 νήσου 4 χιλ. πεζούς καὶ 500 ἵππεις μετὰ ἰσχυροῦ πυροβολικοῦ. Ο Ἰμπραήμ ἐνήργησε δραστηρίως. Ο στρατός του ἐξηπλώθη ἐπὶ τῆς μεσσηνιακῆς χερσονήσου, ἀφοῦ δὲ κατέλαβε τὴν Κορώνην, ἐτράπη κατὰ τῶν δύο φρουρίων τοῦ Ναυαρίνου: τοῦ Νεοκάστρου καὶ τῆς Πύλου, τὰ δόποια εἶχον ἀνεπαρκεῖς φρουράς.

Δυστυχῶς, ἡ κυβέρνησις Κουντουριώτου, δπως εἴπομεν, εἶχε παραμελήσει τὰ πάντα. Οὕτε στρατὸς ὑπῆρχεν, οὕτε ἀξία λόγου παρασκευή. Οἱ 3 χιλιάδες στρατιῶται, ὅταν ξήθον εἰς σύγκρουσιν μὲ

τὸν στρατὸν τοῦ Ἰμπραήμ παρὰ τὴν θέσιν Κεμμύδι, διεσκορπίσθησκν.

'Ο Ἰμπραήμ ἐπετέθη κατὰ τῶν δύο φρουρίων τοῦ Ναυαρίνου. Οἱ "Ελληνες εἶχον τὴν ἀτυχῆ ἔμπνευσιν νὰ ἀποβιβάσουν στρατὸν ἐξ 800 ἀνδρῶν μετά τινων τηλεβόλων εἰς τὴν νῆσον Σφακτηρίαν, ἡ ὥποια φράσσει τὴν εἴσοδον τοῦ ὄρμου. Τινὲς ἐκ τῶν ἐγκριτωτέρων ἀνδρῶν ἤσαν μεταξὺ τῶν ὑπερασπιστῶν τῆς νήσου.

'Ο αἰγυπτιακὸς στόλος μετὰ ἴσχυρὸν βομβαρδισμὸν ἀπεβίβασε χιλιάδας τινάς Ἀράβων καὶ τότε ἤρχισεν ἐπὶ τῆς Σφακτηρίας πάλη, ὁμοία πρὸς ἐκείνην, τὴν ὅποιαν περιέγραψεν ὁ Θουκυδίδης μεταξὺ Ἀθηναίων καὶ Σπαρτιατῶν κατὰ τὸν Πελοποννησιακὸν πόλεμον. Οἱ "Ελληνες ἔφονεύθησαν, ἡ ἥχιμλωτίσθησαν. 'Ο Τσαμαδός, ὁ Ἀναγνωσταρᾶς καὶ ὁ Ἰταλὸς φιλέλλην Σανταρόζας ἔπεσαν, οἱ δὲ Μαυροκορδᾶτος καὶ Σαχτούρης μόλις διεσώθησαν ἐπὶ τοῦ πάρωνος τοῦ Τσαμαδοῦ "Αρρεως, ὁ ὅποιος διέσχισεν ὑπὸ δραματικᾶς πραγματικῶς συνθήκας τὸν αἰγυπτιακὸν στόλον. 'Ἐνῷ ἐπεχείρει νὰ διαφύγῃ, εὑρέθη περικυκλωμένος ὑπὸ πλήθους φρεγατῶν καὶ ἄλλων μεγάλων καὶ μικρῶν ἐχθρικῶν πλοίων καὶ ἐδέχετο τὰ συγκεντρωμένα των πυρά. 'Αλλ' ἡ ἵκανότης τοῦ διοικητοῦ του Βώκου καὶ ἡ ἀφοσίωσις τῶν πληρωμάτων, τὰ ὅποια εἶχον ἀναβιβάσει ἀπὸ τοῦ εἰκονοστασίου τοῦ πλοίου τὴν εἰκόνα τῆς Παναγίας εἰς τὸ κατάστρωμα καὶ ἐτέλεσαν τελευταίνην δέησιν δὰ τὴν σωτηρίαν των, ἔφερε τὴν ἐπιχείρησιν εἰς αἴσιον τέλος. "Οταν τὰ αἰγυπτιακὰ πλοῖα εἶχον πλησιάσει τὸν « Ἀρην » εἰς ἀπόστασιν βολῆς

Ο Ἰμπραήμ

πιστολίου καὶ ἥσαν ἔτοιμα νὰ ἐπιβιβάσουν εἰς αὐτὸν ἀνδρας, οἱ ἡρωικοὶ ναῦται διέταξαν δύο ἐκ τῶν πλέων ἡλικιωμένων νὰ σταθοῦν μὲ τὰς γεμάτας πιστόλας των πρὸ τῆς πυριτιδαποθήκης καὶ νὰ θέσουν πῦρ εἰς αὐτὴν, εὐθὺς μόλις ἤδουν ὅτι ὁ ἔχθρος κατώρθωσε νὰ πατήσῃ εἰς τὸ κατάστρωμα τοῦ πλοίου. Τὸ γεγονός αὐτό, τὸ ὄποιον οἱ ἔχθροι ἀντελήφθησαν, καθὼς καὶ ἡ τυχαία ἀνάφλεξις ἐνὸς ἐκ τῶν πλοίων των, ἐπροκάλεσε σύγχυσιν καὶ ταραχὴν εἰς τὸν ἔχθρικὸν στόλον, τῆς ὄποιας ἐπωφεληθεῖς ὁ «Ἀρης» κατώρθωσε νὰ διαφύγῃ, διάτρητος ἀπὸ τὰς σφαίρας, χωρὶς κατάρτια, καὶ μὲ δλίγας σχετικῶς ἀπωλείας. Δύο ναῦται ἐφορεύθησαν καὶ ἐπτά ἐπληγώμησαν. Τὰ δύο φρούρια τῆς Πύλου ἐσυνθηκολόγησαν μετὰ ἴσχυρὸν βομβαρδισμόν.

Ἐξ ἀφορμῆς τῶν ἀτυχημάτων αὐτῶν ἐτέθη εἰς κίνησιν ὁ ἑλληνικὸς τόλος, ὁ ὄποιος ἐπετέλεσε σειρὰν ἀξιολόγων κατορθωμάτων, χωρὶς ὅμως νὰ κατορθώσῃ νὰ μεταβάλῃ τὴν κατάστασιν.

ΚΑΤΟΡΘΩΜΑΤΑ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΣΤΟΛΟΥ

Μοῖρα ἀποτελουμένη ἀπὸ 11 πολεμικὰ καὶ 5 πυρπολικὰ ὑπὸ τὸν Μιαούλην παρέπλεε τὰ παρὰ τὴν Μεθώνην καὶ Κορώνην πλοιοποννησιακὰ παράλια, διὰ νὰ προσβάλῃ τὸν στόλον τοῦ Ἰμπραήμ, ὁ ὄποιος μετέφερε στρατεύματα καὶ ἐφόδια ἀπὸ τὴν Σούδαν εἰς τὴν Μεθώνην. Κατὰ τὴν ἡμέραν, κατὰ τὴν ὄποιαν ἐσυνθηκολόγει ἡ Πύλος καὶ παρεδίδετο εἰς τοὺς Αἴγυπτίους, ὁ Μιαούλης εἰσέπλευσεν εἰς τὸν κόλπον τῆς Μεθώνης, ὅπου εἶχον φθάσει ἀρκετὰ αἴγυπτιακὰ πολεμικὰ καὶ φορτηγά. Ἐξαπέστειλε τὰ πυρπολικά του τὸ ἐν κατόπιν τοῦ ἄλλου καὶ κατώρθωσε νὰ καύσῃ μίαν μεγάλην φρεγάταν, τρεῖς κορβέτας, τρία ἄλλα μικρότερα πολεμικά, καθὼς καὶ τρία φορτηγά.

Τὸ ἑλληνικὸν ὅμως ναυτικὸν ἐδόξασε μετ' δλίγον ἀξιόλογος νίκη παρὰ τὸν Καφηρέα, ἀκρωτήριον τῆς Εύβοιάς, ἀπέναντι τῆς «Ἀνδρου». Ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνησις εἶχε πληροφορηθῆ ὅτι μοῖρα τοῦ τουρκικοῦ στόλου ἦτο ἔτοιμη νὰ ἐκπλεύσῃ ἀπὸ τὰ Στενά, διὰ νὰ βοηθήσῃ τοὺς Τούρκους παρᾶδες, οἱ ὄποιοι ἡτοιμάζοντο νὰ πολιορκήσουν τὸ Μεσολόγγιον. Ἡ δευτέρα ἑλληνικὴ μοῖρα, ἀποτελουμένη ἀπὸ 20 πολεμικὰ καὶ 8 πυρπολικά, ὑπὸ τοὺς ναυάρχους **Σαχτούρην** καὶ **Ἀποστόλην**, ἐξέπλευσε πρὸς συνάντησιν τοῦ ἔχθροῦ, μετὰ τοῦ ὄποιου ἦλθεν εἰς ἐπαφὴν καὶ ἀρχὰς μεταξὺ Λήμνου καὶ Τενέδου. Ὁ τουρκικὸς στόλος

ἀπετελεῖτο ἀπὸ 3 φρεγάτας, 10 κορβέτας καὶ 38 βρίκια καὶ γολέτας καὶ ἀρκετὰ φορτηγά. Ὁ ἑλληνικὸς στόλος παρέσυρε τὸν τουρκικὸν ὑποχωρῶν μέχρι τοῦ στενοῦ μεταξύ "Ανδρού καὶ Εὔβοίας καὶ ἐκεῖ συνῆψε περίφημον ναυμαχίαν. Οἱ γενναῖοι πυρπολήται **Ματρόζος** καὶ **Μουσιός** ἔκαυσαν τουρκικὴν φρεγάταν τῶν 66 τηλεβόλων, τὴν ναυαρχίδα τοῦ τουρκικοῦ στόλου. Ὁλόκληρον τὸ πλήρωμά της, ἀποτελούμενον ἡπὸ 800 ἄνδρας, ἀπώλεσθη. Ἀφ' ἑτέρου ἄλλοις γενναῖοι πυρπολητής, ὁ **Μπούτης**, κατάρθισε νὰ πυρπολήσῃ μίαν κορβέταν τῶν 34 κανονίων κατανδρον. Ὁ τουρκικὸς στόλος, πανικόβλητος, διεσκορπίσθη. Ἀλλὰ ἐκ τῶν πλοίων κατέφυγον εἰς τὴν Σούδαν τῆς Κρήτης καὶ ἄλλα εἰς τὸν λιμένα τῆς Καρύστου. Μία κορβέτα, καταδιωκομένη ὑπὸ δύο ἑλληνικῶν βρικίων, ἔξωκειλεν εἰς τὴν Σύρον καὶ ἐκάη. Πέντε φορτηγά πλήρη ἐφοδίων συνελήφθησαν. Ἡ λαμπρὰ αὕτη κατὰ θάλασσαν νίκη, ἐπανηργυρίσθη λαμπρῶς τὴν 24 Ἀπριλίου εἰς τὸ Ναύπλιον.

Ἄξιομνημόνευτος ἐπίστης εἶναι ἡ κατὰ τῆς Ἀλεξανδρείας ἐπιχείρησις τοῦ Κανάρη, ὁ ὄποιος ἀπέπειράθη νὰ πυρπολήσῃ τὰς παρασκευὰς τοῦ Μεχμέτ. Ἀλλῇ εἰς τὸν λιμένα (23 Ἰουλίου - 13 Αὐγούστου). Τὴν 23 Ἰουλίου ἀπέπλευσαν ἀπὸ τὴν "Υδραν δύο πολεμικὰ ὑπὸ τοὺς Τομπάζην καὶ Κριεζῆν καὶ τρία πυρπολικὰ ὑπὸ τοὺς Κανάρην, Βῶκον καὶ Μπούτην. Τὴν 29 Ἰουλίου εὑρίσκοντο ἔξω τοῦ λιμένος τῆς Ἀλεξανδρείας. Τὰ πυρπολικὰ εἰσέπλευσαν ὑπὸ οὐδετέρων σημαίαν, ἐνῷ τὰ πολεμικὰ περιέπλεον ἔξω, διὰ νὰ παραλάβουν ἐν καιρῷ τοὺς ναύτας τῶν πυρπολικῶν. Ὁ Κανάρης κατ' ἀρχὰς μὲ οὔριον ἀνεμονο ἔπλεσε πρὸς τὸ ἀνάκτορον τοῦ σατράπου, ὃπου ἤσαν ἡγεμονοβολημένοι 4 φρεγάται καὶ ἡ ναυαρχία. Ὅταν ὅμως ἐπλησίασεν, ἔπνευσεν ἐνάντιος ἀνεμος καὶ ὁ Κανάρης ἡγαγκάσθη νὰ στρέψῃ τὸ πυρπολικόν του πρὸς ἄλλον σωρὸν πλοίων καὶ, ἀφοῦ τὸ ἥναψεν, ἀπεμακρύνθη μετὰ τῶν ναυτῶν ἐπὶ τοῦ ἐφοικίου του. Ἀλλὰ τὸ πυρπολικὸν ἐκάη ἀνωφελῶς, ἔνεκα τοῦ ἐγκατίου ἀνέμου. Τὰ δύο ἄλλα κατώρθωσαν νὰ ἐπικλεύσουν καὶ ἡ ἑλληνικὴ μοῖρα ἀπέπλευσεν ἀπρακτος. Τοιουτοτρόπως ἐκ τυχαίας μεταβολῆς τοῦ καιροῦ ἀπέτυχεν ἡ ἔξαρετικῶς τοιμηρὰ καὶ ἐπικινδυνος κατὰ τῆς Ἀλεξανδρείας ἐπιχείρησις τοῦ Κανάρη, ἡ ὄποια, ἀν ἐπεύγχανε, θὰ εἴχε σημαντικωτάτας συνεπείας διὰ τὸν Ἀγῶνα. Ὅταν ὅμως ἔπλεον πρὸς τὴν "Υδραν, συνήντησαν 5 ἔχθρικὰ πλοῖα καὶ ἔκαυσαν ἐν ἔξ αὐτῶν. Τὴν 13 Αὐγούστου ἐπανῆλθον ὅλοι σῶοι εἰς τὴν "Υδραν.

Η ΜΑΧΗ ΕΙΣ ΤΟ ΜΑΝΙΑΚΙ -- Ο ΗΡΩΙΚΟΣ ΘΑΝΑΤΟΣ ΤΟΥ ΠΑΠΑΦΛΕΣΣΑ

'Εν τῷ μεταξὺ ὁ Ἰμπραήμ ἡτοιμάζετο νὰ βιδίσῃ κατὰ τῆς Τριπόλεως. Οἱ κλέφται εύρισκοντο εἰς ἀδυναμίκν νὰ ἀντισταθοῦν εἰς τὴν αἰγυπτιακὴν ταχτικὴν καὶ ὁ Πετρόμπεης, γράφων εἰς τὸν Παπαφλέσσαν, ὠνόμαζε τὸν Ἰμπραήμ Πύρρον καὶ νέον Ναπολέοντα. Παρὰ

τὴν γενικὴν κατακρυψηγήν, ἡ Κυβέρνησις ἐκράτει δεσμίους εἰς τὴν "Τύραννον τοὺς Πελοποννησίους ὄπλαρχηγούς, ἀπὸ τοὺς ὄποιους ἀνεμένετο ἡ σωτηρία. Μόνος ὁ Παπαφλέσσας, ὁ ὄποῖος ἦτο ὑπουργὸς τῶν Στρατιωτικῶν, ἀφοῦ συνεβούλευσε τὴν ἀποφυλάκισιν τῶν ἔγκαθείρων, ἐτράπη κατὰ τοῦ ἐπιδρομέως. Ἀλλὰ μετὰ τῶν 600 γενναίων του, κατόπιν ἡρωικῆς ἀντιστάσεως, ἐφονεύθη ὅπισθεν τῶν ταμπουρίων του παρὰ τὴν θέσιν Μανιάκι τῆς Μεσσηνίας (20 Μαΐου 1825), ὅπου προσεβλήθη ὑπὸ ὑπερτρισχιλίων πεζῶν καὶ ἵππων Αἰγυπτίων.

Παπαφλέσσας (1788 - 1825)

'Ο θερμουργὸς κήρυξ τῆς Φιλικῆς 'Εταιρείας ἔμεινε πιστὸς εἰς τὰ κηρύγματά του καὶ διὰ τοῦ ἡρωικοῦ του θυνάτου ἐπεσφράγισε τοὺς μεγάλους λόγους, τοὺς ὄποιους ἀπῆγθυνε πρὸς τοὺς ἀγωνιζομένους "Ἐλληνας. 'Η θυσία του ἐδίδαξε τὸν Ἰμπραήμ, ὅπως ἀλλοτε ἡ θυσία τοῦ Λεωνίδα εἰς τὰς Θερμοπύλας τὸν Ξέρξην, ὅτι δὲν ἦτο εὔκολον ἔργον ἡ κατάπνιξις τῆς Ἐπαναστάσεως. 'Απὸ τῆς στιγμῆς αὐτῆς οἱ "Ἐλληνες ἐπίστευαν ὅτι ὁ Ἰμπραήμ καὶ ὁ στρατός του δὲν ἦτο ἀκατάβλητος. 'Ο

ἴδιος ὁ Αἰγύπτιος στρατάρχης ἔμεινεν ἐκπληκτος πρὸ τῆς ἡρωικῆς θυσίας τῶν 600 παλληκαριῶν τοῦ Παπαφλέσσα καὶ ἐξήτησε νὰ ἴδῃ, ἔστω καὶ νεκρόν, τὸν ἀρχηγὸν τῶν. Λέγουν δὲ ὅτι ὁ Ἰμπραήμ διέταξε νὰ στυλώσουν τὸ σῶμα τοῦ ἡρωικοῦ ἀρχηγοῦ εἰς ἐν δένδρον, ἀφοῦ δὲ ἀπὸ κεφαλῆς μέχρι ποδῶν ἐπεσκόπησε τὸ πτῶμα τοῦ Παπαφλέσσα, ἔμεινεν ἐπὶ πολλὴν ὥραν σκεπτικὸς καὶ σιωπηλός.

ΑΠΟΦΥΛΑΚΙΣΙΣ ΤΟΥ ΚΟΛΟΚΟΤΡΩΝΗ

Δύο ἡμέρας πρὸ τῆς καταστροφῆς παρὰ τὸ Μανιάκι, ἡ Κυθέρωνης εἶχε δώσει γενικὴν ἀμνηστίαν. Δοξολογία ἐτελέσθη εἰς τὸ Ναύπλιον διὰ τὴν συμφύλιωσιν καὶ ὁ Κολοκοτρώνης ἐπευφημήθη ὑπὸ τοῦ λαοῦ καὶ διωρίσθη δικτάτωρ μὲν εὐρυτάτην δικαιοδοσίαν. 'Αλλ' ὁ Πελοποννήσιος ὄπλαρχηγὸς δὲν κατώρθωσε νὰ ἀναχαιτίσῃ τὴν προέλασιν τοῦ Ἰμπραήμ, διότι πανταχοῦ αἱ συμπλοκαὶ ἀπέβαινον ὑπὲρ τῶν τακτικῶν. 'Ο Ἰμπραήμ εἰσῆλθεν εἰς τὴν Τρίπολιν καὶ ἐνεργῶν μετὰ ταχύτητος, ἡ ὁποία ὑπενθύμιζε πράγματι τὸν Ναπολέοντα, προήλασε κατὰ τοῦ Ναυπλίου. Κατερχόμενος τὰ δρεινὰ ὑψώματα τῆς Ἀρκαδίας πρὸς τὴν πεδιάδα τοῦ "Αργούς, εἶδε τὸν 'Αργολικὸν καὶ τὴν 'Υδραν : «"Α! μικρὰ 'Αγγλία!», ἀνεφώνησε, « πόσον καιρὸν θὰ μοῦ διαφεύγη! ».

Κατὰ τὴν κρίσιμον στιγμὴν ἐνεφανίσθη πάλιν ὁ 'Ψηλάντης, δόντοῖς καταλαβών τοὺς Μύλους τῆς Λέρνης ἀναχαίτισε τὴν ὁρμὴν τοῦ 'Αφρικανοῦ. 'Ο Ἰμπραήμ πυρπολήσας τὸ "Αργος ὑπεχώρησεν εἰς τὴν Τρίπολιν καὶ ἐκεῖθεν ὁρμώμενος κατέστρεψε τὴν Πελοπόννησον. Οἱ "Ελληνες δὲν ἤσαν εἰς θέσιν νὰ ἀντιταχθοῦν εἰς μάχην ἐκ τοῦ συστάδην κατ' αὐτοῦ, ἀλλ' ἡ Πελοπόννησος δὲν ὑπετάγη, διότι οἱ ὄπλαρχοι διεξῆγον κλεφτοπόλεμον ἐπικίνδυνον διὰ τοὺς Αἰγυπτίους.

Αἱ νῦκαι τοῦ Ἰμπραήμ ἐπροξένησαν βαθεῖαν αἰσθησιν εἰς τοὺς "Ελληνας πολεμιστάς, διότι εἰς τὴν κρίσιμον στιγμὴν ἀπεδεικνύετο ἡ ὑπεροχὴ τῆς εὐρωπαϊκῆς τακτικῆς, τὴν ὁποίαν ἐπὶ μακρὸν δὲν ἤθελον νὰ ἀναγνωρίσουν. Τότε ἡ ἑλληνικὴ κυθέρωνης διώρισε δργανωτὴν τακτικοῦ στρατοῦ τὸν Γάλλον συνταγματάρχην **Κάρολον Φαβιέρον**, ὃνδρα σοβαρόν, ὑπηρετήσαντα εἰς τὸν στρατὸν τοῦ Ναπολέοντος, δόποῖς ἀπό τινος εὑρίσκετο εἰς τὴν 'Ελλάδα παρακολουθῶν τὰς ἐπιχειρήσεις.

ΔΕΥΤΕΡΑ ΠΟΛΙΟΡΚΙΑ ΤΟΥ ΜΕΣΟΛΟΓΓΙΟΥ

(15 ΑΠΡΙΛΙΟΥ 1825 - 11 ΑΠΡΙΛΙΟΥ 1826)

Κατὰ τὸ τουρκοαιγυπτιακὸν σχέδιον, τὴν ἐν Πελοποννήσῳ ἐνέργειαν τοῦ Ἰμπραῆμ ἔμελλε νὰ ἀκολουθήσῃ παράλιης δρᾶσις τῶν Τούρκων πασάδων εἰς τὴν Στερεάν. Τὸ 1825 δ σουλτᾶνος ἀνέθεσε τὴν ἐκστρατείαν κατὰ τῆς Ἑλλάδος εἰς τὸν γνωστὸν νικητὴν τοῦ Πέτρα

Κιουταχῆν. Μὲ τὸ ὄνομα αὐτοῦ συνεδέθησαν δύο σπουδαῖα γεγονότα τοῦ Ἀγῶνος, : ἡ Πολιορκία τοῦ Μεσολογγίου καὶ ἡ περὶ τὴν Ἀκρόπολιν τῶν Αθηνῶν πάλη.

‘Ο Κιουταχῆς ἀναχωρήσας ἀπὸ τὰ Ιωάννινα τὴν ἀνοιξιν τοῦ 1825, δήλασεν ἀκολύτως τὴν Ἀκαρναίαν καὶ τὴν Αιτωλίαν μετὰ 20 χιλιάδων στρατοῦ, ἀποτελουμένου κατὰ τὸ 1825 πλεῖστον ἐξ Ἀλβανῶν, καὶ τὴν 15 Απριλίου περιεκύλωσε τὸ Μεσολόγγιον. Τοιουτορόπως ἥρχισεν ἡ δευτέρα πολιορκία τοῦ Μεσολογγίου, ἐν ἐκ τῶν δέξιολογωτάτων οτρατιωτικῶν γεγονότων τῆς Ἐπαναστάσεως.

‘Ο Κιουταχῆς

Τὸ Μεσολόγγιον μετὰ τὴν πρώτην πολιορκίαν εἶχεν δρυμωθῆ καλύτερον διὰ τῶν προσπαθειῶν τοῦ Βύρωνος καὶ τοῦ μηχανικοῦ Κοκκίνη. Ἀπὸ ἔτος ἡ πόλις ἐπροστατεύετο ὑπὸ γαιοτοίχου καὶ τεσσάρων προμαχώνων. Ἐπίσης ὠχυρωμένα ἦσαν τὰ νησίδια τῆς λιμνοθαλάσσης, ἡ ὁποία σχηματίζεται πρὸ τῆς πόλεως. Ἐν ὅλῳ τὸ φρούριον εἶχε 48 τηλεβόλα καὶ 4 βομβούρια καὶ 3.000 ἐμπειροποιέμους πολεμιστάς, οἱ ὁποῖοι κατὰ τὸν Ιούλιον ηὔξηθησαν εἰς 4.500 καὶ ἐν-

σχύνοντο ὑπὸ τῶν πολιτῶν. Ἀλλ' ὑπῆρχον καὶ 12 χιλ. γυναικόπαιδα.

Ἡ πολιορκία διήρκεσεν ἀκριβῶς ἐν ἔτος καὶ παρουσίασε δύο κυρίας φάσεις. Κατὰ τοὺς πρώτους ἑπτὰ μῆνας, εἰς τὸ περιμάχητον ἐκ τῆς πρώτης πολιορκίας χωρίον, ἀπέτυχον αἱ προσπάθειαι τῶν Ἀλβανῶν τοῦ Κιουταχῆ. Οἱ πολιορκούμενοι μετὰ πίστεως καὶ καρτερίας ἀποκρούουν τὰς ἐκ τῆς ἔγραξ ἐπιμέσεις τοῦ Ὁθωμανοῦ στρατάρχου.

Ἐπειδὴ ὅμως ἡ θέσις δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ κυριευθῇ, ἐφ' ὅσον ἐνισχύετο ἀπὸ θαλάσσης, ὁ τουρκοαιγυπτιακὸς στόλος καταβάλλει προσπαθείας, ὅπως ἀποκλείσῃ αὐτὴν ἀπὸ τῆς ἐπικοινωνίας μετὰ τοῦ ἑλληνικοῦ στόλου, ὁ διόπιος ἔζητει νὰ ἐφοδιάσῃ αὐτήν. Διὰ τοῦτο διέξαγεται συγχρόνως πάλη καὶ ἀπὸ τῆς θαλάσσης.

Οἱ Τούρκοι ἐπρομηθεύθησαν 36 ἀλιτενῆ σκάφη, τὰ διέτρεχον τὸ πρὸ τῆς πόλεως τέναγος καὶ ἐβομβάρδιζον αὐτήν. Ὁ ὑπὸ τὸν Μιαούλην ἑλληνικὸς στόλος, ἐφ' ὅσον εἶχε τὰ μέσα νὰ κινηθῇ, διέσπασεν ἐπανειλημμένως τὸν ἀποκλεισμὸν καὶ ἐτροφοδότησε τὸ φρούριον. Τοιουτοτρόπως τὸ Μεσολόγγιον ἐφαίνετο ἀπόρθητον. Καὶ αὐτοὶ οἱ ἔχθροὶ τοῦ ἑλληνικοῦ Ἀγῶνος ὠμολόγουν τὸ ὑπέροχον σθένος τῶν πολιορκουμένων. Ὁ γνωστὸς μισέλλην Γκέντε ἔγραψε τὴν 9 Σεπτεμβρίου:

« Ὡ, τι, καὶ ὅπως φρονεῖ τις περὶ τῶν Ἑλλήνων, οὐδεὶς δύναται νὰ ἀναγνώσῃ χωρὶς ἐνδιαφέρον, χωρὶς συμπάθειαν μάλιστα, τὰ ἀποσπάσματα τοῦ ἡμερολογίου τῆς πολιορκίας, διότι οὔτε φίλοι οὔτε ἔχθροι δύνανται νὰ ἀρνηθῶσιν διτὶ ἡ ὑπεράσπισις τοῦ Μεσολογγίου, οίαδηποτε ἀνὴ ἢ ἡ ἔκβασις αὐτῆς, εἴναι ἀληθὲς ἡρώων ἔργον ».

Ἡ ἐπιχείρησις τοῦ Κιουταχῆ ἀπέτυχε. Τὴν 24 Ιουλίου οἱ πολιορκούμενοι συνενυοθέντες μετὰ τῶν ὄπλων τοιχηρίνετο ὁ Καραϊσκάκης, ἔξέρχονται καὶ προσβάλλουν τὸ τουρκικὸν στρατόπεδον, ἐνῷ οἱ Στερεοελλαδῖται προσβάλλουν αὐτὸν ἔξωθεν. Ὁ Κιουταχῆς ἀποσύρει τὸ οἰκτρῶς ἀποδεκατισθὲν στράτευμά του εἰς τὰς ὑπωρείας τοῦ Ζυγοῦ καὶ περιορίζεται εἰς ἄμυναν. Ἀλλὰ τὸ καταπληκτικώτερον ἥτο, διτὶ ὁ τουρκικὸς στόλος ἀποτελούμενος ἀπὸ 80 μεγάλα καὶ μικρὰ πλοῖα, ἔδειξεν ἀνανδρίαν πρωτοφανῆ. Ἀναχθεὶς ἐκ Κεφαλληνίας, συνήντησεν περιπολοῦντα πρὸ τοῦ Μεσολογγίου τὸν ἀσυγκρίτως ὀλυγαριθμότερον ἑλληνικὸν στολίσκον ὑπὸ τὸν Μιαούλην. Τὰ ἑλληνικὰ πλοῖα ἐρρίφθησαν ἀκάθεκτα κατὰ τοῦ ἔχθρικοῦ στόλου καὶ τρία πυρπολικὰ διηυθύνοντο κατὰ τῆς ναυαρχίδος

Τόσος τρόμος κατέλαβε τους Τούρκους, ώστε ύπεχώρησαν εις τὴν Κεφαλληνίαν καὶ ἐκεῖθεν, μὴ θεωροῦντες τὰ μέρη ἀσφαλῆ, ἀπέπλευσαν εἰς Ἀλεξάνδρειαν. Τοιουτοτρόπως ἡ πρώτη φάσις τῆς πολιορκίας ἔληξε.

Τὴν 25 Δεκεμβρίου ἀρχίζει ἡ δευτέρα φάσις τῆς πολιορκίας. Ὁ Ἰμπραήμ, λαβὼν νέας ἐπικουρίας καὶ νέας ὑποσχέσεις παρὰ τοῦ σουλτάνου, διαπεραιώνεται ἐκ τοῦ Ρίου εἰς τὴν Γετερέαν μὲ 10 χιλ. στρατόν.

Οἱ Αἰγύπτιοι στρατάρχης εἰς συγάντησίν του μετὰ τοῦ Κιουταχῆ καὶ τοῦ Καπετάν πασᾶ (ναυάρχου) εἰς τὸ Κρουνέρι, ἀπέναντι τῶν Πατρῶν, ἐξέφρασε μὲ κάποιαν ὑπερηφάνειαν τὴν ἀπορίαν του, πῶς ὁ Τούρκος στρατάρχης μὲ τόσα στρατεύματα δὲν καταρθῶσεν εἰς διάστημα δκτὸν μηνῶν νὰ κυριεύσῃ τὸν φράκτην ἐκεῖνον, ἐννοῶν τὸ Μεσολόγγιον. Ἐπηκολούθησε σφοδρὰ λογομαχία καὶ τέλος ὁ Ἰμπραήμ ἐπρότεινεν εἰς τὸν Κιουταχῆν νὰ ἐκλέξῃ ἐκ τῶν δύο: ἢ νὰ ἀναλάβῃ τὴν ἄλωσιν τῆς πόλεως ἐντὸς μηνὸς ἢ νὰ παραιτηθῇ τῆς ἐπιχειρήσεως καὶ νὰ ἐπιχειρήσῃ αὐτὸς τὴν ἄλωσιν ἐντὸς 15 μόνον ἡμερῶν. Οἱ Κιουταχῆς ἐξεμάνη διὰ τὴν θρασύτητα τοῦ συναδέλφου του καὶ κατόπιν συμβουλίου μετὰ τῶν βαθμοφόρων του ἀπήγνησεν εἰς αὐτὸν τὰ ἔξης: «Οἱ ἀρχηγὸς τῶν Ἀράβων νομίζει ὅτι πωλεμοῦμεν ἀνθρώπους δόμοίους ἐκείνων, τοὺς δόποίους ἐποιεμένους αὐτὸς εἰς τὴν Πελοπόννησον. Ήμεῖς ἐδοκιμάσαμεν τοὺς ἐν Μεσολογγίῳ, ἔγνωρίσαμεν τὴν ἀξίαν των καὶ δὲν ἐπιθυμοῦμεν νὰ τοὺς δοκιμάσωμεν ἐκ νέου. Ἄσ τοὺς δοκιμάσῃ, ἀν ἀγαπᾷ, ἢ Υψηλότης του καὶ τότε νὰ κρίνῃ περὶ αὐτῶν ὁρθότερον».

Οἱ Ἰμπραήμι ἀνέλαβε προθύμως μόνος του τὸν ἀγῶνα, ἀλλ᾽ ἀπήγνησε νὰ ἀπομακρυνθοῦν τὰ ὑπὸ τὸν Κιουταχῆν στρατεύματα, καθὼς καὶ ὁ ἔδιος ὁ Κιουταχῆς. Οἱ Τούρκος στρατάρχης συγκατετέθη, ὑπὸ τὸν ὄρον ὅμως νὰ ἀπαλλαγῇ πάσης εὐθύνης ἀπέναντι τοῦ σουλτάνου. Οἱ Ἰμπραήμι ἐδέχθη καὶ ἔγραψε σχετικῶς εἰς Κωνσταντινούπολιν. Δὲν ἐβράδυνεν ὅμως νὰ ἀντιληφθῇ τί ἐσήμαινεν ἐκεῖνος ὁ φράκτης τοῦ Μεσολογγίου.

Τὴν νύκτα τῆς 16 Ἰανουαρίου ὁ Ἰμπραήμ μετὰ λαμπρὰν προπαρασκευὴν ἐπεχείρησε γενικὴν ἔφοδον κατὰ τοῦ Μεσολογγίου. Οἱ πολιορκούμενοι μὲ ἀφθαστὸν τόλμην ἀπέκρουσαν καθ' ὅλην τὴν νύκτα τὰς ἐφόδους τῶν Ἀράβων. Η ἀνατολὴ τοῦ ἡλίου εὑρῆκε τὸν Ἰμπραήμ εἰς τὰς πρώτας γραμμὰς τοῦ στρατοῦ του ἐνθαρρύνοντα καὶ βιάζοντα αὐτὸν εἰς νέας ἐπιθέσεις. Οἱ ἀγῶνες ἐξηκολούθησε καὶ καθ' ὅλην τὴν ἡμέραν, παρ' ὅλην δὲ τὴν ὅρμην τῶν ἐπιτιθεμένων ἔχθρῶν οἱ πολιορκού-

μενοι δὲν ἔκάμφησαν. Τέλος δὲ Ιμπραήμ ἀπέσυρε τὰ στρατεύματά του κατηγορικά μένος. Ο Κιουταχῆς ἐθεᾶτο τὰ γινόμενα μακρόθεν καὶ, δταν ἡ μάχη ἐτελείωσεν, ἐπλησίασε τὸν Ιμπραήμ καὶ μὲ χαρὰν μὴ συγκρατουμένην εἶπε : « Φρονεῖς καὶ σήμερον δ, τι ἐφρόνεις χθὲς διὰ τὸν φράκτην; » Ο Αἰγύπτιος στρατάρχης ἀπήντησε : « Σήμερον ἔμαθα δτι δσα ἐλεγεις ἡσαν ἀληθῆ, καὶ εὔχομαι νὰ κατορθώσωμεν ἡνωμένοι δ, τι σὺ χωρὶς ἐμὲ οὔτε ἔγὼ χωρὶς ἐσὲ δυνάμεθα ». Είμαι ἔτοιμος νὰ συμπράξω μαζί σου », ἀπήντησεν ο Κιουταχῆς, « ἀν γράψης εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν δτι ἔχεις ἀνάγκην τῆς συμπράξεώς μου ». Απὸ τότε τὰ δύο στρατεύματα ἡνωμένα συμπράττουν εἰς τὴν ἄλωσιν τοῦ Μεσολογγίου.

ΕΞΟΔΟΣ ΤΟΥ ΜΕΣΟΛΟΓΓΙΟΥ

Ο, τι ὅμως δὲν κατώρθωσαν αἱ ἔχθρικαὶ ἐπιθέσεις, τὸ ἐπέτυχεν δ στενὸς ἀποκλεισμὸς καὶ ἡ συνεπεία τούτου ἐπακολουθήσασα στέρησις τῶν πάντων. Τοιουτοτρόπως ἀρχίζει ἡ δευτέρα φάσις τῆς πολιορκίας. Καταφθάνει ὁ τουρκικὸς στόλος, ἐπισκευάζονται τὰ ἀλιτενῆ πλοῖα, τὰ ὄποια εἴχον, βλάψει οἱ "Ελληνες, καὶ μετὰ δεινὸν ἀγῶνα καταλαμβάνονται πολλὰ νησίδια τοῦ τενάγους, μεταξὺ τῶν δποίων τὸ περίφημεν Βασιλάδι, ἡ Κλείσισθα, ὁ Ντολμᾶς κτλ. Ἡ ἀντίστασις τῆς ἡρωικῆς Κλείσισθας εἶναι ἐν ἑκ τῶν σημαντικωτάτων ἐπεισοδίων τῆς πολιορκίας τοῦ Μεσολογγίου. Χίλιοι ἔχθροι ἐφεύθησαν ἔκει, μεταξὺ τῶν δποίων καὶ ὁ ἄγριος καταστροφεὺς τῆς Κρήτης Χουσεῖν.

Τὸν Μάρτιον ἡ θέσις τῶν πολιορκουμένων ἦτο δεινή. Αἱ τροφαὶ ἔξελιπον τρώγουν φύκη, σκάληρχας καὶ δέρματα καὶ περιφέρονται διὰ φαντάσματα, ἴσχυοὶ ἀπὸ τὴν ἀστίαν. Ο Μιαούλης ἐλθὼν μὲ 30 κακῶς ἐφωδιασμένα πλοῖα δὲν κατώρθωσε νὰ διασπάσῃ τὸν ἀποκλεισμόν. Υπὸ τὰς περιστάσεις αὐτὰς οἱ πολιορκούμενοι ἀποφασίζουν νὰ διασχίσουν τὰς τάξεις τοῦ ἔχθρου, διὰ νὰ φθάσουν εἰς τὸ ἐν Πλατάνῳ στρατόπεδον τῶν ὀπλαρχηγῶν τῆς Ἀν. Ἐλλάδος, τοὺς δποίους εἴχον πληροφορήσει.

Η περίφημος "Εξοδος τοῦ Μεσολογγίου" ἔγινε τὴν νύκτα τῆς 10 Απριλίου 1826. Οἱ ἔξελθόντες ἡσαν περίπου 9 χιλ. ἀνθρώπωι, ἐκ τῶν δποίων οἱ 3 χιλ. ἡσαν μάχιμοι καὶ προηγοῦντο διηρημένοι εἰς τρία σώματα ὑπὸ τοὺς ἀρχηγοὺς Νότην Μπότσαρην,

Κίτσον Τζαβέλαν καὶ Δημήτριον Μακρῆν. Ὡκολούθουν οἱ γέροντες, αἱ γυναικεῖς ἐνδεδυμέναι ὡς ἄνδρες καὶ τὰ παιδιά. Ἐκ τούτων 1.800 μόνον, ἐκ τῶν ὅποιων 7 γυναικεῖς, διέσχισαν τὰς ἔχθρι-

κὰς γραμμὰς καὶ ἔφθισαν εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ Ζυγοῦ, ἐπόθεν διεσώθησαν εἰς τὸ στρατόπεδον τῶν Στερεοελλαδιτῶν. Οἱ λοιποὶ ἡ ἐφονεύθησαν κατὰ τὴν συμπλοκὴν πρὸς τοὺς ἐνεδρεύοντας Ἀλβανούς, ἢ ἡναγκάσθησαν νὰ ἐπιστρέψουν εἰς τὴν πόλιν, ἐκ θηλερᾶς παρεξηγήσεως, ὅπου κατεσφάγησαν ὑπὸ τοῦ εἰσοριμήσαντος ἔχθροῦ.

Κατὰ τὴν κρισιμωτέραν δηλαδὴ στιγμὴν τῆς ἐξόδου ἡκούσθησαν φωναὶ « πίσω, πίσω ! ». Εἴτε οἱ φωνάζοντες ἦσαν "Ελλήνες, οἱ ὅποιοι παρεξήγησαν κάποιαν διαταγήν, εἴτε, τὸ δόποιον φαίνεται καὶ πιθα-

νώτερον, Ἀλβανοὶ γνωρίζοντες τὴν ἑλληνικήν, τὸ μεγαλύτερον πλῆθος τῶν πολεμιστῶν καὶ τοῦ ἀμάχου πληθυσμοῦ ἐστράφη δπίσω πρὸς τὴν πόλιν. Δέν κατώρθωσαν δύμας νὰ κρατήσουν τοὺς προμαχῶνας καὶ οἱ Τούρκοι εἰσώρυμησαν κατόπιν αὐτῶν. Εἰς τὰς ὁδοὺς τῆς πόλεως καὶ περὶ τοὺς προμαχῶνας συνήφθη λυσσώδης πάλη, ἡ ὅποια ἔληγε συνήθως διὰ τῆς ἀνατινάξεως τῶν πυριτιδαποθηκῶν ὑπὸ τῶν 'Ελλήνων. Πλήθος ἀπολέμων ἀνετίναξεν δὲ γηραιὸς πρόκριτος **Χριστος Καψάλης** εἰς τὸν παρὰ τὸν Ἀνεμόμυλον προμαχῶνα.

Τὴν 11 Ἀπριλίου 1826 τὸ Μεσολόγγιον ἦτο σωρὸς καπνιζόντων ἐρειπίων. 'Αλλ' ἡ πτῶσις τοῦ περιλαλήτου φρουρίου ἦτο ἱσοδύναμος πρὸς μεγάλην νίκην, διότι ὁ ἡρωισμὸς τῶν ὑπερασπιστῶν του ἐπὶ μακρὸν ἐσταμάτησε δύο στρατιάς, εἰς τὰς δόποιας ἐπροξένησε μεγάλην

Δημήτριος Μακρῆς

φθιοράν. 'Εκ τῶν 10 χιλ. Αἰγυπτίων, οἱ ὄποιοι ἐπολιόρκουν τὸ Μεσολόγγιον, ἔσωθησαν 3.600, αἱ δὲ ἀπώλειαι τοῦ Κιουταχῆ ἦσαν πολὺ μεγαλύτεραι. 'Αλλ' ίδιως σημαντική ἦτο ἡ ἐντύπωσις 1826 εἰς τὸ ἔξωτερικόν, ὅπου ἡ ἥρωικὴ ἄξμνα, ἡ ὄποια ἐθεωρήθη ὡς τὸ ἀξιολογώτερον γεγονός τοῦ Ἀγῶνος, διεσκόρπισε τὴν θλιβερὰν ἀνάμνησιν τοῦ ἐμφυλίου πολέμου καὶ περιέβαλε διὰ νέας αἰγλής τὸν ἔλληνικὸν Ἀγῶνα.

ΚΡΙΣΙΜΟΣ Η ΘΕΣΙΣ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ

Μετὰ τὴν πτῶσιν τοῦ Μεσολογγίου, ἡ Ἐπανάστασίς ἐφάνη ἐκπένσουσα. Οἱ δύο πολιορκητικοὶ στρατοὶ ἦσαν ἐλεύθεροι νὰ δράσουν ἀλλαχοῦ. 'Ο Ιμπραήμ ἐπέστρεψεν εἰς ἡν Πελοπόννησον, τὴν ὄποιαν ἤρχισε νὰ καταστρέψῃ. 'Ο δὲ Κιουταχῆς ἐστράφη κατὰ τῆς Ἀν. 'Ελλάδος, ἐνῷ ἡ ἐλληνικὴ κυβέρνησις οὔτε χρήματα εἶχεν οὔτε ἐπιβολήν, ἐπεκράτει δὲ ἀναρχία καὶ διχοστασία μεταξὺ τῶν ἀρχηγῶν.

'Η κυβέρνησις ὑπὸ τὴν πίεσιν τῆς κοινῆς γνώμης συνεκάλεσε τὴν Γ' 'Εθνοσυνέλευσιν εἰς Ἐπέδαυρον (Πιάδαν, Ἰανουάριος 1826) καὶ, ὅτε ἐρθασεν ἡ εἵδησις τῆς πτώσεως τοῦ Μεσολογγίου, παρητήθη καὶ διεδέχθη αὐτὴν ἔτερα ἐνδεκαμελῆς ὑπὸ τὸν Ἀνδρέαν Ζαΐμην.

Εἰς τὴν δεινὴν αὐτὴν περίστασιν ἔσωσε τὴν 'Ελλάδα ἡ ἀντοχὴ τοῦ λαοῦ τῆς καὶ ἡ ἔξωθεν βοήθεια. Οἱ φιλελληνικοὶ σύλλογοι καὶ οἱ φιλάνθρωποι τῆς Εὐρώπης ἀνέπτυξαν κατὰ τὴν κρίσιμον στιγμὴν μεγάλην δραστηριότητα. 'Η χρηματικὴ βοήθεια ίδιως ἀνεζωπύρησεν ὅσον ἦτο δυνατὸν τὴν Ἐπανάστασιν. 'Ο στόλος ὑπὸ τὸν Μιαούλην κινηθεὶς διὰ τῶν χρημάτων ἐκείνων διεσκόρπισεν ἐπανειλημμένως τὸν στόλον τοῦ Καπετάνιου Πασᾶ, δὲ ὄποιος ἐκλείσθη πάλιν εἰς τὸν 'Ελλήσποντον, δὲ Κολοκοτρώνης διεξῆγε πείσμονα κλεφτοπόλεμον κατὰ τῶν Αἰγυπτίων, ἀναγκάζων αὐτοὺς νὰ περιορίσουν τὰς ἐπιδρομάς. 'Αξιομνημόνευτος εἶναι ἡ ἐκστρατεία τοῦ Ιμπραήμ κατὰ τῆς Μάνης, τὴν ὄποιαν ἐπεχείρησε διὰ ἔηρᾶς καὶ θαλάσσης μὲ δύναμιν 7 χιλ. ἀνδρῶν. Οἱ Μανιᾶται ὅμως κατώρθωσαν, εἰς τὴν περίφημον μάχην τῆς Βέργας, νὰ ἀποκρούσουν τοὺς Αἰγυπτίους καὶ νὰ ματαιώσουν τὰς ἀποπείρας τῶν ἀποβάσεως ἀπὸ θαλάσσης.

Η ΠΑΛΗ ΠΕΡΙ ΤΗΝ ΑΚΡΟΠΟΛΙΝ ΤΩΝ ΑΘΗΝΩΝ

'Ο Κιουταχῆς προελάσας εἰς τὴν Ἀττικὴν κατέλαβε τὴν 13 Αὐγούστου τὴν πόλιν τῶν Ἀθηνῶν μετὰ 24ωρον βομβαρδισμόν. Οἱ κάτοικοι μετὰ τοῦ Γκούρα ἐνεκλείσθησαν εἰς τὴν Ἀκρόπολιν. Ἡ ἐλληνικὴ κυβέρνησις ἥθελεν

Γεώργιος Καραϊσκάκης (1782 - 1827)

πάσῃ θυσίᾳ νὰ κρατήσῃ τὴν Ἀκρόπολιν, διότι εἶχεν ὑποδείξεις ἀπὸ τὴν Ἀγγλίαν ὅτι, ἂν ἔπιπτε, θὰ ἥτο ἀδύνατον νὰ περιληφθῇ ἡ Στερεά ἐις τὸ μέλλον ἐλληνικὸν κράτος. Διὰ τοῦτο ἐπεχειρησεν ἐπανειλημμένως νὰ σώσῃ τὴν πολιορκουμένην Ἀκρόπολιν. Εύτυχῶς, κατὰ τὰς κρισίμους αὐτὰς στιγμὰς παρουσιάσθη εἰς τὴν Στερεάν ἀντάξιος ἀντίπαλος τοῦ Κιουταχῆ, ὁ **Καραϊσκάκης**, τοῦ ὄποιου τὸ ὄνομα συνδέεται μὲ τὴν τελευταίαν αὐτὴν φάσιν τοῦ ἀγῶνος.

Ο Γεώργιος Καραϊσκάκης (1782 - 1827) ἐγνηθῇ εἰς τὸ Μαυρομάτι

πλησίον τῆς Καρδίτσης. Ἡ μήτηρ του ἥτο ἀνεψιά τοῦ ὄνομαστου ὅπλαρχηγοῦ τῆς Ἀρτὶς Γώγου Μπακόλα. Διῆλθε περιπτειώδη νεότητα ἀναμειχθεῖς εἰς τοὺς πολέμους τοῦ Ἀλῆ πασᾶ εἴτε ὡς μισθοφόρος εἴτε ὡς ἀντίπαλος αὐτοῦ. Ἐκ τῶν πρώτων ἔλαβε τὰ ὅπλα κατὰ τὰς ἐπιχειρήσεις τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος. Ἀλλὰ δὲν ἔδειξι κατ' ἀρχὰς σταθερότητα οὔτε σαφῆ ἔννοιαν τοῦ μεγάλου γεγονότος. Τὸ ἴδιαικόν του περιωρίζετο νὰ λάβῃ τὸ ἀρματολίκι τῶν Ἀγράφων. Ἀλλὰ βραδύτερον αἱ κρίσιμοι περιστάσεις ἀφύπνισαν τὴν συνείδησίν του καὶ ἔδωσαν νέαν κατεύθυνσιν εἰς τὰς σκέψεις καὶ τὰς πράξεις του. Ἐκτὸτε παρουσιάζεται ὡς νέος ἀνθρωπός καὶ ὁ ἀνυπότακτος καὶ ἀθυρόστομος καὶ ἔγωιστης ὀπλαρχηγὸς τῆς Στερεᾶς ἀπέβη πρότυπον πειθαρχίας καὶ αὐτοθυσίας, ἀναδειχθεῖς συγχρόνως διστρατηγ-

κώτατος τῶν ἀρχηγῶν τῆς Στερεάς. 'Η κυβέρνησις Ζαΐμη διώρισεν αὐτὸν ἀρχιστράτηγον τῆς Ἀν. Ἐλλάδος.

Οι "Ελληνες, διὰ νὰ φέρουν ἀντιπερισπασμὸν εἰς τὸν Κιουταχῆν, ἐσχημάτισαν στρατόπεδον εἰς τὴν Ἐλευσῖνα. Ἐκεῖ ἔφθασεν ὁ Καραϊσκάκης καὶ ὁ Φαβιέρος ἐκ Μεθάνων μετὰ τῶν τακτικῶν του, τοὺς ὅποιους ἐνίσχυον 70 φιλέληντες. Μετ' ὀλίγον ὁ Γκούρας ἔφονεύθη. 'Αλλ' ὁ Κριεζώτης κατώρθωσε μετὰ 300 ἐπιλέκτων νὰ διολισθήσῃ διὰ τοῦ φείρου τοῦ Ἰλισσοῦ καὶ νὰ ἀνέλθῃ εἰς τὴν Ἀκρόπολιν (11 Ὀκτωβρίου 1826). 'Ἐν τῷ μεταξὺ ὁ Φαβιέρος διαφωνήσας πρὸς τὸν Καραϊσκάκην ἀπεχώρησεν εἰς Μέθανα καὶ ὁ Καραϊσκάκης ἔλαβε τὴν πρωτοβουλίαν τῆς διεξαγωγῆς τοῦ πολέμου.

Τότε ἡ θέλησε νὰ ἐφαρμόσῃ νέον σχέδιον, διὰ τοῦ ὅποιου ἤλπιζεν ἀσφαλῶς ὅτι θὰ ἔφερεν εἰς ἀμηχανίαν τὸν Κιουταχῆν καὶ θὰ ἡνάγκαζεν αὐτὸν νὰ λύσῃ τὴν πολιορκίαν. 'Εσκέφθη νὰ ἀποκόψῃ τὴν μετὰ τῆς Θεσσαλίας συγκοινωνίαν τοῦ ἐχθροῦ, ἐγκαθιστῶν σειρὰν φυλακίων εἰς τὰ νῶτά του, ἀπὸ τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου μέχρι τοῦ στενοῦ τῆς Εύβοιάς. Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ὁ Κωλέττης ἀπεβιβάσθη εἰς τὴν παραλίαν τοῦ Εύβοικοῦ κόλπου παρὰ τὴν Ἀταλάντην, διὰ νὰ καταστρέψῃ τὰς σιταποθήκας τοῦ Κιουταχῆν, ὁ δὲ Καραϊσκάκης προσέβαλε μὲ 3 χιλ. ἐκλεκτοὺς πολεμιστὰς τὴν παρὰ τὸν Ἐλικῶνα Δόμυθραιναν, τὴν ὅποιαν εἶχεν δύχυρωσει ὁ Τούρκος στρατηλάτης, διὰ νὰ ἀσφαλίσῃ τὴν μετὰ τῆς Θεσσαλίας συγκοινωνίαν. 'Αλλ' ὁ Κιουταχῆς ἐμπατάωσε τὴν ἀπόπειραν τοῦ Κωλέττη ἀποστέλλας ἐγκαίρως 2 χιλιάδας 'Αλβανούς ὑπὸ τὸν Μουσταφάμπετεν. 'Ο στρατός, τὸν ὅποιον εἶχε συγκεντρώσει ὁ Κωλέττης ὑπὸ διαφόρους Στερεοελλαδίτας ὅπλαρχηγούς, ἡττήθη ὑπὸ τοῦ ἐμπειροπολέμου Μουσταφάμπετη παρὰ τὴν Ἀταλάντην, ἐπὶ τῆς ὁδοῦ τῆς ἀγούσης πρὸς Λεβάδειαν, καὶ διεσκορπίσθη.

'Επίσης ὁ ἀρχηγοςτράτηγος δὲν ἦτο εὔτυχέστερος εἰς τὴν ἐπιχείρησίν του. 'Η φρουρὰ τῆς Δομβραίνης, ἀποτελουμένη ἀπὸ 300 Τούρκους, ἐκλείσθη εἰς τρεῖς πύργους καὶ εἶχεν ἀπόφασιν νὰ ἀντισταθῇ, διότι ἐλάμβανεν εὐκόλως τροφάς καὶ ἐφόδια ἀπὸ τὰς Θήβας. Τότε ὁ Καραϊσκάκης ἐσκέφθη νὰ στραφῇ κατὰ τῶν 'Αλβανῶν τοῦ Μουσταφάμπετη διὰ νὰ καταστρέψῃ αὐτοὺς αἱφνιδιαστικῶς κατὰ τὴν ἐπιστροφήν. 'Ετράπη λοιπὸν ὁ Καραϊσκάκης πρὸς τὸ Δίστομον, δόπθεν ἀπέστειλε τὸν ὑπαρχηγὸν του Γρίβαν εἰς τὴν Ἀράχωβαν. Μετ' ὀλίγον ἐλθὼν

καὶ ὁ ἔδιος ἀπέκλεισεν αὐτοὺς ἐντὸς τῆς πόλεως καὶ ὁ ἐνσκήψας χειμῶν
καὶ ἡ χιονοθύελλα συνεπλήρωσε τὸν ἀποκλεισμόν. Κατὰ τὴν φονι-
κὴν νύκτα τῆς 24 Νοεμβρίου 1826 οἱ πανικόβλητοι Ἀλ-
βανοί, ἀποπλανηθέντες εἰς τὰς κρημνώδεις χιονοσκεπεῖς ἀτραπούς, κα-
τεκόπτησαν ὑπὸ τῶν Ἐλλήνων. Ἐκ τῶν 2.000 μόλις 300 ἐσώθησαν, ὁ
ἔδιος δὲ Μουσταφάμπεης ἐφονεύθη, ἐκυριεύθησαν αἱ σημαῖαι τῶν καὶ
ὁ Καραϊσκάκης ἀνήγειρε πυραμίδα ἐκ τῶν κεφαλῶν τῶν πεσόντων,
ἐπὶ τῆς δόποιας ἔθεσε τὴν ἐπιγραφήν :

« Τρόπαιον τῶν Ἐλλήνων κατὰ τῶν βαρβάρων ».

Μετὰ τρεῖς περίπου μῆνας, τὸν Φεβρουάριον τοῦ 1827, οἱ Τούρ-
κοι προσέβαλον μετὰ μεγαλυτέρων δυνάμεων τὴν παρὰ τὸ Δίστο-
μον ὡχυρωμένην θέσιν τοῦ Καραϊσκάκη, ἀλλ' ἀπεκρούσθησαν καὶ ὑπε-
χώρησαν ἀπολέσαντες τὰς ἀποσκευὰς καὶ τὸ πυροβολικόν τῶν.

Αἱ ἐπιτυχίαι αὐταὶ κατέπιν σειρᾶς ἀτυχημάτων ἔχαιρετίσθησαν
ώς μεγάλα ἔθνικὰ κατορθώματα. Ὁ Ζαΐμης μετὰ τὴν νίκην τῆς Ἀρχ-
κώβης διέταξε νὰ ψαλῇ δοξολογία εἰς τοὺς ναοὺς καὶ ὁ τολμηρὸς στρα-
τηγὸς τῆς Ἀν. Ἐλλάδος κατέστη ἔθνικὸν εἰδώλον. Ἡ δὲ ἔθνικὴ ἀν-
τίστασις, ἡ δόποια ἐφαίνετο διὰ κατεστάλη εἰς τὴν Στερεάν, ἀνεβίω-
σε πάλιν.

Ἡ Κυβέρνησις δὲν ἔπαισε καταβάλλουσα προσπαθείας, διὰ νὰ λύ-
σῃ τὴν πολιωρκίαν τῆς Ἀχροπόλεως. Ὁ Φαβιέρος διὰ τολμηροῦ στρα-
τηγήματος κατώρθωσε νὰ ἐνισχύσῃ τὴν φρουρὰν τῆς Ἀχροπόλεως.
Ἀποβιβάσθεις εἰς τὸ Τουρκολίμανον ἀνῆλθεν εἰς τὴν Ἀκρόπολιν ὑπὸ¹
βροχὴν σφαιρῶν. Τὴν 24 Ἰανουαρίου δὲ "Ἄγγλος στρατηγὸς Γόρδων
ἀπεβιβάσθη μετὰ 2.300 ἀνδρῶν καὶ 15 τηλεβόλων εἰς τὴν πειραιών
ἀκτὴν καὶ ἀπέκρουσε τὴν ἐπίθεσιν τοῦ Κιουταχῆ, ὑποστηριζόμενος ἀπὸ
θαλάσσης ὑπὸ τῆς ἀτμοκινήτου κορβέτας « Καρτερίας », τῆς δόποιας
ἐπέβαινεν ὁ γενναῖος φιλέλλην **"Αστιγξ** (30 Ἰανουαρίου). Τέλος δὲ
Καραϊσκάκης διαταχθεὶς ὑπὸ τῆς Κυβερνήσεως ἔστησε τὸ στρατόπεδόν
του εἰς τὸ Κερατσίνι, δυτικῶς τοῦ Πειραιῶς. Ἀλλ' ἡ ἀνάμειξις τῶν
πολιτικῶν καὶ ἡ ἐπέμβασις τῶν ξένων στρατιωτικῶν διετάραξεν τὸ σχέ-
διόν του καὶ ὠδήγησαν εἰς καταστροφὴν τὴν ἐλληνικὴν ἐπιχείρησιν.

Η ΕΝ ΤΡΟΙΖΗΝΙ ΕΘΝΟΣΥΝΕΛΕΥΣΙΣ

'Ἐν τῷ μεταξὺ εἶχε συντελεσθῆ νέα πολιτικὴ ζύμωσις. Ἡ πα-

λαιά ἀντίθεσις μεταξὺ πολιτικῶν καὶ στρατιωτικῶν ἐχαλαρώθη, ἔξεδηλώθησαν δὲ ζωηρότερον αἱ τοπικαὶ ἀντιθέσεις. Πολιτικῶς ἡ Ἑλλὰς δημορέθη εἰς τρεῖς φατρίας: τοὺς **Νησιώτας**, τοὺς **Στερεοελλαδίτας** καὶ τοὺς **Πελοποννησίους**, ἐκάστη τῶν δποίων ἐστηρίχθη ἐπὶ μᾶς τῶν πριῶν Μεγάλων Δυνάμεων: τῆς Ἀγγλίας, τῆς Γαλλίας καὶ τῆς Ρωσίας. Οὕτω προηῆθον τὰ τρία κόμματα: τὸ Ἀγγλικόν, τοῦ δποίου ἡγέται ἥσαν ὁ Μαυροκορδάτος καὶ ὁ Μικούλης· τὸ Γαλλικόν, τοῦ δποίου ἡγεῖτο ὁ Κωλέττης· τέλος τὸ Ρωσικόν, εἰς τὸ δποίον ἔκλινεν ὁ Κολοκοτρώνης ἐξ ἀντιζηλίας πρὸς τὸν Μαυροκορδάτον καὶ τοὺς Νησιώτας.

Ἡ κυβέρνησις, ἀφοῦ μετέθεσε τὴν ἔδραν τῆς εἰς Αἴγιναν, συνεκάλεσεν ἑκεῖ Ἐθνοσυνέλευσιν. Ἄλλη ἡ περὶ τὸν Κολοκοτρώνην ἀντιπολίτευσις συνεκάλεσεν ἄλλην εἰς Ἐρμόνην. Οὕτως ἡ Ἑλλὰς ἐραίνετο πάλιν διηρημένη εἰς δύο καὶ ἡ ἀιλεῖτο νέος ἐμφύλιος πόλεμος. Ἄλλα τὴν κατάστασιν ἔσωσεν ἡ ἐπέμβασις τῶν φιλελλήνων καὶ ίδιως ἡ ἄφιξις τοῦ στρατηγοῦ **Τζώρτς** καὶ τοῦ λόρδου **Κόχραν**. Αἱ δύο μερίδες κατώρθωσαν νὰ συνεννοηθοῦν καὶ τὸν Μάρτιον τοῦ 1827 συνηῆθεν ἡ ἐν Τροιζῆνι Ἐθνοσυνέλευσις. Ἡ κυβέρνησις Ζαΐμη κατέθεσε τὴν ἀρχήν, ἡ δὲ Συνέλευσις ἔλαβε σημαντικὰς ἀποφάσεις.

Ἐψήφισε νέον Σύνταγμα. Ἡ νομοθετικὴ ἔξουσία ἐδόθη εἰς σᾶμα ἀντιπροσώπων τοῦ λαοῦ, τὸ δποίον πρώτην φορὰν τότε ὀνομάσθη **Βουλὴ**. Ἀνεγνωρίσθη ὅμως ὅτι ἡ Ἐκτελεστικὴ ἔξουσία πρέπει νὰ ἀσκήται ἀπὸ ἐν μόνον πρόσωπον, τὸν Κυβερνήτην. Ὡς τοιοῦτον μετὰ πολλὰς συζητήσεις ἐξέλεξε τὸν Ἰωάννην **1827 Καποδίστριαν** (30 Μαρτίου 1827). Πρὸς τούτοις ἡ Ἐθνοσυνέλευσις διώρισε τὸν στρατηγὸν Τζώρτς ἀρχιστράτηγον, τὸν δὲ Κόχραν ναύαρχον. Ο Τζώρτς ἦτο Ἀγγλος ἀξιωματικὸς ἀπὸ τὴν Ἰρλανδίαν, ὑπὸ τὸν δποίον εἶχον ὑπηρετήσει ὁ Κολοκοτρώνης, ὁ Ἀναγνωσταρᾶς καὶ ἄλλοι ἔγκριτοι ὀπλαρχηγοὶ εἰς τὴν Ζάκυνθον. Ο δὲ Κόχραν, κατ' ἀρχὰς ἀξιωματικὸς τοῦ ἀγγλικοῦ ναυτικοῦ, προσελήφθη εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Βραζιλίας καὶ ὡς ναύαρχος τοῦ βραζιλιανοῦ στόλου εἰς τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Πορτογαλίας ἀπέκτησε μεγάλην φήμην.

Η ΕΝ ΦΑΛΗΡΩΙ ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗ

‘Η Κυβέρνησις ἔγκατέλειψε τὸ σχέδιον τοῦ Καραϊσκάκη καὶ πιεζούμενη ὑπὸ τοῦ Τζώρτζ καὶ τοῦ Κόχραν ἀπεφάσισε νὰ παρασκευάσῃ μεγάλην ἐκστρατείαν, διὰ νὰ λύσῃ τὴν πολιορκίαν τῆς Ἀκροπόλεως δι’ ἀμέσου ἐπιθέσεως. Οἱ δύο ἔνοι ἀρχηγοὶ συνηγήθησαν εἰς τὸ Κερατσίνι μὲ τὸν Καραϊσκάκην, ὁ ὅποιος ἐπέμεινε καὶ πάλιν εἰς τὸ παλαιόν του σχέδιον. ’Αλλ’ ὁ Κόχραν δὲν ἤκουσεν αὐτὸν ἀπεβίβασε τὸν στρατόν του εἰς τὸ Φάληρον καὶ προσέβαλε τοὺς κατέχοντας τὸν Πειραιᾶ Τούρκους. Οἱ ἐν τῇ Μονῇ τοῦ Ἀγ. Σπυρίδωνος Γκέρκηδες ἀντέταξαν λυσσώδη ἀντίστασιν τέλος ὅμως ἡναγκάσθησαν νὰ συνθηκολογήσουν.

Μετὰ τὰς κινήσεις αὐτὰς οἱ ἔνοι ἐκηρύχθησαν ὑπὲρ τῆς ἀμέσου δράσεως. ‘Ο Καραϊσκάκης ἀντέτεινε καὶ πάλιν, ἀλλὰ δὲν εἰσηκούσθη. ’Ωρισθή ἡ 23 Ἀπριλίου ἡμέρα ἐπιθέσεως· τὴν παραμονὴν ὅμως ἀκριβῶς ἐπληγώθη εἰς συμπλοκὴν ὁ Καραϊσκάκης θανατίμως καὶ μετεκομίσθη εἰς τὸ πλοῖον τοῦ Τζώρτζ, δπου καὶ ἐξέπνευσε τὴν ἐπομένην. Τὸ γεγονός συνεκίνησε πολὺ τοὺς “Ελληνας, οἱ ὅποιοι εἶχον μεγάλην ἐμπιστοσύνην εἰς τὸν Καραϊσκάκην. ’Η εἰδῆσις τοῦ αἰφνιδίου θανάτου τοῦ “Ελληνος στρατάρχου ἐτάραξε πολὺ καὶ τὴν Κυβέρνησιν. ’Ο νεκρὸς τοῦ Καραϊσκάκη μετεφέρθη εἰς τὴν Σαλαμῖνα, ὅπου καὶ ἐτάφη εἰς τὸν ναὸν τοῦ Ἅγιου Δημητρίου, καὶ διετάχθη εἰς δλην τὴν Ἐλάδα ἐθνικὸν πένθος. Τὸ γεγονός αὐτὸς ἤτο τὸ προοίμιον τῆς μεγάλης στρατιωτικῆς καταστροφῆς, ἡ ὅποια ἀνέμενε τοὺς “Ελληνας εἰς τὸ Φάληρον.

Μετὰ δύο ἡμέρας (24 Ἀπριλίου) οἱ φιλέλληνες ἀρχηγοὶ ὥδηγησαν τοὺς “Ελληνας εἰς τὴν σφαγήν. ’Η ἐπιχείρησις κακῶς σχεδιασθεῖσα, χειρότερον ἔξετελέσθη. Εἶχον σχεδιάσει νὰ ἐπιτεθοῦν τὴν νύκτα, ἀλλ’ ἡ ἀπόβασις τῶν στρατευμάτων καὶ ἡ μετακίνησις κατηνάλωσαν δλην τὴν νύκταν. Τὴν πρώταν οἱ ὅπλαρχηγοι ἐβάδισαν ἐν ἀταξίᾳ ἀνεν συνοχῆς καὶ μετ’ δλίγον ἔπεσαν ὡς εὔκολος λεία τοῦ δραστηρίου καὶ στρατηγικοῦ ἀντιπάλου. ’Ο Κιουταχῆς προσέβαλε τοὺς “Ελληνας δι’ δλων τῶν δυγάμεών του. Τὸ μικρὸν σῶμα τῶν τακτικῶν συνετρίβη, οἱ δελῆδες (ἴππικόν) κατεπάτησαν τοὺς ἀτάκτους, οἱ δποιοι δὲν εἶχον τὰ μέσα νὰ κατασκευάσουν ταμπούρια. Μετ’ δλίγον ἐν πλήρει ἀταξίᾳ ἔφυγον οἱ “Ελληνες πρὸς τὴν θάλασσαν, κατα-

διωκόμενοι ύπό τοῦ τουρκικοῦ ἵππικοῦ. Πολλοὶ ἐφίμησαν εἰς τὴν θάλασσαν καὶ ἐπνίγησαν.

'Η παρὰ τὸ Φάληρον καταστροφὴ ἡτο ἡ αίματηροτάτη ἐξ ὅσων ὑπέστησαν οἱ Ἔλληνες κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ μεγάλου Ἀγῶνος. Τούς τοὺς 1.500 ἄνδρας ἐφονεύθησαν.

Οἱ ὁπλαρχῆγοι Νοταρᾶς, Βέικος, Γ. Τζαβέλας, Φωτούμαρας καὶ ὁ συνταγματάρχης Ἰγγλέσης ἔκειντο νεκροί. Τὴν ἐπομένην τῆς νίκης οἱ 250 αὐχμάλωτοι παραταχθέντες κατὰ σειρὰν ἀπεκεφαλίσθησαν. Μετὰ τὴν καταστροφὴν ἡ Ἀκρόπολις δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ κρατηθῇ. 'Η φρουρὰ ἐσυνθηκολόγησεν ύπό τὸν ὄρον νὰ ἀποχωρήσῃ μετὰ τῶν ὅπλων καὶ τῶν ἀποσκευῶν τῆς.

1827

III. Η ΑΠΕΛΕΥΘΕΡΩΣΙΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Η ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΕΠΕΜΒΑΣΙΣ

Μετὰ τὴν πτῶσιν τῆς Ἀκροπόλεως ἡ Ἐπανάστασις ἔσβησεν εἰς τὴν ἡπειρωτικὴν Ἑλλάδα καὶ μόνον εἰς τὸ ἀνατολικὸν ἀκροντῆς Πελοποννήσου διετηρεῖτο. 'Ο Ἰμπραήμ ἐσκέπτετο ἡδη περὶ ἐκστρατείας κατὰ τῆς Ὑδρας καὶ τοῦ Ναυπλίου. Ἐφήμωσις καὶ φρίκη ἐπλανᾶτο ἐπὶ τῆς χώρας, ἐνῷ οἱ ἔχθροι τῶν Ἑλλήνων ἔλεγον μετὰ χαιρεκακίας: «'Η Ἑλλάς, ὑπὲρ τῆς δοπίας θέλουν νὰ ἐπέμβουν, δὲν ὑπάρχει!». Τὴν κρίσιμον ἔκεινην στιγμὴν ἡρχισεν ἡ εὐρωπαϊκὴ ἐπέμβασις, διότι ἐν τῷ μεταξύ ἡ εὐρωπαϊκὴ διπλωματία εἶχεν ἀρχίσει νὰ διάκειται εὐνοϊκῶτερον ἀπέναντι τοῦ ἐλληνικοῦ Ἀγῶνος. 'Ο Κάννυγκ ἡκολούθει φιλελληνικὴν πολιτικήν, εἰς τὴν Ρωσίαν ἀπέθανεν ὁ τσάρος Ἀλέξανδρος (1825) καὶ ὁ διαδεχθεὶς αὐτὸν Νικόλαος ἦτο ἀνὴρ βουλήσεως καὶ δὲν ἔξηρτάτο ἀπὸ τὸν Μέττερνιχ, ἡ δὲ γαλλικὴ Κυβέρνησις ἀπηλλάγη ἀπὸ τὴν αὐστριακὴν ἐπιφροήν.

Αἱ τρεῖς Δυνάμεις ὑπέγραψαν ἐν Λονδίνῳ τὴν 6 Ιουλίου 1827 τὴν λεγομένην **Ιουλιανὴν Σύμβασιν**, διὰ τῆς δοπίας ἡ Ἑλλάς ἀνεγνωρίζετο αὐτόνομος ύπό τὴν ἐπικυριαρχίαν τοῦ σουλτάνου μὲ σύνορα τὸν Παγασιτικὸν καὶ τὸν Ἀμβρακικὸν κόλπον. Τὸ ούσιαστικῶτερον ἦτο ὅτι αἱ δυνάμεις ἀπεφάσισαν νὰ ὑποστηρίξουν τὸ διάβημά των διὰ στρατιωτικῆς ἐπιδείξεως, ἐὰν ὁ ἔτερος ἐκ τῶν ἐμπολέμων δὲν ἐδέχετο τὰς ἐν Λονδίνῳ ληφθείσας ἀποφάσεις των. 'Ο ύπό τὸν **Κόδριγκτον** ἀγγλικὸς στόλος καὶ ὁ ύπό τὸν **Δεριγνύ** γαλλικὸς ἐνισχύθησαν, κατέ-

πλευσε δὲ καὶ ὁ ρωσικὸς στόλος ὑπὸ τὸν "Ευδεν εἰς τὸ Αἴγανον.

Τὴν πρότασιν τῶν Δυνάμεων ἐδέχθη προθύμως ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις, ἀλλ' ὁ σουλτᾶνος ἀπέκρουσε τὴν ἐπέμβασιν. Ἡ τελευταῖα λέξις τῆς Πύλης εἰς τοὺς διερμηνεῖς τῶν πρεσβειῶν ἦτο: « Γενηθήτω τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ! Ἡ 'Ψηφὴ Πύλη εἶναι διὰ πάντα ἑτοιμασμένη ».

Η NAYMAXIA ΤΟΥ NAYAPINOY (8 ΟΚΤΩΒΡΙΟΥ 1827)

'Ο Τουρκοαιγυπτιακὸς στόλος ἐνισχυθεὶς διὰ νέων μονάδων καὶ ἐπικουριῶν προσωριμίσθη εἰς τὸν λιμένα τῆς Πύλου. Μετ' ὀλίγον κατέπλευσεν ὁ Κόδριγκτον, ὁ ὄποιος δὲν κατώρθωσε νὰ ἐμποδίσῃ τὴν ἀπόβασιν τῶν ἐπικουριῶν τοῦ Ἰμπραήμ, ἀλλ' ἀνεκοίνωσεν εἰς αὐτὸν καθὼς καὶ εἰς τοὺς "Ἐλληνας τὴν ἀπόφασιν τῶν Δυνάμεων περὶ τῆς παύσεως τῶν ἐχθροπραξιῶν. Μετ' ὀλίγας ἡμέρας κατέπλευσεν ὁ γαλλικὸς στόλος καὶ οἱ δύο ναυάρχοι ἀπῆτησαν παρὰ τοῦ Ἰμπραήμ νὰ ἀπέχῃ πάσης ἐπιχειρήσεως, ἔως ὅτου λάβῃ δῆγμίας ἐν Κωνσταντινουπόλεως.

Άκροπρωρον « Θεμιστοκλέους» ἀδελφῶν Τομπάζη. λιμένα. τῆς 'Ιτέας, ἐπινείου τῶν Δελφῶν καὶ τῆς 'Αμφίσσης.

'Ο Ιμπραήμ ἐξῆλθεν ἀπὸ τὸ Ναυαρῖνον μὲ μοῦραν τοῦ στόλου του, διὰ νὰ ἐκδικηθῇ τὸ πάθημα τῆς 'Ιτέας, ἀλλ' ὁ Κόδριγκτον, ἀποπλεύσας ἀπὸ τὴν Ζάκυνθον, ὑπεχρέωσεν αὐτὸν νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν Πύλον. Ἐξετράπη τότε ὁ Αἴγυπτος στρατηλάτης εἰς δεινὴν λεηλασίαν τῆς Μεσσηνίας καὶ τῆς 'Αρκαδίας. Ἐν τῷ μεταξύ ὁ σουλτᾶνος ἀπέκρουσε τὴν πρότασιν τῶν Δυνάμεων καὶ διεβίβασε διαταγὴν εἰς τὸν Ἰμπραήμ νὰ διεξαγάγῃ ἐντονώτερον ἀγῶνα.

Τότε ὁ συμμαχικὸς στόλος εἰσῆλθεν εἰς τὸν λιμένα τοῦ Ναυαρίνου, διὰ νὰ ἐπιβάλῃ εἰς τὸν Ἰμπραήμ τὴν θέλησιν τῶν Δυνάμεων. Τὸ μοιραῖον ἐπῆλθε τὴν 8 Ὁκτωβρίου. Οἱ Μωαμεθανοὶ ἐπυροβόλησαν, κατὰ τῆς ἀγγλικῆς λέμβου, τὴν δόποιν ὁ Κόδριγκτον ἔστειλε πρὸς συνενόησιν. 'Η λέμβος καὶ ἡ γαλλικὴ ναυαρχὶς ἀπήντησαν. "Οτε δὲ ἐν τῶν αἰγαίων πτυαικῶν πλοίων ἤρχισε νὰ κανονιοβολῇ, τὸ πῦρ ἐγενεύθη. Τὰ 26 πολεμικὰ τῶν Εύρωπαιών (11 ἀγγλικά, 7 γαλλικά, 8 ρωσικά) μὲ 1.270 τηλεβόλα κατεναυμάχησαν τὴν τουρκοαιγαίνην ἀρμάδαν, ἀποτελουμένην ἀπὸ 82 σκάφη μὲ 1827 2.000 τηλεβόλα. Τὴν ἐπομένην ὅταν ἀνέτειλεν ὁ ἥλιος, εὗρε συντρίμματα, τὰ δόποια ἐπλήρουν τὸν λιμένα τῆς Πύλου. 'Η παρὰ τὸ Ναυαρῖνον ναυμαχία ἦτο ἡ μεγίστη κατὰ θάλασσαν καταστροφὴ τοῦ τουρκικοῦ στόλου μετὰ τὴν ναυμαχίαν τῆς Ναυπάκτου (1571).

ΤΟ ΤΕΛΟΣ ΤΟΥ ΑΓΩΝΟΣ

'Η ἐν Ναυαρίνῳ ναυμαχία ἐσήμανε τὴν ἐλευθερίαν τῆς Ἑλλάδος. 'Αλλ' οἱ Τούρκοι ἐδέχθησαν τὴν καταστροφὴν μὲ καρτερικὴν ἡρεμίαν καὶ ὁ σουλτᾶνος παρεσκεύαζε νέαν ἐκστρατείαν. Τότε οἱ πρέσβεις τῶν Δυνάμεων ἔγκατέλεψαν τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ τὴν 7 Μαΐου 1828 ἔξερράγη ὁ ἀπὸ μακροῦ ἀπειλούμενος Ρωσοτουρκικὸς πόλεμος.

'Ο Ρωσοτουρκικὸς πόλεμος διήρκεσε δύο περίπου ἔτη (1828-30), ἐνίκησαν δὲ οἱ Ρώσοι καὶ προήλασαν μέχρι τῆς Ἀδριανούπολεως. 'Ἐν τῷ μεταξὺ εἶχε κατέλθει εἰς τὴν Ἑλλάδα (6 Ἰανουαρίου 1828) ὁ Καποδίστριας ἐπὶ ἀγγλικοῦ πολεμικοῦ καὶ ἐπελήφθη τοῦ ἔργου τῆς ὀργανώσεως καὶ ἀνορθώσεως. 'Η Γαλλία ἔστειλεν εἰς τὴν Πελοπόννησον 14 χιλ. στρατὸν καὶ 300 ιππεῖς ὑπὸ τὸν Μαζόν (18 Αὐγούστου), διὰ νὰ ἐκδιώξῃ τοὺς Αἰγαίωνας. 'Ο Μεχμέτ 'Αλῆς ὄμως ἐπώριαβε νὰ ὑπογράψῃ τῇ ἐνεργείᾳ τῆς Ἀγγλίας τὴν συνθήκην τῆς 'Αλεξανδρείας καὶ διέταξε τὸν Ἰμπραήμ νὰ ἔκκενώσῃ τὴν Πελοπόννησον (25 Αὐγούστου).

Μετὰ τὰ γεγονότα αὐτὰ ἡ ἐλευθέρωσις τῆς Ἑλλάδος ἦτο ἔργον εὐχερές. 'Ο στρατηγὸς Τζώρτς, διαπεραιωθεὶς μετὰ στρατοῦ εἰς τὴν Δ. Ἑλλάδα, κατώρθωσε νὰ ἀνακτήσῃ αὐτὴν ἀπὸ τοῦ Κορινθιακοῦ μέχρι τοῦ Ἀμβρακικοῦ κόλπου. Εἰς τὴν Ἀν. 'Ἑλλάδα, ὁ Δ. 'Ψηλάντης εὐκόλως κατέβαλε τοὺς Τούρκους, οἱ δόποιοι εἶχον ἔξασθενήσει,

ἀφότου διασυλτάνος ἀπέσυρε δυνάμεις διὰ τὸν ρωσικὸν πόλεμον. Παρὰ τὴν Πέτραν τῆς Βοιωτίας ἐδόθη ἡ τελευταία μάχη τοῦ Ἀγῶνος (12 Σεπτεμβρίου 1829). Τοιουτοτρόπως διαδέχεται ο Δ. Ὅψηλάντης ἔθεσε τέρμα εἰς τὸν πόλεμον, τὸν διπούν εἶχεν ἀρχίσει πρὸς δικτὸν ἐτῶν διδελφός του 'Αλέξανδρος παρὰ τὰς ὅχθας τοῦ Προύθου.

Η ΑΝΕΞΑΡΤΗΣΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

'Η διευθέτησις τῆς Ἑλληνικῆς ὑποθέσεως ἦτο πλέον ἔργον τῆς διπλωματίας. 'Αλλ' αἱ τρεῖς Προστάτιδες Δυνάμεις — ὅπως ἀνόμασαν ἑαυτὰς αἱ Ἀγγλία, Γαλλία καὶ Ρωσία — μόλις μετὰ μακρὰς παρελκύσεις κατώρθωσαν νὰ δρίσουν τὰ ὄρια τοῦ νέου κράτους καὶ τὴν σχέσιν του πρὸς τὴν Τουρκίαν.

Τὴν 10 Μαρτίου 1829 ὑπέγραψαν Σύμβασιν, διὰ τῆς δόποιας ἵδρυσετο Ἑλληνικὸν Κράτος ὑπὸ τὴν ἐπικυριαρχίαν τοῦ σουλτάνου, περιλαμβάνον τὰς πρὸς νότον τοῦ Παχασιτικοῦ καὶ Ἀμβρακικοῦ κόλπου χώρας, τὴν Εὔβοιαν, τὰς Κυκλαδας καὶ τὰς παρακειμένας εἰς τὴν Πελοπόννησον νήσους.

'Αλλ' ἡ ἐκ τῆς νίκης τῆς Ρωσίας δημιουργηθεῖσα νέα κατάστασις εἰς τὴν Βαλκανικὴν μετέβαλε τὰς διαθέσεις ἰδίας τῶν Ἀγγλῶν διπλωματῶν, οἱ δόποιοι ἐφοβοῦντο αὐξῆσιν τῆς ρωσικῆς ἐπιφροῆς ἐν τῇ Ἐγγὺς Ἀνατολῇ. Οἱ Ἑλληνες μετὰ τὴν εὐτυχῆ ἐκβασιν τοῦ Ρωσοτουρκικοῦ πολέμου καὶ τὴν ἐκκαθάρισιν κατὰ τὴν διάρκειαν αὐτοῦ ὑπὸ τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ τοῦ ἐδάφους πρὸς ἀνατολὰς μὲν μέχρι τοῦ Σπερχειοῦ, πρὸς δυσμὰς δὲ μέχρι τῶν ἀκτῶν τοῦ Ἀμβρακικοῦ κόλπου ἀπὸ τὸν τουρκικὸν στρατόν, ἐπέμενον εἰς τὴν ἰδρυσιν ἀνεξαρτήτου Ἑλληνικοῦ Κράτους. Μετὰ νέας συνεννοήσεις ὑπεγράφη τὴν 22 Ιανουαρίου 1830 τὸ Πρωτόκολλον τοῦ Λονδίνου, διὰ τοῦ δόποιου ἰδρύθη ἀνεξάρτητον Ἑλληνικὸν Βασίλειον, κυβερνώμενον ὑπὸ ἀληρονομικοῦ βασιλέως, διὸ δόποιος ἐπρεπε νὰ ἐκλεγῇ ἐκτὸς τῶν βασιλεύντων οἰκιών τῶν Προστατίδων Δυνάμεων. Τὸ κράτος δύμας τοῦτο εἶχε στενώτατα ὄρια. Πρὸς βορρᾶν ἐφθανε μέχρι τοῦ Σπερχειοῦ καὶ μέχρι τινὸς τοῦ Ἀχελώου. Μετ' ὀλίγον ἐδολοφονήθη διὸ Καποδίστριας καὶ ἐπηκολούθησεν ἀναρχία εἰς τὴν Ἑλλάδα. Αἱ Δυνάμεις, διὰ νὰ θέσουν τέρμα εἰς τὰς ταραχάς, ὑπέγραψαν τὴν νέαν Σύμβασιν τοῦ Λονδίνου (Μάιος 1832) καὶ τὴν Σύμβασιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως

('Ιούλιος 1832), διὰ τῶν ὁποίων ἐλύετο ὅριστικῶς τὸ Ἐλληνικὸν ζῆτημα. Διὰ τῆς Συνθήκης τοῦ Λονδίνου τὸ στέμμα τῆς Ἐλλάδος ἐδίδετο εἰς τὸν "Οθωνά, δευτερότοκον υἱὸν τοῦ 1832 βασιλέως τῆς Βαυαρίας. Διὰ τῆς Συμβάσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως τὰ ἡπειρωτικὰ σύνορα τῆς Ἐλλάδος ηρύθνοντο πρὸς θορρᾶν μέχρι τοῦ Παγασιτικοῦ κόλπου καὶ τοῦ Ἀμβρακικοῦ, τὰ δὲ

κατὰ θάλασσαν παρέμειναν ὡς καθαρίσθησαν διὰ τοῦ Πρωτοκόλλου τῆς 22 Ιανουαρίου 1830.

'Εκ τῶν νήσων ἐδόθησαν εἰς τὴν Ἐλλάδα αἱ ἐπιδικασθεῖσαι διὰ τοῦ Πρωτοκόλλου τῆς 22 Ιανουαρίου 1830: Δηλαδὴ αἱ παρακείμεναι εἰς τὴν Πελοπόννησον, ἡ Εὔβοια, αἱ Βόρειοι Σποράδες (Σκίαθος, Σκόπελος, Σκύρος κτλ.) καὶ ἐκ τῶν Κυκλαδῶν αἱ πρὸς ἀνατολὰς τῆς Ἀμοργοῦ, συμπεριλαμβανομένης. Ἡ διοίκησις τῆς Κρήτης παρέ-

χωρήθη ύπό τοῦ σουλτάνου εἰς τὸν Χεδίβην τῆς Αἰγύπτου, εἰς ἀνταμοιβὴν τῶν ὑπηρεσιῶν του κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ Ἀγῶνος. Ἡ δὲ Σάμους ἔγινεν αὐτόνομος ύπό χριστιανὸν ἡγεμόνα, διοριζόμενον ύπό τοῦ σουλτάνου.

Η ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ

'Η 'Ελληνικὴ 'Επανάστασις εἶναι γεγονός σημαντικώτατον' ἀπὸ ἀπόψεως μάλιστα γενικωτέρας τὸ σημαντικώτερον ἀπὸ ὅσα ἔγιναν εἰς τὴν Βαλκανικὴν μετὰ τὴν Ρωμαϊκὴν κατάκτησιν.

'Η ἔξεγερσις τῶν 'Ελλήνων ἔθεσε τέρμα εἰς τὴν θλιβερὰν κατάστασιν, ἡ ὅποια εἶχεν ἐπιβληθῆ ἐπὶ τὰς ἑλληνικὰς χώρας ἐπὶ αἰῶνας. 'Η χώρα, εἰς τὴν ὅποιαν ἦκμασεν ὁ λαμπρὸς ἑλληνικὸς πολιτισμός, εἶχε γίνει ἀπὸ πάσης ἀπόψεως ἀγνώριστος. Παραδοθεῖσα εἰς τὸν βαρὺν δεσποτισμόν, εἰς τὴν ἀναρχίαν καὶ τὴν αὐθαιρεσίαν τῶν κατὰ τόπους ἰσχυρῶν, εἶχεν ἀποχερσωθῆ ἐπὶ μεγάλας ἐκτάσεις, εἶχε σκεπασθῆ ἀπὸ ἔλη καὶ ἐμαστίζετο ἀπὸ μολυσματικὰ νοσήματα. Δὲν εἶχε δρόμους, οὔτε συγκοινωνίαν, οὔτε ἀσφάλειαν. Δὲν ἥδυνατο νὰ ἔχεται λλευθῆ τὰς πηγὰς τοῦ πλούτου της, ἔχασε τὸν πληθυσμόν της καὶ εἶχε καταντήσει μία ἀπὸ τὰς πτωχοτέρας καὶ τὰς ἀραιότερον κατοικουμένας γωνίας τῆς Εὐρώπης.

'Ο 'Αγῶν τοῦ Είκοσιένα δὲν εἶναι ὑπόθεσις ἑλληνικὴ μόνον, ἀλλὰ κίνησις πλατυτέρας σημασίας, ἡ ὅποια μὲ δυνατὰ κτυπήματα εἰς τὸ νότιον ἀκρον τῆς χερσονήσου ἔδιδε τὸ σύνθημα τῆς ἀφυπνίσεως εἰς τοὺς λαοὺς τῆς Βαλκανικῆς, οἱ ὅποιοι ἔζων ύπό τὸν μεσαιωνικὸν λήθαργον μέχρι τοῦ 19ου αἰῶνος. 'Ο ὑπέροχος ἑλληνικὸς λαὸς ἔδειξεν εἰς τοὺς γείτονας λαοὺς καὶ εἰς ἄλλα ἔθνη ὑποτεταγμένα πᾶς οἱ δοῦλοι γίνονται ἐλεύθεροι. "Ηρκεσεν ἐνὸς αἰῶνος ἐλεύθερος βίος, διὰ νὰ καταφανοῦν τὰ ἀγαθὰ τῆς ἐλεύθερίας.

A

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η'

ΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟΝ ΚΡΑΤΟΣ

Ο ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΣ — Ο ΟΘΩΝ

Ο ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΣ (1828 - 1831)

Οι "Ελληνες, όπως είδομεν, διαρκοῦντος του Ἀγῶνος κατά τῶν Τούρκων, προσεπάθησαν νὰ παραδώσουν τὴν ἔξουσίαν εἰς πρόσωπον ἕκανόν, διὰ νὰ ἀντιμετωπίσῃ ἀποτελεσματικώτερον τὰς ἀνάγκας του Ἀγῶνος καὶ νὰ καταπιέσῃ τοὺς ἐμφυλίους σπαραγμούς. Διὰ τοῦτο ἡ ἐν Τροιζήνι Συνέλευσις ἐξέλεξε τὸν Μάρτιον του 1827 κυβερνήτην τὸν Ἰωάννην Καποδίστριαν,

δό δόποῖος ἔφθασεν

1828 εἰς τὴν Ἑλάδα τὸν Ἰανουάριον του 1828. Ο Κυβερνήτης ἀπεβιβάσθη εἰς Ναύπλιον καὶ κατέστησε πρωτεύουσαν του κράτους τὴν νῆσον Αἴγιναν, ὅπου καὶ ἐγκατεστάθη τὴν 11 Ἰανουαρίου. Ἐκυβέρνησε τὴν Ἑλλάδα ἐπὶ 3 ½ ἔτη.

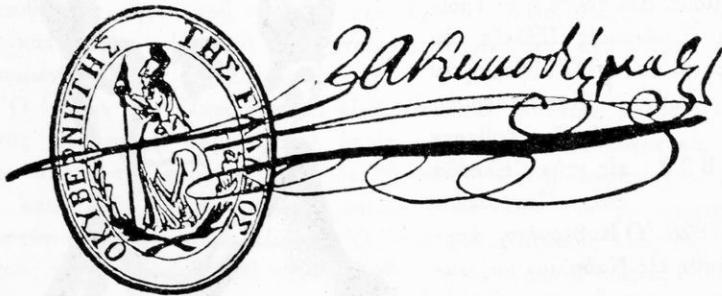

*Ιωάννης Καποδίστριας (1776 - 1831)

Ο *Ιωάννης Καποδίστριας (1776 - 1831) ἐγενήθη εἰς τὴν Κέρκυραν ἐξ ἐγκριτωτάτης οἰκογενείας τῆς νήσου, ἡ δόποια είλκε τὴν καταγωγήν της ἐκ δαλματικῆς πόλεως (Capo d' Istria), τῆς ἀρχαίας *Ιουστινουπόλεως.

Οι πρόγονοι του είχον λάβει τὸν τίτλον τοῦ κόμητος παρὰ τοῦ δουκός τῆς Σαβοΐας. Ο Κυβερνήτης τῆς Ἑλλάδος ἦτο ἀνὴρ μακρᾶς πείρας. Συμπληρώσας τάς σπουδάς του εἰς τὴν Εὐρώπην διωρίσθη γραμματεὺς τῶν Ἰονίων νήσων, ὅταν κατεῖχον αὐτὰς οἱ Ρώσοι, λαβών οὕτω τὴν εὐκαιρίαν νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὴν ρωσικὴν ὑπηρεσίαν. Καθ' ὅλην τὴν σταδιοδρομίαν του ἔμεινε πιστὸς εἰς τὴν ρωσικὴν πολιτικήν. "Οταν ὁ Ναπολέων διάτησε τῆς συνθήκης τοῦ Τίλσιτ ἔγινε κύριος τῶν Ἰονίων νήσων, ἀπῆλθεν εἰς τὴν Ρωσίαν καὶ εἰσῆλθεν εἰς τὴν ρωσικὴν διπλωματικὴν ὑπηρεσίαν, εἰς τὴν δόποιαν διεκρίθη. Ο Τσάρος ἐχρησιμοποίησεν αὐτὸν εἰς διαφόρους ἀποστολάς, ὡς ἀντιπρόσωπον του εἰς τὰ Συνέδρια τῶν Παρισίων καὶ τῆς Βιέννης, καὶ προήγαγεν αὐτὸν εἰς ὑπουργόν τῶν Ἐξωτερικῶν.

Ο Καποδίστριας εἶχε μέγα κῦρος, ὅταν κατέρχετο εἰς τὴν Ἑλλάδα. Αλλὰ δυστυχῶς δὲν ἀποκατέστησε τὴν γαλήνην εἰς τὴν δεινῶς ταρασσομένην χώραν. Τὸ ἔργον του ἦτο δυσχερές ἐν μέσῳ τῆς ἐρημώσεως καὶ τῆς ἀναρχίας. Η Ἑλλὰς ἐξήρχετο ἐκ δεινοτάτου ἀγῶνος σχεδὸν δικτὸν ἐτῶν. Οι ἄνθρωποι εἶχον διλιγοστεύσει, τὰ κτήνη εἶχον καταστραφῆ, ή γῆ ἔμενεν ἀκαλλιέργητος καὶ ή ἐργαζομένη τάξις ἦτο ἐν ἀπογνώσει. Ληστεία ἐπὶ τῆς ἔηρᾶς καὶ πειρατεία ἐπὶ τῆς θαλάσ-

Ἡ σφραγίς καὶ ἡ ὑπογραφὴ τοῦ Καποδίστρια

σης ἐλυμαίνοντο τὴν χώραν, τὰ δὲ ἥθη ἥσαν ἐξηγριωμένα καθ' ὅλην τὴν χώραν. Πλὴν τούτου ὁ Καποδίστριας εἶχε νὰ παλαίσῃ πρὸς διπλωματικὰς δυσχερείας, διότι ή Ἀγγλία καὶ ή Γαλλία ὑπέβλεπον αὐτόν, ἐπειδὴ τὸν ἔθεώρουν πράκτορα τῆς Ρωσίας.

Αλλὰ καὶ ὁ αὐταρχικὸς χαρακτὴρ τοῦ Κυβερνήτου, καθὼς καὶ αἱ περὶ κράτους πεποιθήσεις του προεκάλεσαν ἀντίδρασιν καὶ ἐδυσχέραναν περισσότερον τὸ ἔργον του. Ο Καποδίστριας ἦτο διπαδὸς τῆς πε-

φωτισμένης δεσποτείας (*déspotisme éclairé*). 'Εφρόνει δτι τὰ Συντάγματα καὶ τὰ Κοινοβουλευτικὰ σώματα εἶναι πρόωρα διὰ χώραν μὴ χειραφετηθεῖσαν εἰσέτι ὀλοκληρωτικῶς ἐκ τοῦ ἀσιατικοῦ δεσποτισμοῦ καὶ διερχομένην περίοδον συγκροτήσεως.

'Η πρώτη πρᾶξις του ἥτοι νὰ διαλύσῃ τὴν Βουλήν, ἡ ὁποία ἔξελέγη συμφώνως πρὸς τὸ Σύνταγμα τῆς Τροιζῆνος, καὶ νὰ ἀναστείλῃ τὸ Σύνταγμα. 'Αντὶ Βουλῆς ἵδρυσε προσωρινῶς συμβουλευτικὸν σῶμα, τὸ ὄποιον ὠνόμασε Π ανελλήνιον, συγκείμενον ἐξ 27 μελῶν, τὰ ὄποια διώριζεν ὁ Ἰδιος. 'Ο Ἰδιος ἐπίσης διώριζε τοὺς ὑπουργούς του, τοὺς λεγομένους Γραμματεῖς. Τὴν ἔξουσίαν εἶχε κυρίως ἡ Γενικὴ Γραμματεία ('Υπουργικὸν Συμβούλιον), τῆς ὄποιας πρόεδρον διώρισε κατ' ἀρχὰς τὸν Σπυρίδωνα Τρικούπην, ὁ ὄποιος ἔγραψε τὴν περίφημον ἴστορίαν τῆς 'Επαναστάσεως. Τοιουτορόπως ὅλας τὰς ἔξουσίας συνεχέντρωσεν εἰς χεῖράς του ὁ Κυβερνήτης καὶ διὰ καιολογίαν τῆς ἀναστολῆς τοῦ Συντάγματος ἔφερεν εὐλόγως τὴν δύσκολον θέσιν τῆς μαχομένης 'Ελλάδος.

Σπυρίδων Τρικούπης (1788 - 1873)

ΤΟ ΕΡΓΟΝ ΤΟΥ ΚΥΒΕΡΝΗΤΟΥ

"Οταν ὁ Καποδίστριας κατῆλθεν εἰς τὴν 'Ελλάδα, ὁ ὑπουργὸς τῶν Οἰκονομικῶν δὲν εἶχεν οὐδὲ ὅβιολὸν εἰς τὸ ταμεῖον, ὁ τῆς Παιδείας οὐδὲν σχολεῖον, ὁ ὑπουργὸς τῆς Δικαιοσύνης ἐδήλωσεν δτι μόνον ἐν δικαστήριον ἐλειτούργει εἰς τὴν 'Ελλάδα, τὸ δικαστήριον τῶν λειῶν, ὁ δὲ ὑπουργὸς τῶν Ἐσωτερικῶν ὡμολόγει δτι πλήρης διοικητικὴ ἀκαταστασία ἐπεκράτει καθ' ὅλην τὴν χώραν. 'Ο Καποδίστριας ἐτακτοποίησε

τὰ οἰκονομικά. Πρὸς τοῦτο διέθεσε καὶ ὀλόκληρον τὴν ἀτομικήν του περιουσίαν. "Ιδρυσε Τράπεζαν Ἐθνικήν καὶ ἔκοψε νομίσματα. Περιώρισε τὴν ληστείαν καὶ τὴν πειρατείαν. Κατήρτισε ταχτικὸν στρατὸν ἀπὸ 8 τάγματα ἐκ 1.000 ἀνδρῶν ἔκαστον μὲν ἀρχηγούς τὸν Τζώρτζ καὶ τὸν Δημ. 'Υψηλάντην. 'Ο Κυβερνήτης ἐμερίμνησε διὰ τὴν ἐκπαίδευσιν, ἵδιως διὰ τὴν λαϊκήν. Διεῖδε μὲν ἰδιάζουσαν εὐθυκρισίαν ὅτι ἡ ἐκπαίδευσις ἔπρεπε νὰ ἀρχίσῃ ἐκ τοῦ λαοῦ καὶ διὰ τὴν Ἑλλάδα ἔπρεπε νὰ εἶναι πραγματική. "Ιδρυσε δημοτικὰ σχολεῖα, Διδασκαλεῖον εἰς τὴν Αἴγιναν καὶ Ὀρφανοτροφεῖον διὰ τὰ δρφανὰ τοῦ πολέμου. 'Ιδιαιτέραν προσπάθειαν κατέβαλεν ὁ Καποδίστριας διὰ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς γεωργίας, ἵδρυσας πρὸς τοῦτο τὴν Γεωργικὴν Σχολὴν τῆς Τίρυνθος. Αὐτὸς εἰσήγαγεν εἰς τὴν Ἑλλάδα τὴν καλλιέργειαν τῆς πατάτας.

Η ΑΝΤΙΔΡΑΣΙΣ

Τὰ πρῶτα πολιτικὰ καὶ διοικητικὰ μέτρα τοῦ Καποδιστρίου δυσ-ηρέστησαν ὅχι μόνον τοὺς διπαδούς τοῦ συνταγματικοῦ πολιτεύματος, ἀλλὰ καὶ τοὺς προκρίτους καὶ τοὺς ναυτικούς. 'Η πειριβάλλουσα τὸ πρόσωπόν του αὔγλη ἥρχισε νὰ διαλέυται καὶ ἐσχηματίσθη ἴσχυρὰ ἀντιπολίτευσις κατ' αὐτοῦ. Διὰ νὰ δώσῃ διέξοδον εἰς τὴν ἐναντίον του κατακραυγήν, συνεκάλεσεν Ἐθνοσυνέλευσιν. 'Αλλὰ ἡ κατὰ τοῦ Κυβερνήτου δυσαρέσκεια καθημερινῶς ὠγκοῦτο, ἄνδρες δὲ ὡς ὁ Μιαούλης, ὁ Μαυροκορδᾶτος, ὁ Κουντουριώτης κ. ἀ. προσῆλθον εἰς τὴν ἀντιπολίτευσιν. "Ολα ἐδήλουν ὅτι πάλιν ἡ ἀτυχής χώρα μας ἐπρόκειτο νὰ γίνη θέατρον ἀνωμαλιῶν καὶ ἐκτρόπων, τὰ δόποια παρεκάλυπτον τὸ Ἐθνος νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὸν δριστικὸν δρόμον τῆς δργανώσεως καὶ τῆς προόδου.

"Εστίαι τῆς ἀντιδράσεως κατὰ τοῦ Κυβερνήτου ἦσαν ἡ Μάνη καὶ ἡ "Υδρα. 'Ἐπειδὴ ὁ Καποδίστριας εύρισκετο εἰς ἀδυναμίαν νὰ πληρώσῃ εἰς τοὺς "Υδραίους ἀποζημίωσιν διὰ τὰς κατὰ τὸν πόλεμον ζημίας, ἡ "Υδρα ἀπεσπάσθη καὶ ἔξελέξεν ἰδίαν κυβέρνησιν, τὴν λεγομένην Συνταγματικὴν ἢ Σύρος. 'Ο Μιαούλης καὶ ὁ Μαυροκορδᾶτος ἐνεργούντες κατ' ἐντολὴν τῆς Ἐπιτροπῆς κατέλαβον τὸν Ναύσταθμον τοῦ Πόρου καὶ τὸν στόλον. 'Ο Κυβερνήτης παρεκάλεσε τὸν Ρώσον ναύαρχον Ριχόρ, ὁ δόποιος εύρισκετο εἰς τὸ Ναύπλιον, νὰ κτυπήσῃ τοὺς στασιαστάς. "Οταν

δὲ τὰ ρωσικὰ πλοῖα ἔλαβον θέσιν μάχης, δι Μιαούλης ἀνετίναξε τὴν φρεγάταν « 'Ελλάδα » καὶ τὴν κορβέταν « 'Υδρα » καὶ μετὰ τῶν πληρωμάτων κατέφυγεν εἰς τὴν 'Υδραν.

Τοῦ φυσικὸν δι Κυβερνήτης μὲ τὸ συγκεντρωτικὸν διοικητικόν του σύστημα καὶ τὸν αὐταρχικὸν του χαρακτῆρα νὰ δυσαρεστήσῃ καὶ τοὺς προκρίτους, οἱ ὅποιοι εἰς τὴν ἀλλαγὴν τοῦ καθεστώτος δὲν ἔβλεπον ἄλλο παρὰ τὴν μεταβίβασιν εἰς χεῖράς του τῆς τουρκικῆς ἔξουσίας, καὶ τοὺς φιλελευθέρους, οἱ ὅποιοι ἐνόμιζον ὅτι προσφέρουν ὑπηρεσίας εἰς τὸν λαὸν διὰ τῆς παροχῆς ὅσον τὸ δυνατὸν μεγαλυτέρας ἐλευθερίας. Κυρίως δύμως ἡ μεγάλη δυσπραγία τῆς χώρας καὶ ἡ ἔχθρικὴ πολιτικὴ τῶν ἀντιπροσώπων τῆς Ἀγγλίας καὶ τῆς Γαλλίας, αἱ ὅποιαι ἐθεώρουν τὸν Κυβερνήτην ὡς ρωσικὸν πράκτορα, ὑπέσκαψαν τὴν θέσιν αὐτοῦ. Εἶναι ἐν τούτοις βέβαιον ὅτι δι Κυβερνήτης ἀπὸ τὸ χάος, τὸ ὅποιον εὗρεν, ὅταν κατῆλθεν εἰς τὴν 'Ελλάδα, ἐδημιούργησε κράτος ὀργανωμένον καὶ εἰς τὸ διάστημα τῶν τριῶν ἐπών ἔφερεν εἰς πέρας ἔργον, τὸ ὅποιον μετ' εὐγνωμοσύνης μνημονεύουν αἱ νεώτεραι γενεαί.

ΔΟΛΟΦΟΝΙΑ ΤΟΥ ΚΥΒΕΡΝΗΤΟΥ

Ἄλλα τὸ ἔργον τοῦ Καποδιστρίου δὲν ἦτο δυνατὸν ν' ἀναγνωρισθῇ ἀμέσως. Τούναντίον ἡ κατ' αὐτοῦ ἀντίδρασις ηὗξαντο καθημερινῶς. Σοβαρώτερα γεγονότα ἐπροκάλεσεν ἡ διένεξις τοῦ Κυβερνήτου πρὸς τὴν οἰκογένειαν τῶν Μαυρομιχαλαίων. Οἱ Μανιάται δὲν ἐπλήρωσαν τοὺς φόρους, τοὺς ὅποιους εἶχεν ὅρισει ἡ διοίκησις, ἐστασίασαν καὶ ἀπεστάθησαν, ὅπως ἡ 'Υδρα. Τὴν στάσιν τῆς Μάνης ἀπέδωκεν δι Καποδιστριας εἰς τὴν οἰκογένειαν τῶν Μαυρομιχαλαίων. Συνέλαβε πολλοὺς ἐπιφανεῖς Μανιάτας καὶ τέλος καὶ αὐτὸν τὸν Πετρόμπεην, τὸ δόποιον ἐνέκλεισεν εἰς τὰς φυλακάς. Δύο δὲ ἄλλους Μαυρομιχαλαίους, τὸν ἀδελφὸν τοῦ Πετρόμπεη Κωνσταντῖνον καὶ τὸν υἱόν του Γεώργιον, ἐκράτει ὑπὸ ἐπιτήρησιν εἰς τὸ Ναύπλιον, δπου ἐν τῷ μεταξὺ εἶχε μετατεθῆ ἡ πρωτεύουσα.

Τὴν 27 Σεπτεμβρίου 1831 οἱ δύο Μανιάται παραμόνευσαν τὸν Κυβερνήτην, ἐνῷ μετέβαινεν εἰς τὸν ναὸν τοῦ 'Αγ. Σπυρίδωνος διὰ τὴν λειτουργίαν, καὶ ἐδολοφόνησαν αὐτόν. 'Ο Κωνσταντῖνος ἐφονεύθη ἐπὶ τόπου ὑπὸ τῶν ἀκολούθων τοῦ Κυβερνήτου καὶ **1831** τῶν πολιτῶν, δὲ Γεώργιος κατεδικάσθη ὑπὸ τοῦ στρατοδικείου καὶ ἐτυφεκίσθη εἰς τὸ φρούριον 'Ιτσ - Καλέ (7 Σεπτεμβρίου 1831).

ΑΝΑΡΧΙΑ – ΚΑΘΟΔΟΣ ΤΟΥ ΟΘΩΝΟΣ

Τήν δολοφονίαν τοῦ Καποδιστρίου ἡκολούθησε δεινὴ ἀναρχία. Αἱ δύο μερίδες, οἵ Καποδιστρίους τοῖς στρατιώταις, ἔχοντες ἐπὶ κεφαλῆς τὸν ἀδελφὸν τοῦ Κυβερνήτου Αὐγούστουν καὶ τὸν Κολοκοτρώνην, καὶ ἡ ἀντιπολίτευσις ὁργάνωσεν ὁ Κωλέττης, ἐπάλαισαν μὲ πεῖσμα. Ἡ ἀντιπολίτευσις ἐκηρύχθη ὑπὲρ τῶν συνταγματικῶν ἐλευθεριῶν, ὡνομάσθη συνταγματικὸν κόμμα καὶ διώρισεν ἰδίαν κυβέρνησιν, τήν συνταγματικήν, τήν ὁποίαν ἀπετέλεσαν ὁ Κωλέττης, ὁ Ζατῆμης, ὁ Κουντουριώτης καὶ ὁ Μαυροκορδᾶτος.

Οἱ συνταγματικοί, διὰ νὰ εὑρεθοῦν εἰς τὸ Ναύπλιον κατὰ τὴν ἄφιξιν τοῦ "Οθωνος", ὡδήγησαν τὰ ρουμελιώτικα στρατεύματα κατὰ τῆς Πελοποννήσου, τὰ ὁποῖα εὐχερῶς κατέβαλον τὴν ἀντίστασιν τῶν κυβερνητικῶν στρατευμάτων, καὶ ὁ Κωλέττης εἰσῆλθε θριαμβεύων εἰς τὸ Ναύπλιον, ἐνῷ ὁ Αὐγούστουν ἀνεχώρει εἰς Κέρκυραν.

Εὔθὺς μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Καποδιστρίου εἶχε συγκληθῆ εἰς τὸ "Αργος" ἡ Ε' Εθνοσυνέλευσις, ἡ ὁποία δὲν κατώρθωσε νὰ ἐργασθῇ ὅμαλῶς ὑπὸ τὰς συνθήκας αὐτάς. Τὴν 14 Ιουλίου 1832 συνῆλθεν εἰς τὴν Πρόνοιαν πλησίον τοῦ Ναυπλίου Εθνοσυνέλευσις, ἡ ὁποία θεωρουμένη ὡς συνέχεια τῆς Συνελεύσεως τοῦ "Αργους" λέγεται ἐπίσης Ε' Εθνοσυνέλευσις. Αὕτη ἔδωκε γενικὴν ἀμνηστίαν καὶ ἐπεκύρωσε παμψηφεῖ τὴν ἐκλογὴν τοῦ "Οθωνος".

"Η ἀποβίβασις τοῦ "Οθωνος" εἰς τὸ Ναύπλιον τὴν 25 Ιανουαρίου 1833 ἐπροκάλεσε γενικὴν ἀνακούφισιν, διότι δῆλοι ἐπίστευον δτὶ θὰ ἐτίθετο τέρμα εἰς τὴν ἀναρχίαν καὶ δτὶ ἡ δεινῶς δοκιμά-

1833 σθεῖσα χώρα θὰ εἰσήρχετο εἰς τὴν ὁδὸν τῆς τάξεως. Τὰ σημεῖα ἦσαν εύοιωνα. Ο "Οθων" καὶ οἱ Βαυαροί σύμβουλοί του ἤρχοντο εἰς τὴν Ελλάδα μὲ ἀγαθὰς προθέσεις καὶ πλεονέκτημα ἥτο δτὶ δ νεαρὸς βασιλεὺς δὲν εἶχε σύνδεσμον μὲ τὰ κόμματα.

ΑΝΤΙΒΑΣΙΛΕΙΑ – ΑΠΟΛΥΤΑΡΧΙΚΗ ΔΙΟΙΚΗΣΙΣ

"Ο "Οθων" δὲν εἶχεν ἀκόμη ἡλικίαν, διὰ νὰ κυβερνήσῃ δ ἔδιος. Διὰ τοῦτο δ πατήρ του εἶχε διορίσει ἐπιτροπήν, διὰ νὰ ἀσκῇ τὰ βασιλικὰ καθήκοντα μέχρις ἐνηλικιώσεως τοῦ "Οθωνος". Τὴν ἐπιτροπήν, ἡ ὁποία ὡνομάσθη 'Αντιβασιλεὺς ήτο, ἀπετέλεσαν δ κόμης "Αρμανσμπεργκ", πρώην Βαυαρὸς ὑπουργός, ὡς πρόεδρος, δ νομομάθης δόκτωρ Μάουερ καὶ δ στρατηγὸς "Ευντεκ".

Οἱ τρεῖς ἀντιβασιλεῖς, βοηθούμενοι καὶ ἀπὸ ἄλλους Βαυαρούς, οἵ δόποῖοι εἶχον συνοδεύσει τὸν Ὀθωνα, συνεπάκριωσαν τὴν ὀργάνωσιν τοῦ κρατικοῦ οἰκοδομήματος τῆς Ἑλλάδος, τοῦ δόποίου τὰς βάσεις εἶχε θέσει ὁ Καποδίστριας. Οἱ Βαυαροὶ ἐγκαθίδρυσαν εἰς τὴν Ἑλλάδα τὴν ἀπόλυτον μοναρχίαν. Πᾶσαι αἱ ἔξουσίαι ἀπέρρεον ἀπὸ τὸν βασιλέα. Πάρα τὴν βασιλείαν ἐλειτούργει· Τῷ οὐρανῷ Συμβούλιον, τοῦ δόποίου τὰ μέλη διώριζεν ὁ βασιλεὺς. Πρόεδρος αὐτοῦ ἦτο ὁ βασιλεὺς, ἀντιπροσωπευόμενος δι' ἀντιπροέδρου.

Τὸ ἔργον τῆς Ἀντιβασιλείας, δύως καὶ τοῦ Ὀθωνος, συνήντησε τὰς ἴδιας δυσκολίας, τὰς δόποιας εἶχε συναντήσει καὶ ὁ Καποδίστριας. Οἱ Βαυαροὶ δὲν κατώρθωσαν νὰ ἀποφύγουν τὰς προστριβάς πρὸς τὰ κόμματα καὶ τὴν ἀντιζηλίαν μεταξύ των, τὴν δόποιαν ἐπωφελήθησαν οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν Δυνάμεων. Ἐπίσης ἡ αὐταρχικὴ διοίκησις καὶ ἡ ἀγροικα τῶν εἰδικῶν συνθηκῶν τοῦ τόπου, τῆς γλώσσης καὶ τοῦ χαρακτῆρος τοῦ λαοῦ κατέστησαν αὐτοὺς ταχέως ἀντιδημοτικούς.

Δύο μεγάλα ζητήματα ἀπησχόλησαν τὴν Ἀντιβασιλείαν: τὸ στρατιωτικὸν καὶ τὸ ἔκκλησιαστικόν. Οἱ Ἀντιβασιλεῖς συνέστησαν δέκα τάγματα κυνηγῶν ἢ ἀκροβολιστῶν, εἰς τὰ δόποια κατετάχθησαν οἱ στρατιῶται τοῦ τακτικοῦ στρατοῦ καὶ μερικοὶ ἐκ τοῦ ἀτάκτου στρατοῦ τῆς Ἐπαναστάσεως. Η ληστεία δύως ἔξηκολύθει νὰ λυμαίνεται τὸν τόπον. Εἰς τὸ ἐκκλησιαστικὸν οἱ ἀντιβασιλεῖς ἔδωσαν ὄριστικὴν λύσιν δημιουργήσαντες αὐτοκέφαλον Ἑλληνικὴν Ἐκκλησίαν, τὴν

"Ο βασιλεὺς Ὀθων (1815-1866)

δόποιαν ὅμως ἀνεγνώρισε τὸ Πατριαρχεῖον μόλις κατὰ τὸ ἔτος 1850. Οἱ Βαυαροὶ ἐπάταξαν δραστηρίας τὴν ἀντίδρασιν καὶ κατεδίκασαν μάλιστα εἰς θάνατον τὸν Κολοκοτρώνην καὶ τὸν Πλαπύταν ὡς ἐνεχομένους εἰς συνωμοσίαν. Ἀλλὰ δὲν ἐτόλμησαν καὶ νὰ ἐκτελέσουν τὴν καταδίκην κατὰ τοῦ γηραιοῦ πολεμιστοῦ τῆς ἐλευθερίας.

Λήγοντος τοῦ ἔτους 1834 ἡ ἔδρα τῆς Κυβερνήσεως μετεφέρθη εἰς τὰς Ἀθήνας.

ΟΘΩΝ – ΑΥΤΑΡΧΙΚΗ ΚΥΒΕΡΝΗΣΙΣ ΜΕΧΡΙ ΤΟΥ 1845

'Η κυβέρνησις τῆς Ἀντιβασιλείας διήρκεσε 21)2 περίπου ἔτη (26 Ιαν. 1833 - 20 Μαΐου 1835).

Τὴν 20 Μαΐου 1835 ἐνηλικιώθη ὁ "Οθων, ἀνέλαβεν ὁ ἕδιος τὴν ἔξουσίαν καὶ δι' ἐνθουσιώδους προκηρύξεως ἔξεθετε τὰ αἰσθήματά του πρὸς τὸν Ἑλληνικὸν λαὸν καὶ τὴν πρόθεστὸν νὰ κυ-

1835 βερνήσῃ τὴν χώραν ἀποβλέπων εἰς τὸ μεγαλεῖον τῆς. "Ο Οθων ἔξηκολούθησε νὰ κυβερνᾷ ἀπολυταρχικῶς. Δὲν συνεκάλεσεν Ἐθνικὴν Συνέλευσιν οὔτε Βουλήν. Προήδρευεν ὁ ἕδιος τοῦ ὑπουργικοῦ συμβουλίου καὶ ἡ διοίκησίς του ἦτο προσωπική, κατὰ τὸ ὑπόδειγμα τῶν Γερμανῶν ἡγεμόνων.

"Ἐνῷ δὲ δῆλοι ἀνέμενον δτὶ θὰ ἐπήρχετο ἡ κατάλυσις τῆς Βαυαροκρατίας, διετήρησε τοὺς Βαυαροὺς εἰς τὰς ἐπικαιροτέρας θέσεις καὶ διώρισε τὸν Ἀρμανσμπεργκ πρωθυπουργόν, ἐνῷ οἱ ἐπιφανέστατοι τῶν Ἑλλήνων πολιτικῶν ἀπεμακρύνθησαν ὡς πρεσβευταὶ εἰς τὰς διαφόρους αὐλὰς τῆς Εὐρώπης. Μερικοὶ ἐκ τῶν Βαυαρῶν εἰργάζοντο ἀποτελεσματικῶς καὶ μὲ ἀφοσίωσιν λόγῳ τῆς ἀνωτέρας μορφώσεως των, ἀλλ' οἱ "Ελληνες δὲν ἤνειχοντο, κατόπιν μάλιστα τῶν ἡρωικῶν θυσιῶν κατὰ τὸν Ἀγῶνα, νὰ παραγκωνίζωνται ἀπὸ τοὺς ξένους. Τέλος δ βασιλεύεις, ὑπὸ τὸ κράτος τῆς δυσαρεσκείας καὶ τῶν ὑποδείξεων τινῶν ἐκ τῶν προστατίδων δυνάμεων, ἀνέθεσε τὴν κυβέρνησιν τῆς χώρας εἰς χεῖρας ἐλληνικάς, διορίσας πρόεδρον τοῦ ὑπουργικοῦ Συμβουλίου τὸν Κωνστ. Ζωγράφον κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 1838.

"Ο Οθων, καθὼς βραδύτερον καὶ ἡ σύζυγός του Ἀμαλία, ἐνεκόλπωθησαν τὴν πολιτικὴν τῆς Μεγάλης Ἰδεας. Ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ τῆς ἀνακινήσεως τοῦ Ἀνατολικοῦ ζητήματος κατὰ τὰ ἔτη 1839 - 1841 ὡργανώθησαν κινήματα εἰς τὴν Κρήτην, τὴν Θεσσαλίαν καὶ

τὴν Μακεδονίαν, οἱ δὲ "Ελληνες καὶ ὁ βασιλεὺς ἀνεθάρρησαν πιστεύσαντες ὅτι ἐπέστη ἡ στιγμὴ τῆς διαιλύσεως τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας καὶ τῆς πραγματοποιήσεως τῶν ἔθνων βλέψεων. Ἀλλὰ τοῦτο ἀφ' ἐνὸς μὲν ἔφερεν αὐτὸν εἰς προστριβάς πρὸς τὸν σουλτᾶνον, ἀφ' ἐτέρου δὲ διέθεσε ἐναντίον αὐτοῦ τὰς Δυτικὰς Δυνάμεις, αἱ δποῖαι ἦσαν κηρυγμέναι ὑπὲρ τῆς ἀκεραιότητος τῆς Τουρκίας.

Περὶ τὸ τέλος τοῦ 1835 ἐπεικέφθη τὰς Ἀθήνας ὁ πατήρ τοῦ "Οθωνος Λουδοβίκος καὶ εὗρε τὴν χώραν εἰσερχομένην εἰς τὴν ὄδὸν τῆς τάξεως. Παρέστη εἰς τὴν κατάθεσιν τοῦ θεμελίου λίθου τῶν ἀνακτόρων, τὰ δποῖα σήμερον δνομάζονται **Παλαιὰ Ἀνάκτορα.**

Ἡ βασίλισσα Ἀμαλία (1818 - 1876)

Η ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΣ ΤΗΣ Γ' ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΥ

Αἱ Ἀθῆναι καθ' ὅλην τὴν βασιλείαν τοῦ "Οθωνος Ἠσαν θέατρον ἀντιθέσεων τῶν Δυνάμεων, τῶν δποίων οἱ ἀντιπρόσωποι ἀνεμειγνύοντο ζωηρῶς εἰς τὴν πολιτικήν, ὑπεστήριζον τὰ κόμματα καὶ ὑπέθαλπον συνωμοσίας. Τὰ κατὰ τὴν Ἐπανάστασιν συσταθέντα τρία κόμματα : τὸ Γαλλικόν, τὸ Ἀγγλικὸν καὶ τὸ Ρωσικὸν ἔζηκολούθησαν νὰ ὑφίστανται καὶ κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς βασιλείας τοῦ "Οθωνος. Οἱ ἐν Ἑλλάδι διπλωματικοὶ ἀντιπρόσωποι τῶν τριῶν Προστατίδων Δυνάμεων ἀνέπτυξαν ἔξαιρετικὴν δρᾶσιν πρὸς ἀπόκτησιν πολιτικῆς ἐπιφροῆς ἐν Ἑλλάδι κατὰ τὴν πολιτικὴν ἀστάθειαν, ἡ δποία ἐπεκράτησε τοὺς χρόνους αὐτούς. Ο Ζωγράφος παρηγήθη καὶ δ "Οθων διώρισε πρωθυπουργὸν τὸν Α. Πάτσιον. Κατόπιν ὅμως ἐνεργειῶν τοῦ Ἀγγλου καὶ Γάλλου ἀντιπροσώπου ἡ

πρωθυπουργία ἀνετέθη εἰς τὸν Ἀλ. Μαυροκορδάτον, φίλον παλαιὸν τῆς ἀγγλικῆς πολιτικῆς ἐν Ἑλλάδι. Συγχρόνως ἐδημιουργήθη ἴσχυρὰ ἀντίδρασις κατὰ τοῦ "Οθωνος.

"Η ἀντιπολίτευσις ἡξίου ἀπὸ τὸν βασιλέα συνταγματικὰς ἐλευθερίας ἐπειδὴ ὅμως ὁ βασιλεὺς ἡρεύετο νὰ ἐνδώσῃ, κατεπολέμει αὐτόν. Τέλος παρεσκευάσθη διὰ τῆς ὑποκινήσεως τῶν ξένων, ιδίως τῶν ἀντιπροσώπων τῆς Αγγλίας καὶ τῆς Ρωσίας, συνωμοσίᾳ τῶν πολιτικῶν Ἀνδρέου Λόντου, Α. Μεταξᾶ καὶ Κ. Ζωγράφου, οἱ δποῖοι κατώρθωσαν νὰ προσεταιρισθοῦν τὸν ἀγωνιστὴν τῆς Ἐπαναστάσεως **I. Μακρυγιάννην** καὶ δι' αὐτοῦ τὸν ἔκ τῶν ἀνωτέρων στελεχῶν τοῦ τακτικοῦ στρατοῦ συνταγματάρχην τοῦ ἵππικοῦ **Δ. Καλλέργην** καὶ νὰ παρασύρουν τὸ μεγαλύτερον μέρος τοῦ στρατοῦ.

Τὴν νύκτα τῆς 2 - 3 Σεπτεμβρίου 1843 ὁ Καλλέργης μετὰ τῆς φρουρᾶς τῶν Ἀθηνῶν ἀπέκλεισε τὰ ἀνάκτορα καὶ ἀπήγησεν ἀπὸ τὸν "Οθωνα τὴν παραχώρησιν Συντάγματος. "Ο "Οθων μετὰ ζωηρὰς ἀντιρρήσεις ὑπερεώθη νὰ ὑπογράψῃ Διάταγμα, διὰ τοῦ δποίου θὰ

1843 ἐκαλεῖτο Ἐθνικὴ Συνέλευσις, ἡ δποία θὰ ἐψήφιζε Σύνταγμα.

"Απὸ τότε ἡ πρὸ τῶν ἀνακτάρων πλατεῖα ὄνομάζεται Πλατεῖα τοῦ Συντάγματος καὶ μία τῶν δύῶν τῆς πρωτευούσης φέρει τὸ ὄνομα Γ' Σεπτεμβρίου, ἡ δποία θεωρεῖται ἡ γενέθλιος ἡμέρα τοῦ ἑλληνικοῦ Συντάγματος.

Η ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΙΚΗ ΒΑΣΙΛΕΙΑ ΤΟΥ ΟΘΩΝΟΣ

"Ο "Οθων συνεκάλεσεν Ἐθνοσυνέλευσιν, ἡ δποία συνῆλθεν εἰς τὰς Ἀθήνας, ὧνομάσθη Ἐθνικὴ Συνέλευσις τῆς Γ' Σεπτεμβρίου καὶ ἐψήφισε τὸ Συνταγματικό τοῦ 1844 (18 Μαρτίου). Δι' αὐτοῦ ἐγκαθιδρύετο εἰς τὴν Ἐλλάδα ἡ συνταγματικὴ μοναρχία.

Τὸ νέον Σύνταγμα καθιέρωσε δύο κοινοβουλευτικὰ σώματα: τὴν Βουλὴν καὶ τὴν Γερουσίαν. Καὶ ἡ μὲν Βουλὴ ἀπετελεῖτο ἀπὸ 80 μέλη, ἥλικιας ἀνω τῶν 30 ἑτῶν, καὶ ἔξειέγετο ὑπὸ τοῦ λαοῦ μὲ καθοικήν σχεδὸν ψηφοφορίαν, ἡ δὲ Γερουσία ἀπὸ 27 μέλη, τὰ δποία διωρίζοντο ἰσοβίως ὑπὸ τοῦ βασιλέως. "Ο βασιλεὺς διώριζεν ἐπίσης καὶ ἔπαυε κατὰ βούλησιν τοὺς ὑπουργούς. Τὰ δύο Σώματα εἶχον τὴν Νομοθετικὴν Ἐξουσίαν, ἐνῷ ὁ βασιλεὺς μετὰ τοῦ ὑπουργείου ἤσκει τὴν Ἐκτελεστικήν.

'Απὸ τοῦ 1844 ὁ "Οθων ἐκυβέρνησεν ὡς συνταγματικὸς μονάρχης, ἀλλ’ ἔξ ίδιοσυγκρασίας καὶ ἀνατροφῆς δὲν συνεπάθει τὰ κοινοβουλευτικὰ ἔθιμα. 'Η Γερουσία, ὡς ἦτο φυσικόν, ἔγινε κατ’ οὐσίαν ὅργανον τοῦ βασιλέως, ἐνῷ εἰς τὴν Βουλὴν (ἡ ὁποία εἶχε τὰ προοδευτικὰ στοιχεῖα) καὶ εἰς τὴν κοινὴν γνώμην τῆς χώρας ἐγεννήθη ζωηρὰ ἀντίδρασις κατὰ τῆς ἐνεργοῦ ἀναμείζεως τοῦ "Οθωνος εἰς τὴν πολιτικήν

Δύο πολιτεύμενοι διεκρίνοντο τὴν ἐποχὴν αὐτήν: 'Ο ἡγέτης τῆς ἀγγλικῆς φατρίας Μαυροκορδᾶτος καὶ ὁ Κωλέττης, ἡγέτης τῆς γαλλικῆς. Καίτοι δὲ τὰ κόμματα ἤσαν προσωπικά, διεκρίνοντο δύο ἀντίθετα πολιτικὰ προγράμματα καὶ δύο ἀντίθετοι τάσεις. 'Ο Μαυροκορδᾶτος ἐφόρει δὲ οἱ "Ἐλληνες πρέπει νὰ καταστήσουν τὸ βασίλειον πρότυπον ἀγαθῆς διοικήσεως, ἐὰν δὲ ἐπετυγχάνετο τοῦτο, θὰ ἔξησφαλίζοντο βαθυμηδὸν τὰ ἀναγκαῖα μέσα πρὸς ἀνάκτησιν τῆς Κρήτης, τῆς Ἡπείρου καὶ τῆς Μακεδονίας. 'Ο Κωλέττης, ἀντιθέτως, ἥτο τῆς γνώμης ὅτι ἡ 'Ἐλλὰς πάσῃ θυσίᾳ ἔπειρε πνὰ ἐπιδιώξῃ τὴν ἐπέκτασιν τοῦ Βασιλείου ἢ καὶ ὅτι διὰ τῆς ἐπεκτάσεως θὰ ἀπέκτα τὰ μέσα τῆς ἐσωτερικῆς ἀναπτύξεως.

Η ΕΞΩΣΙΣ ΤΟΥ ΟΘΩΝΟΣ

'Η βασιλεία τοῦ "Οθωνος ἐξηκολούθησεν ἐν μέσῳ περιπετειῶν, αἱ ὅποιαι κατέληξαν εἰς τὴν δριστικὴν ἀπομάκρυνσιν αὐτοῦ.

Κατὰ τὴν διάρκειαν δηλαδὴ τοῦ Κριμαϊκοῦ πολέμου ἡ 'Ἐλλὰς προεκάλεσεν ἐπαναστατικὰ κινήματα εἰς τὴν Θεσσαλίαν, τὴν Ἡπειρὸν καὶ τὴν Μακεδονίαν, διὰ νὰ παρασκευάσῃ τὴν κατάληψιν τῶν χωρῶν αὐτῶν. Αἱ Γαλλία καὶ Ἀγγλία, αἱ ὅποιαι ἤσαν σύμμαχοι τῆς Τουρκίας, ἀπεβίβασαν στρατεύματα εἰς τὸν Πειραιᾶ. Αἱ δύο Δυνάμεις ἐπέβαλον 'Τύπουργεῖον τῆς ὀφεσκείας των ὑπὸ τὸν Μαυροκορδᾶτον, τὸ δυνομασθὲν 'Τύπουργεῖον Κατοχῆς, εἰς τὸ ὅποιον ὡς ὑπουργὸς τῶν στρατιωτικῶν παρεκάθητο ὁ Καλλέργης, ὁ ἡρως τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1843. 'Αλλ' ἡ κατοχὴ κατέστησε δημοφιλῆ τὸν "Οθωνα.

Μετὰ τὸν Κριμαϊκὸν πόλεμον δύμας ἀνενεύθη ἡ κατὰ τοῦ βασιλέως ἀντίδρασις, ἔνεκα τῶν ἔξῆς γεγονότων: 'Ο βασιλεὺς κατηγορεῖτο δὲ οἱ τῇ εὐκαιρίᾳ τῆς ἐθνικῆς ἐνώσεως τῆς Ἰταλίας (1859 - 1861), δὲν ἐφήρμοσε τὸ πρόγραμμα τῆς ἐξωτερικῆς πολιτικῆς. 'Εξ ἀλλού, ἡ νέα γενεά πολιτευομένων, ἡ ὁποία εἶχε μορφωθῆ ἐν τῷ μεταξύ, τολμηροτέρα ἐπετίθετο κατὰ τοῦ βασιλέως, διότι ἔβλεπεν ἔαυτὴν παραγκωνιζομένην,

νπὸ τῶν αὐλοφίλων πολιτικῶν. Ὁ Ἐπαμεινώνδας Δεληγεώργης, ἐκ τῶν νεωτέρων τούτων πολιτικῶν μὲ τὴν θορυβώδη ἐμφάνισιν καὶ τὰς φιλελευθέρας ἀπαιτήσεις, εἶχε γίνει εἰδώλον τῆς φοιτητικῆς νεολαίας. "Οταν δὲ κατὰ τὰς ἐκλογὰς τοῦ 1861 ἐκέρδισαν οἱ φίλοι τοῦ Στέμματος, ἡ κοινὴ γνώμη ἐξηγέρθη καὶ ἐκραύγαζε διὰ τὰς ἐκλογικὰς παρανομίας. Ὁ "Οθων ἀντεμετώπισε τὴν κατακραυγὴν ἀντικαθιστῶν τὸν ἔνα αὐλόφιλον πρωθυπουργόν, τὸν Ἀθ. Μιαούλην, υἱὸν τοῦ ναυάρχου, δι' ἄλλου, τοῦ Γενναίου Κολοκοτρώνη, υἱοῦ τοῦ Θ. Κολοκοτρώνη.

Ακρόπρωρον τῆς «Καρτερίας»

μένην ἀνεχώρησεν ἐπὶ ἀγγλικοῦ πλοίου, ὅπως εἶχεν ἔλθει (12 Οκτωβρίου 1862).

Ὁ "Οθων ἔζησεν εἰς τὴν Ἑλλάδα περίπου 30 ἔτη. Ἔζησεν ἀκόμη πέντε ἔτη εἰς τὴν ἔξοριαν νοσταλγῶν τὴν Ἑλλάδα. Ἡ ἀληλογραφία του ἀποδεικνύει τὴν θερμὴν ἀγάπην πρὸς τὴν Ἑλλάδα. Δὲν ἥθελησε μέχρι τοῦ θανάτου του νὰ ἀποχωρισθῇ, καθὼς καὶ ἡ Ἀμαλία, τὴν ὥραίν εἰληνικὴν ἐνδυμασίαν καὶ κατὰ τὰς τελευταίας του στιγμὰς τὰ χεῖλα του ἐπρόφεραν τὴν λέξιν «Ἐλλάς».

Κατόπιν τούτου ἡ ἀντιπολίτευσις προεκάλεσε στάσεις εἰς τὰς ἐπαρχίας, ὅτε δὲ ὁ "Οθων ἀπεφάσισε νὰ περιοδεύσῃ εἰς τὴν Ἑλλάδα, διὰ νὰ ἀνακτήσῃ τὴν ἀγάπην τοῦ λαοῦ, ἐπανεστάτησαν ἐκτὸς τῶν ἀλλων μερῶν αἱ Ἀθῆναι καὶ ὁ Ἐπ. Δεληγεώργης, ὡς ἐκπρόσωπος τῶν ἐπαναστατῶν, ἐδημοσίευσε προκήρυξιν, διὰ τῆς ὁποίας ἀνήγγειλε τὴν κατάλυσιν τῆς βασιλείας τοῦ "Οθωνοῦς καὶ τὴν σύγκλησιν Ἐθνοσυνελεύσεως.

"Οταν δὲ ἡ βασιλικὴ θαλαμηγός ἔφθασεν εἰς τὸν Πειραιᾶ, τὸ πλῆθος ἐδέχθη τὸν βασιλέα δι'

1862 ἀποδοκιμασιῶν καὶ ἀπειλῶν. "Οληγ τὴν νύκτα ὁ

"Οθων ἔμεινεν εἰς τὸν λιμένα τῆς Σαλαμίνος σκεπτόμενος καὶ τὴν ἐπο-

Τοιουτοτρόπως παρῆλθον τριάκοντα ἔτη ἐλευθέρου βίου καὶ τὸ νεοσύστατον κράτος μας δὲν εἶχε κατορθώσει νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὴν ὁδὸν τῆς εἰρήνης καὶ τῆς εὐημερίας. Τὸ φαινόμενον αὐτὸ ἐναι φυσικὸν εἰς τὰ ἔθνη, τὰ διποτα διψοῦν διὰ πρόσδοτον καὶ δημιουργίαν. Εἶναι ὅμως ἐξ ἄλλου ἀληθές, δτι αἱ διαρκεῖς αὐτοὶ ἀνωμαλίαι ἐπεβράδυναν τὴν ἐσωτερικήν μας ὀργάνωσιν εἰς κράτος εὐνομούμενον.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Θ'

Η ΕΥΡΩΠΗ ΜΕΧΡΙ ΤΟΥ 1870 – Ο ΑΓΩΝ ΚΑΤΑ ΤΗΣ ΑΝΤΙΔΡΑΣΕΩΣ

I. Η ΓΑΛΛΙΑ

Ο ΛΟΥΔΟΒΙΚΟΣ ΙΙ' (1814-1824) – Η ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΙΚΗ ΜΟΝΑΡΧΙΑ

'Ενω ή 'Ελλάς ήγωνταν διὰ τὴν ἐλευθερίαν της ἀπὸ τοῦ τουρκικοῦ ζυγοῦ καὶ βραδύτερον κατέβαλλε μεγάλας προσπαθείας νὰ δργανωθῇ ἐσωτερικῶς εἰς κράτος πολιτισμένον, ή Εὐρώπη διήρχετο μίαν ἀπὸ τὰς πλέον ταραχώδεις περιόδους τῆς ἴστορίας της. Εἶναι ἀνάγκη νὰ γνωρίσωμεν τὴν σπουδαίαν πολιτικὴν κίνησιν, ή ὅποια ἐσημειώθη εἰς τὰ ἐύρωπακά κράτη κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοὺς καὶ εἶχε πολλάκις καὶ εἰς τὰ πράγματα τῆς χώρας μας σημαντικὸν ἀντίκτυπον.

Μετὰ τὴν καταστροφὴν τοῦ Βατερλώ (18 Ιουνίου 1815) ὁ βουρβωνικὸς οἶκος ἀποκατεστάθη εἰς τὴν Γαλλίαν, ὁ **Λουδοβίκος ΙΙ'** ἀνῆκεν εἰς τὸν γαλλικὸν θρόνον καὶ οἱ μετανάσται εὐγενεῖς ἐπανῆλθον εἰς τὴν πατρίδα των. 'Ο Λουδοβίκος ἔχορήγησε συνταγματικὸν πολίτευμα, τὸ ὅποῖον παρεχώρει εἰς τὸν γαλλικὸν λαὸν περιωρισμένας ἐλευθερίας. Καθιέρωσε δύο Βουλάς, ἀλλὰ περιώρισε πολὺ τὸ ἐκλογικὸν δικαίωμα. 'Επὶ 35 ἑκατομμυρίων κατέκιναν ἐψήφιζον μόλις 90 - 100 χιλιάδες. Τοιουτορόπως ἀποκατεστάθη εἰς τὴν Γαλλίαν νέον πολίτευμα, ή συνταγματικὴ μοναρχία.

'Ο Λουδοβίκος ΙΙ' ἦτο ἄνθρωπος εὐφυὴς καὶ μὲ δρθήν κρίσιν, ἀλλὰ νωθρὸς καὶ ἀνευ πρωτοβουλίκς. Διὰ τοῦτο ἐδημιουργήθησαν εἰς τὴν Γαλλίαν πολιτικὰ κόρματα, τὰ ὅποια μὲ τὴν δρᾶσιν των προεκάλουν εἰς τὴν χώραν ταραχάς. Τὰ σημαντικώτερα ἔξ αὐτῶν ἦσαν : 1) Οἱ ἀκροι ἡ ἀδιάλλακτοι βασιλόφρονες, οἱ ὅποιοι εἶχον ἐπὶ κεφαλῆς τὸν ἀδελφὸν τοῦ βασιλέως Κάρολον καὶ ἐζήτουν τὴν ἐπαναφορὰν τοῦ παλαιοῦ ἀπολυταρχικοῦ καθεστῶτος. Αὐτοὺς οἱ Γάλλοι ὀνόμαζον Ultras καὶ ἔλεγον περὶ αὐτῶν ὅτι ἦσαν βασιλικῶτεροι τοῦ βασιλέως. 2) Οἱ συνταγματικοὶ βασιλόφρονες, οἱ

όποιοι ἡσαν διπάδοι τοῦ βασιλέως καὶ τῆς συνταγματικῆς μοναρχίας. Μεταξὺ αὐτῶν ἡσαν οἱ σπουδαῖοι ιστορικοί Γκιζὸ καὶ Τιέρ. 3) Οἱ φιλελέσι θεροι ή ἀνεξάρτητοι, οἱ διποίοι μάλιστα προέβησαν εἰς ἀντεκδικήσεις κατὰ τῶν φίλων τῆς ἐπαναστάσεως καὶ κατεδίκασαν εἰς θάνατον πολλοὺς διπάδοις τοῦ Ναπολέοντος, μεταξὺ τῶν διποίων 16 στρατηγούς. Εἶς ἐξ αὐτῶν ἦτο καὶ ὁ περίφημος στρατηγὸς Νέυ.

ΚΑΡΟΛΟΣ Ι' (1824 - 1830) — ΙΟΥΛΙΑΝΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΣ

Τὸν Λουδοβίκον ΙΗ' διεδέχθη ὁ ἀδελφός του **Κάρολος Ι'** εἰς ἥλικαν 57 ἑτῶν. Πρόγραμμά του ὁ Κάρολος ἔθεσε τὴν ἐπαναφορὰν τοῦ παλαιοῦ καθεστώτος καὶ πρὸς τοῦτο ἐνήργησε μεγάλην ἐκκαθάρισμαν εἰς τὴν διοίκησιν καὶ τὸν στρατόν. 'Αλλ' ἡ ἀντίδρασις ἡ διποία ἐξεδηλώθη κατὰ τῶν αὐθαιρεσιῶν τοῦ Καρόλου ἦτο ζωηρὰ καὶ οἱ περὶ αὐτὸν ἐσκεψηθησαν νὰ κερδίσουν τὴν κοινὴν γνώμην μὲ μίαν λαμπρὰν ἐπιτυχίαν εἰς τὸ ἐξωτερικόν. 'Ο γαλλικὸς στρατός, μὲ τὴν πρόφασιν ὅτι ὁ ἡγεμὼν τοῦ 'Αλγερίου προσέβαλε τὸν πρεσβευτὴν τῆς Γαλλίας, κατέλαβε τὸ 'Αλγέριον (5 Ιουλίου 1830).

'Αλλ' ἡ κοινὴ γνώμη δὲν συνεκινήθη καὶ κατὰ τὰς ἐκλογὰς ἡ κυβέρνησις κατεψηφίσθη. 'Ο Κάρολος τότε διὰ διαταγμάτων προέβη εἰς διαφόρους περιορισμούς τῶν ἐλευθεριῶν τοῦ γαλλικοῦ λαοῦ, ὁ διποίος κατ' ἀρχὰς προέβη εἰς διαδηλώσεις καὶ κατόπιν εἰς ἔνοπλον ἐξέγερσιν. 'Εστήθησαν ὁδοφράγματα εἰς τὰς δόδυν τῶν Παρισίων καὶ μετὰ τριήμερον μάχην ὁ λαὸς ἔγινε κύριος τῆς καταστάσεως. 'Ο Κάρολος ἔφυγεν εἰς τὴν 'Αγγλίαν, ἀνηγορεύθη δὲ βασιλεὺς ὁ δούκας τῆς 'Ορλεάνης Λουδοβίκος Φίλιππος Α'.

Αὐτὴ εἶναι ἡ 'Ιουλιανὴ ἐπανάστασις, ἡ διποία εἰχεν ἀντίκτυπον εἰς ὅλην τὴν Εὐρώπην. Τὸ Βέλγιον ἐπανεστάτησε, διὰ νὰ χωρισθῇ ἀπὸ τὴν 'Ολλανδίαν, καὶ τέλος καταρρίψωσε νὰ γίνῃ ἀνεξάρτητον συνταγματικὸν βασίλειον μὲ βασιλέα **1830** τὸν πρίγκιπα Λεοπόλδον (1831 - 1865), τοῦ διποίου ἡ ὑποψηφιότης εἰχεν ὑποστηριχθῆ καὶ διὰ τὸν ἐλληνικὸν θρόνον. 'Επίσης

έπανεστάτησεν ή Πολωνία, διὰ νὰ ἀνακτήσῃ τὴν ἀνεξαρτησίαν τῆς. 'Αλλ' ὁ στρατὸς τοῦ Τσάρου κατέπνιξε τὸ κίνημα, ἡ Πολωνία ἔχασε τὴν μέχρι τοῦδε αὐτοδιοίκησιν τῆς καὶ μετεβλήθη εἰς ρωσικὴν ἐπαρχίαν. Καὶ εἰς τὴν Ἰταλίαν ἐσημειώθη κίνημα κατὰ τῆς Αὐστρίας, ἀλλ' ὁ αὐτοριακὸς στρατὸς ἐπενέβη ἐγκαίρως καὶ κατέπνιξεν αὐτό. "Ομοια κινήματα ἐσημειώθησαν καὶ εἰς τὴν Ἰσπανίαν καὶ τὴν Γερμανίαν.

'Ο Λουδοβίκος Φίλιππος παρεχώρησε Σύνταγμα μὲ περισσοτέρας ἐλευθερίας καὶ ἐπεξέτεινε τὸ ἐκλογικὸν δικαίωμα εἰς περισσοτέρους, ὅστε τώρα οἱ ψηφοφόροι ἀνήρχοντο εἰς 200 χιλ., ἡ δὲ ἀστικὴ τάξις ἔξησησάλισεν ἐφεξῆς τὸ δικαίωμα τοῦ ἐκλέγεν. 'Ο Λουδοβίκος Φίλιππος, υἱὸς τοῦ γνωστοῦ ἐκ τῆς ἐπαναστάσεως Philippe l'égalité, προσεποιεῖτο ὅτι ἀποστρέφεται τοὺς τύπους, ἔξηρχετο πεζός, ἐπληγίαζε τὸν λαὸν καὶ κατήργησε τὴν βαρεῖαν ἔθιμοτυπίαν εἰς τὰ ἀνάκτορα. Διὰ τοῦτο ὀνόμαζον αὐτὸν «βασιλέα τῶν ἀστῶν» η «ἀστὸν βασιλέα».

Τὴν Γαλλίαν ἐκύβερνησεν ἐπὶ $7\frac{1}{2}$ ἔτη κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοὺς ὁ Γκυζέρ, ὁ δόπιος εἶχεν ἐπιβληθῆ μὲ τὴν εὐφυΐαν, τὴν ἔξαιρετικὴν δραστηριότητα καὶ τὴν εὐφράδειάν του. Ἀποτυχία ὅμως εἰς τὴν ἔξωτερη κὴν πολιτικὴν καὶ φοβερὰ οἰκονομικὴ κρίσις ἐκλόνισαν τὴν θέσιν τῆς μοναρχίας. Ἡ ἀντιπολίτευσις ἤρχισεν δεξιάτην ἐπίθεσιν μὲ σύνθημα τὴν ἐκλογικὴν μεταρρύθμισιν καὶ ἴδιως τὴν καθολικὴν ψῆφον. 'Η κί-

1848 νησις αὐτὴ κατέληξεν εἰς ἐπικίνδυνον στάσιν. 'Εστήθησαν πάλιν ὁδοφράγματα, ἔγιναν συγκρούσεις καί, ὅταν ἡ 'Εθνοφρουρὰ προσετέθη μὲ τὸ μέρος τῶν στασιαστῶν, τὸ κίνημα ἐλαβε χαρακτῆρα ἀντιδυναστικόν. 'Ο Λουδοβίκος ὑπεχρεώθη νὰ φύγῃ εἰς τὴν Ἀγγλίαν. Αὐτὴ εἶναι ἡ λεγομένη Φεβρουαριανὴ ἢ πακνάστασις τοῦ 1848.

Η ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

Μετὰ τὴν φυγὴν τοῦ βασιλέως ἀπὸ τὴν Γαλλίαν ἐσχηματίσθη προσωρινὴ κυβέρνησις, ἡ δόπια ἀνεκήρυξε τὴν Δημοκρατίαν (24 Φεβρουαρίου 1848). 'Η νέα δημοκρατία ἐκήρυξεν ὅτι εἶναι εἰρηνικὴ καὶ φιλάνθρωπος, κατήργησε τὴν θανατικὴν ποινὴν διὰ τὰς πολιτικὰς πράξεις καὶ εἰσήγαγε τὴν καθολικὴν ψηφοφορίαν. Πᾶς Γάλλος ἀνω τῶν 20

ἐτῶν εἶχε δικαιώματα ψήφου καὶ ἀνω τοῦ 25ου ἦτο ἐκλέξιμος. Τοιουτο-τρόπως ὁ ἀριθμὸς τῶν ψηφοφόρων ἀνῆλθεν εἰς 9 ἑκατομμύρια.

'Αλλ' ἡ προσωρινὴ κυβέρνησις εὑρέθη πρὸ μεγάλων οἰκονομικῶν δύσκερειῶν. Ἡ ἐσοδεία τοῦ 1847 ἦτο κακὴ καὶ ἐπολλαπλασιάσθη τὸ πλῆθος τῶν ἀνέργων. Ἡ κατάστασις ἀνησυχησε τὴν εὐποροῦσαν ταξιν, ἡ δοπία ἥρχισε νὰ ἀντιδρᾷ. Ἐπειδὴ δὲ εἰς τὰς ἐκλογὰς διὰ Συντακτικὴν Συνέλευσιν ἐπεκράτησαν οἱ συντηρητικοί, οἱ ἔργατικοὶ ἐπεχείρησαν νὰ ἀνατρέψουν βιαίως τὴν κατάστασιν. Τὸ κίνημα τῆς ἐργατῶν κατέπνιξεν ὁ στρατηγὸς Καραυριάκ.

Ἡ Ἔθνοσυνέλευσις ἐψήφισε τὸ Σύνταγμα τῆς 12ης Νοεμβρίου 1848, τὸ δόποῖον ἐδημιούργησε μίαν Βουλὴν ἐκλεγομένην διὰ καθολικῆς ψηφοφορίας καὶ ἔδωκε τὴν ἐκτελεστικὴν ἔξουσίαν εἰς Πρόεδρον ἐκλεγόμενον ἐπίσης ὑπὸ τοῦ λαοῦ διὰ καθολικῆς ψηφοφορίας. Εἰς τὰς ἐκλογὰς τοῦ Δεκεμβρίου 1848 Πρόεδρος τῆς Δημοκρατίας ἔξελέγη ὁ Λουδοβίκος Ναπολέων, ἀνεψιός τοῦ Μ. Ναπολέοντος. Ἡ αὕλη τοῦ μεγάλου στρατηλάτου ἔδωκε τὴν νίκην, ἔκτοτε δὲ ἡ ἀντιδρασις κατὰ τοῦ δημοκρατικοῦ καθεστῶτος κατέστη ἴσχυροτέρα.

ΝΑΠΟΛΕΩΝ Ο Γ' ΑΥΤΟΚΡΑΤΩΡ

Ο Ναπολέων ἀπὸ τῆς πρώτης στιγμῆς εἰργάζετο διὰ τὴν ἀποκατάστασιν τῆς αὐτοκρατορίας καὶ, ἀφοῦ κατώρθωσε νὰ προσεταιρισθῇ ἀγωτέρους ἀξιωματικούς, προέβη εἰς πραξικοπηματικὴν διάλυσιν τῆς Βουλῆς καὶ ἐκάλεσε τὸν λαὸν νὰ τοῦ δώσῃ τὴν ἀπαιτουμένην ἔξουσίαν, διὰ νὰ καταρτίσῃ νέον Σύνταγμα (2 Δεκεμβρίου 1851):

Οι δημοκρατικοὶ ἐπεχείρησαν νὰ ἀντιτάξουν ἀντίστασιν. Ο ποιητὴς Βίκτωρ Ούγκω μὲ δλλους δύμφρονας προσεπάθησαν νὰ ἔξεγειρουν τὰς συνοικίας τῶν Παρισίων. Ἄλλ' ὁ λαὸς ἔμεινεν ἀδιάφορος, ἡ στάσις κατεστάλη καὶ ἔγιναν πολλαὶ συλλήψεις καὶ ἐκτοπίσεις. Μεταξὺ τῶν ἔξορίστων ἦτο καὶ ὁ Ούγκω. Τὸ δημοψήφισμα τῆς 20 - 21 Δεκεμβρίου 1851 μὲ 7^{1/2} ἑκατομ. ψήφους ἔδωκεν εἰς τὸν **1852** Ναπολέοντα τὸν τίτλον τοῦ Προέδρου διὰ μίαν δεκαετίαν. Κατ' οὓσιαν ὁ Ναπολέων ἦτο δικτάτωρ. Μετὰ ἐτος (2 Δεκεμβρίου 1852) ἀνεκηρύχθη καὶ κατὰ τύπους αὐτοκράτωρ τῶν Γάλλων ὑπὸ τὸ ὄνομα **Ναπολέων Γ'**.

'Ο γιλλικός λαὸς ἤλπιζεν ὅτι ὁ νέος Ναπολέων θὰ ἐπανέφερε τὰς ἐνδόξους ἡμέρας τοῦ θείου του. Καὶ πραγματικῶς ἤλθον στιγμαῖ, κατὰ τὰς ὁποίας ἐφάνη ὅτι ἡ Γαλλία ἔκυρισκη εἰς τὴν Εὐρώπην. 'Ο Ναπολέων ἐταπείνωσεν ἀλληλοδιαδόχως τοὺς ἡγεμόνας, οἱ δποῖοι εἴχον νικήσει τὸν Ναπολέοντα Α'.

Εἰς τὴν Σεβαστούπολιν ἐνίκησε τὸν Τσάρον Νικόλαον.

Εἰς τὸ Σολφερίνο ἐνίκησε τὸν αὐτοκράτορα τῆς Αὐστρίας.

Συνετρίβη ὅμως, ὅταν προσέβαλε τὸν βασιλέα τῆς Πρωσσίας.

Ναπολέων Γ' (1808 - 1873)

II. Η ΑΓΓΛΙΑ

ΤΟ ΚΑΘΕΣΤΩΣ ΤΗΣ ΑΓΓΛΙΑΣ ΤΟ 1815

'Η πολιτικὴ ὀργάνωσις τῆς Ἀγγλίας εἶχε παραμείνει μέχρι τοῦ 1815 ὁποίᾳ ἦτο τὸν 18ον αἰῶνα. Τὸ καθεστώς αὐτό, τὸ δποῖον ἔθουμάσθη ἀπὸ τοὺς ἄλλους λαοὺς καὶ ἐχρησίμευσεν ὡς ὑπόδειγμα εἰς τοὺς φιλοσόφους καὶ πολιτικοὺς μεταρρυθμιστάς, ἥτο κατ' οὓσιαν δλιγαρχικόν. Τὴν Ἀγγλίαν ἐκυβέρνηντα ἡ ἀριστοκρατία, δηλαδὴ οἱ γαιοκτήμονες λόρδοι καὶ ὑπῆρχε πραγματικὴ διαίρεσις εἰς τάξεις κοινωνικάς.

'Η Ἀγγλία εἶχεν, δπως γνωρίζομεν, δύο Κοινοβουλευτικὰ Σώματα. 'Η Βουλὴ τῷ Λόρδῳ ή "Ανωβούλη ἀπετελεῖτο ἀπὸ τοὺς τιτλούχους εὐγενεῖς, τοὺς δποίους διώριζεν ὁ βασιλεὺς ἰσοβίως καὶ κληρονομικῶς εἰς ἀπεριόριστον ἀριθμόν. 'Η Βουλὴ τῷ Κοινοτήτων ἡ Κάτω Βουλὴ κατηρτίζετο δι' ἐκλογῆς.

Αλλὰ τὸ ἐκλογικὸν σύστημα ἦτο παράδοξον. Τοὺς ἀντιπροσώπους ἐξέλεγον αἱ κομητεῖαι καὶ οἱ πύργοι. Ἐκάστη κομητείᾳ ἔστελλεν εἰς τὴν Βουλὴν δύο βουλευτὰς καὶ ἥτο, ὅτι ἡμεῖς σήμερον λέγομεν ἐκλογικὴν περιφέρειαν. Ἐπίσης ἕκαστος πύργος ἔστελλε δύο βουλευτὰς, τὸ δὲ δικαίωμα αὐτὸν εἶχον δώσει οἱ βασιλεῖς κατὰ καιρούς εἰς τοὺς πύργους. Εἰς τὰς κομητείας δικαίωμα ψήφου εἶχον μόνον ὅσου εἶχον εἰσόδημα 50 σελίνια, δηλαδὴ 50 χρ. δραχμάς, ἀπὸ ἔγγειον ἰδιοκτησίαν. Ἀναχρονιστικὸν ὅμως ἦτο αὐτό, τὸ ὄποιον συνέβαινε μὲτα τοὺς πύργους. Πολλοὶ ἀπὸ αὐτοὺς εἶχον χάσει τοὺς κατοίκους των, εἶχον καταντῆσει ἀσήμαντα χωρία ἢ εἶχον σβήσει ἐντελῶς καὶ εἶχον περιέλθει εἰς τὴν ἰδιοκτησίαν τῶν ἴσχυρῶν. Ἐν τούτοις ἐξηκολούθουν νὰ στέλλουν ἀντιπροσώπους, οἱ ὄποιοι συνήθως ἤσαν οἱ ἰδιοκτῆται των. Ἡ ἀναλογία ἦτο 187 βουλευταὶ κομητειῶν πρὸς 467 τῶν πύργων. Ἀντιθέτως μεγάλα βιομηχανικὰ κέντρα, ὅπως τὸ Μάντσεστερ, τὸ Μπέρμιγχαμ κ.ἄ. δὲν ἀντεπροσωπεύοντο εἰς τὴν Βουλήν, διότι οἱ κάτοικοι των (ἐργάται καὶ ἐπί τὸ πλεῖστον) δὲν εἶχον ἔγγειον ἰδιοκτησίαν.

Οἱ ἀγγλικανικὸς κλῆρος εἶχε μεγάλα προνόμια. Ἐπισήμως ἀνεγνωρίζοντο δύο μόνον δόγματα, τὸ ἀγγλικανικὸν εἰς τὴν Ἀγγλίαν καὶ τὸ πρεσβυτεριανὸν εἰς τὴν Σκωτίαν. Οἱ Καθολικοὶ ἀπεκλείοντο ἀπὸ τὰς δημοσίας θέσεις.

ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΗ ΑΚΜΗ

Καταπληκτικὴν ἀνάπτυξιν ἔσημείωσεν εἰς τὴν Ἀγγλίαν ἡ βιομηχανία ἀπὸ τοῦ τέλους τῶν ναπολεοντείων χρόνων. Εἰς τοῦτο συνετέλεσεν ίδιας ἡ τελειοποίησις τῶν μηχανικῶν μέσων. Τὸν 16ον αἰώνα οἱ "Αγγλοὶ εἶχον ἀνακαλύψει τὴν ὑφαντικὴν μηχανήν, τὴν κλωστικὴν καὶ τὴν μηχανικὴν μηχανήν, αἱ ὄποιαι μὲτα τὴν χρησιμοποίησιν τοῦ ἄνθρακος ἔφεραν ἐπανάστασιν εἰς τὴν βιομηχανίαν. Ἡ γάρ φασι ὅτι ἀποδέχονται τὴν ἀνάπτυξιν τῆς βιομηχανίας ἀπὸ της παντού τοῦτον τὸν πόλεμον.

Αποτέλεσμα τῆς βιομηχανίας ἀκμῆς ἦτο ἡ ἀνάπτυξις μεγάλων βιομηχανικῶν κέντρων καὶ ἡ δημιουργία κεφαλαιούχων καὶ ἀνθρώπων ἀποζώντων ἀπὸ τὸ ἡμερομίσθιον, δηλαδὴ ἐργατικῆς τάξεως. Ἡ Ἀγγλία πρώτη ἀπὸ τὰς χώρας τῆς Εὐρώπης ἀνέπτυξε πληθυσμόν, ὁ ὄποιος δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ τραφῇ ἀπὸ τὰ προϊόντα τοῦ τόπου· εἶχεν ἀνάγκην ἀπὸ τρόφιμα εἰσαγόμενα ἀπὸ τὸ ἐξωτερικὸν καὶ ἐπρεπεν ἀντ'

αύτῶν νὰ πωλῇ βιομηχανικὰ προϊόντα εἰς τὰς ξένας χώρας. Περὶ τὰ μέσα του 19ου αιώνος ἡ 'Αγγλία ἤτο τὸ κατ' ἔξοχὴν βιομηχανικὸν κράτος τῆς Εὐρώπης, τὸ μέγα ἐργαστήριον τοῦ κόσμου.

'Αλλ' ἀκριβῶς ἡ βιομηχανικὴ αὕτη ἀνάπτυξις ἐδημιούργησε τὰ μεγάλα προβλήματα τοῦ ἐμπορίου καὶ τῆς βιομηχανίας τοῦ αιώνος. 'Η παλαιά, ἡ ἀγροτικὴ 'Αγγλία, ἤτο ὑπὲρ τοῦ προστατευτικοῦ ἐμπορίου, δηλ. τοῦ λεγομένου μερκαντιλισμοῦ. Ἐπέμενε δηλαδὴ τὸ κράτος νὰ κανονίζῃ τὴν παραγωγὴν καὶ τὴν συναλλαγὴν καὶ διὰ σειρᾶς νομοθετημάτων εἶχε κατοχυρώσει τὰ συμφέροντα τῶν παραγωγῶν. Κυριώτεροι ήσαν οἱ νόμοι τῶν σιτηρῶν, οἱ δόποι οἱ ἀπηγόρευον τὴν εἰσαγωγὴν σίτου ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ καὶ ἐπέτρεπον εἰς τοὺς παραγωγούς νὰ πωλοῦν τὰ προϊόντα των εἰς ὑψηλὴν τιμήν. 'Αλλὰ μετά τὴν εἰρήνην τοῦ 1815 ἡ τιμὴ τῶν σιτηρῶν εἶχε πέσει εἰς τὸ ἐξωτερικόν, ἐνῷ οἱ 'Αγγλοί ἐξηκολούθουν « νὰ τρώγουν ἀκριβὲ τὸ ψωμὶ » καὶ ἀκριβὸ ψωμὶ ἐσήμαινεν ὑψηλὸν ἡμερομίσθιον καὶ ἀκριβείαν τῆς βιομηχανικῆς παραγωγῆς. 'Ητο λοιπὸν φυσικὸν οἱ βιομήχανοι νὰ εῖναι κατὰ τῶν νόμων τῶν σιτηρῶν καὶ γενικῶς ὑπὲρ τοῦ ἐλέου θέρους ἐμπορίου (Free Trade, φρέν τρέιντ), τὸ δόποιον ἀπὸ τοῦ 1776 εἶχεν ὑποστηρίξει διάμερας οἰκονομολόγος 'Αδάμ Σμίθ.

Διὰ νὰ ἐπιτύχουν δύμας τὴν οἰκονομικὴν μεταρρύθμισιν οἱ βιομήχανοι, ἔπειτε νὰ εἰσέλθουν εἰς τὸ Κοινοβούλιον. 'Αλλὰ τὸ ἐκλογικὸν σύστημα ηύνοι τοὺς γαιοκτήμονας. Προϋπόθεσις πάσης οἰκονομικῆς μεταρρυθμίσεως ἥτο τὸ ἐκλογικὴ μεταρρύθμισις. Οἱ πολιτικοὶ λοιπὸν ἀγῶνες τῶν 'Αγγλων μετά τὴν εἰρήνην ἐστράφησαν κυρίως εἰς τὰ ἔξης προβλήματα : 1) τὴν ἐκλογικὴν μεταρρύθμισιν, 2) τὴν κατάργησιν τῶν νόμων τῶν σιτηρῶν ἢ τὴν ἐλευθέραν συναλλαγὴν καὶ 3) τὴν χειραφέτησιν τῶν Καθολικῶν.

ΑΙ ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΕΙΣ

Τὸν ἀγῶνα διὰ τὴν μεταρρύθμισιν διεξήγαγε κατ' ἀρχὰς ἡ μικρὰ μειοψηφία τοῦ Κοινοβουλίου, οἱ λεγόμενοι ριζοσπαστικοί, διότι τὰ δύο μεγάλα κόμματα, οἱ Οὐδίγοι καὶ οἱ Τόρις, ἦσαν προσηλωμένα εἰς τὸ παλαιὸν καθεστώς. 'Αλλ' οἱ 'Αγγλοί κατώρθωσαν νὰ διευθετήσουν τὰ ζητήματά των χωρὶς ἐσωτερικούς κλονισμούς, δηλ. ἐξελικτικῶς καὶ διὰ συμβιβασμοῦ.

1) Ἡ χειραφέτησις τῶν Καθολικῶν (1829). Τὸν ἀγῶνα ὀργάνωσεν ὁ περίφημος Ἰολανδὸς πολιτευτὴς **Οὐρανολόγος** Οὐρανολόγος. Ἡ Βουλὴ ἐδέχθη τὴν μεταρρύθμισιν, τὰ κατὰ τῶν Καθολικῶν μέτρα κατηργήθησαν καὶ οἱ Καθολικοὶ ἔλαβον τὸ δικαίωμα νὰ ἐκλέγωνται καὶ νὰ διορίζωνται εἰς δημοσίας θέσεις.

2) Ἡ ἐκλογικὴ μεταρρύθμισις (1832). Τὴν πρώτην ἐκλογικὴν μεταρρύθμισιν ἐπραγματοποίησεν ὁ πρωθυπουργὸς **Γκρέου**. Ἀπὸ τοὺς ἑρήμους πύργους ἀφηρέθησαν 146 ἕδραι καὶ ἐδόθησαν εἰς βιομηχανικὰς πόλεις. Βραδύτερον εἰς δύο περιόδους, τὸ 1867 καὶ τὸ 1885, τὸ δικαίωμα τῆς φύφου ἐπεξετάθη εἰς πολιούχους καθολικὸν δῆμως ἔγινε μόνον μετὰ τὸν παγκόσμιον πόλεμον, ἐπεκταθὲν μάλιστα καὶ εἰς τὰς γυναικας.

3) Ἡ οἰκονομικὴ μεταρρύθμισις (1846). Μετὰ τὴν ἐκλογικὴν μεταρρύθμισιν οἱ βιομήχανοι διέθετον ἕδρας εἰς τὴν Βουλὴν καὶ ἤρχισαν τὸν ἀγῶνα κατὰ τοῦ μερκαντιλισμοῦ, δηλαδὴ τοῦ προστατευτικοῦ ἐμπορίου. Τὸ 1846 κατηργήθη ὁ νόμος τῶν σιτηρῶν. Αἱ δῆλαι περιοριστικαὶ διατάξεις, ἡ μία κατόπιν τῆς δῆλης, κατηργήθησαν καὶ ἡ Ἀγγλία ἐβάδισεν ἀποφασιστικῶς εἰς τὸ ἐλεύθερον ἐμπόριον. Τὸ 1860 δὲν ἔμενεν οὔτε ἔχονς ἀπὸ τὸ παλαιὸν σύστημα.

Αἱ συνέπειαι τῆς ἀλλαγῆς ἔγιναν ἀμέσως αἰσθηταί. Ἡ βιομηχανία ἀνεπτύχθη τεραστίως, ἡ ἔξαγωγὴ ἐπολλαπλασιάσθη, ὁ ἐμπορικὸς στόλος ηὗξανετο ἀπὸ ἔτους εἰς ἔτος καὶ αἱ ἀποικιακαὶ κτήσεις ἐπεξετάθησαν καὶ ἐστερεώθησαν.

III. Η ΙΤΑΛΙΑ

ΕΞΕΓΕΡΣΙΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΙΤΑΛΙΑΝ

Ἡ Ιταλία ἐξηκολούθει νὰ εἶναι διεσπασμένη εἰς πολλὰ ἀνεξάρτητα ἀπ' ἄλλήλων κράτη, τὰ ὅποια ἐκυβερνῶντο ἀπολυταρχικῶς καὶ μέγα μέρος αὐτῆς κατείχετο ὑπὸ τῶν Αύστριακῶν. Οἱ Ιταλοὶ πατριῶται ἤρχισαν φανερῶς νὰ ἀπαιτοῦν φιλελευθέρους θεσμούς ἥδη ἀπὸ τοῦ 1830. Κυρίως δῆμως μετὰ τὴν Γαλλικὴν Ἐπανάστασιν τοῦ Φεβρουαρίου τοῦ 1848 ἡ Ιταλία ἔγινε θέατρον εύρυτάτης ἐπαναστατικῆς κινήσεως, τῆς ὁποίας σκοπὸς ἦτο πάντοτε ἡ ἔνωσις τῆς χώρας καὶ ἡ ἐγ-

καθίδρυσις φιλελευθέρων θεσμῶν. Πρὸ τούτου ὅμως ἔπειτε πεπόνησε νὰ ἐκδιωχθοῦν οἱ Αὐστριακοὶ ἀπὸ τὴν Ἰταλίαν.

Μετὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ Φεβρουαρίου τοῦ 1848 οἱ Ἰταλοὶ ἔξηγέρθησαν σύσσωμοι. Οἱ ἡγεμόνες τῶν κρατιδίων ὑπεχρεώθησαν νὰ παραχωρήσουν συντάγματα, ὁ δὲ ἐπαναστατικὸς σύλλογος Νέα ταλία, ὁ διποῖος ἰδρύθη ὑπὸ τοῦ περιφήμου συγγραφέως **Ματσίνι** (Mazzinī), ἔξωθησεν εἰς πόλεμον κατὰ τῆς Αὐστρίας, τὸν διποῖον ἀνέλαβεν ὁ βασιλεὺς τῆς Σαρδηνίας μὲ τὴν ὑποστήριξιν τῶν ἄλλων Ἰταλῶν ἡγεμόνων. Εἰς τὰς ἀρχὰς οἱ Αὐστριακοὶ ἔξεδιώθησαν ἀπὸ τὸ Μιλάνον, ἀλλ’ ἐνήργησαν δραστηρίως, ἐνίκησαν εἰς ἀποφασιστικὴν μάχην τὸν βασιλέα τῆς Σαρδηνίας καὶ διέσπασαν τὸν σύνδεσμον τῶν ἡγεμόνων τῆς Ἰταλίας. Αἱ ἐνέργειαι τῶν Ἰταλῶν πατριωτῶν μετὰ τὰς πρώτας ἐπιτυχίας νὰ ἐγκαταστήσουν εἰς τὰ ἐπὶ μέρους ἵταλικὰ κράτη δημοκρατίας ἐνκυράγγισαν καὶ ἡ ἀντίδρασις ἐπεκράτησε παντοῦ. Ρεῦμα ἀπογοητεύσεως διεγένθη εἰς τὴν Ἰταλίαν. Ἀπέμεινεν ὅμως τὸ δίδαχμα ὅτι ἡ Ἰταλία δὲν ἤδυνατο νὰ ἀπελευθερωθῇ μόνη τῆς.

ΕΝΩΣΙΣ ΤΗΣ ΙΤΑΛΙΑΣ

Οἱ Ἰταλοὶ μετὰ τὴν ἀποτυχίαν τῶν ἐπαναστατικῶν κινημάτων ἐνόμισαν ὅτι εὐκολώτερον ἤδυναντο νὰ ἐπιτύχουν τὴν ἔνωσίν των διὰ πολιτικῶν μέσων.

‘Η προσοχὴ των ἐστρέφετο εἰς τὸ κράτος τῆς Σαρδηνίας, τὸ μόνον τὸ διποῖον εἶχεν ἔθνικὴν δυναστείαν καὶ εἶχεν εἰσαγάγει συνταγματικὸν πολίτευμα. ‘Ο Βασιλεὺς αὐτοῦ **Βίκτωρ Εμμανουὴλ** προσέλαβεν ὡς πρωθυπουργὸν τὸν διάσημον **Καβούρη**, ἔνθερμον ὀπαδὸν τῆς ἔνώσεως.

‘Ο Καβούρη ἔζητησε νὰ ἐπιτύχῃ τὴν ἔνωσιν τῆς Ἰταλίας μὲ τὴν συνδρομὴν τῆς Γαλλίας καὶ, διὰ νὰ ἀποκτήσῃ τὴν εὔνοιαν τοῦ Ναπολέοντος Γ’, ἔλαβε μέρος κατὰ τὸν Κριμαϊκὸν πόλεμον εἰς τὴν ἐκστρατείαν κατὰ τῆς Σεβαστούπολεως. Βραδύτερον κατὰ τὰς παραμονὰς τοῦ πολέμου τοῦ ἔτους 1859 συνῆψε μετ’ αὐτοῦ μυστικὴν συμφωνίαν. Κατ’ αὐτὴν ἡ Σαρδηνία θὰ ἐλάμβανε τὴν Λομβαρδίαν καὶ τὴν Βενετίαν ἀπὸ τὴν Αὐστρίαν, εἰς τὴν διποίαν ὑπήγοντο, καὶ θὰ παρεχώρει ὡς ἀντάλλαγμα τὴν Σαβοΐαν καὶ τὴν Νίκαιαν εἰς τὴν Γαλλίαν. ‘Η Αὐστρία ἐκήρυξε τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Σαρδηνίας καὶ ὁ αὐστριακὸς στρατὸς

διέβη τὸν Τίκινον ποταμὸν (1859). Τότε ἐνεφανίσθη ὁ Ναπολέων εἰς τὴν Ἰταλίαν ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ γαλλικοῦ στρατοῦ καὶ ὁ Γάλλος στρατηγὸς **Μάκ Μαδόν** ἐκέρδισε τὴν μάχην τοῦ Μαγεντά. Εὗθυν μετ' ὀλίγον ὁ αὐτοτριακὸς στρατὸς συνετρίβη εἰς τὴν ὀνομαστὴν μάχην τοῦ Σολφερίνο. Ἡ Αύστρια ἡναγκάσθη νὰ εἰρηνεύσῃ. Παρεχώρησε τὴν Λομβαρδίαν εἰς τὸν Ναπολέοντα, ὁ δόποιος ἔδωκεν αὐτὴν εἰς τὴν Σαρδηνίαν ἀντὶ τῆς Σιβοΐας καὶ τῆς Νικαίας.

Εὗθυν μετὰ τὸν πόλεμον ἤρχισεν ἡ ἐνωτικὴ κίνησις. Εἰς τὰ κράτη τῆς Κεντρικῆς Ἰταλίας ἐξεδιώγησαν οἱ ἡγεμόνες καὶ ὁ λαός διὰ δημοψήφισματος ἐκήρυξε τὴν ἔνωσιν μὲ τὴν Σαρδηνίαν. Ὁ τολμηρὸς ἀρχηγὸς τῶν ἐθελοντῶν **Γαριβάλδης** ἀπεβιβάσθη μὲ χιλίους ἐθελοντὰς εἰς τὴν Σικελίαν καὶ κατέλαβε τὸ Παλέρμον, γενόμενος δεκτὸς ὑπὸ τοῦ λαοῦ μὲ ἔνθουσιασμόν. Ἐκεῖθεν διέβη εἰς τὴν Κάτω Ἰταλίαν, ἐκίνησεν αὐτὴν εἰς ἐπανάστασιν καὶ ἤναγκασε τὸν βασιλέα τῆς Νεαπόλεως νὰ καταφύγῃ εἰς τὴν Ρώμην, τὴν

1860

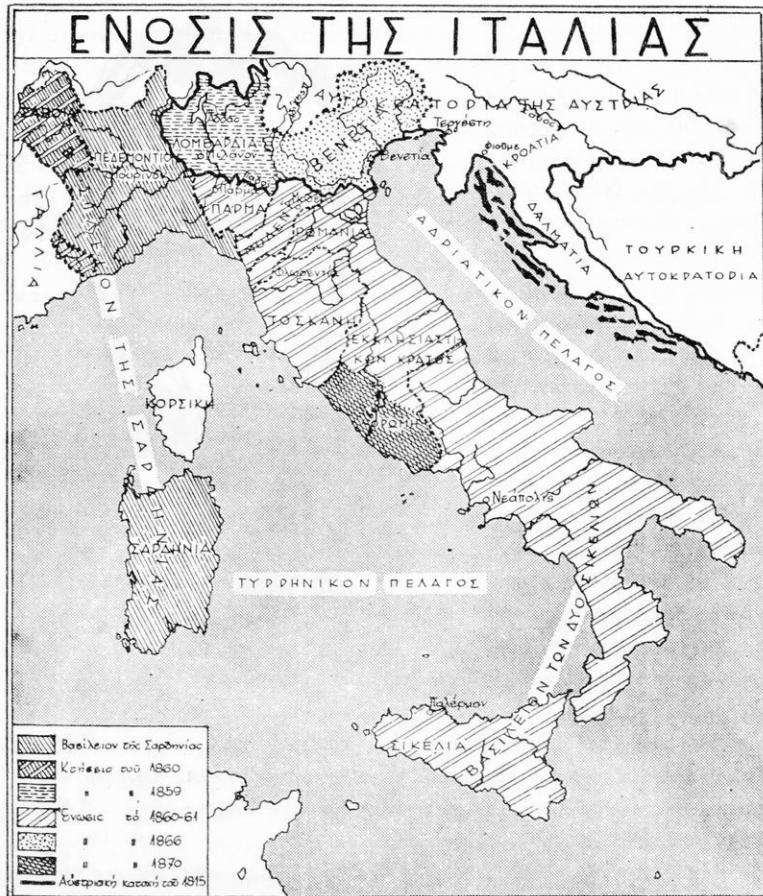
ὅποιαν ὑπερήσπιζε γαλλικὴ φρουρά. Τοιουτορόπως ἡνῶθη ὅλη ἡ Ἰταλία, πλὴν τῆς Ρώμης καὶ τῆς Βενετίας, ὑπὸ τὸ σκῆπτρον τοῦ Βίκτωρος 'Εμπανουὴλ Α', ὁ δόποιος ἔλαβε τὸν τίτλον τοῦ βασιλέως τῆς Ἰταλίας καὶ κατέστησε πρωτεύουσαν τὴν Φλωρεντίαν.

Ἡ ἔνωσις ὀλοκλήρου τῆς Ἰταλίας συνετελέσθη βραδύτερον. Τὸ 1866, ὅπως θὰ ἴδωμεν, οἱ Ἰταλοὶ συνεμάχησαν μὲ τὴν Πρωσίαν

Καβούρ (1810 - 1861)

κατά της Αύστριας. Μετά τὴν ἐπιτυχῆ ἔκβασιν τοῦ πολέμου, κυρίως διὰ τῆς συνδρομῆς τῶν πρωσικῶν στρατευμάτων, ἡ Ἰταλία ἔλαβε τὴν Βενετίαν ἀπὸ τὴν Αύστριαν. Τὸ δὲ 1870 μετὰ τὴν συντριβὴν τοῦ Να-

πολέοντος Γ' ὑπὸ τῶν Γερμανῶν, οἱ Ἰταλοὶ εἰσῆλθον εἰς τὴν Ρώμην καὶ ὁ βασιλεὺς τῆς Ἰταλίας μετέθεσε τὴν πρωτεύουσάν του εἰς τὴν αἰωνίαν πόλιν. Ἀλλ' ὁ Πάπας διεμαρτυρήθη καὶ κατεδίκασεν ἔαυτὸν εἰς ἔκουσιον περιορισμὸν εἰς τὸ Βατικανόν.

IV. Η ΓΕΡΜΑΝΙΑ ΚΑΙ Η ΑΥΣΤΡΙΑ

Η ΚΑΤΑΣΤΑΣΙΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΓΕΡΜΑΝΙΑΝ ΚΑΙ ΤΗΝ ΑΥΣΤΡΙΑΝ

Εἰς τὴν Γερμανίαν μετὰ τὸ 1815 εἶχεν ὑπερισχύσει ἡ ἀντίδρασις. "Ενωσις καὶ συνταγματικὰ πολιτεύματα ἐφαίνοντο πράγματα ἀκατόρθωτα. 'Ἐν τούτοις μετὰ τὴν γαλλικὴν ἐπανάστασιν τοῦ Ἰουλίου συνετελέσθη γεγονὸς ἀξιολογώτατον, ἡ τελωνειακὰ σύνορα τῶν περισσοτέρων κρατῶν ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν τῆς Πρωσίας. Πρώτη ἡ Πρωσία κατήργησε τοὺς ποικίλους δασμούς καὶ τὴν νῦκτα τῆς πρώτης τοῦ ἔτους 1833 - 1834 ἥρθησαν τὰ τελωνειακὰ σύνορα τῶν περισσοτέρων κρατῶν τῆς Γερμανίας καὶ ἡ χώρα ἡνῶθη εἰς μίαν ἀγορὰν ἀπὸ τῶν "Αλπεων μέχρι τῆς Βαλτικῆς. 'Η Αὐστρία ἀπέκρουσε τὴν ἔνωσιν καὶ τοιουτορόπως ἀπέκλεισεν ἔκυρτὴν ἀπὸ τὴν γερμανικὴν οἰκογένειαν.

"Εμενον δύμως ἄλυτα τὰ δύο μεγάλα προβλήματα : τὸ ἐνιαῖον γερμανικὸν κράτος καὶ τὸ φιλελεύθερον πολίτευμα. Εἰς ὅλα τὰ κράτη ὑπῆρχον ὅπαδοι τῶν νέων ἰδεῶν, τὰς ὁποίας διέσπειρεν ἡ δύμας, ἡ λεγομένη «Νέα Γερμανία», ὑπὸ τὸν ἀρχηγόν της Ἐρρίκον Χάινε. Τὰ συγγράμματα δύμως τῆς «Νέας Γερμανίας» κατεδιώχθησαν καὶ ἔγιναν διωγμοὶ καὶ φυλακίσεις.

Η ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΣ ΤΟΥ ΜΑΡΤΙΟΥ 1848 – ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΙΟΝ ΦΡΑΓΚΦΟΥΡΤΗΣ

'Η γαλλικὴ ἐπανάστασις τοῦ Φεβρουαρίου ἔδωκε καὶ εἰς τὴν Γερμανίαν τὸ σύνθημα τῆς ἔξεγέρσεως. 'Η Ούγγαρια, ἡ Αὐστρία καὶ ἡ Βοημία ἐπανεστάτησαν, ὁ δὲ Μέττερνιχ ἡναγκάσθη νὰ δραπετεύῃ εἰς τὸ ἔξωτερικόν. Εἰς τὸ Βερολίνον μεγάλη ἔξεγέρσις τοῦ λαοῦ κατέληξεν εἰς αἰματηρὰν σύγκρουσιν καὶ ἡνάγκασε τὸν βασιλέα τῆς Πρωσίας νὰ ὑποσχεθῇ ὅτι θὰ παραχωρήσῃ Σύνταγμα.

Περίπου ἔξακσιοι ἀντιπρόσωποι, ἐκλεγέντες διὰ καθολικῆς ψηφιοφορίας εἰς ὅλην τὴν Γερμανίαν, συνῆλθον τὸν Μάιον τοῦ 1848 εἰς τὸν ναὸν τοῦ Ἀγίου Παύλου εἰς Φραγκφούρτην διὰ νὰ καθορίσουν τὸν τύπον τοῦ γερμανικοῦ κράτους. 'Η γερμανικὸς κράτους θεοφόρος ονόματος ήταν ο Κοινο-**1848** συνέλευσις τοῦ 1848, ἡ, ὅπως λέγεται, τὸ Κοινο-

βούλιον τῆς Φραγκφούρτης, παρουσίαζε πρώτην φορὰν τοὺς Γερμανοὺς ὡς ἐνιαῖον ἔθνος.

Μετά μακράς συζητήσεις περὶ τῶν θεμελιωδῶν δικαιωμάτων τοῦ γερμανικοῦ λαοῦ, ἡ Συνέλευσις ἐψήφισε Σύνταγμα, διὰ τοῦ ὅποιου τὰ γερμανικὰ κράτη ἐσχημάτιζον διμοσπόνδιακὴν αὐτοκρατορίαν. Ἡ νομοθετικὴ ἔξουσία ἐδίδετο εἰς Συνέλευσιν ἐκλεγομένην διὰ καθολικῆς ψηφοφορίας, ἡ δὲ ἐκτελεστικὴ εἰς ἀνώτατον δρχοντα, δ. ὅποιος ἐλάχιμβανε τὸν τίτλον τοῦ αὐτοκράτορος τῶν Γερμανῶν. Ἀλλὰ τὸ ἀκανθῶδες ζήτημα ἦτο, ἂν ἡ ἔνωσις θὰ ἐγίνετο μετὰ ἢ ἀνεύ τῆς Αὐστρίας. Μὲ μικρὸν πλειοψήφιαν (42 ψήφων) ἡ Συνέλευσις ἐδέχθη τὴν ἔνωσιν ἀνεύ τῆς Αὐστρίας καὶ μὲ ἀκόμη μικροτέρων (24 ψήφων) προσέφερε τὸ στέμμα τῆς αὐτοκρατορίας εἰς τὸν βασιλέα τῆς Πρωσίας Φρειδερίκον Γουλιέλμον (1849).

Ἐν τῷ μεταξὺ αἱ ἐπαναστάσεις κατεπνίγησαν παντοῦ εἰς τὴν Γερμανίαν. Ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Αὐστρίας Φερδινάνδος ἤναγκάσθη εἰς παραίησιν καὶ ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον δ. Φραγκίσκος Ἰωσήφ, δ. ὅποιος εἶχε μακροτάτην βασιλείαν, διαρκέσσαν μέχρι τοῦ μεγάλου παγκοσμίου πολέμου (1916). Τὸ παράδειγμα τῆς Αὐστρίας ἡκολούθησε καὶ ἡ Πρωσία. Τὸ Βερολίνον κατελήφθη διὰ πολιορκίας ὑπὸ τοῦ πρωστικοῦ στρατοῦ.

Τὰ γεγονότα τῆς Αὐστρίας καὶ τῆς Πρωσίας εἶχον σοβαρὸν ἀντίκτυπον εἰς τὸ Κοινοβούλιον τῆς Φραγκφούρτης. Ἡ Αὐστρία δέταξε τοὺς ἀντιπροσώπους της νὰ ἀποχωρήσουν ἀπὸ τὸ Κοινοβούλιον, δ. δὲ βασιλεὺς τῆς Πρωσίας ἥρνθη νὰ δεχθῇ τὸ στέμμα, τὸ ὅποιον ἤλθε νὰ προσφέρῃ εἰς αὐτὸν ἡ ἀντιπροσωπεία τοῦ Κοινοβουλίου, καὶ ἀνεκάλεσε τοὺς ἀντιπροσώπους τῆς Πρωσίας. Τὸ αὐτὸν ἔπειραξαν καὶ ἄλλοι ἡγεμόνες. Ἐκδιωχθὲν ἀπὸ τὴν Φραγκφούρτην τὸ κοινοβούλευν Κοινοβούλιον μετέθεσε τὴν ἔδραν του εἰς Στούτγαρδην, διόπου διεσκόρπισεν αὐτὸν ἡ ἀστυνομία. Πολλοὶ ἀπὸ τοὺς ἄνδρας τοῦ Κοινοβουλίου εἶχον κακὸν τέλος.

Η ΠΡΩΣΣΙΚΗ ΕΝΩΣΙΣ — ΟΛΜΟΥΤΣ (1850)

Ο βασιλεὺς τῆς Πρωσίας ἐλυπεῖτο κατὰ βάθος, διότι, μὴ δεχθεὶς τὸ στέμμα τῆς Γερμανίας, ἄφησε λαμπρὰν εὐκαιρίαν νὰ τοῦ διαφύγῃ. Ἐπίστευσεν διμάς ὅτι ἦτο δυνατὸν νὰ φθάσῃ δι' ἄλλης ὅδοις εἰς τὸ ἔδιον ἀποτέλεσμα, νὰ λάβῃ δηλαδὴ ἀπὸ τὰς χεῖρας τῶν ἡγεμόνων τὸ στέμμα, τὸ ὅποιον εἶχεν ἀποκρούσει προσφερθὲν ὑπὸ τοῦ

λακοῦ. "Ηρχισε λοιπὸν συνεννοήσεις μὲ τοὺς Γερμανοὺς ἡγεμόνας διὰ τὴν ἕδρυσιν ὁμοσπονδίας, τῆς ὁποίας θὰ ἦτο ὁ ἔδιος ἀρχηγός, ἀποκλειομένης τῆς Αὐστρίας. Ἡ ὑπόθεσις ἐπροχώρησε καὶ ἔγινε δεκτὸν τὸ ὑπὸ τῆς Πρωσσίας καταρτισθὲν Σύνταγμα τῆς ἐνώσεως (1850).

'Αλλ' ἡ Αὐστρία ἔλαβεν ἀπειλητικὴν στάσιν κατὰ τῆς Πρωσσίας, ἔχουσα τὴν πρόθυμον ὑποστήριξιν καὶ τῆς Ρωσίας. 'Ο Φρειδερίκος Γουλιέλμος ὑπεχώρησεν εἰς τὴν συνάντησιν τοῦ "Ο λυρικός" (Olmütz) καὶ ἐδέχθη τὴν διάλυσιν τῆς ἐνώσεως καὶ τὴν ἀνασύστασιν τῆς Γερμανικῆς ὁμοσπονδίας.

ΓΟΥΛΙΕΛΜΟΣ Α' — ΒΙΣΜΑΡΚ

Τοιουτοτρόπως περὶ τὸ 1850 ἡ ἰδέα τῆς ἐνώσεως τῆς Γερμανίας ἐφαίνετο τελείως ἀπραγματοποίητος, διότι ἡ ἀντίδρασις εἶχεν ὑπερισχύσει πανταχοῦ καὶ τὸ πλεῖστον μέρος τοῦ φύσει συντροχητικοῦ γερμανικοῦ λαοῦ δὲν εἶχε διάθεσιν διὰ νέους πολιτικούς ἀγῶνας. Ἐκτὸς τούτου ξέναι μεγάλαι δυνάμεις, ἰδίως ἡ Γαλλία, εἰργάζοντο κατὰ τῆς ἐνώσεως τῆς Γερμανίας. 'Αλλὰ τὴν Γερμανίαν ἤνωσεν ἡ πρωσσικὴ σπάθη καὶ ἡ διπλωματία τοῦ Βίσμαρκ.

'Ο νέος βασιλεὺς τῆς Πρωσσίας **Γουλιέλμος Α'** (1860 - 1888), λαβὼν ὡς ὑπουργὸν τῶν στρατιωτικῶν τὸν στρατηγὸν **Φὸν Ρόον** (Von Roon), ἤρχισε βαθεῖαν ἀναδιοργάνωσιν τοῦ πρωσσικοῦ στρατοῦ. "Οταν ὅμως ὁ Φὸν Ρόον εἰσηγήθη εἰς τὴν Βουλὴν τὴν γενικὴν στρατιωτικὴν ὑπηρεσίαν, ἡ δημοκρατικὴ φιλελευθέρα πλειοψηφία τῆς Βουλῆς ἀντέταξε ζωηρὰν ἀντίστασιν εἰς τὰ στρατιωτικὰ μέτρα. 'Ο Γουλιέλμος περιελθὼν εἰς δύσκολον θέσιν ἐκάλεσεν εἰς τὴν ἀρχὴν τὸν Βίσμαρκ τῇ ἐπιμόνῳ συστάσει τοῦ Φὸν Ρόον.

'Ο **Βίσμαρκ** (Otto Bismarck, 1815 - 1898) ἦτο γνωστὸς διὰ τὰ αὐταρχικά του φρονήματα καὶ οὐδεμίαν ὀξίαν ἀπέδιδεν εἰς τὰ λαϊκά δικαιώματα καὶ τὰς συνταγματικάς ἐλευθερίας, ἡ δὲ ἐνώσις τῆς Γερμανίας διὰ λαϊκῶν ἀντιπροσώπων κατὰ τὸ πρότυπον τοῦ Κοινοβουλίου τῆς Φραγκφούρτης ἐφαίνετο εἰς αὐτὸν οὐτοπία. 'Ο Βίσμαρκ ἦτο ἀνθρωπος θελήσεως εἰς βαθμόν, ὥστε νὰ ἐκμηδενίζωνται πρὸ αὐτοῦ οἱ κοινai προσωπικότητες. Εἶχε συνέπειαν εἰς τὰς πράξεις του καὶ ἀντοχὴν εἰς τὴν ἐργασίαν τού παραδειγματικήν. 'Ο Βίσμαρκ ἐκύρωσε τὴν Γερμανίαν περίπου τριάκοντα ἔτη (1862 - 1890), ἐπρωτοστάτησεν εἰς τὰ μεγάλα γεγονότα τῆς πατρίδος του κατὰ τὰ ἔτη αὐτὰ καὶ θεωρεῖται ὡς δ δημιουργὸς τῆς Νέας Γερμανίας.

Οθων Βίσμαρκ (1815 - 1898)

‘Ο Βίσμαρκ είχε την γνώμην ότι τὸ γερμανικὸν ζῆτημα ἔπρεπε νὰ λυθῇ μὲ κέντρον τὴν Πρωσίαν, ἀποκλειομένης τῆς Αὐστρίας· δχι ὅμως « δι’ ὄγορεύσεων καὶ ἀποφάσεων πλειονοψήφιας », ἀλλὰ « δι’ αἵματος καὶ σιδήρου ». Πρὸς τοῦτο ἡ Πρωσία ἔπρεπεν ἀπαξ νὰ ἀναμετρηθῇ μὲ τὴν Αὐστρίαν. Οἱ φιλελεύθεροι ἡθέλησαν νὰ ἀντιδράσουν εἰς τὴν ἐφαρμογὴν τοῦ στρατιωτικοῦ προγράμματος. ’Αλλ’ ὁ Βίσμαρκ, παραβιάζων μετ’ ἀδιαφορίας τοὺς συνταγματικοὺς τύπους, ἔπροχώρησε διὰ τῶν λεγομένων προσωρινῶν μέτρων, τὰ δποῖα ἔμελλε νὰ ἐπικυρώσῃ βραδύτερον, δπως ἔλεγεν, ἡ Βουλή.

ΔΑΝΙΚΟΣ ΚΑΙ ΑΥΣΤΡΙΑΚΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ (1864 - 1866)

Συνεπείᾳ προστριβῶν πρὸς τὸν βασιλέα τῆς Δανίας Χριστιανὸν Θ’, αὐστροπρωσικὸς στρατὸς κατέλαβε τὰ ἀμφισβητούμενα δουκᾶτα Σλέσβιγ καὶ Χόλσταϊν (Schleswig - Holstein). ’Αλλ’ ἔξ ἀφορμῆς ἀκριβῶς τῆς διανομῆς τῶν δουκάτων ἔξερράγη ὁ ἀναπόφευκτος μεταξὺ Αὐστρίας καὶ Πρωσίας πόλεμος. ‘Ο Βίσμαρκ είχε παρασκευάσει τεχνήντως τὸν πόλεμον. Είχε περιποιηθῇ πρῶτον τὴν Ρωσίαν, κηρυχθεὶς κατὰ τῆς πολωνικῆς ἔξεγέρσεως. ’Εξησφάλισε τὴν οὐδετερότητα τοῦ Ναπολέοντος Γ’ διὰ τῆς συναντήσεως τοῦ Μπίαριτς (Biarritz) καὶ ἔκλεισε συμμαχίαν μὲ τὴν ’Ιταλίαν.

‘Ο ἀγῶνας ἐκρίθη ἐντὸς 7 ἡμερῶν, διότι ὁ πρωσικὸς στρατὸς ἤτοι κατηρτισμένος ἀσυγκρίτως ἀρτιώτερον τοῦ αὐστριακοῦ καὶ ὀδηγεῖτο ὑπὸ ἔξόχου στρατιωτικοῦ, τοῦ διασήμου **Μόλτικε**. ’Η ἀποφασι-

στική μάχη ἐδόθη τὸν 'Ιούλιον τοῦ 1866 εἰς τὴν Βοημίαν παρὰ τὸ Κένιζγκρετς ἢ Σαδόβαν. Ὁ αὐστριακὸς στρατὸς ἡττήθη κατὰ κράτος. Τὸ ἑσπέρας τῆς ἡμέρας ἐκείνης ὁ Βίσμαρκ εἶπεν : « Ἡ ἔρις ἐκρίθη. Τώρα πρέπει νὰ ἀνακτήσωμεν τὴν παλαιὰν φιλίαν πρὸς τὴν Αὐστρίαν ».

'Ο Βίσμαρκ ἐφοβεῖτο περιπλοκὰς εἰς τὴν Εὐρώπην, δῆπου εἶχε κάμει κατάπληξιν ἢ ταχεῖα νίκη τῶν Πρώσσων. Ἐκτὸς τούτου δὲν ἥθελε νὰ ταπεινώσῃ ὑπὲρ τὸ δέον τὴν Αὐστρίαν, διότι ἀπέβλεπεν εἰς ἀπωτέρους σκοπούς. 'Ο αὐτοκράτωρ Φραγκίσκος 'Ιωσήφ εἰς τὴν ἐιρήνην τῆς Πράγας (1866) ἐδέχθη τὴν διάλυσιν τῆς Γερμανικῆς Ὀμοσπονδίας. Τοιουτοτρόπως ἡ Γερμανικὴ Δυαρχία ἔληξε μὲ τὴν ἐπιχράτησιν τῆς Πρωσσίας. Ἡ 'Ιταλία συμμαχήσασα μὲ τὴν Πρωσσίαν καὶ λαβοῦσσα μέρος εἰς τὸν πόλεμον ἔλαβεν, δπως εἰδούμεν ἀνωτέρω, τὴν Βενετίαν.

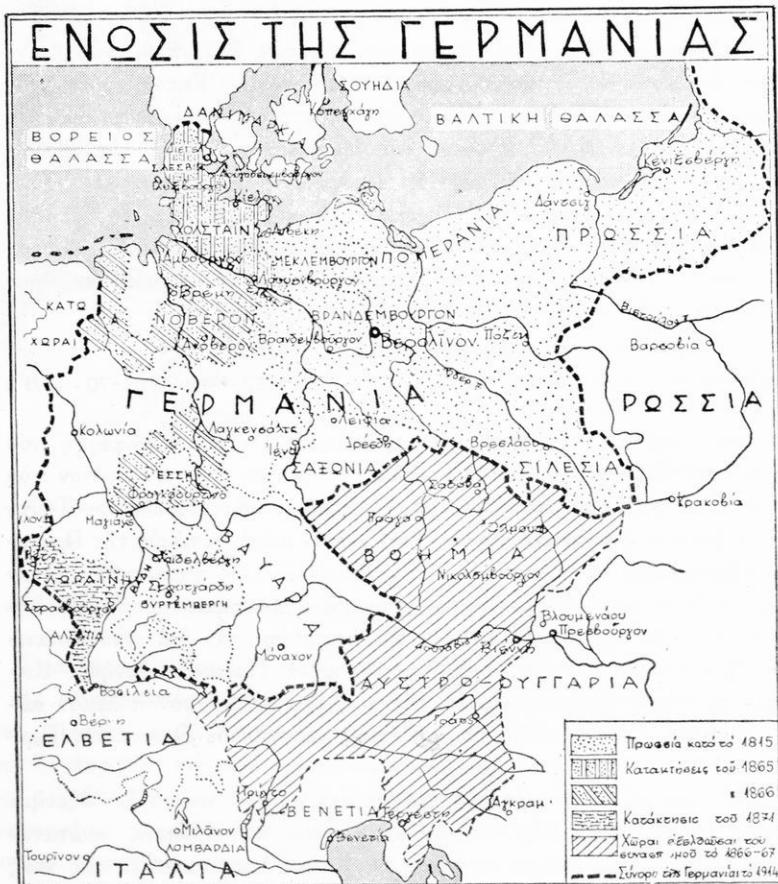
ΓΑΛΛΟΓΕΡΜΑΝΙΚΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ — ΕΝΩΣΙΣ ΤΗΣ ΓΕΡΜΑΝΙΑΣ (1870 - 1871)

'Αφορμὴν εἰς τὴν ἔκρηξιν τοῦ πολέμου ἔδωκεν ἡ διαδοχὴ τοῦ 'Ισπανικοῦ θρόνου. Οἱ 'Ισπανοὶ δηλαδὴ ἐκάλεσαν εἰς τὸν θρόνον τὸν Γερμανὸν πρίγκιπα Λεοπόλδον ἐκ τοῦ οἴκου Χοεντζόλλερν. Τοῦτο ἤγειρε θύελλαν ἀγανακτήσεως εἰς τὴν Γαλλίαν καὶ ὁ βασιλεὺς τῆς Πρωσσίας ἡναγκάσθη νὰ συστήσῃ εἰς τὸν Λεοπόλδον νὰ παραιτηθῇ. "Οταν δύμας ὁ Ναπολέων Γ'" ἀπήτησεν, δπως ὁ Γουλιέλμος προβῆ εἰς δῆλωσιν ὅτι καὶ εἰς τὸ μέλλον δὲν θὰ ἐπιτρέψῃ τὴν ἐπὶ τοῦ ισπανικοῦ θρόνου ὑποψήφιότητα τοῦ Λεοπόλδου, ἡ Πρωσσία ἡρνήθη. Κατόπιν τούτου ἡ Γαλλία ἐκήρυξε τὸν πόλεμον. 'Αλλὰ τὸν πόλεμον αὐτὸν ὁ Βίσμαρκ ἔθεώρει ὡς τὸ καλύτερον μέσον πρὸς ἔνωσιν τῆς Γερμανίας.

'Η Γαλλία δὲν ἤτο ἑτοίμη πρὸς πόλεμον, τοῦ δποίου δὲν ἔξετίμα καλῶς τὸ μέγεθος. Εἶχε νὰ παλαίσῃ πρὸς πολυάριθμον, νεώτατον καὶ ἄριστα κατηρτισμένον στρατόν, ὁ δποίος ἐχρησιμοποιεῖ τὰς νέας ἐφευρέσεις (τὸν τηλέγραφον, τὸν σιδηρόδρομον κλπ.), ἐνῷ ὁ γαλλικὸς στρατὸς ἤτο μικρὸς καὶ κατὰ τὸ παλαιὸν σύστημα ὡργανωμένος. Τὴν γενικὴν ἀρχιστρατηγίαν τοῦ γερμανικοῦ στρατοῦ εἶχεν ὁ Μόλτκε, τοῦ γαλλικοῦ ὁ Ναπολέων Γ'.

Οἱ Γερμανοὶ κινηθέντες μετὰ τῆς συνήθους ταχύτητος διέσπασαν

τὸ γαλλικὸν μέτωπον εἰς τὴν Ἀλσατίαν. Καὶ ἐνῷ μέγα τμῆμα τῶν γαλλικοῦ στρατοῦ ὑπὸ τὸν Μάκι Μαδὸν ἡγαγκάσθη νὰ ὑποχωρήσῃ. ὁ μεγαλύτερος ὅγκος αὐτοῦ ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Μπαζάνιν ἐποιορχήθη

εἰς τὸ Μέτσ. Δύο γερμανικαὶ στρατιαι ἐβάδιζον κατὰ τῶν Παρισίων. Ἐνῷ δὲ ὁ Μάκι Μαδὸν σχηματίσας νέον στρατὸν ἐσκόπει νὰ ὑπερχωρήσῃ τὴν πρωτεύουσαν, διετάχθη νὰ βαδίσῃ πρὸς ἀπαλλαγὴν τοῦ πυλιορκουμένου στρατοῦ τοῦ Μπαζάνιν. Οἱ Γερμανοὶ πασηκολούθησαν τὸν

γαλλικὸν στρατὸν καὶ εἰς τὸ μικρὸν φρούριον Σεδάν ὁ γαλλικὸς στρατὸς (83 χιλ.) μετὰ τοῦ αὐτοκράτορος Ναπολέοντος Γ' ἡναγκάσθη νὰ παραδοθῇ. Τοιουτοτρόπως ἐντὸς μηνὸς οἱ Γερμανοὶ κατέστρεψαν τὸν αὐτοκρατορικὸν στρατόν.

Μετὰ τὴν πτῶσιν τοῦ Σεδάν οἱ Γερμανοὶ περιέκλεισαν τοὺς Παρισίους, ὅπου μετὰ τὴν παράδοσιν τοῦ αὐτοκράτορος ἀνεκρήρυχθη ἡ δῆμοκρατία. Ἡ Κυβέρνησις τῆς ἔθνικῆς ἀμύνης, τῆς ὁποίας μέλη ἦσαν ὁ Γαμβέτας καὶ ὁ Ἰούλιος Φάβρος, ἀπεφάσισε νὰ ἔξακολουθήσῃ τὸν πόλεμον. "Ολαι ὅμως αἱ ἀπόπειραι πρὸς διάσπασιν τῆς πολιορκίας, αἱ ὁποῖαι ἔγιναν ἕστωθεν καὶ ἔξωθεν, ἀπέτυχον. Μετ' δλίγον ἔπεισε καὶ τὸ Μέτς, ὅπου 180 χιλ. στρατιῶται καὶ 5 χιλ. ἀξιωματικοὶ παρεδόθησαν εἰς τοὺς Γερμανούς. Ἡ γαλλικὴ Κυβέρνησις, βλέπουσα τὸ ἀσκοπον τῆς περαιτέρῳ ἀντιστάσεως, ἡναγκάσθη νὰ συνθηκολογήσῃ ('Ιανουαρίος 1871).

Ἡ προκαταρκτικὴ εἰρήνη ὑπεγράφη εἰς τὰς Βερσαλλίας. Ἡ Γαλλία ὑπεχρεώθη νὰ παραχωρήσῃ τὴν Ἀλσατίαν καὶ τὴν Λωρραίνην μετὰ τοῦ Μέτς καὶ νὰ πληρώσῃ 5 δισεκατομ. φράγκα ὡς πολεμικὴν ἀποζημίωσιν. Ἡ δριστικὴ συνθήκη τῆς εἰρήνης ὑπεγράφη εἰς Φραγκούρτην τὸν Μάρτιον τοῦ 1871.

Τὰ καταπληκτικὰ γεγονότα ἐπροξένησαν βαθεῖαν συγχίνησιν εἰς τὴν Γερμανίαν καὶ ὅλοι ἥρχισαν νὰ αἰσθάνωνται ὅτι ἔφθασεν ἡ ὥρα τῆς ἐνώσεως τοῦ ἔθνους. Εἰς ὅλα τὰ μέρη ὡρίμασεν ἡ ἴδεα ὑπὲρ τῆς ἐνώσεως ὑπὸ τὴν Πρωσσίαν. Ἐνῷ λοιπὸν τὰ γερμανικὰ στρατεύματα περιέκλεισαν τοὺς Παρισίους, ὁ βασιλεὺς τῆς Πρωσσίας Γουλιέλμος Α' μετὰ τοῦ Βίσμαρκ καὶ τῆς λοιπῆς συνοδείας ἐγκαθίσταντο εἰς τὰς Βερσαλλίας. Ἐκεῖ διεξήχθησαν αἱ διαπραγματεύσεις πρὸς ὕδρυσιν τῆς Γερμανικῆς Αὐτοκρατορίας.

Τὴν 18 Ιανουαρίου 1871 εἰς τὴν Αἴθουσαν τῶν Κατό-

πτρων τοῦ ἀνακτόρου τῶν Βερσαλλιῶν ὁ βασιλεὺς τῆς

Πρωσσίας ἀνηγγορεύθη Αὐτοκράτωρ τῆς Γερμανίας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ι'

ΤΟ ΑΝΑΤΟΛΙΚΟΝ ΖΗΤΗΜΑ ΚΑΙ Η ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΙΚΗ ΒΑΣΙΛΕΙΑ ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

ΤΟ ΑΝΑΤΟΛΙΚΟΝ ΖΗΤΗΜΑ

Αφοῦ είδομεν τὰ σπουδαιότερα γεγονότα τῆς εύρωπαϊκῆς ἴστορίας ἀπὸ τοῦ 1815 - 1870, συνεχίζομεν πάλιν τὴν ἴστορίαν τῆς πατρίδος μας. 'Αλλ' ἡ ἴστορία μας κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοὺς εἶναι στενῶς συνδεδεμένη μὲ τὴν ἴστορίαν τῆς Τουρκίας καὶ τῶν λοιπῶν βαλκανικῶν κρατῶν. 'Επειδὴ δὲ καὶ αἱ Μεγάλαι Δυνάμεις ἐδημιούργησαν πολλὰ συμφέροντα ἐντὸς τῆς ὁθωμανικῆς ἐπικρατείας, καὶ πολλάκις ἐπενέβαινον ἐνεργῶς εἰς ζητήματα ἀφορῶντα αὐτήν, τὴν ἑλληνικὴν ἴστορίαν τῆς περιόδου αὐτῆς, δηλαδὴ ἀπὸ τοῦ 1830 κ. ἑ., θὰ ἔξετάσωμεν ἐν συνδυασμῷ πρὸς τὴν ἴστορίαν τῆς Βαλκανικῆς καὶ τῶν εύρωπαϊκῶν κρατῶν εἰς τὸ κεφάλαιον Ι' ὑπὸ τὸν τίτλον 'Αραιολικὸν ζήτημα. Καὶ κατὰ πρῶτον ᾧς γνωρίσωμεν εἰς ποίαν θέσιν εὑρίσκετο κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοὺς τὸ 'Ανατολικὸν ζήτημα.

'Απὸ τὰς ἀρχὰς τοῦ 19ου αἰώνος ἐφάνη ὅτι ὁ σουλτᾶνος δὲν ἦτο εἰς θέσιν νὰ συγκρατήσῃ τὰς ἐκτεταμένας κτήσεις του καὶ ἡ κληρονομία τοῦ « ἑτοιμοθανάτου ἀσθενοῦς », δηπως ἀπεκαλεῖτο ὁ σουλτᾶνος, ἔγινεν ἀντικείμενον τοῦ ἀνταγωνισμοῦ τῶν Μεγάλων Δυνάμεων. 'Αλλαι μὲν ἔξ αὐτῶν, ἐπειδὴ εἶχον δημιουργήσει οἰκονομικὰ συμφέροντα εἰς τὴν τουρκικὴν Αὐτοκρατορίαν, ἐκηρύχθησαν ὑπὲρ τῆς ἀκεραιότητος αὐτῆς, ἄλλαι δὲ ἥθελον τὴν διάλυσιν καὶ διανομὴν αὐτῆς. 'Αφ' ἐτέρου τὰ χριστιανικὰ κράτη τῆς Βαλκανικῆς ἔζητον νὰ περιλάβουν εἰς τὸ κράτος των τοὺς ἐν τῇ 'Οθωμανικῇ Αὐτοκρατορίᾳ ἀλυτρώτους δόμοθνες των καὶ ἄλλοι λαοί, ἐπίσης χριστιανικοί, δὲν εἶχον ἀπαλλαγῆ τοῦ τουρκικοῦ ζυγοῦ.

'Η ἀντιζηλία τῶν Δυνάμεων καὶ ἡ προσπάθεια τῶν μικρῶν κρατῶν ἔθεσαν ἐπὶ τάπητος τὸ πολύπλοκον καὶ δύσκολον ἀνατολικὸν πρό-

βλημα, τὸ δποῖον ὑφίστατο ἀπὸ τῆς ἐγκαταστάσεως τῶν Τουρκῶν εἰς τὴν Εὐρώπην καὶ ἀπησχόλησε ζωηρῶς τὴν εὐρωπαϊκὴν διπλωματίαν, ίδιως τὸν 19ον αἰῶνα. Ἡ Τουρκία δὲν εἶχε κατορθώσει νὰ παρακολουθήσῃ τὸν εὐρωπαϊκὸν πολιτισμόν, ἔμεινε κράτος ἀσιατικόν, ἐτυράννει τοὺς χριστιανούς ὑπηκόους καὶ οὐδεμίαν μεταρρυθμιστικὴν προσπάθειαν κατέβαλεν εἰς τὴν διοίκησιν καὶ εἰς τοὺς ἄλλους κλάδους τῆς πολιτείας.

ΚΡΙΜΑΪΚΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ (1853 - 1856)

Ἡ πρώτη σοβαρὰ κρίσις εἰς τὸ 'Ανατολικὸν ζήτημα κατὰ τὸν 19ον αἰῶνα εἶναι ὁ Κριμαϊκὸς πόλεμος. Ὁ Τσάρος Νικόλαος Α' ἐνόμισεν ὅτι ἔφθασεν ὁ καιρὸς νὰ κληρονομήσῃ τὸν «ἀσθενῆ ἀνθρώπον», ὅπως ὠνομάζετο ὁ σουλτᾶνος, καὶ τὸν Ἰανουαρίον τοῦ 1853 ἀπέστειλε τὸν πρίγκιπα Μεντζικῶφ εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν. Ὁ Ρῶσος ἀπεσταλμένος κυρίως εἶχε τὴν ἐντολὴν νὰ διαπραγματευθῇ μετὰ τῆς Τουρκίας ζητήματα ἀναφερόμενα εἰς τοὺς 'Αγίους Τόπους. Ἀλλὰ ὁ Μεντζικῶφ ἀπήτησεν ἀπὸ τὸν σουλτᾶνον τὸ δικαίωμα νὰ προστατεύσῃ ἡ Ρωσία τοὺς 'Ορθοδόξους τῆς Τουρκίας. Ὁ σουλτᾶνος, ἐνθαρρυνόμενος ὑπὸ τῆς 'Αγγλίας καὶ τῆς Γαλλίας, ἥρνήθη νὰ δεχθῇ τὴν ἀπαίτησιν καὶ ἡ Ρωσία ἤρχισε τὸν πόλεμον, ὁ δόποιος ὠνομάσθη Κριμαϊκός, διότι αἱ κυριώτεραι στρατιωτικαὶ ἐπιχειρήσεις αὐτοῦ διεξήχθησαν εἰς τὴν Κριμαίαν.

Ἡ 'Αγγλία καὶ ἡ Γαλλία ἔκλεισαν συμμαχίαν μὲ τὴν Τουρκίαν, εἰς τὴν δόποιαν δλίγον βραδύτερον προσεχώρησε καὶ τὸ Πεδεμόντιον τῆς Ἰταλίας. Οἱ Γάλλοι καὶ οἱ 'Αγγλοι, τὸν Ὁκτώβριον τοῦ 1854, ἤρχισαν τὴν πολιορκίαν τῆς Σεβαστούπόλεως, φρουρίου ἰσχυροτάτου εἰς τὴν Κριμαίαν. Ἡ πολιορκία διήρκεσε περίπου ἐν ἔτος. ᩩ Ρωσία εἶχε καταλάβει ἐν τῷ μεταξὺ τὰς δύο παραδουναβίους ἡγεμονίας Βλαχίαν καὶ Μολδοβλαχίαν, ἀλλὰ κατόπιν συνδυασμένης ἐνεργείας τῶν Γάλλων καὶ Τουρκῶν ἡναγκάσθη νὰ ἔκκενωσῃ αὐτάς. Ἀφοῦ δὲ ἀπέθανεν ὁ Τσάρος Νικόλαος Α' καὶ τὸ φρούριον τῆς Σεβαστούπόλεως ἔπεσεν, ὁ νέος Τσάρος 'Αλέξανδρος Β' συνῆψε μετὰ τῶν Συμμάχων τὴν Συνθήκην Εἰρήνης τῶν Παρισίων (Μάρτιος 1856).

Διὰ τῆς συνθήκης ὁ Δούναβις ἐκηρύχθη ἐλεύθερος εἰς τὴν ἐμπορικὴν ναυτιλίαν δλῶν τῶν κρατῶν, ὁ Εὔξεινος Πόντος οὐδέτερος, ἡ

Ρωσία και ή Τουρκία ύπεγρεώθησαν νὰ διατηροῦν ἐλάχιστον ἀριθμὸν πολεμικῶν πλοίων εἰς αὐτὴν και αἱ δύο παραδουνάβιοι ἡγεμονίαι, Βλαχία και Μολδαβία, ἐτέθησαν ὑπὸ τὴν προστασίαν ὅλων τῶν Δυνάμεων. 'Αλλ' ὁ σπουδαιότερος ὄρος τῆς συνθήκης ἦτο, ὅτι αἱ Δυνάμεις ἡγγυήθησαν τὴν ἐδαφικὴν ἀκεραιότητα τῆς 'Οθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας.

'Ο συντάνοις **Άβδούλ Μετζίτ** τότε — συμφώνως πρὸς ἀξιωσιν τῆς Γαλλίας και τῆς Ἀγγλίας, κατωχυρωμένην διὰ τῆς συνθήκης συμμαχίας μετὰ τῆς Τουρκίας τοῦ Μαρτίου 1854 — διὰ νὰ βελτιώσῃ τὴν θέσιν τῶν Χριστιανῶν τῆς 'Οθωμανικῆς αὐτοκρατορίας, ἐδημοσίευσε πανηγυρικὸν ἔγγραφον, τὸ ὅποιον περιελήφθη εἰς τὴν συνθήκην τῶν Παρισίων και ὀνομάσθη **Χάττι Χουμαγιούν** (Λαμπρὰ Γραφή). Δι' αὐτοῦ ὑπεσχέθη νὰ εἰσαγάγῃ εὐρυτέρας μεταρρυθμίσεις, διὰ τῶν ὅποιων δ' ἀσιατικὸς δεσποτισμὸς ἐπόρκειτο νὰ μεταβληθῇ εἰς εὐρωπαϊκὴν εὐνομίαν. 'Τιπεσχέθη δηλαδὴ νὰ ἀναγνωρίσῃ ὡς ἔγκυρα τὰ προνόμια τῶν Χριστιανῶν και νὰ παραχωρήσῃ εἰς τοὺς Χριστιανοὺς ἴσοτητα ἀστικῶν δικαιωμάτων μὲ τοὺς μωαμεθανοὺς ὑπηρόδους τῆς Τουρκίας. 'Αλλ' αἱ ὑποσχέσεις αὐταὶ ἐπρόκειτο νὰ μείνουν μόνον ἐπὶ τοῦ χάρτου.

Η ΚΑΤΟΧΗ

Εἰς τὴν Ἑλλάδα μὲ τὴν κήρυξιν τοῦ Κριμαϊκοῦ πολέμου ἐπεκράτησε μεγάλη συγκίνησις. 'Η ἐπίθεσις τῆς ὁμοδόξου Ρωσίας κατὰ τῶν Τούρκων ἔθιξε τὴν ἔθνικὴν χορδὴν. 'Ο 'Οθων ἕκαὶ ή 'Αμαλία, καθὼς καὶ ἡ μεγαλυτέρα μερὶς τοῦ Ἑλληνισμοῦ, ἐπίστευσαν ὅτι ἐπέστη δ' καιρὸς νὰ ἐπεκταθοῦν τὰ ὅρια τοῦ ἑλληνικοῦ βασιλείου και νὰ ἐλευθερωθοῦν οἱ δοῦλοι ἀδελφοί. 'Ο ἑλληνικὸς ὅμως στρατὸς δὲν ἦτο ἀρκετὰ ὡργανωμένος και ἐκτὸς τούτου θὰ εὑρισκόμεθα ἀντιμέτωποι πρὸς τὰς δύο Δυτικὰς Δυνάμεις, αἱ ὅποιαι ἦσαν σύμμαχοι τῶν Τούρκων. Διὰ τοῦτο ἡ δρᾶσις τῆς Ἑλλάδος περιωρίσθη μόνον εἰς ἀνταρτικὸν πόλεμον. Τὴν ἀνοιξιν λοιπὸν τοῦ 1854 ἀνταρτικὰ σώματα ὑπὸ διαφόρους ἀρχηγούς εἰσέβαλον εἰς τὴν "Ηπειρον και τὴν Θεσσαλίαν, ἐνῶ δ' γνωστὸς δόπλαρχηγὸς **Καρατάσιος** ἀπεβιβάζετο εἰς τὸ "Αγιον Ὄρος. 'Η τουρκικὴ Κυβέρνησις τότε ἔλαβεν ἀπειλητικὴν στάσιν, ἥπειλησε διὰ τελεσιγράφου τὴν ἑλληνικὴν Κυβέρνησιν και ἐφαίνετο ἐπικείμενος ὁ

πόλεμος. 'Ο Όθων διέταξε κινητοποίήσιν τοῦ στρατοῦ πρὸς τὰ σύνορα, ἡ δὲ κοινὴ γνώμη ἐνίσχυε τὸν βασιλέα.

'Αλλ' ἡ Ἀγγλία καὶ ἡ Γαλλία διὰ στόλου κατέλαβον τὸν Πειραιῶν καὶ ἀπεβίβασαν ἀγήματα, διὰ νὰ ἀναγκάσουν τὴν Ἐλλάδα νὰ ἀνακαλέσῃ τὰ ἀνταρτικὰ σώματα. 'Ο Όθων ἤναγκασθη νὰ ὑποκύψῃ καὶ ἀνέθεσε τὴν κυβέρνησιν εἰς πολιτικοὺς **1854** τῆς ἐμπιστούντης τῶν δύο Δυνάμεων. Πρωθυπουργὸς ἔγινεν ὁ Ἀλ. Μαυροκορδάτος. Τὰ ἀγγλογαλλικὰ ἀγήματα ἔμειναν μέχρι τοῦ 1857. 'Η ἐποχὴ αὐτὴ ὠνομάσθη Κατοχή. Τότε ἐνέσκηψεν εἰς τὰς Ἀθήνας φοβερὰ χολέρα, τὴν ὄποιαν μετέδοσαν τὰ ἀγγλογαλλικὰ ἀγήματα. 'Η πόλις τῶν Ἀθηνῶν ἥρημάθη κυριολεκτικῶς καὶ οἱ κάτοικοι ἐτράπησαν εἰς τὰ ὅρη.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ Α' (1863 - 1913)

Μολονότι ἡ περίοδος τῆς Κατοχῆς εἶχε συντελέσει προσωρινῆς εἰς τὴν αὔξησιν τῆς δημοσιότητος τοῦ "Οθωνος" καὶ τῆς Ἀμαλίας, τὰ πράγματα εἰς τὴν Ἐλλάδα ἔξειλίχθησαν τοιουτοτρόπως, ὥστε κατέληξαν, ὅπως γνωρίζομεν ἥδη, εἰς τὴν ἔξωσιν τοῦ βασιλέως τὸν Ὁκτώβριον 1862. Τὴν 10 Δεκεμβρίου 1862 συνῆλθεν εἰς τὰς Ἀθήνας ἡ Δευτέρα "Ἐθνοσυνέλευσις", διὰ νὰ ψηφίση νέον Σύνταγμα καὶ ἀποφασίσῃ περὶ τῆς ἐκλογῆς νέου Βασιλέως. Μετὰ τρεῖς μῆνας αἱ τρεῖς Προστάτιδες Δυνάμεις, τῇ πρωτοβουλίᾳ τῆς Ἀγγλίας, συνεφώνησαν νὰ ὑποδείξουν εἰς τὴν Ἐλλάδα ώς βασιλέα τὸν **1863** δευτερότοκον υἱὸν τοῦ μετὰ ταῦτα βασιλέως τῆς Δακίας Γεώργιον, ἡ δὲ "Ἐθνοσυνέλευσις" ἔξελέξεν αὐτὸν δόμοφώνως.

'Ο νέος βασιλεὺς ἦτο νεανίας 17 ἐτῶν. 'Αλλὰ τὴν φορὰν αὐτὴν τὸ πειραματικὸν ἐκλογῆς νεανίου ἔμελλε νὰ ἐπιτύχῃ περισσότερον. "Αστρον εὐτυχέστερον συνάδευσε τὸν βόρειον πρίγκιπα εἰς τὴν Ἐλλάδα. 'Ο Γεώργιος μέχρι τέλους διέμεινε νηφάλιος καὶ ψύχρακμος βόρειος ἐν μέσῳ τοῦ εὐεξάπτου ἑλληνικοῦ λαοῦ. Μὲ ἀξιοσημείωτον νοημοσύνην κατενόησε τὸν χαρακτῆρα τῶν ὄποιους του, τοὺς ὄποιους δεξιῶς ἐκυβέρνησε.

'Ο νεαρὸς βασιλεὺς ἔφερε ώς δῶρον εἰς τὴν Ἐλλάδα τὰς Ἰονίους νήσους. 'Η Ἀγγλία μετὰ διοίκησιν πεντήκοντα ἐτῶν ἐπείσθη νὰ ἀποχωρισθῇ τὰς κτήσεις αὐτὰς καὶ νὰ τὰς ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν Ἐλλάδα. 'Ο βασιλεὺς Γεώργιος ἐπεσκέψθη αὐτὰς καὶ μετ' δλίγον 84 Ἐπτανήσιοι

βουλευταὶ εἰσῆλθον εἰς τὴν ἐν Ἀθήναις Ἐθνοσυνέλευσιν. Μεταξὺ τούτων ἦτο καὶ ὁ φλογερὸς ἔθνικὸς ποιητὴς Ἀριστοτέλης Βαλαωρίτης, δόποιος εἶχεν ἐργασθῆ ἀόκνως ὑπὲρ τῆς ἐνώσεως.

ΤΟ ΣΥΝΤΑΓΜΑ ΤΟΥ 1864

‘Η ψήφισις ὅμως τοῦ Συντάγματος ἐπροχώρει βραδύτατα, διότι εἰς τὴν Ἐθνοσυνέλευσιν εἶχε κορυφωθῆ ὁ κομματικὸς ἀνταγωνισμὸς καὶ τρεῖς κυβερνήσεις ἥλαξαν εἰς διάστημα ἐννέα μηνῶν. ‘Ο Γεώργιος, διὰ νὰ θέσῃ τέρμα εἰς τὴν κατάστασιν αὐτῆν, διὰ διαγγέλματος ἐξήτησε τὴν ψήφισιν τοῦ Συντάγματος ἐντὸς δέκα ημερῶν, ἀπειλῶν νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν χώραν. Τοιουτοτρόπως τὴν 17 Νοεμβρίου 1864 ἐψήφισθη τὸ δεύτερον ἑλληνικὸν Σύνταγμα, τὸ ὄποιον ἐμελλε νὰ ἔχῃ μακρότερον βίον.

Τὸ νέον Σύνταγμα καθιέρωσεν εἰς τὴν ‘Ελλάδα τὴν Συνταγματικὴν μοναρχίαν. Τὴν Νομοθετικὴν ἐξουσίαν εἶχεν ἡ Βουλὴ, ἡ ὄποια κατηρτίστεο διὰ καθολικῆς ψηφοφορίας. ‘Ο Βασιλεὺς εἶχε τὴν Ἐκτελεστικὴν ἐξουσίαν. Αὐτὸς διώριζε τοὺς ‘Ὕπουρογούς. ‘Αλλὰ ἀπὸ τοῦ 1875 καθιερώθη κατ’ εἰσήγησιν τοῦ Τρικούπη ἡ ἀρχὴ τῆς δε δηλωμένης. ‘Ο βασιλεὺς δηλαδὴ ὑπεχρεώθη νὰ λαμβάνῃ τοὺς ὑπουργούς ἀπὸ τὸ κόμμα, τὸ ὄποιον συνεκέντρωντος δεδηλωμένων τὴν ἐμπιστοσύνην καὶ πλειοψηφίαν τῆς Βουλῆς. Τὸ Σύνταγμα ἵσχυσεν ἀναλλοίωτον ἐπὶ 47 ἔτη, μέχρι τοῦ 1911, ὅπότε ἐγινεν ἀναθεώρησίς του.

Η ΒΑΣΙΛΕΙΑ ΤΟΥ ΓΕΩΡΓΙΟΥ Α'

‘Η βασιλεία τοῦ Γεωργίου ἦτο μακροτάτη, διαρκέσασα 50 ὄλοις ἀληρα ἔτη. ‘Αλλ’ ὁ πολιτικὸς βίος τῆς χώρας ἦτο ταραχώδης καὶ οἱ κομματικοὶ ἀγῶνες διεξήγοντο μὲ πάθος.

Δύο μεγάλα προβλήματα ἔκυριάρχησαν εἰς τὴν πολιτικὴν ζωὴν τῆς χώρας: τὸ ἐθνικὸν καὶ τὸ οἰκονομικόν. Μέγα μέρος τοῦ ‘Ελληνισμοῦ ἔμενεν ὑπὸ τὸν δύθωμανικὸν ζυγόν. ‘Η ‘Ελλάς λοιπὸν εἶχε τὴν «ἀλύτρωτον» ‘Ελλάδα, τὸ ζήτημα δηλαδὴ τῶν ἀλυτρώτων ἀδελφῶν. ‘Αλλ’ ἐνῷ κατὰ τὴν προηγουμένην περίοδον τὸ ζήτημα ἦτο μᾶλλον εὐρύτερον, τώρα ἐνετοπίσθη εἰς ὡρισμένας ἐπαρχίας τῆς τουρκικῆς Αύτοκρατορίας: εἰς τὴν Κρήτην, τὴν Θεσσαλίαν, τὴν ‘Ηπειρον καὶ τὴν Μακεδονίαν.

‘Η Ἐλλὰς εὑρίσκετο βιομηχανικῶς εἰς πρωτόγονον κατάστασιν καὶ ἡτού ύποχρεωμένη νὰ εἰσάγῃ ξένα προϊόντα καὶ συγχρόνως εἶχεν ἀνάγκην νὰ κατασκευάσῃ δημόσια ἔργα. Διὰ τοῦτο ὁ προϋπολογισμὸς τοῦ κράτους οὐδέποτε παρουσίασεν ἴσοζύγιον ἐσόδων καὶ ἐξόδων καὶ ἡ χώρα ἐξηρτᾶτο ἀπὸ τὸ ξένον κεφάλαιον. Αἱ Κυβερνήσεις δηλαδή, διὰ νὰ ἀντιμετωπίσουν ἀναγκαιοτάτας δαπάνας, ἥσαν ύποχρεωμέναι νὰ συνάπτουν δάνεια εἰς τὸ ἔξωτερικὸν καὶ ἡ δανειακὴ πολιτικὴ ἡτο πάντοτε ἀπὸ τὰ σοβαρώτερα ζητήματα διὰ τὴν Χώραν.

Τρεῖς γεναιαὶ πολιτικῶν ἐκυβέρνησαν τὴν Ἐλλάδα κατὰ τὴν μακρὰν βασιλείαν τοῦ Γεωργίου. ‘Η πρώτη φθάνει μέχρι τοῦ 1880 περίπου καὶ ἔχει ὡς πρωταγωνιστὰς τὸν Βούλγαρην, τὸν Κουμουνδοῦρον, τὸν Δεληγιώργην καὶ τὸν Θρασύβουλον Ζατμῆν. Εἰς τὴν δευτέραν, ἡ δόπια φθάνει μέχρι τοῦ 1909, ἀνήκουν δύο ἀντίπαλοι, ὁ Τρικούπης καὶ ὁ Δεληγιάννης, καθὼς καὶ οἱ Θεοτόκης καὶ Ράλλης. Κατὰ τὴν τρίτην, κυριαρχεῖ ἡ δρᾶστις τοῦ Ἐλευθερίου Βενιζέλου.

‘Ο βασιλεὺς Γεώργιος Α’ (1845 - 1913)

Η ΚΡΗΤΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΣ ΤΟΥ 1866 - 69

‘Η τουρκικὴ κακοδιόκησις; ἐκράτει τὴν ἑλληνικὴν μεγαλόνησον Κρήτην εἰς διαιρκὴ ἀναβρασμόν. Οἱ βαρεῖς φόροι καὶ αἱ αὐθαιρεσίαι τῶν διοικητῶν ἐξώθησαν τοὺς Κρῆτας εἰς ἐπαναστατικὸν κίνημα. Τὸν Μάιον τοῦ 1866 Συνέλευσις ἐν 4 χιλ. Κρητῶν εἰς τὴν θέσην Περιβόλια, πλησίον τῶν Χανίων, ἐζήτησεν ἀπὸ τὴν 1866 Πύλην τὴν ἐφαρμογὴν τῶν διατάξεων τοῦ Χάττι Χουμαγιούν.

‘Η Πύλη ἀπέριψε τὴν αἴτησιν τῶν Κρητῶν καὶ ἡ ἐπανάστασις ἤρχισε.

‘Η κρητικὴ ἐπανάστασις προεκάλεσε μεγάλας συμπαθείας εἰς τὴν Ἑλλάδα. ’Αλλ’ ὁ πολιτικὸς βίος τῆς χώρας ἦτο ἀνώμαλος, αἱ κυβερνήσεις διεδέχοντο ἀλλήλας καὶ δὲν εἶχε γίνει καμμία σοβαρὰ στρατιωτικὴ προετοιμασία, ὥστε ἡ πρὸς τοὺς Κρῆτας ἐπαναστάτας συνδρομὴ νὰ εἶναι ἀποτελεσματική. Τὸν Ἰούλιον τοῦ 1866 ἐσχημάτισε κυβέρνησιν ὁ Βούλγαρης, ὁ δόποῖος ἐκρατήθη εἰς τὴν ἀρχὴν μὲν μεθόδους αὐταρχικὰς καὶ ἀντικοινοβουλευτικάς.

Δημήτριος Βούλγαρης (1801 - 1877)

‘Ο Δημ. Βούλγαρης (1801 - 1877) ἐγενήθη εἰς τὴν “Υδραν” ἐκ μητρός, ἡ δόποια ἦτο θυάτηρ τοῦ Λαζάρου Κουντουριώτου. “Ελαφεν ἐνεργὸν μέρος εἰς τὸν ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας ἀγῶνα ὡς μέλος τοῦ συμβουλίου τῶν ναυτικῶν νήσων καὶ μετά τὴν ἀπελευθέρω-

σιν ἔξελέγετο τακτικῶς βουλευτής “Υδρας”. Ἐπρωτοστάτησεν εἰς τὴν ἔξωσιν τοῦ “Οθωνος” καὶ κατὰ τὰ ἐπόμενα ἔτη αὐτὸς κυρίως ἐκυβέρνησε τὴν χώραν αὐταρχικῶς. ‘Ο Βούλγαρης ἦτο τύπος «κοτζαμπάση» τῆς παλαιοτέρας ἐποχῆς, αὐταρχικὸς καὶ ἀπότομος. Κατήντησαν παροιμιώδεις αἱ ἐκλογικαὶ παρανομίαι καὶ βισιότητές του. “Ηρέσκετο νὰ φορῇ τὸν νησιώτικον «ζουμπέν» καὶ νὰ τηρῇ τὰ παλαιὰ ἥθη.

‘Ἐπειδὴ ὁ Βούλγαρης ἔχειρίσθη χλιαρῶς τὸ κρητικὸν ζήτημα ἐκ φόβου ἔξωτερικῶν περιπλοκῶν, ἡ κυβέρνησίς του ἐπεσε καὶ τὴν διεδέχθη ἡ κυβέρνησις Κουμουνδούρου (Δεκέμβριος 1867).

‘Ο Αλέξανδρος Κουμουνδούρος (1817 - 1883) κατήγετο ἀπὸ τὸ μικρὸν χωρίον τῆς Μάνης Σέλιτσαν. Ἐσπούδασε νομικά καὶ ἔξελέγετο βουλευτής Μεσσηνίας. Συνετέλεσε καὶ αὐτὸς εἰς τὴν ἔξωσιν τοῦ “Οθωνος”, εὐρεθεὶς ὡς ὑπουργὸς τῶν Οἰκονομικῶν εἰς τὴν κυβέρνησιν τοῦ Βούλγαρη. ‘Ο

Κουμουνδούρος ἡτο δ ἀντίπους τοῦ Βούλγαρη, ἡγάπα τὴν τάξιν καὶ τὴν νομιμότητα καὶ εἶναι περίφημοι οἱ πολιτικοί του ἀγῶνες πρὸς τὸν πρώην πρωθυπουργόν του, καθὼς καὶ πρὸς τὸν Δεληγιώργην.

Ο Κουμουνδούρος ἔδειξε σθένος εἰς τὸ κρητικὸν ζήτημα, ἐβοήθησε τοὺς ἀγωνιζομένους Κρήτας καὶ ἡτο διατεθειμένος νὰ φύσῃ μέχρι πολέμου πρὸς τὴν Τουρκίαν. Ἀλλ' ὁ βασιλεὺς Γεώργιος, ὁ ὄποιος πρὸ δὲ λίγου εἶχεν ἐπιστρέψει ἐκ Ρωσίας, ὅπου εἶχε νυμφεύθη τὴν μεγάλην δούκισσαν **"Ολγαν**, ἀνεψιάν τοῦ Τσάρου Ἀλεξάνδρου Β', δὲν εἶχεν εὔρει εὐνοϊκὸν τὸ διπλωματικὸν ἔδαφος τῆς Εὐρώπης διὰ τὴν ἔνωσιν τῆς Κρήτης. Συνέστησε λοιπὸν εἰς τὸν Κουμουνδούρον νὰ ἀλλάξῃ τακτικήν, ἀλλ' ἐκεῖνος ἐπροτίμησε νὰ παραιτηθῇ.

Εἰς τὰς νέας ἐκλογάς ἦλθε μὲ μικρὰν πλειοψηφίαν ὁ Βούλγαρης, ὁ ὄποιος ἤλλαξε τακτικήν εἰς τὸ κρητικὸν ζήτημα, ἐβοήθει τοὺς ἐπαναστάτας καὶ κατήρτιζεν ἐθελοντικὰ σώματα. Τολμηροὶ ἀξιωμάτικοί, ὅπως ὁ Κορωνάτος, ὁ Ζυμβροκάκης κ.ἄ., κατῆλθον εἰς τὴν Κρήτην ὡς ἐθελονταί. Οἱ Τούρκοι ὅμως, ἀφοῦ ἐνίκησαν τὸν Ζυμβροκάκην καὶ κατέπνιξαν τὸ κίνημα εἰς τὸ δυτικὸν τμῆμα τῆς νήσου, ἐστράφησαν κατόπιν κατὰ τὴν Μονῆς Ἀρκαδίου, πλησίον τοῦ Ρεθύμνου, ἡ ὄποια εἶχε γίνει τὸ κέντρον τῆς ἀντιστάσεως εἰς τὴν κεντρικὴν Κρήτην. Ο ἡγούμενος τῆς Μονῆς **Γαβριήλ** καὶ ὁ φρούραρχος **Δημακόπουλος** ἀντέστησαν μὲ 300 μαχητὰς κατὰ τοῦ πολυαριθμοῦ τουρκοαιγυπτιακοῦ στρατοῦ καὶ τοῦ πυροβολικοῦ καὶ ἐπὶ δύο ἡμέρας κατώρθωσαν νὰ ἀποκρούσουν τὰς ἐπιθέσεις. Τὴν 8 ὥμως Νοεμβρίου οἱ Τούρκοι

διέρρηξαν τὴν σιδηρᾶν πύλην τῆς Μονῆς καὶ εἰσῆλθον εἰς αὐτήν. Τότε ὁ Γαβριὴλ ἔθεσε πῦρ εἰς τὴν πυριτιδαποθήκην.

Ἡ ἡρωικὴ θυσία, τὸ δὲ οὐκ αὔτω μα τοῦ Ἀρκαδίου, ὑπέμνησεν εἰς τοὺς "Ἐλληνας τὰς ἡρωικὰς θυσίας τοῦ Σουλίου καὶ τοῦ Μεσολογγίου καὶ προεκάλεσε ρίγη ἐθνικῆς συγκινήσεως εἰς ὅλας τὰς γωνίας τῆς Ἑλλάδος. Ἐπίσης ἐκίνησε μεγάλας συμπαθείας εἰς ὅλην τὴν Εὐρώπην ὑπὲρ τῶν ἀγωνιζομένων Κρητῶν. Ἄλλ' αἱ Δυνάμεις δὲν ἦσαν σύμφωνοι διὰ τὴν ἴκανοποίησιν τῶν δικαίων τῶν Κρητῶν καὶ μετὰ τὰ ἡρωικὰ κατορθώματά των. Ἰδίως δὲ Ἀγγλία ἀνθίστατο ἐπιμόνιως εἰς τὴν ἔνωσιν, διότι ἡ Κρήτη ἀπετέλει σπουδαῖον σταθμὸν ἐπὶ τῆς ὁδοῦ πρὸς τὰς Ἰνδίας. Διὰ τοῦτο ἡ ἐπανάστασις ἐξηκολούθησε. Τὰ ἐλληνικὰ ἐμπορικὰ Ἀρκαδίου καὶ "Ἐνωσίς ἀνενέωσαν τὰ κατορθώματα τοῦ ὑδραϊκοῦ ναυτικοῦ, διέσπων τὸν τουρκικὸν ἀποκλεισμὸν καὶ ἐφοδίαζον τοὺς ἐπαναστάτας. Ὁ τουρκικὸς στρατὸς ἀπεδεκάτιζετο καὶ δὲν ἐφαίνετο τὸ τέλος τοῦ ἀγῶνος. Ἡ Τουρκία, ἐξ ἀφορμῆς τῆς ἐνισχύσεως τῆς ἐπαναστάσεως ὑπὸ τῆς ἐλληνικῆς κυβερνήσεως, διέκοψε τὰς σχέσεις μετὰ τῆς Ἑλλάδος. Τὸ γεγονὸς αὐτὸῦ ἡνάγκασε τὰς Δυνάμεις νὰ ἐπέμβουν καὶ κατὰ τὴν διάσκεψιν τῶν Παρισίων (Ἰανουάριος 1869) ὑπερχέωσαν τὴν Ἑλλάδα νὰ ἐμποδίσῃ τὸν σχηματισμὸν ἐνόπλων σωμάτων ἐπὶ τοῦ ἐδάφους τῆς καὶ τὴν ἐξάρτησιν πλοίων εἰς τοὺς λιμένας τῆς. Ἡ ἐλληνικὴ κυβέρνησις τοῦ Βούλγαρη ἡναγκάσθη τότε νὰ παραιτηθῇ, δὲ διαδεχθεῖσα αὐτὴν κυβέρνησις τοῦ Θρασυβούλου Ζαΐμη ἀπεδέχθη τὰς ἀποφάσεις τῶν Δυνάμεων.

Ἀφοῦ ἐπαυσεν ἡ ἐκ τῆς Ἑλλάδος 3οήθεια, τὸ κλίνημα τῆς Κρήτης ἐξέπνευσεν δριστικῶς τὴν ἄνοιξιν τοῦ 1869. Ἡ ἀνώμαλος κατάστασις ἐν τούτοις ἐξηκολούθησεν ἐπὶ πολὺ καὶ μόλις τὸ 1878 ἀντιπροσωπεία τῶν Δυνάμεων, τῶν Κρητῶν καὶ τῆς Πύλης κατήρτισεν

1878 ίδιαίτερον συνταγματικὸν γέρατην, τὸν Χάρτην τῆς Χανίων. Κατ' αὐτὸν καθιερώθη Βουλή, συνεκροτήθη χωροφυλακὴ ἐξ ἐγχωρίων ἀνδρῶν καὶ ἀξιωματικῶν, ἡ ἐλληνικὴ γλώσσα ἀνεγνωρίσθη ὡς ἐπίσημος γλῶσσα τῶν δικαστηρίων καὶ τῆς Βουλῆς καὶ διωρίσθη χριστιανὸς διοικητής.

Η ΒΟΥΛΓΑΡΙΚΗ ΕΞΑΡΧΙΑ

Κατὰ τὰ μέσα τοῦ 19ου αἰώνος νέον ζήτημα προκύπτει εἰς τὴν

Βαλκανικήν, τὸ δποῖον περιέπλεξεν ἀκόμη περισσότερον τὸ Ἀνατολικὸν ζῆτημα.

Οἱ κάτοικοι τῆς Βουλγαρίας, ἀφότου ὑπετάχθησαν εἰς τοὺς Τούρκους, ἔχασαν τὴν ἐθνικήν των συνείδησιν καὶ περιῆλθον εἰς πλήρη ἀφάνειαν. Ἐκκλησιαστικῶς ὡς Ὁρθόδοξοι ἔξηρτῶντο ἀπὸ τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Οἱ Ρῶσοι ὅμως πανσλαβίσται διὰ τῶν δργάνων τῶν ἐφρόντισαν νὰ ἐνισχύσουν τὴν ἐθνικὴν συνείδησιν τῶν Βουλγάρων καὶ θέλησαν νὰ μεταχειρισθοῦν αὐτοὺς ὡς δργάνων διὰ τὰς βλέψεις των εἰς τὴν Βαλκανικήν. Διὸ τοῦτο ἔξωθησαν αὐτοὺς νὰ ζητήσουν νὰ ἀποσπασθοῦν ἀπὸ τὸ Πατριαρχεῖον Κωνσταντινουπόλεως καὶ νὰ ίδρυσουν ἀνεξάρτητον Βουλγαρικὸν Ἐκκλησίαν.

Οἱ Τούρκοι, τῇ ἀξιώσει τῆς πανσλαβικῆς Ρωσίας, ἐβοήθησαν μὲν δῆλα τῶν τὰ μέσα τὰς ἐνεργείας τῶν Βουλγάρων ἀπὸ ἔχθρων πρὸς τοὺς "Ἐλληνας, ἡ δποία μάλιστα εἶχεν ἐνταῦθη τελευταίως ἐνεκα τῆς κρητικῆς ἐπαναστάσεως.

Τέλος, τὴν 27 Φεβρουαρίου 1870, διὰ σουλτανικοῦ φιρμανίου ἰδρύθη Βουλγαρικὴ Ἐκκλησία, ἡ δποία περιελάμβανε τὸ βιλαέτιον **1870** τοῦ Δουνάβεως. Τὸ φιρμάνιον ὥριζεν ὅτι καὶ δλλαι πόλεις ἡ χωρία ἡδύναντο νὰ ὑπαχθοῦν εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ Ἐξάρχου, ἀν τὸ ἔζητουν τὰ δύο τρίτα τῶν κατοίκων.

Τὸ Πατριαρχεῖον, ἐπειδὴ ἡ ἰδρυσις τῆς ἀνεξάρτητου Βουλγαρικῆς Ἐκκλησίας ἔγινεν αὐθαιρέτως καὶ ἀνευ τῆς ἀδείας του, δι' ἀποφάσεως Συνόδου ἐθεώρησε τὸν "Ἐξαρχὸν καὶ τὸν κλῆρον αὐτοῦ ὡς σχισματικοὺς (Σεπτέμβριος 1872). "Ἐκτοτε ὁ "Ἐξαρχὸς ἡδρευεν ἐπιδεικτικῶς εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, θέλων νὰ δείξῃ **1872** ὅτι εἶναι ἀρχηγὸς δλων τῶν ἀλυτρώτων Βουλγάρων. Οἱ Τούρκοι ὅμως δὲν ἐβράδυναν νὰ ἐννοήσουν τὸ σφάλμα των, διότι ἡ ἐκκλησιαστικὴ χειραφέτησις τῶν Βουλγάρων ἦτο ἡ ἀρχὴ τῆς πολιτικῆς των ἀνεξαρτησίας καὶ τῶν ἀδικαιολογήτων ἐθνικῶν ἀξιώσεών των ἐπὶ τῆς Μακεδονίας καὶ τῆς Θράκης.

Η ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΣ ΤΗΣ ΒΟΣΝΙΑΣ ΚΑΙ ΕΡΖΕΓΟΒΙΝΗΣ

Νέα σοβαρὰ κρίσις τοῦ Ἀνατολικοῦ ζητήματος προέκυψε μὲ τὴν ἐπανάστασιν τῶν δυτικωτάτων εὐρωπαϊκῶν ἐπαρχιῶν τοῦ σουλτά-

νου, τῆς Βοσνίας καὶ Ἐρζεγοβίνης (θέρος τοῦ 1875). Οἱ
1875 κάτοικοι τῶν χωρῶν αὐτῶν μὴ ἀνεχόμενοι τὰς τουρκικὰς
 αὐθαιρεσίας ἐπανεστάτησαν, ἔξεδίωξαν τὰς τουρκικὰς φρου-
 ρὰς καὶ ἐκήρυξαν τὴν ἔνωσίν των μὲ τὴν Σερβίαν.

Μετ' ὀλίγον ἡ ἐπαναστατικὴ κίνησις μετεδόθη εἰς τὴν Βουλγα-
 ρίαν. Ἀλλ' ὁ σουλτάνος, διὰ δραστηρίας ἐνεργείας καὶ διὰ τρομοκρατι-
 κῶν μέτρων, κατέπνιξε τὸ κίνημα τῆς Βουλγαρίας εἰς τὸ αἷμα. Ἀριαι
 ἦσαν αἱ σφαγαὶ τοῦ Βατάκ, βουλγαρικοῦ χωρίου εἰς τὰς βορείους ὑπω-
 ρείας τῆς Ροδόπης. Κατόπιν τούτου ἡ Σερβία καὶ τὸ Μαυροβούνιον ἐκή-
 ρυξαν τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Τουρκίας. Ἀλλ' οἱ Σέρβοι δὲν κατώρθωσαν
 νὰ ἀντιμετωπίσουν τὸν τουρκικὸν στρατόν. Αἱ Δυνάμεις ἐπενέβησαν
 καὶ ὑπεχρέωσαν τὴν Τουρκίαν νὰ σταματήσῃ τὰς ἐχθροπραξίας.

Εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ὁ σουλτάνος Ἀβδούλ Αζίζ ἀνετρά-
 πη καὶ εἰς τὸν θρόνον ἀνῆλθεν ὁ ἀνεψιός του **Ἀβδούλ Χαμίτ Β'**. Κατὰ
 τὴν διάρκειαν τῆς ἀνακωχῆς μεταξὺ τῶν στρατευμάτων Σερβίας καὶ
 Τουρκίας συνῆλθε συνδιάσκεψις τῶν Δυνάμεων εἰς τὴν Κωνσταντινού-
 πόλιν, ἡ λεγομένη Συνδιάσκεψις τῶν πρεσβυτῶν εἰς τὴν Κωνσταντινού-
 πόλιν. Ἀλλ' ἐνῷ οἱ διπλωμάται συνεσκέπτοντο περὶ τῶν εἰσακτέων εἰς τὴν
 Τουρκίαν μεταρρυθμίσεων πρὸς βελτίωσιν τῆς τύχης τῶν Χριστιανῶν
 ὑπηκόων τῆς, κανονιοβοιλισμοὶ ἀνήγγειλαν δτὶ οἱ Τούρκοι ἐθέσπισαν
 Σύνταγμα. Οἱ Χαμίτ μετεχειρίσθη τὸν φιλελεύθερον πολιτευτὴν **Μιδάτ**,
 τὸν ὄποιον πρὸ δὲ τοῦ εἶχε ἀνυψώσει εἰς τὸ ἀξίωμα τοῦ μεγάλου βεζύ-
 ρου, διὰ νὰ ἔξαπατήσῃ τὰς Δυνάμεις καὶ νὰ ματαιώσῃ τὰς μεταρρυθμί-
 σεις. Τὸ Σύνταγμα τοῦ Μιδάτ καθίστα τὰς μεταρρυθμίσεις περιττάς,
 ἀφοῦ ἔξησφάλιζεν εἰς τοὺς Χριστιανούς ἐλευθερίαν, ἀσφάλειαν καὶ ὅλη
 τὰ ἀγαθὰ τῆς εὐνομίας. Εννοεῖται δτὶ οὐδέποτε ἐφημόσθη, ὃ δὲ δημιουρ-
 γὸς αὐτοῦ Μιδάτ ἀνετράπη καὶ βραδύτερον εἶχε κακὸν τέλος.

Ο ΡΩΣΟΤΟΥΡΚΙΚΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ ΤΟΥ 1877 - 1878

Ἡ διάσκεψις τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐματαιώθη, ἡ δὲ Ρωσία
 ἐκήρυξε τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Τουρκίας (Απρίλιος 1877). Τὰ ρω-
 σικὰ στρατεύματα διέβησαν τὰ σύνορα τῆς Τουρκίας εἰς τὴν Εύρωπην
 καὶ τὴν Ασίαν. Παρὰ τὰς τοπικὰς ἀντιστάσεις τῶν Τούρκων, οἱ Ρώσοι
 διέβησαν τὸν Δούναβιν, κατόπιν τὸν Αἴμον, κατέλαβον τὴν Σόφιαν καὶ
 τὴν Φιλιππούπολιν καὶ τὸν Ιανουάριον τοῦ 1878 εἰσῆλθον εἰς τὴν Α-

δριανούπολιν. Περὶ τὸ τέλος Ἰανουαρίου δὲ Ρῶσος ἀρχιστράτηγος, μέγας δούξ **Νικόλαος**, ἐστησε τὸ στρατηγεῖόν του εἰς τὸν "Ἄγιον Στέφανον εἰς τὰ πρόθυρα τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἡ Τουρκία δὲν ἦτο εἰς θέσιν νὰ ἀντισταθῇ καὶ κανεὶς δὲν εἶχε διάθεσιν νὰ τὴν βοηθήσῃ.

Η ΣΥΝΘΗΚΗ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΣΤΕΦΑΝΟΥ

Οἱ Ρῶσοι ἐπέβαλον εἰς τὸν σουλτᾶνον τοὺς ὄρους των. Ἡ Συνθήκη τοῦ 'Αγίου Στεφάνου (Μάρτιος 1878) ἔλυε τὸν Ἀνατολικὸν ζήτημα ὑπὲρ τῶν Σλαβῶν :

1) Ἐδρύετο δὲ ἀυτῆς εἰς τὴν Βαλκανικὴν μέγα Βουλγαρικὸν κράτος μὲ διέξοδον εἰς τὸν Εὐζεινον καὶ τὸ Αίγαυον, μὲ βόρεια σύνορα τὸν Δούναβιν καὶ δυτικὰ μέχρις Ἀχρίδος καὶ Πρέσπας· ἥτοι περιελάμβανεν ἐκτὸς τῆς Βουλγαρίας καὶ τῆς Ἀνατολικῆς **1878** Ρωμανίας τὸ μεγαλύτερον μέρος τῆς Θράκης καὶ τῆς Μακεδονίας.

2) Ἡ Σερβία ἀνεκηρύσσετο Βασίλειον καὶ ἐλάμβανεν τὴν ἐπαρχίαν τοῦ Νίκης καὶ ἀλλην ἔκτασιν πρὸς τὰ νοτιοδυτικά, ὥστε νὰ διπλασιάζεται εἰς ἔκτασιν καὶ νὰ συνορεύῃ πρὸς τὸ Μαυροβούνιον, τὸ διποῖον ἐπιπλασιάζετο διὰ νέων ἐδαφῶν.

Ἡ συνθήκη τοῦ 'Αγίου Στεφάνου ἔχαρακτηρίσθη ὡς ἔργον βίας. "Ελληνες, Σέρβοι, Αλβανοί, Ρουμάνοι καὶ Μωαμεθανοὶ διεμαρτυρήθησαν διὰ τὸν σφαγιασμὸν τῶν ἔθνων των δικαίων. Ἡ Αύστρια ἔβλεπε μεταιούμενα τὰ σχέδιά της νὰ ἔξαπλωθῇ πρὸς τὴν Βαλκανικήν.

Ἡ 'Αγγλία δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ἐπιτρέψῃ εἰς τὴν Ρωσίαν νὰ λύσῃ μόνη τὸν Ἀνατολικὸν ζήτημα καὶ ἔθεωρησε τὴν ἔδρυσιν τῆς Μεγάλης Βουλγαρίας ὡς προέκτασιν τῆς Ρωσίας εἰς τὴν Βαλκανικήν καὶ ἀπειλήν κατὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Εἰς τὴν Βουλγὰ τῶν Κοινοτήτων δὲν πουργὸς τῶν 'Εξωτερικῶν **Σώλασθερού** ἡπείρησεν ἀγγλορωσικὸν πόλεμον καὶ μοῖρα τοῦ ἀγγλικοῦ στόλου εἰσῆλθεν εἰς τὴν Προποντίδα. Εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ἀφ' ἑτέρου ἐπεκράτησε γενικὴ σύγχυσις καὶ ταραχή. 'Ο Χαμίτ διέλυσε τὴν Βουλγὰ τοῦ Μιδάτ, ἀνέστειλε τὴν λειτουργίαν τοῦ Συντάγματος καὶ ἔκυβέρνησεν ἀπολυταρχικῶς μέχρι τοῦ 1908.

Ἡ 'Αγγλία καὶ ἡ Αύστρια κυρίως εἰργάσθησαν διὰ τὴν σύγκλησιν Συνεδρίου πρὸς ἀναθεώρησιν τῆς συνθήκης τοῦ 'Αγίου Στεφάνου.

Η ΕΛΛΑΣ ΚΑΤΑ ΤΟΝ ΡΩΣΟΤΟΥΡΚΙΚΟΝ ΠΟΛΕΜΟΝ

Εἰς τὴν Ἑλλάδα ἡ νέα βαλκανικὴ κρίσις, καὶ ἴδιως ὁ Ἰωσοτούρκικὸς πόλεμος, ἐπροξένησαν μέγαν ἀναβρασμόν, διότι οἱ πολιτικοὶ ἐφόρουν ὅτι ἐπέκειτο ἡ ὄριστικὴ ρύθμισις τοῦ Ἀνατολικοῦ ζητήματος. Ἐπαυσαν τότε αἱ κομματικαὶ ἀντεγκλήσεις καὶ ἐσχηματίσθη. Οἱ κομματικαὶ Κυβέρνησεις μὲν πορειεύμεναι τέσσαρας πρόφην πρωθυπουργοὺς μὲν ὑπουργὸν τῶν Ἑξωτερικῶν τὸν Χαρίλαον Τρικούπην. Ἡ νέα κυβέρνησις ἐτήρησε στάσιν ἀναμονῆς.

"Οταν ὅμως οἱ Ρῶσοι κατέλαβον τὴν Ἀδριανούπολιν καὶ ἐφίνετο ὅτι οἱ Σλάβοι ἔλυον ὄριστικῶς τὸ Ἀνατολικὸν ζήτημα κωρίς νὰ λάβουν ὑπὲρ ὅψιν τὸν ἑλληνικὸν παράγοντα, ἡ ἔθνικὴ φιλοτιμία ἐτρώθη. Ἡ Οἰκουμενικὴ Κυβέρνησις ὑπεχρεώθη νὰ παραιτηθῇ καὶ ἐσχημάτισε κυβέρνησιν ὁ Κουμουνδούρος μὲν ὑπουργὸν τῶν Ἑξωτερικῶν τὸν Θεόδωρον Δεληγιάννην, ὁ δόποιος ἐδήλωσεν, ὅτι « ἡ κυβέρνησις ἀπεφάσισε νὰ καταλάβῃ διὰ στρατοῦ τὰς ἑλληνικὰς ἐπαρχίας τῆς Τουρκίας ». Ἄλλη ἡ Ἑλλὰς εἶχε βραδύνει πολὺ νὰ κινηθῇ.

"Ἐντὸς ὀλίγου ἐφθασεν ἡ εἰδῆσις τῆς ἀνακωχῆς καὶ ὁ ἑλληνικὸς στρατός, ὁ δόποιος εἶχεν εἰσέλθει εἰς τὸ τουρκικὸν ἔδαφος καὶ εἶχε προχωρήσει μέχρι τοῦ Δομοκοῦ, κατόπιν ἐπιμόνου ἀξιώσεως τῶν Δυνάμεων ἐπέστρεψεν εἰς τὸ ἑλληνικὸν ἔδαφος, αἱ δὲ ἐπαναστάσεις, αἱ δόποιαι εἶχον δργανωθῆ ἐν τῷ μεταξύ εἰς τὴν Θεσσαλίαν, τὴν Μακεδονίαν καὶ τὴν Κρήτην, εὐκόλως κατεπνίγησαν ὑπὸ τῶν Τούρκων. Τοιουτορόπως ἡ Ἑλλὰς ἔμεινε μέχρι τέλους οὐδετέρα καὶ ἡ ἑλληνικὴ Κυβέρνησις ἥρκεσθη εἰς τὴν ἀκαθόριστον ὑπόσχεσιν τῆς Ἀγγλίας, ὅτι δὲν θὰ παραγνωρισθοῦν τὰ δίκαια τῆς Ἑλλάδος.

Η ΣΥΝΘΗΚΗ ΤΟΥ ΒΕΡΟΛΙΝΟΥ (1878)

Τὸ σπουδαιότατὸν διὰ τὰ ἀνατολικὰ ζητήματα Συνέδριον τοῦ Βερολίνου συνῆλθεν ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Βίσμαρκ καὶ 1878 εἰργάσθη ἐπὶ ἓνα μῆνα. Τὴν Ἑλλάδα ἀντεπροσώπευσεν ὁ Θ. Δεληγιάννης. Οἱ κυριώτεροι ὅροι τῆς Συνθήκης τοῦ Βερολίνου ἦσαν οἱ ἔξῆς :

1) Ἀντὶ τῆς Μεγάλης Βουλγαρίας ἰδρύθη « μικρὰ αὐτόνομος καὶ

ΧΑΡΤΗΣ ΤΗΣ ΣΥΝΟΙΚΗΣ ΤΟΥ ΒΕΡΟΛΙΝΟΥ

φόρου ύποτελής ήγεμονία ύπο τὴν ἐπικυριαρχίαν τοῦ σουλτάνου » μὲ σύνορα τὸν Δούναβιν, τὸν Αἴμον, τὸν Εὔξεινον, τὴν Σερβίαν καὶ τὴν Μακεδονίαν. Πρὸς νότον αὐτῆς ἰδρύθη ἀλλη ἀυτόνομος ἐπαρχία ύπο τὸ ὄνομα 'Ανατολικὴ Ρωμανία ύπο τὴν ἀμεσον πολιτείαν καὶ στρατιωτικὴν ἀρχὴν τοῦ σουλτάνου καὶ διοικουμένη ύπο χριστιανοῦ διοικητοῦ, διοριζομένου ύπο τῆς Πύλης.

2) 'Η Βοσνία καὶ ἡ Ἐρζεγοβίνη παρεχωρήθησαν εἰς τὴν Αὐστρίαν ύπο τύπον « προσωρινῆς κατοχῆς », χωρὶς νὰ ἀφαιρεθοῦν τὰ κυριαρχικὰ δικαιώματα τοῦ σουλτάνου.

3) 'Η Σερβία ἔλαβε τὰς ἐπαρχίας τοῦ Νίσ, τῆς Βράνιας καὶ τοῦ Πιρότ, ἥτοι ηδὲ ἡ έδαφικῶς κατὰ τὸ 1/4. Τὸ Μαυροβούνιον ἐδιπλασιάσθη διὰ τῆς προσαρτήσεως κυρίως ἀλβανικῶν ἐδαφῶν. Ἀμφότεραι αἱ ἡγεμονίαι, Σερβία καὶ Μαυροβούνιον, ἐκηρύχθησαν κράτη ἀνεξάρτητα.

4) 'Η Ρουμανία ἀνεγνωρίσθη ἐπίσης κράτος ἀνεξάρτητον, ὅλῃ ἡναγκάσθη νὰ παραχωρήσῃ τὴν Βεσσαραβίαν, κατοικουμένην ύπο Ρουμάνων, εἰς τὴν Ρωσίαν καὶ ἔλαβεν ὡς ἀντάλλαγμα τὴν Δοβρούτσαν, κατοικουμένην ύπο Βουλγάρων, Τούρκων κλπ.

5) Διὰ τὴν Ἐλλάδα ἀπεφασίσθη νὰ διαρρυθμισθοῦν τὰ σύνορα εἰς τὴν "Ηπειρον κατὰ τὴν κοιλάδα τοῦ Θυάμιδος (Καλαμᾶ) καὶ εἰς τὴν Θεσσαλίαν κατὰ τὴν κοιλάδα τοῦ Πηνειοῦ, κατόπιν ἀπ' εὐθείας συνεννοήσεων μεταξὺ Ἐλλάδος καὶ Τουρκίας. Τὰ δύο κράτη ἐν περιπτώσει διαφωνίας ἥδυναντο νὰ ἐπικαλεσθοῦν τὴν μεσολάβησιν τῶν Δυνάμεων.

6) Εἰς τὴν Ἀσίαν οἱ Ρῶσοι ἔλαβον τὸ Κάρπ καὶ τὸ Βατούμ.

7) Δι' ἰδιαιτέρας συμφωνίας ἡ Ἀγγλία ἔλαβε παρὰ τῆς Τουρκίας ὡς ἀμοιβὴν τῶν ύπηρεσιῶν τῆς πρὸς ἀναθεώρησιν τῆς Συνθήκης τοῦ Ἀγίου Στεφάνου ἐπὶ πληρωμῇ ἐτησίου φόρου τὴν νῆσον Κύπρον.

ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΤΗΣ ΣΥΝΘΗΚΗΣ ΤΟΥ ΒΕΡΟΛΙΝΟΥ

'Η Συνθήκη τοῦ Βερολίνου ἐθεωρήθη ὡς μεγάλη ἐπιτυχία τῆς ἀγγλικῆς διπλωματίας. 'Ιδιαιτέραν ἀνακούφισιν ἦσθανθησαν οἱ "Ἐλληνες, διότι κατελύθη ἡ συνθήκη τοῦ Ἀγίου Στεφάνου καὶ ἡ Μακεδονία καὶ Θράκη διέφυγον τὴν βουλγαρικὴν κυριαρχίαν.

'Ἔπηρχον ὅμως πολλὰ τρωτὰ εἰς τὴν συνθήκην αὐτήν. Μολονότι ἡ Αὐστρία εἰργάσθη νὰ ἐκπολιτίσῃ τὴν Βοσνίαν καὶ Ἐρζεγοβίνην, οἱ

Σέρβοι πατριώται έθεωρησαν ώς μεγάλην έθνικήν ζημίαν τὴν ἀπόσπασιν τῶν σερβικῶν ἑκείνων ἐδαφῶν ὑπὸ τῆς Αὐστρίας. Ἡ Αὐστρία διὰ τῆς κατοχῆς τῶν ἐπαρχιῶν αὐτῶν ἐγίνετο βαλκανική δύναμις καὶ ἔστρεψε τὰ βλέμματά της πρὸς τὴν Θεσσαλονίκην. Ἐκτὸς αὐτοῦ μέρος Χριστιανῶν ἔμενεν ἀκόμη ὑπὸ τὸν τουρκικὸν ζυγόν. Τὸ σημαντικότερον ἦτο, ὅτι οὐδὲν ἐκ τῶν Βαλκανικῶν αρτῶν συνεπλήρωσε τὴν έθνικήν του ἑνότητα καὶ ὅλα ἐθεωρησαν τὴν συνθήκην τοῦ Βερολίνου ώς ἀπλοῦν σταθμόν.

Διὰ τοὺς λόγους αὐτοὺς ἡ συνθήκη τοῦ Βερολίνου ἐθεωρήθη ὑπὸ πάντων ώς προσωρινὸν καθεστώς. Αἱ ἴδιαι αἱ ὑπογράψασαι αὐτὴν δυνάμεις παρέβησαν αὐτήν, ὅσακις ἐδόθη εὐκαιρία. Ἡ Τουρκία, π.χ., ἐδυστρόπησε νὰ παραχωρήσῃ τὰ εἰς τὴν Ἐλλάδα ἐπιδικασθέντα ἐδάφη. Μόλις κατόπιν μακρῶν διαπραγματεύσεων καὶ τῆς μεσολαβήσεως τῶν Μ. Δυνάμεων ἡ Τουρκία ἐδέχθη νὰ παραχωρήσῃ εἰς τὴν Ἐλλάδα διὰ τῆς συνθήκης τῆς Κωνσταντινουπόλεως ('Ιούλιος 1881) τὴν Θεσσαλίαν, πλὴν τοῦ διαμερίσματος τῆς Ἐλασσόνος, καὶ τὴν νοτιοανατολικὴν "Ηπειρον" μέχρι τοῦ ποταμοῦ Ἀράχθου μὲ τὴν "Αρταν".

Παρ' ὅλα ὅμως τὰ τρωτὰ αὐτὰ ἡ συνθήκη τοῦ Βερολίνου ἀπετέλει σημαντικήν πρόοδον πρὸς τὴν λύσιν τοῦ Ἀνατολικοῦ ζητήματος, διότι ἀρκετὰ ἐδάφη ἔξεφυγον ὅριστικῶς τὴν τουρκικὴν κακοδιοίκησιν καὶ καθιεροῦτο τὸ δόγμα « Ἡ Βαλκανικὴ διὰ τοὺς Βαλκανίους ».

ΒΟΥΛΓΑΡΙΑ – ΠΡΟΣΑΡΤΗΣΙΣ ΤΗΣ ΑΝΑΤΟΛΙΚΗΣ ΡΩΜΥΛΙΑΣ

Ἡ νεαρὰ ἡγεμονία, ἡ Βουλγαρία, κατ' ἀρχὰς ἐδέχθη τὴν προστασίαν τῆς Ρωσίας. Πολυπληθεῖς ρωσικαὶ ἀποστολαὶ ἀνέλαβον νὰ διοργανώσουν τὸ νέον κράτος καὶ τοὺς διαφόρους κλάδους τῆς διοικήσεως. Ἡ γεμάλων τῆς Βουλγαρίας ἔξελέγη ὁ **Αλέξανδρος Βάττεμπεργκ** (1879 - 1886), υἱὸς τοῦ πρίγκιπος τῆς "Εσσογῆς καὶ ἀνεψιδὸς τοῦ Τσάρου. Ἐνωρίς ὅμως εἰς τὴν βουλγαρικὴν Βουλήν, τὴν Σ ο β ρ ἄ ν ι ε, ἐσχηματίσθη κόμμα ἔθνικιστικὸν καὶ ἀντιρωσικόν, τὸ δόποῖον ὑπέθαλπον ἡ Ἀγγλία καὶ ἡ Αὐστρία. Ὁ ἡγεμὼν ἡκολούθησεν ἀποφασιστικῶς τὸ κόμμα αὐτὸν καὶ ἀπὸ τότε ἀπέκτησε μεγάλην δημοτικότητα εἰς τὸν βουλγαρικὸν λαόν, ἐνῷ ἐφ' ἑτέρου ἔξηγειρεν ἐναντίον του τὸ μῆσος τῆς Ρωσίας διὰ τὰς τάσεις του πρὸς ἀπαλλαγὴν ἀπὸ τὴν ρωσικὴν κηδεμονίαν.

Ἡ Ἀνατολικὴ Ρωμυλία ὡργανώθη εἰς αὐτόνομον ἐπαρχίαν μὲ

ἀνώτατον ἀρχοντα χριστιανὸν διοικητήν, τὸν ὁποῖον διώριζεν ἡ Πύλη. Ἀλλὰ ἀπὸ τὰς πρώτας ἡμέρας ἥρχισε νὰ ἐκδηλώνεται εἰς τὴν χώραν αὐτὴν ἔνωτικὴ τάσις μὲ τὴν Βουλγαρίαν, εἰς τὴν ὄποιαν ἦτο μεμυημένη καὶ ἡ βουλγαρικὴ Κυβέρνησις. Τέλος, τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 1885, ἔξερ-
ράγη κίνημα εἰς τὴν Φιλιππούπολιν, ἡ διοικητὴς συνελήφθη καὶ ἐσχη-
ματίσθη προσωρινὴ κυβέρνησις, ἡ ὄποια ἐκήρυξε τὴν ἔνωσιν μετὰ τῆς
Βουλγαρίας. Μετ' ὀλίγον ὁ ἡγεμὼν Βάττεμπεργκ, ἐνισχυόμενος ὑπὸ τοῦ
προέδρου τῆς Σοβράνιε **Σταμπούλωφ**, ἐτέθη ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ στρατοῦ
καὶ εἰσῆλθεν εἰς τὴν Φιλιππούπολιν.

Τὸ πραξικόπημα τῆς Βουλγαρίας ἐκίνησε τὴν ἀγανάκτησιν τῆς Ρωσίας, ἀλλ' ὑπεστηρίχθη ὑπὸ τῆς Ἀγγλίας καὶ τῆς Αὐστρίας. Εἰς τὴν Σερβίαν, ἡ προσάρτησις τῆς Ἀνατολικῆς Ρωμυλίας προεκάλεσεν ἀλληθῆ ἀναβρασμόν, ὁ ὁποῖος τέλος κατέληξεν εἰς Σερβιοβουλγαρικὸν πόλεμον, διότι διεταράσσετο ἡ ἀποκατασταθεῖσα διὰ τῆς συνθήκης τοῦ Βερολίνου ἰσορροπία ἐπὶ τῆς Χερσονήσου τοῦ Αἴμου. Ὁ σερβικὸς στρατὸς ἤτηθη παρὰ τὴν Σλίβνιτσαν καὶ οἱ Βούλγαροι ἐπροχώρησαν μέχρι τοῦ Πιρότ. Ὁ πόλεμος διήρκεσε μόνον 14 ἡμέρας (14 - 28 Νοεμβρίου 1886).

Ἡ νίκη ἐστερέωσε τὸ ἀντιρωσικὸν κόμμα εἰς τὴν Βουλγαρίαν καὶ τὴν ἀρχὴν τοῦ Σταμπούλωφ, τοῦ ἡγέτου τῆς ἀντιρωσικῆς μερίδος. Ὁ Σταμπούλωφ ἐπὶ σειρὰν ἐτῶν ἦτο ὁ ἴσχυρὸς ἀνήρ, ὁ ὁποῖος ἐπάταξε τοὺς ἐσωτερικούς ἀντιπάλους καὶ ἐχάραξε τὰς γενικὰς γραμμὰς τῆς ἐξωτερικῆς πολιτικῆς τῆς Βουλγαρίας, ἡ ὄποια συνίστατο εἰς τὴν προσέγγισιν πρὸς τὴν Ἀγγλίαν καὶ τὴν Αὐστρίαν καὶ εἰς τὸ ἀμείλικτον πόλεμον κατὰ τῶν Σέρβων καὶ τῶν Ἐλλήνων. Ὁ Βάττεμπεργκ ὅμως ἐπεσε θύμα τῆς ρωσικῆς δυσμενείας καὶ ἀνετράπη διὰ στρατιωτικῆς ἐξεγέρσεως τὸν Αὔγουστον τοῦ 1886. Οἱ Βούλγαροι ἐξέλεξαν νέον ἡγεμόνα, τὸν **Φερδινάνδον** (1887 - 1918), τὸν νεώτατον ἐκ τῶν υἱῶν τοῦ πρίγκιπος τοῦ σαξονικοῦ Κοβούργου.

Κατὰ τὰ ἐπτά πρῶτα ἔτη τῆς ἡγεμονίας τοῦ Φερδινάνδου, τὴν Βουλγαρίαν ἐκυβέρνησεν ὡς ἀπόλυτος κύριος ὁ Σταμπούλωφ. Ἀλλὰ τέλος ὁ Φερδινάνδος ἀπειμάρχυνεν ἐκ τῆς ἀρχῆς τὸν Σταμπούλωφ, ὁ ὁποῖος ἐδολοφονήθη ἀγρίως ὑπὸ τῶν ἀντιπάλων του.

ΤΡΙΚΟΥΠΗΣ – ΔΕΛΗΓΙΑΝΝΗΣ

Μεγαλύτερον ἔρεθισμὸν ἐπροκάλεσεν εἰς τὴν Ἑλλάδα ἡ προσάρτησις τῆς ἑλληνικωτάτης Ἀνατολικῆς Ρωμυλίας, διότι εἰς τὴν χώραν αὐτὴν κατέφκουν 250 χιλιάδες περίπου Ἐλληνες εἰς τὰ παράλια τοῦ Εὔξείνου Πόντου καὶ εἰς τὰς πόλεις Φιλιππούπολιν, Στενήμαχον, Καβακλῆ κατέπιεν τὸν οὐρανόν. Οἱ πολιτικοὶ Θεόδωρος Δεληγιάννης, ὁ ὄποιος ἤτοι τότε πρωθυπουργός, ἐξέδωκε πατριωτικὸν δάνειον καὶ ἐκάλεσεν ὑπὸ τὰ ὅπλα δύο ἐφεδρικὰς ἥλικιας, μέζιων νὰ καταλάβῃ τὴν Θεσσαλίαν καὶ Ν. Μακεδονίαν, ώς καὶ τὴν "Ηπειρον, δηλαδὴ τὴν Βερολίνειον γραμμήν, πρὸς ἀποκατάστασιν τῆς διασπορευθείσης Ισορροπίας εἰς τὴν Βαλκανικήν, ἔνεκα τῆς μεγεθύνσεως τῆς Βουλγαρίας. Αἱ Δυνάμεις ὅμως δὲν ἤσαν διατεθειμέναι νὰ ἐπιτρέψουν περιπλοκὰς εἰς τὴν Βαλκανικήν καὶ διὰ τελεσιγράφου ἀπῆτησαν ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα νὰ ἀποστρατευθῇ. Ἐπειδὴ δὲ ἡ ἀπάντησις τοῦ Δεληγιάννη δὲν ἔκριθη ίκανοποιητική, στόλος τῶν Δυνάμεων, ἐκτὸς τῆς Γαλλίας, ἀπέκλεισε τὰ ἑλληνικὰ παράλια. Οἱ Δεληγιάννης τότε παρηγήθη καὶ ὁ διάδοχός του Τρικούπης διέταξε τὴν ἀποστράτευσιν. Ἡ μικρὰ αὕτη κρίσις ἐστοίχισεν εἰς τὴν Ἑλλάδα 95 ἑκατομ. δραχμάς.

Κατὰ τοὺς χρόνους αὐτούς, ἥτοι κατὰ τὰς δύο τελευταίας δεκαετίας τοῦ 19ου αἰῶνος, τὴν Ἑλλάδα ἐκυβέρνησαν δύο κυρίως πολιτικοὶ ἄνδρες, ὁ Τρικούπης καὶ ὁ Δεληγιάννης.

Ο Χαρίλαος Τρικούπης (1832 - 1896) κατήγετο ἀπὸ τὸ Μεσολόγγιον, ἀλλ’ ἔγενον ἦθη εἰς τὸ Ἀργος ἢ τὸ Ναύπλιον καὶ ἦτο υἱὸς τοῦ Ιστοριογράφου τῆς ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως Σπυρίδωνος Τρικούπητη καὶ ἀνεψιός ἐκ μητρὸς τοῦ Ἀλεξάνδρου Μαυροκορδάτου. Ἡτο χαρακτήρ σοβαρὸς καὶ ἐπι-

Χαρίλαος Τρικούπης (1832 - 1896)

βλητικός καὶ ἔτυχεν ἐπιμελοῦς ἀνατροφῆς καὶ παιδείας, σπουδάσας νομικὰ εἰς Παρισίους. Βραδύτερον ειργάσθη ὡς ἀκόλουθος καὶ γραμματεὺς τῆς ἐν Λονδίνῳ Ἑλληνικῆς πρεσβείας, τὴν δοποίαν διηγήθηνε τότε ὁ πατέρων του.

'Ο Τρικούπης εἶχε δώσει ἐπανειλημμένως δείγματα τῶν ἔξι-
ρετικῶν του προσόντων καὶ εἶναι ὁ πρῶτος ἐκ τῶν πολιτικῶν τῆς νεω-
τέρας Ἑλλάδος, ὁ δόποῖς εἶχε πρόγραμμα σαφῶς ὥρισμένον. 'Εφόρει
δτι ή 'Ελλάς ἔπρεπε κυρίως νὰ διοργανωθῇ ἐσωτερικῶς, νὰ δημι-
ουργήσῃ καλὴν διοίκησιν, μέ-
σα συγκοινωνίας, νὰ ἀναπτύ-
ξῃ τὰς πηγὰς τοῦ πλούτου καὶ
νὰ δραγμώσῃ τὰς στρατιωτι-
κάς της δυνάμεις, ἀποφέύγου-
σα δόσον ἦτο δυνατὸν ἔξωτε-
ρικάς περιπλοκάς. Διὰ τοῦτο
προσεπάθησε νὰ διατηρήσῃ ἀ-
γαθὰς σχέσεις μὲ τὴν Τουρ-
κίαν καὶ τὰ ἄλλα Βαλκανικά
κράτη. Εύρυτέρας ἀντιλήψεως
πολιτικός, εἶχεν ὑπ' ὅψιν του
τὸν ἐντεῦθεν καὶ ἐκεῖθεν τοῦ
Αιγαίου Ἑλληνισμὸν καὶ παρε-
κίνει τοὺς ἐκτὸς τοῦ βασιλείου
"Ἐλληνας εἰς συνεργασίαν διὰ
τὴν κοινὴν ὑπόθεσιν. 'Επε-
δόθη μὲ ζῆλον εἰς τὴν ἐσω-
τερικὴν ἀναδιοργάνωσιν, ἀνα-
βάλλων εἰς εὐθετωτέρων στι-
γμὴν τὴν λύσιν τῶν μεγάλων
ἐθνικῶν ζητημάτων. Κατὰ τὰς τρεῖς περιόδους, κατὰ τὰς ὁποίας ἐκυ-
βέρνησε τὸ κράτος — 1882 - 1885, 1887 - 1890, 1892 - 1895 — κατε-
σκεύασεν ὄδοὺς καὶ σιδηροδρομικάς γραμμάς, ἀπεξήρανεν ἔλη καὶ ἐπρο-
στάτευσε τὴν γεωργικὴν τάξιν ἀπὸ τὴν τοκογλυφίαν. Παρήγγειλεν εἰς
γαλλικὰ ναυπηγεῖα τὰ τρία θωρηκτά, εἰς τὰ ὁποῖα τιμητικῶς ἐδόθησαν
τὰ ὄνόματα τῶν τριῶν ναυτικῶν νήσων : "Υδρού, Σπέτσαι, Ψαρά καὶ
ἐκάλεσε Γάλλους διοργανωτὰς τοῦ στρατοῦ.

Θεόδωρος Δεληγιάννης (1820 - 1905)

'Η τελευταία διοίκησις τοῦ Τρικούπη διηλήθευν ἐν μέσω μεγάλων
ἐθνικῶν ζητημάτων. Κατὰ τὰς τρεῖς περιόδους, κατὰ τὰς ὁποίας ἐκυ-
βέρνησε τὸ κράτος — 1882 - 1885, 1887 - 1890, 1892 - 1895 — κατε-
σκεύασεν ὄδοὺς καὶ σιδηροδρομικάς γραμμάς, ἀπεξήρανεν ἔλη καὶ ἐπρο-
στάτευσε τὴν γεωργικὴν τάξιν ἀπὸ τὴν τοκογλυφίαν. Παρήγγειλεν εἰς
γαλλικὰ ναυπηγεῖα τὰ τρία θωρηκτά, εἰς τὰ ὁποῖα τιμητικῶς ἐδόθησαν
τὰ ὄνόματα τῶν τριῶν ναυτικῶν νήσων : "Υδρού, Σπέτσαι, Ψαρά καὶ
ἐκάλεσε Γάλλους διοργανωτὰς τοῦ στρατοῦ.

'Η τελευταία διοίκησις τοῦ Τρικούπη διηλήθευν ἐν μέσω μεγάλων

δυσχερειῶν. Ἐδοκίμασε νὰ δώσῃ δριστικὴν λύσιν εἰς τὸ οἰκονομικὸν πρόβλημα. Ἐπειδὴ ὅμως δὲν κατώρθωσε νὰ εὕρῃ δάνειον ὑπὸ εὐνοῦκοὺς ὄρούς, διὰ νὰ ἐπαρκέσῃ εἰς τὰς κρατικὰς δαπάνας, ἡναγκάσθη νὰ ἐπιβάλῃ βαρεῖς φόρους. "Οταν ὅμως εἶδεν, δτι καὶ οἱ φόροι δὲν ἐπήρεσαν πρὸς βελτίωσιν τῆς οἰκονομικῆς καταστάσεως, ἐκήρυξε τὴν πτώχευσιν (Δεκέμβριος 1893). Τὸ μέτρον ἔφερε μεγάλας καταστροφὰς εἰς τὰς ἐπιχειρήσεις. Οἱ ἀντίπαλοί του ἔξεμεταλλεύθησαν τὴν δυσφορίαν τοῦ λαοῦ καὶ τὸ κόμμα τοῦ Τρικούπη συνετρίβη κατὰ τὰς ἐκλογὰς τοῦ Ἀπριλίου τοῦ 1895. Ὁ Ἰδιος ὁ Τρικούπης δὲν ἔξελέγη οὔτε βουλευτής. Ἀπεσύρθη τότε δριστικῶς ἐκ τῆς πολιτικῆς καὶ μετά τινας μῆνας ἀπέθανεν εἰς τὰς Κάννας τῆς Γαλλίας. Μεγάλην πλειονψηφίαν συνεκέντρωσε κατὰ τὰς ἐκλογὰς ὁ Δεληγιάννης, ὁ ὅποιος καὶ ἐσχημάτισε Κυβέρνησιν.

Ο Θεόδωρος Δεληγιάννης (1820 - 1905) ἐγενήθη εἰς τὰ Λαγκάδια τῆς Γορτυνίας καὶ ἦτο γόνος τῆς πολεμικῆς οἰκογενείας τῶν Δεληγιανναίων. Ἐσπούδασε νομικά εἰς τὸ νεοσυσταθὲν Πανεπιστήμιον τῶν Ἀθηνῶν καὶ πρώτην φορὰν ἔγινε βουλευτής εἰς τὴν Ἐθνοσυνέλευσιν τοῦ 1862. Τὸ κόμμα του, τὸ δποίον ὀνόμαζεν «Ἐθνικόν», ἀπετελεῖτο ἀπὸ στοιχεῖα προστηλωμένα εἰς παλαιὰς ἀντιλήψεις καὶ ἔξεις. Ὁ Ἰδιος ἦτο εύφυεστατος καὶ εύστροφώτατος πολιτικός καὶ διμιλητής ἐπιδέξιος, ἀλλὰ καὶ ἀριστοτέχνης δημαγωγός. Τὴν μεγάλην του κομματικὴν ἴσχυν ἔχρησιμοποιεί διὰ στενάς κομματικάς ἐπιδιώξεις. "Εγίνε πολλάκις πρωθυπουργός καὶ ἐδολφονήθη εἰς τὴν εἰσόδου τῆς Βουλῆς κατὰ τὴν τελευταίαν του πρωθυπουργίαν τοῦ 1905.

Ο ΕΛΛΗΝΟΤΟΥΡΚΙΚΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ ΤΟΥ 1897

Κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοὺς ἔγινε ὁ ἀτυχῆς Ἐλληνοτουρκικὸς πόλεμος τοῦ 1897. Ἀφορμὴν εἰς τὸν πόλεμον ἔδωκεν ἡ κρητικὴ ἐπανάστασις τοῦ 1897. Ἡ Τουρκία διαρκῶς παρεβίλαζε τὸν καταστατικὸν χάρτην τῆς Χαλέπας, διὰ τοῦ δποίου ἐκυβερνᾶτο ἡ Κρήτη ἀπὸ τοῦ 1878, καὶ κατεπίεζε τοὺς κατοίκους. Οἱ Κρήτες ἐπανεστάτησαν καὶ τὸν Ἱανουάριον τοῦ 1897 ἐκήρυξαν τὴν ἔνωσιν μετὰ τῆς Ἐλλάδος. Ὁ πρωθυπουργὸς τῆς Ἐλλάδος Δεληγιάννης ἤρνηθη κατ' ἀρχὰς νὰ υἱοθετήσῃ τὴν ὑπόθεσιν. 'Αλλ' ἦτο φανερὸν δτι δὲν θὰ κατώρθωνε μέχρι τέλους νὰ τηρήσῃ τὴν στάσιν αὐτήν. Ὁ ἐρεθισμὸς εἰς τὴν Ἐλλάδα ἤτο κολοσσαῖος καὶ πλήθη προσφύγων ἐκ Κρήτης συνέρρεον εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ εἰς δὲλλας πόλεις. Χωρὶς νὰ κηρύξῃ τὸν πόλεμον ὁ Δεληγιάννης κατὰ τῆς Τουρκίας, ἐπέτρεψεν εἰς τὸν δευτερότοκον υἱὸν τοῦ βασιλέως πρίγκιπα Γεώρ-

γιον μὲ στολίσκον τορπιλλικῶν νὰ ἀποπλεύσῃ ἐκ Πειραιῶς δἰὰ νὰ ἐμποδίσῃ τὴν ἀποβίβασιν τουρκικοῦ στρατοῦ εἰς τὴν νῆσον. Τὸν

1897 δὲ Φεβρουάριον τοῦ 1897 τμῆμα ἑλληνικοῦ στρατοῦ ὑπὸ τὸν συνταγματάρχην Τιμολέοντα Βάσσου ἀνεχώρησεν ἔξι Αθηνῶν ἐν μέσῳ ἀπεριγράπτου ἐνθύσιασμοῦ, ἀπεβιβάσθη εἰς μικρὸν ἀπόστασιν δυτικῶς τῶν Χανίων καὶ εἶχε τὴν ἐντολὴν νὰ καταλήψῃ τὴν νῆσον ἐν δύναμι τοῦ βασιλέως τῆς Ἑλλάδος. Κατόπιν τούτου ὁ σουλτάνος, τὸν Ἀπρίλιον τοῦ 1897, ἐκήρυξε κατὰ τῆς Ἑλλάδος τὸν πόλεμον, δόποιος διήρκεσε τριάκοντα ἡμέρας (8 Ἀπριλίου - 8 Μαΐου 1897). Οἱ ἑλληνικὸς στρατός, διλιγάριθμος καὶ κακῶς ὠργανωμένος, δὲν κατώρθωσε νὰ ἀντιμετωπίσῃ τὸν πολυαριθμότερον καὶ ἀρτιώτερον παρεσκευασμένον τουρκικόν.

Οἱ τουρκικὸς στρατός, ἀφοῦ διέβη τὰ σύνορα παρὰ τὴν Μελούγαρη, ἔγινε κύριος τῆς Θεσσαλίας, ὑπερβάς δὲ κατόπιν καὶ τὴν ἀμυντικὴν γραμμὴν Δομοκοῦ — Ἀλμυροῦ, ἥνοικε τὴν ὁδὸν πρὸς τὴν Λαμίαν. Αἱ Δυνάμεις ἐπενέβησαν τότε καὶ διὰ τῆς μεσολαβήσεως τοῦ τσάρου τῆς Ρωσίας ὑπεγράφη ἀνακωχή, ἐνῷ συγχρόνως ὁ στρατός τοῦ Βάσσου ὑπεγρεώθη νὰ ἔκκενώσῃ τὴν Κρήτην. Η δριστικὴ εἰρήνη ὑπεγράφη εἰς Κωνσταντινούπολιν τὸν Νοέμβριον τοῦ 1897. Οἱ σουλτάνος ὑπεγρεώθη νὰ ἔκκενώσῃ τὰ ἑλληνικὰ ἔδαφη, ή δὲ Ἑλλὰς ἐπλήρωσεν 100 ἑκατομ. φράγκα χρυσᾶ ὡς πολεμικὴν ἀποζημιώσιν καὶ ὑπεγρεώθη νὰ δεχθῇ τὸν «Διεθνῆ Οἰκονομικὸν» Ἐλεγγχον». Οἱ Εὐρωπαῖοι δηλαδὴ ἔδανεισαν εἰς τὴν Ἑλλάδα 100 ἑκατομμύρια πρὸς πληρωμὴν τῆς ἀποζημιώσεως, ἀλλὰ πρὸς ἔξασφάλισιν τοῦ χρήματός των, καθὼς καὶ τῶν παλαιοτέρων δανείων, κατηρτίσθη ἐπιτροπὴ ἀπὸ ξένους, ἡ λεγομένη «Ἐπιτροπὴ Διεθνοῦ Οἰκονομικοῦ» Ἐλέγχου» (Δ.Ο.Ε.), ἡ ὁποία ἀνέλαβε τὴν διαχείρισιν τῶν λεγομένων «ὑπεγγύων προσόδων», ἥτοι τῶν εἰσπράξεων ἐκ τοῦ χαρτοσήμου, τοῦ καπνοῦ, τοῦ ἀλατος, τῶν πυρείων, τῶν παιγνιοχάρτων, τοῦ πετρελαίου καὶ τῶν εἰσαγωγικῶν τελῶν τοῦ λιμένος Πειραιῶς.

Τὴν Κρήτην, πρὸ τῆς ἀποχωρήσεως ἀκόμη τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ, εἶχον καταλάβει στόλοι καὶ ἀρχματα τῶν ἔξι Δυνάμεων : Αγγλίας, Γαλλίας, Ρωσίας, Ἰταλίας, Γερμανίας καὶ Αὐστρίας, αἱ ὁποῖαι ὅμως μολις τὸν Νοέμβριον τοῦ 1898 ἐδωσαν λύσιν προσωρινὴν εἰς τὸ κρητικὸν ζήτημα. Προτάσει τοῦ Τσάρου διωρίσθη ἀρμοστής τῶν Δυνάμεων εἰς τὴν Κρήτην ὁ πρῆγκιψ Γεώργιος, δόποιος ἀπεβιβάσθη εἰς τὴν νῆσον ἐν μέσῳ

γενικοῦ ἐνθουσιασμοῦ. Τὸ γεγονός ἔθεωρήθη ὡς ἀπαρχὴ τῆς ἐκπληρώσεως τῶν πόθων τοῦ Κρητικοῦ λαοῦ καὶ δικαίωσις τῶν ἡρωικῶν του ἀγώνων.

ΤΟ ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΟΝ ΖΗΘΗΜΑ

Μεγαλυτέραν σημασίαν ἀπὸ τὸ Κρητικὸν ἔλαβε περὶ τὸ τέλος τοῦ 19ου καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 20ου αἰῶνος τὸ Μακεδονικόν εἰς τὸν ζήτημα.

Κατὰ τοὺς χρόνους αὐτούς ἡ Μακεδονία ἔγινε θέατρον ἀγριωτάτου ἀνταγωνισμοῦ. 'Ἡ ἑλληνικωτάτη Μακεδονία, ἡ ὁποία διὰ τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου εἶχε μεταφέρει τὰ φῶτα τοῦ Ἐλληνικοῦ πολιτισμοῦ εἰς τὰς ἀπωτάτας χώρας τῆς Ἀνατολῆς καὶ ἀπῆλλαξεν ἐκατομμύρια βαρβάρων λαῶν ἀπὸ τὸ σκότος καὶ τὰ δεσμὰ τοῦ βαρβαρικοῦ δεσποτισμοῦ, δὲν εἶχε περιληφθῆ εἰς τὸ ἐλεύθερον Ἐλληνικὸν Κράτος καὶ εὑρίσκετο ἀκόμη ὑπὸ τὸν τουρκικὸν ζυγόν. Οἱ πληθυσμοὶ τῆς Μακεδονίας παρέμειναν ἑλληνικώτατοι, ἥσαν χριστιανοὶ Ὁρθόδοξοι ἐκτὸς τῶν Τούρκων κατακτητῶν, καὶ ἀνεγνώριζον μέχρι τῶν τελευταίων ἐτῶν τὴν ἀρχὴν τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου. "Ολοι οἱ πολιτικοὶ τοῦ ἐλευθέρου Ἐλληνικοῦ Βασιλείου ἐθεώρουν τὴν Μακεδονίαν ὡς μίαν ἐκ τῶν κοιτίδων τοῦ Ἐλληνισμοῦ καὶ ὡς πνεύμονα ἰσχυρόν, ἀνευ τοῦ ὅποιου δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ὑπάρχῃ Κράτος Ἐλληνικόν, καὶ ὡς πρώτιστον μέλημα καὶ καθῆκον των ἐθεώρησαν τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς Μακεδονίας. Ἄλλ' ἡ τουρκικὴ κακοδιοίκησις δὲν κατώρθωσε νὰ ἐμποδίσῃ τὸν ἔξωθεν προσηλυτισμόν, δ ὅποιος ἔσπειρε τὸ μῆσον καὶ ἤνοιξεν ἔξοντωτικὸν ἀγῶνα μεταξύ τῶν κατοίκων τῆς Μακεδονίας.

Τὰ δύο νεοσύστατα Βαλκανικὰ κράτη, ἡ Σερβία καὶ ἡ Βουλγαρία, ἔζητον ἐπέκτασιν ἐδαφικὴν καὶ πρὸς τοῦτο ἀπέβλεπον εἰς τὰ μακεδονικὰ ἐδάφη. Οἱ Σέρβοι ἐστήριζον τὰς ἀξιώσεις των ἐπὶ τῆς Μακεδονίας εἰς τὸ διτί δ Στέφανος Ντουσάν κάποτε εἶχε κατακτήσει μέρος τῆς Μακεδονίας καὶ περιέλαβεν αὐτὸν εἰς τὸ ἐφήμερον κράτος του. Οἱ Βούλγαροι πάλιν δὲν ἤδυναντο νὰ λησμονήσουν τὴν συνθήκην τοῦ Ἀγίου Στεφάνου, ἡ ὁποίας ἐδημιούργει μεγάλην Βουλγαρίαν ἀπὸ ἑλληνικὰ ἐδάφη, πρὸ πάντων τῆς Μακεδονίας καὶ τῆς Θράκης.

'Ἄλλα καὶ οἱ μεγάλαι Δυνάμεις εἶχον βλέψεις εἰς τὴν Μακεδονίαν. 'Ἡ Αύστρια ἐπεδίωκεν οἰκονομικὴν ἐπικράτησιν ἐν Μακεδονίᾳ μὲν ἀντικειμενικὸν σκοπὸν τὸν λιμένα τῆς Θεσσαλονίκης, δ ὅποιος ἤνοιγεν εἰς αὐτὴν εύρειαν διέξοδον εἰς τὸ Αίγαον καὶ τὴν Μεσόγειον.

Οι Βούλγαροι έπεδίωκον διὰ παντὸς μέσου νὰ πείσουν ἔκεινους ἐκ τῶν κατοίκων τῆς Μακεδονίας, οἱ ὁποῖοι ὡμίλουν ἰδιόρρυθμον γλωσσικὸν ἴδιωμα, τὸ ὅποῖον περιεῖχε καὶ σλαβικάς ρίζας καὶ λέξεις, ὅτι δὲν ἥσαν "Ελληνες, ἀλλὰ Βούλγαροι καὶ προσεπάθουν νὰ ἔξεγειρουν αὐτοὺς κατὰ τοῦ Πατριαρχέον. Κατ' ἄρχας εὐνοούμενοι ὑπὸ τῆς τουρκικῆς ἀρχῆς κατώρθωνον μὲν μέσα εἰρηνικὰ νὰ προσήλυτίζουν τοὺς χωρικοὺς εἰς τὴν 'Εξαρχίαν καὶ ἵδρυον βουλγαρικὰ σχολεῖα. "Οταν ὅμως εἶδον ὅτι οἱ Ἑλληνικοὶ πληθυσμοὶ τῆς Μακεδονίας δὲν ἤτο δυνατὸν νὰ λησμονήσουν

τὴν μητέρα των 'Ελλάδα καὶ παρενέβαλλον ἐμπόδια εἰς τὰ βουλγαρικὰ σχέδια, ἥλαξαν τακτικήν. 'Ενθαρρυνθέντες ἀπὸ τὸν ἀτυχῆ 'Ελληνοτουρκικὸν πόλεμον τοῦ 1897, ἔστειλαν εἰς τὴν Μακεδονίαν ἄγρια στίφη κομιτατζήδων, οἱ ὁποῖοι, ἐπωφελούμενοι ἀπὸ τὴν παράλυσιν τῆς τουρκικῆς ἀρχῆς, ἐλήστευον καὶ ἐδολοφόνουν, διὰ νὰ τρομοκρατήσουν τοὺς κατοίκους. Πρὸ πάντων κατεδίωκον τοὺς "Ελληνας διδασκάλους, τοὺς Ἱερεῖς, τοὺς ιατροὺς καὶ τοὺς προκρίτους καὶ κατέστρεφον τὰ Ἑλληνικὰ σχολεῖα καὶ τὰ μοναστήρια.

Οι Βούλγαροι ὅχι μόνον τὴν Τουρκίαν κατώρθωσαν νὰ ἀπατήσουν, ἡ ὁποία διαρκῶς

Παῦλος Μελᾶς (1870 - 1904)

προέβαινεν εἰς παραχωρήσεις πρὸς αὐτούς, ἀλλὰ προσείλυκον τὴν συμπάθειαν πολλῶν ἀπὸ τὰς Μεγάλας Δυνάμεις, αἱ ὁποῖαι, διὰ νὰ ἔξυπγρετήσουν ἴδια τῶν συμφέροντα, ηύνοησαν τὰ βουλγαρικὰ σχέδια. Διὰ τοῦτο αἱ Δυνάμεις ἐπενέβησαν καὶ ἐπέβαλον εἰς τὴν Τουρκίαν μεταρρυθμίσεις διοικητικὰς καὶ οἰκονομικάς, αἱ ὁποῖαι ηύνοουν τὰς βουλγαρικὰς προσπαθείας. 'Αλλ' ἐπειδὴ αἱ Δυνάμεις διεφώνουν μεταξύ των, αἱ μεταρρυθμίσεις ἐγίνοντο βραδύτατα καὶ ἐφηρμόζοντο κακῶς.

Οι "Ελληνες, οι δύοιοι ἐστηρίζοντο εἰς τὰ ἀπαράγραπτα ἴστορικὰ δικαιώματά των ἐπὶ τῆς Μακεδονίας καὶ δὲν ἐφαντάζοντο ὅτι ἡτο δυνατὸν ξένοι λαοὶ νὰ ἔγειρουν ἀξιώσεις ἐπὶ τῶν ἑλληνικῶν ἔδαφῶν τῆς Μακεδονίας, ἥρκοῦντο κατ' ἀρχὰς νὰ παρακολουθοῦν μετὰ προσοχῆς τὰς προσηλυτιστικὰς ἐνεργείας τῶν Βουλγάρων. "Οταν δύμας ἐπείσθησκαν ὅτι τὰ δικαιώματά των ἔκινδύνευον, ἡ δὲ κυρίαρχος Τουρκία καὶ αἱ Δυνάμεις δὲν ἤδύναντο νὰ προστατεύσουν αὐτά, ἀπεφάσισαν νὰ ἀντιτάξουν ἐνοπλον ἀντίστασιν εἰς τὰς βουλγαρικὰς ἐνεργείας. Τὸ φθινόπωρον λοιπὸν τοῦ 1904 εἰσῆλθον εἰς τὴν Μακεδονίαν τὰ πρῶτα ἑλληνικὰ ἀνταρτικὰ σώματα, διὰ νὰ ἐνισχύσουν τοὺς

1904

Μακεδόνας εἰς τὸν κατὰ τῶν τρομοκρατῶν Βουλγάρων κομιτατζήδων ἀγῶνα τῶν. Κρῆτες δὲ πολεμισταὶ ἐνίσχυσαν αὐτά. Οἱ ἐντόπιοι μὲ τὴν πρόοδον τοῦ ἀγῶνος συνέπραξαν μὲ τοὺς ἑθελοντὰς εἰς εὐρεῖκαν κλίμακα καὶ τέλος ἀντεκατέστησαν αὐτούς. "Ηρχισε τότε δεινὴ πάλη μεταξὺ τῶν Ἐλλήνων πολεμιστῶν καὶ τῶν ἀγρίων κομιτατζήδων. 'Ο Παῦλος Μελᾶς, ἀξιωματικὸς τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ ἀπὸ ἐπιφανεστάτην οἰκογένειαν τῶν Ἀθηνῶν, ἐπεσε κατὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ Μακεδονικοῦ ἀγῶνος καὶ ἀπέβη ἑθνικὸς ἥρως. Πολλοὶ ἀνώτεροι καὶ κατώτεροι ἀξιωματικοὶ τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ ἐτέθησαν ἐπὶ κεφαλῆς ἐνόπλων δύσδων καὶ εἰσῆλθον εἰς τὴν Μακεδονίαν.

Αἱ κοινότητες τῆς Μακεδονίας ἐβοήθουν τοὺς ἀγωνιζομένους· τὰ σχολεῖα, αἱ ἐπισκοπαί, τὰ μοναστήρια ἢσαν αἱ μυστικαὶ βάσεις τῶν ἀνταρτικῶν σωμάτων, τὰ δύοια ἐκτὸς τῶν Βουλγάρων κομιτατζήδων εἶχον νὰ ἀντιμετωπίσουν καὶ τὸν τουρκικὸν στρατόν. 'Η δρᾶσις τῶν ἑλληνικῶν σωμάτων ἦτο εὐεργετικὴ καὶ ἐντὸς δλίγου ἡ Μακεδονία ἀπηλλάγη κατὰ μέγα μέρος ἀπὸ τὴν βουλγαρικὴν τρομοκρατίαν. 'Η πάλη δύμας τῶν ἑλληνικῶν καὶ βουλγαρικῶν ἐνόπλων σωμάτων, αἱ βλέψεις τῶν Μεγάλων Δυνάμεων καὶ αἱ συχναὶ αὐτῶν ἐπεμβάσεις καὶ τέλος ἡ τουρκικὴ ἀκατοτάσσια περιέπλεξαν τὸ Μακεδονικὸν ζήτημα μέχρι τοιούτου σημείου, ὥστε ἡ λύσις αὐτοῦ νὰ θεωρῆται ἀπὸ τοὺς διπλωμάτας ὡς δυσκολωτάτη.

Η ΝΕΟΤΟΥΡΚΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΣ ΤΟΥ 1908

'Ακριβῶς τὸ Μακεδονικὸν ζήτημα προεκάλεσεν εἰς τὴν Τουρκίαν γεγονότα, τὰ δύοια ὡδήγησαν εἰς δέξιαν κρίσιν τὸ Ἀνατολικὸν ζήτημα καὶ μετ' αὐτοῦ τὸ Μακεδονικόν.

Οι φιλελεύθεροι Τούρκοι, οί λεγόμενοι Νεότουρκοι, δσοι δηλαδή ἐπεθύμουσι ριζικήν ἀναδιοργάνωσιν τοῦ τουρκικοῦ κράτους καὶ τὴν κατάλυσιν τῆς ἀπολυτερχίας τοῦ Χαμίτ, ἡναγκάσθησαν νὰ ζοῦν ἔξόριστοι εἰς διάφορα μέρη τῆς Εύρωπης. Ἐκεῖθεν διὰ δημοσιευμάτων ἔζήτουν νὰ ἀνατρέψουν τὸν Χαμίτ. Τέλος τὸ 1906 ἔσκεφθησαν νὰ προσηλυτίσουν εἰς τὰ σχέδιά των τὸν τουρκικὸν στρατόν. Συνεστήθη τότε ὑπὸ Τούρκων ἀξιωματικῶν τὸ κομιτᾶτον « "Εν ω σις καὶ Πρόοδος», τὸ διόπιον ἐντὸς ὀλίγου προεκάλεσε γεγονότα καταπληκτικά.

Τὸ 1908 συνηντήθησαν εἰς τὴν πόλιν Ρεβάλ, πλησίον τῆς Πετρουπόλεως, ὁ τσάρος καὶ ὁ βασιλεὺς τῆς Ἀγγλίας Ἐδουάρδος Ζ' καὶ οἱ δύο ἰσχυροὶ ἥγεμονες ἀπεφάσισαν νὰ ἐπεκτείνουν καὶ νὰ συμπληρώσουν τὰς διοικητικὰς μεταρρυθμίσεις εἰς τὴν Μακεδονίαν. Ἐπειδὴ ὅμως τὸ σχέδιον αὐτὸ δὲν εἶχεν ἀκόμη δημοσιεύθη, οἱ Νεότουρκοι ἐφοβήθησαν ὅτι αἱ ἀποφάσεις τῶν δύο Μεγάλων Δυνάμεων ἦσαν πολὺ δυσμενεῖς διὰ τὴν Τουρκίαν. Τοῦτο ἐπληγε τὴν ἐθνικὴν φιλοτιμίαν τῶν Νεοτούρ-

κων καὶ τὴν 10 Ιου-
λίου 1908 ἔξερράγη 1908
εἰς τὴν Μακεδονίαν
στρατιωτικὸν κίνημα ὑπὸ τοὺς
ἀξιωματικούς Ἐμβέρ καὶ Νι-
αζῆ. Ὁ Χαμίτ ἐντρομος ἡναγ-
κάσθη νὰ ἐπαναφέρῃ τὸ Σύν-
ταγμα τοῦ Μιδάτ.

Οἱ λαοὶ τῆς Τουρκίας γῆ-
σιάνθησαν ἀνακούφισιν, διότι
ὑπὸ τὸ νέον φιλελεύθερον πο-
λίτευμα θὰ ἔζων εύτυχεῖς καὶ
εἰρηνικῶς, οἱ δὲ Εύρωπαιοι
διπλωμάται ἡπατήθησαν καὶ
ἐπίστευσαν ὅτι ἦτο δυνατὸν
οἱ Νεότουρκοι νὰ ἐφαρμό-
σουν πραγματικῶς ἴσοτητα
καὶ δικαιοσύνην μεταξὺ τῶν
ποικίλων λαῶν τῆς Τουρκι-
κῆς Αὐτοκρατορίας.

'Αλλ' οἱ Νεότουρκοι δὲν

Άβδούλ Χαμίτ (1842 - 1918)

ἥργησαν νὰ φανερώσουν τοὺς ἀληθεῖς σκοπούς των. Εύθυνς ἀπὸ τὰς πρώτας ἡμέρας ἐκήρυξαν ὅτι θὰ ἔκτουρκίσουν τὰς ζένας ἐθνότητας τῆς Τουρκίας, διὰ νὰ ἐπιτύχουν τὴν ἐνότητα τοῦ κράτους. Ἡ χαρὰ τῶν λαῶν τῆς Τουρκίας μετεβλήθη ἀμέσως εἰς σοβαράς σκέψεις περὶ τοῦ μέλλοντός των. Ο δὲ Χαμίτ ἐπωφελούμενος ἀπὸ τῶν δυσχερειῶν αὐτῶν ἐπεχείρησε δι' ἀντεπαναστάσεως νὰ πλήξῃ τὸ κομιτᾶτον, ἀλλ' ἀπέτυχεν, ἐξεθρονίσθη καὶ ἐνεκλείσθη εἰς μίαν ἐπαυλήν εἰς τὴν Θεσσαλονίκην.

ΑΙ ΣΥΝΕΠΕΙΑΙ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ

'Η Βουλγαρία καὶ ἡ Αὐστρία ἐπωφελήθησαν ἀπὸ τὰς ἐσωτερικὰς δυσχερείας τῶν Νεοτούρκων καὶ κατόπιν συνεννοήσεως ἡ μὲν πρώτη ἐκήρυξε τὴν ἀνεξαρτησίαν τῆς, ἡ δὲ δευτέρα προσῆρτησεν δριστικῶν τὴν Βοσνίαν καὶ Ἐρζεγοβίνην. Ο Φερδινάνδος ἀνεκηρύχθη βασιλεὺς τῶν Βουλγάρων καὶ ἡ Βουλγαρία εἰς βασίλειον. Ἡ Τουρκία ἡναγκάσθη νὰ ὑποχωρήσῃ ἀντὶ χρηματικῆς ἀποζημώσεως καὶ ἀνεγνώρισε τὸ τετελεσμένον γεγονός.

'Η Κρήτη, ἀκολούθως τὸ παράδειγμα αὐτῶν, ἐκήρυξε τὴν ἔνωσιν μὲ τὴν Ἐλλάδα (Σεπτέμβριος 1908). 'Η ἑλληνικὴ Κυβέρνησις ὑπὸ τὸν Γεώργιον Θεοτόκην δὲν υἱοθέτησεν τὸ κρητικὸν κίνημα καὶ ἐδήλωσε ὅτι εἶναι ξένη πρὸς τὰ ἐν Κρήτῃ γεγονότα, διότι ἡ χώρα δὲν ἦτο παρεσκευασμένη ἀρκετὰ στρατιωτικῶς. 'Αλλ' οἱ Νεότουρκοι, ἀφοῦ ἀπηλλάγησαν ἀπὸ τὰς ἄλλας ἐξωτερικὰς δυσκολίας, ἥπειλουν τὴν Ἐλλάδα μὲ πόλεμον, διότι ἐγνώριζον ὅτι δὲν ἦτο στρατιωτικῶς παρεσκευασμένη καὶ διπλωματικῶς ἦτο ἀπομεμονωμένη. Ο Μαχμούτ Σεφέκτ πασᾶς, ὁ ὑπουργὸς τῶν Στρατιωτικῶν τῆς Τουρκίας, ἥπειλε ὅτι θὰ ἐπιχειρήσῃ στρατιωτικὸν περίπατον μέχρις Ἀθηνῶν, ἐνῷ ἡ 'Ψήλη Πύλη ἐκήρυξεν εἰς τὴν Θεσσαλονίκην μπούκοτάζ κατὰ τοῦ ἑλληνικοῦ ἐμπορίου. 'Η ἑλληνικὴ Κυβέρνησις ἀντιθέτως ἀπέψυγε πᾶν ὅ,τι ἦτο δυνατὸν νὰ ἐρεθίσῃ τοὺς Τούρκους. Τὴν πολιτικὴν αὐτὴν ὠνόμασαν χλευαστικῶς ἥψιγον στάσιν.

Τὰ πράγματα ἐπεδεινώθησαν, ὅταν αἱ Δυνάμεις κατόπιν ἀποφάσεως, ἡ δόπια εἴχε ληφθῆ ἀπὸ τοῦ 1905 περὶ ἀποχωρήσεως τῶν ζένων στρατῶν ἐκ τῆς ἑλληνικῆς μεγαλονήσου, ἀπέσυραν τὰ τελευταῖα ἀγγήματά των ἐκ Κρήτης καὶ οἱ Κρήτες ὑψώσαν τὴν ἑλληνικὴν σημαίαν ἐπὶ τοῦ φρουρίου Φιράκ. Τοῦτο ἐκίνησε τὴν ἀγανάκτησιν τῶν Τούρκων καὶ ἡ

Πύλη δι' ἐπανειλημμένων διακοινώσεων ἡπείρησε τὴν Ἑλληνικὴν Κυβέρνησιν, ἡ δόποια ὑπέβαλεν ἔκκλησιν εἰς τὰς Δυνάμεις πρὸς ἀποφυγὴν τοῦ πολέμου. Ἐπειδὴ δὲ δὲν εὑρέθη Κρής χριστιανὸς νὰ καταβιβάσῃ τὴν ἐπὶ τοῦ Φιρκὰ σημαῖαν, τὴν δόποιαν ἔθεώρει ὡς ἀφορμὴν πολέμου ἡ Τουρκία, αἱ Δυνάμεις ἀπεβίβασαν ἀγήματα, τὰ δόποια ἀπέκοψαν τὸν ιστὸν τῆς σημαῖας.

Η ΑΝΤΙΔΡΑΣΙΣ

Ἡ ήττα τοῦ 1897, καὶ ἴδιως αἱ ταπεινώσεις, τὰς δόποιας ὑπέστη τελευταίως ἡ Ἑλλὰς ἐκ τῆς συμπεριφορᾶς τῶν Νεοτούρκων, ἔνεκα τοῦ Κρητικοῦ ζητήματος, εἶχον πληγώσει βαθύτατα τὴν ἔθνικὴν φιλοτιμίαν, πρὸ πάντων τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ. Ἡρχισε νὰ σχηματίζεται ἡ γνώμη, ὅτι αἰτία τοῦ κακοῦ ἥτο ἡ ἐσωτερικὴ πολιτικὴ κατάστασις, ἡ κατατριβὴ δηλαδὴ εἰς τὰ μικροκομματικὰ καὶ ἡ παραμέλησις τῶν μεγάλων ἔθνων τῶν ζητημάτων. Διὰ τοῦτο οἱ περισσότεροι ἐφρόνουν διὰ ἡ μόνη σωτηρία ἥτο ἡ ἐπιυράτησις ὑγιεστέρου πολιτικοῦ βίου καὶ ἡ καταπολέμησις τῆς συναλλαγῆς. Τὸ ρεῦμα αὐτὸ τὸ ἀνορθωτικόν, δπως ὠνομάσθη, ἔξωγκωθή ἴδιως εἰς τὰς τάξεις τοῦ στρατοῦ μεταξὺ τῶν ἀξιωματικῶν.

Τὸν Μάιον λοιπὸν τοῦ 1909 ἐσχηματίσθη Στρατιωτικὸς Σύνδεσμος μορίς, ὁ δόποιος ἥτο ἔστοιμος νὰ ἀναλάβῃ τὸ ἔργον τῆς ἀνορθώσεως. Ἀφοῦ δὲ ἡ Κυβέρνησις 4. Ράλλη δὲν ἐδέχθη τὰ αἰτήματα τοῦ

1909 Συνδέσμου, ἐκ τῶν δόπιων τὸ σπουδαιότερον ἥτο ἡ ἀναδιοργάνωσις τοῦ στρατοῦ καὶ τοῦ στόλου ὑπὸ τὸν ἔλεγχον τοῦ Συνδέσμου, τὴν νύκτα τῆς 14 πρὸς τὴν 15 Αὔγουστου περισσότεροι τῶν 500 ἀξιωματικοὶ ὑπὸ τὴν ἀρχηγγίαν τοῦ συνταγματάρχου Νικολάου Ζορμπᾶ προέβησαν εἰς στρατιωτικὸν κίνημα. Ἐλαφον τὰ ὅπλα καὶ ἐστρατοπέδευσαν εἰς τὴν Θέσιν Γουδί, ἔξω τῶν Ἀθηνῶν. Ἡ Κυβέρνησις Ράλλη ἡρήθη καὶ τότε νὰ δεχθῇ τὰ αἰτήματα τῶν ἀξιωματικῶν καὶ παρηγήθη, ὁ δὲ Σύνδεσμος ἔγινε κύριος τῆς καταστάσεως καὶ ἀνέθεσε τὴν κυβέρνησιν εἰς τὸν Κυριακούλην Μαυρομιχάλην. Κατόπιν αὐτοῦ, οἱ ἀξιωματικοὶ ἐπανῆλθον εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ ἔξεδωσαν προκήρυξιν πρὸς τὸν λαόν, εἰς τὴν δόποιαν ἔζητουν ριζικὰς διοικητικὰς μεταρρυθμίσεις καὶ ἰδιαιτέρως τὴν ἀναδιοργάνωσιν τοῦ στρατοῦ καὶ τοῦ στόλου.

Ἄλλὰ τὸ μεταρρυθμιστικὸν ἔργον ἐπροχώρει βραδύτατα καὶ διὰ τοῦτο ὁ Σύνδεσμος ἐκάλεσεν ἐκ Κρήτης ὡς πολιτικόν του σύμβουλον τὸν

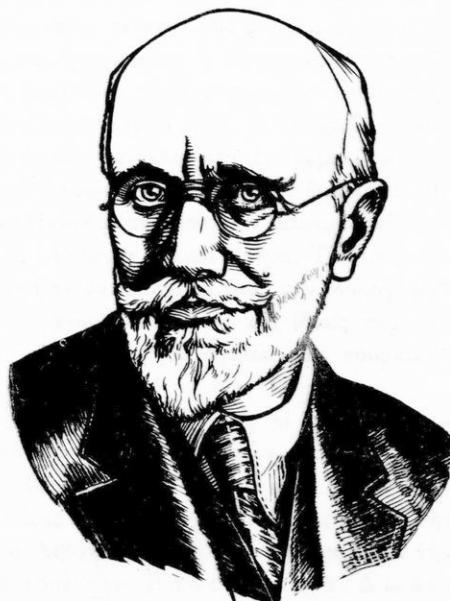
πολιτευτὴν Ἐλευθέριον Βενιζέλον, εἰς τὸν ὅποιον ἀνέθεσε τὴν δριστικὴν ρύθμισιν τῶν πολιτικῶν πραγμάτων. 'Ο Βενιζέλος ἐλθὼν εἰς τὰς Ἀθήνας συνέστησεν εἰς τὸν Σύνδεσμον νὰ συγκαλέσῃ Ἐθνοσυνέλευσιν πρὸς ἀναθεώρησιν τοῦ Συντάγματος. 'Ο βασιλεὺς ἀνέθεσεν εἰς τὸν γηραιόν πολιτευτὴν Στέφανον Δραγούμην νὰ σχηματίσῃ κυβέρνησιν καὶ νὰ συγκαλέσῃ τὴν Ἐθνοσυνέλευσιν, δὲ Σύνδεσμος ἐδήλωσεν ὅτι πάνει τοῦ λοιποῦ νὰ ἀναμειγνύεται εἰς τὰ πολιτικὰ καὶ διελύθη.

ΑΝΑΘΕΩΡΗΤΙΚΗ ΣΥΝΕΛΕΥΣΙΣ ΤΟΥ 1911

Τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1911 συνῆλθεν ἡ Ἀναθεωρητικὴ Συνέλευσις. 'Ο Βενιζέλος εἶχε συγκεντρώσει μεγάλην πλειονοψίαν καὶ διὰ τοῦτο ὁ βασιλεὺς ἀνέθεσε εἰς αὐτὸν τὴν ἔξουσίαν. Κατὰ τὰ τέλη Μαΐου τοῦ ίδιου ἔτους ἡ Συνέλευσις ἐψήφισε τὸ νέον Σύνταγμα, τὸ ὅποιον ἦτο τὸ Σύνταγμα τοῦ 1864 ἀναθεωρηθὲν εἰς τινα σημεῖα. Τὸ νέον Σύνταγμα περιέλαβε μερικὰ σωτήρια ἄρθρα, ὅπως : τὸν περιυρισμὸν τῆς ἀπαρτίας τῆς Βουλῆς εἰς τὸ ἐν τρίτον τὸ ἀσυμβίβαστον τοῦ βουλευτικοῦ καὶ στρατιωτικοῦ ἀξιώματος· τὴν ἔξέλεγξιν τῶν ἐκλογῶν ὑπὸ εἰδίκου δικαστηρίου. 'Αλλὰ μεγάλην ἀνακούφισιν ἐπροξένησε τὸ ἄρθρον, διὰ τοῦ ὅποιου ἔξησφαλίζετο ἡ μονιμότης τῶν δημοσίων ὑπαλλήλων, διότι ἡ ἀναστάτωσις τοῦ ὑπαλληλικοῦ κόσμου κατὰ τὴν ἀνοδὸν εἰς τὴν ἔξουσίαν ἐκάστου κόμματος ἦτο μία ἐκ τῶν μεγαλυτέρων πληγῶν τοῦ κράτους.

'Η Συνέλευσις περατώσασα τὸ ἔργον τῆς διελύθη, τὸν δὲ Μάρτιον τοῦ 1912 προεκηρύχθησαν

'Ἐλευθέριος Βενιζέλος (1864 - 1936)

ἐκλογαὶ τακτικῆς Βουλῆς, κατὰ τὰς ὁποίας καὶ πάλιν ὁ Βενιζέλος συνεκέντρωσε μεγάλην πλειονοψήφιαν. Ἡ κρατικὴ μηχανὴ ἀπὸ τότε ἐλειτούργει κανονικώτατα, μεγάλη δρᾶσις ἐσημειώθη εἰς ὅλους τοὺς κλάδους, καὶ ίδιας ἐδόθη ἔξαιρετικὴ προσοχὴ εἰς τὴν ἀναδιοργάνωσιν τοῦ στρατοῦ καὶ τοῦ στόλου. Ξέναι ἀποστολαὶ ἐκλήθησαν εἰς τὴν Ἑλλάδα, παρηγέλθησαν νέα ὅπλα καὶ πλοῖα, μεταξὺ τῶν ὁποίων τὸ ἔνδεξον θωρηκτόν μας Ἀβέρωφ, καὶ τὸ "Εθνος" ἤρχισε νὰ ἀνακτᾷ θάρρος καὶ αὐτοπεποίθησιν. Τὰ μεγάλα γεγονότα, τὰ ὁποῖα ἐπηκοούθησαν, καὶ τὰ ὁποῖα ἀμέσως θὰ διηγηθῶμεν, εὗρον τὴν Ἑλλάδα παρεσκευασμένην.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΑ'

ΜΕΓΑΛΗ ΚΡΙΣΙΣ ΤΟΥ ΑΝΑΤΟΛΙΚΟΥ ΖΗΤΗΜΑΤΟΣ Ο ΒΑΛΚΑΝΙΚΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ (1912 - 1913)

ΑΙ ΠΑΡΑΜΟΝΑΙ ΤΟΥ ΒΑΛΚΑΝΙΚΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ

Μία άπό τὰς δέξιτέρας φάσεις τοῦ 'Ανατολικοῦ ζητήματος καὶ βῆμα σημαντικὸν πρὸς τὴν λύσιν αὐτοῦ ἀποτελεῖ ὁ λεγόμενος Βαλκανικὸς πόλεμος, ὁ ὅποῖς ἔξερράγη ὑπὸ τὰ ἔξης περιστατικά :

Κατὰ τὸ θέρος τοῦ 1912 ἥρχισε νὰ γίνεται λόγος περὶ συγεννοήσεων τῶν χριστιανικῶν κρατῶν τῆς Βαλκανικῆς. Ἡ ἀφορμή, ἡ συντελέσσωσα εἰς τὴν προσέγγισιν τῶν χριστιανικῶν κρατῶν, τὰ ὅποια τόσας διαφορὰς εἶχον μεταξὺ των, ἰδίως τοὺς τελευταίους αὐτοὺς χρόνους, ἐξ αἰτίας τοῦ Μακεδονικοῦ ζητήματος, ἦτο κυρίως ἡ ἔξωφρενικὴ πολιτικὴ τῆς τουρκοποιήσεως, τὴν ὅποιαν ἤκολούθει τὸ Νεοτουρκικὸν Κομιτᾶτον.

Ἡ ἀπόπειρα ἀκριβῶς τοῦ ἐκτουρκισμοῦ τῶν ἐν Τουρκίᾳ ξένων ἔθνοτήτων ἔξαπέλυσε θύελλαν, ἡ ὅποια συνεκλόνισεν ἐκ θεμελίων ὅλον τὸ ἐν Εύρωπῃ κράτος τῶν Ὀσμανληδῶν. Ἡ Βουλγαρία διεμαρτυρήθη διὰ τὴν ἐγκατάστασιν εἰς τὴν Μακεδονίαν Βοσνίων μωαμεθανῶν, ἡ Ἀραβία ἔζητε ἀνέξχρησίαν, ἡ δὲ Ἀλβανία ἐπανεστάτησε. Τὸ Πατριαρχεῖον τέλος ἐκήρυξε τὴν Ἐκκλησίαν ἐν διωγμῷ διὰ τὴν δολοφονίαν ὑπὸ τῶν Νεοτούρκων πολλῶν ἐπιφανῶν Ἐλλήνων, καὶ ἰδίως τοῦ μητροπολίτου Γρεβενῶν, ὁ ὅποῖς κατεκρεουργήθη ἀγρίως ὑπὸ τουρκικῆς συμμορίας.

Κατὰ τὴν ταραχώδη αὐτὴν ἐποχὴν οἱ Ἰταλοί, οἱ ὅποιοι εἶχον ὑστερήσει κατὰ τὴν διανομὴν τῶν ἀποικιῶν, κατέλαβον τὰς τελευταίας κτήσεις τῶν Τούρκων εἰς τὴν Ἀφρικήν, τὴν Τριπολίτιδα καὶ τὴν Κυρηναϊκήν, τὰς δποίας ἡ Ἰταλικὴ κυβέρνησις κατὰ τὴν προσάρτησιν των ὀνόμασεν ὅμοιοῦ Λιβύην. Διὰ νὰ ἔξαναγκάσουν δὲ τὴν Τουρκίαν εἰς ὑποχώρησιν, κατέλαβον τὴν Ρόδον καὶ τὰ Δωδεκάνησα. Ἡ Τουρκία ἐκήρυξε τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Ἰταλίας, ὁ δὲ ἥρως τῆς νεοτουρκικῆς ἐπαναστάσεως Ἐμβέρο ἐτέθη ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ εἰς τὴν Ἀφρικήν.

Ο ΚΑΤΑ ΤΗΣ ΤΟΥΡΚΙΑΣ ΠΟΛΕΜΟΣ

Τὸ 1912 μεγάλα γεγονότα ἐτάραξαν τὴν Βαλκανικήν. Τὰ τέσσαρα χριστιανικά κράτη, ἥτοι ἡ Ἑλλάς, ἡ Βουλγαρία, ἡ Σερβία καὶ τὸ Μαυροβούνιον, συνησπίσθησαν διὰ νὰ προσβάλλουν τὴν Τουρκίαν. Ἐπραγματοποιεῖτο οὕτω τὸ ὄντερον τοῦ Ρήγα καὶ συνέβη ὅ,τι δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ πιστεύσῃ ὁ Χαμίτ.

Τὰ Βαλκανικά κράτη τὴν ἐμπλοκήν τῆς Τουρκίας εἰς τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Ἰταλίας ἔθεωρησαν ὡς κατάλληλον εὐκαιρίον καὶ τὴν 25 Σεπτεμβρίου πρῶτος ὁ ἡρωικὸς βασιλεὺς τοῦ Μαυροβουνίου

1912 Νικήτας ἐκήρυξε τὸν πόλεμον. Τὴν 30 τοῦ ἰδίου μηνὸς τὰ λοιπὰ Βαλκανικά κράτη ἔστειλαν ταυτοσήμους διακοινώσεις πρὸς τὴν Τουρκίαν καὶ ἔζητησαν εὑρυτάτην αὐτονόμησιν τῶν ἐν Εὐρώπῃ κτήσεων τοῦ σουλτάνου. Ἡ τουρκικὴ Κυβέρνησις, ἡ δποία ὀμίλει μετὰ περιφρονήσεως περὶ τῶν χριστιανικῶν κρατῶν, ἐκήρυξε τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Βουλγαρίας καὶ τῆς Σερβίας (4 Ὁκτωβρίου). Τὴν ἐπομένην ἡ Ἑλλάς ἐκήρυξε τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Τουρκίας. Ἀπὸ τῆς 1ης δὲ εἶχον γίνει δεκτοὶ οἱ Κρῆτες βουλευταὶ εἰς τὴν ἑλληνικὴν Βουλήν.

Οἱ Εὐρωπαῖοι διπλωμάται ἔμειναν κατάπληκτοι πρὸ τῶν κατορθωμάτων τῶν μικρῶν Βαλκανικῶν κρατῶν, τὰ δποῖα ἔως τώρα ἐπετίμων πολύ. Ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς διηρημένος εἰς 8 μεραρχίας ἐτέλει ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ διαδόχου **Κωνσταντίνου**. Ἐκ τούτων μία μεραρχία ἔδρα εἰς τὴν "Ηπειρον, αἱ δὲ λοιπαὶ εἰς τὴν Μακεδονίαν.

Οἱ Βούλγαροι διέβησαν τὰ σύνορα καὶ τὴν 11 Ὁκτωβρίου ἐξεπόρθησαν τὰς Σαράντα ταῖς Ἐκκλησίαις, εἰς τὴν Θράκην, ἐνῷ ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς τὴν 6 Ὁκτωβρίου κατέλαβε τὴν Ἐλασσόνα καὶ μετὰ ἡρωικὸν ἀγῶνα εἰς τὰ στενὰ τοῦ Σαρανταπόρου (8-9 Ὁκτωβρίου) ἐκυρίευσε τὴν νοτιοδυτικὴν Μακεδονίαν. Ὁ ἑλληνικὸς στόλος ὑπὸ τὸν Γεράσιον ναύαρχον **Παύλον Κουντουριώτην** κατέλαβε τὰς νήσους τοῦ Αίγαίου: Χίον, Λέσβον, Θάσον, Ἰμβρον κλπ. καὶ τὴν χερσόνησον τοῦ Ἀγίου Όρους, ἐπὶ τῆς δποίας ὑψώσεις τὴν ἑλληνικὴν σημαίαν. Ἀλλὰ καὶ ἀλλως αἱ ὑπηρεσίαι, τὰς δποίας προσέφερε τὸ ἑλληνικὸν ναυτικὸν εἰς τὸν πόλεμον ὅλων τῶν συμμάχων κρατῶν, ἥσαν ἀνυπολόγιστοι, διότι ἀπέκλεισε τὰ στενὰ τῶν Δαρδανελίων καὶ παρεκώλυσε τὴν μεταφορὰν τουρκικοῦ στρατοῦ ἐκ τῆς Ἀσίας.

Οἱ Σέρβοι, μετὰ τριήμερον μάχην παρὰ τὸ **Κονιορβον**,

ήγοιξαν τὴν ὁδὸν πρὸς τὴν Παλαιὰν Σερβίαν καὶ τὴν 13 Ὁκτωβρίου ὁ Σέρβος διάδοχος εἰσῆλθεν εἰς τὰ Σκόπια, τὴν ἀρχαίαν πρωτεύουσαν τοῦ Στεφάνου Ντουσάν.

'Ἐν τῷ μεταξὺ οἱ Βούλγαροι ἔδωσαν σημαντικὴν μάχην εἰς Λούλε Μπούργαζ τῆς Θράκης πρὸς τὴν μεγάλην μᾶζαν τοῦ ἀπέναντι τῶν τουρκικοῦ στρατοῦ, δὲ διποῖος, κακῶς ἐφωδιασμένος, ἀσύντακτος, σχεδὸν λιμοκτονῶν, συνεκράτησεν αὐτοὺς μᾶλλον διὰ τοῦ δγκου του ἐπὶ πενθήμερον καὶ κατόπιν ὑπεχώρησεν εἰς τὴν γραμμὴν τῶν Μετρόπων (Τσατάλτζας). Οἱ Βούλγαροι ἐποιέρκησαν τὴν Ἀδριανούπολιν καὶ ἡ χολέρα ἐφραξαν τὴν προέλασιν αὐτῶν πρὸς τὴν Κωνσταντινούπολιν.

'Ο ἐλληνικὸς στρατὸς ἔξηκολούθησε τὴν νικηφόρον πορείαν: ἐκυρίευσε τὴν Κατερίνην, τὰς Βέροιαν, Νάουσαν καὶ Ἐδεσσαν, μετὰ διήμερον δὲ μάχην (19 καὶ 20 Ὁκτωβρίου) ἀπὸ τὰ Γιαννιτσά ἐβάδισε κατὰ τῆς Θεσσαλονίκης, τὴν ὁποίαν δὲ Τούρκος στρατηγὸς παρέδωσε μετὰ τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ εἰς τὸν "Ελληνα διάδοχον. Τοιουτοτρόπως, τὴν ἑσπέραν τῆς 26ης Ὁκτωβρίου 1912, ἐορτὴν τοῦ μεγαλομάρτυρος Δημητρίου, πολιούχου τῆς Θεσσαλονίκης, εἰσῆλθον εἰς τὴν πόλιν τὰ πρῶτα τμῆματα τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ. Ο Βασιλεὺς Γεώργιος εἰσῆλθε θριαμβευτικῶς εἰς τὴν ἑλληνικὴν μεγαλόπολιν, ὅπου καὶ ἐγκατεστάθη.

"Αλλη βουλγαρικὴ στρατιὰ ἐκ 40 χιλ., ἀφοῦ ἐκυρίευσε τὰς Σέρρας, τὴν Αράμαν καὶ τὴν Καβάλαν, χωρὶς νὰ συναντήσῃ σημαντικὰς τουρκικὰς δυνάμεις, ἐβάδισε δρομαίως κατὰ τῆς Θεσσαλονίκης, ἀλλ' εὑρε τὴν πόλιν κατειλημένην ὑπὸ τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ. Μία μεραρχία βουλγαρικοῦ στρατοῦ ἐζήτησε νὰ στρατωνισθῇ ἐντὸς τῆς πόλεως, δῆθεν διὰ νὰ ἀναπαυθῇ.

Οι Σέρβοι εὖ τῷ μεταξὺ κατέλαβον τὸ Μοναστήριον, δὲ διάδοχος Κωνσταντῖνος, ἀφοῦ ἐξησφάλισε τὴν κατοχὴν τῆς Θεσσαλονίκης, ἐβάδισε μὲ 4 μεραρχίας πρὸς τὴν Δυτικὴν Μακεδονίαν, κατέλαβε τὴν Φλώριναν καὶ ἐπροχώρησε μέχρι τῆς Κοριτσᾶς. 'Ο Σερβικὸς στρατὸς δι' ἀποφασιστικῆς κινήσεως διέσχισε τὴν Ἀλβανίαν, κατῆλθεν εἰς τὴν Ἀδριατικὴν καὶ κατέλαβε τὸ Δυρράχιον. Τὸ διετέρων τῶν Σέρβων νὰ ἀποκτήσουν διέξοδον εἰς τὴν θάλασσαν ἐπραγματοποιεῖτο.

Εἰς τὸ μέτωπον τῆς Ἡπείρου δὲ ἑλληνικὸς στρατὸς εὐθὺς ἀπὸ τὴν

ἀρχὴν τοῦ πολέμου ἐκυρίευσε τὰ Πέντε Πηγάδια καὶ ἐβάδισε πρὸς τὰ Ἰωάννινα, τὰ ὄποια καὶ ἀπέκλεισεν. Ἀλλ' ἡ τύχη τῆς πόλεως ἔξηρτάτο ἀπὸ τὰ πρὸς νότον αὐτῆς ὀχυρώματα καὶ ίδίως τὸ ὄνομαστὸν Μπιζάνι, τὸ ὄποιον εἶχον ὀχυρώσει Γερμανοί ἀξιωματικοί.

Οἱ Μαυροβούνιοι, τέλος, ἐποιέρκησαν τὴν Σκόδραν καὶ διεξῆγον αἰματηροὺς ἀγῶνας περὶ τὰ Ισχυρὰ φρούριά της.

Τοιουτορόπως, ἐντὸς σχεδὸν εἴκοσιν ἡμερῶν, τουρκικὴ κυριαρχία δὲν ὑπῆρχεν εἰς τὴν Εύρωπην καὶ ἡ ἡμισέληνος ἐκυμάτιζε μόνον εἰς τὰ ὀχυρὰ τῶν Ἰωαννίνων, τῆς Σκόδρας καὶ τῆς Ἀδριανούπολεως, τὰ ὄποια ἐποιέρκουντο ὑπὸ τῶν Ἐλλήνων, Μαυροβουνίων καὶ Βουλγάρων. Ἐπίσης παρέμενεν εἰς τὴν Τουρκίαν καὶ ἡ ἐκεῖθεν τῆς Τσατάλτζας περιοχὴ μετὰ τῆς χερσονήσου τῆς Καλλιπόλεως.

ΤΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟΝ ΤΟΥ ΛΟΝΔΙΝΟΥ

Ἡ νίκη τῶν ἡνωμένων Βαλκανικῶν κρατῶν ἐπροξένησε μεγάλην ἐντύπωσιν εἰς τὴν Εύρωπην. Κατὰ τὰς παραμονὰς τῶν ἐχθροπραξιῶν (8 Ὁκτωβρίου) αἱ ἐντολοδόχοι τῶν ἄλλων Δυνάμεων, Ρωσία καὶ Αὐστρία, ἐδήλωσαν ὅτι μετὰ τὸ πέρας τοῦ πολέμου δὲν θὰ ἐπιτρέψουν μεταξὺ τουρκίας καὶ τῶν Βαλκανικῶν κρατῶν. "Ηδη δμως αἱ Δυνάμεις ἐδήλωσαν ὅτι τὸ καθεστώς δὲν ὑφίστατο πλέον, ἀφοῦ οἱ Τούρκοι δὲν ἥδυναντο νὰ πατάξουν τοὺς Χριστιανοὺς εἰς τὸ πεδίον τῆς μάχης καὶ ἐπομένως ἔχασαν τὸ μόνον δικαίωμά των, δηλαδὴ τὴν ίσχυν νὰ ἐπιβάλλουν τὴν κακήν των διοίκησιν εἰς αὐτούς. Τὴν 27ην Ὁκτωβρίου ὁ Ἀγγλος πρωθυπουργὸς "Ασκουΐθ ἐδήλωσεν, ὅτι « ὁ χάρτης τῆς Ἀνατολικῆς Εύρωπης θὰ μεταβληθῇ, οἱ δὲ Σύμμαχοι Βαλκανικοί λαοὶ δὲν εἰναι δίκαιοι νὰ στερηθοῦν τοὺς καρποὺς τῆς νίκης των, τὴν δόποιαν μὲ τόσας θυσίας ἐκέρδισαν ».

Αἱ νῦναι δμως τῶν Συμμάχων ἐτάραξαν τὴν Αὐστρίαν. Τὴν ἥτταν τῶν Τούρκων ἡσθάνθησαν οἱ Αὐστριακοὶ ὡς ίδιαιν ἥτταν, διότι οἱ Σέρβοι καταλαβόντες τὸ Νοβεΐπαζάρ, τὴν στενὴν λωρίδα, ἡ δόποια ἔχωριζε τὴν Σερβίαν καὶ τὸ Μαυροβούνιον καὶ ἔχρησίμευεν ὡς εἰσοδος τῆς Αὐστρίας πρὸς τὴν Βαλκανικήν, ἔκλειον δι' αὐτῆς τὸν δρόμον πρὸς τὴν

Θεσσαλονίκην. 'Επίσης δὲν ήτο δυνατὸν νὰ ἀνεχθοῦν τὴν ἐγκατάστασιν τῶν Σέρβων εἰς τὴν Ἀδριατικήν. Εἰς τοῦτο εἶχον συμφώνους καὶ τοὺς Ἰταλούς. 'Αντιθέτως ἡ Ρωσία ἔθυρον βῆθη ἐκ τῆς ἐνδεχομένης προελάσσεως τοῦ βουλγαρικοῦ στρατοῦ πρὸς τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ ήνυνοί τὴν ἐπέκτασιν τῆς Σερβίας μέχρι τῶν ἀκτῶν τῆς Ἀδριατικῆς. Αὔστρια λοιπὸν καὶ Ἰταλία εἰργάσθησαν ἀπὸ κοινοῦ καὶ συντόνως διὰ τὴν δημιουργίαν ἀνεξαρτήτου Ἀλβανικοῦ κράτους καὶ τὴν ἐκδίωξιν τῶν Σέρβων ἀπὸ τὴν Ἀδριατικήν.

Τὴν 20 Νοεμβρίου ὑπεγ ράφη ἐν Τσατάλτζα ἀνακωχὴ ὑπὸ τῆς Τουρκίας καὶ τῶν Συμμάχων, πλὴν τῆς Ἐλλάδος. Τὴν 3 Δεκεμβρίου συνῆλθον οἱ ἐμπόλεμοι εἰς τὸ ἀνάκτορον τοῦ Ἀγίου Ἰακώβου, εἰς τὸ Λονδίνον, καὶ συγχρόνως οἱ πρεσβευταὶ τῶν Δυνάμεων ἐν Λονδίνῳ ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Ὑπουργοῦ τῶν Ἐξωτερικῶν τῆς Ἀγγλίας Ἐδοναῷδ Γκρέν. 'Η Συνδιάσκεψις τῶν πρεσβευτῶν σκοπὸν εἶχε τὴν συζήτησιν ζητημάτων διεθνῶν καὶ γενικοῦ ἐνδιαφέροντος, τὰ δόποια εἶχον προκύψει ἐκ τοῦ πολέμου, δπως : ἡ ἔδρυσις Ἀλβανικοῦ κράτους, ἡ ἐπέκτασις τῆς Σερβίας μέχρι τῆς Ἀδριατικῆς, ἡ τύχη τῆς Θεσσαλονίκης, τοῦ Ἀγ. Όρους κλπ. 'Η δὲ διάσκεψις τῶν ἐμπολέμων χριστιανικῶν κρατῶν καὶ τῆς Τουρκίας εἶχε σκοπὸν τὴν συζήτησιν τῶν δρων τῆς συνθήκης τῆς εἰρήνης.

'Αλλ' οἱ Τοῦρκοι παρείλκυν τὰς διαπραγματεύσεις. Τέλος, τὴν 9ην Ιανουαρίου, κατόπιν διακοινώσεως τῶν Μεγάλων Δυνάμεων, τὸ Μέγα Συμβούλιον Κωνσταντινουπόλεως ἐνέκρινε τὴν γνώμην τῆς τουρκικῆς Κυβερνήσεως περὶ συνομολογήσεως τῆς εἰρήνης. 'Αλλὰ τὴν 10 Ιανουαρίου αἴφνης ἐξερράγη ἐπανάστασις ἐν Κωνσταντινουπόλει, τῆς δόποιας ἥρως ἡτο διερίφημος Ἐμβέρ, δό δόποιος εἶχεν ἐπιστρέψει ἀπὸ τὴν Τριπολίτιδα, δπο ἐπολέμει κατὰ τῶν Ἰταλῶν. 'Ἐπεκράτησαν οἱ Νεότουρκοι, ἀπέκρουσαν τὴν εἰρήνην, αἱ διαπραγματεύσεις τοῦ Λονδίνου ἐματαιώθησαν καὶ τὴν 21 Ιανουαρίου διέπολεμος ἥρχισεν ἐκ νέου.

Ο ΚΑΤΑ ΘΑΛΑΣΣΑΝ ΑΓΩΝ — ΠΤΩΣΙΣ ΤΩΝ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

'Ἐνῷ διήρκουν αἱ διαπραγματεύσεις τοῦ Λονδίνου, δ τουρκικὸς στόλος — τέσσαρα θωρηκτὰ καὶ ἄλλα ἐλαφρὰ σκάφη — ἐξῆλθεν ἀπὸ τὰ Στενά, διὰ νὰ προσβάλῃ τὸν εἰς τὸν λιμένα τοῦ Μούδρου (Λῆμνος) ναυλοχοῦντα ἐλληνικὸν στόλον. Κατ' οὐσίαν δ τουρκικὸς στό-

λος ήτο ισχυρότερος τοῦ ἑλληνικοῦ, διότι διέθετε περισσότερα τηλεβόλα καὶ ὁ θώραξ πολλῶν μονάδων ήτο ισχυρότερος τῶν ἑλληνικῶν πολεμικῶν. Ἀλλὰ τὸ νέον ἑλληνικὸν καταδρομικὸν Ἀ βέρ φω, φέρον τὸ σκομα τοῦ ἔθνικοῦ εὐεργέτου Γ. Ἀβέρωφ, τὸ ὄποιον ἐχρησίμευεν ὡς ναυαρχίς, καθὼς καὶ ἡ ἵκανότης τῶν ἑλληνικῶν πληρωμάτων ἔδιδον εἰς τὸν ἑλληνικὸν στόλον τὴν ὑπεροχήν. Ἡ σύγκρουσις δὲν διήρκεσε πολὺ. Ὁ τουρκικὸς στόλος ὑπὸ τὴν πίεσιν τοῦ ἑλληνικοῦ πυροβολικοῦ διέκοψε τὴν ναυμαχίαν καὶ ἐπέστρεψεν εἰς τὰ Στενὰ (3 Δεκεμβρίου 1912).

Μετὰ ἔνα μῆνα οἱ Τοῦρκοι ἐδοκίμασαν πάλιν τὴν τύχην των. Προχρήστειλαν τὸ εὑδρομον Χ αἱ μιδιέ, μὲ κυβερνήτην τὸν Ρεούφ, ὁ ὄποιος τὴν νύκτα τῆς Πρωτοχρονιᾶς (1 πρὸς 2 Ἰανουαρίου 1913), ἐπωφελούμενος ἐκ τῆς ἐπικρατούσης θαλασσοταραχῆς, διέφυγε τὸν ἑλληνικὸν ἀποκλεισμὸν καὶ τὴν ἐπομένην ἐβομβάρδισε τὸν λιμένα τῆς Σύρου καὶ ἔβυθισε τὸ βοηθητικὸν τοῦ στόλου «Μακεδονία». Τὸ γεγονός ἐπροκάλεσε ζωηρὰν ἐντύπωσιν εἰς τὰς Ἀθήνας. Οἱ Τοῦρκοι εἶχον ἐπίσει ὅτι ὁ «Ἀβέρωφ» θὰ ἔσπευδεν εἰς καταδίωξιν τοῦ Χαμιδιέ. Ἀλλ' ὁ «Ἀβέρωφ» δὲν ἐγκατέλειψε τὸν Μοῦδρον, ὥστε οἱ Τοῦρκοι εὐρέθησαν πρὸ τοῦ ἡνωμένου στόλου, ὅταν ἔξηλθον πάλιν ἀπὸ τὸν Ελλήσποντον. Μετὰ βραχεῖαν ναυμαχίαν, τὰ τουρκικὰ θωρηκτὰ ἔπαθον σοβαράς ζημίας καὶ ἐκλείσθησαν ὁριστικῶς εἰς τὰ Στενά (5 Ἰανουαρίου 1913).

Τὴν 21 Φεβρουαρίου 1913 ἔκρινετο ἡ τύχη τῆς πρωτευούσης τῆς Ἡπείρου, τῶν Ἰωαννίνων. Ἡ ἀρτία δύχυρωσις τῆς ὁροσειρᾶς τοῦ Μπιζανίου, ὁ ἔξαιρετικῶς δριμὺς χειμῶν τοῦ ἔτους ἐκείνου καὶ ἡ σθεναρὰ ἀντίστασις τῶν Τούρκων ἐταλαιπώρησαν πολὺ τὸν ἑλληνικὸν στρατόν. Παρ' ὅλας ὅμως τὰς θυσίας καὶ τὰ ἐμπόδια ἡ ἑλληνικὴ ὄρμὴ κατίσχυσε. Τὰ εὐζωνικά μας συντάγματα ἐδείχθησαν ἀπαράμιllα εἰς τὴν ἐπίθεσιν καὶ τὴν περιφρόνησιν τοῦ θυνάτου. Τὸ ισχυρὸν φρούριον ἔπεσε καὶ τὰ Ἰωάννινα παρεδόθησαν εἰς τὸν ἑλληνικὸν στρατόν, ὁ ὄποιος προήλασε βορειότερον καὶ κατέλαβε τὸ Ἀργυρόκαστρον, τὴν Χιμάραν, τὴν Πρεμετήν καὶ ὅλοκληρον τὴν Β. Ἡπειρον μέχρι τῶν προθύρων τοῦ Αύλωνος. Ἡ πτῶσις τῶν Ἰωαννίνων καὶ ἡ κατάληψις τῆς Β. Ἡπείρου ἤσαν τὸ ἐπισφράγισμα τῶν ἑλληνικῶν ἀγώνων.

ΔΟΛΟΦΟΝΙΑ ΓΕΩΡΓΙΟΥ – Ο ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΒΑΣΙΛΕΥΣ

‘Αλλ’ ἐν μέσῳ τῶν θριάμβων θλιβερὰ τραγῳδία κατέθλιψε τὸν ἐλ-

ληγυικὸν λαόν. Ὁ βασιλεὺς Γεώργιος, ὁ ὄποιος παρέμενεν ὡς φρουρὸς τῶν ἑλληνικῶν δικαίων εἰς τὴν Θεσσαλονίκην, ἐδολοφονήθη τὴν 5 Μαρτίου ἀγρίως.

Τὴν μεγάλην ἔθνικὴν συμφοράν, τὸν θάνατον τοῦ λαοφιλοῦς βασιλέως Γεωργίου, ἐμετρίασεν ἡ ἁνοδος εἰς τὸν θρόνον τοῦ διαδόχου Κωνσταντίνου. Τὸ προσφιλὲς ὄνομα εἰς τοὺς "Ελληνας, τὸ ὄποιον ὑπενθύμιζε τὸν ἀρρηκτὸν δεσμὸς τοῦ "Εθνους μὲ τὴν Βυζαντινὴν αὐτοκρατορίαν καὶ τὴν τραγικὴν πτῶσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἐφάνη ὅτι ἔδιδε σάρκα καὶ ὀστᾶ εἰς τὰ δνειρά τοῦ 'Ελληνισμοῦ, τὰ ὄποῖα ἐν τῷ μέσῳ τῶν θριάμβων τοῦ πρώτου Βαλκανικοῦ πολέμου ἐφαίνοντο ὅτι ἥρχισαν νὰ πραγματοποιοῦνται. Ὁ βασιλεὺς, τὸν ὄποιον πολλαὶ γενεαὶ ἐπόθησαν ὡς μέλλοντα νὰ πραγματοποιήσῃ τὰ δνειρά τοῦ "Εθνους καὶ νὰ συνεχίσῃ τὴν ἀποτόμως διακοπεῖσαν βασιλείαν τῶν Παλαιολόγων, ἀνήρχετο εἰς τὸν θρόνον ὑπὸ τοὺς αἰσιωτέρους οἰωνούς καὶ ὑπὸ τὰς εὐχὰς καὶ ἐλπίδας τοῦ πολεμοῦντος λαοῦ.

'Ο Βασιλεὺς Κωνσταντίνος (1864 - 1923)

Η ΣΥΝΘΗΚΗ ΤΟΥ ΛΟΝΔΙΝΟΥ

Εἴκοσι ἡμέρας μετὰ τὴν πτῶσιν τῶν Ἰωαννίνων, τὴν 13 Μαρτίου, παρεδίδετο καὶ ἡ Ἀδριανούπολις εἰς τοὺς Βουλγάρους. Οἱ Νεότουρκοι κατενόησαν τότε τὸ ἀσκοπόν τῆς ἐξακολουθήσεως τοῦ πολέμου καὶ τὴν 17 Μαΐου ὑπεγράφη ἡ εἰρήνη εἰς τὸ ἀνάκτορον τοῦ Ἅγιου Ἰακώβου, ἐν Λονδίνῳ. Διὰ τῆς συνθήκης ὁ σουλτάνος παρεχώρει εἰς τοὺς συμ-

μάχους « ἀπαντα τὰ ἐδάφη τῆς αὐτοκρατορίας του ἐν Εύρωπῃ, δυτικῶς γραμμῆς διηκούστης ἀπὸ τοῦ Αἴνου εἰς τὸ Αἰγαῖον μέχρι τῆς Μηδείας εἰς τὸν Εὔξεινον Πόντον, ἐκτὸς τῆς Ἀλβανίας ».

'Επίσης δὲ σουλτανὸς παρεχώρησεν εἰς τοὺς Συμμάχους τὴν Κρήτην. 'Ο καθορισμὸς τῶν συνόρων τῆς Ἀλβανίας, ἡ δοπία ἀπερασίσθη νὰ ἀποτελέσῃ ἴδιαιτερον κράτος, ἀφέθη εἰς τὴν φροντίδα τῶν Δυνάμεων. Αἱ Δυνάμεις ἐπίσης θὰ ἀπεφδοῖσον περὶ τῆς τύχης τῶν νήσων τοῦ Αιγαίου καὶ τὴν τοῦ Ἀγίου Ὁρους.

Ο ΒΟΥΛΓΑΡΙΚΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ

Οἱ μῆνες τῆς ἀγάπης τῶν Βαλκανικῶν λαῶν δὲν ἦσαν μακροί, διότι οἱ Σύμμαχοι ἐφιλονίκουν, πρὸν ἔλθη ὡρα τῆς διανομῆς τῶν λαφύρων. Οἱ Βούλγαροι εἶχον παραλογωτάτας ἀπαιτήσεις, νὰ κυριαρχήσουν δηλαδὴ εἰς τὴν Βαλκανικήν. Διέδιδον ὅτι αὐτοὶ εἶχον σηκωσει τὸ μεγαλύτερον βάρος τοῦ πολέμου καὶ ἦσαν ἄμετροι εἰς τὰς ἀπαιτήσεις των καὶ αὐθαδεῖς εἰς τοὺς τρόπους. 'Ηδη κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν ἐπιχειρήσεων εἶχον ἐκμανῆ διὰ τὴν ὑπὸ τῶν Ἐλλήνων κατάληψιν τῆς Θεσσαλονίκης. Πρὸς τοὺς Σέρβους ἐπίσης εἶχον διαφοράς, αἱ δοπίαι ἥτο ἀδύνατον νὰ ἔξουμαλυνθοῦν. 'Εζήτουν τὸ Μοναστήριον καὶ τὴν Ἀχρίδα. Ταῦτα ἡνάγκασαν 'Ελληνας καὶ Σέρβους νὰ προέλθουν εἰς ἴδιαιτέρας συνεννοήσεις.

Παρῆλθεν ὀλόκληρος μὴν ἐκνευριστικῶν διαπραγματεύσεων πρὸς διανομὴν τῶν κατακτηθέντων, κατὰ τὸν δόποῖον ἡ προκλητικότης τῶν Βούλγαρων εἶχε φθάσει εἰς τὸ κατακόρυφον, εἶχον δὲ ἐρεθίσει ἔξι ίσου Σέρβους καὶ Ἐλληνας. 'Η προσφορὰ τοῦ Τσάρου, δπως μεσολαβήσῃ

1913 καὶ χρησιμεύσῃ ὡς διαιτητής, δὲν ἔγινε δεκτή. 'Ο πόλεμος μεταξὺ τῶν Συμμάχων κατέστη ἀναπόφευκτος. 'Η Ἐλλὰς

τὸν Μάιον τοῦ 1913 ἔκλεισε συμμαχίαν μετὰ τῆς Σερβίας καὶ τὴν 17 Ἰουνίου αἱ ἔχθροπραξίαι ἤρχισαν, ἀφοῦ πρῶτοι ἐπετέθησαν οἱ Βούλγαροι.

ΚΙΛΚΙΣ (21-22 ΙΟΥΝΙΟΥ)

Τὴν πρωίαν τῆς 17 Ἰουνίου οἱ Βούλγαροι προσέβαλον αἰφνιδιαστικῶς τοὺς Συμμάχους εἰς Γευγελῆν, ἡ δοπία κεῖται ἐπὶ τῆς σιδηροδρομικῆς γραμμῆς Θεσσαλονίκης - Σκοπίων καὶ ἥτο σημεῖον

έπαφης τῶν ἑλληνικῶν καὶ τῶν σερβικῶν στρατευμάτων. Συγχρόνως προσέβαλον τοὺς "Ἐλληνας παρὰ τὴν Νιγρίταν. Σκοπὸς τῶν Βουλγάρων ἦτο νὰ διασπάσουν τοὺς Συμμάχους.

'Αλλ' ἐν τῷ μεταξύ δὲ ἑλληνικὸς στρατὸς εἶχε σχεδὸν διπλασιασθῆ διὰ τῆς προσελεύσεως τῶν στρατευσίμων τοῦ ἔξωτερικοῦ καὶ τῶν ἔθελοντῶν, οἱ δόποιοι συνέρρεον ἐκ τοῦ ἔξω Ἐλληνισμοῦ. Τὸ ἑλληνικὸν ἐπιτελεῖον διέταξεν ἀμέσως τὸ ἀριστερὸν τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ νὰ βαδίσῃ πρὸς τὴν Γευγελῆν· τὸ μεγαλύτερον ὅμως μέρος ἐστράφη κατὰ τῆς φύσει ὁχυρᾶς γραμμῆς τοῦ Κιλκίς - Λαχανᾶ, παρὰ τὴν σιδηροδρομικήν γραμμήν Θεσσαλονίκης - Σερρῶν, τὴν δόποιαν εἶχον καταστρέψει οἱ Βούλγαροι.

Τὰς τάξεις τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ ἐκίνει ἀκατάσχετον πολεμικὸν μένος, τὸ δόποιον ἀνερρίπτειν. ἡ κατὰ τῶν Βουλγάρων ἀγανάκτησις, ὥστε ἡ κατὰ τοῦ Κιλκίς ἐπίθεσις ἔλαβε μορφὴν ἔξαλλου παραφορᾶς. Οἱ "Ἐλληνες μετὰ τριήμερον ὅρμητικωτάτην ἐπίθεσιν ἀνέτρεψαν τοὺς Βουλγάρους ἐκ τῶν ὁχυρῶν θέσεων (21 - 22 Ιουνίου). Μετὰ διήμερον δὲ μάχην εἰς τὸν Λαχανᾶν ἐξεδιώθησαν οἱ Βούλγαροι, ἡ δὲ Νιγρίτα καὶ ἡ Γευγελῆ ἀνεκτήθησαν. Οἱ Σέρβοι μετὰ τριήμερον πεισματώδη μάχην παρὰ τὸν ποταμὸν Βρεγαλνίτσαν ἀπώθησαν τοὺς Βουλγάρους πρὸς τὸ παλαιὰ σύνορα.

Τὴν 28 Ιουνίου εἰσῆλθεν εἰς τὸν πόλεμον καὶ ἡ Ρουμανία, ἡ δόπια διεκήρυξεν ὅτι κατέρχεται εἰς τὸν ἄγωνα ὅχι διὰ κατακτητικοὺς σκοπούς, ἀλλὰ πρὸς διαρρύθμισιν τῶν συνόρων τῆς καὶ διὰ νὰ παρακωλύσῃ τὴν ἡγεμονίαν τῆς Βουλγαρίας εἰς τὴν Βαλκανικήν. Ὁ ρουμανικὸς στρατὸς ἐφθασεν ἀμαχητὶ εἰς ἀπόστασιν 20 μόλις χιλιομέτρων πρὸ τῆς Σόφιας. Οἱ Τούρκοι τέλος, ἐπωφελούμενοι καὶ αὐτοὶ ἐκ τῆς νέας ἀναστάτωσεως, κατέλαβον ἀνευ μάχης τὴν Ἀδριανούπολιν καὶ τὰς Σαράντα Εκκλησίας.

'Ο ἑλληνικὸς στρατός, ἀφοῦ κατέλαβε τὴν Ἀνατολικὴν Μακεδονίαν καὶ τὴν Δυτικὴν Θράκην, ἀπώθησε τοὺς Βουλγάρους εἰς τὰ παλαιά των σύνορα. Ἡδη ἡπειρεῖτο τὸ ἔδαφος τῆς παλαιᾶς Βουλγαρίας. 'Ο βασιλεὺς Φερδινάνδος ἔκαμεν ἔκκλησιν εἰς τὸν βασιλέα τῆς Ρουμανίας Κάρολον νὰ μεσιτεύσῃ εἰς τοὺς βασιλεῖς Ἐλλάδος, Σερβίας καὶ Μαυροβουνίου ὑπὲρ τῆς εἰρήνης.

Η ΕΙΡΗΝΗ ΤΟΥ ΒΟΥΚΟΥΡΕΣΤΙΟΥ (28 ΙΟΥΛΙΟΥ)

"Ενα μήνα μεριβώς άπό της έναρξεως τοῦ πολέμου, τὴν 17^η Ιουλίου, συνῆλθεν ἡ Συνδιάσκεψις τῆς εἰρήνης εἰς τὸ Βουκουρέστιον. Μεγάλην δυσκολίαν ίδιας παρέσχε τὸ ζήτημα τῆς διεξόδου

1913 τῆς Βουλγαρίας εἰς τὸ Αίγαιον. 'Ο ἀγών ἐγίνετο διὰ τὴν Καβάλαν, τῆς ὅποιας ὁ λιμὴν καὶ αἱ καπνοφυτεῖαι εἶλκυον τοὺς Βουλγάρους. 'Ο αὐτοκράτωρ τῆς Γερμανίας ὑπεστήριζε τὴν ἐλληνικὴν ἔποψιν, κηρυχθεὶς ἀπροκαλύπτως φίλος τῆς 'Ελλάδος καὶ θαυμαστὴς τοῦ ἐλληνικοῦ στρατοῦ. Η Ρουμανία ἥπελησεν δτι θὰ κατελάμβανε τὴν Σόφιαν καὶ οἱ Βούλγαροι ἀντιπρόσωποι ἐδέχθησαν τέλος τὴν συνθήκην πλήρεις πικρίας. "Οριον τῶν ἐλληνοβουλγαριῶν συνόρων ὡρίσθη ὁ Νέστος. Οἱ Βούλγαροι ἐκράτησαν τὴν Δυτικὴν Θράκην μὲ τὸν λιμένα τοῦ Δεδεαγάτη ('Αλεξανδρούπολιν).

Οἱ Ρουμᾶνοι ἐπέτυχον διαφρύθμισιν τῶν συνόρων των καὶ κατέλαβον τὴν Διοβρούτσαν μέχρι τῆς γραμμῆς Τουρτουκάια - Μπαλτσίκη. Οἱ δὲ Τούρκοι ὑπέγραψαν τὴν 16 Σεπτεμβρίου 1913 ίδιαιτέρων συνθήκην μετὰ τῆς Βουλγαρίας, διὰ τῆς ὅποιας ἀνέκτων τὴν 'Ανατολικὴν Θράκην μετὰ τῶν Σαράντα 'Εκκλησιῶν καὶ τῆς 'Αδριανούπολεως.

Τέλος, τὴν 1 Νοεμβρίου 1913, ὑπεγράφη ἡ δριστικὴ εἰρήνη μεταξὺ 'Ελλάδος καὶ Τουρκίας. Διὰ τῆς Συνθήκης τῶν 'Αθηνῶν ἐκανονίσθησαν τὰ ζητήματα περὶ ἔθνικότητος, τουρκιῶν κτημάτων, διατροφῆς καὶ ἀποδόσεως αἷχμαλώτων. Τὸ ζήτημα τῶν νήσων τοῦ Αίγαιου καὶ τῶν ἀλβανικῶν συνόρων εἶχεν ἀφεθῆ νὰ ρυθμισθῇ ὑπὸ τῶν Μεγάλων Δυνάμεων. Αἱ δὲ Δυνάμεις διὰ διακοινώσεως (31 Ιανουαρίου 1914) ἐπεδίκασαν εἰς τὴν 'Ελλάδα τὰς ὑπὸ τοῦ στρατοῦ τῆς κατεχομένας νήσους τοῦ Αίγαιου πελάγους, πλὴν τῆς 'Ιμβρου καὶ Τενέδου, αἱ δόποιαι εὑρίσκονται πρὸ τοῦ 'Ελλησπόντου, τὴν δὲ Β. "Ηπειρον μετὰ τοῦ 'Αργυροκάστρου, τῆς Χιμάρας, τῆς Πρεμετῆς, τῆς Μοσχοπόλεως καὶ τῆς Κορυτσᾶς παρεχώρησαν εἰς τὸ νεοσύστατον 'Αλβανικὸν κράτος.

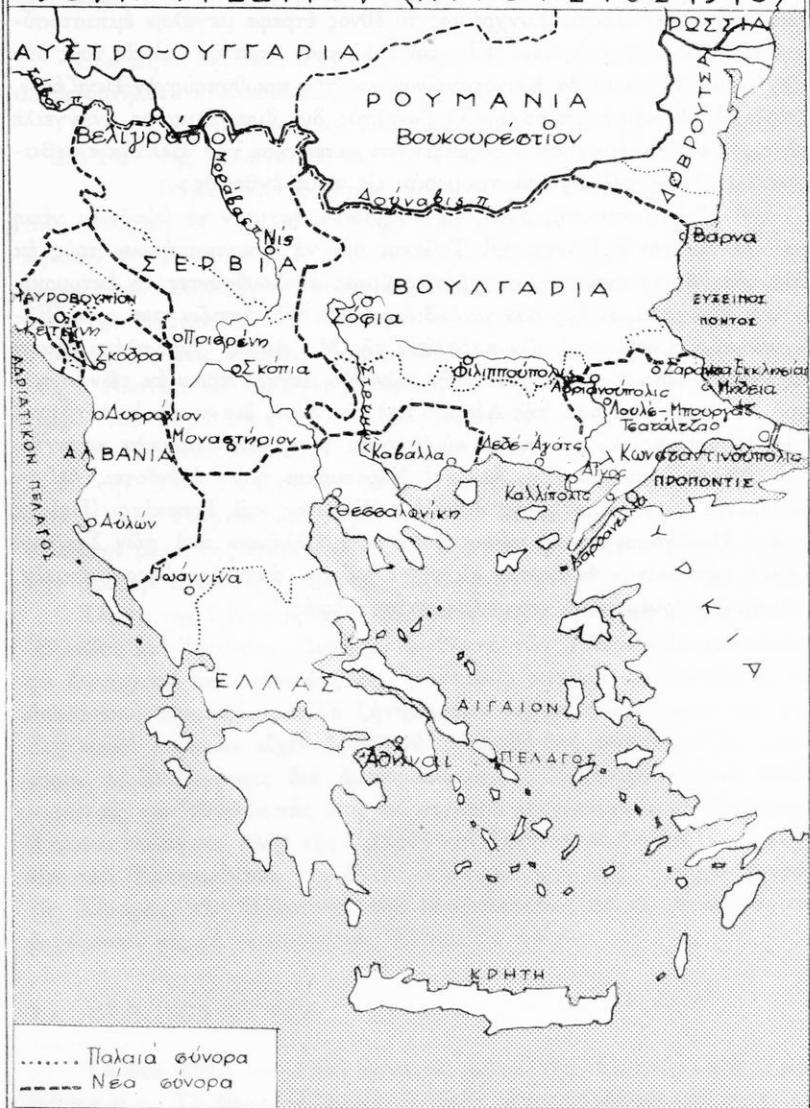
ΤΑ ΕΤΗ 1913 ΚΑΙ 1914

Τὰ ἔτη 1913 καὶ 1914 ἦσαν οἱ χρόνοι τῆς ἐλληνικῆς ἀνθήσεως. Τὸ ἔθνος ἦσθαντο μεγάλην αὐτοπεοίθησιν καὶ ἐνεπνέετο ἀπὸ ζωηρὸν πόθον πρόδει δρᾶσιν καὶ δημιουργίαν. Τὰ κατορθώματα ἐκεῖ-

να ἡσαν ἀποτέλεσμα τῆς ἐσωτερικῆς ἀνορθώσεως, τὴν δποίαν δ ἑλληνικὸς λαὸς εἶχεν ἐπιτελέσει. Συγχρόνως τὸ ἔθνος ἔτρεφε μεγάλην ἐμπιστοσύνην εἰς τοὺς ἀρχηγούς του. Εἰς τὸν ἑλληνικὸν στρατὸν καὶ εἰς τοὺς δύο ἀρχηγούς, τὸν βασιλέα Κωνσταντῖνον καὶ τὸν πρωθυπουργὸν Βενιζέλον, ἔγινεν ἀποθεωτικὴ ὑποδοχή. 'Ο βασιλεὺς διὰ διαγγέλματος ἀνήγγειλε τὸ τέλος τοῦ πολέμου καὶ διεκήρυξεν ὅτι κατέστησε τὴν 'Ἐλλάδα «σεβαστὴν εἰς τοὺς φίλους καὶ τρομερὰν εἰς τοὺς ἔχθρούς ».

'Αλλ' ἡδη ἀπὸ τῆς ἀνοίξεως τοῦ 1914 ἤρχισαν νὰ ὑψοῦνται νέφη μελανὰ εἰς τὸν ὄριζοντα. Οἱ Τούρκοι διὰ νὰ ἐγκαταστήσουν τοὺς ἐκ Μακεδονίας μετανάστας, συγχρόνως δμως ἀκολουθοῦντες τὸ ἔκτουρκιστικὸν πρόγραμμα, ἤρχισαν νὰ ἐκδιώκουν ἐκ τῶν ἐστιῶν των τοὺς "Ἐλληνας τῆς Θράκης καὶ τῶν παραλίων τῆς Μ. Ασίας. 'Επὶ πλέον ἥξουν τὴν ἐπιστροφὴν ἡ τὴν ἀνταλλαγὴν τῶν δύο μεγαλυτέρων ἐκ τῶν νήσων τοῦ Αίγαίου πελάγους, τῆς Λέσβου καὶ τῆς Χίου, διὰ τινων ἐκ τῶν περὶ τὴν Ρόδον νήσων, αἱ ὁποῖαι εύρισκοντο τότε ὑπὸ Ἰταλικὴν κατοχὴν. 'Η 'Ἐλλὰς διεμαρτυρήθη, ἀλλ' οἱ Νεότουρκοι ἤσαν ἀνένδοτοι, δλίγον δὲ ἔλειψε νὰ προκληθῇ νέα σύρραξις 'Ἐλλάδος καὶ Τουρκίας. 'Επίσης καὶ οἱ Βούλγαροι ἔπνεον μένεα κατὰ τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν Σέρβων. 'Αλλὰ μετ' δλίγον ἔφανησαν εἰς τὴν Εὐρώπην ἀπειλητικώτερα σημεῖα, τὰ δποῖα προεμήνυον τεραστίας καταστροφάς.

Η ΒΑΛΚΑΝΙΚΗ ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΣΥΝΘΗΚΗΝ ΤΟΥ
ΒΟΥΚΟΥΡΕΣΤΙΟΥ (ΑΥΓΟΥΣΤΟΣ 1913)

..... Παλαιά σύνορα
- - - Νέα σύνορα

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΒ'

ΟΙ ΧΡΟΝΟΙ ΤΟΥ ΝΕΟΥ ΙΜΠΕΡΙΑΛΙΣΜΟΥ

I. ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΙΣΟΡΡΟΠΙΑΣ (1870 - 1895)

Η ΕΥΡΩΠΗ ΜΕΤΑ ΤΟ 1870

Μετά τὸ 1870 ἡ Εὐρώπη παρουσιάζει νέαν κατάστασιν. Ἡ Κεντρικὴ Εὐρώπη καὶ μερικῶς ἡ Ἀνατολικὴ ἥλλαξαν ὅψιν. Ἡ Γερμανία καὶ ἡ Ἰταλία ἐπέτυχον τὴν ἔθνικήν των ἐνότητα καὶ ἐδημιούργησαν δύο νέας μεγάλας δυνάμεις. Εἰς τὴν Βαλκανικὴν ἐδημιούργήθησαν μικρὰ κράτη, ἀνήσυχα διὰ τὴν ἀνεξαρτησίαν καὶ τὴν ἐδαφικήν των ἐξάπλωσιν.

Ἄπὸ τοῦ 1870 τὸν πολιτικὸν βίον τῶν λαῶν κανονίζουν αἱ ἔξι Μεγάλαι Δυνάμεις : Ἀγγλία, Γαλλία, Γερμανία, Ρωσία, Αὐστρία, Ἰταλία. Κατὰ τὴν περίοδον τῶν 44 ἑτῶν ἀπὸ τοῦ 1870 μέχρι τοῦ Μεγάλου Εὐρωπαϊκοῦ πολέμου (1914) ἡ πολιτικὴ τῶν Δυνάμεων παρουσιάζει δύο φάσεις. Κατ’ ἀρχὰς τὸ ἐνδιαφέρον αὐτῶν εἰναι στενῶς εὐρωπαϊκὸν καὶ ζητοῦν διὰ μυστικῶν συνεννοήσεων ἢ διὰ φανερῶν συμμαχιῶν νὰ ἐπιτύχουν τὴν ἴσορροπίαν εἰς τὴν Εὐρώπην.

Βραδύτερον, ἀφοῦ ηδεήθησαν εἰς πληθυσμὸν καὶ ἀνέπτυξαν μεγάλην βιομηχανίαν, δημιουργοῦν συμφέροντα ἐκτὸς τῆς Εὐρώπης. Ἐπεζήτησαν νὰ καταλάβουν χώρας εἰς τὴν Ἀσίαν καὶ τὴν Ἀφρικὴν καὶ νὰ εῦρουν ἀγορὰς προμηθείας πρώτων ὄλων καὶ καταναλώσεως τῶν βιομηχανικῶν των προϊόντων. Ἐστράφησαν δηλαδὴ εἰς τὴν ἀποικιακὴν ἐπέκτασιν. Συγχρόνως παρουσιάζονται δύο Μεγάλαι Δυνάμεις ἐκτὸς τῆς Εὐρώπης : αἱ Ἡνωμέναι Πολιτεῖαι καὶ ἡ Ἰαπωνία. Τοιουτοτρόπως ἡ πολιτικὴ τῶν Δυνάμεων ἔξερχεται ἀπὸ τὰ δριταὶ τῆς Εὐρώπης καὶ γίνεται παγκόσμιος ἢ διεθνῆς πολιτική.

Ἡ τάσις τῶν Δυνάμεων νὰ κατακήσουν νέα ἐδάφη καὶ νὰ σχηματίσουν ἐκτεταμένον κράτος χαρακτηρίζει τὴν ἐποχὴν αὐτὴν καὶ διὰ τοῦτο τὴν περίοδον ἀπὸ τοῦ 1880 - 1914 ἀνόμασαν αἱ ὥνα τοῦ νέου ἡμιπεριαλισμὸς = τάσις πρὸς κατάκτησιν).

"Ας έπισκοπήσωμεν τώρα τὴν πολιτικὴν κατάστασιν χωριστὰ εἰς τὰ σπουδαιότερα κράτη τῆς Εὐρώπης.

Η ΓΑΛΛΙΑ

'Η Τρίτη Γαλλικὴ Δημοκρατία, ἡ ἀνακηρυχθεῖσα κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ Γαλλογερμανικοῦ πολέμου, εἶχε μακρότερον βίον τῶν δύο πρώτων. Τὸ νέον γαλλικὸν Σύνταγμα καθιέρωσε δύο νομοθετικὰ σώματα :

τὴν Βουλὴν καὶ τὴν
Γερουσίαν. 'Ο Πρόεδρος τῆς Δημοκρατίας ἐκλέγεται ὑπὸ τῆς Βουλῆς δι' ἔπτα ἔτη. Πρῶτος πρόεδρος ἐξελέγη ὁ Τιέρ, ἐπὶ τῆς κυβερνήσεως τοῦ ὅποιου ἡ Γαλλία ἀνέλαβε ταχέως ἐκ τῶν πληγῶν τῆς μεγάλης ἀποτυχίας. 'Εντὸς βραχέος χρονικοῦ διαστήματος διὰ λαϊκῶν συνεισφορῶν κατέβαλε τὴν πολεμικὴν ἀποζημίωσιν καὶ ἔθεσε τὴν βάσιν τῆς πολιτικῆς τῆς ἐκδικήσεως (revanche) διὰ τῆς ἀναδημιουργίας τοῦ γαλλικοῦ στρατοῦ. Εἰσήχθη δὲ ἡ γενικὴ στρατιωτικὴ θητεία καὶ ἐτέθησαν αἱ βάσεις μεγάλου συγχρονισμέ-

Λέων Γαμβέτας (1838 - 1882)

νου στρατοῦ. 'Αλλ' ἡ δημοκρατία διῆλθε κρίσιν, ἔνεκα τῆς ἀντιδράσεως τῶν βασιλοφρόνων. Τέλος ὅμως ἐπαγιώθη διὰ τῆς ἐπικρατήσεως τοῦ **Ταμβέτα**.

Η ΓΕΡΜΑΝΙΑ

'Η προκύψασα ἐκ τῆς νίκης Γερμανικῆς Αύτοκρατορία ἦτο κατὰ τύπους Συνταγματικὴ. 'Ο μόσπον δία, τὴν ὅποιαν ἀπε-

τέλουν 25 κράτη. Τὰ κράτη διετήρησαν τὴν αὐτοδιοίκησίν των, εἶχον τοὺς ἡγεμόνας των, τὰς ἰδιαιτέρας Βουλάς, τοὺς ὑπουργούς καὶ πρωθυπουργούς των. Πρωτεύουσα τῆς αὐτοκρατορίας ἦτο ἡ πρωσσικὴ πρωτεύουσα, τὸ Βερολίνον. Πρόσδρος τῆς ὁμοσπονδίας ἦτο ὁ βασιλεὺς τῆς Πρωσίας, φέρων τὸν τίτλον τοῦ Γερμανοῦ Αὐτοκράτορος (Kaiser) καὶ ἔχων τὸ δικαίωμα πολέμου καὶ εἰρήνης ὡς ἀνώτατος ἀρχηγὸς τοῦ ὁμοσπονδιακοῦ στρατοῦ καὶ στόλου. Αὐτὸς διώριζε τοὺς ὑπαλλήλους, μεταξὺ τῶν ὄποιων καὶ τὸν Ἀρχικαγκελλάριον τῆς Αὐτοκρατορίας (Πρωθυπουργόν). Ἡ ὁμοσπονδία εἶχε δύο νομοθετικὰ σώματα : τὸ 'Ο μοσπονδιακὸν Συμβούλιον (τὸ ὄποιον ἀπήρτιζον οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν κρατῶν) καὶ τὴν Βουλὴν τῆς Αὐτοκρατορίας (Reichstag), τὴν ὄποιαν ἀπετέλουν 397 πληρεξούσιοι τοῦ λαοῦ, ἐκλεγόμενοι διὰ καθολικῆς ψηφοφορίας.

Τὴν Γερμανίαν ἐκυβέρνησε μετὰ τὸν πόλεμον ὁ Βίσμαρκ, ὁ ὄποιος ἦτο πανίσχυρος, ἀπολαύων ἀκλονήτου ἐμπιστοσύνης εἰς τὸ ἑσωτερικὸν καὶ ἐμπνέων σέβας καὶ φόβου εἰς τὸ ἔξωτερικόν. 'Αλλ' ὅταν ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον ὁ **Γουλιέλμος Β'**, ἐφάνη ὅτι ὁ νέος αὐτοκράτωρ δὲν ἤνειχετο τὴν σιδηρᾶν δικτατωρίαν τοῦ καγκελλαρίου. Τὸ 1890 ὁ Βίσμαρκ ἀπελύθη τῆς πρωθυπουργίας, διαφωνήσας πρὸς τὸν αὐτοκράτορα καὶ ἐγκατέλειψε τὸ Βερολίνον, διὰ νὰ ἐγκατασταθῇ εἰς τὴν ἔξοχικὴν ἐπαυλήν του, ὅπου συνέταξε τὰς περιφήμους **Σκέψεις καὶ ἀναμνήσεις του**.

Η ΑΥΣΤΡΙΑ, ΔΥΑΔΙΚΗ ΜΟΝΑΡΧΙΑ

Τὴν ἐπαύριον τῆς ἐν Σαδόβᾳ ἥττης, ὁ Φραγκίσκος Ιωσήφ παρεχώρησεν αὐτοδιοίκησιν εἰς τὴν Οὐγγαρίαν, ὡς ὄποια ἀπέκτησεν ἴδιαν Βουλὴν, ἴδιους ὑπουργούς, ἴδιαν διοίκησιν. Οὕτω τὸ κράτος τῶν 'Αψβούργων διηρέθη εἰς δύο κράτη, τὰ δύοια ἀπετέλεσαν τὴν **Δυαδικὴν Μοναρχίαν**, ἡνωμένα ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ αὐτοῦ ἡγεμόνος, ὁ ὄποιος ἦτο αὐτοκράτωρ μὲν ἐν Αὐστρίᾳ, βασιλεὺς δὲ ἐν Οὐγγαρίᾳ. Ἡ ἔνωσις φάνετο ἀρκετὰ στερεά, διότι οἱ Οὐγγροὶ ἤσαν εὐχαριστημένοι, ἐπειδὴ μετὰ τῆς Αὐστρίας ἀπετέλεουν μίαν ἐκ τῶν Μεγάλων Δυνάμεων τῆς Εὐρώπης καὶ ἐκράτουν εἰς ὑποτέλειαν πολυαριθμούς λαούς — τοὺς Ρουμάνους τῆς Τρανσυλβανίας, τοὺς Κροάτας, Σλοβάκους καὶ Σλοβένους (10 ἑκατομμύρια ἐν ὅλῳ) — ἐνῷ οἱ ἴδιοι ἤσαν 7 ἑκατομμύρια.

Εἰς τὴν κυρίως Αύστριαν πολυπληθέστεροι ἦσαν οἱ Γερμανοί, ἀλλὰ βορειότερον ἡ Βοημία εἶχεν 7 ἑκατομ. Τσέχους, ἡ δὲ Γαλικία ἦτο κατὰ τὸ πλεῖστον πολωνική. Οἱ Τσέχοι πρὸ πάντων ἦσαν θορυβώδεις ἀπιτηταὶ τῆς αὐτοτελείας, ἀλλὰ καὶ αἱ μικρότεραι ἐθνότητες (Κροάται, Σλοβένοι κτλ.) ἀπήγουν αὐτοδιοίκησιν, αἱ δὲ συμπάθειαι τῶν Βοσνίων καὶ Κροατῶν ἐστρέφοντο πρὸς τὴν Σερβίαν. Διὰ τοῦτο ὑπῆρχε ζωηρὰ ζύμωσις ἐντὸς τοῦ κράτους τοῦ Φραγκίσκου Ι'ωσήφ, ἐπεκράτησεν δὲ ἐπαναστατικὰ ρεύματα, ὡστε περὶ τὸ τέρμα τοῦ αἰῶνος ἐφαίνετο ἡ αὐτοκρατορία φερομένη πρὸς τὸ δικαιοδικὸν σύστημα ἢ πρὸς διάλυσιν.

'Η κατάστασις αὕτη ἐπέφερεν τὴν ἀδυναμίαν τῆς Αύστριας, ἡ ὥποια ἡναγκάσθη νὰ στηριχθῇ ἐπὶ τοῦ Βερολίνου, ὥπως συγκρατήσῃ τοὺς λαούς τῆς καὶ φρουρήσῃ τὰ ἐπὶ τῆς Βαλκανικῆς συμφέροντά της κατὰ τῆς Ρωσίας.

Η ΙΤΑΛΙΑ

Τὴν Ἰταλίαν ἀπησχόλησε κατ' ἀρχὰς τὸ ρωμαϊκὸν ζήτημα, αἱ σχέσεις δηλαδὴ πρὸς τὸν Πάπαν. 'Ο Καθολὸρ ἔδωκεν εὑρυτάτην κύτονομίαν εἰς τὸν Πάπαν καὶ 3 ἑκατ. ἐπίδομα, ὡς ἀρχὴν δὲ ἐκήρυξτεν « ἐλευθέρα Ἐκκλησία ἐν ἐλευθέρῳ Κράτει ». Τοῦτο ἐσήμαινε σχεδὸν χωρισμὸν Ἐκκλησίας καὶ Κράτους.

'Αλλ' ὁ Πάπας δὲν ἐδέχθη τὸν συμβιβασμόν, ἐπιτίζων εἰς τὴν ἐξωτερικὴν ὑποστήριξιν, ὃδιας τῆς Γαλλίας, ὥπου ἐφαίνετο ὅτι θὰ ὑπερίσχυον οἱ βασιλικοὶ καὶ δὲν ἦτο ἀπίθανος γαλλικὴ ἐκστρατεία πρὸς πολινόρθωσιν τοῦ Πάπα εἰς τὴν κοσμικὴν ἔξουσίαν. Τὸ 1877 ὁ κίνδυνος ἀπεστρέψηθη διὰ τῆς νίκης τοῦ Γαμβέτα καὶ τῶν δημοκρατικῶν, ἡ δὲ προσκαρπος ἀντίθεσις μεταξὺ Γαλλίας καὶ Ἰταλίας παρῆλθεν. 'Αλλ' ἡ κατάληψις τῆς Τύνιδος ὑπὸ τῶν Γάλλων ἐξηρέθισε τὴν εὐαισθησίαν τῶν Ἰταλῶν, διότι ἡ Τύνις ὑπενθύμιζε τὴν Καρχηδόνα καὶ ἐθεωρεῖτο χώρα προωρισμένη διὰ τὴν ἴταλικὴν ἐπέκτασιν.

ΑΙ ΣΥΜΜΑΧΙΑΙ

Τὸ πρῶτον μέλημα τοῦ Βίσμαρκ ἦτο νὰ διατηρήσῃ τὰ διὰ τοῦ πολέμου κατακτηθέντα. Διαρκῶς δὲ ἔζησεν ὑπὸ τὸν φόβον τοῦ συνασπισμοῦ τῆς Ρωσίας καὶ τῆς Γαλλίας κατὰ τῆς Γερμανίας καὶ τοῦ ἐντεῦθεν ἐπαπειλουμένου διμετώπου πολέμου. Κατ' ἀρχὰς (τὸ 1873) κα-

τώρθωσε νὰ ἔνωσῃ τὰ τρία κράτη : Γερμανίαν, Αὐστρίαν καὶ Ρωσίαν εἰς τὴν λεγομένην Συμμαχίαν τῶν τριῶν κρατῶν ἥτο ἐφήμερος καὶ μετὰ τὸν Ρωσοτουρκικὸν πόλεμον τοῦ 1877 - 78 αἱ σχέσεις αὐτῶν ὠξύνθησαν ἐξ ἀριθμῆς τῆς ὑποστηρίζεως, τὴν ὁποίαν παρέσχεν ἡ Γερμανία εἰς τὴν Αὐστρίαν κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν διαπραγματεύσεων πρὸς συνομολόγησιν τῆς συνθήκης τοῦ Βερολίνου. Τότε ὁ Βίσμαρκ ἐγκατέλειψε ὅριστικῶς τὴν Ρωσίαν καὶ τὸ 1879 συνῆψε συμμαχίαν μετὰ τῆς Αὐστρίας, εἰς τὴν ὁποίαν τὸ 1882, μετὰ τὴν ἐγκατάστασιν τῶν Γάλλων εἰς τὴν Τύνιδα, προσεγγόρησε καὶ ἡ Ἰταλία. Οὕτως ἐδημιουργήθη ἡ Τριπλή συμμαχία.

Οἱ Γάλλοι καὶ οἱ Ρῶσοι διπλωμάται ἦσθανθησαν τότε τὴν ἀνάγκην νὰ προσεγγίσουν τὰς χώρας των. 'Αλλ' ὑπῆρχον πολλὰ τὰ χωρίζοντα τὴν δημοκρατικὴν Γαλλίαν ἀπὸ τὴν τσαρικὴν Ρωσίαν. 'Επειδὴ ὅμως ἡ μὲν Γαλλία ἦθελε νὰ ἐκδικηθῇ τὴν ἡτταν τοῦ 1870 - 71, ἡ δὲ Ρωσία εἶχεν ἀνάγκην πιστώσεων, διηγολύνθη ἡ προσέγγισις τῶν δύο κρατῶν, τῆς ὁποίας προηγήθη ἐπίσκεψις μοίρας τοῦ γαλλικοῦ στόλου εἰς τὴν Κρονστάνδην (Θέρος τοῦ 1891). 'Εκεῖ, κατὰ τὴν ἐπὶ τούτῳ δοθεῖσαν ἕορτήν, ὁ Τσάρος ἤκουσεν ὅρθιος τὴν Μασσαλιώτιδα.

II. Η ΔΙΕΘΝΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗ

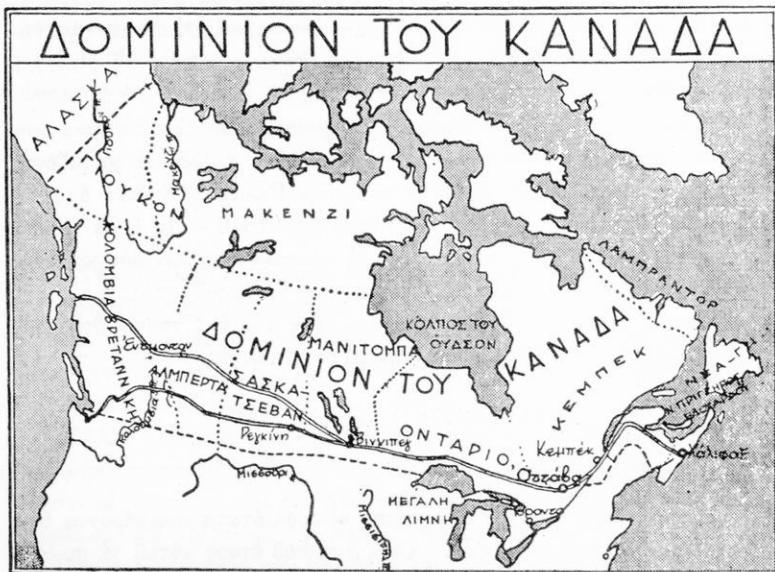
Η ΑΠΟΚΙΑΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ

Τὰ μεγάλα κράτη εἶχον ἀποκτήσει σπουδαιότατα συμφέροντα ἔξω τῆς Εὐρώπης ἥδη πρὸ τοῦ 1870. 'Αλλὰ ἀπὸ τοῦ ἔτους αὐτοῦ τὰ συμφέροντα ταῦτα ἔγιναν ἐπιταχικώτερα καὶ ἡ ἀνάγκη τῆς ἀποικιακῆς ἔξαπλώσεως ἔγινε καταφανής, ἔνεκα τῆς ἀκολούθου αἰτίας :

'Επειδὴ τὰ κράτη κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ἐπανῆλθον εἰς τὸ προστατευτικὸν ἐμπόριον καὶ αἱ ἀγοραὶ τῆς Εὐρώπης ἐκλείσθησαν εἰς τὴν ξένην βιομηχανίαν, τὰ βιομηχανικὰ κράτη ἐξήτησαν διέξοδον διὰ τὰ προϊόντα των εἰς τὰς διλιγώτερον ἀνεπτυγμένας χώρας. Συνεπῶς ἡ κατοχὴ ἐδάφους ἔξω τῆς Εὐρώπης καὶ ἡ ἐνίσχυσις τῆς οἰκονομικῆς ἐπιρροῆς εἰς χώρας ξένας παρουσιάσθη ὡς ἀνάγκη βιοτικὴ διὰ τοὺς λαοὺς τῆς Εὐρώπης. Διὰ τοῦτο αἱ Μεγάλαι Δυνάμεις προσεπάθησαν νὰ ἀποκτήσουν ἀποικιακὰ κράτη εἰς τὰς 'Ασίαν, 'Αφρικὴν καὶ 'Ωκεανίαν' περισσότερον μάλιστα ἀφ' ὅτου ἡ 'Αμερικὴ ἀπεκλείσθη εἰς τοὺς Εὐρωπαίους.

ΤΟ ΑΠΟΙΚΙΑΚΟΝ ΚΡΑΤΟΣ ΤΗΣ ΑΓΓΛΙΑΣ

Τὸ ἀποικιακὸν κράτος τῆς Ἀγγλίας ἥτο κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 19ου αἰῶνος τὸ μέγιστον, ἀλλὰ δὲν εἶχεν οὔτε τὴν μεταγενεστέραν ἔκτασιν, οὔτε τοὺς κολοσσιάρους θησαυρούς, τοὺς ὅποίους ἔξησφάλισεν εἰς τὰ ἐπόμενα ἔτη. Ἡ περαιτέρω σημαντικωτάτη ἐπέκτασις αὐτοῦ συμπίπτει μεταξὺ τῶν ἔτῶν 1815 - 1865 καὶ συνεπληρώθη ἀπὸ τοῦ ἔτους 1870.

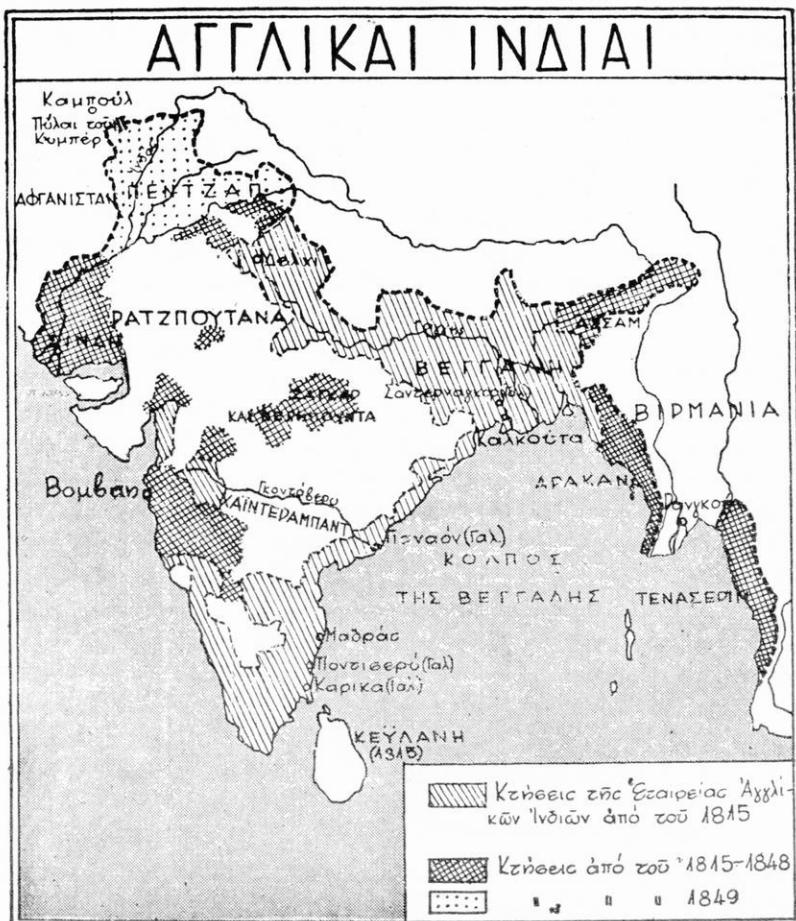

Εἰς τὸν Καναδᾶν, ἀφ' ὅτου ἀφήρεσε τὴν ἀποικίαν αὐτὴν ἀπὸ τὴν Γαλλίαν, ἡ Ἀγγλία ἐπειριποήθη τὸ γαλλικὸν στοιχεῖον καὶ ἡ χώρα μετὰ τῶν περὶ αὐτὴν κτήσεων ἀπετέλεσε τὸ Ντομίνιον τοῦ Καναδᾶ, τὸ ὅποῖον εἶχε τελέσιν αὐτοδιοίκησιν, ἴδιον Σύνταγμα καὶ Βουλήν, καθὼς καὶ ἴδιον στρατόν.

Αἱ Ἰνδίαι ἀπετέλεσαν τὴν βάσιν τῆς Ἀγγλικῆς Αὐτοκρατορίας μέχρι τοῦ 1946, ὅποτε ἔγιναν ἀνεξάρτητοι.

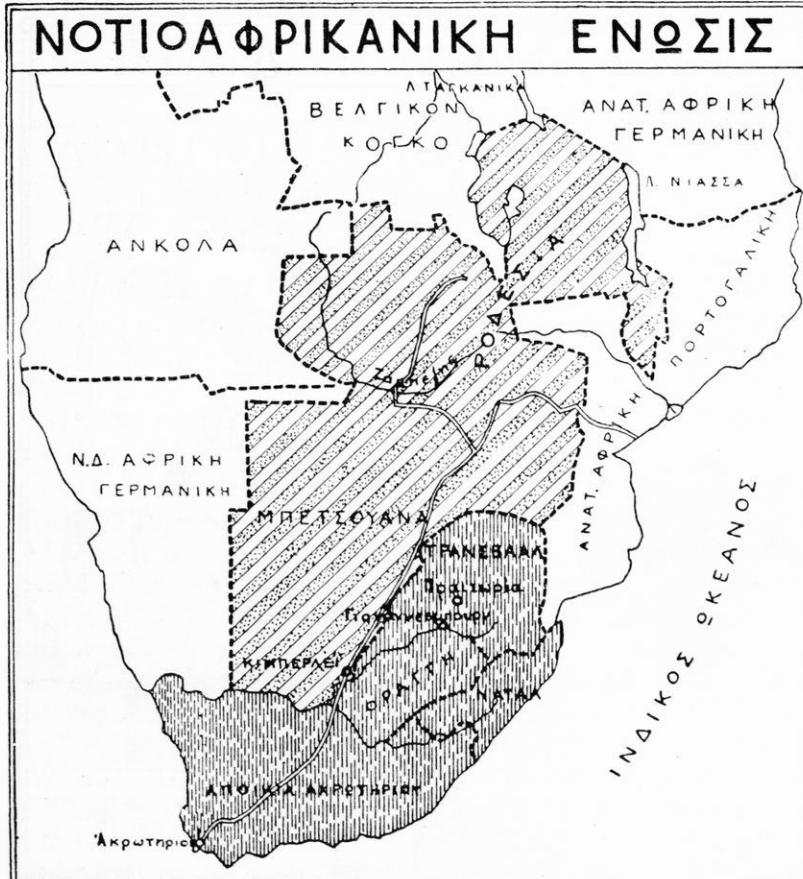
Ἐπὶ ἔνα περίπου αἰῶνα, ἥτοι ἀπὸ τὰ μέσα τοῦ 18ου αἰῶνος μέχρι τοῦ 1860, οἱ Ἀγγλοι ἡγωνίσθησαν διὰ νὰ ὑποτάξουν τὰς Ἰνδίας. Ἐφοῦ κατέστειλαν τὴν ἐπικίνδυνον ἐπανάστασιν τοῦ 1857, ἐστερέωσαν τὴν

κατοχήν των, ἐπεκτείναντες αὐτὴν πέραν τῆς κοιλάδος τοῦ Ἰνδοῦ καὶ τοῦ Πεντζάπ καὶ προσαρτήσαντες δόλην τὴν Βιρμανίαν. Τὸ 1876 ἡ βασίλισσα Βικτωρία ἔλαβε τὸν τίτλον τῆς αὐτοκρατέρας τῶν Ἰνδῶν, αἱ ὁποῖαι

ἐκυβερνῶντο ὑπὸ ἴδιαιτέρου ὑπουργοῦ, τοῦ 'Υπουργοῦ τῶν Ἰνδίων, καὶ Ἀντιβασιλέως, ὁ ὁποῖον ἥδρευεν ἐν Καλκούτᾳ. Εἰς τὴν Ἀφρικὴν ἡ Ἀγγλία εἶχεν ἔξασφαλίσει ἀπὸ τοῦ 1815 τὴν

κατοχήν τοῦ 'Ακρωτηρίου τῆς Καλῆς 'Ελπίδος, ἀπὸ
ὅπου διήρχετο ἡ πρὸς τὰς Ἰνδίας θαλασσία ὁδὸς πρὸ τῆς κατασκευῆς
τῆς διώρυγος τοῦ Σουέζ. Τὸ 1820 ἐκτίσθη τὸ Πόρτρ-Ἐλισάβετ,

ἀνατολικῶς τοῦ 'Ακρωτηρίου, ἡ δὲ 'Αγγλία ἐπεχείρησε νὰ ιδρύσῃ τὸ
κράτος τῆς Νοτίου Αφρικῆς, ἐκ τοῦ 'Ακρωτηρίου τῆς Καλῆς 'Ελπίδος
καὶ τῆς περιοχῆς του. 'Αλλ' ἡ κατάληψις τῆς ἐνδοχώρας προσέκρουσεν
εἰς τὴν ἀντίστασιν τῶν φιλοπολέμων θιαγενῶν (Κάφρων, Ὀττεντότων
καὶ ιδίως τῶν Ολλανδῶν ἀποίκων τοῦ Τράνσβααλ καὶ τῆς Ὀράγγης,

οἱ ὅποῖοι ἤσαν γεωργοὶ πολὺ προηγμένοι, δνομαζόμενοι *Μπόρες* - *Μπούρς*). 'Η ἀντίστασις τῶν Μπόρες, ἡ ὅποία κατέστη περίφημος διὰ τὸν ἡρωισμὸν των, κατεβλήθη διὰ τοῦ Τρανσβαλανοῦ πολέμου τοῦ 1899 - 1902. Τὸ Τράνσβαλ μετὰ τῆς χώρας τοῦ Ἀκρωτηρίου ἀπετέλεσε τὴν Νοτιοαφρικανικὴν "Ἐνωσιν, ἐπεκταθεῖσαν διὰ νέων κτήσεων.

Τὸ 1882 οἱ "Αγγλοι κατέλαβον τὴν Αἴγυπτον * ὑπὸ τὰ ἔξῆς περιστατικά : Τὸ 1869 εἶχε συμπληρωθῆναι διόρυξις τοῦ Σουέζ, ἡ ὅποία ηὕξησε τὴν σημασίαν τῆς Αἰγυπτου, διότι ἐδέσποζεν ἥδη τῆς πρὸς τὰς Ἰνδίας ὁδοῦ. 'Ο χεδιβῆς Ισμαήλ πασᾶς, θαυμβωθεὶς ἐκ τῆς νέας αἰγαλης, τὴν ὅποιαν ἔδωκεν εἰς τὴν Αἴγυπτον ἡ διώρυξ, ἐδαπάνησεν ἀφειδῶς εἰς δημόσια ἔργα, κατασκευὴν σιδηροδρόμων καὶ καλλωπισμὸν τῆς πρωτευούσης, δόσον καὶ εἰς διασκεδάσεις καὶ γενναιοδωρίας. Διὰ τοῦτο περιῆλθεν εἰς οἰκονομικὴν δυσχέρειαν καὶ ἐπώλησεν εἰς τὴν 'Αγγλίαν τὰς 176 χιλιάδας μετοχὰς τῆς διώρυγος, τὰς ὅποιας κατεῖχε. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἡ 'Αγγλία, ἡ ὅποία μέχρι τῆς στιγμῆς ἐκείνης δὲν εἶχε δικαιώματα ἐπὶ τῆς Αἰγυπτου, ἀπέκτησεν ἐπὶ τῆς διώρυγος καὶ τῆς Αἰγυπτου ἵσα δικαιώματα πρὸς τὴν Γαλλίαν, ἡ ὅποία κατεῖχε τὰς λοιπὰς 220 χιλ. μετοχὰς.

Τὸ 1882 ἐξερράγησαν ταραχαὶ εἰς τὴν Αἴγυπτον. Οἱ ιθαγενεῖς, ἔχοντες ἐπὶ κεφαλῆς τὸν "Αραμπῆ" πασᾶν, ἐξηγέρθησαν κατὰ τῶν Εὐρωπαίων καὶ στίφη ἀτάκτων διέτρεξαν τὰς ὁδοὺς τῆς 'Αλεξανδρείας, ἀρπάζοντες καὶ καίοντες. Τότε ὁ ἀγγλικὸς στόλος ἐβομβάρδισε τὴν πόλιν, ἀπεβίβασε στρατόν, ὁ ὅποῖος εὐκόλως κατέβαλε τὴν ἀντίστασιν τοῦ 'Αραμπῆ, καὶ κατέλαβε τὴν 'Αλεξανδρείαν μὲ τὴν περιοχὴν της, ἐνῷ ὁ Γάλλος ναύαρχος, μὴ ἔχων διαταγὴν τῆς κυβερνήσεώς του, ἔμεινεν ἀπρακτος.

Οἱ "Αγγλοι ἐπεξέτειναν τὴν κυριαρχίαν των ἐπὶ τοῦ "Ανω Νείλου, τοῦ ὅποιου τὰς πηγὰς εἶχον ἀνακαλύψει "Αγγλοι ἐξερευνηταί, καὶ ἐπὶ τῆς Νουβίας (Σουδάν) **, ὅπου πρό τινων δεκαετηρίδων εἶχεν ἰδρυθῆναι πόλις Χαροτούμ. 'Αλλ' ἡ κυριαρχία αὐτῶν εἰς τὰ μέρη ἐκεῖνα δὲν ἐπαγιώθη εὐθύς ἐξ ἀρχῆς, διότι οἱ "Αραβεῖς σωματεύματοι καὶ τὰ μωαμεθανικὰ τάγματα ἐξήγειραν τοὺς κατοίκους, οἱ ὅποιοι ὑπὸ

* Ἀπὸ τοῦ ἔτους 1955 ἡ Αἴγυπτος εἶναι πλέον ἀνεξάρτητος.

** Καὶ τὸ Σουδάν εἶναι ἀνεξάρτητον ἀπὸ τοῦ ἔτους 1957.

τὴν ὁδηγίαν τοῦ περιφήμου **Μααντῆ** (προφήτου) κατέστρεψαν τὸ ἀγγλικὸν ἐκστρατευτικὸν σῶμα. Μόλις βραδύτερον δὲ περίφημος λόρδος **Κίτσενερ** (Kitchener, 1850 - 1916) παρεσκεύασε συστηματικῶς τὴν καταστροφὴν τοῦ κράτους τοῦ Μααντῆ. "Εχοντες βάσιν τὴν Αἴγυπτον καὶ τὸ Ἀκρωτήριον τῆς Καλῆς Ἐλπίδος, οἱ Ἀγγλοι συνέλαβον τὸ σχέδιον νὰ ἐνώσουν τὰς δύο κτήσεις των διὰ κοινοσυνίας σιδηροδρομικῆς γραμμῆς ἀπὸ βορρᾶ πρὸς νότον.

Συνέπεια τῆς ἐγκαταστάσεως τῆς Ἀγγλίας εἰς τὴν Αἴγυπτον καὶ τὸ Αἴγυπτιακὸν Σουδάν ἦτο τὸ γεγονός, δὲ τὰ στενὰ τοῦ Ἐλλησπόντου ἔπαιωσαν νὰ ἔχουν δὲ αὐτὴν μεγάλην σημασίαν.

Ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ 18ου αἰώνος εἶχον ἀρχίσει οἱ Ἀγγλοι νὰ ἀποικίζουν τὴν **Αὔστραλιαν**, ίδρυσαντες τὴν πόλιν Σίδνεϊ (Sidney), ἡ ὁποία ἀνέπτυχθη σχεδὸν εἰς μεγαλόπολιν, καθὼς καὶ ἄλλας ἀξίας λόγου πόλεις. Αἱ ἀποικίαι τῆς Αὔστραλιας ἤνωθησαν ἀπὸ τοῦ 1902 εἰς δύμοσπονδίαν, ἡ ὁποία αὐτοδιοικεῖται ὑπὸ τὴν ἐπικυριαρχίαν τῆς Ἀγγλίας.

Οὐδὲν κράτος ἔξετάθη κατὰ τὸν 19ον αἰῶνα, ὅσον τὸ ἀγγλικόν. 'Η δύναμίς του ἦτο μεγίστη καὶ ἔξηπλοῦτο εἰς ὅλον τὸν κόσμον. 'Η Ἀγγλία ἔξουσίαζε τὴν θαλασσίαν ὅδὸν πρὸς τὰς Ἰνδίας, κατέχουσα τὸ Γιβραλτάρ, τὴν Μάλταν, τὴν Κύπρον, τὸ Σουέζ, τὸ "Αντεν" καὶ τὴν Βομβάην. Ἐπεξέτεινε τὴν ἔξουσίαν τῆς μέχρι τῆς Κίνας, κατέχουσα τὸ Κολόμπο*, Σιγκαπούρην, Χόγκ-Κόγκ. Ἀφ' ἑτέρου διεξεδίκει τὴν κατοχὴν διῆς τῆς Ἀφρικῆς, κατέχουσα τὸ μεγαλύτερον μέρος τῆς Ἀνατολικῆς Ἀφρικῆς.

ΤΟ ΑΠΟΙΚΙΑΚΟΝ ΚΡΑΤΟΣ ΤΗΣ ΓΑΛΛΙΑΣ

'Η Γαλλία μετὰ τοὺς Ναπολέοντείους πολέμους εἶχε δικτηρήσει ἐλαχίστας ἀπὸ τὰς παλαιὰς ἀποικιακὰς κτήσεις της. Ἀλλὰ κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ 19ου αἰώνος, ίδιας μετὰ τὸν Γαλλογερμανικὸν πόλεμον, ἐδημιούργησεν ἐκτεταμένον ἀποικιακὸν κράτος. Ἐπὶ τῆς βασιλείας Καρόλου Ι' κατελήφθη ἡ Σενεγάλη εἰς τὴν Δυτικὴν Ἀφρικήν, ἔγιναν αἱ πρῶται ἐγκαταστάσεις τῶν Γάλλων εἰς Ἰνδονησίαν ** (1858 - 1867) καὶ Γάλλοι ἔξερευνηταὶ εἰσῆλθον εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς χώρας.

* Καὶ ἡ Κεϋλάνη (πρωτεύουσα Κολόμπο) εἶναι ἀπὸ τοῦ 1947 ἀνεξάρτητος.

** Τὸ 1955 ἡ Γαλλία ἔξεδιώχθη ἀπὸ τὴν Ἰνδοκίναν.

Μετά τὸ 1870 ἤρχισε δραστηρία ἐπέκτασις τοῦ ἀποικιακοῦ κράτους τῆς Γαλλίας. Τὴν ὥθησιν ἔδωκεν ίδιως ὁ ὑπουργὸς Ἰούλιος Φερρύ (Jules Ferry, 1832 - 1893), διότι ή Γαλλία, διὰ νὰ στηρίξῃ τὴν βιομηχανίαν της, εἶχεν ἀνάγκην πελατῶν. Καὶ αὐτὸς ὁ Βίσμαρκ ὑπε-

στήριξε τὴν ἀποικιακὴν πολιτικὴν τῆς Γαλλίας, διὰ νὰ ἀποτρέψῃ αὐτὴν ἀπὸ τὴν πολιτικὴν τῆς ἐκδυκήσεως εἰς τὴν Εὐρώπην. Ἡ διετής πραθυπουργία τοῦ Ἰούλιου Φερρύ (1883 - 85) ἔδωκεν εἰς τὴν Γαλλίαν τὸ Κράτος τῆς. Ἰν δοκίνας παρὰ τὴν ἐσωτερικὴν ἀντίδρασιν, ἡ ὁποία ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν τοῦ Κλεμανσὼν κατεκραύγαζεν ὅτι αἱ δυνάμεις τῆς

δριστικώς τήν ἐπ' αὐτοῦ προστασίαν της.

Τοιουτορόπως ἡ Γαλλία κατέστη τὸ δεύτερον μετὰ τὴν Ἀγγλίαν ἀποικιακὸν κράτος, περιλαμβάνον πολλὰ ἔκατον. κατοίκους, ἡ δὲ ἐκπολιτικὴ ἔργασία της εἰς τὰς ἀποικίας, ἂν καὶ ὑπολείπεται τῆς Ἀγγλίας, εἶναι ἀξιόλογος.

ΕΠΕΚΤΑΣΙΣ ΤΗΣ ΡΩΣΙΑΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΑΣΙΑΝ

Σημαντικωτάτη ἀπὸ πάσης ἀπόψεως εἶναι ἡ ἐπέκτασις τῆς Ρωσίας εἰς τὴν Ἀσίαν. Ἡ Ρωσία εἶχε διπλῆν πολιτικὴν κατὰ τὸν 19ον αἰώνα. Ἐζήτει νὰ ἐπεκταθῇ, καταλαμβάνουσα κτήσεις τῆς Τουρκίας

Γαλλίας δικτυώνται ἀσκόπως, ἐνῷ ὁ ἔχθρος εὑρίσκεται εἰς τὴν Ἀλσατίαν καὶ Λωρραίνην.

Οἱ Γάλλοι ἀπὸ τοῦ 1881 κατέλαβον τεμάχια τῆς Κεντρ. Ἀφρικῆς (Σαχάρα, Σουδάν, Κογκό) καὶ τὸ 1896 τὴν νῆσον Μαδαγασκάρην. Εἰς τὴν Βόρειον Ἀφρικήν, πλὴν τοῦ Ἀλγερίου, τὸ ὄποιον κατεῖχον ἀπὸ τοῦ 1830, τὸ 1881 κατέλαβον τὴν Τύνιδα * καὶ ὠργάνωσαν αὐτὴν εἰς πρωτεκτορᾶτον. Ἡ Γαλλία, ἐπωφελουμένη ἀπὸ τὴν κρατοῦσαν εἰς τὸ Μαρόκον * ἀναρχίαν, ἐνεκανίσασεν ἀπὸ τοῦ 1902 πολιτικὴν εἰρηνικῆς διεισδύσεως καὶ τὸ 1912 ἐπέβαλεν

* Ἡ Τύνις καὶ τὸ Μαρόκον εἶναι σήμερον ἀνεξάρτητα.

εἰς τὴν Εύρωπην ἡ τὴν Ἀσίαν. 'Οσάκις δμως ἔβλεπεν ἔχυτὴν ἀποκλειομένην ἐκ τῆς Ἐγγύς Ἀνατολῆς, ἐστρέφετο μετ' ἀποφασιστικότητος κατὰ τῶν ἀσιατικῶν λαῶν, οἱ δποῖοι κατοικοῦν εἰς τὰς ἀχανεῖς ἐκτάσεις τῆς Βορείου καὶ Κεντρικῆς Ἀσίας. Τοῦτο συνέβη μετὰ τὸν Κριμαϊκὸν πόλεμον, ὡς καὶ μετὰ τὸν Ρωσοτούρκικὸν τοῦ 1877 - 78.

Μετὰ τὸν Κριμαϊκὸν πόλεμον οἱ Εἴωσι ἐπεξετάθησαν ἀκατασχέτως πρὸς τὸν Καύκασον καὶ πρὸς τὰς χώρας τῆς Κασπίας καὶ τοῦ Τουρκεστάν. 'Αλλ' ἡ προσπάθειά των νὰ κυριαρχήσουν ἐπὶ τῆς Περσίας καὶ τοῦ Ἀφγανιστάν ἀνήσυχησε τοὺς "Αγγλούς καὶ ἀπὸ τότε ἥρχισεν ἡ ἀντίθεσις μεταξὺ Ἀγγλίας καὶ Ρωσίας, ἡ δποία διήρκεσε σχεδὸν καθ' ὅλον τὸν 19ον αἰῶνα.

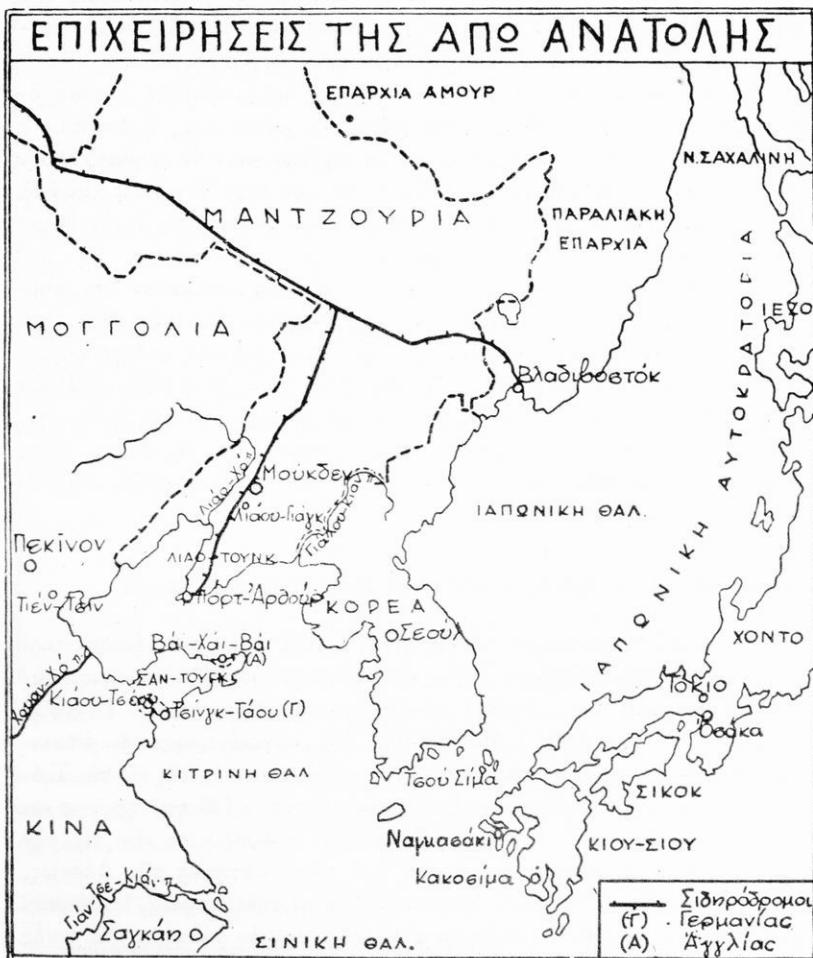
Εἰς τὴν "Απωλείαν" οἱ Ρώσοι κατέλαβον τὴν κοιλάδα τοῦ Ἀμούρ - Ντάρια, ἡ δποία ἀπετέλεσε τὴν Ρωσικὴν Μαντζουρίαν, καὶ ἥρχισαν τὴν κατασκευὴν τοῦ ὑπερσιβηρικοῦ σιδηροδρόμου ἀπὸ Μόσχας μέχρι Βλαδιβοστόκ. 'Ο τσάρος Νικόλαος Β' (1894 - 1918) κατέβαλεν ἴδιαιτέρας προσπάθειας διὰ τὴν κατασκευὴν τῆς γραμμῆς, ἡ δποία ἔμελλε νὰ ἀποβῇ ἰσχυρὸν μέσον δράσεως κατὰ τῆς Κίνας, διότι θὰ ἐπέτρεπεν εἰς τοὺς Ρώσους νὰ μετακομίζουν μεγάλας μάζας ἀνθρώπων εἰς τὴν Μαντζουρίαν.

ΑΝΑΠΤΥΞΙΣ ΤΗΣ ΙΑΠΩΝΙΑΣ – ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΜΟΣ ΠΕΡΙ ΤΗΝ ΚΙΝΑΝ

Οἱ Ἰάπωνες μόνοι ἐκ τῆς κιτρίνης φυλῆς ἐφάνησαν ἐπιδεκτικοὶ ἀναπτύξεως, κατορθώσαντες ἐντὸς τριάκοντα μόνον ἐτῶν νὰ ἀφομοιώσουν τὰ πολιτικὰ καὶ πολεμικὰ συστήματα τῶν Εὐρωπαίων. Τὸ 1868 ὁ Μικάδος (αὐτοκράτωρ) **Μούτσου Χίτο** συνεκέντρωσε δι' ἐπαναστάσεως τὴν δύναμιν εἰς τὰς χεῖρας του καὶ ἐγκατασταθεὶς εἰς τὸ Τόκιο ἥρχισε τὴν ἀναγέννησιν τῆς Ἰαπωνίας, τὸν αἰῶνα τοῦ φωτός, ὅπως λέγουν οἱ Ἰάπωνες. 'Εστάλησαν πολυάριθμοι νέοι εἰς τὴν Εύρωπην, διὰ μάθουν τὰς τέχνας καὶ τὰς ἐπιστήμας τῆς Δύσεως, ἐστρώθησαν σιδηροδραματική γραμματική, κατεσκευάσθησαν τηλεγραφεῖα, ίδρυθησαν σχολεῖα, ἐδημιουργήθη στρατὸς κατὰ τὸ εὐρωπαϊκὸν σύστημα καὶ ἐντὸς δὲλιγῶν ἐτῶν ἐναυπηγήθη σημαντικὸς στόλος. "Ηδη τὸ 1875 οἱ Ἰάπωνες μηχανικοὶ ἐναυπηγήγουν πολεμικὰ πλοῖα εἰς τὰ ἐργοστάσια τῆς πατρίδος των.

Τὸ 1894, ἐξ ἀφορμῆς ταραχῶν εἰς τὴν Κορέαν, ἡ Ἰαπωνία ἐκήρυξε

τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Κίνας καὶ ἡρχισε τοιουτοτρόπως ὁ Σινοϊαπωνικὸς πόλεμος. Ἐφάνη τότε ἡ σοβαρότης τοῦ Κινεζικοῦ ζητήματος καὶ

ἡ μεγάλη δύναμις τῆς Ιαπωνίας. Ἡ Κίνα, ἀνοργάνωτος τελείως, δὲν κατώρθωσε νὰ ἀντιμετωπίσῃ τοὺς Ιάπωνας καὶ ὑπέστη πανωλεθρίαν κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλασσαν. Διὰ τῆς Συνθήκης τοῦ Σιμονο-

ζέκι (1895) ἡ Κίνα υπεχρεώθη νὰ παραχωρήσῃ, πλὴν τῆς Φορμό-
ζας καὶ ἄλλων νήσων, τὴν χερσόνησον Λιάσιο Τούγκ μετὰ τοῦ
Πόρτ - Αρθούρ.

‘Αλλ’ ἐκ τῶν εὐρωπαϊκῶν Δυνάμεων ἡ Γαλλία, ἡ Γερμανία καὶ ἡ
Ρωσία ἀντέδρασαν πρὸς τὴν συνθήκην τοῦ Σιμονοζέκου, φοβούμεναι τὴν
ἐγκατάστασιν τῶν Ιαπώνων εἰς τὸ Πόρτ - Αρθούρ, ἀπέναντι τοῦ Τιὲν
Τσὶν καὶ τοῦ Πεκίνου, διότι θὰ εἶχον ὑπὸ τὴν δεσποτείαν τῶν τὴν Κί-
ναν, τὴν ὁποίαν ἡδύναντο νὰ ὀργανώσουν καὶ νὰ ὀπλίσουν κατ’ αὐτῶν.
Τῇ ἐπεμβάσει αὐτῶν ὁ Μικάδος παρηγήθη τῆς χερσονήσου Λιάσιο - Τούγκ
καὶ τοῦ Πόρτ - Αρθούρ. Τότε ἐπωφελήθησαν ἐκ τῆς εὐκαιρίας πρὸς Ἰδιού
συμφέροντος αἱ Δυνάμεις. ‘Η Ρωσία ἤναγκασε τὴν Κίναν νὰ παραχωρήσῃ
εἰς αὐτὴν « ἐπὶ ἐνοικίῳ » τὸ Πόρτ - Αρθούρ καὶ τὸ Τάλιεν - Βάν,
ἔλαχθε δὲ τὸ προνόμιον νὰ κατακυρεύσῃ διαικλάδωσιν τοῦ ὑπερσιβηρικοῦ
σιδηροδρόμου διὰ τῆς Μαντζουρίας μέχρι Πόρτ - Αρθούρ. ‘Η Γαλλία
ἐπέτυχε παραχωρήσεις εἰς τὸ Γιουνάν καὶ κατέλαβε τὴν νῆσον Χαΐ-
ν ἢ ν καὶ ἄλλα. ‘Η δὲ Γερμανία, ἐξ ἀφορμῆς τῆς δολοφονίας δύο Γερμανῶν
ἱεραποστόλων, κατέλαβε τὸ 1897 τὸ Κιάο - Τσέον εἰς τὴν σημε-
ρινὴν βάσιν τῆς χερσονήσου Σάν - Τούγκ ὑπὸ τύπον μισθώσεως
διὰ 99 ἔτη. ‘Η Ἀγγλία χάριν τῆς « ισορροπίας » κατέλαβε τὸ Βάι
Χάι Βάι πρὸς βορρᾶν τῆς Σάν - Τούγκ εἰς τὴν εἰσόδον τοῦ κόλπου
Πετζιλί, ἀπέναντι τοῦ Πόρτ - Αρθούρ.

Οἱ Εὐρωπαῖοι μηχανικοὶ εἰσῆλθον τότε ἀπὸ δῆλα τὰ σημεῖα εἰς τὴν
Κίναν, ἥρχισαν νὰ στρώνωνται σιδηραῖ γραμμαῖ, ἐσχεδιάζοντο δὲ με-
γάλαι οἰκονομικαὶ ἐκμεταλλευτικαὶ ἐπιχειρήσεις. ‘Αλλ’ ἡ διείσδυσις αὕτη
ἐξηρέθισε τοὺς συντηρητικοὺς Σίνας καὶ μετὰ ὑπόκωφον ἀναβρασμὸν
ἐξερράγη τὸ 1900 ἐθνικὴ ἐξέγερσις στρεφομένη κατὰ τῶν Εὐρωπαίων
καὶ ἐσφάγγησαν ιεραπόστολοι καὶ ἔμποροι. Αὕτη εἶναι ἡ λεγομένη **Ἐ-
ξέργεσις τῶν Μποξέρ.**

Διεθνῆς τότε στρατὸς ἐκ 15.000 ἀποβιβασθεὶς ἐπροχώρησε κατὰ τοῦ
Πεκίνου. ‘Η Σινικὴ κυβέρνησις ὑπεχώρησεν, ἀπεξημίωσε τοὺς Εὐρω-
παίους καὶ ἀνενέωσε τὰς παραχωρήσεις. ‘Ηρχισε δὲ πάλιν ἡ διείσ-
δυσις τῶν Εὐρωπαίων, οἱ ὅποιοι ἐσπεύδον νὰ ἔξασφαλίσουν ὡφελήματα,
πρὶν ἡ ἐνισχυθῆ ἡ Ιαπωνία, διότι εἶχον ἀντιληφθῆ τὴν μεγάλην δύναμιν
τῆς. ‘Η Ρωσία πρὸ πάντων ἀνέπτυξε μεγάλην δραστηριότητα. ‘Ωχύρωσε
τὸ Πόρτ - Αρθούρ, τὸ ὅποιον ἐσχεδίαζε νὰ κάμη εἰδος Γιβραλτάρ τῆς
“Απωλεῖας”, ἀφοῦ δὲ συνεκέντρωσε στρατὸν εἰς τὴν Μαντζουρίαν,

ήπειλει καὶ αὐτὴν τὴν ὑπαρξίν τῆς Ἰαπωνίας, τῆς ὁποίας ἀπέκοπτε τὴν ἐπικοινωνίαν μετὰ τῆς Κίνας καὶ τῆς Κορέας.

Ο ΡΩΣΟ-ΙΑΠΩΝΙΚΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ (1904 - 1905)

"Οταν οἱ Ἰάπωνες ἔθεώρησαν ἔαυτοὺς ἑτοίμους διὰ πόλεμον, ἐνήρ-
γησαν μετ' ἀποφασιστικότητος καὶ ψυχραιμίας. Ἐφοῦ συνῆψαν συμ-
μαχίαν μετὰ τῆς Ἀγγλίας τὸ 1902, ἀπήτησαν παρὰ τῆς ρωσικῆς κυ-
βερνήσεως νὰ παύσῃ τὴν διείσδυσιν εἰς τὴν Κορέαν καὶ νὰ ἀποδώσῃ
τὴν Μαντζουρίαν εἰς τὴν Κίναν. Μὴ ἴκανοποιηθέντες ἐκ τῶν

1904 ἀπαντήσεων τῆς Πετρουπόλεως, ἤρχισαν τὰς ἔχθροπραξίας,
ἀνατινάξαντες ἀνευ κηρύξεως πολέμου τὰ δριστα πόλεμικὰ
σκάφη τῶν Ρώσων εἰς τὸν λιμένα τοῦ Πόρτ - Ἀρθούρ (9 Φεβρουα-
ρίου 1904).

"Ο Ρωσοϊαπωνικὸς πόλεμος ὑπῆρξε σειρὰ ἀποτυχιῶν τῶν Ρώσων.
Ο ρωσικὸς στόλος τοῦ Εἰρηνικοῦ ἔξεμηδενίσθη. Εἰς αἰματηροτάτας μά-
χας οἱ Ρῶσοι ἀπεκρούσθησαν εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς Μαντζουρίας, ἐνῷ
τὸ Πόρτ - Ἀρθούρ ἔπιπτε μετὰ μακρὰν πολιορκίαν. Ἐν τῷ μεταξὺ
δι ναύαρχος **Τόγκο** κατέστρεψεν εἰς τὰ στενά τῆς Τσού - Σί μας —
μεταξὺ Κορέας καὶ Ἰαπωνίας — τὸν ρωσικὸν στόλον τῆς Βαλτικῆς,
τὸν ὁποῖον εἶχεν ὁ ναύαρχος Τοτζεσβένσκυ εἰς τὸν Εἰρηνικὸν
(27 Μαΐου 1905).

Διὰ τῆς Συνθήκης τοῦ Πόρτσμουθ * ἡ Ρωσία παρεχώρησεν εἰς τὴν
Ἰαπωνίαν τὴν προστασίαν τῆς Κορέας, τὸ Πόρτ - Ἀρθούρ καὶ τὸ ἥμισυ
τῆς νήσου Σαχαλίνης, ὑπεχερώθη δὲ νὰ ἐκκενώσῃ τὴν Μαντζουρίαν.
Ἡ νίκη τῆς Ἰαπωνίας ἐσήμαινε τὴν ἀναστολὴν τῆς ρωσικῆς ἔξαπλωσεως.

Ἡ ἥττα εἶχεν ἀντίκτυπον εἰς τὴν Ρωσίαν, διότι ἡ δυσαρέσκεια
τοῦ λαοῦ κατὰ τῆς κυβερνήσεως, ἡ ὁποία εἶχε στείλει εἰς τοὺς μακρι-
νοὺς ἐκείνους πολέμους χιλ.άδας ἀνθρώπων, ἐξέσπασεν εἰς ἐξέγερσιν,
ἡ ὁποία κατεστάλη μετὰ δυσκολίας. Ο ρωσικὸς λαὸς ἐξήτησε τὴν
εἰσαγωγὴν συνταγματικοῦ πολιτεύματος κατὰ τὸ ὑπόδειγμα τῶν ἄλλων
συνταγματικῶν κρατῶν τῆς Εὐρώπης. Ο Τσάρος ἤναγκάσθη νὰ παρα-
χωρήσῃ Σύνταγμα καὶ Βουλήν (Δούμαν).

* Πόρτσμουθ τῶν Η.Π.Α. (συνήφθη τὴν 5 Σεπτεμβρίου 1905).

ΑΝΑΠΤΥΞΙΣ ΤΩΝ ΗΝΩΜΕΝΩΝ ΠΟΛΙΤΕΙΩΝ

Αἱ δεκατρεῖς ἀγγλικαὶ ἀποικίαι, αἱ ὁποῖαι ἐκηρύχθησαν τὸ 1776 ἀνεξάρτητοι, ἀπέβησαν ἐντὸς ἡμίσεος αἰώνος μία τῶν μεγίστων δυνάμεων τῆς γῆς. Κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Γαλλικῆς' Επαναστάσεως καὶ τῶν Ναπολεοντείων πολέμων, ὅπότε αἱ Δυνάμεις τῆς Εὐρώπης κατετρίθοντο εἰς ἀτελευτήτους πολέμους, αἱ Ἡνωμέναι Πολιτεῖαι ἀνεπτύσσοντο καὶ ἔξηπλουντο. Τὸ 1803 ἡγόρασαν ἀπὸ τὸν Ναπολέοντα τὴν Λούιζιαναν, διὰ τῆς ὁποίας ἀπέκτησαν ἔξοδον εἰς τὸν κόλπον τοῦ Μεξικοῦ. Ἀλλὰ τὸ 1812 ἐπολέμησαν ἀπαξ ἔτι διὰ τὴν ἀνεξαρτησίαν τῶν κατὰ τῆς Ἀγγλίας, ἡ ὁποία, ἐπειδὴ εἶχον ἐμπορευθῆ μετὰ τῆς Εὐρώπης κατὰ τὸν ἐναντίον τοῦ Μ. Ναπολέοντος ἀποκλεισμόν, ἐκήρυξε τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Ἀμερικῆς. Οἱ Ἀγγλοι κατέλαβον τὴν πρωτεύουσαν τῶν Ἡνωμένων Βασιγκτῶνα. Τέλος ὅμως ὑπερίσχυσαν πάλιν οἱ ἀποικοι.

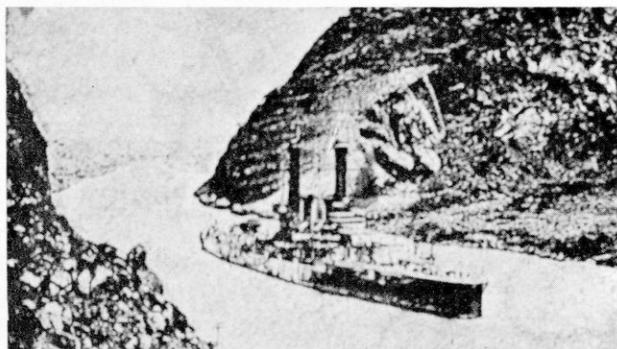
Κατὰ τοὺς χρόνους, κατὰ τοὺς ὁποίους οἱ Νότιοι Ἀμερικανοὶ ἡγωνίζοντο ὑπὲρ τῆς ἀνεξαρτησίας τῶν κατὰ τῶν Ἰσπανῶν, οἱ Βόρειοι Ἀμερικανοὶ ἔγιναν κύριοι τῆς Φλωρίδος καὶ θεσπίσαντες τὸ δόγμα τοῦ Μονρόε (1823) ἐξησφαλίσθησαν ἀπέναντι τῶν εὐρωπαϊκῶν ἐπεμβάσεων.

Τὸ 1845 ἡ ἐπαρχία Τέξας ἀπεσπάσθη ἐκ τῆς Μεξικανικῆς Δημοκρατίας, ἡ ὁποία ἐταράσσετο ὑπὸ ἀναρχίας, καὶ ἡνῶθη μετὰ τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν. Τὸ Μεξικὸν δὲν ἀνεγνώρισε τὴν ἔνωσιν, ἀλλ' εἰς τὸν ἐπακολουθήσαντα πόλεμον ἡττήθη, ὑπεχώρησε καὶ ὑπεχρεώθη νὰ παραχωρήσῃ, ἐκτὸς τοῦ Τέξας, τὸ Νέον Μεξικόν καὶ τὴν Καλιφόρνιαν (1848). Ἐπὶ τοῦ παραχωρηθέντος ἐδάφους ἐδημιουργήθη ὁ μέγιστος ἐν τῷ Εἰρηνικῷ λιμὴν τοῦ Ἀγίου Φραγκίσκου.

Κατὰ τὰ ἐπόμενα ἔτη αἱ Ἡνωμέναι διῆλθον σοβαρὰν ἐσωτερικὴν κρίσιν, διότι ὑπῆρχον μεγάλαι ἀντιθέσεις μεταξὺ τῶν βορείων καὶ τῶν νοτίων ἀποικιῶν, αἱ ὁποῖαι ὠξύνθησαν ἰδίως ἐξ ἀφορμῆς τῶν δούλων. Οἱ Βόρειοι, Ἀγγλοσάξονες κυρίως, Διαμαρτυρόμενοι καὶ φιλελεύθεροι, ἥθελον τὴν κατάργησιν τῆς δουλείας, ἐνῷ οἱ Νότιοι, κατὰ τὸ πλεῖστον Λατīνοι, εἶχον συμφέρον νὰ διατηρήσουν τοὺς μαύρους ἐν τῇ δουλείᾳ, διότι τοὺς ἔχρησιμούς πρὸ παντὸς εἰς τὴν καλλιέργειαν. Τὸ 1860 λοιπὸν ἔδεκα ἐπαρχίαι τοῦ Νότου ἀπεσχίσθησαν καὶ ἴδρυσαν ὅμοσπονδίαν. Ἀλλὰ μετὰ μακρὰς ἐχθροπραξίας ἐπεκράτησαν οἱ Βόρειοι

τῶν ὁποίων ὁ πρόεδρος **Άβραάμ Λίνκολν** (Abraham Lincoln, 1809 - 1865) διωργάνωσε τὸν πόλεμον. Ἡ δουλεία κατηργήθη καὶ ὁ πόλεμος ἤνωσε στενώτερον τὰς Πολιτείας, διότι ἔδειξεν ὅτι τὰ κοινὰ συμφέροντα ἦσαν ἀσυγχρίτως περισσότερα τῶν διαφορῶν.

Μετὰ τὸν ἐμφύλιον πόλεμον ἡ εὐδαιμονία τῶν 'Ην. Πολιτειῶν ηὔξηθη ὅσον οὐδεμιᾶς ἄλλης Δυνάμεως, διότι οἱ Ἀμερικανοὶ εἶχον προχείρους καὶ ἀφθόνους τὰς πρώτας ὕλας, τὰς ὁποίας οἱ Εὐρωπαῖοι μετεκόμιζον ἐκ μακρινῶν ἀποστάσεων. Θησαυροὶ εὑρέθησαν ἵπο τὸ ἔδαφος, ἀνεκαλύφθησαν μεταλλεῖα χρυσοῦ καὶ ἀργύρου, καθὼς καὶ πρῶται ὕλαι καὶ σίδηρος ἐν ἀρθρονίᾳ. Οἱ Ἀμερικανοὶ ἀνεδείχθησαν μεγάλοι μηχανικοί, αἱ πόλεις ἐγίγναντάθησαν καὶ αἱ ἀπέραντοι ἀποστάσεις ἐσυντεμένθησαν διὰ σιδηρῶν γραμμῶν.

Διώρυξ τοῦ Παναμᾶ

Τὸ κολοσσιαῖον ἔργον εἰς τὸν ἴσθμον τοῦ Παναμᾶ, τὸ ὅποιον συνέδεσε τὸν Ἀτλαντικὸν μετὰ τοῦ Εἰρηνικοῦ ὥκεανοῦ, ἔξετέλεσεν ἀμερικανικὴ ἑταίρεια, Ἐδαπανήθησαν 375 ἑκάτ. δολλάρια, ἡ δὲ διώρυξ παρεδόθη εἰς τὴν ναυσιπλοΐαν τὴν 15 Αὐγούστου 1914. Τὸ μῆκος τῆς διώρυγος είναι 78 χιλ., τὸ πλάτος 61 μ. καὶ τὸ βάθος 12,13 μ.

'Επὶ μακρὸν αἱ 'Ηνωμέναι Πολιτεῖαι ἦσαν ἐχθρικαὶ κατὰ πάσης ἀποικιακῆς κατακτήσεως καὶ μετῆλθον πολιτικὴν διπλωματικῆς ἀπομονώσεως. 'Αλλ' ἡ οἰκονομικὴ ἀνάπτυξις ὠδήγησε τοὺς Ἀμερικανοὺς ἀπὸ τοῦ 1880 εἰς ἐπεμβάσεις ἐκτὸς τῶν δρίων τῆς Συμπολιτείας. Τὸ 1898 ἐξ ἀφορμῆς τῶν ταραχῶν τῆς Κούβας, ἡ ὁποία ἀνήκεν ἀκόμη εἰς τὴν

'Ισπανίαν, ἔξερράγη πόλεμος μεταξὺ τῶν Ἡν. Πολιτειῶν καὶ τῆς Ισπανίας. Οἱ Ισπανοὶ ἡττήθησαν καὶ ἔχασαν τὸ ἀποικιακὸν τῶν κράτος. Αἱ Ἡνωμέναι Πολιτεῖαι κατέλαβον τὰς Φιλιππίνας εἰς τὸν Εἰρηνικὸν Όκεανὸν καὶ ἡ Κούβα ὡργανώθη εἰς δημοκρατίαν ὑπὸ τὴν ἐπίβλεψιν τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν (εἰρήνη Παρισίων, 10 Δεκεμβρίου 1898).

ΑΝΑΠΤΥΞΙΣ ΤΗΣ ΓΕΡΜΑΝΙΑΣ

Τὸ ἀποικιακὸν κράτος τῆς Γερμανίας ἰδρυσεν ὁ Βίσμαρκ, ἵδιως κατὰ τὰ ἔτη 1884 - 1885. Τότε κατελήφθησαν τὸ γερμανικὸν Κογκό, τὸ Καμερούν, τμήματα ἄλλα εἰς τὴν Ἀνατολικὴν καὶ Δυτικὴν Ἀφρικὴν, ἡ Νέα Γουϊνέα καὶ αἱ νῆσοι τοῦ ὀνομασθέντος Ἀρχιπελάγους τοῦ Βίσμαρκ. Κατὰ τὸ τέλος τοῦ παρελθόντος καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ παρόντος αἰῶνος ἡ Γερμανία ἐδημιούργησε συμφέροντα εἰς τὴν Κίναν καὶ ἵδιως νιοθέτησε τὸ πρόγραμμα τῆς Ἀνατολικῆς πολιτικῆς, δηλαδὴ τῆς ἐνισχύσεως τῆς οἰκονομικῆς της ἐπιρροῆς εἰς τὴν Χερσόνησον τοῦ Αἴμου καὶ τὴν Ἀσιατικὴν Τουρκίαν μέχρι τῆς Βαγδάτης καὶ τοῦ Περσικοῦ κόλπου. Πρὸς τοῦτο ἥρχισε νὰ κατασκευάζῃ, τῇ ἀδείᾳ τῆς τουρκικῆς Κυβερνήσεως, τὴν σιδηροδρομικὴν γραμμὴν Χαϊδάρ πασά - Αγκύρας. Ἐπειδὴ ὅμως προσέκρουσεν εἰς διαμαρτυρίας τῆς Ρωσίας, ἐπεξέτεινεν αὐτὴν πρὸς τὸ Ἰκόνιον, τὴν Συρίαν καὶ ἐκεῖθεν μέχρι τῆς Βαγδάτης.

Κυρίως ὅμως ἀπὸ τοῦ ἔτους 1900 ἀρχίζει ἡ μεγάλη ἀνάπτυξις τῆς Γερμανίας. Οἱ πληθυσμός της κατὰ τὰ ἔτη αὐτὰ ηὗξαντο καταπληκτικῶς (περίπου 750 χιλ. κατ' ἔτος), ἡ δὲ βιομηχανία της, ὑπερνικήσασα τὰς κρίσεις τῶν ἔτων 1870 - 1890, εἰσῆλθεν εἰς τὴν ὁδὸν τῆς ὁμαλῆς ἀναπτύξεως καὶ μετ' ὀλίγον ἀπέβη σχεδὸν ἀσυναγώνιστος. Ἀπὸ ἔτους εἰς ἔτος ηὗξαντο ἡ ἔξαγωγή, πρὸς ὑποστήριξιν δὲ αὐτῆς ἡ Γερμανία κατεσκεύασε σημαντικώτατον ἐμπορικὸν στόλον καὶ ἐξήτησεν ἀποικίας.

Ἡ πρόδος αὐτὴ ἔβαινε μὲ τάσεις διαρκοῦς αὐξήσεως. Τὸ μέγιστον τοῦ ἔξωτερικοῦ ἐμπορίου ἦτο ἔξαγωγὴ βιομηχανικῶν προϊόντων, ἐκ τῆς ὁποίας εἰσέρρευσεν ἀρθονον χρῆμα εἰς τὴν Γερμανίαν. Ἡ χώρα ἐπλούτισε ταχέως, ἡ Γερμανία ἐκτίσθη νέα ἐκ θεμελίων, ἀγάπη δὲ τῆς ἔργασίας καὶ τῆς δημιουργίας διῆλθε τὴν χώραν ἀπ' ἄκρου εἰς ἄκρον. Ὁ βίος ἀνύψωθη, τὰ ἥθη ἐλεπτύνθησαν καὶ ἡ θέσις τοῦ ἐργατικοῦ κόσμου ἐβελτιώθη δι' εἰδικῶν νομοθετημάτων.

'Από τοῦ 1900 ξέρχισεν ἐκ παραλλήλου νὰ κατασκευάζεται ὁ πολεμικὸς στόλος τῆς Γερμανίας, τοῦ δποίου δημιουργοὶ ὑπῆρξαν ὁ αὐτοκράτωρ Γουλιέλμος καὶ ὁ ναύαρχος **Τίρπιτς** (Tirpitz). Μετ' ὀλίγον ὁ γερμανικὸς πολεμικὸς στόλος κατέστη ὁ δεύτερος στόλος τοῦ κόσμου μὲ τάσεις διαρκοῦς αὐξήσεως. Κατὰ τὴν πρώτην δεκαετίαν τοῦ 20οῦ αἰῶνος ἡ ἀκμὴ τῆς Γερμανίας ήτο τοιαύτη, ὥστε νὰ προκαλέσῃ τὴν ἀνησυχίαν τῶν δλλων Δυνάμεων.

Η ΕΓΚΑΡΔΙΟΣ ΣΥΝΕΝΝΟΗΣΙΣ

Αἱ διαθέσεις τῶν κυβερνώντων τὴν Γερμανίαν ἔφαίνοντο ὅτι ἐστρέφοντο κυρίως κατὰ τῆς Ἀγγλίας, ἡ δποία τόσον ἀνησύχησεν ἐκ τῆς διηνεκοῦς αὐξήσεως τῆς δυνάμεως καὶ Ἰδίως τοῦ πολεμικοῦ ναυτικοῦ τῆς Γερμανίας, ὥστε πρὸς στιγμὴν παρεῖδε τὰς ἀντιθέσεις πρὸς τὴν Ρωσίαν. Τὸ 1901 διεδέχθη τὴν βασίλισσαν Βικτωρίαν ὁ νίος τῆς **'Εδουάρδος Ζ'**, δ ὁποῖος ἡκολούθησεν ἀποφασιστικὴν πολιτικὴν κατὰ τῆς Γερμανίας, ἐπιδιώξας διὰ συμμαχιῶν νὰ ἔξουδετερώσῃ τὴν ὄλονὲν αὐξανομένην δύναμιν τῆς Γερμανίας.

Τὸ 1904 συνήφθη μεταξὺ Ἀγγλίας καὶ Γαλλίας σύμβασις, ὁνομασθεῖσα **'Εγκαρδίος Συνεννόησις** (Entente Cordiale). 'Η Γαλλία ἀνεγνώρισε τὴν ἐπὶ τῆς Αἰγύπτου κατοχὴν τῆς Ἀγγλίας, ἡ δὲ Ἀγγλία ἀνεγνώρισε τὸ ἐν Ἀφρικῇ ἀποικιακὸν κράτος τῆς Γαλλίας καὶ ὑπερχεώθη τὴν ὑποστήριξίν τῆς εἰς τὰ ζητήματα τοῦ Μαρόκου. Τὸ δὲ 1907 ἡ Ἀγγλία προσήγγισε πρὸς τὴν Ρωσίαν, συνήφθη ἡ συμφωνία περὶ τῆς διανομῆς τῶν σφαιρῶν τῆς ἐπιρροῆς τῶν δύο κρατῶν εἰς τὴν Περσίαν, ἐπηκοούθησεν δὲ συνάντησις ἐν Ρεβάλ τοῦ **'Εδουάρδου** καὶ τοῦ τσάρου Νικολάου, κατὰ τὴν δποίαν ἀπεφασίσθη ἡ εἰσαγωγὴ εύρυτάτων μεταρρυθμίσεων εἰς τὰς εὐρωπαϊκὰς κτήσεις τῆς Τουρκίας καὶ Ἰδίως τὴν Μακεδονίαν, αἱ δποῖαι ίσοδυνάμουν πρὸς αὐτονόμησιν τῆς Μακεδονίας. Οὕτως ἐδημιουργήθη ἡ **Τριπλῆ Συνεννόησις** (Triple Entente).

ΕΝΟΠΛΟΣ ΕΙΡΗΝΗ

'Απὸ τοῦ Γαλλογερμανικοῦ πολέμου τοῦ 1870 μέχρι τοῦ Μεγάλου Εὐρωπαϊκοῦ πολέμου τοῦ 1914 οἱ λαοὶ τῆς Εὐρώπης ἔζησαν περίοδον εἰρήνης, τὴν μακροτέραν ἀπὸ ὅσας ἐγνώρισεν ἡ Εὐρώπη. 'Αλλ' ἡ εἰ-

ρήνη αὐτὴ ἡτο περίεργος, διότι τὰ κράτη διετήρουν σημαντικὰς στρατιωτικὰς δυνάμεις, οἱ δὲ ἔξοπλισμοὶ καὶ ἡ συντήρησις τῶν στρατιωτικῶν ἀπήτουν δαπάνας βαρυτέρας τῶν δαπανῶν τοῦ πολέμου. Τὴν κατάστασιν αὐτὴν ὠνόμασαν "Ἐν ο πλον Εἰρήνην."

'Αφότου ἡ Πρωσσία εἰσήγαγε τὴν γενικὴν στρατιωτικὴν ὑπηρεσίαν καὶ ἀπέκτησεν αὐλγῆν διὰ τῶν στρατιωτικῶν ἐπιτυχῶν της, ὅλα τὰ κράτη ἐδέχθησαν τὸ σύστημα τοῦτο καὶ ὑπερχρέωσαν τοὺς νέους νὰ διέλθουν διὰ τοῦ στρατοῦ.' Η Γερμανία, μετὰ τὴν προσάρτησιν τῆς Ἀλσατίας καὶ Λωρραΐνης, φοβουμένη τὴν ἐκδίκησιν, ἔθεωρησεν ἀνάγκην νὰ διατηρῇ ἴσχυρὸν στρατόν. 'Η Γαλλία προέβη εἰς ἀνάλογον προετοιμασίαν, διὰ νὰ εἴναι εἰς θέσιν νὰ ἀντιμετωπίσῃ τὴν γερμανικὴν ἐπίθεσιν. Τὸ παράδειγμα καὶ τῶν ἡκολούθησαν καὶ τὰ ἄλλα κράτη. 'Η Ρωσία, διότι εἶχε κατακτητικοὺς σκοποὺς εἰς τὴν Τουρκίαν καὶ εἰς τὴν Κεντρικὴν Ἀσίαν· ἡ Αὐστρία, διότι δὲ' αὐτὴν ὁ στρατὸς ἡτο ζήτημα ὑπάρξεως· ἡ Ἰταλία, διότι εἶχε βλέψεις ἐπὶ τῆς «ἀλυτρώτου Ἰταλίας» (Τυρόλον, Τεργέστην κλπ.). 'Επίσης τὰ Βαλκανικὰ κράτη, ἐπειδὴ εἶχον νὰ ἐλευθερώσουν τοὺς ὄπο τὴν Τουρκίαν «ὑποδούλους ἀδελφούς», ὑπεβλήθησαν εἰς δαπάνας ἀνωτέρας τῶν δυνάμεων των. Οὕτως ἐδημιουργήθη μία κατάστασις σκοτεινή, ἐγκυμονοῦσα διαρκεῖς κινδύνους, καὶ ἡ δραστηριότης τῆς μυστικῆς διπλωματίας ἐπέτεινε τὴν νευρικότητα τοῦ κόσμου.

Αἱ στρατιωτικαὶ δαπάναι ἐπολλαπλασιάζοντο διαρκῶς, διότι ἡ ταχεῖα πρόοδος τῶν τεχνικῶν μέσων ὑπεχρέωνε τὰ κράτη νὰ ἀνακαινίζουν διαρκῶς τὸ πολεμικὸν ὑλικόν. Διὰ τῆς ἀναπτύξεως τῶν σιδηροδρόμων ἐπεταχύνετο τόσον πολὺ ἡ κινητοποίησις τῶν στρατευμάτων, ὥστε ἔκαστον κράτος ἔπρεπε νὰ εἴναι παρεσκευασμένον δι' αἰφνιδίων ἐπίθεσιν. 'Υπελόγιζον δὲ πρὸ τοῦ Μεγάλου πολέμου ὅτι αἱ ἔξ Δυνάμεις ἡδύναντο νὰ κινητοποιήσουν περὶ τὰ 15 ἑκατομμύρια στρατοῦ. Πράγματι δύμας ἐκινητοποίησαν πολὺ μεγαλυτέρας μάζας ἀνθρώπων κατὰ τὸν πόλεμον.

Τὴν τάσιν αὐτὴν τῶν κορατῶν νὰ αὐξήσουν τὰς στρατιωτικάς των δυνάμεις καὶ νὰ ἐπιβληθοῦν διὰ τῆς ἵσχύος τῶν δπλων ὠνόμασαν Μιλιταρισμόν.

ΣΥΝΑΣΠΙΣΜΟΙ – ΠΡΟΣΤΡΙΒΑΙ ΜΕΤΑΞΥ ΤΩΝ ΔΥΝΑΜΕΩΝ

Τοιουτοτρόπως κατὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ 20οῦ αἰῶνος οἱ λαοὶ τῆς Εὐρώπης ἵσταντο ἀπέναντι ἀλλήλων πάνοπλοι καὶ ἔκαστον κράτος ἐνό-

μιζεν ότι θὰ ὑπηρετήσῃ καλύτερον τὰ συμφέροντά του συνεννοούμενον μετ' ἄλλων κρατῶν. Οὔτως εἶχον δημιουργηθῆ, ὅπως εἰδομεν, οἱ δύο συνασπισμοί : α' ἡ Τριπλὴ Συμμαχία (Triple Alliance) : Γερμανία, Αὐστρία, Ἰταλία καὶ β' ἡ Τριπλὴ Συνενόνόσις (Triple Entente) : Ἀγγλία, Γαλλία, Ρωσία. Τὰ μικρότερα κράτη ἐτάχθησαν πρὸς τὸ μέρος τῆς μιᾶς ἢ τῆς ἄλλης διμάδος.

Οἱ συνασπισμοὶ σκοπὸν εἶχον φαινομενικῶς τὴν διατήρησιν τῆς εἰρήνης καὶ τοῦ ἀδιφικοῦ καθεστώτος (status quo), κατὰ βάθος δύμας διηγυδίλυνον τὰς ἐπιθετικὰς καὶ κατακτητικὰς διαθέσεις τῶν κρατῶν. Τοιουτοτρόπως οἱ λαοὶ τῆς Εὐρώπης ἐπὶ δεκαετίαν ἥζησαν ὑπὸ τὴν ἀπειλὴν φοβεροῦ πολέμου, ὁ δόποιος ἔμελες νὰ εἶναι καταστρεπτικώτατος, ἔνεκα τῶν μεγάλων στρατιωτικῶν παρασκευῶν καὶ τῆς τελειοποιήσεως τῶν πολεμικῶν μέσων.

Η ΦΙΛΕΙΡΗΝΙΚΗ ΚΙΝΗΣΙΣ – ΤΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟΝ ΤΗΣ ΧΑΓΗΣ

Τὰ βάρη δύμας καὶ οἱ κίνδυνοι τῶν πολεμικῶν ἔξοπλισμῶν ἐγένυνταις ἀντίδρασιν, ἡ ὅποια ἔξεδηλώθη ἡρεμώτερον μὲν ὡς φιλειρήνη καὶ ινησική κίνησις (pacifismus), βιαιότερον δὲ ὡς ἔξέγερσις κατὰ τῆς στρατιωτικῆς ὑπηρεσίας, ὡς ἀντιμιλιταρισμός.

Οἱ εἰρηνόφιλοι ἔξήτησαν νὰ ἀσφαλίσουν τὴν εἰρήνην τοῦ κόσμου δι' ἀμοιβαίου σεβασμοῦ τῶν λαῶν. Οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν δοξασιῶν τούτων, ὅπως ὁ **Λέων Μπουρζούά** (Leon Bourgeois) εἰς τὴν Γαλλίαν καὶ ὁ πρόεδρος **Ούιλσον** (Vilson) εἰς τὴν Ἀμερικήν, ἐφαντάσθησαν ὅτι αἱ διαφοραὶ τῶν κρατῶν ἥτο δυνατὸν νὰ κανονισθοῦν, ὅπως αἱ διαφοραὶ μεταξὺ τῶν ἀτόμων, διὰ διαιτησίας καὶ νόμων, τοὺς ὅποιους ἔμελλον νὰ ὄρισουν οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν κρατῶν συνεργόμενοι εἰς συνδιάσκεψιν. Αὕτη εἶναι ἡ ἔννοια τῆς **Κοινωνίας τῶν Εθνῶν** (Société des Nations) καὶ τῆς **Διεθνοῦς Διαιτησίας** (Arbitrage). Πράγματι, κατὰ τὸ δεύτερον ἥμισυ τοῦ 19ου αἰώνος, πολλαὶ διαιφοραὶ δευτερευούσης σημασίας μεταξὺ τῶν κρατῶν ἐκανονίσθησαν διὰ διαιτησίας.

Περὶ τὸ τέλος τοῦ 19ου αἰώνος ἡ φιλειρηνικὴ κίνησις ἔλαβε συγκεκριμένην μορφὴν. Τὸ 1898-ὸ τσάρος Νικόλαος Β' προσεκάλεσε τὰς κυβερνήσεις εἰς Διεθνῆ Συνδιάσκεψιν, ἡ ὅποια ἔμελλε νὰ συζητήσῃ τὰ μέσα πρὸς περιορισμὸν τῶν ἔξι πλισμῶν. Ἡ Συνδιάσκεψις συνῆλθεν εἰς τὴν Χάγην τὸ 1899,

ἀποτελεσθεῖσα ἔξ ἀντιπροσώπων 27 κυβερνήσεων, ἀλλὰ προσέκρουσεν εἰς ἀνυπερβλήτους δυσχερείας εἰς τὸ θέμα τοῦ περιορισμοῦ τῶν ἔξοπλισμῶν. Τὸ Συνέδριον ὅμως κατήρτισε τὸ Διεθνὲς Συνέδριον Διατάξη στὴν ἑψήφισε τὴν ἔξης δήλωσιν : « Αἱ Δυνάμεις θεωροῦν καθῆκον, δσάκις ἀπειλεῖται ἡ ἔκρηξις δξείας ἕριδος μεταξὺ δύο ἔξ αὐτῶν, νὰ ἐνθυμίσουν εἰς αὐτὰς ὅτι τὸ διαρκές Συνέδριον εἶναι εἰς τὴν διάθεσίν των ».

’Αλλ’ εἰς ὥρισμένας περιστάσεις ἡ ἀγανάκτησις κατὰ τῆς πιέσεως τοῦ ἀτέμου ὑπὸ τὸ καθεστὼς τῆς ἐνόπλου εἰρήνης ἔξεδηλώθη βιαιότερον. Οἱ ἀντίπαλοι αὐτοῦ, οἱ ἀντιμιλιταρισταί, κατακρίνουν ὅλον τὸ στρατιωτικὸν σύστημα. Αἱ δοξασίαι αὐταὶ εἰχον περιωρισμένην διάδοσιν πρὸ τοῦ μεγάλου πολέμου, καὶ μόνον εἰς τὴν Γαλλίαν, διὰ τῆς προπαγάνδας τοῦ **Γουσταύου Έρβε** (Gustave Hervé), ἔξηπλώθησαν δλίγον. ’Επίσης πολλοὺς δπαδοὺς ἀπέκτησαν εἰς τὴν Ρωσίαν, ὅπου ὁ περίφημος συγγραφεὺς καὶ φιλάνθρωπος **Λέων Τολστόι** μὲ ἔξαιρετικὴν δύναμιν ὑπεστήριξε τὸ ἀντιστρατιωτικὸν καὶ ἀντιπολεμικὸν δόγμα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΓ'

Ο ΠΡΩΤΟΣ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ

(1914 - 1918)

Η ΠΡΩΤΗ ΦΑΣΙΣ

ΤΑ ΑΙΤΙΑ

Αἱ ἀντιθέσεις μεταξὺ τῶν Μεγάλων Δυνάμεων δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ἔξομαλυνθοῦν εἰρηνικῶς.

‘Ο Βαλκανικὸς πόλεμος κατέστησεν ἐμφανεστέρας τὰς διαφορὰς μεταξὺ αὐτῶν καὶ ὑπῆρξε τὸ προτίμον τοῦ Μεγάλου Εὐρωπαϊκοῦ πολέμου. Τὰ πράγματα ἐφέροντο μοιραίως πρὸς ἔνοπλον σύρραξιν.

Πολλὰ εἶναι τὰ αἰτια, τὰ δόποῖα ὡδήγησαν εἰς τὸν καταστρεπτικώτατον Παγκόσμιον πόλεμον : 1) Εἰς τὴν Γαλλίαν δὲν εἶχε σιγάσει τὸ πάθος διὰ τὴν ἐκδίκησιν, τὴν revanche. 2) Η Ρωσία ἥθελε νὰ συντρίψῃ τὴν Τουρκίαν, ἀλλ’ ὅπισθεν αὐτῆς εὑρισκε τὴν Αὐστρίαν καὶ ὅπισθεν ἐκείνης πάνοπλον τὴν Γερμανίαν. 3) Η Σερβία, μεγαλυνθεῖσα διὰ τῶν Βαλκανικῶν πολέμων, δὲν ἐδίστασε νὰ μετρηθῇ μὲ τὸν αὐστριακὸν κολοσσόν, διὰ νὰ ἀποσπάσῃ τὰς σλαβικὰς ἐπαρχίας τῆς Δυαδικῆς μοναρχίας. 4) Σοβαρωτάτη αἰτία πολέμου ἦτο ὁ οἰκονομικὸς ἀνταγωνισμὸς μεταξὺ Ἀγγλίας καὶ Γερμανίας. Η γερμανικὴ βιομηχανία ἐφαίνετο ὅτι ἡπείλει νὰ κατακτήσῃ τὴν παγκόσμιον ἀγοράν. Η ύπερβολικὴ αὔξησις τοῦ πολεμικοῦ στόλου τῆς Γερμανίας ἐφαίνετο στρεφομένη κατὰ τῆς ἀγγλικῆς θαλασσοκρατορίας, ὃ δὲ σιδηρόδρομος τῆς Ἀνατολίας, ἐπεκταθεὶς μέχρι Συρίας καὶ μέχρι Βαγδάτης καὶ Περσικοῦ κόλπου, ἦτο ἀπειλὴ κατὰ τοῦ ἐν Ἰνδίαις κράτους τῆς Μεγάλης Βρεταννίας.

Σκοτεινὴ ἀτμόσφαιρα ἐπεκάθητο ἐπὶ τῶν χωρῶν τῆς Εὐρώπης μετὰ τὸ τέλος τοῦ Βαλκανικοῦ πολέμου, ἀπειλοῦσα τοὺς χειροτέρους τῶν κινδύνων.

Ο ΠΟΛΕΜΟΣ

Τοιαύτη ήτο διαστασις, όπότε τὴν 28 Ἰουνίου 1914 εἰς τὸ Σεράγεβον τῆς Βοσνίας ἐδολοφονήθη μετὰ τῆς συζύγου του ὁ διάδοχος τοῦ αὐστριακοῦ θρόνου ἀρχιδούλος **Φραγκίσκος Φερδινάνδος**. Ὁ δολοφόνος, αὐστριακὸς ὑπήκοος, ἀνήκεν εἰς τὰ τρομοκρατικὰ κομιτᾶτα, τὰ ὅποια εἰργάζοντο διὰ τὰ μεγαλοσερβικὰ σχέδια.

Ἡ Αὐστρία θεωρήσασα ὑπεύθυνον τὴν Σερβικὴν κυβέρνησιν ἐπέδωκεν αὐστηρότατον τελεσίγραφον εἰς τὴν Σερβίαν. Ἡ Σερβικὴ κυβέρνησις ἀπέρριψε τὸ τελεσίγραφον καὶ ἡ Αὐστρία ἐκήρυξε (28 Ἰουλίου) τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Σερβίας. Συγχρό-
νως ἡ Ρωσία δέταξε γενικὴν κινητοποίησιν τοῦ ρωσικοῦ στρατοῦ, διὰ νὰ ἐμποδίσῃ τὴν καταστροφὴν τῆς Σερβίας.

Οἱ λαοὶ τῆς Εὐρώπης εἶδον τότε νὰ πλησιάζῃ ἡ φοβερὰ καταστροφὴ ὡς θεομηνία καὶ ὡς καταστρεπτικὸς σίφων. "Ολαι αἱ προσπάθειαι πρὸς συνενόησιν καὶ εἰρηνικὴν διευθέτησιν τοῦ ἐπεισοδίου ἀπεδείχθησαν μάταιαι. Τὴν 1 Αὐγούστου ἡ Γερμανία ἐκήρυξε τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Ρωσίας καὶ τὴν 3 κατὰ τῆς Γαλλίας, τὴν δὲ 4 εἰσῆλθεν εἰς τὸν πόλεμον ἡ Ἀγγλία, ἔξ αἰτίας τῆς γερμανικῆς εἰσβολῆς εἰς τὸ Βέλγιον. Ἡ Ιαπωνία, συνδεδεμένη μετὰ τῆς Ἀγγλίας διὰ συμμαχίας, ἥκολούθησεν αὐτὴν (23 Αὐγούστου). Ἡ Ιταλία ἔμεινεν οὐδετέρα εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ πολέμου.

Η ΕΠΕΚΤΑΣΙΣ ΤΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ

Ο πόλεμος ἐπεξετάθη σχεδὸν εἰς ὅλας τὰς ἡπείρους καὶ ἔγινε πραγματικῶς Παγκόσμιος. Εἰς τοὺς κυρίους ἀντιπάλους προσετέθησαν κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ πολέμου νέα κράτη, εἰς τὰς Κεντρικὰς Δυνάμεις, δηλαδὴ τὴν Γερμανίαν καὶ Αὐστροουγγαρίαν, ἡ Τουρκία (Νοέμβρ. 1914) καὶ ἡ Βουλγαρία (Οκτ. 1915). Εἰς τὰς Δυτικὰς Δυνάμεις, τὴν Ἀνταύγετον, ἡ Σερβία, τὸ Μαυροβούνιον, τὸ Βέλγιον, ἡ Ιαπωνία, ἡ Ιταλία, ἡ Πορτογαλία, ἡ Ρουμανία, ἡ Ελλάς, ἡ Κίνα κτλ.

Τὸ σημαντικώτερον θέατρον τοῦ πολέμου ήτο τὸ Βέλγιον καὶ ἡ Βόρειος Γαλλία, τὸ Δυτικὸν μέτωπον διπλωμάσθη, διουσαν ἀντιμέτωποι οἱ περισσότερον προηγμένοι λαοὶ τῆς γῆς, Γερμανοί

έναντιον Γάλλων, "Αγγλων, Βέλγων καὶ Ἀμερικανῶν (βραδύτερον), τοὺς ὁποίους ἐνίσχυον πολυάριθμα ἀποικιακὰ στρατεύματα. Μεγάλην σημασίαν ἔλαβε μὲ τὸν καιρὸν τὸ Βαλκανικὸν μέτωπον, ἐνῷ αἱματηρόταται μάχαι διεξήχθησαν εἰς τὸ Ἀνατολικὸν μέτωπον (Ρωσία).

Η ΓΕΡΜΑΝΙΚΗ ΕΞΟΡΜΗΣΙΣ — ΜΑΧΗ ΤΟΥ ΜΑΡΝΗ

"Η Γαλλία καὶ ἡ Γερμανία εἶχον ἀσφαλίσει τὰ σύνορά των διὰ σειρᾶς δόχειρωμάτων. Ἐπειδὴ ἀπὸ τὸ σημεῖον αὐτὸν δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ κτυπηθῇ ταχέως καὶ ἀποτελεσματικῶς ἡ Γαλλία, οἱ Γερμανοὶ ἐβάδισαν διὰ τοῦ Βελγίου (2 Αὐγούστου). Τὰ φρούρια, ὅλα νεωτέρου καὶ τελειοτάτου συστήματος, συνετρίβησαν μὲ τὰ βαρέα τηλεβόλα τοῦ Κρούπ. Ἐν τούτοις ὁ βελγικὸς στρατὸς ὑπὸ τὸν βασιλέα **Άλβερτον** ἀντέταξε πείσμονα ἀντίστασιν, ἐκράτησε τοὺς Γερμανοὺς δύο ἑβδομάδας καὶ ἔδωκε καιρὸν εἰς τοὺς Γάλλους νὰ συμπληρώσουν τὴν κινητοποιησίν των καὶ εἰς τοὺς Ἀγγλους νὰ ἀποβιβάσουν εἰς τὴν Φλάνδραν μικρὸν ἐκστρατευτικὸν σῶμα 70 χιλ. ὑπὸ τὸν στρατηγὸν **Φρέντς** (French).

Οἱ Γερμανοὶ κατέλαβον τὸ μεγαλύτερον μέρος τοῦ Βελγίου καὶ εἰσέβαλον εἰς τὴν Γαλλίαν. Τὰς ἐπομένας ἡμέρας ἀνέτρεψαν πᾶν ἐμπόδιον. Τὰ φρούρια τῆς βορείου Γαλλίας ἔπεσαν τὸ ἐν μετὰ τὸ ἄλλο. Ὁ ἀνταποκριτής τῶν Τάιμς ἐτηλεγράφει εἰς τὴν ἐφημερίδα του ὅτι ὁ γερμανικὸς στρατὸς δμοιάζει πρὸς θυελλώδη ὥκεανόν, τὸν ὅποιον τίποτε δὲν ἥμπορει νὰ συγκρατήσῃ.

Τὴν 24 Αὐγούστου ὁ Γάλλος στρατάρχης **Ζόφφρ** (Joffre) διέταξε γενικὴν ὑποχώρησιν. Εἰς τὴν πρωτεύουσαν τῆς Γαλλίας ἐπεκράτησε μεγάλη ταραχὴ καὶ ἡ γαλλικὴ Κυβέρνησις ἔφυγεν εἰς Μπριντ.

Οἱ Γερμανοὶ στρατιωτικοὶ ἐφαίνοντο δικαιολογημένοι εἰς τοὺς ὑπολογισμούς των καὶ ἡ Γαλλία ἔπιπτεν ἀνυπεράσπιστος. Πέντε γερμανικαὶ στρατιαι ἐβάδιζον κατὰ τῆς γαλλικῆς πρωτευούσης.

Τὴν 4 Σεπτεμβρίου αἱ τρεῖς γερμανικαὶ στρατιαι τοῦ κέντρου εἶχον διαβῆ τὸν ποταμὸν Μάρνην, παραπόταμον τοῦ Σηκουάνα, εἰς τὸν ὅποιον χύνεται πλησίον τῶν Παρισίων. "Οταν ὅμως οἱ Γερμανοί, προελαύνοντες ἀκατάσχετοι, ἔφθασαν εἰς τὰ μυθικὰ πεδία τῶν μαχῶν τοῦ Ἀττίλα (Καταλαυνικὰ πεδία, Châlons sur Marne), εὑρέθησαν μεταξὺ τῶν μεγάλων ὅγκων τοῦ γαλλικοῦ στρατοῦ. Τὸ πλῆγμα, τὸ ὅποιον ἐδέχθησαν,

ἥτο ἀποφασιστικὸν διὰ τὴν ἔκβασιν τοῦ πολέμου. Ό γερμανικὸς στρατὸς μὲν μεγάλας ἀπωλείας ἡναγκάσθη νὰ συμπτυχῇ.

Οἱ Γάλλοι ὅμως δὲν εἶχον ἀρκετάς ἐφεδρείας οὕτε ἀρκετὰ πυρομαχικά, διὰ νὰ συντρίψουν τὸν ἀποχωροῦντα ἔχθρον. Οἱ Γερμανοὶ ἐκρατήθησαν στερεῶς εἰς τὰς νέας των θέσεις, διετήρησαν ὀλόκληρον σχεδὸν τὸ Βέλγιον καὶ ἀξιολογωτάτας ἐπαρχίας τῆς Γαλλίας.

'Αλλ' ἡ ἔκβασις τοῦ πολέμου ἐγίνετο πλέον ἀκαθόριστος. Οἱ ἀντίπαλοι ἐπεισθῆσαν δτὶ δὲν ἥτο δυνατὸν νὰ διασπάσουν ὁ εἰς τὸν ἄλλον, ἐγκατεστάθησαν εἰς ὀχυρὰς θέσεις καὶ μετέβαλον τὸν ἀγῶνα εἰς πόλεμον τῶν χαρακωμάτων. Τὸ Δυτικὸν μέτωπον ἐξετέίνετο εἰς σχῆμα κυκλικοῦ τόξου ἀπὸ τὸ Νιούπορο τῆς Βορείου θαλάσσης καὶ τὸ "Υπρεμέριον τῶν Βοσγίων καὶ τῆς Ἀλσατίας εἰς ἔκτασιν 700 χλμ. καὶ παρέμεινε τὸ αὐτὸν μέχρι τοῦ 1918 ἐκτὸς μικρῶν τοπικῶν μεταβολῶν. Πιερὶ τὴν γραμμὴν κυρτὴν συνήρθησαν μανιώδεις συμπλοκαὶ καὶ τὸ αἷμα τῶν ἀνωτέρων φυλῶν ἐχύθη ἀφθόνως.

Η ΠΑΛΗ ΕΙΣ ΤΗΝ ΑΝΑΤΟΛΗΝ — ΑΝΑΤΟΛΙΚΟΝ ΜΕΤΩΠΟΝ

"Οταν ἡ γερμανικὴ θύελλα ἐμπίνετο κατὰ τῶν Παρισίων, οἱ Ρῶσοι, πρὸς ἀνακούφισιν τῶν δεινῶν πιεζομένων Γάλλων, εἰσέβαλλον εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Πρωσσίαν. Αἱ ἀσθενεῖς κατ' ἀρχὰς γερμανικαὶ δυνάμεις ὑπεχώρησαν καὶ ἡ χώρα παρεδόθη ἐπὶ δεκαπέντε ἡμέρας εἰς τὴν διάκρισιν τῶν Κοζάκων.

'Ανήσυχος ὁ **Μόλτκε**, ἀρχιστράτηγος τοῦ γερμανικοῦ στρατοῦ, ἀπέσπασε δύο σώματα ἀπὸ τὸ Δυτικὸν μέτωπον καὶ διώρισε διοικητὴν τοῦ στρατοῦ τῆς Ἀνατολικῆς Πρωσσίας τὸν ἐν ἀποστρατείᾳ στρατηγὸν **Παύλον Χίνδεμπουργκ** (Paul Hindenburg), 67 ἐτῶν, καὶ ὡς ἀρχηγὸν τοῦ ἐπιτελείου τὸν πολὺ νεώτερον **Ἐριχ Λούντεντορφ** (Erich Lundendorf). Οἱ νέοι ἀρχηγοὶ εἰς δύο ἐνδόξους μάχας παρὰ τὸ Τάν νε μ πε ρ γ κ καὶ τὰς Μαζουριανὰς λίμνας σχεδὸν κατέστρεψαν τὰς ρωσικὰς στρατιὰς. Ἡ Ἀνατολ. Πρωσσία ἡλευθερώθη τελείως ἀπὸ τοὺς Ρώσους, οἱ δὲ Γερμανοὶ ἐθεώρησαν τὴν μάχην παρὰ τὸ Τάννεμπεργκ ως τὴν ἔξοντωτικωτέραν νίκην τῆς παγκοσμίου ιστορίας καὶ ἐξύψωσαν εἰς ἐθνικοὺς ἡρωας τὸν Χίντεμπουργκ καὶ τὸν Λούντεντορφ.

'Ο δύκος ὅμως τοῦ ρωσικοῦ στρατοῦ ἐστράφη κατὰ τῶν Αὐστριακῶν. Ἡ ρωσικὴ ἐπίθεσις εἰς εύρυτατον μέτωπον, ἀπὸ τὴν Βαλκανικὴν

μέχρι Βουκοβίνας μὲ διεύθυνσιν πρὸς νότον καὶ δυσμάς, ἔκαμψε τὴν αὐστριακὴν ἀντίστασιν. Μεγάλα κέντρα καὶ δόλοι ληροὶ περιφέρειαι ἐπεσαν εἰς χεῖρας τῶν Ρώσων.

Οἱ Γερμανοὶ ὑπεστήριξαν τότε τοὺς συμμάχους των δι᾽ ἴσγυρᾶς ἐπιθέσεως κατὰ τῆς Βαρσοβίας. Εἰς τὴν ἐπακολουθήσασαν πεισματώδη πάλην ἀπεδείχθη ὅτι ὁ ρωσικὸς στρατὸς δὲν ἦτο εἰς θέσιν νὰ συντρίψῃ τοὺς Αὐστρογερμανούς. Τὸ Ἀνατολικὸν μέτωπον ἐσταθεροποιήθη, ὅπως καὶ τὸ Δυτικόν. Οἱ Ρῶσοι ἐγκατεστάθησαν εἰς ὀχυρωμένην γραμμήν, ἡ ὁποία ἤρχιζεν ἀπὸ τὰ σύνορα τῆς Ἀνατ. Πρωσίκας καὶ ἔφθανεν εἰς τὰ Καρπάθια, μὲν συνοικιδὸν μῆκος 900 χιλιομ. Τοιουτοτρόπως καὶ εἰς τὸ Ἀνατολικὸν μέτωπον ὁ πόλεμος ἔλαβε μορφὴν ἀγῶνος χαρακωμάτων.

Ο ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΣ

Μόλις ἐκηρύχθη ὁ πόλεμος, ὁ ἀγγλικὸς στόλος ἀπέκλεισε τὴν Βαλτικήν, ὁ δὲ ἀγγλογαλικὸς τὴν Ἀδριατικήν. Οἱ ἐμπορικοὶ στόλοι τῆς Γερμανίας ἤχμαλωτίσθη ἢ κατέφυγεν εἰς οὐδετέρους λιμένας.

Σημαντικὴ σύγκρουσις ναυτικῶν δυνάμεων δὲν ἔγινε, διότι ὁ γερμανικὸς στόλος ἐκλείσθη εἰς τοὺς λιμένας τῆς Βαλτικῆς. "Οσα γερμανικὰ πολεμικὰ εὑρέθησαν εἰς ξένας θαλάσσας κατεστράφησαν πολλάκις μετὰ ἥρωικὴν ἀντίστασιν. Ἀξέια λόγου σύγκρουσις τοῦ ἀγγλικοῦ καὶ τοῦ γερμανικοῦ στόλου μὲ σημαντικὰς ἀπωλείας ἐκατέρωθεν ἔγινε τὴν 31 Μαΐου 1916 παρὰ τὴν Ἰουτλανδικὴν ἀκτὴν (ναυμαχία τοῦ Σκάρεροκ), ἡ ὁποία ὄμως δὲν ἤλλαξε τὴν κατάστασιν.

Εἰς τὸν ἀποκλεισμὸν ἡ Γερμανία ἀπήντησε δι᾽ αὐστηρᾶς ὀργανώσεως τῆς διανομῆς τῶν τροφίμων καὶ δι᾽ ἄκρας φειδοῦς καὶ ίδιως διὰ τοῦ ὑποβρυχίου πολέμου. Κατ’ ὀρχάς οἱ Γερμανοὶ εὑρέθησαν εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ βυθίζουν τὰ πλοῖα κατόπιν προειδοποίησεως, διότι ὑπελόγιζον τὰς Ἰνωμένας Πολιτείας, τῶν ὁποίων ὁ Πρόεδρος Οὐλίσου διεμαρτυρήθη ἐντόνως, ίδιως μετὰ τὴν καταβύθισιν τῆς Λουζιτανίας, ἀγγλικοῦ ὑπερωκεανίου, μὲ τὸ ὄποιον ἐπνίγησαν ἐκατοντάδες γυναικόπαιδα, ἐκ τῶν ὁποίων 118 Ἀμερικανοὶ (7 Μαΐου 1915).

Ο ΠΟΛΕΜΟΣ ΤΟ 1915 – ΚΑΤΑΡΡΕΥΣΙΣ ΤΗΣ ΡΩΣΙΑΣ

Οἱ Σύμμαχοι ἐπεχείρησαν ἐπανειλημμένως δι᾽ ἐπιθέσεων εἰς διά-

φορά σημεῖα νὰ διασπάσουν τὸ Δυτικὸν μέτωπον. 'Αλλ' αἱ ἐπιθέσεις αὐταὶ, κακῶς μελετηθεῖσαι καὶ κακῶς παρασκευασθεῖσαι, ἔφεραν μικρὰ ἀποτελέσματα καὶ ἐστοίχισαν ποταμοὺς αἰμάτων.

'Αντιθέτως αἱ ἐπιχειρήσεις τῶν Γερμανῶν εἰς τὸ 'Ανατολικὸν μέτωπον κατέληξαν εἰς μεγάλην νίκην καὶ ἔξαρθρωσιν τοῦ ρωσικοῦ στρατοῦ. 'Ο στρατηγὸς **Μάκενζεν** διέσπασε τὸ ρωσικὸν μέτωπον εἰς τὴν Γαλικίαν παρὰ τὸ Γκόρλιτσε καὶ τὸ Ταρνόβι, εἰς ἑκτασιν 17 χιλιομ. (Μάιος 1915). 'Ολόκληρος ἡ ρωσικὴ παράταξις ἀπὸ τῆς Βαλτικῆς μέχρι τῆς Γαλικίας ὑπεχώρησε μὲ σοβαρὰς ἀπώλειας. Οἱ Ρῶσοι ἐγκατέλειψαν τὴν Γαλικίαν, τὴν Πολωνίαν, τὴν Λιθουανίαν καὶ μόλις κατώρθωσαν νὰ ἐγκατασταθοῦν 400 χιλιόμετρα ἀνατολικῶτερον εἰς νέαν γραμμήν, ἡ δόποια ἥρχιζεν ἀπὸ τὴν Ρίγαν καὶ ἔφθανεν εἰς τὰ ρουμανικὰ σύνορα. Τὸ γερμανικὸν ἐπιτελεῖον ἀνεκοίνωσεν ὅτι συνέλαβεν ἐν ἐκατομμύριον αἰχμαλώτους καὶ ἀπειρον πολεμικὸν ὄλικόν.

Η ΤΟΥΡΚΙΑ ΕΙΣΕΡΧΕΤΑΙ ΕΙΣ ΤΟΝ ΠΟΛΕΜΟΝ

'Η Τουρκία, πλήρης πικρίας κατὰ τῶν Δυτικῶν Δυνάμεων, αἱ δόποια κατὰ τὸν πρόσφατον Βαλκανικὸν πόλεμον ὑπεστήριξαν τὰ Βαλκανικὰ κράτη καὶ ἐπέφεραν τὴν ἀπώλειαν τῆς Εύρωπας-
κῆς Τουρκίας, ἐτάχθη μὲ τὸ μέρος τῶν Γερμανῶν. 'Η 'Ανταντὰντ ἐκήρυξε τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Τουρκίας τὸν Νοέμβριον τοῦ 1914.

Κατὰ τὴν ἐποχὴν ἀκριβῶς αὐτὴν ἡ Ρωσία ἐκινδύνευε νὰ καταρρεύσῃ ἀπὸ ἔλλειψιν πολεμοφοδίων. Οἱ Σύμμαχοι τότε ἐπεχείρησαν (19 Φεβρ. 1915) νὰ ἐκβιάσουν δι' ἴσχυρᾶς ἐπιθέσεως τὰ Στενὰ τῶν Δαρδανελλίων, διὰ νὰ ἀνεφοδιάσουν τὸν δεινῶν πιεζόμενον ρωσικὸν στρατόν.

'Ο Συμμαχικὸς στόλος, τεραστίᾳ δύναμις ἀπὸ 58 πλοῖα καὶ 310 τηλεβόλα τῶν 30,5, ἀφοῦ κατέστησε βάσιν τὴν νῆσον Λῆμνον, ἐπετέθη κατὰ τῶν φρουρίων τῶν Στενῶν. 'Αλλ' οἱ Γερμανοὶ εἶχον προλάβει νὰ μεταφέρουν βαρὺ πυροβολικόν. Εἰς τὴν μεγάλην μάχην τοῦ στόλου καὶ τοῦ πυροβολικοῦ τῆς ξηρᾶς (ἰδίως τὴν 13 Μαρτ. 1915) ἐνίκησε τὸ δεύτερον. Οἱ Σύμμαχοι ἔχασαν μερικὰς ἀπὸ τὰς καλυτέρας μονάδας των καὶ ἡναγκάσθησαν νὰ ἐγκαταλείψουν τὸ σχέδιόν των, νὰ παραβιάσουν δηλαδὴ τὰ Στενὰ διὰ τοῦ στόλου.

Μετὰ τὴν ἀποτυχίαν τοῦ στόλου ἀπεφάσισαν νὰ παραβιάσουν τὰ

Στενά δι' ἀποβάσεως εἰς τὴν Χερσόνησον τῆς Καλλιπόλεως. 'Αλλ' οἱ Σύμμαχοι δὲν εἶχον τὴν στιγμὴν, ἐκείνην ἔτοιμον στρατόν. Οὕτως, ἡ ἀπόβασις τῶν Συμμάχων — γενομένη κυρίως μὲν ἀποικιακὰ στρατεύματα — προσέκρουσεν εἰς ζωηράν ἀντίστασιν καὶ, παρὰ τὰ ἀφάνταστα μέσα, οἱ Σύμμαχοι δὲν κατώρθωσαν νὰ δικνοίξουν δρόμον διὰ τῶν τουρκικῶν γραμμῶν.

'Η ἐκστρατεία τῶν Δαρδανελλίων καὶ τῆς Καλλιπόλεως ἐστοίχισε εἰς τὰ δύο μέρη τὴν ζωὴν 250 χιλ. ἀνθρώπων. Οἱ Σύμμαχοι ὑπέστησαν μίαν ἀπὸ τὰς σοβαρωτέρας ἀποτυχίας τοῦ Παγκοσμίου πολέμου.

ΚΑΤΑΛΗΨΙΣ ΤΗΣ ΣΕΡΒΙΑΣ

Νέον ἰσχυρὸν κτύπημα ὑπέστησαν οἱ Σύμμαχοι εἰς τὴν Βαλκανικήν. Οἱ Σέρβοι εἶχον ἀποκρούσει δύο αὐστριακὰς ἐπιθέσεις. Τὸν Σεπτέμβριον ὅμως τοῦ 1915 ὁ ὄριζων ἐθολώθη περὶ τὴν χώραν των. Τὴν 6 Σεπτεμβρίου οἱ Βούλγαροι ὑπέγραψαν σύμβασιν μετὰ τῶν Κεντρικῶν Δυνάμεων πρὸς κοινὴν δρᾶσιν κατὰ τῆς Σερβίας.

Κατὰ τῆς αἰφνιδιαστικῆς ἐπιθέσεως οἱ σερβικοὶ στρατοὶ ἀντέτεχαν ἀξιοσημείωτον ἀντίστασιν. 'Αλλ' ἦτο ἀδύνατον νὰ ἀναχαιτίσουν τὸν ἀριθμητικῶς καὶ μηχανικῶς ἀνώτερον εὐρωπαϊκὸν στρατόν. 'Η Σερβία κατελήφθη ἀπὸ τοὺς Γερμανο - Αὐστριακοὺς καὶ τοὺς Βουλγάρους. Τὰ λείψανα τοῦ Σερβικοῦ στρατοῦ μὲτὸν βασιλέα Πέτρον ἐπὶ κεφαλῆς, κατόπιν ἀπεριγράπτων ταλαιπωριῶν, ὑπεχώρησαν διὰ μέσου τῶν δυσβάτων δρέων τῆς Ἀλβανίας εἰς τὸ Δυρράχιον, ἀφοῦ κατέστρεψαν πυροβολικὸν καὶ πολεμοφόρδια. Βραδύτερον ἵταλικὰ πλοῖα μετέφεραν αὐτοὺς εἰς τὴν Κέρκυραν, ὅπου τοὺς ἀνασυνέταξαν Γάλλοι ἀξιωματικοί, ἐνῷ ἐπιδημίαι ἀπεδεκάτιζον αὐτοὺς οἰκτρῶς.

Η ΕΚΣΤΡΑΤΕΙΑ ΤΗΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

Μετὰ τὴν τροπὴν αὐτὴν τῆς καταστάσεως εἰς τὴν Βαλκανικήν, οἱ Σύμμαχοι ἐγκατέλευψαν τὴν ἐπιχειρήσιν τῶν Δαρδανελλίων καὶ κατέστησαν βάσιν τῶν ἐπιχειρήσεών των τὴν Θεσσαλονίκην. 'Η 'Ελλὰς ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τοῦ μεγάλου πολέμου ἡθέλησε νὰ τηρήσῃ αὐστηρότητα καὶ ἡ ἀπόβασις τῶν συμμαχικῶν στρατευμάτων εἰς τὴν μακεδονικὴν πρωτεύουσαν ἀπετέλει φανεράν καταπάτησιν τῆς οὐδετερότητος τῆς χώρας μας. Δυστυχῶς ὅμως, ὥπως θὰ ίδωμεν κατωτέρω, τὰ Κόμ-

ματα εἰς τὴν Ἐλλάδα δὲν ἦσαν ἐντελῶς σύμφωνα καὶ διὰ τοῦτο δὲν κατερθώσαμεν νὰ ἀποτρέψωμεν τὴν καταπάτησιν τῆς οὐδετερότητός μας καὶ τὴν μεταφορὰν τοῦ πολέμου εἰς τὴν χώραν μας.

Τὰ πρῶτα συμμαχικὰ στρατεύματα ἀπεβιβάσθησαν τὴν 2 Ὁκτωβρίου 1915, προερχόμενα κατὰ τὸ πλεῖστον ἀπὸ τὴν χερσόνησον τῆς Καλλιπόλεως. Ἡ ἀρχιστρατηγία τοῦ Στρατοῦ τῆς Ἀνατολῆς — ὅπως ὠνομάσθη ὁ πολεμῶν εἰς τὸ μέτωπον τῆς Θεσσαλονίκης στρατὸς — ἀνετέθη εἰς τὸν Γάλλον στρατηγὸν Σαράιγ, διακριθέντα εἰς τὴν μάχην τοῦ Μάρνη.

Μετὰ τὴν κατάρρευσιν τῆς Σερβίας, πρὸς σωτηρίαν τῆς ὁποίας τὰ συμμαχικὰ στρατεύματα δὲν ἦσαν ἀρκετὰ διὰ νὰ προσφέρουν ἕκανον ποιητικὴν βοήθειαν, ἡ θέσις τοῦ Σαράιγ ἔγινε δυσχερής. Ἀφοῦ εἶχε προχωρήσει μέχρι τοῦ σερβικοῦ χωρίου Κριβολάκ, ἡ ναγκάσθη πρὸ τῶν ὑπερτέρων ἐγχωριῶν δυνάμεων νὰ ὑποχωρήσῃ εἰς τὴν Θεσσαλονίκην.

Τὸν Δεκέμβριον τοῦ 1915 οἱ Βούλγαροι ἐφάνησαν εἰς τὴν Γευγελῆν καὶ μετ' ὀλίγον εἰς τὰ ἐλληνοσερβικὰ σύνορα ἔφθασαν Γερμανοί. Οὔτε Γερμανοὶ οὔτε Βούλγαροι διῆλθον τότε τὴν ἐλληνικὴν μεθόριον. Ὁ Γάλλος στρατηγὸς κατεσκεύασεν ὡχυρωμένον στρατόπεδον περὶ τὴν Θεσσαλονίκην, τὸ ὅποῖν διαρκῶς ἐνισχυόμενον ἔγινεν ἀπόρθητον καὶ ἔμελλε νὰ ἔχῃ μοιραίαν σημασίαν διὰ τὴν ἔκβασιν τοῦ πολέμου. Τοιουτορόπως ἐδημιουργήθη νέον μέτωπον, τὸ Βαλκανικόν.

ΤΟ ΕΤΟΣ 1916 — BEPNTEN (22 ΦΕΒΡ. - ΔΕΚΕΜΒΡ. 1916)

'Ἐνθαρρυνθέντες ἀπὸ τὰς ἐπιτυχίας ἐναντίον τῶν Ρώσων καὶ τῶν Σέρβων καὶ ἔχοντες τώρα διαθεσίμους δύναμεις, οἱ Γερμανοὶ προσέβαλον ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ Γερμανοῦ διαδόχου τὸ μέγα γαλλικὸν φρούριον τοῦ Βερντέν, τοῦ ὁποίουν ἡ πτῶσις θὰ ἥνουγε τὴν ὁδὸν πρὸς τὴν γαλλικὴν πρωτεύουσαν. Ἡ ἐπίθεσις, παρασκευασθεῖσα καλῶς καὶ ἐπιχειρηθεῖσα μετὰ μεγάλων δυνάμεων, εἶχε καταπληκτικὴν ἐπιτυχίαν εἰς τὴν ἀρχήν. 'Αλλ' οἱ Γάλλοι συνελθόντες ἀπὸ τὸν αἰφνιδιασμὸν ἀντέταξαν ἀπεγνωσμένην ἀντίστασιν. Τὴν ἄμυναν διωργάνωσεν ὁ στρατηγὸς **Πεταίν** (Petain).

Εἰς τὴν κόλασιν τοῦ Βερντέν ἔθυσιάσθη τὸ ἄνθος τῆς νεολαίας τῶν δύο χωρῶν. 'Αλλ' ἡ ποθητὴ νίκη δὲν ἔστεψε τὰ ὅπλα τοῦ Γερμανοῦ διαδόχου. Αἱ ἐλπίδες τερματισμοῦ τοῦ πολέμου ἀπεμακρύνθησαν πάλιν.

ΚΑΤΑΡΡΕΥΣΙΣ ΤΗΣ ΡΟΥΜΑΝΙΑΣ

Κατόπιν τῆς ἀποτυχούσης ἐπιθέσεως κατὰ τοῦ Βερντέν, καθὼς καὶ τινων ἄλλων ἀποτυχιῶν εἰς τὸ Ἀνατολικὸν μέτωπον, οἱ Γερμανοὶ ἀνέθεσαν τὴν γενικὴν ἀρχιστρατηγίαν εἰς τὸν Χίνδεμπουργκ. Ἡ συγκέντρωσις τῆς ἀρχῆς εἰς χεῖρας τοῦ γηραιοῦ στρατηγοῦ εἶχεν ἀμέσως τὰ ἀποτελέσματά της. Περὶ τὸ τέλος τοῦ 1916 συνετρίβη ἡ Ρουμανία.

Οἱ Ρουμᾶνοι ἐνθαρρυζέντες ἀπὸ τὰς προσωρινὰς ἐπιτυχίας τοῦ Ρώσου στρατηγοῦ **Μπρουσίλαφ** κατὰ τῶν Αὐστριακῶν, ὁ ὅποιος μὲ μεγάλας δυνάμεις δέσπασε τὸ αὐστριακὸν μέτωπον καὶ εἰσε-

1916 χώρησε βαθέως ἐντὸς τοῦ αὐστριακοῦ ἐδάφους, ἐξῆλθον τῆς οὐδετερότητος (27 Αὐγούστου 1916). Οἱ Γερμανοὶ δῆμως διέθετον ἀρκετάς δυνάμεις καὶ μηχανικά μέσα, ὥστε νὰ ἐκμηδενίσουν δι' ἀποφασιστικῆς ἐνέργειας τὸν ρουμανικὸν στρατόν.

Εἰς τὴν Τρανσυλβανίαν οἱ Ρουμᾶνοι εἶχον σειρὰν αἰγατηρῶν ἀποτυχιῶν, ἐνῷ ὁ Μάκενζεν, ὁδηγὸν Γερμανούς, Βουλγάρους καὶ Τούρκους, διέβη τὸν Δούναβιν, ἡγάθη μὲ τὸν αὐστρογερμανικὸν στρατόν, ὁ δόποιος εἶχε κατέλθει ἀπὸ τὴν Τρανσυλβανίαν εἰς τὴν πεδιάδα τῆς Βλαχίας, καὶ ἐνίκησεν εἰς ἀποφασιστικὴν μάχην τοὺς Ρουμάνους, οἱ ὅποιοι ἀπεσύρθησαν μέχρι τοῦ ποταμοῦ Σερεὶθ πλησίου τῶν ρωσικῶν συνόρων. Οἱ Γερμανοὶ εἰσῆλθον εἰς Βουκουρέστιον (6 Δεκεμβρίου) καὶ ὀλόκληρος ἡ Ρουμανία ὑπετάγη, ἐκτὸς μικροῦ τμήματος τῆς Μολδαβίας παρὰ τὰ ρωσικὰ σύνορα.

Η ΑΜΕΡΙΚΗ ΕΙΣΕΡΧΕΤΑΙ ΕΙΣ ΤΟΝ ΠΟΛΕΜΟΝ (3 ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΥ 1917)

'Αλλὰ παρ' ὅλας τὰς ἐπιτυχίας αὐτὰς οἱ Γερμανοὶ εὑρίσκουντο εἰς ἀδυναμίαν νὰ καταπολεμίσουν τὸν πλέον ἐπικίνδυνον ἔχθρον, τὴν Ἑλληνιψιν πρώτων ὅλῶν καὶ τροφίμων, συνεπείχ τοῦ ἀγγλικοῦ ἀποκλεισμοῦ. Διὰ τοῦτο τὸ τρίτον ἔτος τοῦ πολέμου οἱ Γερμανοὶ ἐξαπέλυσαν τὸν ἀπεριόριστον ὑποβρύχιον πόλεμον (1 Φεβρ. 1917). 'Ολόκληροι ζῶνται θαλάσσης περὶ τὰς ἐγχθρικὰς χώρας ἐκηρύχθησαν ἐν ἀποκλεισμῷ καὶ πᾶν σκάφος πλέον ἐντὸς αὐτῶν ἐβυθίζετο ἀνευ εἰδοποιήσεως. Οἱ Γερμανοὶ, οἱ δόποιοι διέθετον τώρα ἴνανώτατον ἀριθμὸν ὑποβρυχίων (25 τὸ 1914, πλέον τῶν 150 εἰς τὸ τέλος τοῦ 1916), ἐβύθισαν κατὰ τοὺς πρώτους μῆνας τεράστιον ἀριθμὸν πλοίων (874 χιλ. τόννους

τὸν Ἀπρίλιον). Ἐν συνόλῳ τὸ 1917 οἱ Βρεταννοὶ ἔχασαν 7 ἑκατομμ. τόννους, οἱ Γάλλοι 4 ἑκατομμ. «Ἡ κατάστασις εἶναι ἐξαιρετικῶς σοβαρά», ἐδήλωσε τὸ ἀγγλικὸν ναυαρχεῖον.

Ἄλλ' οἱ Γερμανοὶ δὲν κατέρθωσαν νὰ κάμψουν, ὅπως ἥλπιζον, τὴν Ἀγγλίαν. Οἱ Σύμμαχοι, ἀφοῦ συνῆλθον ἀπὸ τὴν πρώτην κατάπληξιν, ἐπενόησαν δραστικὰ μέτρα κατὰ τῶν ὑποβρυχίων. Ἀντιθέτως ἡ γερμανικὴ δρᾶσις εἰς τὴν θάλασσαν εἶχεν ὡς συνέπειαν τὴν εἰσοδον τῶν Ἕνωμένων Πολιτειῶν εἰς τὸν πόλεμον διὰ τὴν ἐλευθερίαν τῶν θαλασσῶν, ὅπως ἔλεγεν ἡ δήλωσις τοῦ Προέδρου Οὐίλσον (3 Φεβρ. 1917).

Η ΡΩΣΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΣ

Τὸν Μάρτιον τοῦ 1917 οἱ Σύμμαχοι ἔχασαν τὴν ὑποστήριξιν τῆς Ρωσίας. Περισσότερον ἀπὸ πᾶσαν ἀλληγάρων, εἰς τὴν Ρωσίαν εἶχε ακλονισθῆ ἡ ἐμπιστοσύνη εἰς τοὺς ἀρχηγούς. Ἡ ἀγανάκτησις ἐπροχώρει βαθύτερον, ὅσον ὑψηλότερον ἐσωρεύοντο τὰ θύματα. Ἀπὸ τοῦ Ἰουλίου μέχρι τοῦ Ὁκτωβρίου 1916 ὁ στρατηγὸς Μπρουσίλωφ ἐθυσίασε περίπου 2 ἑκατομμ. στρατιώτας καὶ περὶ τοὺς 90 χιλ. ἀξιωματικούς. Ἡ μερὶς τῶν τσαρικῶν ἥρχισε νὰ βλέπῃ ὡς μόνην διέξοδον τὴν εἰρήνην. Πρὸς τοῦτο ἡ ρωσικὴ κυβέρνησις, ἡ ὄποια ἥτο εὐπειθής εἰς τὸν Τσάρον, ἐπεχειρήσεις νὰ ἀναστείλῃ τὰς ἔργασίας τῆς Δούμας, ἡ ὄποια θὰ ἥτο ἐμπόδιον διὰ τὴν σύναψιν εἰρήνης μετὰ τῶν Γερμανῶν. Ἡ πλειονότης τῆς Δούμας δὲν ὑπῆκουσε καὶ ἐστασίασε, τὴν δὲ 12 Μαρτίου 1916 δύο τάγματα τῆς φρουρᾶς προσεχώρησαν εἰς τοὺς στασιαστάς. Ο Τσάρος ἡναγκάσθη νὰ παραιτηθῇ καὶ ἡ ἐξέγερσις ἐλάμβανε διαρκῶς δεύτερον χαρακτῆρα. Τὴν ἀστικὴν καὶ κοινοβουλευτικὴν κυβέρνησιν διεδέχθη κυβέρνησις σοσιαλ-δημοκρατικὴ ὑπὸ τὸν **Κερένσκι** (Μάιος 1916) καὶ τέλος διὰ τῆς λεγομένης ἐπαναστάσεως τοῦ Ὁκτωβρίου κύριοι τῆς καταστάσεως ἔγιναν ὁ **Λένιν** καὶ ὁ **Τρότσκι**, ἀρχηγοὶ τῶν Μπολσεβίκων (24 Ὁκτωβρίου 1917).

Οἱ νέοι κυβερνῆται συνῆψαν ἀνακωχὴν μὲ τοὺς Γερμανοὺς καὶ τὴν 3 Μαρτίου 1918 ὑπέγραψαν χωριστὴν εἰρήνην. Τὴν Ρωσίαν ἡκολούθησεν ἡ Ρουμανία. Διὰ τῆς εἰρήνης τὸ κράτος τοῦ Τσάρου σχεδὸν διεμελίζετο. Μεγάλα τμῆματα τῆς Δυτικῆς Ρωσίας ἀπέκτων τὴν ἀνεξαρτησίαν των ἡ προσηγρωντὸν εἰς τὴν Γερμανίαν, διάλογος δὲ ἡ Ἀνατολικὴ

Εύρωπη μέχρι τῆς Σιβηρίας ἐτίθετο ὑπὸ τὴν οἰκονομικὴν ἐπιφροὴν τῶν Γερμανῶν.

Η ΙΤΑΛΙΑ ΕΙΣΕΡΧΕΤΑΙ ΕΙΣ ΤΟΝ ΠΟΛΕΜΟΝ

Μετὰ μακροὺς διπλωματικοὺς ἐλιγμούς, οἱ Ἰταλοὶ ἐκήρυξαν τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Αύστριας (23 Μαΐου 1915). Ἡ διασκευὴ τῶν ἵταλοισυστριακῶν συνόρων, καθὼς καὶ αἱ ὀντίξοι καιρικαὶ συνθῆκαι δὲν ηύνοησαν ἔκτεταμένας ἐπιχειρήσεις εἰς τὸ νέον μέτωπον.

"Οταν δώμας κατὰ τὸν συνήθη μυστικὸν τρόπον οἱ Γερμανοὶ μετέφεραν ὀλόκληρον στρατιὰν εἰς τὸ Ἰταλικὸν μέτωπον, ἐκάμφη ἡ ἴταλικὴ ἀντοχὴ. Εἰς τὴν δρεινὴν περιοχὴν τῶν Ἰουλιανῶν Ἀλπεων οἱ Γερμανοισυστριακοὶ διέσπασαν τὸ Ἰταλικὸν μέτωπον (25 Ὁκτωβρίου 1917). Ὁ ἴταλικὸς στρατὸς ὑπεχώρησε, κατορθώσας νὰ ἀνασυνταχθῇ ἐπὶ νέου μετώπου παραλλήλως τοῦ ποταμοῦ Πιάσι βε. Ἐκεῖθεν βραδύτερον, ὅπως θὰ ἴδωμεν, ἔξωρμησε καὶ ἐπήνεγκε τὴν διάλυσιν καὶ ἀποσύνθεσιν τοῦ αὐστριακοῦ στρατοῦ.

ΒΑΛΚΑΝΙΚΟΝ ΜΕΤΩΠΟΝ

"Ἐνῷ διεδραματίζοντο τὰ μεγάλα αὐτὰ γεγονότα, ἡ Ἑλλὰς δὲν εἶχε κατορθώσει νὰ καθορίσῃ ἐνιαίναν πολιτικὴν ἀπέναντι τῶν ἐμπολέμων. Ὁ πρωθυπουργὸς Βενιζέλος ἀπὸ τῆς ἐνάρξεως τοῦ μεγάλου πολέμου εἶχε κηρυχθῆ ὑπὲρ τῶν Δυτικῶν Δυνάμεων, ἐνῷ δὲ βασιλεὺς Κωνσταντῖνος ἔθεώρει ἐπικίνδυνον τὴν ἀνάμειξιν τῆς μικρᾶς Ἑλλάδος εἰς τὴν σύρραξιν τῶν Μεγάλων Δυνάμεων καὶ ἐπεθύμει ἡ χώρα μας νὰ τηρήσῃ οὐδετερότητα. Ἡ διαφωνία αὕτη μεταξὺ βασιλέως καὶ πρωθυπουργοῦ ἐπρόκειτο νὰ ἔχῃ σοβαρὰς συνεπείας διὰ τὴν χώραν μας.

"Οταν βραδύτερον (1915) ἐπῆλθεν ἡ συνεννόησις Γερμανῶν καὶ Βουλγάρων διὰ τὸν διαμελισμὸν τῆς Σερβίας καὶ ἡ Βουλγαρία ἐκινητοποίησε τὸν στρατὸν της, ἡ Ἑλλὰς διὰ λόγους ἀσφαλείας ἀπήντησε διὰ γενικῆς ἐπιστρατεύσεως. Οἱ Σύμμαχοι ἤλπισαν ὅτι ἡ ἐπιστρατευθεῖσα Ἑλλὰς θὰ ἔσπευδεν εἰς βοήθειαν τῆς κινδυνευούσης Σερβίας, μετὰ τῆς ὁποίας συνεδέετο διὰ συνθήκης ἀμυντικῆς. 'Αλλ' ἡ Ἑλλὰς καὶ μετὰ τὴν ἐπίθεσιν τῆς Βουλγαρίας κατὰ τῆς Σερβίας ἔξηκολούθησε τὴν πολιτικὴν τῆς οὐδετερότητος καὶ δὲν ἔσπευσεν εἰς βοήθειαν αὐτῆς. Τὸ γεγονός αὐτὸς ἡ Συνεννόησις ἔθεώρησεν ἔχθρικὸν ἀπέναντι της, αἴτιον αὐτοῦ κυ-

ρίως ἐνόμισε τὸν βασιλέα, τὸν ὁποῖον ἐχαρακτήρισεν ὡς ὅργανον τῆς Γερμανίας, καὶ ἔλαβεν ἐχθρικὴν στάσιν ἔναντι τῆς Ἐλλάδος. Ἐντὸς τῆς χώρας φανερὰ πλέον ἐσχηματίσθησαν δύο παρατάξεις. Ἡ μία παράταξις ἤκολούθει τὴν πολιτικὴν τοῦ Βενιζέλου καὶ ἐπεζήτει νὰ ἐξαγάγῃ τὴν Ἐλλάδα εἰς τὸν πόλεμον παρὰ τὸ πλευρὸν τῆς Ἀντάντ, ἡ ἄλλη ἐνεκόλπωθη τὴν πολιτικὴν τῆς οὐδετερότητος καὶ ἀναμονῆς, τὴν ὁποίαν ὑπεστήριζεν δὲ βασιλεὺς Κωνσταντῖνος. Τὰ πάθη δέξύνθησαν εἰς μέγαν βαθμὸν καὶ ὁ ὀλέθριος ἐκεῖνος διχασμὸς προεμήνυε μεγάλας ἀναστατώσεις.

Κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ 1916 δὲ μικρὸς στρατὸς τῆς Ἀνατολῆς εἰς τὸ Βακλανικὸν μέτωπον ἐνισχύθη σημαντικῶς. Ἔφθασαν εἰς Θεσσαλονίκην 100 χιλ. σερβικοῦ στρατοῦ, δὲ ὁ ποιοῖς εἶχεν ἀναδιοργανωθῆναι καὶ ἀνασυνταχθῆναι εἰς τὴν Κέρκυραν ὑπὸ Γάλλων ἀξιωματικῶν, καὶ ἄλλαι συμμαχικαὶ ἐπικυρώθησαν. Τοιουτορόπως δὲ στρατὸς τῆς Ἀνατολῆς ἀνῆλθεν εἰς 300 χιλ. (80 χιλ. Γάλλοι εἰς 4 μεραρχίας, 80 χιλ. Ἄγγλοι εἰς 5 μεραρχίας, 1 μεραρχία ρωσική καὶ 1 ιταλική). Ἀλλ' δὲ στρατὸς αὐτὸς δὲν ἦτο ἀκόμη καλῶς ἐφωδιασμένος μὲν πυροβολικὸν καὶ ἔτοιμος νὰ ἀναλάβῃ ἐπιχειρησιν μεγάλης ἐκτάσεως. Διὰ τοῦτο, δταν τὴν ἀνοιξιν ἥλθεν εἰς ἐπαφὴν μετὰ τῶν ἐχθρῶν, οἱ Βούλγαροι κατέλαβον τὸ Δεμιρ - Χισάρ καὶ τὸ ἐλληνικὸν ὀχυρὸν Ροῦπελ, κατῆλθον μέχρι τῆς θαλάσσης καὶ κατέλαβον δόλοκληρον τὴν Ἀνατολικὴν Μακεδονίαν. Μεγάλα τμήματα ἐλληνικοῦ στρατοῦ παρεδόθησαν, χωρὶς νὰ ἀντιτάξουν οὐδεμίαν ἀντίστασιν, καὶ μετεφέρθησαν εἰς τὴν Γερμανικὴν πόλιν Γκέρολιτς, διοικητὴν ἐν αἰγαλωσίᾳ μέχρι τοῦ τέλους τοῦ πολέμου. Ἡ Ἀνατολικὴ Μακεδονία ὑπέστη τὰ πάνδεινα ὑπὸ τῶν Βουλγάρων, οἱ δύοδοι ἐθεώρησαν τὴν περίστασιν κατάλληλον νὰ ἐξαφανίσουν τὸν ἐλληνικὸν πληθυσμόν. Ἡ θέσις τῶν Βουλγάρων ἐνισχύθη καὶ αἱ ἐχθροπραξίαι διεκόπησαν ἐπί τινα χρόνον.

Ἡ ἔξοδος ὅμως τῆς Ρουμανίας εἰς τὸν πόλεμον (27 Αὐγούστου 1916) ἔδωκε τὸ σύνθημα νέων συγκρούσεων. Ἔπρεπεν δὲ στρατὸς τῆς Ἀνατολῆς νὰ ἀρχίσῃ στρατιωτικὰς ἐπιχειρήσεις ὑψίστης πολιτικῆς καὶ στρατιωτικῆς σημασίας, νὰ ὑποστηρίξῃ δηλαδὴ τὴν κατὰ τῆς Βουλγαρίας καὶ Αὐστρίας ἐπίθεσιν τοῦ ρουμανικοῦ στρατοῦ. Ἀλλὰ τὴν πρωτοβουλίαν διετήρησαν πάλιν οἱ Βούλγαροι, οἱ δύοδοι διέθετον 15 μεραρχίας καὶ μίαν γερμανικὴν καὶ ἐνισχύοντο ποικιλοτρόπως ἀπὸ τοὺς Γερμανούς μὲν ἐπιτελεῖα, πυροβόλα, πολυβόλα, τηλέφωνα, ἀεροπλάνα κτλ. Οἱ Βούλγαροι προσέβαλον τὸν στρατὸν τῆς Ἀνατολῆς, προήλασαν δυτικῶς καὶ κατέλαβον τὴν Φλώριναν.

Τότε δύμας ήρχισεν ή ἐπίθεσις τοῦ συμμαχικοῦ στρατοῦ, εἰς τὴν ὁποίαν ἐπρωτοστάτησαν κυρίως οἱ Σέρβοι. Οἱ σύμμαχοι ἐνίκησαν τοὺς Βουλγάρους παρὰ τὸν Γκοργίτσοβον, ἀνεκτέλαβον τὴν Φλώριναν καὶ τὴν 30 Σεπτεμβρίου τὰ σερβικὰ στρατεύματα ἐπάτησαν τὸ ἔδαφος τῆς πατρίδος των, δλίγον δὲ βραδύτερον οἱ Σέρβοι εἰσῆλθον εἰς τὸ Μοναστήριον (19 Νοεμβρίου).

Η ΕΛΛΑΣ ΕΙΣΕΡΧΕΤΑΙ ΕΙΣ ΤΟΝ ΠΟΛΕΜΟΝ

'Η κίνησις αὐτὴ τῶν συμμαχικῶν στρατευμάτων εἰς τὸ Βαλκανικὸν μέτωπον προεκάλεσε σημαντικὰ γεγονότα εἰς τὴν Ἑλλάδα. 'Ο Βενιζέλος παρηγήθη, διεδέχθησαν δὲ αὐτὸν μὲ τὴν σειρὰν τέσσαρες κυβερνήσεις : τοῦ Δ. Γούναρη, δ ὄποιος παρηγήθη τὴν 22 Ιουνίου 1916, τοῦ Ἀλεξ. Ζαΐμη, τὸν ὄποιον ἀντικατέστησε τὴν 16 Σεπτεμβρίου ὁ Καλογερόπουλος, καὶ τέλος ἀνέλαβε τὴν ἡράκην δ καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου Σπ. Λάμπρος (11 Οκτωβρίου). 'Ο Βενιζέλος, ἀφοῦ δὲν κατέρθισε νὰ ἐπιβάλῃ τὴν πολιτικὴν του διὰ κοινοβουλευτικῆς δόδοι, ἀπεφύγισε νὰ προβῇ εἰς χωριστὸν κίνημα. Τὴν 9 Σεπτεμβρίου 1916 ἔφθασεν εἰς τὴν Θεσσαλονίκην μὲ πολλοὺς πολιτικούς καὶ στρατιωτικούς καὶ ἐκήρυξε τὸ κίνημα. 'Εσχημάτισε προσωρινὴν κυβέρνησιν καὶ ὡς σκοπόν του ἔθεσε νὰ τάξῃ τὴν Ἑλλάδα εἰς τὸ πλευρὸν τῶν Συμμάχων. "Ηρχισε νὰ στρατολογῇ ἀπὸ τὴν Μακεδονίαν καὶ τὰς νήσους καὶ κατήρτισε τὸν πυρῆνα τοῦ στρατοῦ, τὸν ὄποιον ὀνόμασαν σιρατὸν τῆς Ἀμύνης.

'Απὸ τότε ἡ στάσις τῶν Συμμάχων ἀπένεντι τῆς Ἑλλάδος ἦτο φανερῶς ἔχθρική. 'Υπὸ τὸ πρόσχημα ὅτι τὰ νῶτα τοῦ στρατοῦ τῆς Ἀνατολῆς εὑρίσκοντο ἐκτεθειμένα εἰς κίνδυνον, προέβαλλον διαρκῶς νέας ἀπαιτήσεις εἰς τὴν Κυβέρνησιν τῶν Ἀθηνῶν, ὥπως : τὴν ἀπομάκρυνσιν τοῦ στρατοῦ κάτω τοῦ Ἰσθμοῦ, τὴν μερικὴν ἀποστράτευσιν κ. ἄ. Αἱ προστριβαὶ αὐταὶ κατέληξαν εἰς θιλβερά γεγονότα παρὰ τὸ Ζάππειον, εἰς βομβαρδισμὸν τῶν Ἀθηνῶν καὶ εἰς ἐπίθεσιν κατὰ τῶν γαλλικῶν ἀγγειάτων παρὰ τὴν Ἀκρόπολιν. Ταύτην ἐπηκολούθησεν δ ἀποκλεισμὸς τῶν ἑλληνικῶν παραλίων, ἡ παράδοσις τοῦ ἑλληνικοῦ στόλου καὶ ἡ ἀποστράτευσις τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ.

Τέλος οἱ Σύμμαχοι, μετὰ τὴν κατάρρευσιν τῆς Ρωσίας, ἀπεφάσισαν νὰ δώσουν δριστικὴν λύσιν εἰς τὸ ἑλληνικὸν ζήτημα. Τὸν Ιούνιον τοῦ 1917 ἔφθασεν εἰς τὰς Ἀθήνας ὡς ἔκτακτος ἀπεσταλμένος τῆς Γαλλίας

ό γερουσιαστής Ζοννάρ, ο δποῖος ὑπεχρέωσε τὸν βασιλέα Κωνσταντίνον νὰ παραιτηθῇ ὑπὲρ τοῦ δευτερού συνοῦ του Ἀλεξάνδρου καὶ νὰ ἀναχωρήσῃ μετὰ τῆς οἰκογενείας του εἰς τὴν Ἐλβετίαν. Ἀπὸ τότε ο Βενιζέλος ἐγκατεστάθη εἰς τὰς Ἀθήνας, ἀποκατέστησε τὴν ἐνότητα τοῦ διχασμένου κράτους καὶ ἤρχισε νὰ δργανώῃ τὴν χώραν διὰ τὸν πόλεμον.

Η ΜΕΓΑΛΗ ΓΕΡΜΑΝΙΚΗ ΕΠΙΘΕΣΙΣ ΤΟΥ 1917

Οἱ στρατιωτικοὶ τῆς Γερμανίας ἀνέλαβον ἀποφασιστικὴν ἐπίθεσιν εἰς τὸ Δυτικὸν μέτωπον, ἀφοῦ συνεκέντρωσαν τὰς ἐλευθερωθείσας εἰς τὴν Ἀνατολὴν δυνάμεις των μετὰ τὴν εἰρήνευσιν τῆς Ρωσίας. Ὁ πόλεμος εἰσῆλθεν εἰς νέαν φάσιν. Τὰ στρατεύματα ἐξελθόντα ἐκ τῶν χαρακωμάτων προσεπάθουν δι' αἰφνιδιαστικῶν ἐπιθέσεων χωρὶς προπαρασκευὴν πυροβολικοῦ νὰ ἀπωθήσουν τὸν ἀντίπαλον.

Ἄπὸ τῆς 21ης Μαρτίου μέχρι τέλους Ἰουνίου τοῦ 1918 οἱ Γερμανοὶ ἔκαμαν πρωτοφανεῖς ἐπιθέσεις μὲ τεραστίας μάζας ἀνθρώπων καὶ ἀφάνταστον ἀφθονίαν ὑλικοῦ, ἐκλόνισαν τὸν ἔχθρὸν καὶ ἐπροξένησαν εἰς αὐτὸν τεραστίας ζημίας.

Ἡ πρώτη μεγάλη ἐπίθεσις, ἡ Αὔτοκρατορικὴ ὄνομασθεῖσα (21 Μαρτίου), κατὰ τῶν ἀγγλικῶν γραμμῶν μεταξὺ Ἀρρᾶς καὶ Λαφέρ εἰς ἔκτασιν 80 χιλιομέτρων, μὲ ἀντικειμενικὸν σκοπὸν νὰ χωρίσῃ τὸν ἀγγλικὸν στρατὸν ἀπὸ τὸν γαλλικόν, εἶχεν ὡς ἀποτέλεσμα τὴν διάσπασιν τοῦ ἀγγλικοῦ μετώπου, τὴν χπώλειαν 55 χιλιομ. ἐδάφους, 90 χιλ. αἰχμαλωτῶν καὶ 1100 τηλεβόλων. Γαλλικαὶ μεραρχίαι ὅμως ριψεῖσαι ἐν σπουδῇ ἔφραξαν τὸ κενόν.

Τὸ κατὰ τῶν γαλλικῶν γραμμῶν κτύπημα παρὰ τὸ Σεμαῖν ντὲ Ντάμ (27 Μαΐου) ἔφερε τοὺς Γερμανοὺς πάλιν εἰς τὸν Μάρνην παρὰ τὸ Σατρό Τιερό, εἰς ἀπόστασιν 65 χιλιομ. ἀπὸ τοὺς Παρισίους, οἱ δποῖοι εἰς τὸ διάστημα αὐτὸν ἐβομβαρδίζοντο ἐξ ἀποστάσεως 120 χιλιομ. μὲ τὰ τηλεβόλα τῶν 381 χιλ., τὰ ὄνομαστὰ Βέρθα.

ΔΕΥΤΕΡΑ ΜΑΧΗ ΤΟΥ ΜΑΡΝΗ (18-25 ΙΟΥΛΙΟΥ)

Ἄλλ' ἤρχισεν ἥδη νὰ στρέφεται ἡ τύχη τῶν ὄπλων. Οἱ Γερμανοὶ εἶχον ἀποδεκατισθῆ ὀικτρῶς, ἐνῷ ὁ Συμμαχικὸς στρατὸς ἐνισχύετο

διαφράξεις, ίδιως μὲ τὴν προσέλευσιν τῶν Ἀμερικανῶν. Τὴν 1 Ἰουλίου εἰς τὴν Γαλλίαν ὑπῆρχον 650 χιλ. Ἀμερικανοί, ἐκ τῶν ὁποίων 250 χιλ. ἔτοιμοι πρὸς πόλεμον. Ἡ Ἀντάντη διέθετεν ἐπίσης κολοσσιαῖον ὄλικόν, ίδιως μέγαν ἀριθμὸν τῶν νέων ὅπλων, τῶν τὰν καὶ τὰ δύο ἀπεδειχθησαν ἀπαράμιλλα διὰ τὴν ἔφοδον καὶ τὴν προέλασιν. Εἶχον ἐπίσης οἱ Σύμμαχοι ἀποκαταστήσει ἔνιαίν διοίκησιν ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ Γάλλου στρατηγοῦ **Φόδος** (Foche).

Οἱ Γερμανοὶ διέβησαν πάλιν τὸν μοιραῖον ποταμὸν Μάρνην, ἀλλὰ προσέκρουσαν εἰς τὴν γαλλικὴν ἀντεπίθεσιν, τὴν ὁποίαν εἶχε προετοιμάσει ὁ Φόδος, συγκεντρώσας μυστικῶς δύο στρατιὰς εἰς τὸ δάσος τοῦ Willers Cotterets. Ἡ γαλλικὴ ἐπίθεσις (18 Ἰουλίου), γενομένη χωρὶς προπαρασκευὴν πυροβολικοῦ, ἀλλὰ μὲ τεράστια μηχανικὰ μέσα καὶ 500 τάνκς, εἶχε καταπληκτικὴν ἐπιτυχίαν καὶ σοβαρωτάτας συνεπίεις. Ἡ γερμανικὴ γραμμὴ ἐκάμφη, οἱ δὲ Γερμανοὶ ἀπεσύρθησαν εἰς τὴν μεγάλην τῶν ὡχυρωμένην γραμμήν, τὴν γραμμὴν Χίντεμπουργκ, ὅπως τὴν ὠνόμαζον (8 Αὐγούστου - 20 Σεπτεμβρίου).

Η ΚΑΤΑΡΡΕΥΣΙΣ ΤΩΝ ΣΥΜΜΑΧΩΝ ΤΗΣ ΓΕΡΜΑΝΙΑΣ

Ἐνῷ διεξήγετο ἡ γιγαντομαχία αὐτὴ εἰς τὸ Δυτικὸν μέτωπον, τὰ συμβάντα εἰς τὰ δευτερεύοντα μέτωπα τῆς Ἀνατολῆς ἐσυντόμευσαν τὸ τέλος τοῦ πολέμου.

Εἰς τὴν Παλαιστίνην, ὁ ἀγγλικὸς στρατὸς ἐνίκησε τὸν τουρκικὸν στρατόν, ὁ δόποιος εἶχε περιέλθει εἰς κατάστασιν παναθλίων λειψάνων, μαστιζομένων ὑπὸ ἀσθενειῶν, καὶ εἰσῆλθεν εἰς τὸ Χαλέπι (300 χιλιόμ. βορείως, 26 Οκτωβρίου).

Οἱ Βούλγαροι ἤσαν ἔζηντλημένοι καὶ εἰς τὴν χώραν τῶν εἶχε γίνει μεγάλη καταστροφή. Τὴν 17 Ἰουλίου παρηγήθη ὁ πρωθυπουργὸς τοῦ πολέμου Ραδοσλάβωφ καὶ ἀντικατεστάθη ἀπὸ τὸν φιλαντατικὸν Μαλίνωφ. Ἀφοῦ δὲ ἀνεκλήθη ὁ στρατηγὸς Σαράνγ, ὁ δόποιος εὑρίσκετο εἰς συνεχεῖς προστριβάς πρὸς τοὺς Ἑλληνας, καὶ ἔξωπλίσθησαν 11 ἑλληνικαὶ μεραρχίαι, ὁ συμμαχικὸς στρατὸς ἔγινεν ἀξιομαχώτατος.

Εἰς βραχεῖαν σύγκρουσιν παρὰ τὸ Σκρᾶ ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς κατήγαγε μίαν ἀπὸ τὰς περιφανεστέρας νίκας τοῦ Βαλκανικοῦ πολέμου καὶ ἔδειξε τί ἥτο εἰς θέσιν νὰ προσφέρῃ εἰς τὸν ἀγῶνα. Ἀμέσως κατόπιν ὁ συμμαχικὸς στρατὸς ὑπὸ τὸν νέον ἀρχιστράτηγον **Φρανσέντ**

Ἐσπερὲ (Franchet d' Esperey) συνέτριψε τὸ Βουλγαρικὸν μέτωπον παρὰ τὸν Τζέρονα (15 Σεπτεμβρίου).

Τὴν 29 Σεπτεμβρίου οἱ Βούλγαροι ὑπέγραψαν τὴν 'Α ν α κ ω χ ἡ ν τῆς Θεσσαλονίκης, διὰ τῆς ὁποίας ὑπεχρεώθησαν νὰ ἀποσυρθοῦν ἀπὸ τὰ ἐδάφη, τὰ ὅποια κατέλαβον τὸ 1915, νὰ διαλύσουν τὸν στρατὸν τῶν καὶ νὰ ἐπιτρέψουν εἰς τὸν Συμμαχικὸν στρατὸν νὰ καταλάβῃ τὴν Σόφιαν. 'Ο βασιλεὺς Φερδινάνδος κατόπιν ἐσωτερικῆς ἔξεγέρσεως ὑπεχρεώθη νὰ παραιτηθῇ.

Οἱ Τοῦροι μετὰ τὴν καταστρεπτικὴν ἥτταν τοῦ στρατοῦ τῶν εἰς τὴν Πελαιστίνην καὶ τὴν ἥτταν τῶν Βουλγάρων ἡναγκάσθησαν νὰ ὑποκύψουν. Τὴν 31 Οκτωβρίου ὑπεγράφη ἡ 'Ανακωχὴ τοῦ Μούδρου. 'Ο συμμαχικὸς στόλος καὶ μετ' αὐτοῦ ὁ ἐλληνικὸς ἐνεφανίσθησαν πρὸ τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ τὰ Στενὰ καὶ ἡ τουρκικὴ πρωτεύουσα κατελήφθησαν ἀπὸ τὸν συμμαχικὸν στρατὸν.

Οἱ Αὔστριακοὶ ἀπὸ μηνῶν εἰχον καμφθῆ ὑπὸ τὸ βάρος τοῦ πολέμου. Αἱ γερμανικὲς νῦκαι τῆς ἀνοίξεως καὶ τοῦ θέρους συνεκράτησαν αὐτοὺς ἐπὶ τὸ διάστημα. "Οταν ὅμως ἐπεχείρησαν νὰ ἐνεργήσουν ἐπίθεσιν κατὰ τὸν Ἰταλὸν εἰς τὸ μέτωπον τοῦ Πιάρε, ἀπεκρούσθησαν εὐκόλως (15 - 23 Ιουνίου). 'Ο αὐστριακὸς στρατός, τὸ κύριον στήριγμα τῆς μοναρχίας, διελύθη. Αἱ ἐθνότητες ἔπαισαν νὰ ὑπακούουν εἰς τὴν Βιέννην, οἱ Κροαταὶ καὶ οἱ Σλοβένοι ἐκήρυξαν τὴν ἔνωσίν των μὲ τὴν Σερβίκην, οἱ Τσέχοι καὶ οἱ Σλοβάκοι ὑδρυσαν ἀνεξάρτητον κράτος, οἱ δὲ Ἰταλοὶ κατέλαβον τὸ Τριέντο καὶ τὴν Τεργέστην. Εἰς τὴν Βιέννην καὶ τὴν Βουδαπέστην ἐγκατεστάθησαν ἐπαναστατικὰ κυβερνήσεις (12 Νοεμβρίου).

Η ΓΕΡΜΑΝΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΣ

Ο γερμανικὸς στρατός, ὁ τραχικὸς ἥρως τῆς μεγάλης συγκρούσεως, κλονιζόμενος ὑπὸ τὴν κολοσσιαίαν πίεσιν, ἀπεσύρετο ἀπὸ τὰ ἐδάφη, τὰ ὅποια κατεῖχεν ἀπὸ τετραετίας. Δὲν εἶχε χάσει οὔτε τὴν πειθαρχίαν του οὔτε τὴν συνοχήν του.

Πρὸ τοῦ φάσματος τῆς τελειωτικῆς διαλύσεως καὶ τῆς εἰσβολῆς τοῦ ἐχθροῦ εἰς τὸ γερμανικὸν ἔδαφος, ὁ Λούντεντορφ ἐτήλεγράφησε τὴν 28 Σεπτεμβρίου εἰς τὸν ἀρχικαγκελάριον διτο ἀπολύτως ἀνάγκη νὰ κλείσῃ ἀνακωχήν. 'Η εἰδησις ἔδωσε τὸ σύνθημα τῆς ἀναστατώσεως

εἰς τὴν Γερμανίαν. Ἐσγημακτίσθη νέα Κυβέρνησις, ἡ ὅποια ἐτηλεγράφησεν εἰς τὸν Οὐίλσον ὅτι ἡ Γερμανία εἶναι ἑτοίμη νὰ δεχθῇ εἰρήνην ἐπὶ τῆς βάσει τῶν 14 ἄρθρων, τὰ ὅποια δικάσθησαν τῶν Ἕνωμένων Πολιτειῶν εἴχε πρὸ καιροῦ διακηρύξει καὶ εἰς τὰ ὅποια ἐστήριζε τὴν μελλοντικὴν εἰρήνην (4 - 5 Νοεμβρίου).

'Αλλὰ συγχρόνως μεγάλη ἔξεγερσις τῶν πληρωμάτων τῶν πολεμικῶν πλοίων ἐσημειώθη εἰς τὸ Κίελον. Ἡ κίνησις διεδόθη εἰς τοὺς ἄλλους λιμένας καὶ μετ' ὀλίγον οἱ ναῦται καταλαβόντες τοὺς σιδηροδρόμους εἰσῆλθον εἰς τὸ ἐσωτερικὸν καὶ ἐπανεστάτησαν

1918 ὅλην τὴν χώραν. Ἐπὶ κεφαλῆς τῶν ἐπαναστατῶν ἐτέθησαν οἱ ἀρχηγοὶ τῶν σοσιαλιστῶν. Ὁ αὐτοκράτωρ μετὰ τοῦ διαδόχου ἔφυγαν εἰς τὴν Ὀλλανδίαν, διὰ νὰ δικψύγουν τὴν παράδοσιν, τὴν ὅποιαν ἀπήτουν οἱ Σύμμαχοι (9 Νοεμβρίου). Τὴν 11 Νοεμβρίου εἰς τὸ Βερολίνον ἐκνηρύχθη ἡ Δημοκρατία. Ἐπίσης ἡ ναγκάσθησαν νὰ παρατηθοῦν καὶ οἱ ἄλλοι ἡγεμόνες τῶν γερμανικῶν κρατῶν. Τὴν 12 παρατήθη καὶ διαδοθεῖ τῆς Αὐστρίας Κάρολος.

Τὴν 11 Νοεμβρίου εἰς τὸ στρατηγεῖον τοῦ Φόδος ὑπεγράφη ἡ ἀνακωχή.

ΣΥΝΘΗΚΗ ΤΩΝ ΒΕΡΣΑΛΛΙΩΝ

'Η συνδιάσκεψις τῆς εἰρήνης συνηλθεν εἰς Παρισίους, ὅπου ἔγινεν ἐπισήμως ἡ ἔναρξις τοῦ Συνεδρίου εἰς τὴν Αἴθουσαν τῶν Κατόπτρων τοῦ ἀνακτόρου τῶν Βερσαλλίων τὴν 18 Ιανουαρίου 1919. Εἰς τὰς Βερσαλλίας ὑπερίσχυσαν αἱ μέθοδοι τῆς παλαιᾶς διπλωματίας καὶ ἡ ἀγαθὴ πρόθεσις τοῦ Οὐίλσον ὑπέστη σκληρὸν δοκιμασίαν. Ὁ Πρόεδρος εἰς τὰ 14 ἄρθρα του εἶχε θέσει τὰς ἀνθρωπιστικὰς βάσεις διὰ τὴν συνομολόγησιν τῆς εἰρήνης, ἀλλὰ δὲν εἶχε φαντασθῆ τὸ μέγεθος τῶν δυσκολιῶν, εἰς τὰς ὅποιας θὰ προσέκρουεν ἡ ἐφαρμογὴ τῶν ἀρχῶν του. Ως βάσις τῆς εἰρήνης ἐλήφθη ἡ ἔξασφάλισις τῶν Συμμάχων ἀπὸ νέαν ἐπίθεσιν τῶν Γερμανῶν καὶ ἡ ίνανοποίησις τῶν κρατῶν, τὰ ὅποια ἐπολέμησαν μετὰ τῆς 'Αντάντ. Ἀπὸ τὸ ἀνθρωπιστικὸν ἰδεῶδες τοῦ Οὐίλσον περιεσώθη μόνον τὸ σκιῶδες κατασκεύασμα τῆς Κοινωνίας τῶν 'Εθνῶν.

Μετὰ μακρὰς καὶ κρηπιώδεις συσκέψεις τοῦ Συμβουλίου τῶν Τεσσάρων — τῶν ἀρχηγῶν δηλαδὴ τῶν μεγάλων κρατῶν 'Αγγλίας, Γαλλίας, 'Ιταλίας καὶ 'Αμερικῆς, τῶν **Λόγιδ Τζώρτζ**, **Κλεμανσώ**, **Ορλάνδο** καὶ **Ούιλσον**

— τέλος τὴν 18 Ιουνίου 1919 ὑπεγράφη ἡ εἰρήνη. Ἡ εἰρήνη τῶν Βερσαλλίων ἐπέβαλεν εἰς τοὺς Γερμανούς βαρυτάτους ἐδαφικούς καὶ οἰκονομικούς ὅρους : Ἡ Γερμανία ὑπεχρεώθη νὰ ἀποδώσῃ εἰς τὴν Γαλλίαν τὴν Ἀλσατίαν καὶ Λωρραινῆν. Μέγα τμῆμα τῆς Δυτικῆς Πρωσίας μετὰ τῶν παλαιῶν πολωνικῶν ἐπαρχιῶν ἐδόθησαν εἰς τὸ ἀνασυνιστάμενον πολωνικὸν κράτος. Ἡ Ἀνατολικὴ καὶ ἡ Δυτικὴ Πρωσία ἔχωρισθησαν διὰ νὰ ἀποκτήσῃ ἡ Πολωνία διέξοδον πρὸς τὴν Θάλασσαν. Αἱ ἀποικίαι τῆς ὅλαις διενεμήθησαν μεταξὺ τῶν Συμμάχων.

Βαρύτατοι ἦσαν οἱ οἰκονομικοὶ ὅροι ; Ὅπερεχρεώθη νὰ πληρώσῃ τεράστια ποσὰ ὑπὸ τύπον ἐπανορθώσεων τῶν ζημιῶν τοῦ πολέμου καὶ νὰ παραδώσῃ εἰς τοὺς Συμμάχους τὸν ἐμπορικὸν τῆς στόλων καὶ ἀμετρήτους ποσότητας γαιανθράκων, κτηνῶν κλπ.

Πρὸς ἀσφάλειάν των οἱ Σύμμαχοι ἐπέβαλον εἰς τὴν Γερμανίαν νὰ καταργήσῃ τὴν στρατιωτικὴν θητείαν καὶ νὰ περιορίσῃ τὸν στρατόν τῆς εἰς 100 χιλ. μισθοφόρους.

Τέλος ἡ συνθήκη τῶν Βερσαλλῶν ἰδρυσε τὴν Κοινωνίαν τῶν Ἐθνῶν, τῆς ὁποίας ὁ σκοπὸς ἦτο νὰ ἀναπτύξῃ τὴν συνεργασίαν μεταξὺ τῶν Ἐθνῶν καὶ νὰ χρησιμεύσῃ ὡς διαιτητικὸν δικαστήριον διὰ τὴν ἐξασφάλισην τῆς εἰρήνης καὶ τὸν περιορισμὸν τῶν ἐξοπλισμῶν. Μέλη τῆς Κοινωνίας ἦσαν τὰ κράτη, τὰ ὅποια ἀντεπροσωπεύθησαν εἰς τὸ Συνέδριον τῆς εἰρήνης, καὶ τὰ οὐδέτερα δσα κήθελον νὰ εἰσέλθουν εἰς αὐτήν. Ἐδρα τῆς Κοινωνίας ὥρισθη ἡ Γενεύη τῆς Ἐλβετίας.

Ο Πρόεδρος Ούλισον (1856 - 1921)

ΑΙ ΑΛΛΑΙ ΣΥΝΘΗΚΑΙ

"Εκαστον τῶν ἐχθρικῶν κρατῶν ὑπεχρεώθη νὰ ὑπογράψῃ χωριστὴν συνθήκην. Διὰ τῆς συνθήκης τοῦ Σαίν Ζερμαὶν διεμελίσθη ἡ Αύστρια καὶ περιωρίσθη εἰς τὰς καθαρῶς γερμανικὰς ἐπαρχίας, ὑπὸ τὸν ρητὸν ὄρον νὰ μὴ ἐνωθῇ εἰς τὸ μέλλον μετὰ τῆς Γερμανίας. Μέγα μέρος τῶν αὐστριακῶν χωρῶν ἀπετέλεσε τὰ κράτη τῆς Τσεχοσλοβακίας καὶ τῆς Γιουγκοσλαβίας, ἄλλαι πάλιν ἐδόθησαν εἰς τὴν Ἰταλίαν (Τυρόλον, Τεργέστη κλπ.). Ἡ Αύστρια ὑπεχρεώθη νὰ παραδώσῃ τὸν πολεμικὸν καὶ ἐμπορικὸν στόλον της, τὸν δόποιον ἔλαβεν ἡ Ἰταλία.

'Η συνθήκη τοῦ Τριανὸν συνεπλήρωσε τὸν διαμελισμὸν τῆς Αψβουργικῆς μοναρχίας. Δι' αὐτῆς διεμελίζετο ἡ Ούγγαρια, ἡ δόποια περιωρίσθη εἰς τὴν κοιλάδα τοῦ Δουνάβεως καὶ τοῦ Τάις. Σημαντικὰ τμῆματα τῆς Ούγγαριας παρεχωρήθησαν εἰς τὰ φίλα τῆς Ἀνταντ γειτονικὰ κράτη (Ρουμανίαν, Πολωνίαν, Τσεχοσλοβακίαν, Γιουγκοσλαβίαν).

'Η συνθήκη τοῦ Νεϊγύ ἐκανόνισε τὴν θέσιν τῆς Βουλγαρίας. 'Η Βουλγαρία ὑπεχρεώθη νὰ παραδώσῃ εἰς τὴν Ἐλλάδα τὰς χώρας μεταξὺ "Εβρου καὶ Στρυμόνος (Δυτ. Θράκην καὶ Ἀνατολ. Μακεδονίαν). 'Ο στρατός της περιωρίσθη εἰς 20 χιλ.

ΣΥΝΘΗΚΗ ΤΩΝ ΣΕΒΡΩΝ (10 ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ 1920)

Διὰ τῆς συνθήκης τῶν Σεβρῶν ἀπεφασίζετο ὁ διαμελισμὸς τῆς Τουρκίας. 'Ο σουλτᾶνος περιωρίζετο εἰς τὰ καθαρῶς τουρκικὰ ἐδάφη: 'Ανατολίαν καὶ Κωνσταντινούπολιν μὲ τὰ προάστια της. 'Η Ἐλάξ ἐλάμβανε τὴν Ἀνατολικὴν Θράκην μετὰ τῆς Καλλιπόλεως μέχρι τῆς γραμμῆς τῆς Τσατάλτζας καὶ τὴν περιοχὴν τῆς Σμύρνης. 'Η Γαλλία ἔλαβε τὴν ἐπικυριαρχίαν τῆς Συρίας καὶ μέρος τῆς Κιλικίας (βιλαέτι 'Αδάνων)· ἡ Ἀγγλία τῆς Μεσοποταμίας ('Ιράκ, πετρελαιοπηγαὶ Μουσούλης) καὶ τῆς Παλαιστίνης καὶ τὴν προστασίαν τοῦ νεοερθρουέντος Κράτους τῆς Ἀραβίας (Βασίλειον Χετζάζ).

1920 ἡ Ἰταλία ὡς σφαῖραν ἐπιφροῦῃς τὴν παραλίαν ἀπὸ τοῦ Ἀδραμυττίου μέχρι τῆς Ἀτταλείας (ἀπέναντι τῆς Ρόδου, ὅπισθεν τῆς ἐλληνικῆς ζώνης τῆς Σμύρνης). 'Η Τουρκία, ἀπὸ 1.790.000 τετρ. χιλιομ. καὶ 24 ἑκατ. κατοίκους, περιωρίσθη εἰς 170 χιλ. τετρ. χιλιομ. καὶ 10 ἑκατ. κατοίκους.

ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΔΙΑΙΡΕΣΙΣ ΤΗΣ ΕΥΔΟΠΗΣ ΤΟ 1919

'Η Κωνσταντινούπολις και τὰ Στενὰ ὠρίσθη νὰ κατέχωνται ὑπὸ Συμμαχικοῦ στρατοῦ, Διεθνῆς δὲ Ἐπιτροπῆς νὰ ἔχῃ τὴν διοίκησιν τῶν οὐδετεροποιηθέντων Στενῶν. 'Η Τουρκία ἐτέθη ὑπὸ στρατιωτικὸν και οἰκονομικὸν ἔλεγχον, ὑπεγρεώθη νὰ καταργήσῃ τὴν στρατιωτικὴν θητείαν, νὰ περιορίσῃ τὸν στρατὸν τῆς εἰς 50 χιλ. και δὲν εἶχε δικαίωμα νὰ διατηρῇ πολεμικὰ πλοῖα και ἀεροπλάνα. "Ἐθεσεν ὑπὸ διεθνῆ ἐποπτείαν τοὺς λιμένας, τὴν ποταμοπλοΐαν και τοὺς σιδηροδρόμους τῆς και ὑπερεώθη νὰ ἀποζημιώσῃ τὰς καταστροφὰς τοῦ πολέμου.

Καθ' ἣν στιγμὴν οἱ ἀντιπρόσωποι τῆς τουρκικῆς Κυβερνήσεως Κωνσταντινουπόλεως ἔθετον τὴν ὑπογραφήν των εἰς τὴν συνθήκην, εἰς τὴν M. 'Ασίαν ("Αγκυραν") εἶχε σχηματισθῆ ἐθνικιστικὴ μερὶς ὑπὸ τὸν ἀξιωματικὸν Μουσταφᾶ Κεμάλ, ἡ δοπία ἀπέκρουσε τὴν συνθήκην και ἔλαβε τὰ δόλα, διὰ νὰ ἐμποδίσῃ τὴν ἐφαρμογὴν της.

Η ΜΙΚΡΑΣΙΑΤΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗ – ΟΙ ΠΡΟΣΦΥΓΕΣ

'Η συνθήκη τῶν Σεβρῶν (10 Αὔγουστου 1920) ἐφάνη ὅτι ἀντήμειβε τοὺς ἑλληνικοὺς ἀγῶνας. 'Ελληνικὸς στρατὸς κατέλαβε τὰ ἐπιδικασθέντα ἐδάφη, ἀλλ' ἔμενε πάντοτε εἰς τὴν M. 'Ασίαν ἡ τουρκικὴ ἀντίστασις, ἡ δοπία δὲν εἶχε συντριψθῆ ὄλοσχερῶς. Οἱ Τούρκοι ἐθνικιστοὶ ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Μουσταφᾶ Κεμάλ, δραστηρίου ἀξιωματικοῦ διακριθέντος εἰς τὰς μάχας τῆς Καλλιπόλεως ἐναντίον τῶν 'Αγγλογάλλων, ἐσχημάτισαν κυβέρνησιν, ἀπεκήρυξαν τὸν σουλτᾶνον και τὴν κυβέρνησιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως και ὠργάνωσαν τὴν ἐθνικὴν ἀμυναν. 'Η θέσις τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ ἐγένετο δυσχερεστάτη

1922 ἀπὸ ἡμέρας εἰς ἡμέραν, ἔως ὅτου αἱ ἐπιχειρήσεις κατέληξαν εἰς θλιβερὰν ἀποτυχίαν. Γάλλοι και Ρῶσοι ὑπεστήριξαν ἀμέσως ἡ ἐμμέσως τοὺς Τούρκους, ἐνῷ οἱ "Αγγλοι οὐδεμίαν οἰκονομικὴν ἢ στρατιωτικὴν βοήθειαν παρέσχον εἰς τοὺς "Ελληνας. Οἱ ἑλληνικὸς στρατὸς ἡναγκάσθη νὰ ἐκκενώσῃ τὴν M. 'Ασίαν (Αὔγουστος 1922). Τραγικὴ ἦτο κυρίως ἡ τύχη τῶν ἐντοπίων 'Ελλήνων.

'Η Συνθήκη τῆς Λαζάνης (14 Ιουλίου 1923) ἔδωσεν εἰς τοὺς Τούρκους τὴν M. 'Ασίαν και τὴν Θράκην μέχρι τοῦ "Εβρου, καθὼς και νὰς νήσους "Ιμβρον και Τένεδον. Οἱ Τούρκοι ἐκ-

1923 τὸς αὐτῶν ἐπέτυχον τὴν ἀνταλλαγὴν τῶν πληθυσμῶν. "Ηρχισε τότε μεγάλη μετανάστευσις ὑπὲρ τὸ Αίγαιον. Περὶ τὸ

11/2 έκατομ. "Ελληνες ἐγκατέλειψαν τὰς ἑστίας των καὶ ἥλθον νὰ ἐγκατασταθοῦν εἰς τὴν Ἐλλάδα. 'Ο 'Ελληνισμὸς ἔξεροιζώθη ἀπὸ τὴν Μ. 'Ασίαν καὶ τὴν Ἀνατολικὴν Θράκην, ἀπὸ τὰς γχώριας δηλαδὴ εἰς τὰς ὄποιας εἶχε ζήσει ἐπὶ γιλιετηρίδας καὶ εἴχε δημιουργήσει μεγάλιας καὶ πλουσίας πόλεις μὲ νῦνηλὸν πολιτισμόν.

"Η μετανάστευσις τοῦ ἐλληνικοῦ πληθυσμοῦ καὶ ἡ ἐγκατάστασίς του εἰς τὴν ἐλευθέραν Ἐλλάδα ἐδημιούργησαν τεραστίας δυσκολίας, τὰς ὄποιας τὸ Ἐθνος κατώρθωσε νὰ ὑπερνικήσῃ κατὰ τρόπον συγκινητικόν.

Εἰς τὸν σκληρῶς δοκιμασθέντα ἐλληνικὸν λαὸν ἐδόθη ἡ οἰκονομικὴ ἀρωγὴ τῆς Κουνωνίας τῶν Ἐθνῶν καὶ ἡ Ἐλλὰς κατώρθωσε μὲ τὰ λεγόμενα προσφυγικὰ δάνεια νὰ ἐγκαταστῇση τοὺς πρόσφυγας μονίμως εἰς διάφορα μέρη, καὶ ίδιως εἰς τὴν Μακεδονίαν. 'Η Ἐλλάς, ἡ ὄποια ἐκ τῶν τελευταίων εἰσῆλθεν εἰς τὸν πόλεμον, ὑπέστη τὴν μεγαλυτέραν σχετικῶς πρὸς τὸν πληθυσμόν της καταστροφήν. 'Ἐν τούτοις τὸ ἀνεπανόρθωτον τοῦτο κακὸν εἶχε τὴν καλὴν συνέπειαν, διὰ τοῦτο οἱ διεσπαρμένοι "Ελλήνες συνεκεντρώθησαν εἰς κράτος ἐνιαῖον καὶ ὅμοιογενές.

ΠΡΟΣ ΝΕΟΝ ΠΟΛΕΜΟΝ

"Η μεταπολεμικὴ περίοδος δὲν ὑπῆρξεν, ὅπως ἥλπισαν οἱ ἐργάται τῶν συνθηκῶν, εἰρηνική. Εύθὺς ἀπὸ τῆς ὑπογραφῆς τῶν συνθηκῶν ἀνεργίησαν μεγάλα καὶ δυσχερέστατα ζητήματα, ίδιως οἰκονομικά, τῶν ὄποιων ἡ διευθέτησις ἦτο δυσκολωτάτη. Κατεβλήθησαν προσπάθειαι ὑπὸ τῶν εἰρηνοφίλων, οἱ ὄποιοι εἶχον ίδιοις δύμασιν ἀντιληφθῆ τὴν φρίκην τοῦ πολέμου, νὰ διευθετήσουν τὰς διαφορὰς αὐτάς, ἀλλ' αἱ λύσεις ἤσαν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον πλατωνικοὶ καὶ ἐλάχιστα πρακτικαί. Τὰ δύο μεγάλα κράτη τῆς Εὐρώπης, ἡ Γερμανία καὶ ἡ Ἰταλία, ἐξήρχοντο ἡδικημένα ἀπὸ τὸν πόλεμον καὶ ἐπεξήτησαν μὲ πάντα τρόπον νὰ ἐπανορθώσουν τὴν ἀδικίαν, ἀλλ' εὕρισκον ἀντιμετώπους τοὺς Συμμάχους. Μετὰ πολλὰς δευτάτας κρίσεις, τὰς ὄποιας διῆλθεν ἡ εἰρήνη ἀπὸ τοῦ 1920 - 1939, ἡ ἀνθρωπότης τὸ 1939 ὀδηγήθη εἰς νέον πόλεμον, ἀσυγκρίτως φρικωδέστερον τοῦ προηγούμενου, τοῦ ὄποιου τὴν ιστορίαν θὰ ἀναλάβῃ νὰ γράψῃ ὁ ιστορικὸς τοῦ μέλλοντος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΔ'

ΕΠΙΣΤΗΜΑΙ - ΓΡΑΜΜΑΤΑ - TEXNAI TON 19ou KAI 20ou AIΩNA

ΓΕΝΙΚΗ ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΙΣ

Τὸν 19ον αἰῶνα προήχθησαν σημαντικῶς αἱ Φυσικαὶ ἐπιστῆμαι καὶ διὰ τῆς χρησιμοποίησεως τῶν πορισμάτων αὐτῶν, ιδίως τῶν περὶ ἀτμοῦ καὶ ἡλεκτρισμοῦ, ἔλαβε κολοσσιαίαν ἀνάπτυξιν ἡ βιομηχανία καὶ ἡ ζωὴ τῶν ἀνθρώπων ἥλαξε ριζικῶς.

Παραλλήλως πρὸς τὴν ἀνάπτυξιν τῶν Φυσικῶν ἐπιστημῶν διεδόθη εὐρύτερον ἡ πατέρεια καὶ ηὔξηθη ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀνθρώπων, οἱ όποιοι ἐδείκνυν ἐνδιαφέρον διὰ τὴν Λογοτεχνίαν καὶ τὴν Τέχνην. Τοῦτο ἔγινεν ἀφορμὴ νὰ δημιουργηθοῦν νέοι καὶ εὐνοϊκώτεροι δρόι διὰ τὴν καλλιτεχνικὴν παραγωγὴν.

Εἰς τὴν λογοτεχνίαν, τὴν τέχνην καὶ γενικῶς εἰς τὴν πνευματικὴν ζωὴν τοῦ 19ον αἰῶνος ἐπεκράτησε κατ' ἀρχὰς ὁ Ρομαντισμός, δῆλος. ἡ κυριαρχία τοῦ συναισθήματος καὶ τῆς φαντασίας καὶ ἡ ὄρμη πρὸς ἐλευθέραν ἔκφρασιν καὶ πρωτοτυπίαν. Περὶ τὰ μέσα τοῦ αἰῶνος ἔξεδηλῶθη ἀντίθεσις κατὰ τοῦ Ρομαντισμοῦ καὶ ἐπεκράτησεν ὁ Ρεαλισμός, τάσις δῆλος. πρὸς ἀπεικόνισιν τῶν πραγμάτων ὅχι ὅπως τὰ ἐπεξεργάζεται τὸ συναισθήμα καὶ ἡ φαντασία, ἀλλὰ ὅπως εἶναι εἰς τὴν πραγματικότητα. Κατὰ τὸ τέλος ὅμως τοῦ αἰῶνος παρετηρήθη ἐπιστροφὴ εἰς τὸ συναισθήμα καὶ εἰς τὴν ἐκτίμησιν τοῦ ὄρμεμφύτου. Τοῦτο ὧνόμασαν Νεορομαντισμόν.

I. ΑΙ ΕΠΙΣΤΗΜΑΙ

ΑΝΑΠΤΥΞΙΣ ΤΩΝ ΦΥΣΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

Αἱ ἐπιστῆμαι ἐσημείωσαν κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ 19ου καὶ τοῦ 20οῦ αἰῶνος ἀνάπτυξιν διαρκῶς αὐξανομένην καὶ ταχυνομένην. Οἱ σοφοὶ διεμόρφωσαν αὐστηρὰς μεθόδους, διὰ τῶν δόποιων προήχθησαν εἰς βαθὺμὸν ἀξιοθαύμαστον αἱ περὶ τῆς φύσεως γνώσεις τοῦ ἀνθρώπου.

Αἱ Μαθηματικαὶ ἐπιστήμη μακρινὴ καὶ πολυτελεῖαν ἀπὸ τῆς Ἀναγεννήσεως, δὲν ἔπαιναν νὰ προοδεύουν καὶ κατὰ τὴν περίοδον ταύτην. Ἡ δὲ ἐφαρμογὴ τῶν μεθόδων τούτων εἰς τὰς Φυσικὰς ἐπιστήμας ἀπεδέχθη ἐξαιρετικῶς ἀποδοτική.

'Ο 19ος αἰώνων καὶ ὁ 20ός εἶναι αἰώνες κατ' ἐξοχὴν τῶν Φυσικῶν ἐπιστημῶν. Ἡ Ἀστρονομία, ἡ Φυσική, ἡ Χημεία, ἡ Βιολογία ἐσημείωσαν πλουσίαν καὶ πολυμερῆ ἀνάπτυξιν.

'Απὸ τοῦ 1830 ἀνεπτύχθη ίδιας ἡ Βιολογία. Ἐμελετήθη ἀφ' ἑνὸς ὁ κόσμος τῶν μικροσκοπικῶν ζώων, ἀφ' ἑτέρου προήχθη ἡ Ἀνατομία καὶ ἡ Φυσιολογία. 'Ο Ἀγγλος φυσιολόφης **Κάρολος Δάρβιν** (Darwin, 1809 - 1882) μετὰ πολλὰς μελέτας καὶ παρατηρήσεις ἔφθασεν εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι τὰ σημειρινὰ ζωικὰ γένη ἐσχηματίσθησαν διὰ βραδείας ἐξελίξεως (evolution). Οἱ δργανισμοὶ δηλαδὴ ἔνεκα ἐξωτερικῶν ἐπιδράσεων διαλογίσανται, οἱ δόποιαι μεταδίδονται καὶ μονιμοποιοῦνται διὰ τῆς κληρονομίας. Κυριωτάτη ἐξωτερικὴ ἀφορμὴ διὰ τὴν ἀλλοίωσιν εἶναι ἡ προσαρμογὴ πρὸς τὸ περιβόλλον. Διατηροῦνται δηλαδὴ ὅσοι δργανισμοὶ ἔχουν τὴν ἴκανότητα νὰ προσαρμόζωνται πρὸς τὰς συνθήκας τοῦ περιβάλλοντος, ἐνῷ οἱ ἄλλοι ἐξαρχούνται. Τὴν θεωρίαν ταύτην ἐξέθεσεν εἰς τὸ δονομαστὸν σύγγραμμά του περὶ γενέσεως τῶν εἰδῶν (1859).

Τὴν ἔννοιαν τῆς ἐξελίξεως ηύρυνε καὶ ἐδοκίμασε νὰ ἐφαρμόσῃ εἰς τὰς ἐκδηλώσεις τοῦ ἥθικοῦ καὶ κοινωνικοῦ βίου ὁ Ἀγγλος φιλόσοφος **Σπένσερ** (Spencer 1820 - 1904), ποὺ ὑπεστήριξεν ὅτι αὕτη εἶναι νόμος, ὁ ὄποιος διέπει τὸ σύμπαν. Ἡ ἔννοια τῆς ἐξελίξεως ἔγινε μία ἐκ τῶν θεμελιωδεστέρων δοξασιῶν τοῦ αἰώνος.

ΑΙ ΕΦΑΡΜΟΓΑΙ

'Η ἐφαρμογὴ τῶν πορισμάτων τῶν Φυσικῶν ἐπιστημῶν ἔφερε πραγματικὴν ἀναστάτωσιν εἰς τὴν ζωὴν τοῦ ἀνθρώπου. Δὲν εἶναι δυνατὸν ἐδῶ νὰ περιγράψωμεν τὴν μεγαλειώδη πορείαν τῶν ἐφαρμογῶν, οἱ δόποιαι ἀνέπτυξαν κολοσσιαίως τὴν βιομηχανίαν, ἐτελειοποίησαν τὰ μέσα συγκοινωνίας καὶ ἐδημιούργησαν τὰς νεωτέρας μεγαλοπόλεις.

'Η πρόοδος τῶν ἐφευρέσεων ἐχώρησε μὲ βραδύτερον ρυθμὸν κατὰ τὸ πρῶτον ἥμισυ τοῦ 19ου αἰώνος (χρῆσις ἀτμοῦ — ἀτμό-

πλοια και σιδηρόδρομοι — και ήλεκτρισμοῦ — τηλέγραφος, φωτισμός, κινητήριος δύναμις), έπεταχύνθη δὲ ίδιως πρὸς τὸ τέλος τοῦ 19ου και τὰς ἀρχὰς τοῦ 20οῦ αἰῶνος (τηλέφωνον 1875, ἀσύρματος τηλέγραφος — Μαρκόνι 1897 — ήλεκτρικοὶ τροχιοδρόμοι, ἀεροπλάνον, ραδιόφωνον κτλ.).

ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ

Αμέσως μετά τὴν πτῶσιν τοῦ Ναπολέοντος ἐκυριάρχησεν ἡ φιλοσοφία τοῦ γερμανοῦ **Χέγκελ** (Hegel, 1770 - 1831). Κατ’ αὐτὸν ἡ οὐσία τοῦ κόσμου εἶναι πνευματική. Δημιουργήματα τοῦ παγκοσμίου πνεύματος εἶναι ἡ θρησκεία, ἡ τέχνη. ἡ φιλοσοφία κτλ., αἱ ὅποιαι ἀναπτύσσονται κατὰ λογικήν σειράν. Ο Χέγκελ ἐπέδρασεν ίδιως διὰ τῆς περὶ τοῦ κράτους θεωρίας, κατὰ τὴν ὅποιαν τελειωτικὸς σκοπὸς τῆς ὑπάρξεως τοῦ ἀνθρώπου ἐπὶ τῆς γῆς εἶναι τὸ Κοάτος. Χάριν αὐτοῦ θυσιάζεται τὸ ἀτομον, νομίζον ὅτι ὑπηρετεῖ τὰ ίδια συμφέροντα. Ἡ ὑπεροχὴ τῶν ἔθνων φανερώνεται διὰ τῆς ὑλικῆς ἴσχυος, ἡ ὅποια δίδει εἰς αὐτὰ τὸ δικαίωμα ἐπὶ τῆς ζωῆς.

Ἐνῷ ἡ φιλοσοφία τοῦ Χέγκελ ἐνέπνεε τὴν νίκην και τὴν ἐπικράτησιν, εἰς τὰς πλατυτέρας μάζας ἐπεκράτει κατὰ τὰς πρώτας δεκαετίας τοῦ 19ου αἰῶνος ἀπογοήτευσις και βαθεῖα ἀπαισιοδοξία, τῆς ὅποιας ἐρμηνευτής ἔγινεν ὁ **Σοπενχάουερ** (Schopenhauer, 1788 - 1860) εἰς τὸ ἔργον του : « Ὁ κόσμος ὡς βούλισις και παράσιτας » (1837). Κατὰ τὸν Σοπενχάουερ « πᾶσα προσπάθεια εἶναι πόνος και θλῦψις, ἄρα και ἡ ζωή, ἡ ὅποια εἶναι διαρκής προσπάθεια. Μόνη ἀπαλλαγὴ εἶναι νὰ νεκρώσωμεν τὴν ἐπιθυμίαν τῆς ζωῆς και νὰ φθάσωμεν εἰς τὴν ίδαινην κατάστασιν τῆς νιφάνας (ἀνυπαρξίας), τὴν ὅποιαν εἶχεν ὀνειρευθῆ ὁ Βούδας ».

Τὰ συστήματα αὐτὰ ἀντιπροσωπεύουν εἰς τὴν φιλοσοφίαν τὸν Ρομαντισμόν. Ἡ πρόσδος ὅμως τῶν ἐπιστημῶν και ὁ θρίαμβος τῶν μεθόδων αὐτῶν ἔφεραν ἰσχυρὸν κλονισμὸν εἰς τὰ συστήματα αὐτά, ὥστε γενικῶς εἰς τὴν εὐρωπαϊκὴν διανόησιν ἐπεβλήθη τὸ ἐπιστημονικὸν πνεῦμα : ἡ ἀνάγκη δηλαδὴ οἱ φιλόσοφοι νὰ στηριχθοῦν εἰς αὐστηρῶς ἐξηκριβωμένα γεγονότα.

Τὴν ἀντίληψιν αὐτὴν και συγχρόνως τὴν καταδίκην τῆς παλαιᾶς μεταφυσικῆς ἔξήγγειλεν ὁ Γάλλος φιλόσοφος **Αὔγουστος Κόντε** (Auguste Conte, 1798 - 1857) εἰς τὸ ἔργον του « Μαθήματα

Θετικῆς Φιλοσοφίας» (1830 - 1842), διδάξας ὅτι ἡ ἀνθρωπίνη διάνοια διέρχεται τρεῖς καταστάσεις: τὴν θρησκευτικήν, τὴν μεταρυσικήν καὶ τὴν ἐπιστημονικήν ἡ θετικήν. Ἡ ἀνθρωπότης δῆλθεν ἥδη τὰς δύο πρώτας καταστάσεις καὶ εὐρίσκεται τώρα εἰς τὴν θετικήν. Τὰ προβλήματα περὶ τῆς προελεύσεως καὶ τῆς συστάσεως τοῦ κόσμου θὰ λυθοῦν διὰ τῶν συνδυασμοῦ τῶν ἐπιστημονικῶν γνώσεων, αἱ ὑποῖαι σκοπὸν ἔχουν νὰ προβλέπουν τὰ φαινόμενα καὶ νὰ ἀποκτήσουν ἔξουσίαν ἐπ' αὐτῶν.

Τὸ πό τὴν ἐπίδρασιν τῶν ἀντιλήψεων αὐτῶν ἐπεκράτησε τάσις ὄνομασθεῖσα ἐπιστήμη (scientisme) καὶ ἡ θετικὴ φιλοσοφία ἐπεβλήθη εἰς ὅλας τὰς ἐκδηλώσεις τῆς πνευματικῆς ζωῆς. Εἰς πολλοὺς μάλιστα ἐκπροσώπους τῆς θετικῆς φιλοσοφίας ἐπροχώρησεν αὕτη εἰς φυσιοκρατικὴν καὶ ύλιστικὴν τάσιν (naturalismus, materialismus), τὴν πίστιν δηλαδὴ ὅτι καὶ τὰ πνευματικὰ φαινόμενα ἔχουν φυσικὰς ἀφορμάς.

Τὰς ἀπόψεις αὐτὰς ἀντιπροσωπεύουν μὲ πολυμάθειαν καὶ λογοτεχνικὸν χάρισμα οἱ δύο ἔξαίρετοι Γάλλοι συγγραφεῖς **Ἐρνέστ Ρενάν** (Ernest Renan, 1823 - 1892) καὶ **Ἱππολύτ Ταΐν** (Hippolyte Taine, 1828 - 1893), τῶν ὁποίων ἡ ἐπίδρασις ἐπλήρωσε τὸ δεύτερον ἥμισυ τοῦ 19ου αἰώνος. Ὁ Ρενάν ἀπὸ τοῦ 1848 ἥδη, 25 ἔτῶν, εἶχε γράψει τὸ βιβλίον του: «Τὸ μέλλον τῆς ἐπιστήμης» (L'avenir de la science), διὰ νὰ διακηρύξῃ τὴν πίστιν του εἰς τὴν ἐπιστήμην· ὁ δὲ Ταΐν ἐπεχείρησε νὰ ἐφαρμόσῃ εἰς τὰς ἡθικὰς λεγομένας ἐπιστήμας τὰς αὐτηρὰς μεθόδους τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν.

Πρὸς τὸ τέλος ὅμως τοῦ αἰώνος ἥρχισε νὰ δημιουργῆται ἀντίδρασις εἰς τὰς ἐπιστημονικὰς καὶ φυσιοκρατικὰς αὐτὰς ἀντιλήψεις, ὑποστηριζόμενη ἀπὸ τὰς κριτικὰς μελέτας αὐτῶν τῶν ἐπιστημόνων, ὅπως π.χ. τοῦ μαθηματικοῦ **Πουανκαρέ** (Poincaré) διὰ τοῦ ἔργου του «Ἀξία τῆς ἐπιστήμης» (Valeur de la science) (1906). Οὗτοι παρεδέχοντο μὲν τὴν πρακτικὴν ἀξίαν τῆς ἐπιστήμης, ἀλλ’ ἥθελον νὰ διακρίνουν τὴν ἐπιστημονικὴν γνῶσιν ἀπὸ τὴν μεταφυσικὴν καὶ νὰ ὑπορριμίσουν τὴν σημασίαν τῆς τελευταίας.

Ο Ἀμερικανὸς φιλόσοφος **Τζέιμς** (James, 1842 - 1910) ἐδίδαξεν ὅτι ἡ ἀλήθεια δὲν εἶναι τι τὸ ἀπόλυτον, ἀλλὰ πᾶν δ, τι ὠφελεῖ καὶ προάγει τὴν ζωήν, καὶ ἡ ἐπιστήμη εἶναι δργανὸν ἐπιτήδειον πρὸς δρᾶσιν καὶ προαγωγήν. Τὴν ἀντιληψιν αὐτὴν δνομάζει **Πραγματισμός** (Pragmatismus).

'Ολοκληρώνων τὰς ἀντιλήψεις αὐτὰς διδάσκει ὅτι ἡ ἐπιστήμη, ως κατασκεύασμα τῆς διανοίας, εἶναι ἀνίκανος νὰ συλλάβῃ τὴν πραγματικότητα, τῆς ὁποίας ἡ οὐσία εἶναι διάρκεια, κίνησις, δογή. Μόνον διὰ τῆς ἀμέσου ψυχικῆς ἐπικοινωνίας, διὰ τῆς ἐνοράσεως, ἀποκτῶμεν βαθυτέραν γνῶσιν τῶν πραγμάτων.

Τὰς ἑλκυστικὰς διὰ πολλοὺς ἀντιλήψεις αὐτάς, τὸν ἀντιεπιστημονισμὸν (antiscientisme), ὅπως τὰς ὀνομάζουν, ἔχρησιμοποιήσαν πολλοί, διὰ νὰ κλονίσουν τὸ κῦρος τῆς ἐπιστήμης.

'Ολίγον προγενέστερος — ζήσας κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς δρμῆς τῆς Γερμανίας πρὸς οἰκονομικὴν ἐπικράτησιν — δος Φρειδερίκος Νίτσε (Nietzsche, 1844 - 1900) — αἰσθητικὸς μᾶλλον καὶ τραφεὶς μὲ τὴν κλασικὴν φιλοσοφίαν — ἡσχολήθη κυρίως περὶ τὴν ἴστορίαν καὶ τὴν πνευματικὴν καὶ ἡθικὴν δρᾶσιν τοῦ ἀνθρώπου. Εἰς τὸ νεανικόν του ἔργον «Ἡ γέννησις τῆς τραγῳδίας ἐκ τοῦ πνεύματος τῆς μουσικῆς» ἐδίδαξεν, ὅτι ἡ ἔκφρασις τῆς ὑπερτάτης ἀληθείας εὑρίσκεται εἰς τὴν μουσικὴν τραγῳδίαν τῶν Ἑλλήνων. Γοητευθεὶς βραδύτερον ἀπὸ τὰς ἐπιτυχίας τῆς Φυσικῆς ἐπιστήμης, ἔξεθείασε τὴν ἔξελικτικὴν θεωρίαν καὶ ἐκήρυξεν ἀριστοκρατικὴν ἡθικήν : ὅτι δηλαδὴ τὸ ἀνθρώπινον γένος θὰ τελειοποιηθῇ, ἀν δὲ συχρόδες ἀνθρωπος, δὲ εὐπατρίδης, ἐπικρατήσῃ, ὑπηρετῶν τὰς δρέξεις του καὶ συντρίβων τοὺς ἀσθενεῖς καὶ ἀνικάνους. Αὐτὸν εἶναι τὸ νόημα τοῦ περιφήμου του ἔπους Ζαρατούρα.

II. ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

ΜΕΤΑΒΟΛΗ ΤΩΝ ΟΡΩΝ ΤΗΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ

Τὸ 19ον αἰώνα τὸ ἀναγνωστικὸν κοινὸν ἐπολλαπλασιάσθη καὶ ἡ καλυτέρα δργάνωσις τοῦ τύπου καὶ τοῦ βιβλιεμπορίου ἐβοήθησε τὴν εὐρυτέραν διάδοσιν τῶν προϊόντων τῆς λογοτεχνίας. Ηὔξηθη ἐπίσης δὲ ἀριθμὸς τῶν συγχαζόντων εἰς τὰ θέατρα καὶ ἐδημιουργήθη, ίδιαιτέρα τάξις θεατρικῶν συγγραφέων. Εθεσπίσθησαν δὲ νόμοι ἀσφαλίζοντες τὰ συγγραφικὰ δικαιώματα καὶ γενικῶς τὴν πνευματικὴν ιδιοκτησίαν.

Τοιουτοτρόπως ἡ συγγραφικὴ ἐργασία ἔγινε μέσον βιοπορισμοῦ καὶ πολλοὶ τῶν διακεριμένων συγγραφέων ἔξησφάλισαν μεγάλα κέρδη. Τὸ ὕδιον ἔγινεν, εἰς μεγαλυτέραν μάλιστα κλίμακα, διὰ τοὺς καλ-

λιτέχνας, τοὺς ζωγράφους, τοὺς γλύπτας, τοὺς μουσικοὺς κτλ. Τοῦτο ἔξησφάλισεν εἰς τοὺς συγγραφεῖς καὶ εἰς τοὺς καλλιτέχνας καλυτέρους ὄρους ἐργασίας καὶ παραγωγῆς, ἐξύψωσε τὴν κοινωνικὴν θέσιν των καὶ ἐπέτρεψε νὰ σκέπτωνται καὶ νὰ ἐκφράζωνται ἐλευθερώτερον.

Η ROMANTIKΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

Αἱ ἀναστατώσεις τῆς Γαλλικῆς Ἐπαναστάσεως καὶ τῶν Ναπολεοντείων πολέμων ἐνίσχυσαν τὴν λυρικὴν διάθεσιν τῶν ἀνθρώπων.

Τὸ συναισθηματικὸν καὶ ἡ φαντασία ἐκυριάρχησαν ἐπὶ τοῦ λογικοῦ, ἀνεπτύχθη ὁ ἀτομισμὸς καὶ ἐπεκράτησεν ἡ ἀγάπη τοῦ σκοτεινοῦ καὶ τοῦ μυστηριώδους, ἀντιθέτως πρὸς τὴν δρθιογιστικὴν τάσιν τοῦ 18ου αἰώνος. Οἱ συγγραφεῖς ήσθιανθησαν τὴν ἀνάγκην νὰ ἀπαλλαγοῦν ἀπὸ τοὺς κανόνας τῆς κλασσικῆς λεγομένης λογοτεχνίας καὶ νὰ ζητήσουν νέους τύπους τοῦ ὥραίου. Συγχρόνως τὸ ἀφυπνισθὲν ἔθνικὸν συναίσθημα τῶν λαῶν ἔστρεψε τοὺς συγγραφεῖς εἰς τὸ παρελθόν τοῦ ἰδίου των ἔθνους. Διὰ τοῦτο ἔγινε ζωηρὰ ἡ ἀντίδρασις κατὰ τῆς κλασσικούσης λογοτεχνίας τῆς Γαλλίας, οἱ ἀρχαῖοι ἔπαινοι νὰ θεωροῦνται ἀλάνθαστα πρότυπα καὶ ἡ προσοχὴ ἐστράφη εἰς τοὺς μέσους χρόνους, ἀπέκτησεν ἐκτίμησιν ὁ Γοτθικὸς ρυθμὸς καὶ ἐκυριάρχησεν ὁ Σαλεπηρ, ὁ ὅποιος ἔγινε τὸ ἰδανικὸν τῶν ποιητῶν διὰ τὴν φυσικὴν δρμητικότητα καὶ τὴν πρωτοτυπίαν τῆς ἐμπνεύσεως. Τὴν τάσιν αὐτὴν ὀνόμασαν Ρομαντισμὸν καὶ τὴν πλουσίαν λογοτεχνίαν, ἡ ὅποια ἔγεννήθη ἀπ' αὐτήν, Ρομαντικὴν λογοτεχνίαν.

Ἡ ρομαντικὴ διάθεσις ἔξεδηλωθή πρῶτον εἰς τὴν Ἀγγλίαν. Δύο μεγάλοι ποιηταὶ εἶναι οἱ κυριώτεροι ἀντιπρόσωποι τοῦ ρομαντισμοῦ εἰς τὴν Ἀγγλίαν : ὁ Βύρων καὶ ὁ Σέλλεϋ. Ἡ ἀνήσυχος φύσις τοῦ λόρδου Βύρωνος (Byron, πρόφ. Μπάρον, 1788 - 1824) ἐφανερώθη κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 19ου αἰώνος. Ὁ Βύρων εἰς τὰ φλοιογώδη καὶ πλήρη φαντασίας ποιήματά του ἔξέχυσε τὸν πόνον τῆς ἀνικανοποίητου ψυχῆς του. Τὰ δύο μαστότερα ἔξι αὐτῶν εἶναι ὁ Τσάιλντ Χάρολντ (Child Harold), ὁ Γκιαβούρ, ὁ Μάνφρεδ καὶ τὸ εὐρὺ σατιρικὸν ποίημα Δόν Ζουάν (Don Juan). Φύσις ἔξαιρετικὴ ἦτο ἐπίσης ὁ σύγχρονός του Σέλλεϋ (Selley, 1792 - 1822). Μολονότι ἀπέθανε τριάκοντα ἔτῶν, ἔδωσεν ὑπέροχα λυρικὰ τεμάχια (Ἡ ἔξεγερσις τοῦ Ισλάμ, Προμηθεὺς λυόμενος).

‘Ο ρομαντισμὸς ἀνεγέννησε τὴν γαλλικὴν λογοτεχνίαν. Ο εἰσηγητής

τῆς νέας τεχνοτροπίας εἰς τὴν Γαλλίαν εἶναι ὁ **Σατωμπριάν** (Chateaubrian, 1768 - 1848). Τὸ περιφημότερον ἔργον τοῦ Σατωμπριάν εἶναι τὸ Πνεῦμα τοῦ Χριστιανισμοῦ (Génie du Christianisme, 1802), διὰ τοῦ ὅποίου διεκήρυξεν ὅτι δὲν πρέπει νὰ ζητήσωμεν τὴν ποίησιν εἰς τὴν εἰδωλολατρικὴν ἀρχαιότητα, ἀλλ' εἰς τὸν χριστιανικὸν μεσαίωνα, καθόσον αἱ διηγήσεις τῆς χριστιανικῆς θρησκείας παρέχουν εἰς τὸν καλλιτέχνην ὑλικὸν ἀνώτερον τῆς ἀρχαίκης μυθολογίας. 'Ο Σατωμπριάν εἶναι ὑπέροχος πεζογράφος. Τὸ ὕφος του διακρίνεται διὰ τὸν πλούσιον χρωματισμὸν καὶ τὴν μουσικότητα.

Τὸ 1820 ἐφάνη ἡ πρώτη ποιητικὴ συλλογὴ τῆς νέας σχολῆς, αἱ Ποιητικαὶ μελέται (Méditations Poétiques) τοῦ **Λαμαρτίνου** (Lamartine, 1790 - 1869). Τὰ σκῆπτρα ὅμως τῆς ρομαντικῆς ποιήσεως ἔλαβεν ὁ περίφημος **Βίκτωρ Ούγκω** (Victor Hugo, 1802 - 1885), ὁ ὅποῖος μεταξὺ τῆς κολοσσιαίας παραγωγῆς του ἔδωσε τινα ἐκ τῶν ἀρίστων ποιημάτων τῆς γαλλικῆς λογοτεχνίας. Δὲν εἶχε τὴν εὐαίσθησίαν τοῦ Λαμαρτίνου, ἀλλὰ ἡ φαντασία του ἦτο μεγαλειώδης καὶ ἐδημιούργησεν ὑφος ἀτομικόν, πλήρες χρωμάτων καὶ εἰκόνων καὶ ἀνδροπρεποῦς μελωδίας. Τὰ νεανικά του ἔργα **Φύλλα τοῦ φθινοπώρου** (Feuilles d'automne), 'Ακτῖνες καὶ σκιαί (Rayons et ombres) κλπ. περιέχουν λυρικὴν συγκίνησιν. Εἰς τὴν ὀριμότητά του ἔδωσε ποιήματα φίλοσοφικοῦ βάθους (contemplations), ἐνῷ τὸ μυθιστόρημά του **Παναγία τῶν Παρισίων** (Notre Dame de Paris) ζητεῖ νὰ ἀναπαραστήσῃ τοὺς μέσους χρόνους καὶ εἶναι ὑμνος εἰς τὸν Γοτθικὸν ρυθμόν. Κολοσσιαίαν δὲ δημοτικότητα ἀπέκτησε τὸ μυθιστόρημα οἱ **"Αθλιοι"** (Les Misérables), τὸ ὅποῖον ἐνεπνεύσθη ἐκ τῆς χριστιανικῆς συμπαθείας πρὸς τοὺς ἀσθενεῖς καὶ ἀποκλήρους.

'Από τοῦ 1830 ἐμφανίζεται νέα γενεὰ ρομαντικῶν, τῆς ὅποίας κυριώτατοι ἀντιπρόσωποι εἶναι ὁ **Άλφρεντέ Μυσέ** (Alfred de Musset, 1810 - 1857) καὶ ὁ **Θεόφιλος Γκωτιέ** (Théophile Gautier, 1811 - 1873). 'Ο Μυσέ ἦτο λεπτὴ φύσις καὶ τὰ ποιήματα τῆς συλλογῆς Poesies nouvelles περιέχουν μερικὰ ἀπὸ τὰ εὐγενέστερα ποιήματα τῆς Γαλλίας.

Συγχρόνως ἀνεπτύχθη ὁ πεζὸς λόγος καὶ ἐδημιουργήθη τὸ γαλλικὸν μυθιστόρημα. 'Η **Γεωργία Σάνδη** (Georgie Sand, 1804 - 1876) εἶναι ἡ ἀξιολογωτέρα ἀντιπρόσωπος τοῦ ρομαντικοῦ μυθιστο-

ρήματος, ἐνῷ δὲ Ἀλέξανδρος Δουμᾶς (Dumas) πατήρ ἔγραψε τὰ περίφημα μυθιστορήματά του, ὅπως τοὺς « Τρεῖς σωματοφύλακες », τὸν « Κόμητα Μοντεγρῆστον », τὸν « Υποκόμητα τῆς Βραζελόνης » κλπ. Τούναντίον δὲ Μπαλζάκ (Honoré de Balzac, 1799 - 1850) διὰ τῆς κλίσεώς του εἰς τὴν φυγαλογικήν ἀνάλυσιν καὶ διὰ τῆς συλλήψεως τῆς ἀνθρώπων πίνης καὶ μορφίας ἡγοιγε νέας ὁδούς.

'Ο Ρομαντισμὸς διὰ τῆς ἀγάπης, τὴν ὁποίαν εἶχε πρὸς τὸ παρελθόν, ἀφέλησε τὰς ιστορικὰς μελέτας. Οἱ ρομαντικοὶ ιστορικοὶ ἤθελον γὰρ ἀναπαραστήσουν τοὺς πολαιοτέρους χρόνους, ίδιας τὰ γεγονότα τῆς ἑταῖρης ιστορίας. 'Η ιστορία εἰς τὰς χεῖρας αὐτῶν ἔγινεν ἔργον τέχνης, συγγράνως ὅμως ἡρχισεν ἡ ἐπιμελής μελέτη τῶν πηγῶν. 'Ο Αύγουστίνος Τιερρύ (Augustin Thierry, 1797 - 1856) ἀναπαρέστησε διὰ τῆς ἐρεύνης καὶ διὰ τῆς φαντασίας τοὺς Μεροβιγγείους χρόνους. 'Αγώτερος δὲ συγγραφεὺς καὶ ποιητικῶτερος εἶναι δὲ Ἰούλιος Μισελέ (Michelet, 1798 - 1874), δὲ ὁποῖος διὰ φλογώδους φαντασίας καὶ ἀνησύχου εύκινησίας διηγήθη τὴν γαλλικὴν ιστορίαν, ἐνῷ ἡγαλιώτεροι ἦσαν οἱ πολιτικοὶ ἄνδρες, συγγραφεῖς ιστοριῶν, δὲ Γκιζώ (Guisot) καὶ δὲ Τιέρ (Thiers).

'Η ρομαντικὴ λογοτεχνία δὲν ἀνέδειξε μεγάλας κορυφὰς εἰς τὴν Γερμανίαν. 'Ο ἐμπνευσμένος μεταξὺ τῶν Γερμανῶν ρομαντικῶν Νοβάλλις (Novallis) ἀπέθανε πολὺ νέος (1801). 'Αλλ' ἡ ἀγάπη πρὸς τὸν Σαίξπηρ ἐγέννησε τὰς ὀνομαστὰς μεταφράσεις τῶν δραμάτων του ὑπὸ τῶν ἀδελφῶν Σλέγγελ (Schlegel). 'Η ἀγάπη ὅμως πρὸς τὸ γερμανικὸν παρελθόν ἐγέννησε μεγάλην ἐρευνητικὴν προσπάθειαν ἐκ τῆς ὁποίας προῆλθεν ἡ μνημειώδης συλλογὴ τῶν πηγῶν τῆς μεσαιωνικῆς Γερμανικῆς ιστορίας (Monumenta Germaniae historica). Τὴν ρομαντικὴν καὶ μεσαιωνικὴν αὐτὴν τάσιν ἐπολέμησεν δὲ κύκλος τῆς Νέας Γερμανίας, τῆς ὁποίας δὲ ἀρχηγὸς Ερρίκος Χάινε (Heinrich Heine, 1799 - 1856) ἀνεδείχθη ἔξοχος λυρικὸς καὶ σατιρικός.

Η ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ ΑΠΟ ΤΩΝ ΜΕΣΩΝ ΤΟΥ 19ου ΑΙΩΝΟΣ

Περὶ τὸ 1848 ἡρχισεν ἡ ἀντίδρασις κατὰ τοῦ Ρομαντισμοῦ, διότι ἡ Εὐρώπη κατὰ τὸν χρόνον τοῦτο ἐταράσσετο ὑπὸ νέων ἐπαναστάσεων καὶ ἡ περίοδος τῆς παλινορθώσεως εἶχε παρέλθει. Τότε οἱ ποιηταὶ

ήθελησαν νὰ ἀπαλλαγοῦν ἐκ τῆς ὑπεραισθητικῆς πολυλογίας καὶ ήρχισαν νὰ φροντίζουν περισσότερον διὰ τὴν συμμετρίαν τοῦ ἔργου καὶ τὴν τελειότητα τῆς μορφῆς. 'Ο ήγέτης τῆς νέας τάσεως **Λεκόντ ντέ Λιλ** (Leconte de Lisle, 1818 - 1894), ἐραστής τῶν ἀρχαίων λογοτεχνιῶν — τῆς Ἑλληνικῆς καὶ τῆς Ἰνδικῆς ἀκόμη — ἐπεβλήθη διὰ τῆς πλαστικῆς ἐπεξεργασίας τοῦ στίχου καὶ τοῦ ρυθμικοῦ μεγαλείου. Τὴν τάσιν ταύτην ὠνόμασαν **Π α ρ ν α σ σ i α κ ἡ ν Σ χ ο λ ἡ ν**. 'Εκ τῶν ἀρίστων δημιουργημάτων τῆς σχολῆς αὐτῆς είναι τὰ « "Α π τ α i σ τ α » λεγόμενα « σονέτα » τοῦ **Ἐρεδιά** (José Maria de Heredia), ή συλλογὴ « Τ ρ ó π α i α » (Trophées), τὰ ὅποια διακρίνει ἀπαράμιλος λαμπρότης τῆς μορφῆς καὶ ἴσχυρὰ ὑποβλητικότης. 'Ο διάγονον πρεσβύτερος καὶ τῶν δύο **Σάρλ Μπωντελαΐρ** (Charles Baudelaire, 1811 - 1867), ιδιόρρυθμος καὶ παράδοξος, φθάνει ἐνίστε εἰς μεγάλην ἐκφραστικότητα (κυρία συλλογὴ Fleurs du mal).

'Απὸ τοῦ 1830 ίδιως ἀναπτύσσεται νέα γενεά συγγραφέων, ἡ ὅποια θέλει νὰ παρατηρήσῃ καὶ νὰ περιγράψῃ μὲ ἀκρίβειαν τὴν σύγχρονον πραγματικότητα. 'Εν ἀντιθέσει πρὸς τοὺς ρομαντικούς, οἱ νέοι συγγραφεῖς ἀποφεύγουν νὰ ἔκθεσον τὰ ἵδια συναισθήματα καὶ τὰς ίδιας σκέψεις καὶ διδάσκουν ὅτι « ἡ μεγάλη τέχνη είναι ἐπιστημονική καὶ ἀπρόσωπος καὶ ὅτι δὲ καλλιτέχνης δέν πρέπει νὰ ἔμφανίζεται εἰς τὰ ἔργα του δπως δ Θεὸς εἰς τὴν φύσιν ». Τὴν τάσιν ταύτην ὠνόμασαν **Ρ ε α λ i - σ μ ò ν** (ἐκ τοῦ λατινικοῦ res = πρᾶγμα). 'Ο κύριος ἀντιπρόσωπος **Φλω-μπέρ** (Gustave Flaubert, 1821 - 1880) είναι ἐκ τῶν μεγάλων πεζογράφων τῆς Γαλλίας. Εἰς τὸ δονομαστὸν μυθιστόρημά του **Κ υ ρ i α Μ π o β α ρ ù** (Madame Bovary) ἔδωσεν ἀντικειμενικήν, διάγον κακόβουλον περιγράφην καὶ ἀνάλυσιν τῶν ἀνθρωπίνων ἀδυναμιῶν. 'Εκ τοῦ **Ρεαλισμοῦ** τοῦ **Φλωμπέρ** ἐγεννήθη δ **Ν α τ o u r a l i s m ò s** τοῦ **Ζολᾶ** (Emile Zola, 1840 - 1902), δ ὅποιος μετ' ίδιαιτέρας εὐ-χαριστήσεως περιγράφει τὴν ἀνθρωπίνην ἀσχημίαν καὶ τὰ τερατώδη ήθη. Τὰ ἔργα του ἔκακισθησαν ὡς ἀνήθικα καὶ μεστὰ ἀσχημίας, πολλὰ ἔξ αὐτῶν δμως είναι ἴσχυρὰ δημιουργήματα, δπως τὸ περίφημον Germinal, εἰς τὸ ὅποιον περιγράφει στάσιν ἔργατῶν ἀνθρακωρυχείων.

Περὶ τὸ 1848 δ Ρομαντισμὸς ἐξεβλήθη καὶ ἐκ τοῦ θεάτρου καὶ ἐπεκράτησαν ρεαλιστικαὶ καὶ νατουραλιστικαὶ τάσεις. Οὕτως ἐδημιουργήθη τὸ γαλλικὸν **Α σ t i κ ò ν Δ ρ ð μ α.** 'Αντὶ τῶν ἀρχαίων δηλονότι ήρώων ἡ τῶν μεσαιωνικῶν ἱπποτῶν, ἀνεβίβασαν εἰς τὴν σκηνὴν τὸν σύγ-

χρονον ἀνθρώπον καὶ τὴν σύγχρονον ἐνδυμασίαν. Δύο γόνιμοι συγγραφεῖς, ὁ **Αλέξανδρος Δουμᾶς** υἱός, ὁ συγγράφευς τῆς Κυρίας μὲ τὰς Καμελίας, καὶ ὁ **Ἐμīλ ’Οζιέ** (Emile Augier), ὁ συγγράφευς τοῦ Γαμβροῦ τοῦ κυρίου Ποαριέ, εἶναι οἱ δημιουργοὶ τοῦ ἀστικοῦ θεάτρου. Βραδύτερον ἐπεκράτησαν αἱ ὑπερβολαὶ τοῦ Νατουραλισμοῦ, διότι ἀνεβίβαζον κατὰ προτίμησιν ἐλαττωματικὴ διεφθαρμένη πρόσωπα. Ἡ τάσις αὐτὴ ὡνομάσθη **Ξηρὸν Θέατρον** (théatre sec). Οἱ νεώτεροι τοῦ γαλλικοῦ θεάτρου ἐπέδρασαν εἰς ὅλην τὴν Εὐρώπην. Ἐκ τῆς τάσεως αὐτῆς ἐγεννήθησαν εἰς τὴν Γερμανίαν δύο ἀξιόλογοι δραματικοί, ὁ **Γκέραρδ Χάουπτμαν** (Gerhard Hauptmann, 1862 - 1946· ἔργα του: Πρὸ δ τῆς ἀνατολῆς τοῦ ἥλιου, ‘Γ φανταί, Τὸ δέρμα τοῦ κάστορος κλπ.) καὶ ὁ **Σουδέρμαν** (Hermann Suderman, γεν. τὸ 1857), τοῦ ὅποιου τὰ δράματα ἡ **Τιμὴ** καὶ ἡ **Χάιματ** (Heimat, ἐλλ. μετάφρασις ὑπὸ τὸν τίτλον **Μάγδα**) εἶδον ἡμέρας δόξης.

‘Αλλ’ ἡ μεγάλη δημιουργικὴ διάνοια τοῦ νεωτέρου θεάτρου εἶναι ὁ Νορβηγὸς **Ἐρρίκος Ιψεν** (Ibsen, 1825 - 1906), τοῦ ὅποιου τὰ λεπτοτάτης ψυχολογικῆς ἀνάλυσεως δράματα ἀπέκτησαν παγκόσμιον φήμην (Βρυκόλακες, Ἀγριόπαπια, Κουκλόσπιτο, Πέερ Γκύντ κλπ.).

Κατὰ τὸ δεύτερον ἥμισυ τοῦ 19ου αἰῶνος ἀνεπτύχθη μεγάλως ἡ ρωσικὴ λογοτεχνία καὶ πολλοὶ Ρῶσοι συγγραφεῖς ἀπέκτησαν πανευρωπαϊκὴν φήμην. Ὁ Οὐκρανὸς **Γκόγκολ** ἔδωσεν ἀξιόλογα ἐπικὰ μυθιστορήματα ἡ ἐποποίιας ἐν πεζῷ, περιγράψας μὲ δύναμιν τοὺς ποταμούς καὶ τὰς στέπεπας τῆς πατρίδος του. Ἐπίσης ἐξετιμήθη πολὺ διὰ τὴν λεπτότητα, τὴν εὐαισθησίαν καὶ τὴν ὀνειροπόλον μελαγχολίαν ὁ **Τουργκένιεβ**. ‘Αλλ’ ἐπὶ τῶν ἡμερῶν μας μεγάλου θαυμασμοῦ ἀπολαύει διὰ τὴν βαθεῖαν ψυχολογικὴν ἀνάλυσιν ὁ **Ντοστογιέβσκη** (1821 - 1881), ὁ περίφημος συγγραφεὺς τῶν ‘Αδελφῶν Καραμαζώφ καὶ τοῦ ’Εγκλήματος καὶ Τιμωρίας. Ὁ δὲ κόμης **Τολστόι** ἐπὶ μακρὸν ἦτο δεύτερης δι’ ὠρισμένας κοινωνικάς τάξεις, ἐπειδὴ ἐδιδαχεῖ τὴν φιλανθρωπίαν καὶ τὴν χριστιανικὴν ἀγάπην. Τὸ κύριον ἔργον του **Πόλεμος** καὶ **Εἰρήνη** ἔχει πραγματικῶς ἐπικόν μεγαλεῖον.

Ο ΝΕΟΡΟΜΑΝΤΙΣΜΟΣ

Κατὰ τὰς τελευταίας δεκαετίας τοῦ 19ου αἰῶνος ἔγινε νέα μετατροπὴ εἰς τὴν λογοτεχνίαν. Ἡ ποίησις ἀπεμικρύνθη ἀπὸ τὴν ἄκαμπτον

τελειότητα τῆς μορφῆς, οἱ στίχοι ἔγιναν χάλαρώτεροι, ἐπανῆλθεν ἡ ἀγάπη τοῦ συναισθηματικοῦ, ἐπεκράτησεν εἰδός τι μυστικοπαθείας καὶ ἡ ποίησις προσεπάθησεν νὰ δικεισθῇ τὰ μέσα, τὰ ὅποια μεταχειρίζονται ἄλλαι τέχναι, ἡ μουσικὴ καὶ ἡ ζωγραφική. Τὴν νέαν ταύτην τάσιν ὠνόμασαν **Συμβολισμὸν** ἢ **Νεορομαντισμόν**.

Ἡ ὥθησις ἦλθεν ἀπὸ τὴν Γαλλίαν, ὅπου μερικοὶ ἀπὸ τοὺς ποιητὰς τῆς σχολῆς οὐτῆς ἀνεδείχθησαν ἔξαρτοι λυρικοί. Ὁ ἔξοχώτατος ὄλων αὐτῶν εἶναι ὁ **Πώλης Βερλαίν** (Paul Verlaine, 1844 - 1896). Περισσότερον τὴν μορφὴν ἐκαλλιέργησεν ὁ "Ἐλλην" Ἰωάννης Παπαδικμαντόπουλος, ὁ ὄποιος ἔγινε διάσημος ὡς Γάλλος ποιητὴς ὑπὸ τὸ δόνομα **Ζάν Μορεάς** (Jean Moreas). Ἐκ παραλλήλου ἀνεπτύχθη τὸ μυθιστόρημα, τὸ ὄποιον κατὰ τοὺς τελευταῖους χρόνους ἀπέβη τὸ κυριαρχοῦν λογοτεχνικὸν εἶδος. Ἡ Γαλλία κρατεῖ τὰ σκῆπτρα τοῦ μυθιστορήματος καὶ ὁ γαλλικὸς πεζὸς λόγιος τῶν ἡμερῶν μας ἔφθασεν εἰς ἀπαράμιλλον τελειότητα. Ὁ σημαντικώτατος τῶν Γάλλων μυθιστοριογράφων τῆς προγενεστέρας γενεᾶς **Ἀνατόλη Φράνς** (Anatole France) ἔλαβε τὸ βραβεῖον Νόμπελ. Ἐπίσης πλουσία καὶ πολύμορφος εἶναι καὶ ἡ θεατρικὴ παραγωγή.

Η ΠΟΛΕΜΙΚΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

Κατὰ τὸ τέλος τοῦ 19ου καὶ τὴν ἀρχὴν τοῦ 20οῦ αἰῶνος ἔγινε μικροτέρα ἡ ἀντίθεσις τῶν ἰδεολογιῶν εἰς τὴν λογοτεχνίαν. Οἱ συγγραφεῖς καὶ οἱ ποιηταὶ δίδουν μεγαλυτέραν σημασίαν εἰς τὴν ἴδιοφυΐαν καὶ παρα-

Εὐγένιος Ντελακρουά
(1798 - 1863)
(Αξιοπροσωπογραφία)

δέχονται ὅτι οἱ μεγάλοι δημιουργοὶ ἀγήκουν εἰς μίαν σχολήν, ἀπὸ ὅπου καὶ ἡν ἐξεκίνησαν ἀρχικῶς. Εἰς τὴν ποίησιν ἔξαριουν τὴν σπανίαν προσωπικὴν συγκίνησιν, τὴν « καθηράν ποίησιν », εἰς δὲ τὸ μυθιστόρημα τὴν ἴκανότητα νὰ ἀναλύσουν τὰς ψυχολογικὰς καταστάσεις.

Οἱ πρωταγωνισταὶ τῆς γαλλικῆς λογοτεχνίας ἔφθασαν εἰς μεγάλην δημοτικότητα μετὰ τὸν πόλεμον ὅπως : ὁ ποιητὴς **Πώλης Βαλερύ** (Paul Valéry, 1871 - 1945), οἱ μυθιστοριογράφοι **Ἀντρέ Ζίδ** (André Zid, γεν. 1869) καὶ **Μαρσέλ Προύστ** (Marcel Proust, 1871 - 1922).

Εἰς τὴν ἀνάλυσιν διεκρίθησαν συγγραφεῖς καὶ ἄλλων χωρῶν: ὁ Γερμανὸς Θωμᾶς Μᾶν (Thomas Mann), ὁ Αὐστριακὸς Στέφαν Τσβάιχ (Zweig), ὁ Ιρλανδός Μπέρναρ Σώ. Πρὸς τὴν κατεύθυνσιν κύτην ἀναπτύσσεται ἡ ἔξαιρετικὴ μυθιστοριογραφία τῆς Ἀγγλίας καὶ ἄλλοι λαοὶ προσφέρουν τὴν συμβολήν των, τελευταῖον δὲ καὶ αἱ Ἡνωμέναι Πολιτεῖαι.

Τὸ καρακτηριστικώτερον ὅμως τῆς μεταπολεμικῆς ἐποχῆς εἶναι ἡ ὑποτίμησις τῆς λογοτεχνίας καὶ τῆς ἀντιλήψεως τοῦ 19ου αἰῶνος, ὅτι ἡ τέχνη εἶναι διὰ τὴν τέχνην καὶ ἡ προσοχὴ εἰς τὸ ἵδεολογικὸν περιεχόμενον τοῦ ἔργου. Ἡ καθαυτὸν πολεμικὴ καὶ μεταπολεμικὴ λογοτεχνία εἶναι τεραστία εἰς ὅρκον.

III. ΤΕΧΝΑΙ — ΜΟΥΣΙΚΗ

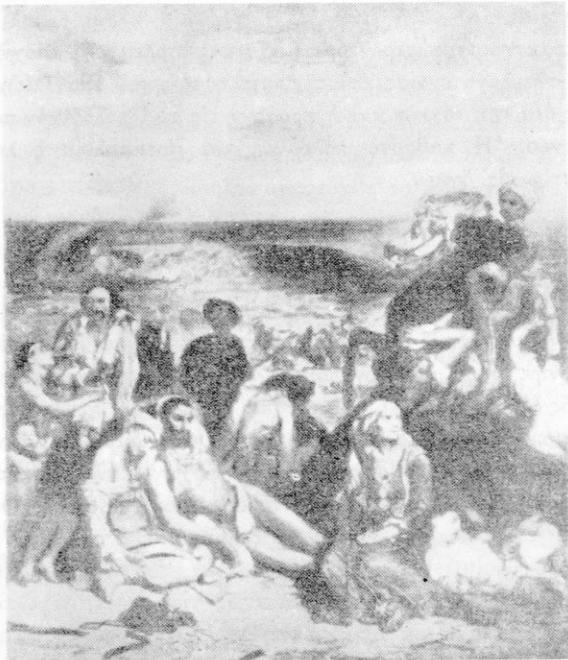
ΑΙ ΤΑΣΕΙΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΤΕΧΝΗΝ — ΖΩΓΡΑΦΙΚΗ

Εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ 19ου αἰῶνος ἐπεκράτησεν ὁ Ρομαντισμὸς καὶ εἰς τὴν τέχνην, ὅπως εἰς τὴν λογοτεχνίαν. Εἰς τὴν ἀρχιτεκτονικὴν ὁ Ρομαντισμὸς δὲν δημιουργεῖ πρωτότυπα ἔργα, ἀλλὰ γεννᾷ τὴν ἀγάπην εἰς τὰ μεσαιωνικὰ μνημεῖα. Εἰς τὴν ζωγραφικὴν ὅμως καὶ τὴν γλυπτικὴν εἶναι γονιμωτέρα ἡ ἐπίδρασίς του. 'Ο ἀρχηγὸς τῆς ρομαντικῆς ζωγραφικῆς εἶναι ὁ Γάλλος Εὐγένιος Ντελακρουά (Eugène Delacroix, 1798 - 1863), ὁ φίλος τοῦ Ούγκω, ὁ ὄποιος ἐμελέτησε τοὺς μεγάλους χρωματιστὰς (Coloristes) τοῦ Βιορρᾶ, τὸν Ρούμπενς καὶ τὸν Ρέμπραντ, καὶ ἡθέλησε νὰ παραστήσῃ πιστῶς τὴν φύσιν, τὸ ὡραῖον ὅσον καὶ τὸ ἄσχημον (ἔργα: ἡ Λέμβος τοῦ Δάντη, Σφαγαὶ τῆς Χίου κλπ.).

'Ομοίως εἰς τὴν Γερμανίαν ἡ τέχνη, ἀφοῦ ἐπέρασε τὴν κλασικὴν περίοδόν της, ἔγινε ρομαντική. Τὸ κέντρον ἐδῶ ἦτο τὸ Μόναχον. Οἱ Γερμανοὶ ζωγράφοι ἐξήτησαν νὰ ἐπανέλθουν εἰς τὴν ἀρχαίαν γερμανικὴν τέχνην καὶ συνήθοισαν πλουσίαν συλλογήν ἔργων τῆς λεγομένης πρωίμου 'Αναγεννήσεως, τὰ ὄποια ἀπετέλεσαν τὸν πολύτιμον πυρῆνα τῆς 'Αρχαίας Πινακοθήκης τοῦ Μονάχου. 'Ο βασιλεὺς τῆς Βαυαρίας Λουδοβίκος συνέλαβε τὸ σχέδιον μεγάλων ἔργασιων. 'Αλλ' οἱ περὶ τὸν ζωγράφον Κορνέλιους (Cornelius, 1783 - 1867) καὶ τὸν μαθητήν του Κάουλμπαχ (Caulmbach) καλλιτέχναι δὲν είχον τὴν ἐκτελεστικὴν δύναμιν, τὴν ὄποιαν ἀπαιτοῦν τὰ μεγάλα σχέδια.

Κατὰ τὸ δεύτερον ἥμισυ τοῦ 19ου αἰῶνος εἶναι πλουσία καὶ πολυ-

μερεστάτη ή ἐκδήλωσις τῆς τέχνης. Οἱ νέοι ζητοῦν διαρκῶς νὰ ἀναπτύξουν τὴν πρωτοτυπίαν των καὶ νὰ δημιουργήσουν ἔργον ἀτομικόν, ἀπαλλασσόμενοι τῆς ἐπιδράσεως παλαιοτέρων καλλιτεχνῶν. Ὁ καλλιτεχνικὸς βίος εἶναι πολὺ ζωηρότερος τώρα, διότι ἀσυγκρίτως πολυπληθέ-

Ντελακρουά : « Αἱ σφαγαὶ τῆς Χίου »
(Παρίσιοι, Μουσεῖον Λούβρου)

Ἄπλο τὰ καλύτερα ἔργα τοῦ Γάλλου ζωγράφου, ἐμπνευσμένον ἀπὸ τὴν νεωτέραν ἴστορίαν, ἀπὸ τὴν πάλην τῶν Ἑλλήνων κατὰ τῶν Τούρκων. Ἀφθονοῦν αἱ ὥραιότητες εἰς τὰς λεπτομερείας καὶ τὴν ἔκφρασιν τῶν προσώπων. Ὁ Ντελακρουά εἶναι ὁ κορυφαῖος τῆς ρομαντικῆς σχολῆς τῆς ζωγραφικῆς.

στερον κοινὸν ἐνδιαφέρεται διὰ τὴν τέχνην. Ἡ μεγαλυτέρα κίνησις παρατηρεῖται εἰς τὴν Ζωγραφικὴν καὶ γίνονται εἰς αὐτὴν αἱ τολμηρότεραι καὶ περιεργότεραι προσπάθειαι. Τὰ ἔργα τῶν ζωγράφων γίνονται γνω-

στὸ διὰ τῶν Ἐκθέσεων (Salons), κριταὶ δὲ εἶναι οἱ ἀκαδημαϊκοὶ διδάσκαλοι ἢ οἱ ἐγνωσμένης φήμης καλλιτέχναι.

ΖΩΓΡΑΦΙΚΗ ΤΟΥ ΤΕΛΟΥΣ ΤΟΥ 19ου ΑΙΩΝΟΣ

Ἄλλα πολύμορφος ἰδίως εἶναι, ὡς εἴπομεν, ἡ ζωγραφικὴ τῆς τελευταίας περιόδου. Παρὰ τὴν κλασικὴν σχολὴν γεννᾶται ἡ **Ρεαλιστική**, ἡ **Έμπρεσσιονιστική**, ἡ **Ίδεαλιστικὴ** καὶ ἐπὶ τῶν ἡμερῶν μας ἡ **Συμβολικὴ**. Ήγέται τῆς κινήσεως εἶναι πάλιν οἱ Γάλλοι.

Κατ' ἔξογὴν δημιουργικὴ εἶναι ἡ **Ρεαλιστικὴ** τέχνη, ποὺ εἰκονίζει τὴν σύγχρονον ζωήν, τὰς ἴδεας, τὰ ἥθη καὶ τὴν ἐνδυμασίαν τῶν συγχρόνων τοῦ ζωγράφου ἀνθρώπων. Οἱ δύο μεγάλοι διδάσκαλοι τῆς ρεαλιστικῆς ζωγραφικῆς εἶναι ὁ **Κουρμπέ** (Courbet, 1819 - 1877· ἔργα : οἱ Λιθοθραῦσται, Κηδείαι κλπ.) καὶ ὁ **Μιλλέ** (Millet, 1814 - 1875· ἔργα : αἱ Σταχυοσύλλα έκτριαι, ὁ Ἐσπερινὸς κλπ.).

Ο **Έμπρεσσιονισμὸς** (ἐκ τοῦ Impression=ἐντύπωσις) σημειώνει σημαντικὸν νεωτερισμὸν εἰς τὴν τέχνην. Οἱ ἐμπρεσσιονισταὶ ζητοῦν νὰ παραστήσουν τὰ πράγματα, δύοπες ἐμφανίζωνται εἰς τὸν ὄφθαλμὸν τοῦ καλλιτέχνου εἰς ὡρισμένην στιγμὴν ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῆς ἀτμοσφαίρας καὶ τοῦ φωτὸς. Τούτουν ἐπὶ τὸ ὑπερβολικῶτερον ὀρισμένα χαρακτηριστικὰ τῶν πραγμάτων, ἰδίως τὴν φυσικὴν ζωηρότητα τοῦ φωτὸς καὶ τῶν χρωμάτων. Πολλαὶ τῶν εἰκόνων τούτων παράγουν ἴσχυρὰν καὶ παράδοξον ἐντύπωσιν, ἰδίως ὅταν τὰς βλέπωμεν ἐξ ἀποστάσεως. Σήμερον λέγοντες **Έμπρεσσιονισμὸς** ἔννοοῦμεν τὴν τεχνοτροπίαν, ἡ ὁποία ἔξαιρει μετ' ἴδια-ζούσης ζωηρότητος ὀρισμένα σημεῖα τῆς

Γουσταῦος Κουρμπέ
(1819 - 1877)
(αὐτοπροσωπογραφία)

Μιλλέ (1814 - 1875)
(αὐτοπροσωπογραφία)

πραγματικότητος και ἀφήνει νὰ ἐννοηθοῦν περισσότερα ἀπὸ ὅσα παριστάνει. Υπὸ τὴν ἔννοιαν ταύτην ὁμιλοῦμεν περὶ Ἐμπρεσσιονισμοῦ ὅχι μόνον εἰς τὴν ζωγραφικὴν και εἰς τὴν γλυπτικήν, ἀλλὰ και εἰς τὴν λογοτεχνίαν.

Οἱ Ἐμπρεσσιονισταί, ἐμφανισθέντες τὸ πρῶτον εἰς τὴν Γαλλίαν περὶ

Κουρμπέ: « Ἡ συνάντησις » (Μουσεῖον Μομπελλιέ)

Είκονίζεται δὲ ίδιος δὲ ζωγράφος, φορτωμένος μὲ τὰ σύνεργα τῆς τέχνης του, δὲ όποιος πηγαίνει εἰς τὴν ἔξοχὴν διὰ νὰ ζωγραφίσῃ. Εἰς τὸν δρόμον συναντᾷ ἔνα φίλον και προστάτην του, δὲ όποιος τὸν χαιρετᾷ ἐγκαρδιώτατα. Τὸ ἔργον θεωρεῖται ἀπὸ τὰ χαρακτηριστικά του ζωγράφου (ἀρχηγὸν τῶν ρεαλιστῶν), διὰ τὴν ἀντιγραφὴν τῆς πραγματικότητος και τὴν δύναμιν τῆς ἐκτελέσεως.

μείωσεν ἀξιόλογον ἐπιτυχίαν (ἔργον: 'Αγροὶ κατὰ τὴν ἄνοιξιν).

Ἐπίσης πολυποίκιλος και παραγωγικὴ ἦτο ἡ ἐργασία τῶν Γερμανῶν ζωγράφων κατὰ τὰς τελευταίας δεκαετίας. Οἱ ἀξιόλογώτεροι ἔξι αὐτῶν ἦσαν δὲ Λένμπαχ (Lenbach), ἐπιδέξιος προσωπογράφος, δὲ όποιος ἐζωγράφισε προσωπογραφίας πολλῶν σιγχρόνων του (ἀξιόλογος πρὸ πάντων ἡ προσωπογραφία τοῦ Βίσμαρκ), και δὲ Μέντσελ (Menzel, 1815 - 1905), διακριθεὶς ὡς ζωγράφος ἱστορικῶν εἰκόνων. Εἰς τὸν ρεαλισμὸν ἀντέταξεν εἶδός τι νεορομαντισμοῦ; ἡ συμβολὴ του

ό άξιόλογος Έλβετός ζωγράφος και γλύπτης **'Αρνόλντ Μπέκλιν** (Bœcklin, 1827 - 1901), πρωτότυπος και ισχυρᾶς πολλάκις έμπνεύσεως καλλιτέχνης, έργασθείς εἰς τὴν Γερμανίαν, δ ὁποῖος κατορθώνει

Μιλλέ : « Σταχυολόγοι »
(Μουσεῖον Λούβρου, Παρίσιοι)

Ο ἀνωτέρω πίναξ εἶναι δεῖγμα χαρακτηριστικὸν τῆς τέχνης τοῦ Μιλλέ. 'Ο Μιλλέ' εἶναι ὁ ζωγράφος τῆς γῆς και τῶν ἀγροτικῶν σκηνῶν. Οἱ ρωμαλέοι χωρικοὶ τῆς Γαλλίας εὗρον ἐν τῷ προσώπῳ του τὸν ίδεωδή έρμηνευτήν. Εἰδυλλιακὸς ρεαλιστής, ὁ Μιλλέ ἀποδίδει τὸ μεγαλεῖον τῆς γῆς και τὸν μόχθον τῶν ἐργατῶν τῆς.

νὰ ζωιγονῇ τὴν πραγματικότητα διὰ τῆς πλουσίας φαντασίας του και περιβάλλει τὰ πρόσωπα και τὰ πράγματα διὰ τινος μυστηρίου (ἔργα : ἡ ὄνομαστὴ Νῆσος τῶν νεκρῶν, Vitae somnium breve, "Ανοιξις, Σιγὴ εἰς τὸ δάσος").

ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ

Η Οἰκοδομικὴ ἔλαβε μεγάλην ἀνάπτυξιν κατὰ τὸ δεύτερον ἥμισυ τοῦ αἰῶνος και ἡ κοιλούθησε νέαν ὅδὸν ὑπὸ τὴν πίεσιν δύο αἰτιῶν. 'Η πρώτη ἦτο αἰτία αἰσθητική, συνέπεια τῆς γενικῆς ρεαλιστικῆς τάσεως, ἡ δευτέρα τεχνική, διότι τώρα χρησιμοποιοῦν νέον ὄλικόν, τὸν σίδηρον, και κατορθώνουν οὕτω νὰ κτίζουν πολὺ εύκολωτερον ὑπερμεγέθεις και

στερεάς οίκοδομικάς. Ούτω προηλθεν οίκοδομικός τρόπος, τὸν ὅποιον δυνάμειχα νὰ ὀνομάσωμεν **λογικόν**, διότι οἱ ἀρχιτέκτονες ζητοῦν νὰ ὑποτάξουν τὸν ρυθμὸν εἰς τὴν σκοπιμότητα καὶ τὴν ἄνεσιν. Ἐπίσης χαρα-

κτηριστικὸν τῆς συγχρόνου ἀρχιτέκτονικῆς εἶναι ἡ στενὴ σύνδεσις μετὰ τῆς γλυπτικῆς.

Ούτω κατὰ τὰς τελευταίας δεκαετίας τοῦ 19ου αἰώνος ἔξετέλεσθησαν καλοσσιαῖα δημόσια ἔργα : σχολεῖα, θέατρα, σιδηροδρομικοὶ σταθμοί, γέφυραι, ἐργοστάσια, ἐμπορικὰ καταστήματα κτλ., ίδιως εἰς τὴν Ἀμερικὴν καὶ τὴν Γερμανίαν, ἡ δόποια ἐκτίσθη « νέα ἐκ βάθρων » ἀπὸ τοῦ πολέμου τοῦ 1870. Μνημειώδη νεώτερα ἔργα εἶναι δύο ἡ τρεῖς σιδηροδρομικοὶ σταθμοὶ τῶν Παρισίων (σταθμὸς τοῦ Σαίν Λαζάρ, τοῦ Καλ ντ' Ορσαΐ, τῆς Λυών). Ἐπίσης ἀξιόλογα εἶναι τὰ μέγχρα τὰ κτισμέντα διὰ τὴν ἔκθεσιν τοῦ 1870 (Τροκαντερό) καὶ τοῦ

Μιλλέ : « Η ποιμενὶς »

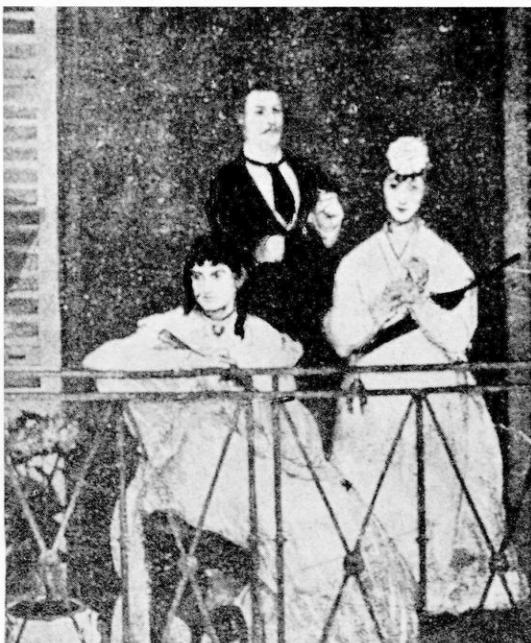
‘Ο Μιλλὲ προσδίδει εἰς τοὺς χωρικοὺς μελαγχολικὴν τινὰ χάριν. Τὰ πρόσωπα, τὰ ὑποῖα συνδέονται στενώτατα μετὰ τοῦ περιβάλλοντος, ἐν τῷ δόποιῳ τοποθετεῖ ταῦτα. Εἶναι οἰονεὶ ἡ ψυχὴ τοῦ εἰκονιζομένου τοπίου. Οἱ ἄνθρωποι καὶ τὰ ζῷα τοῦ Μιλλὲ χουν τὴν ἥρεμον ἀπλότητα τῆς αἰώνιας φύσεως. καὶ ἔργα τῆς Γερμανίας εἶναι τὸ Μέγαρον τοῦ Πάικσταγ (1884), ὁ Καθεδρικὸς ναὸς τοῦ Βερολίνου (D o n, 1905) καὶ ὁ ἀξιοθαύμαστος διὰ τὴν στερεότητα καὶ πρακτικότητα Σταθμὸς τῆς Λειψίας.

1900. Ἐπ’ εὐκαριφίᾳ τῆς ἐκθέσεως τοῦ 1889 ἐκτίσθη ὁ

Πύργος τοῦ "Αιφελ ἐκ σιδήρου, ἔχων ὅψος 300 μέτρων. Ἀξιόλογα ἀρχιτέκτονικα

τὰ

Μονέ: « Εἰς τὸν ἔξωστην »

(Παρίσιοι — Λουβρον)

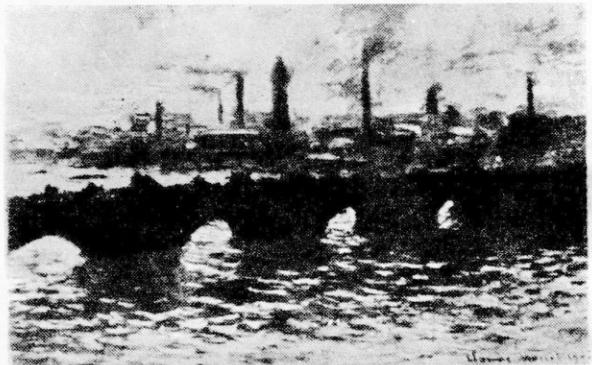
Ἐργον χαρακτηριστικὸν τῆς ἐμπρεσσιονιστικῆς σχολῆς. Φῶς καὶ ἐνδύματα λευκά εἰς τὴν πρώτην γραμμήν, σκότος εἰς τὸ διπισθεῖ τῆς εἰκόνος ἀποτελοῦν ἀντίθεσιν ζωηράν. Ἀποφεύγονται ἐπιμελῶς αἱ μεταβάσεις ἀπὸ τοῦ ἐνὸς χρώματος εἰς τὸ ὅλο διὰ τῶν ἐλαφρῶν ἀποχρώσεων, τὰς δόπιας δὲ δρθαλ- μδες εἰς τὴν πραγματικότητα δὲν βλέπει.

ΓΛΥΠΤΙΚΗ

Διὰ τὴν γλυπτικὴν οἱ χρόνοι μετὰ τὸ 1850 εἶναι περίοδος μεγάλης ἀκμῆς. Ἡ Γαλλία ἴδιως, καὶ μερικῶς ἡ Γερμανία, εἶδον μέγαν ἀριθμὸν ἀξιολόγων καλλιτεχνῶν κατὰ τὴν περίοδον ταύτην. Ἐπικρατοῦν δύο τάσεις: ἡ ἀρχατζούσα καὶ αδημαϊκή, ἡ δοπία ἀπομιμεῖται

τὰ ἔργα τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς καὶ τῆς φλωρεντιανῆς πλαστικῆς καὶ ἡ Νεωτεριστική, ἡ ὅποια θέλει νὰ δώσῃ πλαστικὴν μορφὴν εἰς τὰς νέας ὥρμας.

Τὴν πειθαρχικὴν ἀκαδημαϊκὴν τάσιν ἀντιπροσωπεύει ὁ Σαπού (Chapu, 1833 - 1891), τοῦ ὅποίου τὰ ἔργα ἔχουν κλασσικὴν ὥμελότητα ἀλλὰ στεροῦνται θέρμης καὶ κινήσεως (ἔργα : 'Επιτύμβιον μνημόνιον

Κλώντ Μονέ: «Η γέφυρα τοῦ Λονδίνου
(ἐξ Ἰδιωτικῆς συλλογῆς)

Ο Μονέ, ὁ κυριώτερος ἀντιπρόσωπος τοῦ Ἐμπρεσιονισμοῦ, εἶναι κυρίως ζωγράφος τοπίων. Κατά τὸν Ἐμπρεσιονισμόν, ὁ ὅποῖος προσπαθεῖ ν' ἀποδώσῃ τὴν ὄψιν τῶν πραγμάτων ἐν τῇ ἀτμοσφαίρᾳ, ἡ ἀνθρωπίνη μορφὴ δὲν ὑπολογίζεται παρὰ ὅπως καὶ τὰ ἄλλα στοιχεῖα τῆς φύσεως. Τὸ ἔργον, τὸ ὅποῖον εἶναι ἀπὸ τὰ χαρακτηριστικά τῆς τέχνης τοῦ Μονέ, παριστάνει μίαν γέφυραν τοῦ Λονδίνου, ὅπως φαίνεται εἰς τὴν δμιχλώδη ἀτμόσφαιραν τῆς ἀγγλικῆς πρωτευούσης.

μνημεῖον Νεότης 1875, "Α γαλμα Δουκίσσης τῆς Όρλεαν, 1885). Οἱ κυριώτεροι ἀντιπρόσωποι τῆς νεωτέρας γλυπτικῆς πλαστικῆς εἶναι δύο ἀξιόλογοι διδάσκαλοι, ὁ Καρπώ (Carpeaux, 1828 - 1875) καὶ ὁ Ρορτέν (Rodin, 1840 - 1917), ὁ πρῶτος παραγωγικὸς καὶ δεξιός ἐκτελεστὴς (ἔργα : Σύμπλεγμα μαρμάτος τῶν Παρισίων, Κρήνη τοῦ Αστεροσκοπείου, "Α μυνα

τῆς Βαλενσιέν)· δεύτερος πρωτότυπος και ισχυρός, έχων τάσεις ρεαλιστικές (έργα : Στογαστής, ή 'Ανάστασις). Ηληθίος νεωτέρων καλλιτεχνῶν συνεχίζει τὸ ἔργον τῶν διδασκάλων.

Η ΜΟΥΣΙΚΗ

Μεγάλης σημασίας γεγονός εἰς τὴν ιστορίαν τῆς τέχνης είναι ἡ ἀνάπτυξις τῆς γερμανικῆς μουσικῆς. Η εύρωπαική μουσική μέχρι τοῦ

Μέντσελ : « Βραδυνή συντροφιά ».

('Εθνική πινακοθήκη Βερολίνου)

'Εκ τῶν Γερμανῶν ζωγράφων τοῦ 19ου αἰώνος, ὁ Μέντσελ ἔχει ἀναμφισβήτητος τὸ μέγιστον τάλαντον. Αἱ ζωγραφικαὶ ἀρεταὶ τοῦ είναι πολύπλευροι. Ο Μέντσελ είναι ρεαλιστής, ἀπεικονίζων τὴν πραγματικότητα μὲ έλευθερίαν και ζωηρότητα.

19ου αἰώνος ἡχολογίθησεν ὄμαλήν : 'Ο 17ος αἰών εἶδε τὴν γέννησιν τοῦ δρατορίου και τοῦ μελοδάματος, ὁ 18ος τῆς συμφωνίας. Κακά τοὺς αἰώνας τούτους ἔζησαν οἱ διδάσκαλοι τῆς γερμανικῆς κλασικῆς μουσικῆς : ὁ **Μπάχ** (Bach, 1685 - 1750), ὁ ὅποιος ἐτέλειο-

ποίησε τὴν προτεσταντικὴν ἐκκλησιαστικὴν μουσικήν, συνθέσας περίφημα ἄσμάτα καὶ λειτουργίας· ὁ **Χένδελ** (Händel, 1685 - 1759), συνθέσας ἰδίως δρατέρια, ὁ **Χάνδν** (Haydn, 1732 - 1791), συνθέτης ὀνομαστῶν συμφωνιῶν (Δημιουργία, Αἱ ὕραι τοῦ ἔτους κλπ.). τέλος ὁ **Μόζαρτ** (Mozart, 1759 - 1791), ὁ ὄποιος ἔγραψε συμφωνίας καὶ μελοδράματα (Γάμος τοῦ Φίγκαρο,

Μπέκλιν: «Τοπίον Ἀπεννίνων».
(Πινακοθήκη Βρέμης)

Τὸ τοπίον τοῦ Ἀρνόλδου Μπέκλιν χαρακτηρίζεται ἀπὸ βαθύτητα ποιητικοῦ αἰσθήματος τῆς φύσεως. Οἱ ζωγραφικοὶ πίνακες τοῦ Μπέκλιν εἶναι ἀριστα δείγματα εὐγενεστάτου ρεαλισμοῦ.

Δὸν Ζούἀν κλπ.). Ἐπίσης κατὰ τὸν 18ον αἰῶνα ἔζησεν ὁ Γερμανὸς μουσικὸς **Γκλούκ** (Gluck, 1714 - 1787), ὁ ὄποιος ἔδωσε νέαν μορφὴν εἰς τὸ μελόδραμα.

Τὸ μελόδραμα ἐγεννήθη, ὡς γνωρίζομεν, εἰς τὴν Ἰταλίαν ἐκ τῆς ἐπιθυμίας τῶν Ἰταλῶν λογίων, ὅπως ἐπαναφέρουν εἰς τὴν ζωὴν τὴν ἀρχαῖαν Ἑλληνικὴν τραγῳδίαν. Ἡ λεγομένη Φλωρεντινὴ σχολὴ ἔδωσε τὰ πρῶτα δείγματα τοῦ μουσικοῦ δράματος, εἰς τὸ ὄποιον ἡ μουσικὴ σκοπὸν εἶχε νὰ συνοδεύσῃ τὴν δρματίαν καὶ ἐρμηνεύσῃ τὸ αἰσθήμα τοῦ ποιη-

τοῦ. 'Αλλ' ἐνῷ ἡ Φλωρεντινὴ σχολὴ ἡτο μᾶλλον ἀκαδημαϊκὴ καὶ περιωρίσθη εἰς Θεωρίας, δὲ **Κλαούδιο Μοντεβέρντε** (Claudio Monte-

Καρπώ : « Ἀνδριάς τοῦ Βαττώ ».

(Μουσεῖον - τῆς Βαλενσίεν)

Ο Καρπώ, καθὼς καὶ ὁ περίφημος ζωγράφος Βαττώ, κατήγοντο καὶ οἱ δύο ἀπὸ τὴν πόλιν τῆς Γαλλίας Βαλενσίεν. Οἱ πολῖται τῆς Βαλενσίεν αὐτέσσαν εἰς τὸν Καρπώ τὴν κατασκευὴν τοῦ ἀνδριάντος τοῦ Βαττώ. Ο γλύπτης ἀπέδωκε μὲν ἔξαιρετικὴν ἐπιτυχίαν τὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ μεγάλου ζωγράφου.

verde, 1567 - 1643) ὑπῆρξε δυνατὸς ἐκτελεστῆς καὶ θεωρεῖται ὡς ὁ πρῶτος σημαντικὸς σταθμὸς εἰς τὴν ἐξέλιξιν τοῦ μελοδράματος. Συγ-

γρόνως, παρὰ τὸ σοβαρὸν μουσικὸν δρᾶμα (*opera seria*) ἀνεπτύχθη τὸ κωμικὸν μελόδραμα τῶν Ἰταλῶν (*opera buffa*).

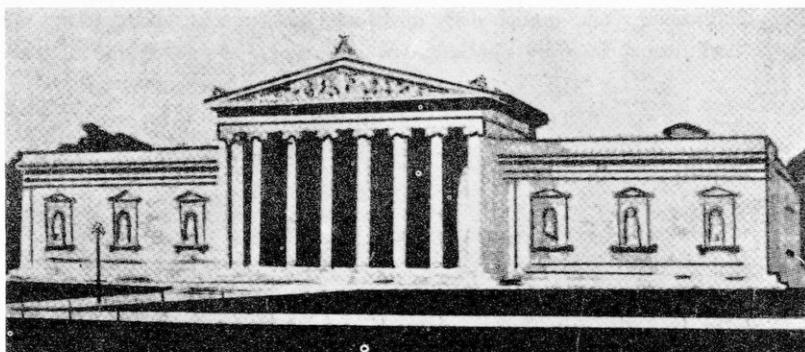

ΡΟΥΝΤΕΝ: «Ο διανοούμενος» (Μουσείον Ρουντέν).

Εἰς τὸ ἔργον αὐτὸν ὁ γλυπτης ἥθελησε νὰ ἐκφράσῃ τὴν ἔνωσιν, ἀλλὰ καὶ τὴν διαρκῆ σύγκρουσιν τοῦ πνεύματος καὶ τῆς ὕλης, τὴν τραγικὴν προσπάθειαν, διὰ τῆς δροίας ὁ ἀνθρώπος ζητεῖ ματαίως ν' ἀπαλλαγῇ ἀπὸ τὸ βαρύ σωματικὸν περικάλυμμα, διὰ ν' ἀποβῇ ὁ «διανοούμενος». Ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Μιχαήλ Αγγέλου ἡ γλυπτικὴ δὲν εἶχε γνωρίσει πλαστικὴν τόσον ἐκφραστικὴν καὶ δύναμιν τόσον περιπαθῆ.

*Ο Γκλούκ εδωσε νέαν ὥθησιν εἰς αὐτὸν περὶ τὰ μέσα τοῦ 18ου αιώνος. Ο Γκλούκ ἥθελε νὰ ἐπαναφέρῃ τὴν μουσικήν, ὡς λέγει ὁ Λέον,

εἰς τὸν ἀληθῆ προορισμόν της, δὲ ὅποῖς εἶναι νὰ ὑποβοηθῇ τὴν ποίησιν, δῆπος ἐνισχύσῃ τὴν ἔκφρασιν συναισθημάτων καὶ τὸ ἐνδιαφέρον τῶν περιπτειῶν, χωρὶς νὰ διακόπῃ τὴν δρᾶσιν ή νὰ παραμορφώνῃ αὐτὴν δι' ἀχρήστων διακοσμήσεων. Τύπο τὸ πνεῦμα τοῦτο συνέθεσε τὸ μελόδραμα 'Ορφεὺς καὶ Εύριδίκη (1762), τὸ δόποῖον ἔτυχεν ἐνθουσιώδους ὑποδοχῆς εἰς τὴν Βιέννην, καὶ βραδύτερον τὴν 'Ιφιγένειαν ἐν Αὐλίδι.

'Η Γλυπτοθήκη τοῦ Μονάχου.

Ἐκτίσθη μεταξὺ τῶν ἑτῶν 1816 - 1830 κατὰ τὴν κλασσικήζουσαν τέχνην. Προ πύλαια μὲ λιωνικούς κίονας, ἀστρωμα καὶ δεξιῷ καὶ ἀριστερῷ ἀνὰ τρεῖς κόγχαι πρὸ τοποθέτησιν ἀνδριάντων.

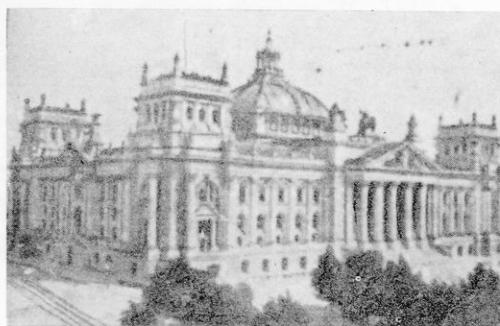
Διὰ τῶν μουσουργῶν τούτων ἐφαίνετο δτὶς ἡ μουσικὴ ἔφθασε τὰ δυνατὰ δριά της. 'Αλλ' ὁ **Μπετόβεν** (Beethoven, 1770 - 1827) ἤνοιξε νέας πηγὰς ἐμπνεύσεως εἰς τὴν μουσικήν, προσπαθήσας νὰ ἐρμηνεύσῃ διὰ τῶν ἥχων τὰ διανοήματά του, εἰσαγαγών, ὡς λέγουν, τὴν κίνησιν τῶν ἰδεῶν εἰς τὴν μουσικήν, ἡ δόποια ἥρχισε νὰ ἐμπνέεται ὅχι μόνον ἀπὸ τὴν ποίησιν, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὴν φιλοσοφίαν. 'Ο Μπετόβεν ἐγεννήθη εἰς τὴν Βόνην, ἀλλὰ διέμενε καὶ εἰργάσθη εἰς τὴν Βιέννην, ἡ δόποια κατὰ τὸν 19ον αἰῶνα ἦτο σπουδαιότατον μουσικὸν κέντρον. Τὰ ἀξιολογώτερα ἔργα του παρήγαγεν ἀπὸ τοῦ 1813 μέχρι τοῦ ἔτους τοῦ θανάτου του, δῆπος τὰς περιφήμους Συμφωνίας, τὰς Σονάτας καὶ τὸ ὑπέροχον μελόδραμα Φιντέλιο.

Δύο ἔξοχοι καλλιτέχναι, διαφέροντες ἀλλήλων κατὰ τὴν ἐμπνεύ-

σιν, δέ **Βέμπερ** (Weber, 1786 - 1826· ἔργα Freischutz, Oberon, μελοδράματα) καὶ δέ **Σουμπερτ** (Schubert, 1797 - 1828, κύριον ἔργον 'Φίδα') ἡκολούθησαν τὰ ἔχνη του καὶ γενικῶς οἱ ἀριστοί τῶν μουσικῶν τοῦ 19ου αἰώνος θεωροῦνται συνεχισταὶ τοῦ ἔργου τοῦ Μπετόβεν.

Μετὰ τὸ 1830 ἐδοξάσθη νέα γενεὰ μουσικῶν : δέ **Μένδελσον** (Mendelssohn, 1809 - 1847), 'Εβραιογερμανός, συνθέσας ἰδίως Εἰσαγωγὰς (Ouvertures) καὶ δέ **Σουύμαν** (Schumann, 1810 - 1856), παραγωγικώτατος, συνθέσας μέχρι τοῦ 27ου ἔτους, δὲ τὴν ἔπαθε τὰς φρένας, πλήθος μουσικῶν ἔργων, συμφωνίας, συνθέσεις. δραματικάς, ψόδας καλπ.

'Ἐπὶ μακρὸν χρόνον οἱ Γερμανοὶ μουσικοὶ ἔμειναν ὅγνωστοι καὶ

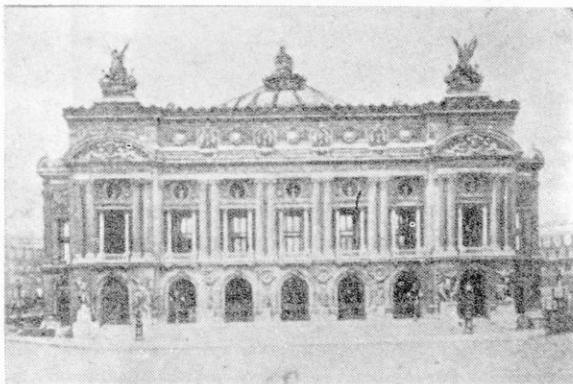

Τὸ Μέγαρον τοῦ Ράιχσταγ τοῦ Βερολίνου.

'Εκτίσθη μεταξὺ τῶν ἑτῶν 1884 - 1894 κατὰ τὸν ρυθμὸν τῆς Ιταλικῆς ἀναγεννήσεως. Τὸ οἰκοδόμημα ἔχει τέσσαρας τετραγωνικούς πύργους, εἰς τὰς γωνίας καὶ εἰς τὸ μέσον πελώριον θόλον ἐκ κρυστάλλου.

ἀκατάληπτοι εἰς τὸ ἔξωτερικόν. "Οταν δὲ τὸ 1830 ἐπεχείρησαν νὰ παίξουν συμφωνίας τοῦ Μπετόβεν ἐν Παρισίοις, δέ λαδὸς δὲν κατώρθωσε νὰ ἐννοήσῃ. Μεγίστην δημοτικότητα είχον εἰς τὴν Εύρωπην κατὰ τὸ πρῶτον ήμισο τοῦ 19ου αἰώνος οἱ 'Ιταλοὶ μουσικοί, οἱ ὅποιοι συνέθετον κυρίως μελοδράματα (Opera). Διασημότερος τῶν 'Ιταλῶν μουσικῶν τῆς περιόδου ταύτης ἦτο δέ **Ροσσίνι** (Rossini, 1792 - 1868), διελθών τὸ μεγαλύτερον μέρος τῆς ζωῆς του εἰς τὴν Γαλλίαν καὶ μουσουργήσας πολλὰ μελοδράματα ἐπὶ γαλλικῶν κειμένων (Libretto). 'Ο Κουρεὺς τῆς Σεβίλλης καὶ δέ **Γουλιέλμος Τέλλος** εἶναι τὰ ὄνομαστάτερα τῶν ἔργων του.

Μετ' αὐτὸν ἡ μεγαλυτέρα μουσικὴ δόξα τῆς Ἰταλίας εἶναι ὁ **Βέρντι** (Verdi, 1831 - 1901), ἀκένωτος πηγὴ ἀπαλῶν φθόγγων, ὁ καταθέλξας τὸν 19ον αἰῶνα διὰ τῶν μελοδραμάτων του, τῶν ὅποιων τὰ διασημότερα εἶναι ὁ **Ριγολέτος** (1851), ὁ **Τροβατόρε** καὶ ἡ **Τραβιάτα** (1853). Βραδύτερον ὑπέστη τὴν ἐπίδρασιν τῆς γερμανικῆς μουσικῆς καὶ πριόντα τῆς νέας φάσεως τῆς τέχνης του εἶναι ἡ **'Αἴντα**, ὁ **ΟΘέλλος** καὶ ὁ **Φάλσταφ**. Οἱ νεώτεροι Ἰταλοὶ μουσικοὶ (Λεονκαβάλλο, Ντονιζέττι κλπ.) εἶναι μαθηταὶ τοῦ Βέρντι.

Ἡ ὄπερα τῶν Παρισίων.

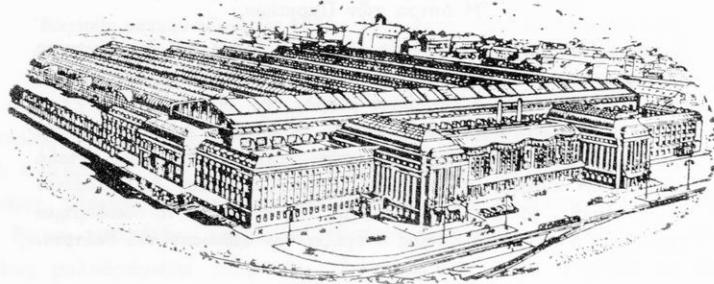
Κατεσκευάσθη μεταξὺ τῶν ἑτῶν 1861 - 1875 ὑπὸ τοῦ ἀρχιτέκτονος Γκαρνιέ κατὰ τὸν τύπον τῶν μνημείων τῆς Δευτέρας Αὐτοκρατορίας, ὃ δοποῖος εἶναι ὁ λεγόμενος ρυθμὸς τῆς Νέας Ἀναγεννήσης σε ως. Ἐπτὰ ἀψιδωταὶ πύλαι εἰς τὸ Ισόγειον διευκολύνουν τὴν εἰσόδουν τοῦ κοινοῦ. Εἰς τὸ δεύτερον πάτωμα μεγάλα παράθυρα μεταξὺ κορινθιακῶν κιόνων φωτίζουν τὴν μεγάλην αἴθουσαν διαλειμμάτων καὶ ἀνεψυχῆς, τὸ λεγόμενον φουσιγέ. Εἰς τὸ μέσον τὸ οἰκοδόμημα ἔχει θόλον χαμηλόν, ὃ δοποῖος στεγάζει τὴν αἴθουσαν τοῦ θεάτρου.

Κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον ὑπῆρξαν εἰς τὴν Γαλλίαν ἀξιοί μνείας συνθέται, ὡς ὁ **Χαλεβύν** (ἔργα : ἡ **Ἐβραΐα**) καὶ ὁ **Μπερλιόζ**, τοῦ δοποίου τὰ συμφωνικά ἔργα θεωροῦνται μεγάλα δημιουργήματα. Εἰς τὸ δεύτερον δὲ ἥμισυ τοῦ αἰῶνος ἀνήκουν ὁ **Γκουνόδ** (Gounod, 1818 - 1893), ὁ συνθέτης τοῦ **Φάσουστ**, καὶ ὁ νέος ἀποθανὼν **Μπιζέ**

Θέατρον τῶν Ἡλυσίων.

"Ημισην αιώνα μετά τὴν κατασκευὴν τῆς Ὀπερας οἱ ἀρχιτέκτονες κατεσκεύασαν οἰκοδομήματα, τῶν δποίων τὸν ρυθμὸν καθώρισαν τὰ ὄντια τῆς οἰκοδομῆς : δ σίδηρος, τὸ ταιμέντο καὶ οἱ πλίνθοι. Ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸν πλούσιον ἔξωτερικὸν διάκοσμον τῆς Ὀπερας, τὸ Θέατρον τῶν Ἡλυσίων εἶναι ἀπλούστατον ἔξωτερικῶς, μὲ μίαν κορνίζαν, διὰ νὰ ἐμποδίζῃ τὴν βροχήν, καὶ κατωθεν αὐτῆς τρία ἀνάγλυφα, διὰ νὰ ἐνθυμίζουν δτὶ τὸ οἰκοδόμημα εἶναι ναὸς τῆς δραματικῆς τέχνης.

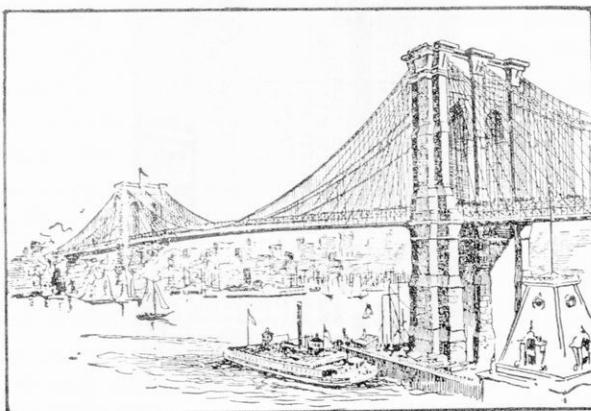

Σιδηροδρομικὸς σταθμὸς Λειψίας (1902 - 1913).

"Ο μέγιστος καὶ ὀραιότατος σταθμὸς τῆς Εύρωπης. Ἔστοιχισεν 135 ἑκατομ. χρυσᾶ μάρκα. Ἡ ἔμπροσθια στοά ἔχει μῆκος 300 μ., τὸ δὲ ὑπόστεγον καλύπτεται ὑπὸ ἔξι κολοσσιαίων ἀψίδων ἐκ σιδήρου καὶ ὄντου, αἱ δποῖαι στεγάζουν πλέον τῶν 30 ἀμαξοστοιχιῶν.

(Bizet, 1838 - 1875), δ ὁ συνθέτης τῆς περιφήμου Κάρμεν.

*Αλλ’ εἰς τῶν μεγίστων μουσουργῶν τοῦ δευτέρου ήμισεος τοῦ 19ου αἰώνος θεωρεῖται ὁ Γερμανὸς Ριχάρδος Βάγνερ (Richard Wagner, 1813 - 1883), ὁ ὃποῖος ἐπεχείρησε νὰ συγχωνεύσῃ εἰς μεγαλειώδη ἔνωσιν ποίησιν καὶ μουσικὴν καὶ νὰ δώσῃ εἰς τὸ μουσικὸν δρᾶμα τὴν θέσιν καὶ τὴν σημασίαν, τὴν δύον εἰχεν εἰς τὴν ἀρχαιότητα ἡ τραγῳδία. *Ητο συγχρόνως πλούσιος καὶ τελετουργικὸς μουσικὸς καὶ τραγικὸς ποιητὴς ἐμπνευσμένος. ‘Ο ἴδιος συνέθετε τὸ κείμενον διὰ τὴν μουσικὴν

Κρεμαστὴ γέφυρα.

Συνδέει τὴν N. Υόρκην μὲ τὸ προάστιον Μπρούκλιν, ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ East - River. Ἐχει μῆκος 1800 μ., ὅψος 36 μ. Ἐπάνω περνοῦ δύο σιδηροδρομικὰ γραμματί, δύο ἀμαξιτοὶ δρόμοι καὶ ἓν πεζοδρόμιον. Κατεσκευάσθη τὸ 1883.

τῶν ἔργων του. ‘Η μουσικὴ δὲν ἔχει σκοπόν, ὡς μέχρι τοῦδε, νὰ συνοδεύσῃ τοὺς στίχους, ἀλλὰ μουσικὴ καὶ ποίησις γεννῶνται συγχρόνως καὶ χρησιμεύουν νὰ ἐρμηνεύσουν τὰς ἰδέας καὶ τὰ συναισθήματα τῶν προσώπων. Περίφημα ἔργα του εἶναι ὁ ‘Ιπτάμενος’ ‘Ολλανδός’, δ Ὁ Ανχούζερ καὶ δ Λόγκριν. Βραδύτερον ἔγραψε τὸν Τριστάνον καὶ ὁ ‘Ζόλδην καὶ τοὺς’ ‘Αρχιτραγούδιστας τῆς Νυρεμβέργης, ὡς καὶ τὰ δύο δράματα τῆς μεγάλης τετραλογίας, τοῦ Δακτυλίου τῶν Νιμπελούγκεν (Ring der Nibelungen).

Κατά τὴν ἀρχὴν τοῦ 20οῦ αἰώνος ἐξεδηλώθη εἰς τὴν Γαλλίαν ἡ ἔξαιρετική ἰδιοφυΐα τοῦ **Ντεμπουσύ** (Debussy, 1862 - 1918), τοῦ ὁποίου μεγάλη εἶναι ἡ ἐπίδρασις εἰς τὴν τελευταίαν γενεāν τῶν Γάλλων μουσικῶν.

Ούρανοξύστης.

'Απὸ τὰ θαύματα τῆς νεωτέρας οἰκοδομικῆς τέχνης εἶναι οἱ περίφημοι οὐρανοξύσται τῆς Αμερικῆς, τῶν δποίων οἱ ἔνοικοι φθάνουν τοὺς κατοίκους μιᾶς πόλεως.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΕ'

ΑΙ ΠΡΟΟΔΟΙ ΤΗΣ ΣΗΜΕΡΙΝΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ *

ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΖΩΗ

Ἡ χώρα μας ἐπὶ τετρακόσια περίου ἔτη διοικηθεῖσα κακῶς ὑπὸ τῶν Τούρκων κατακτητῶν εἶχε περιέλθει εἰς ἀθλίαν κατάστασιν ἀπὸ τῆς ἀπόφεως τῆς οἰκονομικῆς ζωῆς. Ἡ γὰρ παρημελήθη, τὰ δάση ἐκάησαν ἢ ἐκόπησαν, ὁ φυσικὸς πλοῦς τοις τῆς χώρας κατεστράφη. Ἡ βιομηχανία καὶ τὸ ἐμπόριον εὐρίσκοντο εἰς πρωτόγονον κατάστασιν, διότι κεφάλαια δὲν ὑπῆρχον, ἢ ὅσοι ξέσαν εἰς θέσιν νὰ διαθέτουν χρήματα ἀπέφευγον νὰ τὰ διαθέσουν εἰς τὴν πατρίδα μας, εἰς τὴν ὁποίαν διέτρεχον τὸν κίνδυνον τῆς ἀρπαγῆς ἀπὸ τοὺς ιδίους τοὺς κατακτητὰς ἢ ἀπὸ τὴν ληστείαν καὶ τὴν πειρατείαν, αἱ ὁποῖαι ἐμάστιζον τὸν τόπον. "Ωστε, ἀν ἐξαιρέση κανεὶς ὥρισμένα παραδείγματα, ὅπως τὴν κοινότητα τῶν Αμπελακίων, τὰ Μαδεμοχώρια τῆς Χαλκιδικῆς, τὰ χωρία τοῦ Πηλίου κ.τ.λ., περὶ οἰκονομικῆς ζωῆς κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Τουρκοκρατίας δὲν εἶναι δυνατόν νὰ γίνη σοβαρὸς λόγος.

Ἄλλα καὶ μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν ἐξηκολούθησεν ἐπὶ μακρὸν ἡ ίδια κατάστασις. Ἡ χώρα μας ἐξήρχετο κατόπιν δεκαετοῦς περίου πολέμου περισσότερον κατεστραμμένη ἀπὸ πρίν. Ἡ γῆ εἶχε τελείως παραμελήθη, τὸ μεγαλύτερον μέρος τοῦ φυσικοῦ τῆς πλούτου εἶχε καταστραφῆ, οἱ ἄνθρωποι ἐπὶ πολλὰ ἔτη πολεμοῦντες μὲ τὸ ὅπλον εἰς τὰς χεῖρας κατὰ τῶν Τούρκων εἶχον ἀπομάθει τὴν ἐργασίαν κεφάλαια τέλος δὲν ὑπῆρχον διὰ μεγάλας ἐπιχειρήσεις, οὕτε οἱ ξένοι διεκινδύνευον τὰ χρήματα των εἰς τόπον, ὁ ὅποιος ἐξήρχετο ἀπὸ τόσον μακροχρόνιον ἀναρχίαν.

Τὸ πᾶν λοιπὸν ἔπειτε νὰ δημιουργηθῇ ἐκ τῆς τέφρας. Ἡ οἰκονομικὴ καχεξία, ἡ ὁποία, ὡς ὁρθῶς ἐλέχθη, ἦτο ἡ κυριωτέρα ἀφορμὴ τῆς ἐσωτερικῆς μας κακοδαιμονίας ἐπὶ πολὺν καιρόν, ἦτο τὸ πρώτιστον καὶ σπουδαιότερον πρόβλημα, τὸ ὅποιον ἀντιμετώπιζον πάντες οἱ κατὰ καιρούς κυβερνήται. Ἄλλ' ὁ Ἐλληνισμὸς ἀνήκει εἰς τὰς ζωτικὰς ἐκείνας φυλὰς

* Τὰ στοιχεῖα, τὰ ἀναφερόμενα εἰς τὰς παραγράφους τοῦ κεφαλαίου τούτου, ἀφοροῦν εἰς τὰ πρὸ τοῦ Β' Παγκοσμίου πολέμου ἔτη.

αἱ δποῖαι προάγονται καὶ δημιουργοῦν μεγάλα ἐκ τοῦ μηδενός. Εὔθυς μετὰ τὴν κατάπαυσιν τοῦ Ἀγῶνος, οἱ "Ελληνες ἡρχισταν νὸς ἐπιδίδωνται μὲ ζῆλον καὶ δραστηριότητα εἰς ὅλους τοὺς κλάδους τῆς ἔθνους οἰκονομίας καὶ εἰς διάστημα 100 περίπου ἑτῶν ἡ χώρα, μας παρουσιάζεται μία ἀπὸ τὰς πλέον προηγμένας χώρας εἰς ἔθνους πλοῦτον.

ΓΕΩΡΓΙΑ

Τὸ ἔδαφος τῆς Ἑλλάδος εἶναι κατ' ἔξοχὴν δρεινὸν καὶ πετρώδες καὶ μόλις τὸ ἐν πέμπτον εἶναι δυνατὸν νὰ καλλιεργηθῇ. Ἀλλὰ ἡ παράτασις τοῦ θέρους, ἡ μεγάλη πολλάκις θερμοκρασία καὶ ἡ ἀνομβρία κατὰ τοὺς ἔαρινούς καὶ θερινούς μῆνας ἐμποδίζει πολὺ τὴν καλλιέργειαν καὶ τοῦ μικροῦ αὐτοῦ μέρους. Παρ' ὅλας αὐτὰς τὰς δυσκολίας, ἡ ἐλληνικὴ γῆ, καλλιεργηθεῖσα μὲ ἔντασιν καὶ φιλοστοργίαν, κατώρθωσε νὰ ἀποδώσῃ μὲ τὸν καιρὸν πολύτιμα προϊόντα εἰς ποσότητας καὶ ποιότητας, τὰς δύοις πρὸ 50 ἀκόμη ἑτῶν δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ φαντασθῇ ἡ νὰ ἐλπίσῃ τις.

Τοιουτοτρόπως τὰ ἄφθονα καὶ νοστιμώτατα ἐσπεριδοειδῆ μας (πορτοκάλια, λεμόνια, μανταρίνια, κίτρα κ.τ.λ.) πλημμυροῦν τὸν τόπον μας καὶ ἔξαγονται καὶ εἰς χώρας μακρινάς. Τὰ ἔλαια, τῶν ὁποίων ὑπάρχει ὑπερπαραγωγὴ εἰς τὸν τόπον μας, ταξιδεύονταν μέχρι τῶν ἀπωτάτων χωρῶν καὶ εἶναι περιζήτητα. Ἡ περίφημος κορινθιακὴ σταφίς εἶναι ἀπυραίτητον προϊόν διὰ πολλὰς εὐρωπαϊκὰς χώρας, ὅπου ἔξαγεται κατὰ χιλιάδας τόννους. Τὰ σταφύλια καὶ οἱ περίφημοι καὶ ποικίλοι ἐλληνικοὶ οἶνοι εἶναι ἀπὸ τὰ δύνομα στότερα προϊόντα τῆς Εύρωπης. Κυρίως δύμως τὰ ἄφθονα καὶ ἀριματωδέστατα καπνά μας εἶναι γνωστά καὶ περιζήτητα εἰς ὅλον τὸν κόσμον καὶ ἀποτελοῦν τὸ σημαντικώτερον μέρος τοῦ ἔθνους μας πλούτου. "Ολα αὐτὰ τὰ προϊόντα καλλιεργοῦνται ἐντατικώτατα, διότι ἐκ τῆς ἔξαγωγῆς αὐτῶν εἰσρέει ἄφθονος πλοῦτος εἰς τὰ δημόσια καὶ ίδιωτικὰ ταμεῖα.

'Απὸ τοῦ Α' Παγκοσμίου δύμως πολέμου ἐδημιουργήθησαν εἰς ὅλον τὸν κόσμον τοιαῦται οἰκονομικαὶ συνθῆκαι, ώστε ὅλα τὰ κράτη, διὰ νὰ μὴ ἔξαγουν τὸ πολύτιμον συνάλλαγμα, ἐπρεπε νὰ καταστοῦν αὐτάρκη εἰς ὅλα τὰ εἰδη. Ἐγενήθη τότε καὶ εἰς τὴν χώραν μας τὸ ζήτημα τῆς αὐταρκείας, ίδίως τοῦ σίτου." Εγινεν ἀνάγκη νὰ ἐντείνωμεν τὴν καλλιέργειαν καὶ τῶν δημητριακῶν, τὰ δύοια θὰ ἔξησφάλιζον τὴν διατροφήν μας. Τὸ κράτος ἀνέλαβε μεγάλα δημόσια ἔργα πρὸς ἀποξήρανσιν ἐλῶν, ρύ-

Θυμισιν τῆς κοίτης ποταμῶν κ.τ.λ., διὰ νὰ δοθοῦν εἰς τοὺς γεωργοὺς νέαι καὶ περισσότεραι ἐκτάσεις πρὸς καλλιέργειαν, ίδιως τῶν δημητριακῶν. Τοιουτοτρόπως αἱ πεδιάδες τοῦ Στρυμόνος, τοῦ Ἀξιοῦ καὶ τοῦ Ἀλιάκμονος, αἱ δόποιαι ἀλλοτε κετεκλύζοντο ἀπὸ τὰ ὕδατα τῶν ποταμῶν, σήμερον καλλιεργοῦνται. Ἡ μεγάλη λίμνη τῶν Γιαννιτσῶν ἀπεξηράνθη καὶ ἔδοθη εἰς τὸ ἄροτρον. Τὰ ἔργα αὐτά, ἐν συνδυασμῷ μὲ τὴν τελειοποίησιν τῶν μέσων τῆς καλλιέργειας, ἀνύψωσαν τὴν παραγωγὴν τῶν δημητριακῶν εἰς τοιοῦτον βαθμόν, ὡστε ἡ χώρα μας νὰ προσεγγίζῃ τὴν ἁποκτήσην ἀποκτήσιας καὶ ἔργασίας κατώρθωσεν, ὡστε δχι μόνον αὐτάρκειαν νὰ ἀποκτήσῃ εἰς πολλὰ εἰδῆ, ἀλλὰ νὰ διενεργῇ καὶ ἔξαγωγὴν πολυτιμοτάτων προϊόντων.

ΕΜΠΟΡΙΟΝ

Ο "Ελληνη διεκρίθη ἀπὸ ἀρχαιοτάτων χρόνων ὡς ἔμπορος ἴκανὸς καὶ τολμηρός. Εἰς τὰς ἑλληνικὰς χώρας τὸ ἔμπόριον οὐδέποτε ἔπαυσε καὶ οκτὰ τὰς μαύρας ἡμέρας τῆς τουρκικῆς κατακτήσεως, οἱ διεξάγοντες δὲ κύτῳ ἦσαν πάντοτε σχεδόν "Ελληνες. "Ενεκα ὅμως τῶν συνθηκῶν, αἱ ὑποῖαι ἐπεκράτουν εἰς τὴν χώραν μας κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Τουρκοκρατίας, σοβαρὸν ἔμπόριον ἐσωτερικὸν καὶ ἔξωτερικὸν δὲν διεξήγετο εἰς εὐρεῖαν κλίμακα. Τοῦτο ἦτο κυρίως εἰς χειραρχίας τῶν νησιωτῶν, οἱ δόποιοι διέθετον καράβια καὶ ἐπεχείρουν τολμηρὰ ταξίδια εἰς τὸν Εὔξεινον Πόντον ἢ εἰς τοὺς λιμένας τῆς Δ. Εύρωπης.

Ἡ ἀνάπτυξις ὅμως τοῦ ἑλληνικοῦ ἔμπορίου κατὰ τὰ ἔτη 1830 - 1930 ὑπῆρξε πραγματικῶς κολοσσιαία, ἀν μάλιστα λάβωμεν ὑπὸ δψιν τὴν πενιχρὰν ἀρχήν του. Κέντρα τοῦ ἑλληνικοῦ ἔμπορίου εὑθύνει μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν ἦσαν κατὰ πρῶτον λόγον ἡ νῆσος Σύρος καὶ αἱ Πάτραι. Ἡ ἀνάπτυξις ὅμως τοῦ Πειραιῶς καὶ τῆς Θεσσαλονίκης (εἰς τὴν Βόρειον 'Ελλάδα), ἐπεσκίασαν τοὺς μικροτέρους αὐτοὺς λιμένας καὶ τοὺς ὑπεβίβασαν εἰς ἔμπορικὰ κέντρα δευτέρας καὶ τρίτης τάξεως.

ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑ

Μέχρι τῶν παραμονῶν τοῦ τελευταίου παγκοσμίου πολέμου δῆλοι οἱ λιμένες τῆς 'Ελλάδος συνεκέντρουν ἀξιόλογον ἔμπορικὴν κίνησιν, ίδορύθησαν παντοῦ 'Εμπορικοὶ Σύλλογοι καὶ 'Εμπορικὰ 'Επιμελητήρια,

τὸ δὲ ἐμπόριον ἀπετέλει σημαντικὸν πόρον τοῦ δημοσίου, ἐνῷ ἐν μέγα ποσοστὸν τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἡσχολεῖτο εἰς αὐτό.

Μετὰ τὴν γεωργίαν καὶ τὸ ἐμπόριον, ἡ βιομηχανία εἶναι ἡ σπουδαιότερα πλουτοπαραγωγικὴ πηγὴ τῆς ἑθνικῆς μας οἰκονομίας. Κατὰ τοὺς πρώτους ὅμιλους χρόνους μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν ἡ βιομηχανία ἤτοι σχεδὸν ἄγνωστος εἰς τὴν Ἑλλάδα, διότι ἡ χώρα μας δὲν παρέχει ἀρκετὰ καύσιμα (γαιάνθρακας, πετρέλαιον κ.λ.π.), ἡ δὲ χρησιμοποίησις τῆς πτώσεως τῶν ὑδάτων πρὸς παραγωγὴν κινητηρίου δυνάμεως δὲν εἶχε χρησιμοποιηθῆναι διὰ τὰς βιομηχανικὰς ἔργασίας. 'Αφ' ὅτου ἡ Ἑλλὰς ἀπέκτησε σιδηροδρόμους, ἡ δὲ ναυτιλία της, ἀναζωογονηθεῖσα, ἥδυνετο νὰ μεταφέρῃ τὰ καύσιμα ἀπὸ τὰ μέρη τῆς παραγωγῆς των, ἡ βιομηχανία ἥρχισε νὰ προσδέψῃ ἀλματωδῶς. Συγχρόνως ἥρχισε νὰ γίνεται ἔξαγωγὴ καὶ χρῆσις ἐγχωρίου λιγνίτου.

'Η δημιουργία ὅμιλος τῆς ἑλληνικῆς βιομηχανίας χρόνολογεῖται κυρίως ἀπὸ τοῦ Α' Παγκοσμίου πολέμου. 'Η ἀκρίβεια καὶ ἡ σπάνις τῶν βιομηχανικῶν προϊόντων μᾶς ὀδήγησεν εἰς τὴν ἔξεύρεσιν τῶν μέσων τῆς ἑθνικῆς βιομηχανίας. 'Αλλ' εἰς τὸν τόπον μας ἡ βιομηχανία δὲν ἔλαβε τὴν μορφήν, τὴν δόποιαν παρουσιάζει εἰς ἄλλας εὐρωπαϊκὰς χώρας. Δὲν εἶναι δηλ. « μεγάλη βιομηχανία », ἀλλὰ τὰ περισσότερα ἐκ τῶν ἔργοστασίων μας εἶναι μικραὶ βιομηχανικαὶ ἔγκατταστάσεις, ἔγκαττεσπαριμέναι εἰς τὰ κυριώτερα ἀστικὰ κέντρα τῆς χώρας, καὶ περιορίζεται κατὰ κανόνα διὰ τὴν ἐσωτερικὴν κατανάλωσιν, μὴ ἀποβλέπουσα εἰς ἔξαγωγήν.

Τὰ κυριώτερα βιομηχανικὰ κέντρα τῆς Ἑλλάδος εἶναι: αἱ Ἀθῆναι, ὁ Πειραιεύς, ἡ Ἐλευσίς, αἱ Πάτραι, ἡ Θεσσαλονίκη, ἡ Καβάλα, ἡ Σύρος, αἱ Καλάμαι, ὁ Βόλος, ἡ Νάουσα, ἡ Βέροια, ἡ Λεβάδεια, ἡ Μυτιλήνη, ἡ Χίος, ἡ Κέρκυρα, τὰ Χανιά, τὸ Ἡράκλειον κ.ἄ. Σήμερον ὑπολογίζουν τὰ λειτουργοῦντα ἐν Ἑλλάδι ἔργοστάσια εἰς 3 χιλ. περίπου, τοὺς δὲ ἀσχολούμένους εἰς αὐτὰ ἔργατας εἰς 300 χιλ. περίπου.

Τὴν ἑλληνικὴν βιομηχανίαν, ὡς πηγὴν ἑθνικοῦ πλούτου, ἐπροστάτευσε πολὺ τὸ Κράτος, περιορίσαν τὰς εἰσαγωγὰς ἐκ τοῦ ἔξωτερικοῦ διὰ βαρυτάτων δασμῶν καὶ διευκολύνον τὴν εἰσαγωγὴν πρώτων ὑλῶν. Σήμερον πρέπει νὰ εἴμεθα ὑπερήφανοι, διότι οὐδεμίᾳ χώρα τῆς Βαλκανικῆς κατώρθωσε νὰ ἀναπτύξῃ εἰς τόσον βαθύδων τὴν βιομηχανίαν της. Δὲν ὑπάρχει σχεδὸν βιομηχανικὸν προϊόν, τὸ διποῖον δὲν κατασκευάζεται εἰς τὸν τόπον μας. Πολλὰ μάλιστα ἔξ-αὐτῶν εἶναι ἔφαμιλλα πρὸς τὰ εὐρωπαϊκά, καὶ μερικὰ ἵσως καὶ ἀνώτερα.

'Η μεγαλυτέρα δυσκολία διὰ τὴν βιομηχανίαν μας εἶναι ἡ ἔλλειψις καυσίμων. 'Αλλ' ἡ πατρίς μας ἔχει θησαυρούς ἀνεκτιμήτους : τοὺς καταρράκτας, τοὺς ποταμοὺς καὶ τοὺς ρύακας, τὸν « λευκὸν ἄνθρακα » ὅπως λέγουν, δ ὅποιος δύναται νὰ ἀντικαταστήσῃ τὸν ἄνθρακα πρὸς παραγωγὴν κινητηρίου δυνάμεως. 'Πύροις δύναται νὰ ἀποδώσουν δύναμιν πλέον τῶν 300 χλ. ἵππων, δύναμιν δηλαδὴ ὡς ὅποια λύει τὸ μέγα πρόβλημα τῶν καυσίμων. 'Επίσης ὁ λιγνίτης, ὁ ὅποιος ἀφθονεῖ εἰς τὸ ὑπέδαφος τῆς Ἐλλαδος, κατόπιν συστηματικῆς ἐπεξεργασίας εἶναι δυνατὸν νὰ ἀποβῇ πολύτιμος καύσιμος ὕλη.

'Η γεωργία, τὸ ἐμπόριον καὶ ἡ βιομηχανία ἀποτελοῦν τὰ κύρια στηρίγματα τῆς ἔθνους μας οἰκονομίας. Διανοίγεται εἰς αὐτὰ εὑρύτατον στάδιον διὰ τὴν νεολαίαν μας, ἡ ὅποια πρέπει νὰ ἐπιδίδεται καὶ εἰς τοὺς κλάδους αὐτοὺς καὶ ὅχι μόνον εἰς τὰς ἐπιστήμας.

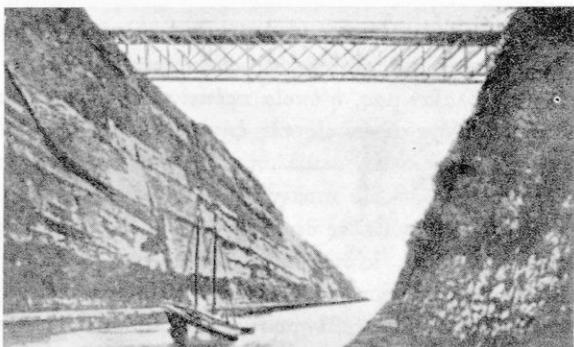
ΣΥΓΚΟΙΝΩΝΙΑ - ΝΑΥΤΙΛΙΑ

'Η ἀπελευθερωθεῖσα 'Ελλὰς δὲν εἶχε κανένα δρόμον σημαντικὸν καὶ ἡ συγκοινωνία εὑρίσκετο εἰς πρωτόγονον κατάστασιν. Λόγῳ τοῦ ἀνωμάλου ἐδάφους τῆς πατρίδος μας, ἡ λύσις τοῦ ζητήματος τῆς συγκοινωνίας προσέκοπτεν εἰς ἀνυπέρβλητα ἐμπόδια, διότι ἀπηροῦντο τεράστια κεφάλαια, τὰ ὅποια δὲν ἔξευρίσκονται εὐκόλως. 'Αλλὰ παρὰ τὰς δυσκολίας αὐτάς, τὸ Κράτος μὲ τὰ γλίσχρα μέσα, τὰ ὅποια διέθετεν ὁ Προύπολογισμός, ἤρχισε τὴν κατασκευὴν ὅδῶν, καὶ κατὰ τὰ μέσα τοῦ 19ου αιώνος ὑπῆρχον ἥδη εἰς τὴν 'Ελλάδα ἀρκετοὶ δρόμοι, οἱ ὅποιοι ἔξυπηρέτουν τὴν χώραν.

Μεγάλην ὥθησιν ἔλαβε τὸ συγκοινωνιακὸν ζήτημα διὰ πρώτην φοράν ἐπὶ τῆς πρωθυπουργίας τοῦ Τρικούπη. 'Ο ἔξαλετος κυβερνήτης διεῖδε δότι τὸ ἀποτελεσματικώτερον μέσον πρὸς ἐπικοινωνίαν τῆς 'Ελλαδὸς μετὰ τοῦ πεπολιτισμένου κόσμου καὶ πρὸς ἀνάπτυξιν τῆς εὐημερίας της ἥτο ἡ κατασκευὴ σιδηροδρομικοῦ δικτύου. Κατεσκευάσθησαν τότε σιδηροδρομοὶ εἰς τὴν 'Ελλάδα μὲ κέντρον τὰς 'Αθήνας καὶ ἡ Πελοπόννησος καὶ ἡ Στερεά 'Ελλάς συνεδέθησαν σιδηροδρομικῶς. Βραδύτερον κατεσκευάσθησαν καὶ ἀλλαὶ γραμμαί, αἱ ὅποιαι ἔξυπηρέτουν τοπικὰς ἀνάγκας, καὶ ὁ σιδηροδρομοὶ τῶν συνόρων ('Αθηνῶν - Παταπούλη), μὲ ἀπώτερον σκοπὸν τὴν σύνδεσιν τῆς 'Ελλαδὸς μὲ τὴν Κεντρικὴν καὶ Δυτικὴν Εὐρώπην μέσω τῶν Βαλκανικῶν χωρῶν. Μετὰ τοὺς πολέμους

τοῦ 1912 - 1913 ἡ Ἑλλὰς ἀπέκτησε νέον σιδηροδρομικὸν κέντρον, τὴν Θεσσαλονίκην, διὰ τῆς δόποιας ἐπραγματοποιήθη ἡ ἔνωσις μετὰ τῆς Εὐρώπης.

"Ἄξιον λόγου ἐπίσης εἶναι τὸ ὁ δικὸν δίκυτον τῆς χώρας μας. Ἡ ἀνακάλυψις τοῦ αὐτοκινήτου καὶ ἡ εὑρυτάτη χρησιμοποίησις αὐτοῦ εἰς ταξίδια καὶ μεταφορὰς κατέστησαν ἀναγκαίαν τὴν κατασκευὴν δόδων, αἱ ὅποιαι συνέδεσαν ὅλα τὰ ἑλληνικὰ κέντρα μεταξύ των. Σήμερον δὲν ὑπάρχει πόλις ἢ κωμόπολις, ἡ δόποια νὰ μὴ συνδέεται μὲ τὰ μεγάλα κέντρα τῆς χώρας μας διὰ δρόμων στερεωτάτων καὶ ἀσφαλτοστρωμένων. Ἡ κατασκευὴ τοῦ ὁδικοῦ δικτύου. ἡ δόποια κυρίως εἶναι

Διώρυξ τῆς Κορίνθου.

"Ο Ἰσθμὸς τῆς Κορίνθου ἐκόπη τὸ 1893 ὑπὸ ἑλληνικῆς ἑταῖρεις καὶ ἔχει μῆκος 6,3 χλμ., πλάτος 24,6 μ. καὶ βάθος 8 μ. Ἔπάνω διέρχεται ἡ σιδηροδρομικὴ γραμμὴ Ἀθηνῶν - Πελοποννήσου.

ἔργον τῆς τελευταίας τεσσαρακονταετίας, ἔφερε μεγάλην μεταβολὴν εἰς τὸν τόπον μας καὶ συνετέλεσε τὰ μέγιστα εἰς τὴν πρόοδον καὶ τὸν πολιτισμόν.

"Ἐκεῖ ὅμως κυρίως, δῆπον τὸ ἑλληνικὸν δαιμόνιον εύρηκεν ἔδαφος προσφορώτατον πρὸς ἐκδήλωσιν, εἶναι ἡ Θάλασσα. Ἐνῷ διὰ τὴν γεωσαίαν συγκοινωνίαν ἡ φυσικὴ κατασκευὴ τῆς χώρας μας παρουσιάζει μεγάλας τεχνικὰς δυσκολίας, διὰ τὰς θαλασσίας συγκοινωνίας εἶναι καταληλοτάτη. Εἶναι πραγματικῶς καταπληκτικὴ ἡ αὔξησις τοῦ ἐμπορίου μας ναυτικοῦ, τὸ δόποιον ὅχι μόνον ἀποτελεῖ τὸ μέγιστον μέρος τοῦ ἐθνικοῦ μας πλούτου, ἀλλὰ εἶναι καὶ ἡ ζωντανὴ ἀπόδειξις τῆς εὐρωπαϊκῆς τοῦ ἑλληνικοῦ κράτους εἰς τὰς ξένας θαλάσσας καὶ ὁ συνδετικὸς κρίκος

τῶν Ἐλλήνων τοῦ ἐσωτερικοῦ μετὰ τῶν πανταχοῦ τῆς Γῆς διεσκορπισμένων Ἐλλήνων. Κατὰ τὸ ἔτος 1934 ἡ ἑλληνικὴ ναυτιλία ἤριθμει 594 ἀτμόπλοια, χωρητικότητος 1.600.000 τόννων, καὶ 700 ίστιοφόρα συνολικῆς χωρητικότητος 56 χιλ. τόννων. Σήμερον ἡ Ἐλλὰς κατέχει παγκοσμίως τὴν ἔκτην θέσιν εἰς χωρητικότητα μὲ 1.012 πλοῖα, συνολικῆς χωρητικότητος 5.439.204 τόννους.

ΤΙΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΙΣ – ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

Τὰ σημαντικώτερα προϊόντα τῆς νεοελληνικῆς ποιήσεως μέχρι τῆς Ἐπαναστάσεως ἥσαν τὰ δημώδη ὕσματα τῆς ἡπειρωτικῆς Ἰδίως Ἐλλάδος. Κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Ἐνετοκρατίας (15ος καὶ 16ος αἰών) ἀξίαν λόγου λογοτεχνίαν ἀνέπτυξεν ἡ Κρήτη. Ἐκεῖ ἐκαλλιεργήθη ὅπο τὴν ἐπίδρασιν τῆς Δύσεως ἡ ἱπποτικὴ ποίησις. Ἐκ τῆς περιόδου ἐκείνης σώζονται δράματα, τῶν ὁποίων τὸ γνωστότερον εἶναι ἡ Ἐρωφίλη τοῦ **Χορτάτζη**. Τὸ δὲ μακρὸν ἱπποτικὸν ἔπος τοῦ **Βιτσέντσου Κορνάρου**, ὁ Ἐρωτόκριτος, περιέχει πραγματικὰς ποιητικὰς κακλονάτικές παρὰ τὴν κουραστικὴν ἀπεραντολογίαν τῶν διαλόγων.

Ἀνωτέρα ἥτο τὸ ἡ ἀνάπτυξις τῆς Ἐπτανήσου, ποὺ εἶχε τὸ εὐτύχημα νὰ μὴ γνωρίσῃ τουρκικὸν ζυγόν, ἐνῷ ἡ Κρήτη ὑπετάγη εἰς τοὺς Τούρκους κατὰ τὸ δεύτερον ἡμίσυο τοῦ 17ου αἰῶνος. Ἀξιόλογον ἐπίσης πνευματικὸν κέντρον τὸν 19ον αἰῶνα ἥσαν τὰ Ἰωάννινα εἰς τὴν Ἡπειρον. Εἰς τὴν ἡπειρωτικὴν γλῶσσαν συνετέθησαν μερικὰ ἀπὸ τὰ περιφημότερα δημοτικὰ ποιήματα. Εἰς τὰ Ἰωάννινα ἔζησεν ὁ **Ιωάννης Βηλαρᾶς** (1771 - 1823), ἵστρος τῶν υἱῶν τοῦ Ἀλῆ πασᾶ, σπουδάσας εἰς τὴν Ἰταλίαν, ὁ ὄποιος ὑπῆρχεν ἀπὸ τοὺς φωτεινοτέρους Ἐλληνας τῆς ἐποχῆς του. Ἐγράψε μύθους καὶ ἄλλα λυρικὰ ποιήματα εἰς τὴν λαϊκὴν γλῶσσαν. Ο Βηλαρᾶς θεωρεῖται ἀπὸ τοὺς κυριωτέρους προδρόμους τοῦ γλωσσικοῦ ζητήματος, ταχθεὶς ἀνεπιφυλάκτως ὑπὲρ τοῦ λαϊκοῦ ἰδιώματος τῆς νεοελληνικῆς γλώσσης. Εἰς τὸ περίφημον βιβλίον του «Ἡ ρομεηκὴ γλοσσα», εἰς τὸ ὄποιον περιέχει μετάφρασιν τοῦ Κρίτωνος τοῦ Πλάτωνος καὶ μέρος ἐκ τοῦ β' βιβλίου τοῦ Θουκυδίδου, προτάσσει πραγματείαν, τὴν ὁποίαν τιτλοφορεῖ «Μικρη ορμονηα για τα γραμματα κε ορθογραφηα της ρομεηκης γλοσσας». Εἰς αὐτὴν προσπαθεῖ νὰ ἀπλοποιήσῃ τὴν δρθιογραφίαν τῆς νεοελληνικῆς, καταργῶν τὰ πνεύματα καὶ τοὺς τόνους, διατηρῶν, μόνον τὸ η καὶ ο κτλ. Ἐκ τῶν ποιημάτων τοῦ Βηλαρᾶ ἀξιόλογα εἶναι κυρίως τὰ σατιρικά του, εἰς τὰ ὄποια

καυτηριάζει πρόσωπα και πράγματα τῆς συγχρόνου του κοινωνίας τῶν Ἰωαννίνων.

Δημώδης ποίησις, κρητική και ἐπτανησιακή λογοτεχνία, δργανον εἶχον τὴν λαϊκὴν γλῶσσαν. 'Αλλ' οἱ "Ἐλληνες διετήρησαν ζωηρὰν τὴν παράδοσιν τῆς λογίας, τὴν δόποιαν ἔθεράπευσεν ίδιως ἡ Ἐκκλησία. Οἱ λόγιοι τοῦ ἔθνους ἔγραφον γλῶσσαν, ἡ δόποια διετήρει τὸν τυπικὸν και τὸν λεκτικὸν πλοῦτον τῆς ἀρχαίας. Κατὰ τοὺς χρόνους τῆς δουλείας ὁ κλῆρος και οἱ λόγιοι ἔγραφον δύμιλιας, ἴστορικὰ ἔργα και τὰ ἐπίσημα ἔγγραφα εἰς τὴν λογίαν, ἡ δόποια ἥτο ἡ ἐπίσημος γραφομένη γλῶσσα. Εἰς τοὺς κύκλους ἐπίσης τῶν λογίων ἐκαλλιεργήθη ποίησις εἰς ἀρχαῖουσαν γλῶσσαν, λυρικοῦ ἢ σατιρικοῦ περιεχομένου, τὴν δόποιαν ὠνόμασαν φαναριών και τὰς αὐλάς τῶν Φαναριωτῶν ἥγεμόνων τῆς Μολδοβλαχίας. 'Αλλ' ὁ καλαισθητικώτερος ἐκ τῶν Φαναριωτῶν Ἀθανάσιος Χριστόπουλος (1772 - 1847) συνέθεσε τὰ ὄνομαστα Βακχικά τοῦ εἰς ἀπλῆν γλῶσσαν, ἐνῷ ὁ τελευταῖος σημαντικὸς ἀντιπρόσωπος τῆς Φαναριωτικῆς σχολῆς Ἡλίας Τανταλίδης μετεγειρίζετο μὲ δεξιότητα και τὰς δύο γλῶσσας. Οὕτως ἡ νεωτέρα Ἑλλάς εἶχε δύο λογοτεχνίας, τὴν λογίαν και τὴν δημόδη.

ΣΟΛΩΜΟΣ – ΒΑΛΑΩΡΙΤΗΣ – ΚΑΛΒΟΣ

Κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Ἐπαναστάσεως ἔζησεν ὁ ζωκύνθιος Διονύσιος Σολωμὸς (1798 - 1857), ὁ δόποιος ἀποτελεῖ τὸ κορύφωμα τῆς ἀκμῆς τῆς ἐπτανησιακῆς λογοτεχνίας. Μορφωθεὶς εἰς Ἰταλίαν μακρὰν τῆς λογίας παραδόσεως εἶχεν ἐπιχειρήσει νὰ γράψῃ ἵταλικὰ ποιήματα. 'Αλλὰ τὸ 1823, εὑρισκόμενος εἰς τὴν Ζάκυνθον και συγκινηθεὶς ἀπὸ τὴν πρώτην ἐπαναστατικὴν δρμήν, συνέθεσεν ὑπὸ τὸν κρότον τῶν πυροβόλων τὸν περίφημον "Ὕμνον εἰς τὴν Ἑλευθερίαν. Οἱ βραχεῖς και εὐκίνητοι στίχοι, οἱ ἐκλεκταὶ εἰκόνες και ἡ λεπτότης τῶν σύναισθημάτων κατέστησαν τὴν φύδην προσφιλῆ εἰς τὸ Πανελλήνιον. 'Ο Σολωμὸς εἰργάζετο βραδέως, ἔγραφεν δλίγα και ἐπεξειργάζετο διαρκῶς τοὺς στίχους του. Διὰ τοῦτο παρήγαγεν δλίγα ἀποσπάσματα μᾶλλον ἡ ἔργα ἀρτια (Λάμπρος, Κρητικός, Ἐλεύθεροι πολιορκημένοι). 'Αλλ' ἡ λεπτή τεχνοτροπία του και ἡ ἀπαράμιλλος εὑρθμία τῆς φράσεως κατέστησαν αὐτὸν ὑπόδειγμα εἰς τοὺς μεταγενεστέρους.

Φύσις όρμητικωτέρα ήτο δ Λευκάδιος 'Αριστοτέλης Βαλαωρίτης (1824 - 1879), παραγωγικώτερος, εὐφάνταστος ἀλλὰ στερούμενος τῆς λεπτῆς καλαισθησίας τοῦ Σολωμοῦ. Σπουδάσας νομικά εἰς τὴν Γαλλίαν ἡγάπησε τὴν ρομαντικήν ποίησιν καὶ ήτο θαυμαστής τοῦ Ούγκω. "Οπως οἱ Εύρωπαιοι ρομαντικοὶ ἐλάτρευαν τὸν Μεσαίωνα καὶ τοὺς ἴπποτας, τοιουτοτρόπως καὶ ὁ Βαλαωρίτης ἐλάτρευσε τὸν 17ον καὶ 18ον αἰώνα τῆς Ἐλλάδος, τὸν ἑλληνικὸν μεσαίωνα, ὅπως ἔλεγε, τοὺς ἀρματωλούς καὶ κλέφτας, τοὺς ἀγῶνας τοῦ Σουλίου κ.λ.π.

Εἰς τὰ ἀξιόλογα ποιήματά του, εἰς τὰ δόποια ἔδωσε τὸν εὔγλωττον τίτλον *Μνημόσυνα* (1857), ἔψαλε κυρίως τὰ ἀνδραγαθήματα καὶ τὰ παθήματα τῶν θρυλικῶν ἔκεινων ἡρώων. 'Ωριμωτέρας τεχνοτροπίας προιόντα εἶναι δ 'Αθανάσης Διάκος, ἢ Κυρρὸς Φροσύνης καὶ δ Φωτεινός, δόποιος ἔμεινεν ἡμιτελῆς.

'Ενῷ δ Σολωμὸς καὶ δ Βαλαωρίτης δργανον εἶχον τὴν λαϊκὴν γλῶσσαν, ἔτερος Ζακύνθιος ποιητής, δ 'Ανδρέας Κάλβος (1792 - 1869) ἔγραψεν εἰς ἀρχαῖζουσαν γλῶσσαν τὰ ἀξιόλογα λυρικά του. 'Ο Κάλβος θεωρεῖται εἰς τῶν ἀρίστων ὑμνητῶν τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως, διὰ τῶν 24 'ῷδῶν του, αἱ δόποιαι ἀποτελοῦν καὶ τὸ μοναδικόν του ἔργον. 'Επὶ πολὺν καιρὸν δ Κάλβος παρέμενεν ἄγνωστος μέχρι τῆς ἐποχῆς, κατὰ τὴν δόποιαν δ Παλαμᾶς ἀπεκάλυψε τὴν πραγματικήν του ἀξίαν. 'Η γλῶσσα του εἶναι ἀνώμαλος καὶ ἀνάμεικτος ἀπὸ λέξεις τῆς λογίας καὶ τῆς δημοτικῆς, ἀλλὰ αἱ ἔννοιαι του ὑψηλαί, αἱ εἰκόνες καὶ μεταφοραί του μεγαλειώδεις καὶ δ ρυθμός του σοβαρὸς καὶ μεγαλοπρεπῆς. Δικαίως σημερον δ Κάλβος δινομάζεται δ Πίνδαρος τῆς νεοελληνικῆς φύδης.

'Ο Σολωμός (1798 - 1857)

Άριστοτέλης Βαλαωρίτης (1824 - 1879) ήταν Έλληνας φιλόλογος, πατριώτης και συγγραφέας. Ήταν ο πρώτος διδάκτωρ της ελληνικής γλώσσας στην Αριστοτελεία της Θεσσαλονίκης.

ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ ΤΗΣ ΛΟΓΙΑΣ ΠΑΡΑΔΟΣΕΩΣ

Τὴν λογίαν φαναριωτικὴν παράδοσιν ἡκολούθησαν οἱ ἀδελφοὶ Σοῦτσοι, καταγόμενοι ἐκ παλαιᾶς φαναριωτικῆς οἰκογενείας, οἱ ὅποῖοι ἦσαν οἱ γνωστότεροι ποιηταὶ τῆς ἐλευθερωθείσης Ἑλλάδος, κατελθόντες εἰς Ἀθήνας ἐκ Παρισίων, ὅπου ἔζησαν σπουδάσει. Ο Ἀλέξανδρος Σοῦτσος (1803 - 1863), εἰς τὴν ἔξαψιν τοῦ πάθους κατὰ τῶν μελῶν τοῦ Νομοτελεστικοῦ καὶ βραδύτερον κατὰ τοῦ Καποδιστρίου ἦ τοῦ Οθωνοῦ, εἶχε στιγμὰς σατιρικῆς εὐγλωττίας. Ἀλλ᾽ ὁ Περιπλανώμενός του, εἰς τὸν δόποῖον κακῶς ἀπομιμεῖται τὸν Βύρωνα, εἶναι πλήρης ρομαντικοῦ στόμφου. Λυρικώτερος ἦταν ο Παναγιώτης Σοῦτσος (1806 - 1868). Ἀλλὰ τὸ νεανικόν του ἔργον 'Ο δοιεπόρος, καθὼς καὶ τὰ δράματά του ἔχουν ἀφθονον αἰσθηματικὴν κοινολογίαν καὶ πολὺ διληγωτέραν ποίησιν ἦ δρᾶσιν. Κατὰ ταῦτα οἱ ἀδελφοὶ Σοῦτσοι εἶναι εἰσηγηταὶ τοῦ ρομαντισμοῦ εἰς τὴν Ἑλλάδα.

Τὴν λογίαν γλῶσσαν ἐχρησιμοποίησεν ἐπίσης εἰς τὰ πρωτότυπα καὶ εἰς τὰς πολλὰς μεταφράσεις του δὲ Ἀλέξανδρος Ρῖζος Ραγκαβῆς (1809 - 1892), ἀνὴρ μεγάλης μορφώσεως, γλωσσομαθής καὶ διπλωμάτης. Εὐθὺς δὲ κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς ἀνεξαρτησίας ἐφάνη ἐπικρατοῦσα ἡ λογία γλῶσσα καὶ εἰς τὴν ποίησιν. Εἰς τοῦτο συνετέλεσεν ἡ ἔδρυσις τοῦ Πανεπιστημίου καὶ οἱ ποιητικοὶ διαγωνισμοί, οἱ ὄποιοι ὅρον ἔθετον τὰ ποιήματα νὰ γράφωνται εἰς τὴν λογίαν. 'Ο καθηγητής τῆς Βοτανικῆς Θεόδωρος Ὁρφανίδης συνέθεσεν ἐπικὰ καὶ σατιρικὰ ποιήματα εἰς ἀρχαίουσαν, δὲ Δημήτριος Βερναρδάκης διεμόρφωσεν ἔδιον γλωσσικὸν τύπον, συνθέτων τὰ δύο μαστὰ δράματα (Μαρία Δοξαπατρή, Κυψελίδαι, Φαύστα, Μερόπη).

ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ ΤΗΣ ΚΑΘΑΡΕΥΟΥΣΗΣ

'Η γλῶσσα τοῦ πεζοῦ λόγου ἀνέκαθεν ἦτο λογία. 'Αλλ' ἀπὸ τῶν πρώτων πρὸ τῆς Ἐπαναστάσεως χρόνων ὑπέστη σημαντικὴν μεταβολήν, διότι ἡ παλαιοτέρα ἀρχαίουσα ἐκελησιαστικὴ γλῶσσα δὲν ἔξηρει εἰς τὰς νέας ἀνάγκας, αἱ ὄποιαι ἔγεννῶντο εἰς τὴν Ἐλλάδα διὰ τῆς ἀναπτύξεως τοῦ ἐμπορίου καὶ τῆς ἐπικοινωνίας μετὰ τῶν εὑρωπαϊκῶν λαῶν. Οἱ εὐφέυστεροι τῶν λογίων καὶ ἰδίως ὁ Κοραῆς ἥσθιάνθησαν τότε τὴν ἀνάγκην νὰ ἀπλοποιήσουν τὴν γραφομένην γλῶσσαν, διὰ νὰ τὴν καταστήσουν πλέον προσιτὴν εἰς τὸν λαὸν καὶ ἴκανήν νὰ ἐκφράζῃ τὰ νεώτερα νοήματα. Οὕτως ἔγεννήθη ἡ Καθαρεύουσα Νεοελληνική, ὡς γλωσσικὸς δῆλονότι τύπος τὸν ὄποιον μεταχειρίζόμεθι σήμερον. "Ἐργα δὲ ὡς ἡ ἀξιόλογος Ἰστορία τοῦ Ἐλληνικοῦ ἔθνους τοῦ καθηγητοῦ Κωνσταντίνου Παπαρρηγοπούλου ἔγραψήσαν εἰς τὸ ἰδίωμα τοῦτο. 'Αλλ' ἡ προσπάθεια αὕτη προσέκρουσεν εἰς τὴν ἀδιαλλαξίαν τῶν ἀρχαίωντων, οἱ ὄποιοι ἤθελον τὴν ἐπιστροφὴν εἰς τὴν Ἀττικήν.

Ο ΡΟΜΑΝΤΙΣΜΟΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗΝ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΝ

Εἰσηγηταί, δπως εἴπομεν, τοῦ ρομαντισμοῦ εἰς τὴν Ἐλλάδα ὑπῆρξαν οἱ ἀδελφοὶ Σοῦτσοι. 'Ο ρομαντισμὸς ἔξηκολούθησε καὶ ἔλαβε μεγαλύτερας διαστάσεις μετὰ τὴν μεταπολίτευσιν τοῦ 1862. Κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ἐφάνη ἡ ἔμμετρος μετάφρασις τῶν ποιητικῶν Μελετῶν τοῦ Λαμπρτίνου ὑπὸ τοῦ Ἀγγέλου Βλάχου καὶ ἡ μετάφρασις τοῦ περιφήμου μυθιστορήματος τοῦ Ούγκω, τῶν Ἀθλίων, ὑπὸ τοῦ Σκυλί-

τση έγινε δημοφιλεστάτη. Δύο δὲ ποιηταί, ἀποθανόντες νέοι, ὁ **Σπυρίδων Βασιλειάδης** (1845 - 1877), ὁ συγγραφεὺς τῶν 'Α τικῶν νυκτῶν καὶ τῆς Γαλατείας, καὶ ὁ **Δημήτριος Παπαρρηγόπουλος** (1843 - 1873), υἱὸς τοῦ ἴστορικοῦ, ἀντιπροσωπεύουν τὴν νέαν ταύτην φάσιν τοῦ ρομαντισμοῦ. Τέλος ὁ ὄψιμος ρομαντικὸς **Άχιλλεὺς Παράσχος** (1838 - 1895) ἔγραψε σχεδὸν μέχρι τέλους τοῦ αἰώνος μὲ περισσὴν αἰσθηματολογίαν, ἀναμειγνύων τοὺς γλωσσικοὺς τύπους καὶ διάλογον περιποιούμενος τὴν μορφὴν.

Η ΔΗΜΟΤΙΚΗ

'Αλλ' ὁ ρομαντισμὸς δὲν προήγαγε τὴν ἑλληνικὴν λογοτεχνίαν. 'Η ποίησις καὶ ἡ λογοτεχνία τῶν χρόνων ἐκείνων ἦσαν ποίησις καὶ λογοτεχνία λέξεων ἄνευ βαθυτέρας συγκινήσεως. Κατὰ τὰς τελευταίας λοιπὸν δεκαετίας τοῦ αἰώνος ἥρχισεν ἡ ἀντίδρασις κατὰ τῆς καταστάσεως, ἡ ὅποια εἰς τὴν ποίησιν ἐνεφανίσθη ὡς ἀντίδρασις κατὰ τοῦ ψευδορομαντισμοῦ.

'Ο ἔξοχώτερος τῶν λογογράφων τῶν χρόνων τούτων **Έμμανουὴλ Ροΐδης** (1835 - 1904) ἐδημιούργησε σκάνδαλον διὰ τοῦ υεναικοῦ του ἔργου «Πάπισσα Ιωάννα» (1860), ἡ ὅποια, ἐνῷ φαινομενικῶς ἐκαυτηρίαζεν ὑπερβολὰς τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας, ἦτο κατὰ βάθος καυστικὴ σάτιρα τῆς ρομαντικῆς σχολῆς. Βραδύτερον διὰ τῶν μελετῶν του περὶ νεοελληνικῆς ποίησεως ἐστατίσει τὴν κενότητα καὶ τὴν ἀσυναρτησίαν τῆς νεοελληνικῆς ποίησεως.

'Ο Ροΐδης ἔγραψε τὰ ἔργα του εἰς ἀπταιστον καθαρεύουσαν, ἀλλ' ἢτο ἐκ τῶν θερμοτέρων προμάχων τῆς δημοτικῆς. Τὰς γλωσσιάς του ίδεις ἀνέπτυξεν εἰς τὸ περίφημον ἔργον του «Τὰ Εἴδωλα». 'Ο δὲ συγγενὴς πρὸς αὐτὸν κατὰ τὴν ίδεολογίαν **Βλάσιος Γαβριηλίδης** (1852 - 1920), ἔξυψωσε τὴν δημοσιογραφίαν καὶ προσεπάθησε νὰ στρέψῃ τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ 'Ελληνικοῦ λαοῦ πρὸς τὸν πολιτισμὸν τῆς Εὐρώπης. Οἱ 30 τόμοι τῆς 'Ακροπόλεως εἶναι ἀπὸ τὰ διάλγα μνημειώδη ἔργα τῆς νεωτέρας 'Ελλάδος.

Περὶ τὸ τέλος τοῦ αἰώνος ἀξύνθη ἡ γλωσσικὴ ἔρις, διότι πολλοὶ λόγιοι προσεπάθησαν νὰ μεταχειρισθοῦν τὴν δημοτικὴν εἰς τὸν πεζὸν λόγον. 'Ο Χῖος **Ιωάννης Ψυχάρης** (1854 - 1909), γεννηθεὶς εἰς

τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ ἀνατραφεὶς εἰς Παρισίους, καθηγητὴς τῆς νεοελληνικῆς εἰς τὴν Σχολὴν τῶν Ἀνατολικῶν Γλωσσῶν τῶν Παρισίων, ἔγραψε τὸ Ταξίδι (1888), περίφημον γλωσσικὴν μελέτην, καὶ βραβύτερον σειρὰν ἔργων εἰς τὴν ἀπλῆν διμιλουμένην γλῶσσαν. Ὁ Ψυχάρης ἀπέκτησεν φανατικοὺς διπαδούς, οἱ διποῖοι ἐκκλιέργησαν τὴν δημοτικὴν γλῶσσαν εἰς τὴν ποίησιν καὶ τὸν πεζὸν λόγον.

Ἡ παράταξις τῶν δημοτικιστῶν ἐνισχύθη σημαντικῶς καὶ ἀπέκτησε μέγα κύρος μὲ τὴν ἐμφάνισιν τοῦ **Κωστῆ Παλαμᾶ**, ὁ ὅποιος ἐθεωρήθη ὡς ὁ ἔξοχώτερος ποιητὴς τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος. Ὁ Παλαμᾶς εἶναι πρῶτον ποιητὴς λυρικός, γνήσιος εἰς τὴν συγκίνησιν καὶ ἐπιβαλλόμενος διὰ τῆς ἴσχυρᾶς καὶ πρωτοτύπου ἀρμονίας τῆς μορφῆς. 'Αλλ' ὑπὲρ τὸν λυρικὸν ἰσταται ὁ διανοούμενος, ὁ ὅποιος μὲ ἴδιαιτέρων εὐχαρίστησιν καὶ κατὰ τρόπον ἔδιον ἐδέγκθη τὴν εὑρωπαϊκὴν διανόησιν καὶ εἶδεν ὑπὸ νέον φῶς τὴν ιστορίαν καὶ τὴν θέσιν τοῦ "Ἐθνους μας. 'Η ποίησίς του, ὅπως φανερώνεται εἰς ἓν ἀπὸ τὰ δριμώτερα ἔργα του, τὸν Δωδεκάλιογον τοῦ Γύρτου, θρηνεῖ τὰς ταπεινώσεις τῆς φυλῆς μας καὶ ὀνειρεύεται ἀνώτερον μέλλον. Ὁ Παλαμᾶς ὑπῆρξεν ἐκ τῶν πλέον παραγωγικῶν καὶ δημιουργικῶν ποιητῶν μας.

'Ἐν τῷ μεταξύ παρηγκωνίσθη ὁ ρομαντισμὸς καὶ οἱ ποιηταὶ ἥρχισαν οὐκ ἐπιμελοῦνται περισσότερον τὴν μορφήν. Ὁ ἡπειρώτης **Κώστας Κρυστάλλης**, ἀποθανὼν μόλις 26 ἔτῶν, προσεπάθησε νὰ ἀπομιμηθῇ τὴν γλῶσσαν καὶ τὴν ἀπλῆν τεχνοτροπίαν τῶν δημοτικῶν ἄσμάτων. Δύο δὲ γόνιμοι ποιηταί, ὁ **Βιζυηνός** καὶ ὁ **Δροσίνης**, εἰργάσθησαν ἐκ τῶν πρώτων εἰς τὴν διαμόρφωσιν τοῦ ἑλληνικοῦ στίχου καὶ τῆς ποιητικῆς

Κωστῆς Παλαμᾶς (1859 - 1943)

γλώσσης. 'Υποδειγματική ἀπό τὴν ἀποψιν αὐτὴν ἥτο ἡ παραγωγὴ τοῦ Γρυπάρη. 'Ο **'Ιωάννης Γρυπάρης**, Σίφνιος, σπουδάσας τὰ ἑγράκουλα μαθήματα εἰς τὴν Μεγάλην τοῦ Γένους Σχολὴν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, καὶ κατόπιν φιλολογίαν εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τῶν Ἀθηνῶν, ἔγραψε τὰ δνομαστὰ σονέτα του ἀκολουθῶν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον τὴν συντομίαν καὶ τὴν αὐστηρότητα τῆς Παρνασσιακῆς σχολῆς. 'Η ποίησίς του ἔφερε τὴν αὐστηρότητα εἰς τὴν σκέψιν καὶ τὴν ἔκφρασιν. 'Ο Γρυπάρης ἡσχολήθη καὶ εἰς τὰς μεταφραστικὰς ἔργασίας καὶ ἔδωσε πραγματικῶς ὑποδειγματικάς μεταφράσεις τῶν ἀρχαίων κλασσικῶν. Σειρὰ δὲ λεπτῶν, ἀν ὅχι πολὺ παραγωγικῶν λυρικῶν, ὡς ὁ **Πορφύρας**, ὁ **Μαλακάσης**, ὁ **Χατζόπουλος** κ.ἄ. ἔδειξαν τὴν λεπτὴν συγκίνησιν, τῆς ὁποίας εἶναι ἐπιδεικτική ἡ νεοελληνικὴ φυλή.

ΟΙ ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ ΤΩΝ ΤΕΛΕΥΤΑΙΩΝ ΕΤΩΝ

Κατὰ τὰς τελευταίας δεκαετίας ἀνεπτύχθη τὸ ἑλληνικὸν διηγημα.

'Αλέξανδρος Παπαδιαμάντης (1851-1911)

'Ο **'Αλέξανδρος Παπαδιαμάντης** (1851 - 1911), ἀπὸ τὴν Σκιάθον, τύπος θρησκόληπτος, φίλος τῆς ἀπλῆς καὶ ἀπερίττου ζωῆς, χωρὶς ματαιοδοξίαν, ἀφῆκεν εὐρὺν συγγραφικὸν ἔργον, κατὰ τὸ πλεῖστον διηγηματογραφικόν. Τὰ χυριώτερα γνωρίσματα τοῦ ἔργου τοῦ Παπαδιαμάντη εἶναι ἡ ἀγάπη τῆς θρησκείας, τῆς φύσεως καὶ τῶν ἀνθρώπων τῆς ταπεινῆς καὶ ἀπλούκης ζωῆς, εἶναι δὲ πλῆρες λυρικοῦ ταλάντου. 'Η γλῶσσα τοῦ Παπαδιαμάντη εἶναι ἡ καθαρεύουσα, ἀλλ' ἀνάμεικτος μὲ ἐκκλησιαστικὰς καὶ λαϊκὰς ιδιωματικὰς ἔκφράσεις. 'Ο Παπαδιαμάντης θεωρεῖται ὡς

ἐξαίρετος ἡθογράφος, τὰ δὲ πρόσωπα τῶν ἔργων του εἶναι ως ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀπλοῖ καὶ ἀφελεῖς νησιῶται καὶ χωρικοί.

Ο Ἀνδρέας Καρκαβίτσας (1860 - 1922), διετέλεσεν ως ἴατρὸς εἰς ἐμπορικὰ πλοῖα καὶ ἀπέβη μοναδικὸς εἰς τὴν ἐπεικόνησιν τῆς ναυτικῆς ζωῆς, ἐνῷ ἐκ παραλλήλου ἔξυμεν τὰ ἥθη καὶ τῶν δρεινῶν καὶ πεδινῶν Ἐλλήνων μὲ μεγάλην πιστότητα καὶ εἰλικρίνειαν. Ἀντιθέτως πρὸς τὸν Παπαδιαμάντην, ἐνεκολπώθη τὸ κήρυγμα τοῦ Ψυχάρη καὶ ἔγραψεν δόλα τὰ ἔργα του εἰς τὴν δημοτικήν. Τὰ ἔργα του διακρίνει πλοῦτος εἰς τὴν ἔκφρασιν καὶ ἀντίληψις τῆς λαϊκῆς ψυχῆς, διὰ τοῦτο θεωρεῖται καὶ αὐτὸς ως ἔξαίρετος ἡθογράφος. Τὸ ἔργον τοῦ Καρκαβίτσα, καθὼς καὶ τοῦ Παπαδιαμάντη, κατέχει ἔξαιρετικὴν θέσιν εἰς τὴν νεοελληνικὴν πεζογραφίαν.

Τὸ διήγημα καλλιεργεῖται πολὺ εἰς τὰς ἡμέρας μας καὶ ἔχει ἀξιολόγους ἀντιπροσώπους. Εὑρύτατα γνωστὸς εἶναι σήμερον ὁ **Δημοσθένης Βουτυρᾶς**, ὁ ὅποιος ἐπεβλήθη μὲ τὰ σύντομα καὶ ὑποβλητικὰ διηγήματά του.

Μετ' ίδιαζούσης ἀγάπης ἔκαλλιεργήθη καὶ ἔγινεν εἶδος λογοτεχνικὸν τὸ χρονογράφημα, εἰς τὸ δόποιον διεκρίθησαν ἀπὸ τοὺς παλαιοτέρους δὲ **Κονδυλάκης**, ἀπὸ τοὺς συγχρόνους δὲ **Νιρβάνας**, δὲ **Παπαντωνίου** καὶ δὲ **Σπύρος Μελάς**. Ο Μελάς εἰς τὸν ἔγραψε καὶ δράματα πολύκροτα (δὲ Γυιός τοῦ ἡσκιου, τὸ Χαλασμένο σπίτι, τὸ "Ασπρό καὶ τὸ μαύρο"), ἐνῷ δὲ Παπαντωνίος εἶναι συγγραφεὺς πολυμερέστατος καὶ ποιητής ἐμπνευσμένος καὶ κριτικός. Ἐπίσης ως δράματικὸς διεκρίθη καὶ δὲ **Γρηγόριος Ξενόπουλος**, τοῦ δόποιου τὰ δράματα ἔχουν λεπτὴν σκηνικὴν τέχνην (Φωτεινὴ Σάντρη, Στέλλα Βιολάντη κλπ.). Ο Ξενόπουλος ἔγραψεν ἐπίσης ἀξιόλογα μυθιστορήματα.

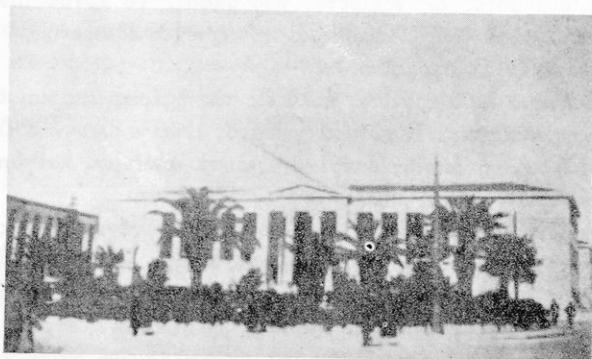
Αλλὰ τὸ μυθιστόρημα ἀνέπτυχθη εἰς τὴν Ἐλλάδα κυρίως μετὰ τὸν πόλεμον καὶ χαρακτηρίζει τὴν περίοδον αὐτὴν τῆς νεοελληνικῆς λογοτεχνίας. Οἱ συγγραφεῖς ἀπηλλάγησαν ἀπὸ τὴν ἡθογραφίαν, καλλιεργοῦν τὴν ἀνάλυσιν καὶ ἐνδιαφέρονται διὰ τὴν εὐρωπαϊκὴν διανόησιν. Η γλῶσσα δὲ αὐτῶν ἀπέβαλε καὶ αὐτὴ τὸν ἡθογραφικὸν χαρακτῆρα τῆς πρώτης ψυχαριτῆς ἐποχῆς καὶ προσπαθεῖ νὰ προσαρμοσθῇ εἰς τὴν ἔκφρασιν λεπτοτέρων ἔννοιῶν καὶ εἰς τὸν τύπον τῶν προηγμένων εὐρωπαϊκῶν γλωσσῶν.

ΑΙ ΤΕΧΝΑΙ – Η ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ

Η νεωτέρα Ἐλλὰς ἀνέπτυξε τὴν τέχνην καὶ εἰς ὅλους τοὺς κλά-

δους αὐτῆς ἔχει νὰ ἐπιδείξῃ ἔξαιρέτους δημιουργούς. 'Η ἀρχιτεκτονικὴ τοῦ Αθηναϊκοῦ πρωτευούσης εἰς τὰς Ἀθήνας. Αλλὰ τὰ πρῶτα ἔργα, διὰ τῶν δόποιων ἐκοσμήθη ἡ νέα πρωτεύουσσα, ἡσαν κυρίως ἔργα ξένων καλλιτεχνῶν, Ιδίως Γερμανῶν. Καὶ ἡ ἑλληνικὴ ὅμως ἀρχιτεκτονικὴ δὲν ἤργησε νὰ δώσῃ ἀξιολόγους καρπούς. Δὲν ἔχομεν ἀφθονίαν ἀρχιτεκτόνων, ἀλλ' οἱ διάγοι "Ελληνες ἀρχιτέκτονες εἰναι πραγματικοὶ δημιουργοὶ καὶ περιποιοῦν δόξαν εἰς τὴν χώραν μας. 'Εκ τούτων ἀξιολογώτεροι εἰναι οἱ ἔξης :

1) **Σταυράτιος Κλεάνθης** (1802 - 1862), ἐκ Μακεδονίας. 'Ε-

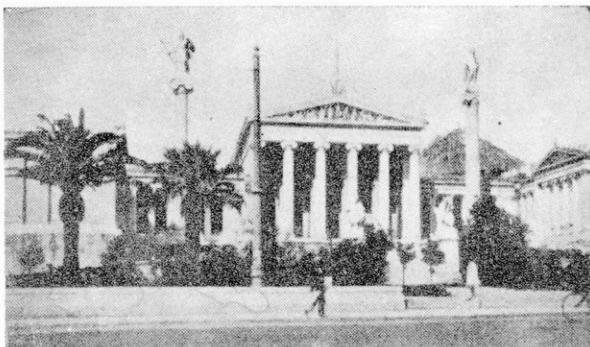
Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν

'Η οἰκοδομὴ ἤρχισε τὸ 1837 κατὰ σχέδιον τοῦ Δανοῦ ἀρχιτέκτονος Χριστιανοῦ Χάνσεν. Τὸ 1843 ἐκτίσθη ἡ προσθία πλευρᾶ καὶ τὸ 1850 συνετελέσθη διάλογληρον τὸ κτίριον. 'Η οἰκοδομὴ ἔγινε διὰ πανελλήνιων ἐράνων καὶ συνδρομῶν. 'Ακολουθεῖ, ὅπως καὶ τὸ ίδια σύγχρονα οἰκοδομήματα τῶν Ἀθηνῶν ('Α-καδημία, Βιβλιοθήκη κλπ.), τέχνην κλασσικίζουσαν.

σπουδασεν εἰς τὸ Βερολίνον καὶ κατῆλθεν εἰς τὴν Ἐλλάδα, ὅπου ἀνέλαβε δημοσίαν ὑπηρεσίαν. "Εκτισε τὸ πρῶτον ἑλληνικὸν Πανεπιστήμιον εἰς τὰς ὑπαρείας τῆς Ἀκροπόλεως (ἡδη ἔρειπωμένον) καὶ μερικὰς ἄλλας κατοικίας, αἱ δοποῖαι ἔχουν ίδιαιτέρων τεχνοτροπίαν, προσηρμοσμένην εἰς τὸν τόπον μας (Μέγαρον Δουκίσσης τῆς Πλακεντίας εἰς τὴν λεωφόρον Βασιλίσσης Σοφίας, Πύργος τῆς αὐτῆς δουκίσσης εἰς τὴν Πεντέλην, μέγαρον Θεοτόκη ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Σωκράτους).

2) **Λύσανδρος Καυταντζόγλου** (1811 - 1885), ἐκ Θεσσαλο-

νίκης. ’Εσπούδασεν εἰς τὴν Ἰταλίαν. Διεκρίθη ὡς ἀρχιτέκτων εἰς τὸ ἔξωτερικὸν καὶ ὑπῆρξε μέλος πολλῶν καλλιτεχνικῶν Ἀκαδημιῶν.

’Ακαδημία Ἀθηνῶν

’Ιδρυθη μεταξὺ τῶν ἑτῶν 1859 - 1885 δαπάναις τοῦ ἐκ Μακεδονίας μεγάλου εὐεργέτου βαρώνου Σίνα καὶ ὑπὸ τοῦ ἀρχιτέκτονος Θεοφίλου Χάνσεν τοῦ νεωτέρου.

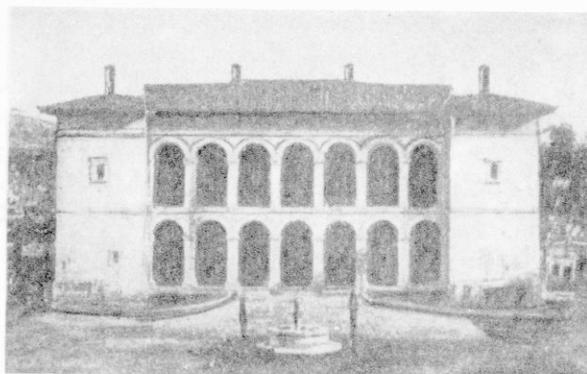

’Εθνική Βιβλιοθήκη

Δωρεὰ τέν μεγάλων εὐεργετῶν ἀδελφῶν Βαλλιάνων ἐκ Κεφαλληνίας, μεγαλεμπόρων καὶ τραπεζιτῶν (1903) κατὰ σχέδιον τοῦ Δανοῦ ἀρχιτέκτονος Χάνσεν τοῦ νεωτέρου.

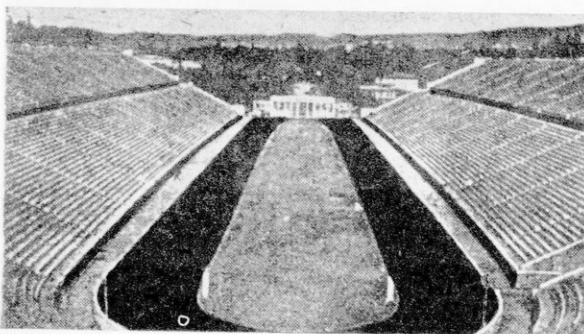
”Εκτισε τὸ παλαιότερον Ἀρσάκειον, τοὺς ναοὺς τῆς Ἀγίας Ειρήνης καὶ τοῦ Ἀγίου Κωνσταντίνου καὶ τὸν καθολικὸν ναὸν τοῦ Ἀγίου Διονυ-

σίου ἐν Ἀθήναις. Καὶ τὰ ἔργα τοῦ Καυταντζόγλου ἔχουν τὴν σφραγῖδα τῆς προσωπικότητός του.

Μέγαρον Δουκίσσης Πλακεντίας.

Ἐργον τοῦ ἀρχιτέκτονος Σταματίου Κλεάνθους. Τὸ κτί-
ριον σήμερον χρησιμοποιεῖται ὡς Βυζαντινὸν Μουσεῖον
(λεωφόρος Βασιλίσσης Σοφίας, Ἀθῆναι).

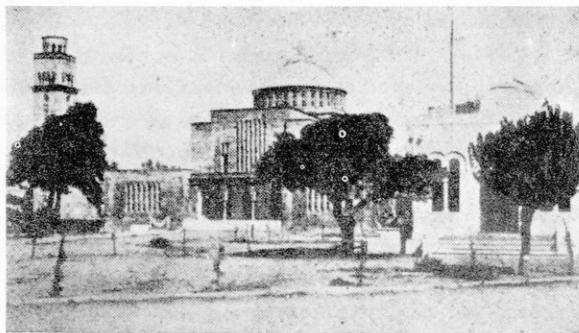

Παναθηναϊκὸν Στάδιον

Αναμαρμάρωσις τοῦ χώρου τοῦ ἀρχαίου Παναθηναϊκοῦ σταδίου, γενομένη τὸ 1896 κατά τὸ σχέδιον τοῦ ἀρχιτέκτονος Ἀναστασίου Μεταξᾶς καὶ διπάναις τοῦ μεγάλου εὐερ-
γέτου Γεωργίου Ἀβέρωφ.

3) **Ἀναστάσιος Μεταξᾶς**, ὁ δόποιος ἐγεννήθη ἐν Ἀθήναις τὸ

1863 καὶ ἀπέθανε τὸ 1937. Ἐδώσε τὰ σχέδια τῆς ἀναμορφώσεως τοῦ Παναθηναϊκοῦ Σταδίου, τοῦ Αἰγινητείου νοσοκομείου καὶ τοῦ Νοσοκομείου Συγγροῦ, τοῦ Νοσοκομείου τῶν Παιδών, τοῦ μεγάρου τῆς Γαλλικῆς πρεσβείας καὶ ἄλλων κτιρίων τῶν Ἀθηνῶν.

Ναὸς Ἀγίου Παύλου (Κόρινθος).

Οἰκοδομή κατὰ σχέδιον τοῦ ἀρχιτέκτονος Ἀριστοτέλους Ζάχου. Εἶναι ἐν ἀπὸ τὰ ὡραιότερα μνημεῖα τῆς νεωτέρας ἑληνικῆς τέχνης.

4) **'Αριστοτέλης Ζάχος** (1879 - 1939), ἐκ Σιατίστης τῆς Μακεδονίας. Ἐσπούδασεν εἰς τὴν Γερμανίαν, ὅπου ἔμεινε πολὺν καιρὸν ὡς διευθυντῆς τῶν δημοσίων ἔργων τῆς Βάδης. Ἡσχολήθη Ἰδιαιτέρως μὲ τὴν βυζαντινὴν ἀρχιτεκτονικὴν, καθὼς καὶ τὴν νεοελληνικὴν λαϊκήν. Διὰ τοῦ συνδυασμοῦ τῶν δύο αὐτῶν τάσεων ἐδημιούργησε τύπον νεοελληνικῆς οἰκίας ἔξαρτεν, μὲ δόλην τὴν γραφικότητα τῶν βυζαντινῶν οἰκοδομημάτων καὶ τὰς ἀνέσεις τῆς σημερινῆς ζωῆς (οἰκία Χατζημιχάλη, οἰκία Πάλλη, οἰκία τοῦ Ἰδίου εἰς τὴν συνοικίαν Μέτες). Ἀλλὰ τὸ μέγα ἔργον τοῦ Ζάχου ἦτο ἡ ἀναστήλωσις τοῦ καέντος τὸ 1917 μεγάλου βυζαντινοῦ ναοῦ τοῦ Ἀγίου Δημητρίου Θεσσαλονίκης, ἡ ὁποία ἐπροχώρησεν ἀρκετά, ἀλλὰ διεκόπη ἐκ τοῦ ἐπειθόντος θανάτου του, ἀποπερατωθεῖσα μόλις κατὰ τὸ τελευταῖα ἔτη. Ὁ Ζάχος ἦτο εὐρυτάτης καλλιτεχνικῆς μορφώσεως ἀρχιτέκτων, ἡ ὁποία ἔξεδηλώθη κατὰ τρόπον πρωτότυπον καὶ ἀριστοτεχνικόν. Ἐκτισεν ἐπίσης πλῆθος ναῶν (εἰς τὰς Πάτρας, τὸν Βόλον, τὴν Σιάτισταν κ.ἄ.), εἰς τοὺς ὁποίους συνεδύασε τὸν βυζαντινὸν τύπον μὲ τὰς σημερινὰς ἀνάγκας ἐνδεκτός λαοῦ.

Η ΖΩΓΡΑΦΙΚΗ

‘Η Ζωγραφική ἐκαλλιεργήθη πολὺ εἰς τὴν ἀναγεννηθεῖσαν Ἑλλάδα καὶ παρήγαγεν ἀξιολόγους καλλιτέχνας. Ἐκ τῶν ἐλληνικῶν χωρῶν, αἱ ὁποῖαι ἔδωσαν πολλοὺς καλλιτέχνας, ἔξεχουν ίδίως ἡ Κέρκυρα καὶ μετ’ αὐτὴν ἡ μικρὰ καὶ γραφικὴ νῆσος τοῦ Αιγαίου, ἡ Τῆνος. Ἀξιον παρατηρήσεως εἶναι, ὅτι δὲ λόκληροι οἰκογένειαι ἐκ τῶν νήσων αὐτῶν διετήρουν ὡς ἀληρονομικὸν τὸ καλλιτεχνικὸν τάλαντον. Θά μνημονεύσωμεν τὰς σημαντικωτέρας ἐκ τῶν οἰκογενειῶν αὐτῶν, αἱ ὁποῖαι ἐκαλλιέργησαν τὴν ζωγραφικὴν καὶ τὴν γλυπτικὴν : 1) **Προσαλένται.** Ὁ ἀρχηγὸς τῆς οἰκογενείας **Παῦλος Προσαλέντης** ἐκ Κερκύρας ἦτο γλύπτης. Οἱ ὄλλοι Προσαλένται διέπρεψαν εἰς τὴν Ζωγραφικήν : α) **Σπυρίδων Προσαλέντης**, ἔξαίρετος προσωπογράφος, ίδιως τῶν ἀγωνιστῶν τοῦ 1821. β) **Αἰμίλιος Προσαλέντης**, υἱὸς τοῦ προηγουμένου, περίφημος ὑδατογράφος. Ἡ σχολήθη περὶ τὴν ἀπεικόνισιν τῆς θαλάσσης καὶ τῆς θαλασσινῆς ζωῆς. γ) **Ἐλένη Προσαλέντη**, ἀδελφὴ τοῦ προηγουμένου.

‘Ἐξεπόνησε προσωπογραφίας καὶ ἀγιογραφίας. δ) **Παῦλος Προσαλέντης**, ὁνεώτερος. Ἡ σχολήθη μὲ θέματα τοῦ ἀνατολικοῦ βίου, τὸν διοῖον ἐγνώρισεν ἐν Αἴγυπτῳ.

2) **Λύτραι**. Εἰς τούτους, καταγομένους ἐκ Τήνου, ἀνήκουν τρεῖς καλλιτέχναι : α) **Νικηφόρος** (1832 - 1904), μέγας ζωγράφος τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος. Ἐσπούδασεν εἰς τὴν Ἀκαδημίαν τοῦ Μονάχου καὶ είχε συμμαθητὴν τὸν Γύζην. Τὰ ἔργα τοῦ Νικηφόρου Λύτρα (κυρίως προσωπογραφίαι) εἶναι ἀπὸ τὰ πολυτιμώτερα καλλιτεχνήματα τῆς νεω-

Νικόλαος Γύζης (1842 - 1901)

τέρας Ἑλλάδος. Οἱ δύο υἱοί του : β) **Νικόλαος** καὶ γ) **Περικλῆς** ὑπῆρξαν ἐπίσης ἔξαίρετοι ζωγράφοι.

3) **Νικόλαος Γύζης** (1842 - 1901), ἐκ Τήνου. 'Η ἐμφάνισις τοῦ Γύζη ἀποτελεῖ σημαντικώτατον σταθμὸν εἰς τὴν νεοελληνικὴν ζωγραφικήν. 'Εσπούδασεν εἰς τὸ Μόναχον, ὅπου διήγαγε τὸ περισσότερον μέρος τοῦ βίου του καὶ ἀπέθανεν. 'Ο Γύζης ᾡτοῦ ζωγράφος μεγάλης ἐμπνεύσεως καὶ ἥσκησεν ἴσχυρὰν ἐπίδρασιν εἰς τὴν ἔξελιξιν τῆς νεωτέρας ἑλληνικῆς ζωγραφικῆς. 'Εξωγράφισε πλῆθος προσωπογραφιῶν καὶ μεγάλων πινάκων, οἱ ὄποιοι θεωροῦνται ἔργα πολυτιμότατα ὅχι μόνον τῆς ἑλληνικῆς, ἀλλὰ καὶ τῆς εὐρωπαϊκῆς ζωγραφικῆς.

4) **Κωνσταντῖνος Βολονάκης** (1837 - 1907), ἐκ Κρήτης. 'Εσπούδασεν εἰς τὸ Μόναχον καὶ ἀνεδείχθη ὁ ἔξοχώτερος τῶν Ἐλλήνων θαλασσογράφων (ἔργα: «Ἡ ἐν Σαλαμῖνι ναυμαχία», «Ἡ Πυρόπλησις τῆς Τουρκικῆς ναυμαχίδος», «Ἡ Εξοδος τοῦ Ἀρεως» κλπ.).

5) **Γεώργιος Ιακωβίδης** (1858 - 1932). 'Εσπούδασεν εἰς τὸ Μόναχον καὶ διεκρίθη ἵδιως εἰς προσωπογραφίας καὶ σκηνὰς τοῦ παιδικοῦ βίου (ἔργα: «Παιδικὴ συναυλία», «Παιδικὸς καυγᾶς», «Μικρὰ βάσανα», «τὸ Κτένισμα τῆς ἐγγονῆς» κτλ.).

6) **Κωνσταντῖνος Παρθένης**, ὁ μεγαλύτερος τῶν νεωτέρων ζωγράφων τῆς Ἐλλάδος. Τὰ ἔργα του διακρίνει λιτότης καὶ ἐγκράτεια καὶ βαθεῖα αἴσθησις τοῦ περιττοῦ, πρὸ πάντων δὲ βαθεῖα πνευματικότης καὶ ἰδεαλισμός.

Τὸ πλῆθος τῶν νεωτέρων Ἐλλήνων ζωγράφων εἶναι πολὺ, ἡ δὲ καλλιέργεια τῆς τέχνης αὐτῆς ἀποδεικνύει τὴν κληρονομικὴν τάσιν τοῦ Νεοελληνος πρὸς τὴν καλλιτεχνίαν.

Η ΓΛΥΠΤΙΚΗ

'Η κατ' ἔξοχὴν ἑλληνικὴ τέχνη, ἡ Γλυπτική, ἐκαλλιεργήθη εἰς τὴν νεωτέραν Ἐλλάδα μὲ πολὺν ζῆτον, ἀνέδειξε δὲ καὶ αὐτὴ μερικὰς οἰκογενείας λεπτῶν καλλιτεχνῶν. 'Εκ τούτων ἀναφέρομεν τοὺς ὄνομαστοτέρους:

1) Οἱ **Σῶχοι**, ἐκ Τήνου, εἰς τοὺς ὄποιούς ἀνήκουν δύο ἔξαρτοι γλύπται: ὁ **Λάζαρος Σῶχος** (1862 - 1911) καὶ ὁ **Αντώνιος Σῶχος** (γεν. 1888). 'Ο πρῶτος ὑπῆρξε πραγματικὸς διδάσκαλος (maître). 'Ενεπνέετο ἀπὸ τὴν φύσιν καὶ τὴν ἑλληνικὴν ἀρχαιότητα. 'Απὸ τὴν πρώτην ἔλαβε τὴν ἀλήθειαν, ἀπὸ τὴν δευτέραν τὴν λιτότητα, τὴν εὐγένειαν καὶ τὴν ἀρμονίαν. Κατεσκεύασε προτομὰς καὶ συμπλέγματα. 'Ο δεύτερος, καθηγητὴς τοῦ Πολυτεχνείου, ἐμπνέεται

N. Γκύζη : «Τὸ κροφὸ σχολὴν» (Ἴωνες Εἰναι μετέπειτα τὰς Χρῆμας τὰς αὐτοῦ τοὺς „Εὐθυναίς”).

Ν. Γάζη : «Τὸ τέμα» (ή υπόθεσις παραμένη ἀπό τὰ Ελληνικὰ εἱκύα). «Ψυχὴ λέφιστερῆ τὸ ἐναντίον τοῦ ἀγίου που ξήνε τὸ τέμα» δεξιά ἡ κόρη που ἔκανε τὸ τάμα γιὰ τὸν πόνο της, μαζὶ μὲ τῇ μάνια της.

ἀπὸ τὰς ἀρχαϊκὰς μορφὰς καὶ διακρίνεται διὰ τὴν λιτότητα καὶ τὴν σαφήνειαν.

2) Οἱ **Φυτάλαι**, τέσσαρες : οἱ Λάζαρος, Γεώργιος, Μᾶρκος καὶ Ἰωάννης. Διεκρίθη περισσότερον ὁ **Λάζαρος Φυτάλης** (1831 - 1909), ὁ ὄποιος ἡκολούθησε κλασσικίζουσαν τεχνοτροπίαν. Κατεσκεύασε προτομάς, συμπλέγματα, ἀνδριάντας καὶ ἐπιτύμβια μνημεῖα (ἀνδριάντες τῶν Γρηγορίου Ε', Κανάρη, Καραϊσκάκη, Σολωμοῦ κλπ.).

3) **Λ. Δρόσης** (1843 - 1884). Ἐσπούδασεν εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ εἰς τὸ Μόναχον καὶ ἡκολούθησεν εἰς τὴν τέχνην του τὸν νεοκλασσικισμὸν (Μνημεῖον Δ. Τψηλάντου, δεστώματα καὶ ἀγάλματα Σιναίας Ἀκαδημίας, ἀνδριάς Βαρβάκη εἰς τὸ Ζάππειον κ.τ.λ.).

Γ. Γιαννούλη : «Τὰ πρῶτα βήματα».

δριάς τοῦ Γλάδστωνος πρὸ τοῦ Πανεπιστημίου.

7) **Γιαννούλης Χαλεπᾶς**. Ἐγεννήθη ἐν Τήνῳ τὸ 1854 καὶ ἀπε-

4) **Ι. Βιτσάρης** (1843 - 1892). Μολονότι βραχύβιος καὶ αὐτός, ὅπως καὶ ὁ Δρόσης, ἐπλούτησε τὴν γώραν μας μὲν μερικὰ ἔξαιρετα ἔργα. Ἡκολούθησε τὸν ρεκλισμόν, ἀλλὰ δὲν λείπει ἀπὸ αὐτὸν ἡ ὑψηλὴ πνοὴ τῆς κλασσικῆς τέχνης. Κατεσκεύασε πολλά, ἵδιας ἐπιτύμβια μνημεῖα.

5) **Δ. Φιλιππότης** (1840 - 1920), ἐκ Τήνου, διακριθεὶς ἵδιας εἰς τὴν παράστασιν προσώπων τοῦ καθημερινοῦ βίου, εἰς τὰ ὄποια διακρίνει τις τὰς ἔξαιρέτους ἀνατομικάς του γνώσεις («Εὐλογραύστης», «ὁ Μικρὸς ψαρᾶς», «ὁ Θεριστής»).

6) **Γ. Βιτάλης** (1840 - 1901), νεοκλασσικός. Ἐργον του σημαντικὸν ὁ ἀν-

βίωσε τὴν 15ην Σεπτεμβρίου 1938. Ὁ ἔξαιρετος αὐτὸς καλλιτέχνης εἶχε σκληρὰν μοῖραν, καταδικασθεὶς νὰ διέλθῃ τὸ περισσότερον τοῦ βίου του ὡς φρενοβλαβής εἰς τὴν ιδιαιτέραν του πατρίδα. Ἀνακτήσας τὴν πνευματικήν του διαύγειαν καὶ τὴν δημιουργικήν του ἔμπνευσιν

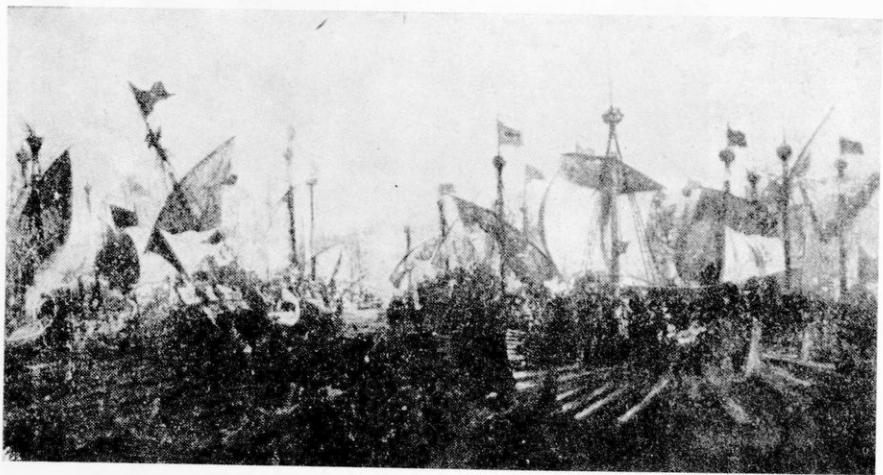
Γ. Ιακωβίδη : «Τὸ μπάνιο τοῦ μικροῦ».

ἐγκατεστάθη πρὸ τοῦ τελευταίου πολέμου εἰς τὰς Ἀθήνας, ὅπου καὶ ἀπέθανεν εἰς βαθὺ γῆρας. Εἶναι πραγματικὸς δημιουργὸς καὶ κάμνει κατάπληξιν ἡ δύναμις του εἰς τὴν ἔκφρασιν καὶ ἡ ψυχικότης τοῦ ἔργου του. "Ἐργα του : «ἡ Κοιμωμένη», «ὁ Σάτυρος παιζῶν μὲ τὸν ἔρωτα», «ἡ Φιλόστοργος μάτηρ» κ.ἄ. ·

- 8) **Κ. Δημητριάδης**, ἐκ Στενημάχου (1881 - 1944).
- 9) **Θ. Θωμόπουλος**, ἐκ Σμύρνης (έγεννήθη τὸ 1878).
- 10) **Μιχ. Τόμπρος**, ἐξ Ἀθηνῶν (έγεννήθη τὸ 1889).

Νικηφόρου Λύτρα : «Τὸ ιζάνισμα».

Κ. Βολονάκη : «Ἡ ἐν Σαλαμῖνι ναυμαχία».

Οἱ δύο τελευταῖοι γλύπται εἶναι ἐκ τῶν ἐπιζώντων καλλιτεχνῶν τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος καὶ ἔξακολουθοῦν μὲ πολὺν ζῆλον καὶ μὲ ἐπιτυχίαν τὴν γλυπτικὴν παράδοσιν τῆς χώρας μας.

Η ΜΟΥΣΙΚΗ

Κατὰ τοὺς χρόνους τῆς δουλείας καὶ κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς πατρίδος μας ἡ μόνη μουσικὴ ἥσπα τὰ κλέφτικα καὶ τὰ ἄλλα δημοτικὰ τραγούδια. Τὸ μέλος τῶν τραγουδιῶν αὐτῶν, τὸ ὁποῖον προϊλθεν ἀπὸ τὴν βυζαντινὴν μουσικὴν καὶ ἀνεμείχθη μὲ πολλὰ ἀνατολικὰ στοιχεῖα, διλίγον κατ' διλίγον ἑλλαζε χρῶμα καθαρῶς ἑλληνικὸν καὶ ἀπετέλεσε τὴν λαϊκὴν ἑλληνικὴν μουσικήν. Ἡ μουσικὴ αὐτὴ δὲν ὑστερεῖ εἰς κάλλος καὶ εἰς τέχνην οὐδεμιᾶς ἄλλης.

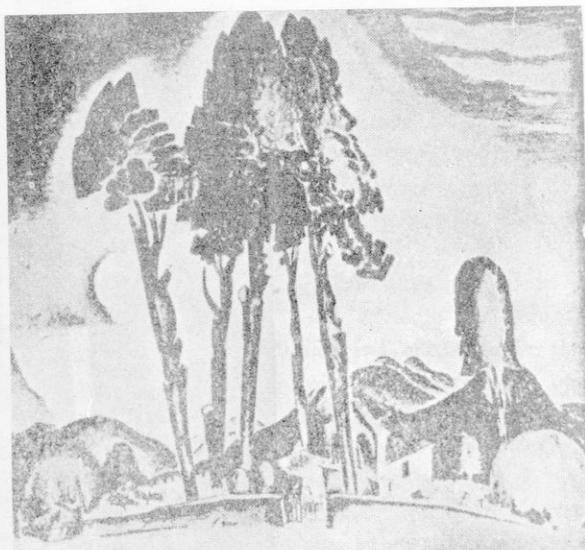
Ἡ εὐρωπαϊκὴ μουσικὴ καὶ ἡ διδασκαλία αὐτῆς διὰ πρώτην φορὰν ἥδιθον εἰς τὴν Ἑλλάδα ἐπὶ τοῦ Καποδιστρίου. Βραδύτερον, ἐπὶ τῶν Βυζαρῶν καὶ τοῦ "Οθωνος, τὸ ἑλληνικὸν κοινὸν ἥρχισεν δόλονεν καὶ περισσότερον νὰ ἔξοικειοῦται πρὸς τὴν εὐρωπαϊκὴν μουσικήν. Χάρις εἰς τὴν στρατιωτικὴν μουσικὴν καὶ εἰς τὰ διάφορα μουσικὰ θέατρα, σοβαρὰ ἡ ἑλλαφρά (μελόδραμα ἡ ὀπερέτα), ἥρχισε νὰ διαφαίνεται ἡ ἀγάπη τοῦ λαοῦ πρὸς τὴν εὐρωπαϊκὴν μουσικήν.

Ἡ πρώτη ἀνθίσις τῆς εὐρωπαϊκῆς μουσικῆς εἰς τὸν τόπον μας εἶναι ἡ καντάδα, ἡ ὁποία, ἐκ τῆς Ἐπτανήσου τὸ πρῶτον διαδοθεῖσα εἰς τὴν λοιπὴν Ἑλλάδα, ἀπέληξεν εἰς τὴν ὠραίαν Ἀθηναῖς καντάδαν, ἡ

Κ. Παρθένη : « Προσωπογραφία τῆς κ. Π. ».

δποία ἀνεπλήρου τὴν χορωδίαν τῶν ἄλλων λαῶν καὶ ἐγνώρισεν ἡμέρας δόξης. Τὰ μελοφρικάτατὰ τραγούδια τῆς ἑλληνικῆς καντάδας, τὰ ὅποια ἡσκεν ἐνδεδυμένα τὸ ἔνδυμα τῆς εὐρωπαϊκῆς μουσικῆς τέχνης, εἰναι πλήρη ἑλληνικοῦ ἀρώματος καὶ δροσερότητος, ἡ ὅποια πολλὰ ὑπισχνεῖτο διὰ τὴν ἔξελιξιν τῆς νεωτέρας ἑλληνικῆς μουσικῆς. Ἐλλὰ ἡ καταπληκτικὴ πρόοδος τῆς μουσικῆς εἰς τὴν Εύρωπην καὶ ἡ ραγδαία εἰσέρμησις αὐτῆς εἰς ὅλας τὰς γώρας ἐδημιούργησε καὶ εἰς

Κ. Παρθένη : « Τὸ ἐκκλησάκι ποὺ ἔμοιαζε μὲ λογισμὸ κρυφό ».

Ο Παρθένης εἶναι δὲ εἰσηγητὴς καὶ ἀντιπρύστης τοῦ Ἑμπρεστιονισμοῦ εἰς τὴν Ἑλλάδα, περὶ τοῦ ὅποιου ἔδει πόμνημα εἰκόνος σελ. 261 καὶ 262.

τὴν Ἑλλάδα μίαν κίνησιν πρὸς τὴν καθαρὰν εὐρωπαϊκὴν μουσικὴν, ἡ ὅποια ἐπέφερε τὴν ἀνακοπὴν τῆς ἔξελιξεως τῆς ἑλληνικῆς μουσικῆς. Ἐν τούτοις πολλοὶ Ἑλληνες μουσικοί, πραγματικοὶ δημιουργοί, διεῖδον τὸ κακὸν καὶ προσεπάθησαν ἐκ τοῦ συνδυασμοῦ ἑλληνικῶν στοιχείων καὶ τῆς εὐρωπαϊκῆς τεχνικῆς νῦν δημιουργήσουν ἔθνικὴν νεοελληνικὴν μουσικὴν. Ἀναφέρομεν τοὺς σημαντικωτέρους ἐξ αὐτῶν :

1) **Νικόλαος Μάντζαρος**, μελοποιήσας τὸν Ἑθνικὸν "Ὕμνον καὶ γράψας μερικὰς θρησκευτικὰς συνθέσεις.

2) **Νικόλαος Μεταξᾶς**, ἐκ Κεφαλληγίας, γράψας τὸ μελόδραμα Μῆροκος Μπότσαρης.

3) **Παῦλος Καρρέρος**, ἐκ Ζακύνθου, συνθέσας διάφορα μελοδράματα ἑλληνικῆς ὑποθέσεως: Μῆροκος Μπότσαρης, Κυρά Φροσύνη, Μαραθών—Σαλαμίς, Δέσπων ἡρωὶς τοῦ Σουλίου κ.τ.λ.

Λ. Δρόση: «Ο Βαρβάκης».

Γ. Βιτάλη: «Ο Γλάδστων».

4) **Σπυρος Ξύνδας**, ἐκ Κερκύρας, συνθέτης τοῦ μελοδράματος, ὑποψήφιος βουλευτής.

Όλοι οἱ ἀνωτέρω καλλιτέχναι ἦσαν Ἐπτανήσιοι. Ἡ Ἐπτάνησος εἶχε γνωρίσει πολὺν ἐνωρίτερον τὴν εὐρωπαϊκὴν μουσικὴν καὶ πολὺν ἐνωρίας ἔκαμεν αὐτὴν κτῆμα τῆς. Ἡ νεωτέρα γενεὰ τῆς Ἐπτανήσου ἔχει νὰ ἐπιδείξῃ δύο ἀξιολόγους μουσικάς φυσιογνωμίας, τὸν Σαμάραν καὶ τὸν Λαυράγκαν.

5) **Σπύρος Σαμάρας**, ἐκ Κερκύρας, δραματικὸς μουσουργός,

τοῦ ὁποίου ἡ φήμη ἐξῆλθεν ἀπὸ τὰ ὅρια τῆς Ἑλλάδος. Ἐκ τῶν μελοδραμάτων του καταπληκτικὴν ἔπιτυχίαν ἔσημείωσαν τά : Flora mirabilis καὶ Made moielle Belle Isle, πολλὰ δὲ ἐκ τῶν μικρῶν του τραγουδιῶν εἶναι γνωστότατα καὶ χαριέστατα.

6) **Διονύσιος Λαυράγκας**, ἐκ Κεφαλληνίας, ὁ ὁποῖος κατηγάλωσεν ὄλην του τὴν ζωὴν εἰς τὴν ἰδέαν τῆς δημιουργίας ἑθνικοῦ μελοδράματος. Ο Λαυράγκας, δεξιοτέρης μουσικός, θήλησε νὰ ἀναπτύξῃ ἑλληνικὰ θέματα διὰ τῆς εὐρωπαϊκῆς τεχνικῆς καὶ ἔδωσε μερικὰ ἀξιόλογα δείγματα τῆς προσπαθείας του αὐτῆς : Εἰσαγωγὴ καὶ Φούγκα, Σουτάκια τὰ τέσσαρα μελοδράματα : Μάγισσα, τὰ Δύο ἀδέλφια, Διδώ, Λυτρωτής

7) **Ναπολέων Λαμπελέτ** καὶ ὁ νεώτερος ἀδελφὸς **Γεώργιος Λαμπελέτ**.

Ο πρῶτος ἀνήκει εἰς τὴν κατηγορίαν τῶν λαϊκῶν τραγουδιστῶν καὶ συνθετῶν ἐλαφρᾶς μουσικῆς, ἐνῷ ὁ δεύτερος ἐπίστευσεν εἰς τὴν δημιουργίαν ἑθνικῆς μουσικῆς καὶ συνέθεσε τὸ ἀξιόλογον ἔργον Γιορτή, τὸ ὁποῖον ἔχει ἑλληνικὸν χρῶμα.

8) **Κόκκινος** καὶ **Στρουμπούλης**. Αμφότεροι ἡσχολήθησαν μὲ τὸ ἑλληνικὸν τραγούδι. Τὰ ὠραιότερα τραγούδια των ἐκτελοῦνται καὶ σήμερον μὲ πολλὴν ἀγάπην.

9) Ο **Μανώλης Καλομοίρης**, ὁ ὁποῖος ἔθεσεν ὡς δόγμα πίστεως τὴν δημιουργίαν ἑθνικῆς μουσικῆς καὶ μὲ τὸ πνεῦμα αὐτὸς εἰργάσθη πάντοτε. Υπῆρξεν ἐκ τῶν μᾶλλον πολυγράφων Ἑλλήνων συνθετῶν. Γνωστότατα εἶναι τὰ δύο του μελοδράματα : Πρωτομάχος τοράκις καὶ Δακτυλίδι τῆς μάννας καὶ τὰ δύο του μεγάλα συμφωνικά ἔργα : Λεβεντιά καὶ ἡ συμφωνία τῶν Ανίδεων καὶ καλῶν ἀνθρώπων

Λ. Φυτάλη :

«Ο Πατριάρχης Γρηγόριος Ε'».

φωνικὰ ἔργα : Λεβεντιά καὶ ἡ συμφωνία τῶν Ανίδεων καὶ καλῶν ἀνθρώπων

Δ. Φιλίπποτη : «Ο ξυλοθραύστης».

Γιαννούλη Χαλεπᾶ : «Η κοιμωμένη».

'Επίσης τὴν ἴδιαν ὁδὸν πρὸς ὅγμιουργίαν ἐθνικῆς μουσικῆς βαδίζουν οἱ μουσικοὶ Μάριος Βάρθογλης, Γεώργιος Σκλάβιος, ὁ δὲ Αἰμιλίος Ριάδης, ἐκ Μακεδονίας, ἀποθανὼν πρὸ διάγων ἐτῶν, ἔγραψεν ὠραιότατα τραγούδια, εἰς τὰ ὅποια μετεγειρίσθη μακεδονικὰ λαϊκὰ μοτίβα. Ο Σπ. Σπάθης ἡσηκολήθη μὲ τὴν ἐναρμόνισιν τῆς βυζαντινῆς μουσικῆς. 'Αλλοι ἀξιόλογοι μουσικοὶ εἶναι ὁ Πέτρος Πετρίδης, Γεώργιος Πονηρίδης, Δημ. Δεβίδης κ. ά. 'Ο δὲ Δημήτριος Μητρόπουλος (1896 - 1960), ἐκτὸς τῆς μεγάλης του μουσικῆς μαρφώσεως καὶ τῆς ἔξυρετικῆς του ἐπιδόσεως εἰς τὸ κλειδοκύμβαλον καὶ τὴν σύνθεσιν, ἀπέκτησε διεθνῆ φήμην ως διευθυντὴς δραχήστρας.

ΓΕΝΙΚΗ ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΙΣ

'Ερθόσαμεν εἰς τὸ τέρμα τῆς νεωτέρας Ἰστορίας, ἀφοῦ ἐγνωρίσαμεν τὰς περιπετείας τοῦ "Εθνικούς μας, τὸν ἔνδοξον ἀγῶνα του ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας καὶ τὸν ἐλεύθερον βίον ἐκατὸν περίπου ἐτῶν. Μολονότι εἰς τὴν ζωὴν τῶν ἐθνῶν περίοδος ἐκατὸν ἐτῶν δὲν εἶναι μακρά, ἐν τούτοις τὸ "Εθνος μας κατὰ τοὺς διάγονους αὐτοὺς χρόνους ἔχει νὰ ἐπιδείξῃ σημαντικώτατας προόδους καὶ δύναται νὰ είναι ὑπερήφανον, διότι ἐνωρίς κατέλαβε τὴν προσήκουσαν θέσιν μεταξὺ τῶν πεποιητισμένων ἐθνῶν τῆς Εὐρώπης. 'Αν μάλιστα λάβωμεν ὅπ' ὅψιν ὅτι ἡ Ἑλλὰς μετὰ τὸν 'Αγῶνα τοῦ 1821 ἔξηλθε τελείως κατεστραμμένη καὶ ἔξηντλημένη καὶ ὅτι ἔπρεπε τὸ πᾶν νὰ δημιουργήσῃ ἐκ τοῦ μηδενός, δφέιλομεν νὰ δύολογήσωμεν, ὅτι ἀληθής θαῦμα ἐπετελέσθη καὶ ἡ εὐγνωμοσύνη μας πρὸς τὰς προγενεστέρας γενεὰς πρέπει νὰ είναι μεγάλη.

'Η σημερινὴ Ἑλλὰς ἔχει νὰ ἐπιδείξῃ εἰς τὸν πολιτισμένον κόσμον κράτος ὀργανωμένον, γεωργίαν, ἐμπόριον, βιομηχανίαν καὶ γενικῶς οἰκονομίαν ποὺ συναγωνίζεται τὴν οἰκονομικὴν κίνησιν τῶν προηγμένων κρατῶν· ἐπίσης πνευματικὴν πρόοδον καὶ καλλιτεχνικὴν ἐπίδοσιν ἐφάμιλλον πρὸς τὴν εὐρωπαϊκὴν καὶ ἀνταξίαν τῆς Ἰστορικῆς μας παραδόσεως. 'Ο ἀλληγορὸς τέλος λαός, ὁ δῆλοτε πτωχός, ἀμόρφωτος καὶ περιφρονημένος ὑπὸ τῶν Ἰσχυρῶν, σήμερον εὐρίσκεται εἰς τὸν στίβον τοῦ συναγωνισμοῦ καὶ ἀγωνίζεται δύοι μετὰ τῶν πλέον ἀνεπτυγμένων λαῶν ὑπὲρ τῆς προαγωγῆς τοῦ πολιτισμοῦ. Δὲν θὰ είναι μάλιστα ὑπερβολή, ἂν Ἰσχυρισθῶμεν ὅτι ὁ ἔξυρετικὸς ἑλληνικὸς λαός εἶναι προωρισμένος νὰ ἀνασυστήσῃ καὶ νὰ ἐπαναφέρῃ εἰς τὴν ζωὴν τὸν γνήσιον ἑλληνικὸν

πολιτισμόν, ἀπὸ τὸν ὅποῖον ὅλοι ἀντλοῦν ὡς ἀπὸ ἀστείρευτον πηγήν.

Αἱ παλαιότεραι γενεαὶ εἰργάσθησαν ὅσον ἦτο δυνατὸν διὰ τὸ ἔργον αὐτὸν καὶ μάλιστα μὲν δυσκολίας πολλάκις ἀνυπερβλήτους. Εἰς τὰς νεωτέρας γενεὰς ἐναπόκειται νὰ συνεχίσουν καὶ νὰ συμπληρώσουν τὸ ἔργον αὐτῶν καὶ ἰδιαιτέρως εἰς ἑκείνους, οἱ ὅποιοι περνοῦν ἀπὸ τὰ θρανία τοῦ ἑλληνικοῦ σχολείου. Θὰ συναντήσουν καὶ οἱ νεώτεραι γενεαὶ ἐμπόδια, ἵσως μάλιστα καὶ περισσότερα καὶ σοβαρώτερα, ἀλλὰ οὐδέποτε πρέπει νὰ χάσουν τὴν αἰσιοδοξίαν καὶ τὴν πίστιν των εἰς τὸ μέλλον τῆς φυλῆς μας.

Ἡ πατρίς, ἡ ὅποια σᾶς ἔφερε μέχρι τοῦ σημείου αὐτοῦ καὶ σᾶς παρέσχε τὰ μέσα νὰ τελειώσετε τὸν γυμνασιακόν σας κύκλον καὶ νὰ συνεχίσετε τὰς σπουδάς σας καὶ εἰς ἀνωτέρας σχολάς καὶ νὰ ἀποδυθῆτε εἰς τὸν κοινωνικὸν ἀγῶνα, ἔχει αὐτὴν τὴν ἀπαίτησιν ἀπὸ ὅλους σας, νὰ μὴ τὴν λησμονήσητε καὶ νὰ μὴ τὴν ἐγκαταλείψετε ποτέ.

**ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΚΟΣ ΠΙΝΑΞ
ΤΩΝ ΣΠΟΥΔΑΙΟΤΕΡΩΝ ΓΕΓΟΝΟΤΩΝ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ
ΤΩΝ ΝΕΩΤΑΤΩΝ ΧΡΟΝΩΝ**

19ος ΑΙΩΝ

1814	"Ιδρυσις Φιλικῆς 'Εταιρείας	
1815	Συνέδριον τῆς Βιέννης	
1820	'Ανεξαρτησία Ν. Αμερικῆς	
1823	Δόγμα τοῦ Μονάρχου	
1821	'Ελληνική 'Επανάστασις	
" Φεβρουαρίου	22	Εἴσοδος 'Υψηλάντου εἰς Μολδαβίαν
" Μαρτίου	23	Κατάληψις Καλαμῶν
" "		"Τύφωσις τῆς ἐπαναστατικῆς σημαίνεις ἐν 'Αγίᾳ Λαύρᾳ
" Απριλίου	10	'Απαγχονισμὸς Πατριάρχου
" "	20	Μάχη 'Αλαμάνας. Θάνατος Διάκου (23 'Απριλ.).
" Μαΐου	8	Μάχη Γρεβιᾶς
" "	13 - 14	Μάχη Βαλτετσίου
" "	20	Πυρπόλησις φρεγάτας ἐν 'Ερεσσῷ (Ηπανικοῦ)
" Ιουνίου	7	Μάχη Δραγχατσάνου
" Αύγουστου	26	Μάχη Βασιλικῶν
" Δεκεμβρίου	24	Πρώτη ἐν 'Επιδαύρῳ 'Εθνικὴ Συνέλευσις
1822 Ιανουαρίου	1	Τὸ Α' Σύνταγμα
" "	12	"Αλωσις 'Αλκοκορίνθου
" Μαρτίου	30	Καταστροφὴ τῆς Χίου
" Ιουνίου	6 - 7	Πυρπόλησις τουρκικῆς ναυαρχίδης ὑπὸ Κανάρη
" Ιουλίου	4	Μάχη εἰς Ηλέα
" "	26	Μάχη Δερβενακίων. Καταστροφὴ τοῦ Δράμαλη
" Νοέμβριος		Πρώτη πολιορκία Μεσολογγίου
1823 Μάρτιος		Δευτέρα 'Εθνικὴ Συνέλευσις ἐν "Λστρει
" Αύγουστου	11	Μάχη Καρπενησίου. Θάνατος Μάρκου Μπόσταρη
" Δεκεμβρίου	24	"Αφίξις Βύρωνος εἰς Μεσολόγγιον
1824 Μάρτιος		'Επέμβασις Μεχμέτ 'Αλῆ Αλγύπτου
" Απρίλιος		Καταστολὴ ἐπαναστάσεως Κρήτης

1824	'Ιουνίου	20	Καταστροφή Ψαρᾶν
"	Αύγουστου	28	Ναυμαχία Γέροντα
1825	'Ιανουάριος		Κάθειρξις Κολοκοτρώνη
"	Φεβρουαρίου	12	'Απόβασις τοῦ Ἰμπραῆμ εἰς Πελοπόννησον
"	'Απριλίου	7	Μάχη παρὰ τὸ Κρεμμύδι
"	"	15	Β' Πολιορκία Μεσσολογγίου
"	Μαΐου	20	Μάχη παρὰ τὸ Μανιάκι. Θάνατος Παπαφλέσσα
"	'Ιουλίου	4	Θάνατος Ὁδυσσέως Ἀνδρούτσου
1826	'Ιανουάριος		Γ' Ἐθνικὴ Συνέλευσις Ἐπιδαύρου
"	'Απριλίου	10 - 11	"Εξόδος Μεσσολογγίου
"	'Ιουλίου	6	'Ιουλιανὴ Σύμβασις Λονδίνου
"	Αύγουστου	13	Κατάληψις Ἀθηνῶν ὑπὸ Κιουταχῆ
"	Νοεμβρίου	24	Φουνκή νικὲ Ἀραχώβης
1827	Φεβρουαρίος		Μάχη παρὰ τὸ Δίστομον
"	Μαρτίου	30	'Εκλογὴ Καποδιστρίου ὡς Κυβερνήτου
"	'Απριλίου	23	Θάνατος Καραϊσκάκη
"	"	24	Καταστροφὴ Φαλήρου
1828	'Ιανουαρίου	6	Κάθοδος Καποδιστρίου εἰς Ἑλλάδα
1829	Μαρτίου	10	Πρωτόκολλον Λονδίνου
"	'Ιουλίου	11	Δ' Ἐθνικὴ Συνέλευσις ἐν Ἀργεί
"	Σεπτεμβρίου	12	Μάχη Πέτρας
1830	'Ιανουαρίου	22	Β' Πρωτόκολλον Λονδίνου
1831	Σεπτεμβρίου	27	Δολοφονία Καποδιστρίου
1832	'Απρίλιος		'Εκλογὴ Ὄθωνος. Ἐθνικὴ Συνέλευσις ἐν Προνοίᾳ
1833	'Ιανουαρίου	25	Κάθοδος Ὅθωνος εἰς Ἑλλάδα
1833 - 1862			Βασιλεία - Ἀντιβασιλεία μέχρι τοῦ 1836
1834			Γερμανικὴ τελωνειακὴ ἔνωσις
1835			'Αθηναὶ πρωτεύουσα τοῦ Ἑλληνικοῦ Βασιλείου
1837			"Ιδρυσις Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν
1843			'Επανάστασις 3ῆς Σεπτεμβρίου — Σύνταγμα
1848			Παρισινὴ ἐπανάστασις Φεβρουαρίου. — 'Επανάστασις Μαρτίου ἐν Βιένη καὶ Βερολίνῳ. — Γερμανικὴ Ἐθνοσυνέλευσις. — Κοινοβούλιον Φραγκφούρτης
1852 - 1870			Ναπολέων Γ' αὐτοκράτωρ τῶν Γάλλων
1853 - 1856			Κρημανίδς πόλεμος
1859			'Ιταλικὸς πόλεμος — "Ἐνωσις Ἰταλίας
1862			"Ἐξωσις τοῦ Ὅθωνος
1863 - 1913			Γεώργιος Α' βασιλεὺς τῶν Ἑλλήνων — Σύνταγμα τοῦ 1863
1866			Γερμανοαυστριακὸς πόλεμος
"			Κρητικὴ ἐπανάστασις
1870			Βουλγαρικὴ Ἐξαρχία

1870 - 1871	Γαλλογερμανικός πόλεμος — Γερμανική "Ενωσις και Αύτοκρατορία
1877 - 1878	Ρωσοτούρκικός πόλεμος
1878	Συνθήκη του Βερολίνου
1881	Προσδρυτησις τῆς Θεσσαλίας
1885	Σερβοβουλγαρικός πόλεμος
1897	'Ελληνοτούρκικός πόλεμος

20δς ΑΙΩΝ

1904 - 1905	Ρωσοϊταπωνικός πόλεμος
1908	Νεοτουρκική έπανάστασις
1909	'Επανάστασις Γουδῆ
1912 - 1913	Βαλκανικός πόλεμος
1912	Κατάληψη Θεσσαλονίκης (26 Οκτωβρίου)
1913	Πτώσις Ιωαννίνων (21 Φεβρουαρίου)
"	Συνθήκη Λονδίνου (17 Μαΐου)
"	Βουλγαρικός πόλεμος — Ελρήνη Βουκουρεστίου (28 Ιουλίου) — Ελρήνη Αθηνῶν (1 Νοεμβρίου)
1914 - 1918	Εύρωπανδός πόλεμος
1939	Νέος παγκόσμιος πόλεμος

ΠΙΝΑΞ ΕΙΚΟΝΩΝ

1.	Μέττερνιχ	σελ.	9
2.	Μονρόε.	»	11
3.	Κουμποῦρες	»	12
4.	'Αλέξανδρος 'Υψηλάντης	»	16
5.	Πιστόλες καὶ σφαῖρες	»	18
6.	Χουρστὶ πασᾶς.	»	24
7.	Τὸ Λάβαρον τῆς Ἐπαναστάσεως.	»	25
8.	'Ο Παλαιῶν Πατρῶν Γερμανῶς.	»	26
9.	Δικροτὸν	»	28
10.	Γολέτα.	»	28
11.	Σκούνα.	»	28
12.	Τρίκροτον....	»	29
13.	Κορβέτα.	»	29
14.	Φρεγάτα	»	29
15.	Βρέκιον	»	30
16.	Βρατσέρα.	»	30
17.	Αἱ 'Αθῆναι κατὰ τὸ 1819.	»	33
18.	Μάχαιρα - γιαταγάνι.	»	34
19.	'Ο Πατριάρχης Γρηγόριος Ε'	»	36
20.	"Ἐλλην πολεμιστὴς τῆς ξηρᾶς.	»	38
21.	Νησιώτης πολεμιστὴς	»	38
22.	'Ο Πετρόμπενς Μαυρομιχάλης	»	39
23.	'Η ὑπογραφὴ τοῦ Πετρόμπεν	»	39
24.	Σουλιώτης πολεμιστὴς	»	40
25.	'Ελληνικὴ ἐνδυμασίᾳ 'Αθηνῶν	»	40
26.	'Ἐνδυμασία περιχώρων 'Αθηνῶν	»	41
27.	'Ἐνδυμασία Τανάγρας	»	41
28.	'Ἐνδυμασίαι Θηβῶν	»	42
29.	'Ομέρ Βρυώνης	»	42
30.	'Ο Διάκος	»	43
31.	'Οδυσσεὺς 'Ανδροῦτσος	»	45
32.	'Τπογραφὴ καὶ σφραγὶς τοῦ 'Οδυσσέως	»	45

33.	'Ο Κολοκοτρώνης.....	σελ.	48
34.	'Η σφραγίς τοῦ Κολοκοτρώνη.....	»	48
35.	'Ενδυμασία Σαλαμίνος	»	49
36.	'Ενδυμασία Πόρου - "Υδρας	»	57
37.	'Ενδυμασία Μυκόνου.....	»	57
38.	Καρά 'Αλῆς	»	60
39.	Κωνσταντίνος Κανάρης	»	62
40.	'Ο Δράμαλης	»	67
41.	Γουσσύφ πασᾶς	»	68
42.	Μάρκος Μπόσταρης	»	72
43.	'Τυογραφή τοῦ Μ. Μπότσαρη	»	72
44.	Δημήτριος 'Υψηλάντης	»	74
45.	'Αλέξανδρος Μαυροκορδάζος	»	75
46.	Σφραγίς Γερουσίας Δ. 'Ελλάδος	»	76
47.	Σφραγίς Πελοποννησιακῆς Γερουσίας	»	77
48.	Καριοφίλια καὶ παλάσκα	»	78
49.	Τὰ δπλα καὶ ἡ περικεφαλαία τοῦ Κολοκοτρώνη	»	82
50.	Γεώργιος Κάννιγκ	»	87
51.	'Ο λόρδος Βύρων	»	90
52.	Μεχμέτ 'Αλῆς	»	93
53.	'Ανδρέας Μιαούλης	»	96
54.	'Τυογραφή τοῦ Μιαούλη	»	97
55.	'Ακρόπρωφρον τῆς ναυαρχίδος τοῦ Μιαούλη	»	98
56.	'Ο Ιμπραήμ	»	99
57.	Παπαφλέσσας	»	102
58.	'Ο Κιουταχῆς	»	104
59.	Δημήτριος Μακρῆς	»	108
60.	Γεώργιος Καραϊσκάκης	»	110
61.	'Ακρόπρωφρον « Θεμιστοκλέους »	»	116
62.	'Ιωάννης Καποδίστριας	»	121
63.	Σφραγίς καὶ ὑπογραφή τοῦ Καποδίστρια	»	122
64.	Σπυρίδων Τρικούπης	»	123
65.	'Ο βασιλεὺς "Οθων	»	127
66.	'Η βασιλισσα 'Αμαλία	»	129
67.	'Ακρόπρωφρον « Καρτερίας »	»	132
68.	Ναπολέων Γ'	»	138
69.	Καβούρ	»	143
70.	"Οθων Βίσμαρκ	»	148
71.	'Ο βασιλεὺς Γεώργιος Α'	»	157
72.	Δημήτριος Βούλγαρης	»	158
73.	'Αλέξ. Κουμουνδούρος	»	159
74.	Χαρίλαος Τρικούπης	»	169
75.	Θεόδωρος Δηλιγάννης	»	170

76.	Παῦλος Μελᾶς	σελ.	174
77.	Ἄβδουλ Χαμίτ	"	176
78.	Ἐλευθέριος Βενιζέλος	"	179
79.	Ο βασιλεὺς Κωνσταντῖνος	"	187
80.	Δέων Γαμβέτας	"	194
81.	Διώρυξ τοῦ Παναμᾶ	"	210
82.	Ο Πρέεδρος Οὐίλσον	"	233
83.	Εὐγένιος Ντελακρουά	"	248
84.	Αἱ σφαγαὶ τῆς Χίου (Ντελακρουά)	"	250
85.	Γουσταύος Κουρμπέ	"	251
86.	Μιλλὲ	"	251
87.	Ἡ συνάντησις (Κουρμπέ)	"	252
88.	Σταχυολόγοι (Μιλλὲ)	"	253
89.	Ἡ ποιμενὶς (Μιλλὲ)	"	254
90.	Εἰς τὸν ἔξωστην (Μονὲ)	"	255
91.	Ἡ γέρυρα τοῦ Λαιδίνου (Μονὲ)	"	256
92.	Βραδυνὴ συντροφία (Μέντσελ)	"	257
93.	Τοπίον Ἀπεννίνων (Μπέκλιν)	"	258
94.	Ἀνδριάς τοῦ Βαττώ (Καρπώ)	"	259
95.	Ο διανοούμενος (Ροντέν)	"	260
96.	Ἡ γλυπτοθήκη τοῦ Μανάζου	"	261
97.	Τὸ μέγαρον τοῦ Ράιχσταγ τοῦ Βερολίνου	"	262
98.	Ἡ "Οπερα" τῶν Παρισίων	"	263
99.	Θέατρον τῶν Ἡλυσίων	"	264
100.	Σιδηροδρομικὸς σταθμὸς Λεψίτιας	"	264
101.	Κρεμαστὴ γέφυρα	"	265
102.	Οὐρανοξύστης	"	266
103.	Διώρυξ τῆς Κορίνθου	"	272
104.	Ο Σολωμὸς	"	275
105.	Ἀριστοτέλης Βαλαωρίτης	"	276
106.	Κωστῆς Παλαμᾶς	"	279
107.	Ἀλέξανδρος Παπαδιαμάντης	"	280
108.	Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν	"	282
109.	Ἀκαδημία Ἀθηνῶν	"	283
110.	Ἐθνικὴ Βιβλιοθήκη	"	283
111.	Μέγαρον Δουκίσσης Πλακεντίας	"	284
112.	Παναθηναϊκὸν Στάδιον	"	284
113.	Ναὸς Ἀγίου Παύλου Κορίνθου	"	285
114.	Νικόλαος Γύζης	"	286
115.	Τὸ κρυφὸ σχολεῖο	"	288
116.	Τὸ τάξιλ (Γύζη)	"	289
117.	Τὰ πρῶτα βῆματα ('Ιακωβίδου)	"	290
118.	Τὸ μπάνιο τοῦ μικροῦ ('Ιακωβίδου)	"	291

119.	Τὸ λιβάνισμα (Λύτρω)	σελ.	292
120.	'Η ἐν Σαλαμῖνι ναυαγίχια (Βολονάκη)	"	292
121.	Προσωπογραφία τῆς κ. Π. (Παρθένη)	"	293
122.	«Τὸ ἐκκλησάκι ποὺ ἔμοιαζε μὲ λογισμὸν κρυψό» (Παρθένη)	"	294
123.	'Ανδριάς Βαρβάκη (Δρόση)	"	295
124.	'Ανδριάς Γλάδστωνος (Βιτάλη)	"	295
125.	'Ανδριάς Γρηγορίου Ε' (Φυτάλη)	"	296
126.	Ξυλοθραύστης (Φιλοππότη)	"	297
127.	Κοιμωμένη (Χαλεπᾶ)	"	297

ΠΙΝΑΞ ΧΑΡΤΩΝ

1.	Χάρτης Βλαχίας καὶ Μολδαβίας	σελ.	21
2.	Χάρτης Ἐπαναστάσεως Βορείου Ἑλλάδος	"	53
3.	Χάρτης τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως	"	80 - 81
4.	Χάρτης τῆς Ἑλληνικῆς Ἀνεξαρτησίας	"	119
5.	Ἐνωσις τῆς Ἰταλίας	"	144
6.	Ἐνωσις τῆς Γερμανίας	"	150
7.	Χάρτης τῆς συνθήκης τοῦ Βερολίνου	"	165
8.	'Η Βαλκανικὴ μετὰ τὴν συνθήκην τοῦ Βουκουρεστίου	"	192
9.	Ντομένιον τοῦ Καναδῶν	"	198
10.	Ἀγγλικαὶ Ἰνδίαι	"	199
11.	Νότιοαφρικανικὴ "Ἐνωσις	"	200
12.	Γαλλικὴ Ἰνδοκίνα	"	203
13.	Γαλλικαὶ ἀποικίαι Ἀφρικῆς	"	204
14.	'Επιχειρήσεις τῆς "Απω Ανατολῆς	"	206
15.	Πολιτικὴ διαίρεσις τῆς Εὐρώπης τὸ 1919	"	235

ΕΙΚΟΝΟΓΡΑΦΗΣΙΣ ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΛΥΔΑΚΗ

'Επιμελητής ἐκδόσεως : ΕΜΜ. ΒΙΟΛΑΚΗΣ (ἀπ. Δ.Σ. Ο.Ε.Δ.Β. 719/15/2/63)

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

	σελ.
Εισαγωγή.....	5
Κεφάλαιον Α' 'Η κατάστασις εις τὴν Εύρωπην μετὰ τὸ Συνέδριον	
τῆς Βιέννης	» 7 - 12
» Β' 'Η φιλελευθέρα κίνησις εἰς τὴν Βαλκανικήν.....	» 13 - 19
» Γ' 'Η Μεγάλη Ἑληνικὴ Ἐπανάστασις.....	» 19 - 34
» Δ' Πρώτη φάσις τοῦ ἀγῶνος. — 'Η πάλη πρὸς τὸν Σουλτάνον	» 35 - 73
1) Ἐδραίωσις τοῦ ἀγῶνος.	» 35 - 50
2) Ἐπανάστασις εἰς τὴν Β. Ἑλλάδα	» 51 - 58
3) Ἀπόκρυψις τῆς τουρκικῆς ἐπιθέσεως.....	» 59 - 72
» Ε' Διουκητικὴ δργάνωσις. — 'Εμφύλιος πόλεμος... .	» 73 - 82
» ΣΤ' 'Η Εύρωπη ἀπέναντι τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστά- σεως.	» 83 - 91
» Ζ' Δευτέρα φάσις τοῦ ἀγῶνος. — 'Η λύσις	» 92 - 120
» Η' Τὸ ἐλληνικὸν χράτος.	» 121 - 133
» Θ' 'Η Εύρωπη μέχρι τοῦ 1870. — 'Αγῶν κατὰ τῆς ἀντιδράσεως.....	» 134 - 151
1) Γαλλία	» 134 - 137
2) Ἀγγλία.....	» 138 - 140
3) Ἰταλία	» 141 - 144
4) Γερμανία.....	» 145 - 151
» Ι' Τὸ 'Ανατολικὸν ζήτημα καὶ ἡ συνταγματικὴ βα- σιλεῖα εἰς τὴν Ἑλλάδα	» 152 - 180
» ΙΑ' Μεγάλη κρίσις τοῦ ἀνατολικοῦ ζητήματος. — 'Ο Βαλκανικὸς πόλεμος	» 181 - 192
» ΙΒ' Οἱ χρόνοι τοῦ νέου ἴμπεριαλισμοῦ	» 193 - 215
1) Περίοδος τῆς Εύρωπανῆς ισορροπίας.	» 193 - 196
2) 'Η διεθνῆς πολιτική.	» 197 - 215

Κεφάλαιον ΙΓ'	'Ο πρῶτος Παγκόσμιος πόλεμος	σελ. 216 - 237
" ΙΔ'	'Επιστῆμαι — Γράμματα — Τέχναι τὸν 19ον καὶ 20ὸν αἰώνα	» 238 - 266
	1) Αἱ ἐπιστῆμαι	» 238 - 242
	2) Λογοτεχνία	» 242 - 249
	3) Τέχναι — Μουσικὴ	» 249 - 266
" ΙΕ'	Αἱ πρόδοι τῆς σημερινῆς Ἑλλάδος	» 267 - 299
	Χρονολογικὸς Πίναξ	» 300 - 302
	Πίναξ Ἐλκόνων καὶ Χαρτῶν	» 303 - 306
	Περιεχόμενα	» 307 - 308

Τὰ ἀντίτυπα τοῦ βιβλίου φέρουν τὸ κάτωθι βιβλιόσημον εἰς ἀπόδειξιν τῆς γνησιότητος αὐτῶν.

'Αντίτυπον στερούμενον τοῦ βιβλιοσήμου τούτου θεωρεῖται κλεψύτυπον. 'Ο διαθέτων, πωλῶν ἢ χρησιμοποιῶν αὐτὸν διώκεται κατὰ τὰς διατάξεις τοῦ ζεύθρου 7 τοῦ νόμου 1129 τῆς 15 / 21 Μαρτίου 1946 ('Εφ. Κυβ. 1946, Α' 108).

'Εκδοσις ΙΒ' 1965 (V)

'Εκτύπωσις - Βιβλιοδε

ΣΙΣ 1266/23-3-65

ελφίας 4 - ΑΘΗΝΑΙ

A handwritten signature in black ink, appearing to read "Αλέξης Τσίπρας".

